تەفسیری «نامی»

بۆ قورئانی پیرۆز

مەلا عبدالکریمی مدرس

داینـاوە

محمد علی قەرەداغی

ئامادەی کردووەو سەرپەرشتی چاپی کردووە

بەرگی چوارەم

١٤٠٢ك ـ ١٩٨٢ز

تفسير « نامى »
للقرآن الكريم

تأليف

الشيخ عبدالكريم المدرس

عُني بنشره

محمد علي القره‌داغي

الجزء الرابع

الطبعة الأولى
١٤٠٢هـ ـ ١٩٨٢م

سووڕەتی تەوبە مەدەنییە ، ١٢٩ ئایەتە

تەم سووڕەتە گەلێ ناوی هەیە لەوانە : (براءة) چونکە لە ئەووەڵەوە ئیعلانی بەرائەتو یەخەهەڵتەکاندنی پێغەمەری خودای تیایە لە پەیماندارى لەگەڵ کافرەکانا ، وە پێی دەوترێ سووڕەتی (تەوبە) چونکی باسی قەبووڵی تەوبەی ئەو جەماعەتەی تێدایە کە لە غەزادا دواکەوتن لە سوپای حەزرەت (د) .

پرسیار کراوە : بۆچی لە ئەووەڵی ئەم سووڕەتەوە (بسم الله الرحمن الرحیم) نیە ؟ وەڵام دراوەتەوە بە چەن وەڵامێ :

یەکەم : ریوایەت کراوە لە ئیبنو عەبباسەوە ئەڵێ : پرسیم لە (عثمان) بۆچی ئەم سووڕەتە لە ئەووەڵەوە (بسم الله)ی تیا نیە ؟ ئەویش فەرمووی : پێغەمەر (د) خۆی جێگەی سووڕەتو جێگەی ئایەتی دەرئەبڕیو دیاری ئەکرد ، وە سووڕەتی بەرائەت لە ئاخری سووڕەتەکانی قورئانا بوو ، وە لە پێش تەعیینی جێگەیا حەزرەت کۆچی دوایی کرد . جا لەبەر ئەوە کە مەعناو ئەحکامەکانی موناسبی سووڕەتی ئەنفال بو هاتین لە پاش ئەنفالەوە دامانڕنا .

بەڵام قازی ئەفەرموێ : زۆر دووڕە کە حەزرەت بەیانی جێگەی ئەم سووڕەتەی نەکردبێ ، وە حەق وایە کە حەزرەت ئەمری فەرموە لەم شوێنەدا دایبنێنو (بسم الله) لە ئەوەڵیەوە نەبێ لەبەر ئەوە سووڕەتی

دووری‌کردنە لە کافرەکانو مەجالی تەبەڕووك نیە بە (بسم الله الرحمن الرحیم) •

دووەم : ئەوەیە ریوایەت‌کراوە لە (ابی‌ی کوڕی کعب)ەوە : تەماشامان کرد کە سووڕەتی ئەنفال عەدو پەیمانی تێدایەو سووڕەتی بەرائەت باسی تێکدانی ئەوانە ئەکا لە پاش ئەنفالەوە نووسرا •

سێیەم : ئەمەیە ئەصحابەکان ئیختیلافیان بو لەوەدا کە ئەنفالو بەرائەت یەك سووڕەتن یا دوو سووڕەت ! هەر بازێ لەسەر بیرێ بوون ، جا لەبەر ریعایەتی ئەوە کە یەك سووڕەتن سووڕەتی بەرائەت نووسرا لە پاش ئەنفال وە لەبەر ئەوە کە مەعلووم نیە یەك سووڕەت بن (بسم الله الرحمن الرحیم) نەنووسرا •

چوارەم : ئەمەیە ئیبنو عەبباس ئەڵێ پرسیارم کرد لە حەزرەتی عەلی : بۆچی (بسم الله الرحمن الرحیم) نەنووسرا لە ئەوەڵی ئەم سووڕەتەوە ؟ ئەویش فەرمووی : (بسم الله) شیعاری هێمنیو سەلامەتیو دۆستیە ، وە سووڕەتی بەرائەت بۆ ئەمر بە بەکاربردنی شیر هاتوە لەگەڵ کافرەکانا وە ناکەونە یەك •

پێنجەم : ئەمەیە رەنگە لەبەر ئەوە کە خودا زانیویەتی ئیختیلاف واقیع ئەبێ لەوا ئاخۆ (بسم الله الرحمن الرحیم) لە قورئانە یا نە ، خودا ئەمری کردوە بە حەزرەت کە (بسم الله) نەنووسرێ لە ئەوەڵی ئەم سووڕەتەوە بۆ تەنبیە لەسەر ئەوە کە (بسم الله الرحمن الرحیم) بو لە ئەوەڵی سووڕەتەکانەوە داخڵی سووڕەتەکانە وە لەم سووڕەتەدا کە (بسم الله)نیە (بسم الله الرحمن الرحیم) داخڵی سووڕەتەکە نیەو لە قورئانی پێڕۆز نیە •

فەرموویانە هۆی هاتنەخوارەوەی ئەم ئایەتە ئەمە بوو کاتێ کە حەزرەت (د) ڕۆیی بۆ غەزای تەبووك موناڤیقەکانی شاری مەدینە نەڕۆیشتن بۆ جیهادو گەلێ دەبدەبەو قسەی پووچیان بلاوکردەوەو کافرە موشریکەکانی عەرەبیش ئەو عەهدو پەیمانە کە کردبوویان لەگەڵ حەزرەتا تێکیان دا . جا حەزرەت بە فەرمانی خودا عەهدەکەی فڕەدایەوە بۆ کافرەکانو ئەم ئایەتە نازڵ بوو ئیعلانی بەرائەتو بێپەیمانی کرا .

ڕیوایەتکراوە : لە سالی هەشتی کۆچیدا حەزرەت (د) لە شکری بردو مەکەی گرتو (عتابی کوڕی اسید)ی کرد بە کاربەدەستی ئیسلام لە مەکەدا ، وە لە سالی نۆدا حەزرەت (د) ئەبوبەکری کرد بە ئەمیری حەجو ئەمری کرد کە بێ بە ڕەئیس لە حەجدا ، جا کاتێ ئەم سووڕەتە نازڵ بوو حەزرەت ئەمری کرد بە عەلی کە بڕوات ئایەی بەرائەت بخوێنێتەوە بەسەر کافرەکانا ، عەرزیان کرد : ئەمرت بکردایە بە ئەبوبەکر ئەیخوێندەوە . ئەویش فەرمووی : عەهدو پەیمان هەرکەسێ بیکا ئەبێ پووچکردنەوەی ئەو عەهدە یائەو کەسە بیکا کە عەهدەکەی کردوە یا کەسێ لە هاوئەسەبی ئەو . جا حەزرەتی عەلی ڕۆیشت بۆ مەکەو لە ڕێگەی مەکەدا گەیشت بە ئەبوبەکر . ئەبوبەکر پاش بەخێر هاتنی فەرمووی : بە ئەمیری هاتووی یا بە مەئموری ؟ ئەویش فەرمووی : مەئموورم ، جا حەزرەتی ئەبوبەکر لە ڕۆژی هەشتی (ذی الحجه)دا کە ڕۆژی (ترویه)یە خوتبەی خوێندەوە بەسەر حەجاجداو ئادابی حەجی نیشاندانو ڕۆژی جەژن حەزرەتی عەلی لە لای (جمرة العقبة) ڕاوەستاو دەوری چل ئایەتی لە ئەوەڵی بەرائەتەوە خوێندەوە بەسەریاناو فەرمووی : من فرستادەی حەزرەتمو ئەمرم پێکراوە بە چوار شت .

یەکەم : لە پاش ئەم سالّە کافری موشریك نزیکی بەیتوللاّی شەریف نەکەوێ •

دووەم : ئینسانی رووت تەوافی کەعبە نەکا •

سێهەم : داخڵی بەهەشت نابێ ئیللا نەفسێ کە ئیمانی بێ •

چوارەم : عەهدی کافرەکان رەدبکرێتەوە بۆ سەریانو پەیمانیان نەمێنێ •

جا خەڵکەکەیش عەرزیان کرد : ئەی عەلی عەرزی ئامۆزات بکە (واتە پێغەمەر) : وا ئێمە هەموومان پەیمانی کافرەکانمان بەتاڵکردەوەو لە بەینی ئێمەو ئەوانا نیە مەگەر لێدان بە شیرو وەشاندنی رم •

خودا فەرموویەتی :

★ (بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ وَرَسُولِهِ اِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ) (١) ★

واتە : ئەم رۆژە رۆژی جیابوونەوەو بێپەیمانیە لە لایەنی خوداو پێغەمەری خوداوە لەگەڵ ئەوانە کە پەیماننان لەگەڵدا کردوون لە کافرە موشریکەکان •

★ (فَسِيحُوا فِي الاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ) ★

وە ماوەتان هەیە ئەی کافرە موشریکەکان چوار مانگ لە ولاّتا بگەڕێن بە ئەمینیو کەس دەست نابا بۆ خۆتانو بۆ دەستوپەیوەندتان ، وە لەم ماوەدا ئەگەر دڵتان هاتە سەر ئیسلام ئەوە باشە ئەگەرنا قەبوڵ ناکرێ لێتان بە کافری بمێننەوە •

★ (واعْلَمُوا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللهِ وَاَنَّ اللهَ مُخْزِي الكَافِرِينَ) (٢) ★

وە بزانن ئێوە ناتوانن خودا بێدەست بکەن کە نەتوانێ بەرانبەری ئێوە بکاو یاخود نەتوانێ ئێوە بفەوتێنێ ، بەڵکو تەوانایی خودا دەرکەوت ، وە بزانن کە خودا کافرەکان رسوا ئەکا .

وە بزانن ! ئەو چوار مانگی ماوەی مۆڵەتە بۆ کافرەکان عیبارەت بو لە (شەووال)و (ذی القعده)و (ذی الحجه)و (محرم) چونکی ئـــەو ئایەتە لە مانگی شەووالدا نازڵ بوە .

وە بازێ فەرموویانە : ئەو ماوەیە بیست رۆژ بوە لە (ذی الحجه)و تەواوی (محرم)و (صفر)و (ربیع الاول) وە دوو رۆژ لە (ربیع الثاني) چونکی تەبلیغی ئەم حوکمە لە رۆژی جەژنی قوربانا بوە لە لایـــەنی حەزرەتی عەلیوە (خ) وە مۆڵەتەکە لە کاتی راگەیاندنەوە حسێب ئەکرێ .

★ (وَاَذَانٌ مِنَ اللهِ وَرَسولِهِ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ الحَجِّ الاَكْبَرِ : اَنَّ اللهَ بَرِيءٌ مِنَ المُشْرِكِينَ وَرَسولُهُ) ★

واتە : ئەمە کە ئیستە بەیانی ئەکەین خەبەردانو جارِدانە بە نـــاو کۆمەڵەی ئادەمیزادا لـــە لایـــەنی خوداو پێغـــەمەری خوداوە لـــە رۆژی حەجی زۆر گەورەدا وە جارِەکە ئەمەیە کە : خوداو پێغەمەری خودا بەرینو دوورنو بێ مەحەبەتنو بێ پەیوەندن بە کافرە موشریکەکانەوەو بە هیچ جۆر میانەمان پێکەوە نیە .

★ (فَاِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ، وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللهِ) ★

جا ئەگەر تۆبەتان کرد لە کافرێتیو هاوڕێقەراردان بۆ خوداو دینی تەوحیدتان گرتە ئەستۆی خۆتان ئەوە زۆر باشە بۆ دنیاو قیامەتتان ، وە ئەگەر پشتتان هەڵکرد لە دینی تەوحید کە دینی ئیسلامە ئەوە بزانن رزگار نابن لە دەستمانو ئێوە ناتوانن خودا ماتڵ بکەن لە ئیشکردنو زاڵبوون بەسەر ئێوەدا •

★ (وبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذابٍ اَلِيمٍ) ★ (٣)

وە موژدە بدەن بەوانە کە کافرن بە سزایەکی سەخت لـــە لایەنی خوداوە •

★ (اِلاَّ الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظاهِرُوا عَلَيْكُمْ اَحَدًا فَاَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلى مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ) ★ (٤)

واتە : خوداو پێغەمەری خودا لە رۆژی حەجی گەورەدا ئیعـلانی بەرائەتو نەمانی پەیمان ئەکەن لەگەڵ موشریکەکانا ئەوانە نەبێ کە پەیمانتان لەگەڵدا کردوونو لە پاشا هیچ شەرتێ لە شەرتەکانیان نەفەوتانو تێکیان نەداو نەیاندایە پاڵی کەسو هیچ دوژمنێکیان پشتقایم نەکرد لەسەرتان ئەوە ماوەی پەیمانەکەیان بۆ تەواو بکەنو زیانیان لێ مەدەن تا ماوەی ئەو پەیمانە تەواو ئەبێ ، بە راستی خودا ئەو کەسانەی خۆش ئەوێ کە خۆیان ئەپارێزن لە پەیمانشکاندن •

★ (فَاِذا انْسَلَخَ الأَشْهُرُ الحُرُمُ فاقْتُلوا المُشْرِكِينَ حَيْثُ وجَدْتُمُوهُمْ وخُذُوهُمْ واحْصُروهُمْ واقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ) ★ :

جا کاتێ ئەو مانگانە کە شەڕکردن لەگەڵ کافرەکان حەرام کراوە تیایانا رابوردن ، وەکو باسمان کردن ، ئەمجار موشریکەکان بکوژن لە هەر شوێنێکا دەستان بکەون وە بیانگرن بە دیلو حەصریان بکەنو مەیەڵن هاتو چۆو ئاڵو وێر بکەن وە یان مەنعیان بکەن لە چوون بۆ ناو مزگەوتی حەرام وە بۆیان دابنیشن لە هەموو ڕێبازێکدا وە لە هەموو شوێنێکی وەهادا کە مەزەنەی کوشتنو گرتنیان بێ .

★ (فَإِنْ تابُوا وأقامُوا الصَّلوةَ وآتَوُا الزَّكاةَ فَخَلّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللهَ غَفُورٌ رحِيمٌ) (٥) ★

جا ئەگەر تۆبەیان کرد لە کوفرو نوێژەکانیان کردو زەکاتیان دا ئیتر ڕێگەیان بەرەڵا بکەنو لە جوملەی خۆتان تەماشایان بکەن ، چونکی بە ڕاستی خودا تاوانبەخشو میهرەبانە .

لەم شوێنەدا چەن باسێ هەیە :

یەکەم : ئەمەیە بە زاهیر فەرق نیە لە بەینی ئایەتی یەکەمو دووەم لە مەعنادا ، چونکی هەردوولایان ئیعلانی بەرائەتو جیابوونەوەیە لە پەیمانی موشریکەکان ئیتر سوودی ئەم تەکرارە لەم دوو ئایەتەدا چیە ؟

وەڵامەکەی ئەمەیە : کە مەبەس لە ئایەتی یەکەم ئەمەیە بەرائەتەکە بو . وە مەبەس لە ئایەتی دووەم ئیعلانی ئەو بەرائەتەیە . دووهەم : مەبەس لە ئایەتی یەکەم بەرائەتە لە عەهدو پەیمان لەگەڵ موشریکەکانا . وە مەبەس لە ئایەتی دووهەم قەطعی مەحەبەتو دۆستیە لەگەڵ هەموو کافرەکاندا خواە موشریك بن یا ئەهلی کیتاب ، وە لە ناو موشریکەکانا خواە پەیمانیان بووبێ یا پەیمانیان نەبووبێ . سێیەم مەبەس لە ئایەتی یەکەم بەرائەتە لەو

کافرە موشریکانە کە پەیمانیان هەڵوەشاندوەتەوە ، بەڵام مەبەس لەم ئایەتە بەرائەتە لە موشریکەکان بە بێ قەیدو سیفەت .

باسی دوەم : مەبەس لە حەجی ئەکبەر چیە ؟ وەڵامەکەی ئەمەیە : ئیبنو عەباسو جەماعەتێ ئەڵێن رۆژی حەجی ئەکبەر رۆژی عەرەفەیە ؛ چونکی حەزرەت ـدـ فەرموویەتی : (الحج عرفة) لەبەر ئەوە کە هەموو حاجیەکان لە یەك رۆژا واجبە لەو شوێنەدا گردببنەوە ، واتە لە پاش زەوالی رۆژی تۆهەمی (ذي الحجة) هەتا تولووعی فەجری رۆژی جەژن بەڵام باقی رۆژەکان وەها نین .

وە حەزرەتی عەلیو ئیبنو عەباس لە رایوایەتێکی دووهەما وە گەلێ لە زاناکان فەرموویانە : رۆژی حـەجی ئەکبەر رۆژی جـەژنە ؛ چونکی مەناسیکی حـەج وەکو رەمی جـەمرەی گـەورەو سەرتاشینو حـەیوان سەربڕینو تەوافی روکن هەموو لەم رۆژی جەژنەدا جێبەجێ ئەبێ .

وە بازێ فەرموویانە : حەجی ئەکبەر حەجە هەرچۆن بێ ، وە حەجی ئەصغەر عومرەیە ؛ چونکە پایەی وەکو حەج نیە .

وە عامەی ناس ئەڵێن : حەجی ئەکبەر حەجێکە کە راوەسـتانی عەرەفەی لە رۆژی جومعەدا بێ ، بەم ئیعتیبارە کە رۆژی جومعە رۆژی حەجی مەساکینەو راوەستانی ئەو عالەمە زۆرەیش لە خاکی عەرەفاتا ئەبێ بە دوو حەج .

وە ئیبنو کەثیر ریوایەتێ ئەکا کـە حەزرەت (د) لـە سالی (حجة الوداع)دا لە عەرەفاتا خوتبەی خوێندەوە بەسەر موسوڵمانانا فەرمووی : ئەم رۆژە رۆژی حەجی ئەکبەرە .

بەڵام لەم مەوزووعەدا حەدیثێکی صەحیح هەیە کە بوخاری ڕیوایەتی کردوە لە ئیبنو عومەرەوە (خ) ئەفەرموێت : پێغەمبەر (د) لە ڕۆژی جەژنی قوربانیدا لە ساڵی (حجة الوداع)دا ڕاوەستا لە بەینی کۆگا بەردەکاناو فەرمووی : ئەم ڕۆژە چ ڕۆژێکە ؟ عەرزیان کرد : ڕۆژی جەژنی قوربانە • فەرمووی : ئەم ڕۆژە ڕۆژی حەجی ئەکبەرە • وە ئەم حەدیثە ڕیوایەت کراوە لە لایەنی ئەبوداودو ئیبنو ماجەهەوە بە (مەوصوول)ی • وە ئەم قسەی ئیتر قسەی حەقەو نیزاع ئەبڕێتەوە لەوەدا کە ڕۆژی حەجی ئەکبەر ڕۆژی جەژنی قوربانە •

هەروا نەصی ئایەتی (واذان من الله ورسوله الی الناس یوم الحج الاکبر) دەلیلی قەطعیە لەسەر ئەوە کە ئەو ڕۆژە حەزرەتی عەلی (ك) ئیعلانی بەرائەتی کرد ڕۆژی حەجی ئەکبەر بوە وە ئەو ڕۆژە جەژنی قوربان بو • کەوابێ بە نەصی ئایەت ڕۆژی حەجی ئەکبەر ڕۆژی جەژنی قوربان بوە • وە بازێ کەس ئەڵێن لە دینی ئیسلاما دیارە حەج ڕوکنێکە لە ئەرکانی خەمسەی ئیسلام • وە ئەم ڕوکنە کاتێ موسوڵمان کەوتە ناویەوە لە کاتی ئیحرامبەستنەوە ئیتر ڕۆژەکانی هەموو ڕۆژی حەجن ؛ بەڵام لەم ڕۆژانەدا ڕۆژی حەجی زۆر گەورە دەست ئەدا ڕۆژی عەرەفە بێ لەبەر ئەوە کە قەرەبالغی حەجاج هەمووی لە یەك عەرزا گردئەبێتەوە مەگەر بازێ دواکەوتو ؛ یانی بازێ کە نەگەیشتبن بە ڕاوەستانی عەرەفەدا لەگەڵ کۆمەڵی موسوڵمانانا •

وە دەست ئەدا ڕۆژی جەژن بێ ؛ چونکی زۆربەی ئادابی حەج لەو ڕۆژەدا جێبەجێ ئەبێ کەوابێ بەیانی حەجی ئەکبەر بە هەرکام لەو دوو ڕۆژانە بکرێ دروستە •

زیاد لەمانە زۆر نزیکە کە مەعنای (الحج الاکبر) لەسەر ئەوە بێ کە رۆژی حەجێکە سەرکەوتنی ئیسلامی تیا دەرکەوتوە بەسەر کوفراو موسوڵمانەکان هەموو بە بێ ترس و بیم ئادابی حەج بەجێدێنن و لەسەر ئەم مەعنایە ئەو حەجە کەئەبوبەکری صدیق ئەمیر بو تیایا لە سانی نۆدا رۆژی حەجی ئەکەر بو . لەبەر ئەوە ئیسلام سەرکەوتبوو حەزرەتی عەلی توانی کە ئیعلانی بەرائەتی خوداو پێغەمەرو موسوڵمانان بکا لە کافران . هەروا ئەو رۆژەیش کە حەزرەت (د) حەجی تێدا کرد لە سانی دەدا هەر (حج الاکبر) بو لە بەر ئەوە کە سەرکەوتنی ئیسلام زیاترو ژمارەی حەجاجی موسوڵمان زۆرتر بوە لە سانی نۆ . وە هەموو موسوڵمانانیش یەکدڵ بوون . وە پاش ئەم دوو حەجە ئیتر هیچ حەجێ نەبوە کە موسوڵمانان وەها یەکدڵ بووبن و سەرشاری پیرۆزی بووبن . چونکە لە حوزووری پێغەمەرا بوون (د) .

باسی سێیەم : خاوەن تەفسیرەکان فەرموویانە : تەئجیلی ئەو چوار مانگە بەم یاسا بوە : ئەوانە کە عەهدیان شکاندوەو عەهدیان زیاد بوە لە چوار مانگ بێنە خوارەوە بۆ چوار مانگ . وە ئەوانە کە عەهدیان نەبوە وە یا عەهدیان نەماوە چوار مانگیان بۆ دابنرێ ، وە ئەوانەی کە عەهدیان کەمتر بوە لە چوار مانگ لەو تەئریخەوە چوار مانگیان بۆ بڕیار بدرێ ، وە ئەوانە کە عەهدیان نەشکاندوە لەسەر ماوەی عەهدی خۆیان بمێنن .

وە مەبەس لەم جارِدانو ئاگادارکردنەوە چەن شتێ بوە :

یەکەم : ئەو کافرانە لە ماوەی ئەو چوار مانگەدا باش تەماشای کاری خۆیان بکەن ، وە بزانن کە پاش ئەو ماوە مەجالی سێ شتیان هەیە : یا جەنگ ، وە یا موسوڵمان بوون ، وە یا جیزیەدان ـ بۆ ئەوانەیان کە

ئەهلی کیتابن ـ . جا وەزعی وەها ئەبێ بە هۆی ئەوە کە دینی ئیسلام قەبوول بکەن .

دوەم : هەتا موسوڵمانان نیسبەت نەدرێن بە هەڵوەشاندنەوەی عەهدو پەیمان .

سێیەم : خودا وێستی موشریکەکان دابگرێ بە جیهاد وە ماوە بۆ هەموویان دابنێ وەکو یەك لەبەر نیشاندانی ئەوە کە ئیسلام بەهێز بوە وە کافران ئەبێ بترسن لەبەر ئەوە کە ماوە تەواو بو ئەکەونە ئەمری واقیعەوە .

وە پێویستە بزانن کە لە بیری زۆری زانایاندا وە یا بە ئیجماع وەکو وتراوە بەم ئایەتە راوەستانی جەنگ لە چوار مانگەی مەشهوور (ذی القعده)و (ذی الحجه)و (محرم)و (رەجەب)دا نەسخ بوەوە . وە دەلیل لەسەر ئەمە ئەوەیە کە حەزرەت (د) لە مانگی شەوالدا ـ هەرچەن مەعلووم نەبو ئەو جەنگە کەی تەواو ئەبێ ـ رۆیشتە سەر قەبیلەی هەوازین وە لە مانگی (ذی القعده)دا دەورەی طائیفی دا .

بەڵێ عەطا ئەڵێ حورمەتی ئەو مانگانەو حورمەتی شاری مەکە هەر ماوەتەوە وە دروست نیە جەنگیان تێدا بکرێ مەگەر کە ئەوان دەست پێ بکەن وە یا مەشغوولی ئامادەبوون بن بۆ جەنگ ، وە ئەو جەنگەی هەوازینو طائیف بەم جۆرە تەئویل ئەکا .

★ (وَإِنْ اَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجارَكَ فَاَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلامَ اللهِ ثُمَّ اَبْلِغْهُ مَاْمَنَهُ ذلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لاَ يَعْلَمونَ) (٦) ★

وە ئەگەر یەکێ لەو کافرانە کە فەرمانداوە بۆ دەست بـۆ بردنی پەنای هێنا بە تۆ ئەوە تۆ تەئمینی بکەو ئەمانی پێ بدە بۆ ئـەوە کەلامی خودا ببیسێو فکر بکاتەوە لە حەقیقەتی ئیسلامدا ، جا ئەگەر موسوڵمان بو ئەوە باشە . وە ئەگەر موسوڵمان نەبو بیگەیەنەوە بۆ جێگەی ئەمینی خۆی . کە ئەو شوێنەیە زوو تیایا بوە ، وە ئەم تەئمین کردنەمان بۆ ئەوە قەرار داوە کە ئەو کافرانە کۆمەڵێکن نازانن ئیمان چیەو قورئان چۆنەو ئیسلامیەت چەندە بەسوودە ، وە هیوایە لەو ماوەدا کە لەنـاو ئێوەدا دەوام ئەکا صوحبەتی تۆ وە یاران وە بیستنی بازێ شتی بە قیمەت تەئثیر بکا لە دڵی کابرادا وە ئیمان بێنێ .

★ (كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ إِلاَّ الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ ؟ فَمَا اسْتَقامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ) (٧) ★

واتە چلۆنو بە چ حاڵێکەوە ئەو کافرانە عەهدو پەیمانی راسـتی دامەزراویان ئەبێ کە لە لای خوداو پێغەمبەر جێگەی ئیعتیبار بێ جگە لەو کافرانە کە لە لای (مسجد الحرام)دا موعاهەدەتان لەگەڵدا کردن ؟ کە ئەوانە بوون نەیانشکاند ، ئەمانە مادام لەسەر ساغیو راساڵی مانەوە لەگەڵ ئێوەدا ئێوەیش لەگەڵ ئەواندا پەیمان راگرین ؛ چونکی بە راستی خودا خۆشی دێ لەوانە کە لە نافەرمانی خودا خۆیان ئەپارێزن .

★ (كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لاَ يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلاًّ وَلاَ ذِمَّةً ؟! يُرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبى قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ !) (٨) ★

چلۆن عەهدو پەیمان ئەبێ بۆ موشریکەکان وەلحاڵ من ئەزانم کە حاڵی ئەوان وایە ئەگەر ڕۆژێ هەڵکەوێ دەستیان بڕوا بەسەرتانا موراعاتی هیچ پەیوەندیو موراعاتی سیلەی ڕەحم ناکەنو تەماشای مروەتو ویژدان ناکەن ؟! ئەمانە لە کاتێکدا داماو بن بە زمان قسەی دۆستیتان بۆ ئەکەنو ڕازیتان ئەکەن بە وادەی ئیمانو ئیتاعەو وەفاکاری وە لە عەینی کاتا دڵیان مانیعە لە بەجێهێنانی ئەو شتانە کە ئەیڵێن وە زۆربەی ئەوانە فاسقنو دەرچوون لە یاسای ئەخلاقی بەرزی ئینسانانە • (اِلّ) سوێندە ، (ذمّە) پەیمانە ، یا ئەو پەیمانو ئەم ویجدانە •

★ (إشْتَرَوْا بِآياتِ اللهِ ثَمَناً قَلِيلاً) : ★

وەریانگرتوە لە باتی فەرمانبەرداری ئایاتی خودا بە ئیمان هێنانو کردەوەی پاکو چاک تۆڵەیەکی کەم لە دنیا ئەوانەیان کە وا نەداران وە یا تۆڵەیەکی بێنرخ لە ئارەزووبازی ئەوانەیان کە داراو خاوەن دەستەڵاتن •

★ (فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ) : ★

جا هاتن مەنعی خەڵکیان کرد لە قەبووڵی سوڵووکی ڕێگەی خودا کە ئیمانە بە قورئان •

★ (إنَّهُمْ ساءَ ما كانُوا يَعْمَلونَ) (٩) ★

ئەمانە بە ڕاستی زۆر خراپە ئەوەی کە ئەوان ئەیکەن •

★ (لا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إلاً ولا ذِمَّةً) ★

چاودێری ناکەن بەرابەر بە موسوڵمانان نە عەهدو پەیمانو نە خزمایەتیو ویژدان •

★ (واولئِكَ هُمُ المُعْتَدونَ) (١٠) ★

وە ئەوانە هەموو ئەهلی ستەمکاریو جەفابارین •

★ (فَإنْ تابُوا واَقامُوا الصَّلاةَ وآتَوُا الزَّكاةَ فَإخْوانُكُمْ في الدِّينِ وَنُفَصِّلُ الآياتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمونَ) (١١) ★

جا ئەگەر ئەو کافرە موشریکانە پەشیمان بوونەوە لە کوفرو ئیشراکو نوێژەکانیان بە دەوام کردو زەکاتی مالّی خۆیانیان دا بە موستەحەقان ئەوە لەو کاتەدا ئەبن بە براتان لە دینی ئیسلاماو موساوی ئەبن لـە حوقووقی دنیاو قیامەتا ، وە ئێمە ئەم ئایاتە بە درێژی نازڵ ئەکەین بۆ قەومێ کەوا زانا بن بە حەقیقەت •

★ (وإنْ نَكَثُوا اَيْمانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وطَعَنُوا في دِينِكُمْ فقاتِلُوا اَئِمَّةَ الكُفْرِ إنَّهُمْ لاَ اَيْمانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهونَ) (١٢) ★

مادام ئەوان ئەو عەهدەیان شکاند کە لەگەڵ ئێوەدا بەستبوویان وە لە پێش ئەوەیشدا عەزمیان کرد لەسەر دەرکردنی پێغەمەری خودا لـە (مەکە) •• دەی بزانن ئەوانە پێشەوای عالـەمی کوفـرن وە ئێوەیش چاوەڕێتان لێ دەکرێ کە جەنگ بکەن لەگەڵ پێشەوایانی کوفرا ؛ چونکە بە راستی ئەوانە عەهدو پەیمانیان نیە ، بەڵکو بە هۆی ئەو جەنگی ئێوەوە دەسبەردار بین لەم ناعەهدیو نامەردیە •

★ (اَلاَ تُقاتِلونَ قَوْماً نَكَثُوا اَيْمانَهُمْ وهَمُّوا بِإخْراجِ الرَّسولِ وهُمْ بَدَؤُكُمْ أوَّلَ مَرَّةٍ ؟!) : ★

ئایا جه‌نگ ناکه‌ن له‌گه‌ڵ قه‌ومێکدا که عه‌هدو پەیمانی خۆیان شکاندو دایانه پاڵ هۆزی (بنی بکر) بۆ ئەوه بچن به گژی (خه‌زاعه)دا کـــه هاوپەیمان بوون له‌گه‌ڵ ئێوه‌دا وه له‌وه‌پێش قه‌صدی ده‌رکردنی پێغه‌مه‌ریان کرد له مه‌که‌دا وه ئەوان له پێشا ده‌ستیان کرد بـه ده‌ربڕینی عه‌داوه‌تو دۆژمنایه‌تی له‌گه‌ڵتانا ؟

★ (اَتَخْشَوْنَهُمْ ؟ فَاللهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشَوْهُ إنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ) (١٣) ★

ئایا ئێوه له‌وانه ئەترسن له‌گه‌ڵ ئەوه‌دا قیمه‌تیان نیه له لای شەوکه‌تی ئیسلاما ئیمرۆ ؟ ئەگەر له‌وانه ئەترسن بزانن ئەوه کارێکی باش نیه ؛ چونکه خودای ته‌عالا شیاوتره بۆ ئەوه که لێی بترسن ئەگەر به‌راستی موسوڵمانن‌و خاوەن ئیمانن •

★ (قاتِلوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللهُ بِاَيْدِيكُمْ ويُخْزِهِمْ ويَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ ويَشْفِ صُدورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ) (١٤) ★

بڕۆن به گژیاناو جه‌نگیان له‌گه‌ڵدا بکه‌ن ؛ ئەگەر ئێوه ئەوه بکه‌ن خودا به ده‌ستی ئێوه سزایان ئەداو ئەیان‌کوژێ‌و رسوایان ئەکاو ئێوه زاڵ ئەکا به‌سه‌ریاناو شیفای ئێش‌و ئازاری دڵی ئەو موسوڵمانانه ئەدا که بـه ده‌ستی ئەوان تووشی ئازار بوون •

★ (ويُذْهِبْ غَيْظَ قُلوبِهِمْ ويَتوبُ اللهُ عَلى مَنْ يَشَاءُ ، واللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ) (١٥) ★

وه به هۆی زاڵبوونی ئێوه به سه‌ر ئەوانا ئەو کینەو عه‌داوه‌ته که له دڵی موسوڵمانه‌کانا بوه ــ له پێشدا ــ به هۆی نامه‌ردی ئەو کافرانـــه‌وه

هەمووی لا ئەبا ، وە ئەگەر کەسێ لەو کافرانە تۆبەی لە کوفرو نامەردی کردو گەڕایەوە بۆ ئیسلامو کردەوەی چاکە خودای تەعالا تەوبەی لێ قەبوڵ ئەکا ، وە خودای تەعالا زانایە بە رازو نیازی هەمووو کەسێو خاوەن حیکمەتە لە زاڵکردنی هەر کەسێ وە یا هەر قەومێ بەسەر کەسێ یا قەومێ ترا .

★ (اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَکُوا ولَمَّا یَعْلَمِ اللهُ الَّذِینَ جاهَدُوا مِنْکُمْ ولَمْ یَتَّخِذُوا مِنْ دونِ اللهِ ولاَ رَسولِهِ ولا المُؤْمِنِینَ ولِیجَةً ؟ واللهُ خَبِیرٌ بِما تَعْمَلونَ) (١٦) ★

ئەم ئایەتە خیطابە لەگەڵ ئەو بازە موسوڵمانانە کە مەیلیان لەسەر جیهاد نەبوە ، واتە : ئایا ئێوە گومانتان وایە هەروا بەڕەڵا بکرێن وە داوای جیهادو زەحمەتکێشانتان لێ نەکرێ وە هێشتا ئێوە لە رێگەی خودادا کارێکی واتان نەکردبێ خودا پێی خۆش بێو جیهادێکتان نەکردبێ لەبەر بەرزکردنەوەی کەلیمەی حەقداو عیلمی خودا تەعەللوقی نەبەستبێ بە کردەوەیەکی وەهاوە شیاوی تەقدیر بێ ؟ وە بەو کەسانەوە کە ئەوەندە موخلیصنو ساغن لە خزمەتی دینا کە غەیری خوداو پێغەمەری خوداو موسوڵمانەکان کەسی نەکردبێ بە مەحرەمی ئەسراری خۆی بۆ ئەوە کە باسی حاڵی موسوڵمانەکان بگەیەنێ پێیان وە لە ئەسراری ناو ئیسلام ئاگادار بن ، وە بزانن کە خودا ئاگاداری لەسەر ئەوەی ئێوە ئەیکەن .

مەبەس لەم ئایەتە ئەمەیە کە پێویستە ئینسانی موسوڵمان جیهاد بکا لە رێگەی خودادا وە نەفسو ماڵیخۆی بە ساغی بکا بە قوربانی دین ، وە لەگەڵ ئەمەدا پێویستە زۆر وریاو مەردو بە ئیدارە بێ ، وە (ولیجە) دروست نەکا ، واتە نەبێ بە دۆستی بازێ ئینسانی دەغەڵ کە بە جاسووسی

دێن قسەی لێ وەرئەگرنو ئەسراری موسوڵمانان ئەدزن ، وە یاخود ئەم موسوڵمانە خۆی ئەوەندە بۆشو ناساغو بێهۆش بێ بڕوا دۆستی بکا لەگەڵیانا وە ئەسراری موسوڵمانیان پێ بڵێت بەڵکو ئەمانە وەکو زۆڵەك وانو هەزار جیهاد بکەن نرخی پیازێکی نیە •

★ (ما كانَ لِلمُشْرِكينَ اَنْ يَعْمُروا مساجِدَ اللهِ شاهِدينَ على اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ اولئِكَ حَبِطَتْ اَعْمالُهُمْ وفِي النّارِ هُمْ خالِدونَ) (١٧) ★

دروست نیەو رەوا نیە بۆ کافرە موشریکەکان کە مزگەوت دروست بکەن یان مزگەوتەکان ئاوەدان بکەنەوەو خزمەتیان بکەن لەگەڵ ئەوەدا کە شەهادەت بدەن لەسەر نەفسی خۆیان بە کوفرو بێرو باوەڕی ئیشراکیان ببێو کردەوەی کافرانە بکەن . ئەو جۆرە ئینسانانە مادام لەسەر ئەو حاڵە ناشیرینە بمرن ئەوە هەر کردەوەیەکی . بە دیمەن چاکیان ، کردبێ پووچو بێ نرخو بێ بایەخە وە لە ئاگری دۆزەخدا ئەمێننەوە هەتا هەتایە •

★ (إنَّما يَعْمُرُ مَساجِدَ اللهِ مَنْ آمَنَ بِاللهِ واليَوْمِ الآخِرِ واَقامَ الصَّلوةَ وآتَى الزَّكاةَ ولَمْ يَخْشَ إلاَّ اللهَ فَعَسى اولئِكَ اَنْ يَكونُوا مِنَ المُهْتَدينَ) (١٨) ★

نەوەك راستەو خاوەن قیمەتە کردنەوەی مزگەوتەکانی خودا مەگەر لەو کەسانەوە کە ئیمانیان هەیە بە خودای تاقو تەنیا ، وە ئیمانیان هەیە بە رۆژی قیامەتی نەبڕاوە وە بە وەرگرتنی جەزای بێرو باوەڕو کردەوەی چاکو خراپ ، وە ئەو کەسانە کە دەوامیان کردوە لەسەر بەجێهێنانی نوێژەکانیان ، وە ئەو کەسانە کە زەکاتی ماڵی خۆیانیان داوە بە خاوەن

حەقەکانو لەگەڵ ئەم حاڵەتانەدا نەترسێ لە خودا نەبێو ئیسانو باوەڕی وەها بێ خێرو شەڕ هەر لە لای خوداوە ئەبێ .. جا ئەو کەسانە کە ئەم سیفەتانەیان تێدابێ هیوا وایە لەوانە بن شارەزا بن بۆ ڕێگەی ڕەزای خوداو بۆ پیرۆزیو بەختەوەری هەردوو دونیا .

★ (اجَعَلْتُمْ سِقايَةَ الحاجِّ وعِمارَةَ المَسْجِدِ الحَرامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللهِ واليَوْمِ الآخِرِ وجاهَدَ في سَبِيلِ اللهِ ؟ لا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللهِ ؛ واللهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الظّالِمِينَ) (١٩) ★

ئایا ئێوە قەراری ئەوەتان داوە کە ئاوەدان کردنەوەو دروستکردنی مزگەوتی حەرامو ئاودان بە حاجیانی مالی خودا وەکو بیرو باوەڕو کردەوەی چاکو غەزاکردنی ئەوانەیە کە ئیمانیان هێناوە بە دینی ئیسلام وە باوەڕی هەیە بە خوداو پێغەمەری خوداو جیهادی کردوە لە ڕێگەی بەرزەوەکردنی کەلیمەی تەوحیدا ؟ قەراری وەها مەدەن ؛ چونکە ئەم دوو تاقمە ئینسانە وەک یەک نین ، موسوڵمانەکان موهتەدینو جێگەی ڕێزن لای خـــوداو ئەوانی تر ستەمکارنو خودا ستەمکاران شارەزا ناکا بۆ خێر .

ڕیوایەت کراوە : کاتێ کە حەزرەتی عەبباس گیرا بە دیل ، حەزرەتی حەمزەی مامی پێغەمەر (د) بازێ ناموناسبی لەگەڵدا کرد ، ئەویش وتی : ئێمە وەکو ئێوەینو خزمەتی کەعبەمان کردوەو ئاومان داوە بە حاجیان .. جا ئەم ئایەتە نازڵ بو بۆ ئەوە بزانن کە ئەو جۆرە خەڵکە لە پێش ئیسلاما فەرقیان لەگەڵ موسوڵمانانا وەکو بەینی عەرزو عاسمانە .

★ (الَّذِينَ آمَنُوا وهاجَرُوا وجاهَدُوا في سَبِيلِ اللهِ بِأَمْوالِهِمْ وأَنْفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللهِ . وأولئكَ هُمُ الفائِزُونَ) (٢٠) ★

ئەو کەسانە کە ئیمانیان هێناوەو کۆچیان کردوە لە مەکەوە بۆ مەدینەو مال و حاڵی خۆیان بەجێهێشتوەو جیهادیان کردوە لە ڕێگەی خوادا بە دارایی خۆیانو بە پێشکەشکردنی گیانی خۆیان ئەوانە زۆر گەورەترن لە پایەدا بەلای خوداوە . ئەك هەر گەورەترن بەڵکو هەر تەنیا ئەوانن سەرفرازو گەیشتوو بە کەرامەت لە لای خوداوە .

★ (يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ) (٢١) ★

خودا موژدەیان ئەداتێ لە ڕۆژی قیامەتا . لەسەر زمانی فریشتەکان یا بە بانگی خۆی وە یا لە دنیادا لەسەر زمانی پێغەمەر (د) یا بە عیباراتی ئایەتەکانی قورئانی پیرۆز بەوە کە ڕەحمەتو نیعمەتو کەرەمی خۆی ئەگا پێیانو موژدەیان پێئەدا وەها بە چەن بەهەشتێ کە هەبە بۆ ئەوان لەو بەهەشتانەدا نیعمەتی دامەزراوی نەبڕاوە .

★ (خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا) ★

کە ئەم موسوڵمانانە ئەمێننەوەو نەمرن لەو بەهشتانەدا هەتا هەتایە .

★ (إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ) (٢٢) ★

بە ڕاستی خودای تەعالا پاداشی گەورەو بە نرخی لە لایە بۆ ئەوانە .

★ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ) (٢٣) ★

ئەم ئایەتە لەو کاتەدا هاتە خوارەوە کە تۆ کەس لە عەرەبەکان کە ئیمانیان هێنابوو پاشگەز بوونەوەو لە دین وەرگەڕانەوەو رۆیشتنەوە پاڵیان دا بە کافرەکانی مەکەوە وە ئەمە لە پێش فەتحی مەکەدا نازڵ بوە • وە خودا ئەفەرموێت هەرکەسێ ئیختیاری کوفر بکا بەسەر ئیمانا با باوکۆ برای خۆیشتان بن ئەوانە ستەمکارن ، وە پێویستە تەرکیان بکەنو وازیان لێ بێنن و دۆستییان لەگەڵدا مەکەنو پەیوەندیتان بپچڕێنن لەگەڵیانا •

وە بازێ فەرموویانە : ئەم ئایەتە هاتوەتە خوارەوە لەو کاتەدا کە حەزرەت فەرمانی دا بە کۆچکردنی موسوڵمانەکان لە مەکەوە بۆ مەدینە ، جا لەو کاتەدا باوکۆ براو خزمەکانیان دەستیان ئەهێنایە ڕێگەیانو لێیان ئەپارانەوەو ئەیانوت : کۆچ مەکەن ، چونکی ئەگەر ئێوە لە مەکەدا نەمێنن ئێمە ژیوارمان نامێنێو تیجارەتو کاسبیمان بۆ ناکرێ ، جا ئایەتەکە هاتە خوارەوە بۆ باسی ئەوە کە پێویستە ئینسان مەسەلەی ئیسلامو کۆچکردن لەبەر خزمەتی ئیسلام بخاتە پێش هەموو ئیعتیباراتێکی ترەوەو ، نابێ موسوڵمان موبالات بکا بەو براو باوکۆ منداڵو خزمو خوێشە لە کاتێکدا کە ئەمانە ببن بە مانیع لە خزمەتکردنی ئایینی ئیسلام •

وە بازێ فەرموویانە : کە ئەم ئایەتەیش پەیوەندی هەیە بە ئەوەڵی سوورەتەکەوە ، واتە کاتێ کە خودا ئیعلانی ئەوەی کرد ئەبێ موسوڵمانان بەری بن لە کافرانو پەیمانو پەیوەندییان پێکەوە نەبێ ، بازێ لە موسوڵمانەکان وتیان : چۆن ئەبێ بەم جۆرە پەیوەندی ببڕین لەگەڵ ئەوەدا کە گەلێ کارو فەرمانمان بەسراوە بە یەکەوە ، وە ئەوانە کە بەرائەتمان لێ داوا کردوون زۆر پەیوەندی خزمایەتیو ژیوارمان پێکەوەیە ؟ جا خودا فەرمووی : ئەی موسوڵمانەکان ڕیعایەتی دینی ئیسلام وا لە ژووری هەموو ئیعتیباراتێکەوەو موسوڵمانی ساغ پێویستە ئیسلام بکا بە ئامانجی خۆیو لە هەموو ئیعتیباراتێکی تر دوور بکەوێتەوە •

واتە : ئەی کەسانێ کە ئیمانتان هێناوە بە دینی ئیسلام باوکتو برا کانی خۆتان مەگرن بـە دۆستو هاوپەیوەند ئەگەر ئەوان ئیختیاری کوفریان کرد بەسەر ئیسلامدا وە هەرکەسێ لە ئێوە کە ئەوانە بکا بە دۆست ، لەو کاتەدا کە ئەوان کافرن . ئەوە بە راستی ئەمانە ستەم ئەکەن لـە خۆیانو خۆیان ئەهاونە ناو ئاگری دۆزەخەوە .

★ (قلْ : إنْ كانَ اٰباؤُكُمْ واَبْناؤُكُمْ وإخْوانُكُمْ واَزْواجُكُمْ وعَشِيرَتُكُمْ واَمْـوالٌ اقْتَرَفْتُمُوهـا وتِجـارَةٌ تَخْشَـوْنَ كَسادَهـا ومَساكِنُ تَرْضَوْنَها اَحَبَّ إلَيْكُمْ مِنَ اللهِ ورَسُولِهِ وجِهـادٍ فِي سَـبِيلِهِ فَتَرَبَّصُـوا حتَّى يَاْتِيَ اللهُ بِاَمْرِهِ واللهُ لا يَهْدِي اٰلقَوْمَ الفَاسِقِينَ) (٢٤) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست بفەرمو بەو موسوڵمانانە کە وان نـە نزیکنا : ئەگەر باوکەکانتانو کوڕەکانتانو براکانتانو ژنەکانتانو تیرەو قەبیلەکەتانو ئەو دارایی‌و ماڵە کە پەیداتان کردوەو ئەو ماڵی تیجارەتە کە ترستان هەیە نەفرۆشرێ‌و زیان بکاو ئەو خانوو بەرەیە کە دڵتان پێیـان رازیە .. ئەمانە خۆشەویسترن لە لای ئێوە لە خوداو پێغەمەری خوداو (د) غەزاکردن لە رێگەی خودادا .. دەی راوەستن هەتا خودا ئەو عوقووبەتەو ئەو ئازارە کە ئامادەی کردوە بۆ ئەو جۆرە کەسانە بیارێنێ بەسەرتانا ، نەکەن قەت کارێکی وەها بێ بە هۆی هاتنی سزای خودا بۆ سەرتان ؛ چونکی ئەگەر حاڵتان وەهابێ بە فاسق‌و خاریج لە رێگە ئەزمێررێن‌و قەت ئیتر شارەزای رێگەی رزگاری نابن ؛ چونکی خودا هیدایەتی کۆمەڵەی فاسقەکان نادا .

★ (لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللهُ فِي مَواطِنَ كَثِيرَةٍ ويَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ اَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً وضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الاَرْضُ بِما رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ) (٢٥) ★

ئەی موسوڵمانەکان پێویستە ئێوە هەموو کاتێ فەرمانی خوداتان لە هەموو شتێ زیاتر لە لا بە قیمەت بێ وە پێویستە ئێوە سوپاسی خودا بکەن لەسەر ئەوە کە لە کوفرو تاریکی گومڕاهی دەری‌کردن بۆ رووناکی ئیمان وە لە بێدەستی بۆ دەستەڵات وە لە چەن کاتا خودا یارمەتی دان وە لە چەن رەزمگای ئاگریندا دەستی پێوە گرتنو زاڵی کردن بەسەر دوژمنەکاندا ، وە بە تایبەتی یارمەتی دان لە رۆژی رووداوی (حونەین)دا لەو کاتەدا کە زۆری ژمارەو زۆری چەکو مایە ئێوەی بایی کردو بڕیارتان وەها دا کە کەس زاڵ نابێ بەسەرتانا ، کەچی ئەو زۆری ژمارەو داراییە بە کاری هیچ نەهاتو ئێوەی بێ ئیحتیاج نەکرد بە هیچ جۆرێو زەوی رووی دنیاتان ـ لەگەڵ ئەو گوشادی خۆیەدا ـ لێ تەنگ بوو ، وە یا خاکی حونەینتان لەسەر تەنگ بو جێگەتان نەدەبوەوە تیایا لەگەڵ ئەو گوشادییەیا کە بووی • وە پاش ئەو دڵتەنگیە پشتتان هەڵکردو راتان کرد •

★ (ثُمَّ اَنْزَلَ اللهُ سَكِينَتَهُ على رَسولِهِ وعلى المُؤْمِنِينَ واَنْزَلَ جُنوداً لَمْ تَرَوْهَا) ★

لە پاشان خودا خۆڕاگریو هێزی دڵی نازڵکرد بۆ سەر پێغەمەری خۆی وە بۆ سەر موسوڵمانەکان وە سوپایەکی فریشتەی نارد خوارەوە کە ئێوە ئەو سوپاتانە نەئەبینی •

★ (وعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وذلِكَ جَزاءُ الكَافِرِينَ) (٢٦) ★

وە سزای ئەوانەی دا کە کافر بوون وە ئێوەی زانکرد بەسەریانا وە مالّو دارایی‌و نەفسیان کەوتنە دەستان وە ئەو جەزایە شێوەی کافرانە •

★ (ثُمَّ يَتُوبُ اللهُ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلَى مَنْ يَشاءُ واللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ) (٢٧) ★

وە لە پاش ئەو کارەساتە خودا ڕەحمەتی خۆی لـە قالبی قەبوولی تەوبەدا ئەڕێژێ بەسەر ئەو کەسانەدا کە ڕایان کرد لە ئەووەڵی جەنگەوە وە بەسەر ئەوانەدا کە موسوڵمان بوون لە کافرەکان •

بزانن ! ڕووداوی حونەین بەم جۆرە بو : لە پاش ئەوە کە لە سالّی هەشتی کۆچیدا حەزرەت فەتحی شاری مەکەی کرد لە مانگی ڕەمەزانی پیرۆزا . لە مەکە مایەوە هەتا پاش جەژن ، وە لە ئەوەڵی مانگی شەووالدا بیستی کە هۆزی (هوازن) کە مالیکی کوڕی عەوف سەرۆکیان بوو وە هۆزێکی زۆر گەورەو خاوەن دەست بو زۆر دڵگران بوون لەو فەتحی مەکەو تەگبیریان کرد بێن جەنگی پالّەوانانـەو فیداکارانە بکەن لەگەڵ حەزرەتا . وە هەوازین‌و ثەقیف هەموو سوپایان ڕێکخستو بەرەو مەکە هاتن هەتا گەیشتن بە حونەین ـ کە شوێنێکە لە بـەینی طائیف‌و مەکەدا مەسافەی سێ مەنزڵ •

کـە حەزرەت ئەمەی بیست بۆیان دەرچوو لە مەکەی موکەڕەمە لـە ڕۆژی شەمەی شەشی مانگی شەوال بە سوپایەکی گەورەوە کە دوازدە هەزار کەس بوون لە موسوڵمانان دە هەزاریان ئەهلی شاری مەدینە بوون‌و دوو هەزاریان لەوانە بوون کە موسوڵمان بووبوون لە ئەهلی مەکە ، وە حەزرەت عوتابی کوڕی ئوسەیدی کرد بە عامیل لەسەر مەکە ، وە شەوی سێشەمەی دەی شەوال گەیشتە حونەین‌و لەوێدا جێگیر بو •

وە یەکێ لە سوپای موسوڵمانەکان هـــات بۆ ناویانو وتی : من دەرچووم لە ناوتاناو ڕۆیشتم بۆ ئەوە بزانم هەوازینو ثەقیف چەندێکنو چۆنن . کە تەماشام کرد هەوازین بە پیاوو ژنو منداڵو ماڵیاتەوە ، لـــە وشترو مەڕو حەیوانات هەموو وان لە فلانە شوێنا لە حونەین ، حەزرەت (د) زەردەخەنەیێ گرتیو فەرمووی : هەموو ســـبەینێ بـــە غەنیمەتی موسوڵمانان ئەبن . لەوێدا پیاوێ وتی : ئێمە قەت مەغلوبوب نابین (واتە زۆرین) ، حەزرەت قســـــەکەی پێ ناخۆش بو؛ چونکی بێنی ئەنانیەتی تێدا .

وە سبەینێ حەزرەت لە کاتی بەرەبەیانا دوو کراسی زرێی لەبەر کردو خوودەی کردە سەرو سواری هێسترە سپیەکەی بو کە ناوی (دوڵدوڵ) بو وە ڕووی کردە سوپای هەوازین ، کە ســوپای موسوڵمانان چـــوە پێشەوە هەوازین لە هەموو شیوێکو لە هەموو دانەیەکەوە هێرشیان هێنا بۆ سەریان (مەکە ئەوان زوو خۆیان ئامادە کردوە) بە یەک جار هەڵمەتیان هێنا ، لەویا سوارەی بەنی سولەیم لە مەکەیی ڕایانکردو باقی ئەهلی مەکە بە شوێنیانا ڕایان کرد ، وە باقی سوپای مەدینەییەکانیش بە شوێنیانا ڕایان کرد بە ڕاکردێکی بێ تفاق .

وە لەو کاتەدا لەگەڵ حەزرەتدا (د) نەمایەوە دە کەس نەبێ : عەباسی کوڕی عەبدولموطەلیبو ، عـــەلی کوڕی ئـــەبو طالیبو ، فەضـــلی کـــوڕی عەباسو ئەبو سوفیانی کوڕی حارثی کوڕی عەبدولموطەلیبو ، ئەبوبەکری صدیقو ، عومەری کوڕی خەطابو ، ئوسامەی کـــوڕی زەیدی کـــوڕی حارثەو چەن کەسێ لە خزمانی حەزرەت . وە لە بازێ ڕیوایەتا هەشـــتا کەس لە موهاجیرینو ئەنصار لەگەڵ حەزرەتا مانەوە . عەباس لەو کاتەدا

لەغاوی هێسترەکەی گرتبو بۆ ئەوە کـە حەزرەت پەلە نـەکا بڕواتە ناو دوژمنەکانەوە ، وە ئەبو سوفیانی کوڕی حەرث وەرزەنگی هێسترەکەی گرتبو ، وە حەزرەت ئەیفەرمو : (انا النبي لاكذب ، انا ابن عبدالمطلب)وە کافرەکانیش تیریان ڕووبەڕوویان ئەهاویشت .

جا حەزرەت فەرمووی بە عەباس : مامە بانگ بکە بڵێ : (یا معشر الانصار یا اصحاب السمرە) واتە : ئەی کۆمەڵی ئەنصاری مەدینەو ئەی ئەو کۆمەڵەی کە لە ژێر دار (سمرە) لە واقیعەی (حودەیبیە)دا بەیعەتتان کرد لەو بەیعەتەی مەشهوور بە (بیعة الرضوان) ! ئەویش بانگی کردن ، جارێ ئەیوت (یا اصحاب السمرە) وە جارێ (یا اصحاب سورة البقرة) لەبەر ئیشارەت بۆ ئایەتی (کم من فئة قلیلة غلبت فئة کثیرة باذن الله والله مع الصابرین) وە عەباس دەنگی بەرزو تیژ بو دەنگی زۆر ئەڕۆیشت .

کاتێ عەباس وەها بانگی کردنو ئەصحابەکان دەنگەکەیان ئەناسی ، بە جارێ وتیان : (یا لبیك یا لبیك) بە جارێ گەڕانەوە بۆ لای حەزرەت بە پەلەپەل هەتا بازێ لەوانە ولاخەکانیان باش نەئەڕۆیشت خۆی لە ولاخەکە فڕە ئەداو رای‌ئەکرد ئەگەیشت بە حەزرەتو رژانە ناو هەوازینو جەنگ گەرم بو لەوێدا حەزرەت فەرمووی : (الآن حمی الوطیس) واتە : وا ئیستە تەنووری جەنگ گـەرم بو ، وە حـەزرەت مشتێ لـە خۆڵی ئـەو عەرزەی هەڵگرتو فڕەی دا بە ڕووی کافرەکاندا وەکو واقیعەی بەدرو فەرمووی (شاهت الوجوه) وە بازێ ئەڵێن حەزرەت ئەمەی لـە پێش گەڕانەوەی ئەصحابەکاندا کرد .

وە ئەوەندەی پێ نەچو خودای تەعالا نەصرەتی موسوڵمانەکانی داو هەوازینو ثەقیف هەموو پشتیان هەڵکرد ؛ هەرچی کوژرا کوژراو باقی

پیاوو ژنو مالو منداڵو حەیوانات هەمووی بەتاڵانو دیل گیران ، وە خودای تەعالا لەم جەنگەیشدا سوپایەکی لە مەلائیکە نـاردە خوارەوە وەکـو فەرموویەتی : (وانزل جنـودا لم تروهـا) وە حەزرەت مەنعی ئەصحابەی کرد لە کوشتنی ژنو منداڵو پیاوی بەزۆر هێنراو ، وە باقی یا رایان کرد یا گیران یا کوژران وە ئـەم حەشامە کەوتـە دەسـتی ئەصحابەکان .

تەنانەت ریوایـەت کراوە : کە ئەبو عامیری ئەشعەری مامی ئەبو موسای ئەشعەری حەزرەت ناردی بە شوێن ئەوانەدا کە رایانکردبو لـە هەوازینو سەلەی کوڕی ئەکوەعی لەگەڵ بو وە گەیشتن بە کۆمەڵێ لە هەوازین . ئەبو عامـیر تۆ کەسی لێ کوشتن بـە شێوەی موبارەزەو مەیدانداری ، پاش ئەوە کە بانگی ئەکردن بۆ دینی ئیسلام ، وە ئەبو عامیر هەموو جارێ ئەیوت (اللهم اشهد علیه) لەوانە یەکێکیان وتی : (اللهم لا تشهد علی) وە دەرچو لە پاشا موسوڵمان بو بە ئیسلامیەتێکی زۆر ساغ ، وە حەزرەت (د) هـەر کاتێ چاوی پێی ئەکەوت ئەیفەرموو (هذا شرید ابی عامر) واتە ئەمە رای‌کرد لە دەستی ئەبو عامیرو رزگار بو . پاش ئەوە دوو کوڕی عەلاء کوڕی حەرثی کوڕی جەشم تـیریان هاویت بۆ ئەبو عامیرو شەهیدیان کرد . وە ئەبو عامیر لـە پێش مردنا ئەبو موسای ئەشعەری کە برازای خۆی بو کردی بە جێگەداری خۆیو سریەکە قەبوولیان کردو ئەبو موسا جەنگی کرد هـەتا قاتڵەکانی ئەبو عامیری کوشتو سوپا راکردوەکەی هەوازینی پەرێشان کردو هـەرچی تاڵان لە لای ئەوانەدا بو ئەویشیانە هەموو گرت ، لە ناو ئـەو تاڵانـەدا شەیمای کچی حەرثی کوڕی (عبدالعزی)ی (سعدیە) خوشکی شیری حەزرەت بو ، وە لەم جەنگەدا نزیکەی حەفتا کەس لە کافرەکان کوژران ،

وە ئەم تالآنو دیلانەیان هاوردەوە بۆ لای حەزرەت (د) وە لـــە رێگەدا هەرچەن شەیماء ئەیوت : من خوشکی شیری گەورەکەتانم باوەڕیان پێ نەئەکرد هەتا هاتن بۆ خزمەتی حەزرەت (د) .

لەوێ شەیماء عەرزی کرد : من خوشکی شیری تۆم بەو نیشانە : تۆ بە کۆڵمەوە بووی بە منداڵی گازێکت گرت لـــە ناوشانم ئیستەیش نیشانەی دیارە ، وە حەزرەت ناسیەوەو چاوی پڕ بو لە ئاوو سەجادەیەکی راخست بۆ شەیماء ، وە حەزرەت فەرمووی : ئەتەوێ لای من دابنیشی ئەوە ئیکرامت ئەگرم ، وە ئەتەوێ بگەڕێتەوەو شتت بدەمێ هەر باشە ، ئەویش عەرزی کرد : ئەمەوێ بگەڕێمەوە ، وە لەوێدا شەیماء موسوڵمان بو ، وە حەزرەت عەبدێکو جاریەکی پێداو دوو وشترو بازێ مـــەڕیشی پێداو ناردیەوە بۆ شوێنی خۆی ، وە جاریەکەی مارەکرد لە عەبدەکەو لە لای مانەوە هەتا شەیماء مرد ، هەروا شەیماء داوای عەفوی (بجاد) ناوی کرد کە کابرایەکی کافرو خراپ بو حەزرەت ئەویشی عەفو کرد .

وە ئەبو داودو ئەبو یەعلاو غەیری ئەوانیش ریوایەتیان کردوە کە : حەزرەت (د) لە (جعرانە) لە نزیکی شاری مەکەدا لە کاتێکدا مالی بەش ئەکردەوە ژنێکی بەدەویە هات بۆ لای حەزرەت کە دایکی شیری بـــو ، یانی (حلیمەی سعدیە) دایکی شـــەیماء ، وە حەزرەت ڕێزی لێ گرت ، مەعنای وایە لەو کاتەدا حەلیمە ماوەو لە ژیاندا بوە .

خۆم ئەڵێم : من لە سەفەری حەجدا کاتێ کە زیارەتی حەزرەتمان کرد ڕۆیشتین بۆ زیارەتی (جنة البقیع)و قەبری حەلیمەیان نیشان دام لە خوارێ قەبری حەزرەتی عوشانی کوڕی عەفانەوە (خ) .

وە ریوایەت کراوە هەر لەم واقیعەدا گەلێ لـــە ئەشرافی هەوازین هاتن موسوڵمان بوونو رجای گێڕانەوەی دیلەکانو تالآنەکەیان کرد لـە حەزرەت ئەویش فەرمووی : یا دیلەکان ، یا مالّەکان ، ئەوانیش وتیان : دیلەکانمان ئەوێ ، جا حەزرەت خوطبەی خوێند بە نـاو ئەصحابەکانا ، ئەوانیش دیلەکانیان ئازاد کردو دایانناوە پێیانو گەڕانەوە بۆ شـــوێنی خۆیان .

★ (يا اَيُّها الَّذينَ آمَنوا إنَّما المُشْرِكونَ نَجَسٌ فَلا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الحَرامَ بَعْدَ عامِهِمْ هـذا ، وإنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ ـ إنْ شاءَ ـ إنَّ اللهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ) (٢٨) ★

ئەی کەسانێ کە ئیماتتان هێناوە بە خوداو پێغەمەری خودا ! بزانن کە ئەو کافرە موشریکانە ، ئەوانە کە هاوڕێ بۆ خودا بڕیار ئەدەن لـــە عیبادەتکردنا .. پیسن لە دڵا ؛ چونکی بیرو باوەڕی نارەوا وا لە دڵیانا ، پیسن لە لەشا ؛ لەبەر ئەوە کە گۆشتی پیس ئەخۆنو خواردەمەنی نارەوا ئەخۆن ، وە پیسن لە دەستو دەمو چاودا ؛ چونکی مادام ئایینێکی ڕێکو دیارییان نیە کە پیسو پاکیان بۆ جیا بکاتەوە بە زۆری پیسنو تەماشای پاکی دەستو دەمیان ناکەن ، مادام وەهایە ئابێ لەم ساڵ بەدواوە نزیکی مزگەوتی حەرام بکەونەوە ، واتە دوای ئەو ساڵە کە سوورەتی بەرائەت هاتەخوارەوە تیایا کە ساڵی تۆی کۆچیە ، یاخود ئـەم ساڵی داهاتوە کە ساڵی دەی کۆچییەو (حجة الوداع)ە .

وە ئەگەر بە هۆی مەنعی ئەوانەوە لـە (مسجد الحرام) کە ماڵی کەعبەو مزگەوتەکانی دەوری ئەوە لەوە ئەترسن گەدا بکەون ؛ چونکی

ئەو پارەو ماڵە لەوانەوە دەستتان ئەکەوێ بـە هۆی تیجارەتو دیاری و دەستاوێژەوە نامێنێ .. بزانن کە خودا ـ ئەگەر بیەوێ ـ لەمـــەولا بێ نیازتان ئەکا لەوان لە رێگەی رەواو خاوەن نرخەوە لـــە غەنائیمو تالآنی جەنگو لە دەسکەوتی عالەمی ئیسلامو باقی تیجاراتو کەڵکی شەرعیەوە ئەگەر خواستی لەسەر بێ ؛ بە راستی خودای تەعالا زانایە بـــە هەمـو رێگایەکی بێ نیازکردنی ئادەمیزادو خاوەن حیکمەتە لـە ئامادەکردنیا بۆ ئەو کەسە مەیلی لەسەر بێ .

عالەکان لـــە باسی نەجاسەتی موشریکدا چـــەن بیرێکیان هەیە :

یەکەم : پیسن لەبەر جەنابەت ؛ چونکی غوسڵی لەشپیسی دەرناکەن .

دووهەم : پیسن لەبەر پیسی بیرو باوەڕیان بۆیە زۆربەی ئیمامەکان فەرموویانە : هەر کافرێ موسوڵمان بو واجبە لە پاش (تلفظ) بـە دوو کەلیمەی شەهادەت بڕوا غوسڵ بکا بە نیەتی غوسڵی دەرچوون لە کوفر بۆ ئیسلام . بەڵێ ئیمامی شافیعی فەرموویەتی : ئەو غوسڵە واجب نیـە بەڵکو موستەحەبە .

سێهەم : پیسن لەبەر ئەوە پارێز ناکەن لە شتی پیس .

وە لەسەر مەزهەبی ئیمامی مالیك دروست نیـــە کافر بچێتە هیچ مزگەوتێکەوە نە مزگەوتی حەرام لە مەکەداو نە باقی مزگەوتەکانی ولآتی ئیسلام ؛ چونکە عیلەت کە نەجاسەتی بـــیرو باوەڕە مەوجوودەو باقی مزگەوتەکانیش جێگەی خوداناسینو موناسبی ئینسانی کافر نین . بەڵکو نابێ بچنە خاکی حەرەمی مەکە ، وە واجبە کە لە خاریجی حەرەمدا بمێنێ ، وە ئیمامی ئیسلام کەسێ بنێرێ بۆ لای قسەی لەگەڵا بکا .

وە ئیمامی ئەبو حەنیفە ئەفەرموێت : هەر موشریکین مەنع ئەکرێن لە چوونی مزگەوتی حەرام ئیتر باقی یەهوودو نەصارا مەنع ناکرێن نە لە (مسجد الحرام) نە لە باقی مزگەوتەکان •

وە ئیمامی شافیعی فەرموویە : هیچ کافرێ نارِواتە (مسجد الحرام) ؛ موشریك لەبەر نەصی ئایەتەکەو گاورو جوولەکەیش ـ ئەگەر غەیـــرە موشریك بن ـ بە قیاس لەسەر موشریکەکان ، بەلآم دروستە هەموو کافرێ بڕِواتە ناو باقی مزگەوتەکانی ولآتی ئیسلام •

★ (قاتِلوا الَّذِينَ لا يُؤْمِنونَ بِاللهِ ولا بِالْيَوْمِ الآخِرِ ، ولا يُحَرِّمونَ ما حَرَّمَ اللهُ ورَسولُهُ ، ولا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ اوتُوا الْكِتَابَ حتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وهُمْ صاغِرونَ) (٢٩) ★

واتە : جەنگ بکەن لەگەڵ ئەو کەسانەدا کە ئیمانیان نیە بە خوداو بە رۆژی قیامەتو لەسەر ئەو یاسا کە خودا فەرموویەتیو ئەوەی کە خوداو پێغەمبەر حەرامی کردوە ئەوان بە حەرامی نازانن و رەفتار ناکەن بـــە رەفتارێ کە موافیقی نیظامی خودایی بێ •• ئەمانە لەو تاقمانە کە کتێبی ئاسمانیان بۆ هاتوەتە خوار لە گاورو جوولەکە هەتا جیزیە ـ سەرانە ـتان ئەدەنێ دەسـت بەدەستو حاڵیان وابێ کـە گەردنکەچو فەرمانبەرداری ئێوە بن •

مەزهەبی ئیمامی شافیعی (خ) وەهایە کە سەرانە لـە ئەهلی کیتاب وەرئەگیرێ ، واتە گاورو جـــوو ـ عەرەب یا عەجەم بن ـ هەروەها مەجووسیش سەرانەیان لێ وەرئەگیرێ لەسەر فەرموودەی حەزرەت کە فەرمووی : رەفتاریان لەگەڵدا بکەن وەکو ئەهلی کیتاب ، وە لە حەدیثێ

تردا فەرموویەتی : بەڵام ژنیان مارە مەکەنو ئەو حەیوانەی ئەوان سەری ئەبڕن گۆشتی مەخۆن •

کە وابێ ئەم سێ تاقمە ئەبێ یا : موسوڵمان بن ، وە یا جەنگ بکەن ، وە یا سەرانە بدەن ، بەڵام کافرە غەیرە کیتابیەکان یا ئیسلام یا جەنگ بۆ ئەوان هەیەو سەرانەیان لێ وەرناگیرێ • وە ئیمامی مالیك فەرموویەتی : جیزیە لە هەموو کافرێ وەرئەگیرێ : کیتابی یا غەیرە کیتابی . عەرەب یا غەیری عەرەب •

★ (وقالَتِ الْیهودُ : عُزَیْرٌ ابْنُ اللهِ ، وقالَتِ النَّصاری : المَسِیحُ ابنُ اللهِ !) ★

بازێ لە جوولەکەکان ئەڵێن : عوزەیر کوڕی خودایەو . بازێ لە گاورەکانیش ئەڵێن : عیسای ـ مولەقەب بە (مسیح) لەبەر ئەوە کە سەبارەتو جیهان گەرد بوە ـ کوڕی خوداو پێغەمەری ئەوە ! بناغەی ئەم گومانەیشیان بۆ عوزەیر لەسەر ئەوە بوە پاش ئەوە کە صەد ساڵ مردوە خودا زیندووی کردوەتەوەو تەوراتی لەبەر بوەو خوێندوویەتیەوە بۆ خەڵکەکە • وە گومانەکە بۆ عیسای مەسیح لەسەر ئەمە بوە کە باوکی نەبوە •

★ (ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِاَفْواهِهِمْ) ★

وە ئەو قسە کە لەوانەوە ئەبیسن قسەیەکە لە ناو خۆیانا باوەو بە درو زمانیانا دێو لەسەر بناغەی ماریفەتو زانیاریو بەڵگە نیە •

★ (یُضاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِینَ کَفَرُوا مِنْ قَبْلُ) ★

ئەم قسەی ئەمانە وێنەی قسەی گاورو جوولەکەکانی زەمانی پێسوە لەسەر ئەو گومانە کە باسمان کرد .

★ (قَاتَلَهُمُ اللهُ ! اَنَّى يُؤْفَكُونَ ؟) (٣٠) ★

خودا مانکوژێ ! چلۆن ئەمانە دوور ئەخرێنەوە لە رێگەی راستو روو ئەکەنە ناحەق و حەق ون ئەکەن ؟

★ (اتَّخَذُوا احْبَارَهُمْ ورُهْبَانَهُمْ ارْبَاباً مِنْ دونِ اللهِ والمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ) ★

ئەو جوولەکەو گاورانە زاناکانی خۆیانو عابیدە لە خوداترسەکانیانو مەسیح ـ عیسای کوڕی مەریەمیان ـ کردوە بە ئەربابو بە مەرجەع بۆ حەرامکردنو حەلالکردنو دامەزراندنی ئەحکامی دین ، وە هەرچی ئەوان بیکەنو هەرچی ئەوان تەشریعی بکەنو دای بەسەرزێنن ئەوە بە شەریعەت دائەنێن و بە نیسبەت بۆ عیسای کوڕی مەریەم بە کوڕی خودای دائەنێن ، کەچی ئەم نەوعە پەیوەندە لەگەڵ ئەوانا هەڵەیەو ناڕەوایە ، وە حەق ئەوەیە کە ئینسان عیسای کوڕی مەریەم بە بەندەی خودا دابنێو بڕیاری ئەوە بدا کە بە بێ باوك خودا دروستی کردوە وەکو ئادەمی بەبێ باوك و دایك دروستکردوە ، وە هەر شەرعێ ئەو هێنای لە لای خوداوە لە ئینجیلدا هەمووی راستەو غەیری ئەم پایە پایەی تری نیە . وە بە نیسبەتی زاناکانەوە ئەگەر عالمی گەورە نەبن حەق وایە موبالات بە قسەو باسیان نەکرێو گوێ بە حەلالکردنو حەرامکردنیان نەدرێ ئەوە نەبێ کە لە نەصی کەلامی ئینجیلدا تەوراتا هەیە . وە ئەگەر عالمی گەورەیش

بن ئەبێ بە شێوەیێ کە موافیقی تەوراتو ئینجیل بێ قسە بکەنو لـەو خەتە لانەدەن وە نەکرێن بە دەستووری تەواو بۆ هەموو شەرعێ ، وە ئەبو لەسەر موژدەی ئینجیل ئیسانیان بهێنایە بە حەزرەت (د) .

★ (وما اُمِرُوا إلاّ لِيَعْبُدوا إلهاً واحِداً لا إلهَ إلاّ هُوَ سُبْحانَهُ عَمّا يُشْرِكونَ) (٣١) ★

وەلحاڵ ئەمر نەکراوەو فەرمان نەدراوە بەو جوولەکەو گاورانە بەوە نەبێ کە دووڕە لـە هەموو عەیبو نوقسانێو دوورە لـە وەرگرتنی ئەو شەریکانە کە ئەوان بڕیارو ئیعتیباریان پێ داون وە ئیمان بێنن بە پێغەمەری ئاخر زەمان حەزرەتی محمد (د) .

★ (يُرِيدُونَ اَنْ يُطْفِئُوا نورَ اللهِ بِاَفْواهِهِمْ) ★

ئەو کافرانە خواستیان وەهایـە کە ریسالەتی محەمەدی عەرەبیو چرای ئیرشادی ئەو بکووژێننەوە بە دەمی خۆیان . واتـە بـە ئینکاری زمانیو دەربڕینی بێ باوەڕی ؛ وە یا بە قسەو باسی بێ بناغەو بەتاڵ .

★ (ويَأْبَى اللهُ إلاّ اَنْ يُتِمَّ نُورَهُ) ★

وە خودایش هیچی ناوێ ئەوە نەبێ کە ئەم نوورە رەسـا بکاو بیگەیەنێ بە جیهاناو هەمووی روونا ئبکاتەوە .

★ (ولَوْ كَرِهَ الكافِرونَ) (٣٢) ★

هەرچەن کافرەکان حەز بەوە نەکەن وە بیانەوێ کە نەگا بە جیهانا .

★ (هُوَ الَّذي اَرْسَلَ رسولَهُ بِالهُدى ودِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلى الدِّينِ كُلِّهِ ولَوْ كَرِهَ المُشْرِكونَ) (٣٣) ★

خودا خودایەکی وەهایە کە پێغەمەری خۆی ناردوە لەگەڵ هیدایەت‌و شارەزاکردنی هۆشیاران بۆ ڕێگەی ڕاست‌و بۆ کردەوەی موافیق بۆ واقیع بۆ ئەوە کە ئەو پێغەمبەرە یا دینەکەی دەر بخا لە عالەم وە زاڵی بکا بەسەر هەموو دینێکدا هەرچەند موشریکەکان پێیان خۆش نەبێ •

★ (یا اَیُّهـا الَّذینَ آمَنُوا إنَّ کَثیراً مِنَ الأحْبارِ والرُّهْبانِ لَیَأْکُلونَ اَمْوالَ النّاسِ بِالباطِلِ ویَصُدُّونَ عَنْ سَبیلِ اللهِ) ★

ئەی کەسانێ کە ئیمانتان هەیە بە دینی ئیسلام ! بزانن گەلێ لە زانایانی گاورو جوونەکەو لە عابیدە لە خودانرسەکانیان بە گومانی خۆیان بە ڕاستی دارایی خەڵك وەردەگرن بە یاسایەکی ناڕەواو بێ سوود وە مەنعی خەڵك ئەکەن لەوە کە بکەونە سەر ڕێگەی ڕاستی خودا داناو کە ئیسلامە •

★ (والَّذینَ یَکْنِزُونَ الذَّهَبَ والفِضَّةَ ولا یُنْفِقُونَها في سَبیلِ اللهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذابٍ اَلیمٍ) (٣٤) ★

وە بزانن ئەو دارایی خەڵکەیش کە وەری‌ئەگرن لەوان دەستیان تێی ناچێ کە لەگەڵ خەڵکدا بیخۆن ، وە سەرفی ناکەن لە ڕێگەی خزمەتی ڕاستیدا وە ئەوانەیش کە حاڵیان وایە وە ماڵی دەستکەوتوویان بە حەق سەرف ناکەن وە ئەو ئاڵتوونو زیوە کە لە لایانە گردی ئەکەنەوە وە ئەیکەن بە خەزێنە لە صندووق‌و گەنجینەو بانگدا دایئەنێن وە حەقی خودای لێ نادەن وە زەکاتەکەی دەرناکەن لە ڕێگەی ڕەزای خودادا ئەوە موژدەیان بدەرێ بە سزایەکی نابارو دشوار •

★ (يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فِي نارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورهُمْ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ) (٣٥) ★

ئەو سزا نایارپانە لە رۆژیکدایە کە ئەو ئالتوونو زیویانە سوور ئەکرێتەوە لە ئاگری دۆزەخـاو ناوچاوانو تەنیشتو پشتیانی پێداخ ئەکرێ وە فریشتەی عەزاب پێیان ئەڵێت : ئەم مادە سوورەوەکراوە کە ئێوەی پێ داخ ئەکرێ ئەو مالەیە کە ئێوە گردتان کردبوەوە بۆ خۆتان ، دەی بچەژن تۆڵەی ئەوەی کە گردتانکردبوەوە •

ئەم ئایەتە تونده کە هەڕەشەیە لە لایەنی خوداوە هەرچەند بۆ سەر زاناو عابیدە بەرچاوەکانی جوولەکەو گاورەکانە بەڵام لە مەعنادا بۆ هەموو دەوڵەمەندێکە کە مالێکی زۆر گردبکاتەوەو سەرفی نەکا لـە رێگەی خودادا ، بەڵام مەبەس لە سەرفی لە رێگەی خودادا ، ئەمەیە کە زەکاتی شەرعی لێ دەربکا نەك هەمووی سەرف بکا لـە رێگەی خودادا بـە دەلیلی ئەوە کاتێ کە ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە موسوڵمانەکان زۆر دڵگران بوون وە حەزرەتی (د) لەویا ئەویش فەرمووی : (ان الله لم يفرض الزكاة الا ليطيب بها ما بقى من أموالكم) واتە بە راستی خودای تەعالا زەکاتی مالی لەبەر ئەوە واجب کردوە لەسەر ئێوە کە باقی مالەکەتانی پێ پاك بکاتەوە ، وە هەم فەرموویەتی : (ما ادى زكاته فليس بكنز) هەر مالێ کە زەکاتی لێ لێ دەربکرێ ئیتر ئەوە بەر مالی خەزێنەکراو ناکەوێ ، وە زیاد لەمانـە گەلێ دەوڵەمەندی پارەداری زۆر بوە لە ئەصحابەکان کە حەزرەت (د) غـەیری زەکاتی شەرعی داوای هیچی لێ نەکردوون وە ئەگەر شتێکیان لەسەر واجب بوایە داوای لێ ئەکردن •

★ (إنَّ عِدَّةَ الشُّهورِ عِنْدَ اللهِ اثْنا عَشَرَ شَهْراً فِي كِتَابِ اللهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمواتِ والاَرْضَ مِنْها اَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ، ذٰلِكَ الدِّينُ القَيِّمُ ، فَلا تَظْلِموا فِيهِنَّ اَنْفُسَكُمْ ، وقاتِلوا المُشْرِكِينَ كافَّةً كَما يُقاتِلونَكُمْ كافَّةً ، واعْلَموا اَنَّ اللهَ مَعَ المُتَّقِينَ) (٣٦) ★

واتە بە راستی ژمارەی مانگەکان لە بڕیاری خودادا دوازدەن ، لەو ڕۆژەوە کە خودا ئاسمانو زەوی دروستکردوەو ڕۆژو مانگی کردوە بـە هۆی جوانی جیهانو شەوو ڕۆژی پێ دروستکردوون ، چوار مانگ لەو دوازدە خاوەن قیمـــەتو خاوەن نرخو جەنگو ئاشووبی لەوانا زۆرتر حەرام کردوەو لە تاوانی مانگەکانی تری قورستر کردوە • وە ئەمە یاسای دینی ڕاستە ، کە وایە لەم مانگانەدا ستەم لـــە خۆتان مەکەنو تاوانبار مەبن ، وە جەنگ بکەن لەگەڵ کافرەکانا هەموویان وەکو چۆن ئـەوان جەنگ ئەکەن لەگەڵ ئێوەدا بە شێوەی گشتی ، وە بزانن کە خودا بـە ڕەزامەندیو یارمەتی لەگەڵ ئەوانەدایە کە خۆیان لـە تاوانو نافەرمانی خودا ئەپارێزن •

★ (إنَّمـا النَّسِيءُ زِيادَةٌ في الكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذينَ كَفَـرُوا يُحِلُّونَهُ عاماً وَيُحَرِّمونَهُ عـاماً لِيُواطِئُوا عِدَّةَ ما حَرَّمَ اللهُ فَيُحِلُّوا ما حَـرَّمَ اللهُ ، زُيِّنَ لَهُـمْ سـوءُ اَعْمَـالِهِمْ واللهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الكَافِرِينَ) (٣٧) ★

واتە بە ڕاستی پاشخستنی مانگێ لەو مانگانە کە حەرامن ـ واتـە جەنگ لەوانەدا حەرامە ـ بۆ وەختی مانگێ تر ؛ مەبەلا (ذو القعده) ببەیتە شوێنی (ذو الحجة)و (ذو الحجه) ببەیتـە شوێنی (محرم)و (محرم) ببەیتە جێگەی (صفر)و (رجب) بخەیتە شوێنی مانگی (شعبان) ئـەم

کردەوە زیادە پایەیە لە کوفرا ، بێجگە لەو کوفرە کە موشریکەکان هەیانە ئەم گۆڕینی یاسای خودایەو ئەم پاشخستنی مانگە حەرامانە زیادە کوفرێکی ترە کافرە موشریکەکانی زیاتر لە پێشو پێ گومڕا ئەکرێ .

جا ئەوان چییان ئەکرد ؟ بەڵێ ئەوانەیان ئەکرد کە خودا فەرموویەتی ئەو مانگە حەرامە وەکو موحەڕەم بێ مەئەلا لە ساڵێکدا حەڵاڵیان ئەکردو جەنگ و داوایان تێدا دەکردو مانگێ تریان لە باتی ئەو مانگە حەرام ئەکرد ، وە نە ساڵێکدا ئەو مانگە کە زوو حەڵاڵیان کردبو حەرامیان ئەکرد بە گوێرەی موناسەبەی قازانجی ژیانی خۆیان بۆ ئەوە بە ناو لەسەر موافەقەی چوار مانگە حەرامەقەدیمەکە بڕۆن ، واتە بە ناو پێیان، ئەوتن مانگی حەرام وە لە راستیدا لەو چوارە نەبوون ، وە بەم شێوە ئەو مانگانە کە خودا حەرامی کردبوون حەڵاڵیان ئەکردن، وە بۆیان جوانکرابو لە لایەنی شەیتانی ئیبلیسەوە ناشیرینی کردەوەی خۆیان وە گومڕا بووبوون وە لە واقیعا ئەوانە کافر بوون وە خودا هیدایەتی قەومی کافری وەها بێ شوعوور نادا .

بزانن ! لێرەدا چەن باسێ هەیە :

یەکەم : ئەم ئایەتانە داخڵی ئەو ژمارە ئایەتانەن کە لە سووڕەتی تەوبەدا نازڵ بوون ، وە حەزرەتی عەلی لە ساڵی نۆی کۆچیدا بە فەرمانی حەزرەت (د) خوێندیەوە بە سەر ئەهڵی حەجدا .

دوەم : لە کاتێکەوە خودا ئاسمانو زەوی و رۆژو مانگی دروستکردوەو شەوو رۆژی داناوە لە دەرکەوتنو ونبوونی رۆژەوە ساڵی مانگی وا داناوە دوازدە جار مانگ تازە بێتەوەو دەورەی خۆی تەواو بکا ، وە ساڵی رۆژیشی وا داناوە کە لە هەر نوختەیەکەوە رۆژ هەڵ

بێ بڕواو بێتەوە بۆ ئەو نوختەیە ، بەم یاسا ساڵی مانگ بریتیە لە سێیصەدو پەنجاو پێنج رۆژ ، وە ساڵی رۆژ بریتیە لە سێیصەدو شەصتو پێنج رۆژو چواریەکە رۆژێ •

وە لەبەر ئەوە کە مانگ زووزوو تازە ئەبێتەوە وە گۆڕانی شێوەکەی وا لە پێش چاواو هەموو کەس ئەیزانێ •• حسێب بۆ موعامەلەو ئادابی دینو غەیری ئەمانە لەسەر ساڵی مانگ دانراوەو بەتایبەتی ئەم یاسا لـە دینی حەزرەتی ئیبراهیمی خەلیلو حەزرەتی ئیسماعیلی کوڕیا زۆر بایەخی پێدراوە وە لە دینی ئەوانا لە هەر دوازدە مانگدا چوار مانگی حورمەتیان گیراوەو جەنگو ئاشووبیان تێدا حەرام کراوە ، وە ئەو چوار مـانگە سیانیان بە شوێن یەکا دێن ؛ (ذی القعدة)و (ذی الحجة)و (محرم) وە مانگێکیان تەنیایە کە مانگی (رجب الله)یە • وە ئادابی ئیحرام بەستنو حەجکردن دەستی پێکردوە لە مانگی شەوالەوەو لە سیازدەهەمی مانگی (ذی الحجه)دا نیهایەتی هاتوەو تەواو کراوە •

جا لەبەر ئەوە کە مانگی (ذی الحجه)و رەفیقەکانی لەسەر حسێبی ساڵی دوازدە مانگە ئەگۆڕێنو جار بەجار ئەوانە ئەکەونە بەهارو جاربەجار ئەکەونە زستان یا پایز یا هاوین ، وە بەم یاسـا کاتەکان ئەگۆڕان وە مەصلەحەتی عەرەبەکان لە تیجارەتو باقی کاری تراو لە عیبادەتکردنا بە ئارەزووی ئەوان جێبەجێ نەدەبو •• هاتن دەستیان برد بۆ ئەم یاسایەو گۆڕییانو روسووماتی دینو مانگە بە حورمەتەکانیان خستە سەر حسێبی ساڵی رۆژی ، وە لەبەر ئەوە کە ساڵی رۆژی دە رۆژو چارەکێکی لە ساڵی مانگ زیاترە هەر لە چەن ساڵێکدا مانگێکیان زیاد ئەکردو ساڵی مانگیان ئەکرد بە سیازدە مانگ وە ئەم جۆرە تەسەروفە خودا لە قورئانی پێرۆزا ناوی

برد بە (نسیء) چونکە ئەگەر (نسیء) بە مانای تەئخیرو پاشخستن بگرین مەوسیمی حەجو مانگە حەرامەکان لە کاتی خۆیان پاش ئەکەوتن ، وە ئەگەر (نسیء) بە مانا زیادکردن بگرین ئەوە لەم تەصەڕوفاتەدا جاربەجار ساڵی مانگی ئەبو بە سیازدە مانگ ، وە ئەم لەفزە لە زمانی عەرەبا بە هەردو ماناکە هاتوە .

بە هەرحاڵ کافرەکان خۆیان (ذاتەن) کوفری بـە مانا ئیشراکیان هەبو وە بـەم کردەوەیش کوفرەکەیان زیاد بو یانی بازە شتێکی وا کـە ئیمان قەبوولی ناکاو کوفر هەڵی ئەگرێ بە جێیان هێنا ، وە خودا لۆمەی کردنو فەرمووی : ئەم کارە کارێکی ناهەموارو ناپەسەندە .

سێیەم : ئەمەیە لە ساڵی نـۆی کۆچیدا کە حەزرەتی (ابو بکر) (میرحەج) بو مانگی (ذی القعده) بووبوو بە کاتی حەجی عەرەبو لە ساڵی دەی کۆچیدا کە حەزرەت (د) حەجی کرد مەوسیمی حەج کەوتـە مانگی (ذی الحجه)وە بە یاسای دینی حەزرەتی ئیبراهیم . وە خودای تەعالا ئەم وەزعەی نیشانی حەزرەت دا (د) بۆیە لە خوطبە گرنگەکەی ساڵی (حجة الوداع)دا فەرمووی : (ان الزمان استدار كهيئته يوم خلق الله السموات والارض : السنة اثنا عشر شهرا منها اربعة حرم ؛ ثلاث متواليات ذو القعده ، وذو الحجة والمحرم ، ورجب مضر الذي بين جمادي وشعبان . رواه الثلاثة) .

واتە : حەزرەت (د) فەرمووی : زەمان هەڵسووڕایەوە وەکو سابیق وە کەوتەوە سەر ئـــەو شـــێوە کە خودای تەعـالا ئاسمانو زەوی دروستکردوەو شەوو رۆژی داناوە (واتە لەســەر حسێبی ئـەوانە کە دەستیان دا لە مانگەکان وە مانگەکان ئەگۆڕانو لایان ئەدا لە شوێنی

خۆیانو ئەهاتنەوە شوێنی خۆیان) ئیمسال سالێکە کە ئـەو مانگانە کەوتوونەتەوە شـوێنی خۆیانو مانگی (ذی الحجه) بوە بـە مانگی راستەقینەی بەجێهێنانی ئادابی حەج ، وە لە ئەمڕۆ بەولاوە هەتا هەتایە ئێوە لەسەر حسێبی مانگو سالی (قەمەری) مانگی ئادابی حەجی خۆتان بەجێ بێنن • (والحمد الله علی ذلك) •

بێداربن ! لەبەر ئەوە کە قەبیلـەی (مضر) زۆر حورمەتی مانگی رەجەبیان ئەگرت لەم حەدیثەدا حەزرەت (د) ئیزافەی رەجەبی کرد بۆ لای (مضر) فەرمووی (ورجب مضر) ئەگەرنا مانگی رەجەب یەکێکە لـە مانگـە بـە حورمەتـەکان بـە نیسـبەتی هـەموو موسوڵمانانەوە بێ جیاوازی •

چوارەم : کۆمەڵی ئیمامانی دین لەسەر ئەو بیرەن کە ئەو چوار مانگە بەحورمەتە حورمەتەکەیان نەسخکراوەتەوە لە جیهەتی جەنگکردن لەگەڵ کافرانا بە دەلیلی ئەوە لە سالی فەتحی مەکەدا پێغەمەر (د) نەئەڕۆیشتە سەر شاری (طائف) وە ماوەیەکی زۆر هەتا کەوتە مانگی ذی القعده لـەو شوێنەدا مایەوە ئەوسا تەشریفی گەڕایـەوە • وە کەمێ لـە زانـاکان فەرموویانە : نەخێر ئەو حورمەتە نەسخ نەبوەتەوە وە ئەو جەنگە وە یا ئەو حەصارە کە حەزرەت کردی بـە دەوری (طائف)دا لـە مەقامی مودافەعەدا بو ؛ چونکی قەبایلی عەرەب لەو کاتەدا بە دەوری طائیفداو لە طائیف خۆیدا ئامادە بوون بۆ جەنگکردن لەگەڵ حەزرەتا (د) • ئەگەرنا لە خۆوە دروست نیە بۆ موسوڵمانان لەم چـوار مانگەدا جـەنگ لەگەڵ کافرانا •

فەرموودەی خودا (يا ايها الذين آمنوا ما لكم ...)

ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە لە کاتی غەزای (تەبووك)دا وە هۆی ئەم غەزا ـ وەکو ئیبنو سەعدو غەیری ئەو ریوایەتیان کردوە ـ ئەمەیە : هەواڵ گەیشت بە حەزرەت (د) کە ڕۆم سوپایەکی زۆری گردکردوەتەوەو تیرەکانی (لخم)و (جذام)و غەیری ئەوانیشی بانگکردوەو سوپایەکی گەورە پێکەوە نراوە کە نزیکی (٤٠) چل هەزار جەنگکەر حازرەو ، پێشڕەویان گەیشتوەتە خاکی (بلقاء)و ئەمە لە مانگی ڕەجەبدا بو لە ساڵی نۆی کۆچیداو وەرز وەرزی هاوین بوو هەوا زۆر گەرم بوو خەڵکیش لە کاتی قاتیو کەم نانیدا بوونو میوەو بەری مەدینەیش گەیشتبوو ، لەبەر ئەوە حەزرەت (د) بە خیلافی جارانی تر ئەوەی ڕوون کردەوە کە بۆ کوێ دەچێ بۆ جەنگ ، تا ئەو کەسانە کە دێن خۆیان ئامادە بکەنو لە پاشا نەڵێن ئێمە نەمانزانی بۆ کوێ ئەڕۆینو خۆمان ئامادە نەکرد .

بە کورتی ئەم غەزایە زۆر گران بو لەسەر نەفسو جێگەی ئیمتیحانو بەراوردی ئیمان بو ، وە لەم کاتەدا هەل بوو بۆ منافقەکان کە پەڕێشانی بهاونە ناو ئەصحابەکانەوەو ئەیانوت : (لا تنفروا في الحر) : لەم کاتە گەرمەدا مەڕۆنە دەر ، وە بازێکی تر ئەیانوت بە حەزرەت : ئیزنمان بدەو مەمانخەرە ناو فیتنەوە ، وەڵاڵ ئێمە بەرابەر بە ژنە ڕۆمیەوە خۆمان ناگرین ! وە حەزرەت ئیزنی ئەو بازەی دا کە نەیەن بۆ ئەو سەفەرە .

وە لە لایەکی ترەوە عەبدوڵڵای کوڕی ئوبەیی کوڕی سەلوول لەگەڵ کۆمەڵێ لە هاوبیری خۆیدا لە قەراخی مەدینەدا سوپاکەی

گردکردبوەوە ، وە کاتێ کە حەزرەت لە مەدینە دەرچو ، ئەو گەڕایەوە بۆ مەدینە وتیان : وەختمان موناسبی دەرچوون نیە •

بەڵام حەزرەت (د) عەزمی جەزم کردبو وە موسوڵمانەکان لە هەموو لایەکەوە گردەوە بوون لە حەزرەت (د)وە ئەویش تەرغیبی دەوڵەمەندەکانی دا لەسەر سەرفی مااڵ بۆ ئەو جەنگە وە گەڵێ لەوان ئەوەی بۆی ڕێکەوت هێنای ، وە حەزرەتی عوثمان سێصەد وشتری بە جل‌و ڕەشمەو هەوسارەوە لەگەڵ هەزار دینارا پێشکەشی حەزرەتی کرد ، وە حەزرەت فەرمووی : (لا یضر عثمان ما فعل بعد هذا) وە لە ڕیوایەتێکدا (ما علی عثمان بعد الیوم شیء) • وە عومەری کوڕی خەتاب وتی : ئەڕۆ من ئەکەومە پێش ئەبوبەکرەوە نیوەی هەموو دارایی خۆی هێنا بۆ خزمەتی پێغەمەر ـدـ وە حەزرەت فەرمووی : ئەی عومەر چیت بۆ خۆت هێشتوەتەوە ؟ عەرزی کرد : ئەوەندەی ئەمە کە هێناومە ئەوەندەیشی پێ نەچو حەزرەتی ئەبوبەکر هەرچی پارەی بو هێنای بۆخزمەتی پێغەمەر ـدـ وە حەزرەت پرسیاری لێ کرد : چیت بەجێ هێشتوە بۆ خۆتان ؟ عەرزی کرد : خوداو پێغەمەری خودا • جا عومەر فەرمووی : من قەت پێش تۆ ناکەوم •

وە کۆمەڵێ لە پیاوانی صەحابە ـ کە مەشهوورن بە بکائون ـ هاتنە خزمەتی حەزرەت داوای ولاخی سواریان لێکرد کە بۆ ئەو غەزا سواری بین ، وە حەزرەت فەرمووی : هیچ ولاخی وام نیە سواری بین ، ئەوانیش گەڕانەوەو فرمێسك لە چاویان ئەباری چونکە ولاخیان دەست نەکەوتو لەو جەنگەبێ بەش بوون •

دوای ئەمانە حەزرەت لەگەڵ نزیکی (۳۰)سی هەزار پیاوی بەکاری جەنگیدا ڕێکەوت بەرەو تەبووك‌و لەوێدا چەن کەسێ لە ئەصحابەکان بە

بێ ئەوە کە شتێ لـە شوبهەو نیفاق لـە دڵیانا ببێ دواکەوتن لەو سەفەرە لەوانە (کەعبی کوڕی مالیك) و (مەرارەی کوڕی ڕەبیع)و (هیلالی کوڕی ئومەییە)و (ئەبو خەیثەمە) ئەم پیاوانە موسوڵمانی ڕاست بوون‌و هیچ جۆرە گومانێ لە ئیمانیانا نەبو ، ئەبو خەیثەمە لـە دواییدا هـەر ڕۆیشت‌و گەیشت بە حەزرەت •

تەبەرانی ئەڵێ : ئەبو خەیثەمە چەن ڕۆژ پاش سەفەرەکەی حەزرەت ـدـ لە ڕۆژێکی گەرما لە دەرەوە گەڕایەوە بۆ ماڵەوە تەماشای کرد ـ دوو ژنی هەبوو ـ هەردوو وان لە ناو کەپرا لە ناو باخاو دەورو بەری خـۆیان ئاوڕشێن کردوەو ئاوی ساردو خواردەمەنی جوانیان ئامادە کردوە بۆی ••• کە تەماشای ژنەکان‌و ئـەو شوێنە خۆشەو ئـەو ئاوو خواردەمەنیە جوانەی کردو بیری ئەوەی کردەوە کە حەزرەت ـدـ وا لە ڕێگەی گەرماو لە بەر هەتاوا • وتی : بە خودا ئەمە ئینصاف نیە من لەم خۆشیەداو حەزرەت لەو زەحمەت‌و گەرمادا بێ ، وەڵاڵهی من ناڕۆمە ماڵی خۆم هەتا ئەکەم بە حەزرەت ـدـ وە هەستا سوار بو کەوتە شوێنی حەزرەت هەتا گەیشتە (تەبووك) کاتێ کە نزیك بوەوە لە ئەصحاب ، ئەصحابەکان وتیان : ئەی پێغەمبەری خوا وا سوارێ هات لـە ئەبو خەیثەمە ئەچێ کـە هاتەبەرەوە وشترەکەی یەخداو هات بۆ لای حەزرەت ـدـ حەزرەت فەرمووی : ئەم حاڵە باشترە بۆ تۆ لەوە لە جێگەی خۆتا بوویتایێ ، خەیثەمەیش باسەکەی بۆ حەزرەت گێڕاوەو حەزرەت دۆعای خێری بۆ کرد •

موسوڵمانەکان لـەم سەفەرەدا زۆر زەحمەتیان پێگەیشت‌و جـاری وابو ئەوەندە تینوویان بوو لە وشترەکانیان سەرگەبڕی بۆ ئەوە کە ئاوی وڕگی وشترەکان بخۆنەوە ! وە هەر لەو سەفەرەدا ڕۆژێ زۆر برسییان

بو عەرزی حەزرەتیان کرد : با وشترەکان سەربڕینو گۆشتەکەیان بخۆین حەزرەت فەرمووی : باشە ، وە حەزرەتی عومەر عەرزی کرد : ئەگەر ئەمە ببێ بە یاسا وشترەکان کەم ئەبنەوەو ئەوانیش ناتوانن بە پیادە بگەڕێن • تەگبیر ئەمەیە ئـەمر بفەرمووی هەرکەسێ هـەرچی خواردەمەنی هـەیە هەمووی حازر بکەنو گردی بکەنەوە لە شوێنێکداو تۆیش دۆعا بکەی بەرەکەتی تێبکەوێ ، وە حەزرەت فەرمانی دا کە هەرچی هەبو هێنایانو کۆمەڵیان کرد وە حەزرەت دۆعای کرد بە بەرەکەت بۆ ئەو خواردەمەنیە ، جا هەموویان لەوێدا نەخواردو تۆشەبەرەی خۆیان لێپڕ کردو هێشتا زیادەی مایەوە • لەوێدا حەزرەت فەرمووی : (اشهد ان لا اله الا الله واشهد اني رسول الله) •

ئەلحاصڵ کاتێ سوپای حەزرەت گەیشتە شوێنی جەنگ تەماشایان کرد کەس دیار نیە ، تەمز هەموو ئەو کەسانە کە ئامادە بوون بۆ جەنگ بە بیستنی هاتنی سوپای ئیسلام بلاوەیان کردوەو لەو مەرزو بوومەدا نەماون •

وە لـەو سەردەمەدا (یوحنە) حاکمی (ئەیلە) هـات بۆ خزمەتی پێغەمەر ـدـ وە حەزرەت صوڵحی لەگەڵدا کرد لەسەر ئەوە (جیزیە) بدا بـە پێغەمەر • هـەروا ئەهلی (جرباء)و (اذرح) هاتن ئەوانیش سەرانەیان دا بـە حەزرەتو حەزرەت نامەی صوڵحی پێـدان لەسـەر سـەرانە •

وە حەزرەت ـدـ لەم سەفەرەدا لەگەڵ ئەصحابەکانیا دایان بە لای (حجر)دا کە ماوای قەومی (ثەمود) بوو وە ئەمری پێ فەرموون کە مەڕۆن بۆ ناو ئەو شوێنە کە وەختی خۆی ثەمودی تێدا بوە ، نەکا

لەو غەزەبە هاتوە بۆ سەر ئەوان بێت بۆ ئەمانیش ـ مەگەر بـە حاڵی دڵنەرمی‌و گریانەوە ـ وە حەزرەت سەری خۆی داپۆشی‌و پەلەپەڵی کرد لە دەرچوون لەو ماوادا .

پاش ئەمانە حەزرەت بە سەلامەتی لەگەڵ ئەصحابەکانیا گەڕایەوە بۆ مەدینەی مونەوەرە . وە کاتێ کە مەدینەیان دی فەرمووی : (هذه طابة ، وهذا جبل أحد يحبنا ونحبه) وەفەرمووی بە یارانی : (ان بالمدينة أقواما ما سرتم مسيرا ، ولا قطعتم واديا الا كانوا معكم ، قالوا : يا رسول الله وهم بالمدينة ؟ قال : وهم بالمدينة حبسهم العذر) .

فەرمووی : لە مەدینەدا تاقمێ هەن ئێوە هەر شوێنێ گەڕابن ئەوان لەگەڵتانا بوون لە پاداشدا ، ئەوانیش عەرزیان کرد : لەگەڵ ئەوەدا کە لە مەدینەدا بوون ؟ فەرمووی : بەڵێ عوزر مەنعی کردبوون نە هاتنیان لە گەڵمانا . واتە : حەیوانی سواریان نەبو .

حەزرەت لە مانگی رەمەزانا گەیشتەوە مەدینە ، واتە دوو مانگیان پێ چوو .

جا کاتێ حەزرەت چوە ناو شاری مەدینە لە پێش هەموو شتێکدا رۆیشتە مزگەوت‌و دوو رکات نوێژی تێدا کرد ، جا دانیشت بۆ چاوپێکەوتنی خەڵک‌و خەڵک هاتن سەلامیان لێکرد ، وە ئەوانەیش کە پاش‌کەوتن لەو سەفەرەو نەهاتبوون لەگەڵیا .. هاتن عوزریان هێنایەوەو حەزرەت عوزرەکانی قەبوڵکردن ، ئەمانە هەشتاو ئەوەندە کەس بوون ، بەڵێ قەبوڵی تەوبەی کەعبی کوڕی مالیک‌و رەفیقەکانی پاش خست هەتا ئایەت هاتە خوارەوە بـە قەبوڵکردنی تەوبەیان جـا ئەوانیش تەوبەیان قەبوڵکرا .

جا خودای تەعالا فەرمووی :

★ (يا اَيُّها الَّذِينَ آمَنوا ما لَكُمْ إذا قِيلَ لَكُمُ : انْفِروا في سَبِيلِ اللهِ اثّاقَلْتُمْ إلى الاَرْضِ ؟) ★

ئەی کەسانێ کە ئیمانتان هێناوە بە خوداو پێغەمەری خودا ! ئەوە چیتان دەست ئەکەوێ کاتێ لە لایەنی پێغەمەری خوداوە پێتان بوترێ : دەرچن بۆ جیهاد لە ڕێگەی خودادا بۆ تەبووك خۆتان قورس‌و گران ئەگرنو خۆتان ئەلکێنین بە عەرزەوەو تەمەڵی نیشان ئەدەن ؟

★ (اَرَضِيتُمْ بِالحيوةِ الدُّنْيا مِنَ الآخِرَةِ ؟) ★

ئایا ئێوە ڕازی بوون بە ژیانی ئەم دنیایە کە ئەبڕێتەوە لە باتی ژیانی قیامەت کە نابڕێتەوە ؟

★ (فَما مَتاعُ الحَيوةِ الدُّنْيا فِي الآخِرَةِ إلاّ قَلِيلٌ) (٣٨) ★

تامو لەزەتی ژیانی دنیا بە نیسبەتی ژیانی قیامەتەوە شتێکی کەمو لەزەتێکی بێ دەوامە .

★ (إلاّ تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذاباً اَلِيماً ويَسْتَبدِلْ قَوْماً غَيْرَكُمْ ، ولا تضُرُّوه شَيْئاً ، واللهُ عَلى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) (٣٩) ★

ئەگەر ئێوە نەڕۆنە دەرەوە بۆ ئەو جیهادە کە حەزرەت ئەمری پێ فەرموە لەسەر ئەمری خودای تەعالا .. خودا سزاتان ئەدا بە سزایەکی دشوار ، وەکو ناساغی گشتی ، یا قاتیو وشکەسالی یا هێرشی دوژمنان بەسەرتانا ... وە لە پاش فەوتاندنی ئێوە لە باتی ئێوە کۆمەڵێکی موسوڵمانی راسڵ دێنێتە پێشەوە ، وەکو ئەهلی یەمەن یا غەیری ئەوان ،

وە لە عەینی کاتا ئێوە بەو نافەرمانیە زیان لە خودا نادەن ؛ چونکی خودا تەوانایی هەیە بەسەر کردنی هەموو شتێکدا وە ئەتوانێ ئێوە لەناوبەرێ لەگەڵ دوژمنانی دینا وە حەزرەتو دینی ئیسلام بەرز بکاتەوە •

★ (إلاَّ تَنْصُروهُ فَقَدْ نَصَرهُ اللهُ إذْ اَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَروا ثانيَ اثْنَيْنِ إذْ هُمَا في الغَارِ ، إذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ : لاَ تَحْزَنْ إنَّ اللهَ مَعَنَا ! فَاَنْزَلَ اللهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وأيَّدَهُ بِجنودٍ لَمْ تَرَوْها ، وجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَروا السُّفْلى ، وكَلِمَةُ اللهِ هِيَ العُلْيا واللهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) (٤٠) ★

ئەگەر ئێوە یارمەتی حەزرەتی محەمەد (د) نەدەنو نەچن بۆ غەزای تەبووکو جیهاد نەکەن لە رێگەی خودادا •• بزانن خودا یارمەتی ئەدا لەم غەزاداو لەوە بەدوایشەوە وەکو چۆن لەمەوپێش یارمەتی دا لەو کاتەدا کە کافرەکانی قورەیش کاری وەهایان کرد بوون بە هۆی ئەوە کە دەریان کرد لە شاری مەکە ، وە حاڵی وەها بو یەکێ بوو لە دوو کەس نە سوپای موهاجیرینو نە ئەنصاری لەگەڵدا نەبو بەڵکو تەنیا دوو کەس بوون لەو کاتەدا کە لە ناو ئەشکەوتەکەی کێوی (ثەور) ا بوو لە لای راستی ـ یەکێ لە مەکەوە بڕوانێ بۆ شیمال ـ بە مەسافەی سەعاتە رێگەیێ • وە لەو کاتەدا کە ئەبوبەکری هاوڕێی چاوی کەوت بە کافرەکان کە هاتبوون بـە شوێنیاناو نزیکی دەرگای ئەشکەوتەکە بوونەوەو بیمی پەیداکرد لەوە کە پێی بیان گرنو بیان کوژن ، وە حەزرەت بۆ دڵدانەوەی ئەبوبەکر فەرمووی : دڵ گران مەبە بە راستی خودا وا لەگەڵمانا بە یارمەتیو پارێزان ، جـا خودای تەعالا ئارامی دڵی نارده خوارەوە بۆ سەر دڵی بە جۆرێ وەهـا واتەکانی دڵی ئەبوبەکریشیان ئەستوور کرد • وە کافرەکان پاش ئـەوە

نزیك بوونەوە لە دەرگای ئەشکەوتەکە تەماشایان کرد نیشانەی چۆلی و بێئاوەدانییان هاتە بەرچاوو شوێنەکەیان بەجێهێشت • وە خودا باڵی پێدا بە هۆی سوپایەکەوە کە ئێوە بە چاو نەتانبینیون ، واتە بە فریشتەی پیرۆز کە لە دەوری ئەشکەوتەکەدا پارازتوویانن لە مارو هارو درندەو دوژمنی نابار ، وە یا پاش دەرچوونی لە ئەشکەوتەکەو گەشتنی بـە مەدینـەی مونەوەرە دەستی پێدا ؛ چونکی هەر کەسێ لە ئەهلی مەکە شتێکی وای لابوایێ کە لێی بترسایێ ئەیبرد بۆ لای ئەو دای‌ئەنا لەبەر ئـەو راستی‌و ئەمانەتە کە بووی •

وە ئەبوبەکر ئەمری کرد بە عەبدوڵڵای کوڕی کە ئەگەر باسێکی موهیم ببوایە ئاگاداریان بکات ، وە ئەمری کرد بـە عامـیری کوڕی (فهیرە) کە بە رۆژا مەڕەکانی بلەوەڕێنێ‌و ئێواران بیانهێنێ بـۆ لای ئەشکەوتی (ثور) بۆ ئەوە بازێ شیریان بۆ ببا ، وە ئەمریشی کرد بـە ئەسمای کچی هەموو رۆژێ بە پەنامەکی هەر خواردەمەنیەك هەبێ بۆیان بێنێ لە ئێوارەدا ، هەتا لەویا بن •

ئیمامی ئەحمـەد ئەڵێ : کاتێ ئەبوبەکر لەگەڵ حـەزرەتا دەرچو بۆ ئەشکەوتی ثەور هەرچی نەختینەی هەبو کە عیبارەت بو لە پێنج هەزار یا شەش هەزار درەم هەڵی‌گرتو لەگەڵ خۆیا بردی •

ئەسماء ئەڵێ : هەر لەو شەوەدا کە باوکم دەرچو (ابو قحافه)ی باپیرم هات بۆ لامان کاتێ ئاگادار بو لە دەرچوونی باوکم وتی : ئەترسم تووشی ئازاری کردبن‌و هەموو ماڵەکەی بردبێ • منیش عەزرم کرد : نە بابـەگەورە خێری زۆری بۆبەجێهێشـتووین ، بردم بۆ سـەر شـوێنی پارەکەمان‌و بازێ بەردم خستە ئەو شوێنەو دامپۆشی‌و دەستیم خسـتە

سەر شوێنە پارەکەو وتم : ئەمە هەمووی پارەیە لێرەدا ماوەتەوە ، ئەویش کوێر بو باوەڕی بە قسەکەم کردو هاتە دەرەودو وتی : مادام وایە قەی ناکا با بڕوا ئێوە بۆ خۆتان ئەژین •

وە هەر لەو شەوەدا باوکم لەگەڵ حەزرەتا رۆیشتن بۆ ئەشکەوتی ثەور کافرەکان هاتن بۆ دەرگای مالّی حەزرەت چاوەڕوانی هەلیان ئەکرد بۆ ئەوە بیکوژن ، بەڵام حەزرەت (د) لەو کاتـــەدا دەرچووبو خـــودا بەرچاوی کافرەکانی تاریك کردبو نەیاندیبوو وە کاتێ ئەڕۆنە ماڵەوە بۆ سەر جێگەی نوستنەکەی تەماشا ئەکەن هەر تەنیا عەلی لەویایە •

وە ئەو شەوە کە حەزرەت دەرچو بۆ ئەشکەوتە کە (علی الراجح) شەوی دووهەمی مانگی (ربیع الاول) بو رێکەوتی (٢٠) بیستی ئەیلوول لە ساڵی شەشصەدو بیستو دووی میلادیدا ، پاش ئەوە کە سیازدە ساڵ لە بەعثەتی پێغەمەر (د) رابورد • کاتێ گەیشتن بە نزیکی ئەشکەوتەکە ئەبوبەکر لە پێشدا رۆیشتە ژوورەوە گەڕا بە نـاو ئەشکەوتەکەدا بزانێ درندەیێ مارێ ئازارێ شتێکی تێـدایە پاکی بکاتـەوە ، وە حەزرەتیش رۆیشتە ماڵەوەو سێ شەو لەو ئەشکەوتەدا مانەوە ، وە عەبدوڵلاّی کوڕی ئەبوبەکر هەموو شەوێ ئەڕۆیشت بۆ لایانو ئاگاداری ئەکردن لە ئەخباری مەکەو نزیکی بەیان دەرئەچو ئەڕۆیشتەوە بۆ مـــاڵ ، وە عامیری کوڕی (فهیره) هەموو ئێوارەیێ رانەکەی ئەبرد بۆ نزیکی ئەشکەوتەکەو شیری بۆ ئەبردنو رانەکەی بەسەر شوێنپێی عەبدوڵلاّدا ئەبردو شـوێنەکەی کوێرئەکردەوە ، وە لەم غارەدا بوو مار دای بە قاچی حەزرەتی ئەبوبەکرەوە لە کاتێکدا پێی دانابو لەسەر کونێ لە ترسی ئەوە نەك شتێ بێتە دەرەوەو بدات بە حەزرەتەوە •

وە کافرەکانیش پاش ئـەوە ئاگادار بوون لـە دەرچوونی حەزرەت دەستیان کرد بە گەڕان بە رێگەکانا لە ئەطرافی مەکەدا لە هـەر شوێنی گومانی ئەوەیان ئەبرد کە بەو رێگەدا رۆیشتبن ، هـەتا گەیشتنە نزیکی ئەو ئەشکەوتەو دەنگی پێیان ئەهات ، لەو دەمەدا ئەبوبەکر ترساو بـە پەنامەکی عەرزی حەزرەتی کرد : ئەگەر ئیستە یەکێ لەوان بڕوانێ بۆ ژێر پێی خۆی چاوی بە ئێمە ئەکەوێ ، حەزرەت لە وەلآما فەرمووی : (یا ابا بکر ما ظنك باثنین الله ثالثهما ؟) •

وە خودای تەعالا چاوی ئەو کافرانەی تاریك کرد لە دەرکی ناوی ئەشکەوتەکە ، وە باوە کە هێـلانە کۆترێکیان لـە نزیکی دەرگای ئەشکەوتەکەدا بینی هێلکەی تێدا بو وە لـە دەرگای ئەشکەوتەکەدا پەردەی تەنراوی جۆلآیی‌کەڕەیان بینی ، ئەوانیش ئەم شتانەیان کرد بـە دەلیل لەسەر ئەوە ئەو ئەشکەوتە چۆلّەو شوێنەکەیان بەجێ‌هێشتو خودای تەعالا ئەوانی پارازت •

کاتێ کە دنیا ئارام بوو گومانیان برد ئیتر ناگەڕێن بـە شوێنیانا عەبدوللآی کوڕی (ارقط) کە لە موشریکەکان بوو وە کاتی خۆی وادە لە بەنیانا بو وە بە کرێیان گرتبو بۆ ئەوە کە ببێ بە دەلیلیان لەو رێگەدا هات بۆ لایانو لە ئەشکەوتەکە دەرچوون وە بە رێگەی قەراخی دەریادا لە خوارەوە رێگەی مەدینەیان گرتە بەر بـە رێنومایی عەبدوللآی کوڕی (ارقط) •

وە لە رۆژێ لەو رۆژانەدا کۆمەڵێ لە بەنی (مدلج) لە مەجلیسدا بوون ، وە سەراقەی کوڕی خەثعەم لە ناویانا بو تەماشای کرد پێاوێ هات بۆ ناویان وتی : کۆمەڵێ خەڵکم دی لە رێگەی قەراخی دەریاوە ئەڕۆیشتن

گومانم وایە کە محەمەدو هاوڕێکانی بن ، وە سەراقە تێگەیشت ئەوانن بەڵام ویستی سەرکوێریان بکا ، وتی : بابە تۆ فلاڵنو فلاڵنت چاو پێکەوتوە کە لەبەر چاوی ئێمەوە رۆیشتن ، ئەمە لە کوێو محەمەدو رەفیقانی لە کوێ ؟ بەهەر حاڵ خەڵکەکەی لەو گومانە دوورخستەوە بەڵام خۆی ئەیزانی ئەوانن •

پاش ماوەیێلەو مەجلیسە هەستاو رۆیشت سوار بو وە کەوتە شوێنیان هەتا لێیان نزیك کەوتەوە لەوێدا چوارپەلی ئەسپەکەی داچوو بە عەرزاو لە ئەسپەکەی داکەوتو سوار بوەوەو رۆیشت هەتا دەنگی حەزرەتی بیست کە قورئانی ئەخوێندو لای نەدەکردەوە بەڵام ئەبوبەکر زۆر لای ئەکردەوە دووبارە چوار پەلی ئەسپەکەی داچو بە عەرزا هەتا ئەژنۆکانو سەراقە داکەوتەوە لە ئەسپەکەی ، جا دەنگی داو ئەسپەکەی هەستایەوە ، بەڵام لە ژێرپێو دەستی ئەو ئەسپەوە تۆزێکی وەکو دووکەڵ دەرچوو بەرزەوە بوو بۆ ئاسمانو سەراقە حاڵی بوو کە ناتوانێ دەسیان بۆ ببا ، وە ترسێکی گەورە کەوتە دڵیەوەو ، حەزرەت راوەستا هەتا سەراقە گەیشت پێیانو عوزری هێنایەوەو داوای کرد کە داوای لێخۆشبوونی بۆ بکا لە خودای تەعالاو بازێ نانو خواردەمەنی پێشکەش کردن ، حەزرەت فەرمووی : پێویستیمان بە خواردەمەنی نیە ، بەڵام باسمان مەکە ئەویش بڕیاری ئەوەی دا •

وە مەشهوورە لە سیرەتا کە حەزرەت (د) موژدەی دا بە سەراقە کە سوپای ئەو (مەدائین)ی کیسرا ئەگرنو بەرگی تایبەتی کیسرا بۆ تۆیە •

بە هەر حاڵ حەزرەت (د) وەکو مەشهوورە بە چەن مەنزڵێ گەیشتە (قباء)و خەڵکی قوباء هەموو پێشوازییان کردو حەزرەت لە ماڵی

(کلثوم) کوڕی (هدم) دابەزیو ماوەیێ لە قوباء مایەوە ، وە لەو ماوەدا حەزرەتی عەلی لە مەکەوە هات بە شوێنیا پاش ئەوە کە ئەمانەتەکانی دایەوە بە خاوەنیان • وە حەزرەت (د) لە قوبادا مزگەوتێکی کردەوەو جومعەی تێدا کرد ، وە ئەم مزگەوتە یەکەم مزگەوتێکە کراوەتەوە لە پاش (کعبة الله) لە حیجازا وە ئەو نوێژی جومعــە یەکەم نوێژێکی جومعە بــوە کە بەجێهێنراوە لە حیجازا ، وە لە شانی ئەم مزگەوتەدا نازڵ بوە (لمسجد أسس علی التقوی من أول یوم أحق ان تقوم فیه) •

پاش ئەمانە تەشریفی رێکەوت بــۆ مەدینەی مونەوەرەو داخڵی مەدینە بو لە دوازدەی مانگی (ربیع الاول)دا ، وەکو مەسعود لــــە (مروج الذهب)دا وتوویە •

وە ئەنصاری ئەهڵی مەدینە هاتن بە پێشوازیەوەو هەر کەس رەشۆی ولاخەکەی ئەگرت بۆ ئەوە لە مااڵی ئەوان دابەزێ ، ئەویش ئەیفەرموو : وازی لێ بێنن خۆی مەئموورە لە کوێدا بنوێت ، هەروا رۆیشت هــەتا گەیشت بە جێگەی خەرمانی خورما (واتە شوێنێ خورمای تێدا وشــك ئەکرێتەوە) لە نزیکی مااڵی ئەبو ئەیووبی ئەنصاریدا (خ) لەوێدا وشترەکە نوستو حەزرەت فەرمووی : (هنا المنزل ان شاء الله) •

جا ئەبو ئەیووب هات شتو مەکەکانی هەڵگرتو بردی بۆ مااڵەوەو لەوێدا دامەزرا •

وە پێشوازی کەران بە نەشید ئەیانخوێندەوە :

(طلع البدر علینا من ثنیات الوداع وجب الشکر علینا ما دعا لله داع)

وە بازێ لە جاریەکانی (بنی النجار) بۆ خۆشی بەم جۆرە نەشیدیان ئەخوێندەوە :

(نحن جوار من بني النجار يا حبذا محمد من جار)

ئەویش فەرمووی : حەز ئەکەن جوابتان بدەمەوە ؟ وتیان : بەڵێ ، فەرمووی : خودا ئەزانێ بە دڵ خۆشم ئەوێن .

★ (انْفِرُوا خِفافاً وثِقالاً) : ★

ئەی موسوڵمانانی دڵپاك دەرچن بە گشتی بۆ تەبووك بۆ جیهادی رۆمیەکان ، خواە لەشتان سووك بێ یا قورس ، خێزانو منداڵتان کەم بێ یا زۆر ، عەلاقەی ژیواری دنیاتان کەم بێ یا زۆر .

★ (وجاهِدُوا بِأَمْوالِكُمْ وأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللهِ) ★

وە کۆشش‌و جیهاد بکەن لە ڕێگەی خودادا بە بەختکردنی دارایی‌و گیانی خۆتان .

★ (ذلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إنْ كُنْتُمْ تَعْلَمونَ) (٤١) ★

ئەم جیهادە گەلێ چاکترە بۆ ئێوە بۆ دین‌و دنیاتان ئەگەر بزانن لە ئەنجامی کارەکانی خۆتان‌و خوداتان : بۆ دنیا سەربەرزی‌و بۆ قیامەت سەرفرازی گەلێ باشترە لە ملکەچی‌و خاوەن نیازی .

★ (لَوْ كانَ عَرَضاً قَرِيباً وسَفَراً قاصِداً لاتَّبَعوكَ ، ولكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ) ★

ئەگەر ئەمە کە تۆ ئەو خەڵکەی بۆ بانگ ئەکەی قازانجو مااێکی دنیایی وا بوایێ بە ئاسانی دەست بکەوتایێ بۆیان هەموویان شوێنت ئەکەوتن ، بەڵام زۆر دووری لەسەر ئەوانو گرانە لەسەر دڵیان بڕینی ئەو مەسافە کە بە ناڕەحەتی نەبێ نابڕێ .

★ (وسَيَحْلِفُونَ بِاللهِ : لَوِ اسْتَطَعْنا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ) ★

وە بە هەموو هێزێ سوێند ئەخۆن بە خـــودا بۆ ئێوەو ئەڵێن : ئەگەر بمانتوانیایێ ئەو سەفەرە لەگەڵتانا دەرئەچووین بۆ غەزا •

★ (يُهْلِكونَ اَنْفُسَهُمْ واللهُ يَعْلَمُ إنَّهُمْ لَكاذِبونَ) (٤٢) ★

نەفسی خۆیان ئەهاونە سزاوە بـەو سوێندە درۆیانە کە ئەیخۆن ، وە خودای تەعالا ئەزانێ بە راستی ئەوانە لەم سوێنەدا درۆ ئەکەن •

★ (عَفَا اللهُ عَنْكَ لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وتَعْلَمَ الكاذِبِينَ) (٤٣) ★

ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە لە شانی ئەو منافقانە کە هـــاتن عوزریان ئەهێناوە لە دەرچوونیان بۆ غەزای تەبووکو ئەیانوت بێ تفاقینو کارو کاسبیمان پەرێشانە ئیزنمان بدە با لـەم سەفەرەدا نەیەین لەگەڵتانا ، وە حەزرەتیش ئیزنی پێدانو مانەوە • جا خودا ئەفەرموێت : خودا عەفووت بکا ، ئەگەر ئیزنیشت پێنەدانایە هەر نەدەهاتن • دەی بۆچی ئیزنت پێدان تا ئەو ئیزنە ببێ بە بەهانەی مانەوەیان ؟ وە ئیزنت پێ نەدانایە باش بو با لەسەر ئارەزووی خۆیان لە ماڵەوە بمانایەتەوە وە ئەوسا دەرئەکەوت بۆ تۆ بـە فامی گشـتی ئـەوانە کـە راستنو راسـاڵو خاوەن ئیخلاصنو جیائەبوونەوە لە درۆزنەکانو درۆزنەکانت ئەناسی بە شێوەیەکی وا کە کەس شوبهەی نەمێنێ لە درۆزنی ئەوانا •

★ (لا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤمِنُونَ بِاللهِ واْليَـوْمِ الآخِـرِ اَنْ يُجَاهِـدُوا بِاَمْوالِهِـمْ واَنْفُسِـهِمْ واللهُ عَلِيـمٌ بِالمُتَّقِينَ) (٤٤) ★

لەو کاتەدا کە فەرمان ئەدەی بە دەرچوون بۆ جیهاد داوای ئیزن ناکا لە تۆ ئەو کەسانە کە ئیمانیان هێناوە بە خوداو بە رۆژی قیامەت لە بۆ جیهادکردن بە مالّو نەفسی خۆیان لە ریّگەی خودا ، چونکی ئەزانن ئەگەر جیهادەکە پێویست نەبێ خودا ئەمری پێ ناکا ، وە ئەو کەسەیش کە خاوەن ئیمانە ئەزانێ ئەو جیهادکردنە هەلە بۆ ئەوە بگا بـە پیرۆزی دنیاو قیامەت • وە خودا زانایە بەوانە کە لە خودا ئەترسن •

★ (إنَّما يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لا يُؤْمِنونَ بِاللهِ واليَوْمِ الآخِرِ وارتابَتْ قُلوبُهُمْ فَهُمْ في رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدونَ) (٤٥) ★

نەوەك داوای ئیزنت لێ دەکەن بۆ دەرنەچوون لە بۆ تەبووك ئیللا ئەو کەسانە کە ئیمانیان نیە بە خوداو بە رۆژی پاشەرۆژ ، وە دڵیان وا لە ناو شوبهەو دوودڵیدا جا ئەوانە هەمیشە لە ناو ئەو نەخۆشینەدا هاتوچۆ ئەکەنو لە دالّغە دەرناچن •

★ (ولَوْ ارادُوا الخُروجَ لاَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً) ★

ئەمانە ئەگەر خواستیان لەسەر دەرچوون بوایە بۆ تەبووك ئەوەی پێویستی سەفەر بێ زوو ئامادەیان ئەکرد •

★ (ولكِنْ كَرِهَ اللهُ انْبِعاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وقِيلَ : اقْعُدُوا مَعَ القاعِدِينَ) (٤٦) ★

بەڵام خـودا زانا بو بـە دڵیانو بـە پیری تاریکیان وە بەوە کـە دەرچوونیان زیان بوو بۆتان لەبەر ئەمانە حەزی نەکرد بە هەستانیان بۆ ئەو سەفەرەو دای‌کوتانەوە لە شوێنی خۆیاناو پێیانوترا : دانیشن لەگەڵ دانیشتوانا •

★ (لو خَرَجُوا فِيكُمْ ما زادُوكُمْ إِلاَّ خَبَالاً ، ولاَوْضَعُوا خِلاَلَكُمْ ، يَبْغُونَكُمُ الفِتْنَةَ ، وفِيكُمْ سَمَّاعونَ لَهُمْ واللهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ) (٤٧) ★

سوپاسی خودا بکەن کە نەهاتن لەگەڵتانا ئەگەر دەرچوونایێ لە ناو ئێوەدا هیچیان بۆ زیاد نەدەکردن سستیو تەمەڵیو بێ عەزمی نەبێو پەرێشانییان ئەخستە ناوتان ؛ چونکی هەمیشە ئەوانە ئەیانەوێ ئێوە بێ پایەو مایە بنو حەز لە جیایی دڵتان ئەکەن بۆ ئێوە بە قسەی پڕو پاڵاتنەو لە ناو ئێوەیشا چەن کەسێ وا بوون کە لەبەر سادەدڵی گوێیان بۆ ئەوان ئەگرت ، وە خودایش زانایە بە ستەمکاران لە ئێوەو لەوان .

★ (لَقَدِ ابْتَغَوُا الفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وقَلَّبُوا لَكَ الاُمورَ حَتَّى جاءَ الحَقُّ وظَهَرَ امْرُ اللهِ وهُمْ كارِهونَ) (٤٨) ★

ئەم منافقانە هەر لەمەوپێش لە هەموو کاتێکدا ، بە تایبەتی لە جەنگی ئوحودا ، حەزیان لە فیتنەی پەرێشانیو پاشکەوتن هەبوو بۆ ئێوە ، وە چەن ئیشیان هەڵگێڕایەوە . واتە چەن فڕو فێڵیان بۆ دۆزینەوە ، وە یا چەن راستییان گۆڕیو چەن درۆیان کرد بە راستو راستیان کرد بە درۆو چەن دیمایەیان لەسەر کردن ، هەتا ئەوەی خودا بڕیاری دابو ئەبێ وەکو نەصرەتی ئێوە هاتە جێ ، وە مەبەستی خودا یا ئەوەی فەرمانی پێدابو وەکو بەرزەوەبوونی ئیسلام بێ دەرکەوت وەلحاڵ ئەوان زۆریان پێناخۆش بو .

★ (ومِنْهُمْ مَنْ يَقولُ : ائْذَنْ لِي ولاَ تَفْتِنِّي ! اَلاَ في الفِتْنَةِ سَقَطُوا ، وإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالكَافِرِينَ) (٤٩) ★

وە بازێ لەو منافقانە دێن بۆ لاتو پێت ئەڵێن : ئێزنم بدە با لە ماڵی خۆما بمێنسەوەو مەمهاوەرە ناو فیتنەو پەرێشانی دڵ یا ئارەزووی نەفس لە هۆی ژنانەوە ، یا پەرێشانی ماڵ بە هۆی زیانەوە ، بەڵام ئاگادار بە ئەمانە کە ئەم وتارە ئەڵێن خۆیان کەوتوونەتە ناو پەرێشانیەکانەوەو ئەو پەرێشانی ئەوانە کە کوفرو نیفاقە لە هەموو پەرێشانیەکان بەدترە ، وە بە راستی دۆزەخ داگرە بۆ کافرەکانو هەرگیز لە دائیرەی ئەو دەرناچن •

★ (إِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ، وإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولوا : قَدْ اَخَذْنا اَمْرَنا مِنْ قَبْلُ ويَتَوَلَّوْا وهُمْ فَرِحونَ) (٥٠) ★

ئەم منافقانە دوژمنی تۆزو یاسای دوژمن هەیە لەوانا بەم شێوە ئەگەر چاکەیێو رووداوێکی بە سوود روو بدا بۆ تۆو بۆ ئومەتەکەت دڵیان تاریك ئەکاو بێ ئاسایشیان ئەکا ، وە ئەگەر مسیبەتو بەڵاو مەینەتێ پێت بگات ئەڵێن : بە راستی ئێمە تەدبیری خۆمان کرد لە پێشاو نەڕۆیشتین بۆ ئەو جەنگەو لەو بەڵا دوور بووین ، وە یاخود ئەڵێن : ئێمە ئەو تەدبیرەی کە ئەوان کردیان بە هەڵەمان زانیو لە جێگەی کۆبوونەوەو وتووێژ کردنەکەیان هەڵبەستنو پشتی تێ ئەکەنو ئەڕۆنەوە بۆ ماڵی خۆیانو وەلحاڵ شادمانن •

★ (قُلْ : لَنْ يُصِيبَنا إلاّ مَا كَتَبَ اللهُ لَنا هُوَ مَوْلينا وعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ المُؤْمِنونَ) (٥١) ★

تۆ ئەی ڕەهبەری خۆشەویست پێیان بڵێ : ئێمە بەم مسیبەتانە چاومان ناترسێ ، چونکی ئێمە ئیمانو باوەڕمان هەیە بە قەراری قەطعی

کە ناگا بە ئێمە ئیللا ئەو شتە کە خودا نووسیویەتی بۆمان ، خودا گەوردی ئێمەیەو فەرمانڕەوایە لەسەر عالەم ، وە خودا یاریدەدەرو دۆستمانە ، هەر ئازارێکمان بدا سوودی تیایە بۆمان لە هەردوو جیهانا ، وە ئەوانە کە خاوەن ئیمانن ئەبێ هەر پاڵ بە میهرەبانی خوداوە بدەنو هەموو سوودو زیانێ لەوەوە بزانن •

★ (قُلْ : هَلْ تَرَبَّصونَ بِنَا إلاّ إحْدى الحُسْنَيَيْنِ ؛ ونَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ اَنْ يُصيبَكُمُ اللهُ بِعذابٍ مِنْ عِنْدِهِ اَوْ بِاَيْدِينا ، فَتَرَبَّصُوا إنّا مَعَكُمْ مُتَرَبِّصونَ) (٥٢) ★

تۆ ئەی پێغەمەری خۆشەویست بڵێ بەو منافقانە : ئایا ئێوە چاوەڕێی غەیری ئەم دوو شتە ئەکەن بۆ ئێمە کە هەردووکیان زۆر باشن وە هەرکاممان پێ بگات یەکێکە لە دوو بەهرەی زۆر بەرزی زۆر جوان : یا مانەوە بە سەربەرزیو زاڵبوون بەسەر دارایيو مایەی دنیادا ، وە یا مردنو کوژران بە شەهیدیو پایەی بەرزی پاشەڕۆژ ؟ وە ئێمە بۆ ئێوە چاوەڕێی ئەوەین کە خودا بتان گرێ بە سزایەکی تایبەتی لای خۆیەوە بە مردێکی نابار بە دەردێکی ناهەموار ، یا بە سزایێ بە دەستی ئێمە بە تیرو بە شیر ، جا چاوەڕێ بکەن ئێمەیش لەگەڵ ئێوەدا چاوەڕێی ئەکەین •

★ (قُلْ : اَنْفِقُوا ـ طَوْعاً اَوْ كَرْهاً ـ لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْ ؛ إنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْماً فاسِقينَ) (٥٣) ★

ئەی ڕەهبەری سەربەرز تۆ بڵێ بەو منافقانە : ئێمە چاومان لە مااڵی ئێوەوە نیە وە مااڵی خۆتان سەرف بکەن ـ بە ڕەزامەندی یا بە ناڕەزایی ـ هەر لێیان قەبوڵ ناکرێ ؛ چونکی بە ڕاستی ئێوە کۆمەڵێ بوون خاریج

لە رێگەی راستی ئیسلامییەتو موسوڵمانان وە پێغەمەری ئەواتان خۆش نەویستوە •

★ (وما مَنَعَهُمْ اَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقاتُهُمْ إلاّ اَنَّهُم كَفَروا بِاللهِ وبِرَسُولِهِ ولا يَاْتُونَ الصَّلوةَ إلاّ وهُمْ كُسالى ولا يُنْفِقُونَ إلاّ وهُمْ كارِهونَ) (٥٤) ★

وە هیچ شتێ مەنعی ئەوەی نەکردوە کە مەسرەف لەوان وەربگیرێ ئەوە نەبێ ئەمانە کافرن بە خوداو بە رەسوولی خوداو نایەن بۆ نوێژکردن ئیللا بە بێ نیشاطیو بە تەمەڵیەوە بە شێوەی بێگار پێکردن ، وە مالیشیان سەرف ناکەن لە رێگەی ئیسلامیەتا ئیللا لە حاڵەتێکدا کە ئەوان بە دڵ نارازین بەو مەسرەفە • جا قەومێ وەها بن بیرو باوەڕیان نابار بێو کردەوەو عیبادەتی بەدەنییان بە زەوق نەبێو سەرفی مالیشیان بە ناحەز بێ ئەبێ چۆن ئەوانە سایەو پایەو مەقامێکیان ببێ لە ئیسلاما ؟

★ (فَلا تُعْجِبْكَ اَمْوالُهُمْ ولاَ اَوْلادُهُمْ إنَّما يُرِيدُ اللهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِها في الحيوةِ الدُّنْيا وتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وهُمْ كافِرونَ) (٥٥) ★

با تۆ نەخاتە تەعەجوبو قەدرگرتنەوە دارایی‌و نەتەوەو کۆمەڵەی ئەوان ؛ چونکی ئەم دارایی‌و نەتەوەی زۆرە مایەی بەدبەختی ئەوانە ، خوای تەعالا ئەوەی ئەوێ کە لە دنیادا سزایان بدا بە هۆی پەیداکردنی ئەو دارایەو خزمەتی‌و پارازتنی ، چون نە ئەصڵەکەی پاکەو نە خزمەتکردنەکەی بە رێگەیەکی مەشرووعەو نە پارازتنەکەی بە هیوایەکی باشە ، هەروەها ئەولادەکانیشیان نە بە شێوەیەکی شەرعی پەیدابوونو

نە تەمێو تەربیەتێکی باشیان کراوەو نە رووبان لە خێرو پیرۆزیە • کە وابوو هەموو ئەمانە مایەی سزای دنیاو بەدبەختی قیامەتیشنو لە ئەنجاما کاتێ گیانیان دەرئەچێ گیانیان بە کافری دەرئەچێ •

★ (ویَحْلِفونَ بِاللهِ إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ ومَا هُمْ مِنْكُمْ ولكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُون) (٥٦) ★

وە ئەو منافقانە بە خودا سوێند ئەخۆن : کە بە راستی لە ئێوەنو لە موسوڵمانانن کەچی ئەوان لە ئێوە نینو ، بەڵام ئەوانە کۆمەڵێکن لە موسوڵمانەکان ئەترسن بە نیفاقو پارێز لەگەڵیانا رائەبوێرن •

★ (لَوْ يَجِدونَ مَلْجأً اَوْ مَغاراتٍ اَوْ مُدَّخَلاً لَولَّوْا إِلَيْهِ وهُمْ يَجْمَحونَ) (٥٧) ★

ئەگەر ئەو منافقانە پیاوێکی گەورەی سەربەخۆیانیان دەست بکەوتایێ ئەڕۆیشتن بۆ لایو جەنگیان لەگەڵدا ئەکرد ، وە یا ئەگەر قەڵایەکی مەحکەمیان دەست بکەوتایە ئەڕۆیشتنە ناویەوەو ئەیانکرد بە پارێزگاری خۆیان ، وە ئەگەر چەن ئەشکەوتێکیان بدۆزیایەتەوە لە کێوێکی سەختا کە دەستان پێیان نەگا ئەڕۆیشتن بۆ ناویان ، وە ئەگەر جێگەیەکی پەناداری نەبینراوی وەکو ژێرزەمینیان شك ببردایە ئەڕۆیشتنە ناویو دەستیان دەدایە یاخێتیو ملەجڕێو سەرکێشی ، کە مادام ئەمە تەبیعەتیانە ئیتر ئیعتیبار بە شێوەی فەرمانبەری ئەمانە نیە •

جا بزانن ! ئەم ئایەتانە هەموویان لە ئایەتی چلو یەکەوە تا کۆتایی ئایەتی پەنجاو حەوت بە موناسەبەی غەزای تەبووکەوە هاتوونەتە خوارەوە ؛ بەڵام لە سەر چەن هۆیەکی جیاواز ؛ بۆ وێنە دوو تاقم لە غەزای تەبووك

دواکەوتن ؛ تاقمێ لـە موسوڵمانانو ، تاقمێ لـە مونافیقەکان ، وە ئـەم مونافیقانە بازێکیان ئامۆژگاری بازێکیانی ئەکرد بەوە کە نەڕۆن بۆ ئەو غەزایەو پێیان ئەوتن : لەم کاتی گەرمادا دەرچوون بۆ ئەم سەفەرە دوورو درێژە مەعنای نیە ، جا خودای تەعالا لە عیتابی موسوڵمانە دواکەوتوەکانا ناردیە خوارەوە :

(یا ایها الذین آمنوا ما لکم اذا قیل لکم انفروا في سبیل الله اثاقلتم ـ هەتا ـ ... والله عزیز حکیم) .

وە بۆ ئـەمر بـە موسوڵمانان بۆ جیهاد لـە رێگەی خودادا ناردیە خوارەوە : (انفروا خفافا وثقالا ... الآیه) جـا بۆ سەرزەنشتی ئـەو مونافیقانە کـە لـەو غەزایە دواکەوتنو دانیشتن پاش ئەوە کـە داوای ئیجازەیان کـرد لـە حەزرەت ـدـو چـەن بەهانەیەکیان نیشان داو لـە راستیشدا وا نـەبو لـە ئایەتی : (لو کان عرضـا قریبـا وسفرا قاصدا لاتبعوك) هەتا ئایەتی : (قل انفقوا طوعا او کرها) هاتە خوارەوە . بەڵێ ئایەتی (عفا الله عنك) نازڵ بو لە خوصووصی ئیجازەی حەزرەتەوە ـدـ بۆ ئەو بازە کەسانە .

وە لەو مونافیقانە بو کەسێ کە بیانووی ئەهێناوە بەوە کە پیاوێکە زۆر ئارەزووی لە ژن هەیەو ناتوانێ مەنعی نەفسی خۆی بکاو ئەیوت : ئامادەم بۆ ئەوە کە بـە مااڵو درایی خزمەت بکەم ، جـا خودای تەعالا (ومنهم من یقول ائذن لي ولا تفتني)و ئایەتی (قل انفقوا طوعا او کرها)ی نازڵ کرد .

وە بازێ لەوانە کە لە مەدینەدا دواکەوتنو نەچوون بو غەزاکە واتەی درۆو دەلەسـەیان هەڵئەبەستو بڵاویان ئەکردەوو ئەیانوت : محـەمەدو

ئەصحابەکانی لەم رێدا مەحو بوونەوەو ئاساریان نەما ، وە خودا بەدرۆی خستنەوەو ئەم ئایەتەی نازڵ کرد : (ان تصبك حسنة تسؤهم) .

★ (ومِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقاتِ ، فإنْ اُعْطُوا مِنْها رَضُوا ، وإنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْها إذَا هُمْ يَسْخَطونَ) (٥٨) ★

وە لەو ئینسانە ناساغانەیە کەسێکی وەها کە عەیبت لێ ئەگرێ لە بەشکردنەوەی حوقووقی واجیبەدا ، جا ئەگەر بەشیان بدرێ لەو خێراتە رازی ئەبنو بێدەنگ ئەبن ، وە ئەگەر بەشیان نەدرێ کوتوپڕ هەڵئەچنو تووڕە ئەبنو دەست ئەکەن بە قسەی پڕو پووچ .

★ (ولَوْ اَنَّهُمْ رضُوا ما آتيهُمُ اللهُ ورَسولُهُ وقالُوا : حَسْبُنا اللهُ . سَيُؤْتينا اللهُ مِنْ فَضْلِهِ ورَسُولُهُ ، إنَّا إلى اللهِ رَاغِبونَ) (٥٩) ★

وە ئەگەر ئەوانە رازی بوونایێ بەوەی کە خوداو پێغەمەری خودا پێیداون وە لە مەقامی سوپاسکاریدا بیانوتایە : خودامان بەسەو لەمەولا لە دنیاداو لە قیامەتا خودا بە فەزڵی خۆی بەهرەمەندمان ئەکاو بەشمان پێ ئەدا ، وە ئێمە بە راستی رەغبەتمانو دڵخوازمان لە بەشی خودایە .. ئەوە زۆر باشتر ئەبو لەو نارەزاییو رەخنەگیریە کە لە تەقسیمی حەزرەتا ئەیکەن .

زاناکان فەرموویانە : ئەم دوو ئایەتە لە (ابو الجواظ)ی مونافیقا نازڵ بوون کە ئەیوت : تەماشای ئەم پێغەمەرە ناکەن کە صەدەقەکان بەش ئەکاتەوە بە ناو شوانو گاوانو وشترەواناو گومانیشی وەهایە کە دادگەرە ؟! .

وە بازێ وتوویانە : نازڵ بوون لە کوڕی (ذو الخویصرة) گەورەی (خوارج)دا کە کاتێ حەزرەت لە (حنین)دا یا لە (جعرانە)دا غەنائیمی هەوازینی بەش‌ئەکردەوەو بەشی زۆری ئەدا بە ئەهلی مەکە لە بەر ئەوە دڵیان خۆش بکا لەسەر ئیسلامیەت ، ئەویش هات بۆ لای حەزرەت ـدـ وتی : (اعدل یا رسول الله ! فقال : ویلك ! ان لم اعدل فمن یعدل ؟)وە لەو کاتەدا ئەو کابرا ئەو قسەی ئەکرد بەرمالێ بەسەر شانی حەزرەتەوە بو بەهێز رای کێشا وەها کە لاملی حەزرەتی رووشاند • حەزرەتی عومەر ئەمەی دی هات وتی : ئەی پێغەمەری خودا ئیزنم بدە بدەم لە گەردنی . فەرمووی : نەکەی ! من ئەصحابەی خۆم ناکوژم ، وە کاتێ کابرا رۆیشت حەزرەت فەرمووی : لەمەولا لە پشتی ئەمە نەتەوەیێ دەرئەچن کە لە دین دەرئەچن وەکو تیر چۆن لە شوێنی خۆی دەرئەچێ •

وە ریوایەت کراوە لە ئەبو سەعیدی خدریەوە ـخـ ئەڵێ : لە یەمەنەوە شتێ رەوانە کرا بۆ لای حەزرەت ـدـ ئەویش بەشی کردەوە لە بەینی چوار کەسا ، جا پیاوێ لەوێدا بوو وتی : لەم بەشکردنەدا عەدالەتت نەکرد ! حەزرەت فەرمووی : لە نەتەوەی ئەمە کۆمەڵێ دەرئەچێ کە لە دین دەرئەچن • ئەمە بوخاری شەریف ریوایەتی کردوە •

وە ئەو شتە بریتی بوە لە میقدارێ ئالتوون حەزرەتی عەلی لە یەمەنەوە ناردیەوە بۆ لای حەزرەت ئەویش دای بە چوار کەس لە (مؤلفه) ـ دڵنەوایی کراو ـ کە ئەمانە بوون (اقرعی کوڕی حابسی حنظلی)و (عیینەی کوڕی بدری فزاری)و (زیدی طائی نبهانی)و (علقمەی عامری کلابی) ؛ وە کابرای کە قسەکەی کرد (ذو الخویصره)ی

تـەمیمی بو ناوی (حرقوص) کـوڕی (زهیـر) بو ، وه لـه واقیعـا خەواریجەکان کە چوون بە گژ حەزرەتی عەلیدا لەو نەتەوە بوون •

جـا خودای تەعـالا ئایەتی نازڵکرد بۆ بەیانی ئـەو کەسانەی کـە صەدەقاتیان ئەدرێتێ و فەرمووی : (انما الصدقات للفقراء ••• الآیة) •

لە پێش بەیانی تەفسیری ئەم ئایەتەدا بزانن ئەو ماڵە کـە واجبـە سەرف بکرێ لـە بـەر حەقی خودا پێنج نەوعـە : زەکاتو ، فەیئو ، غەنیمەو ، کەفارەتو ، فیدیە • فەیئ : ماڵێکە بە بێ جەنگو داوا لـە کافرانەوە بگا بـە موسوڵمانان • وە غەنیمە ماڵێکە بە تاڵان بیگرین لـە کافران • وە کەفارەت بە سوێندی درۆو ، ظیهارو ، قەتڵە • وە فیدیە ئەوەیە ئەدرێ لە تۆڵەی واجباتی حەجو عومرەدا کە بفەوتێن ، وە هەر یەکێ لەمانە لە شوێنی خۆیا بەیان ئەکرێت •

زەکات لـە شـەرعا ئـەو ماڵەیە کـە واجبـە دەوڵەمەند بیدا بـە موستەحەقەکان لەسەر یاسای دین • وە زەکات واجبە لە پێنج ماڵدا : یەکەم نەخت ، یانی ئاڵتوونو زیو • دووهەم : ماڵی تیجارەت • سێیەم : بەرو بوومی باخ • چوارەم : بەرو بوومی کشتوکاڵ • پێنجەم : حەیوانات لە وشترو گاو مەڕو بزن •

وە شەرتی واجببوونی زەکات لـە ماڵی نەختا ئیسلامیەتی خاوەن ماڵو ، ئازادیەتی ، وە ئەبێ ئەو ماڵە لە موڵکی تەواو بێ ، مەئەلا بەدەلی ئیجارە هەتا ماوەی ئیجارەکە تەواو نەبێ نابێ بە موڵکی تەواو • وە ئەبێ سائێکی بەسەرا بێتەوە ، وە ئەبێ بگاتە (نیصاب) واتە حەدی زەکات • وە حەدی زەکات لە ئاڵتوونا (٢٠) مثقاڵەو حەدی زەکات لە زیوا دووسەد

درەمە ، وە ئەمانە چلیەکیان واجبە ، کە لە بیست مسقاڵ ئاڵتوونا نیو مسقاڵەو لە دووصەد درەما پێنج درەمە •

ئیستە لەم زەمانەدا ئاڵتوونو زیو دیار نیەو حوکومەتەکان (باقە نەوت ـ رصید ـ)یان خستوەتە بازارەوەو هەر یەکێ موقابیل بەو باقەنەوتانە میقداری ئاڵتوونو زیوی لە بانگی عالەمیا داناوە وەختی خۆی لە بەرانبەری مسقاڵێ ئاڵتوونی عیراقیەوە دوو دینار دانراوە • وە لەسەر ئەوە کە بیستوومانە لە پیاوانی بانگ سێیصەدو شەصت درهەمی عیراقی میقداری دووصەد درهەم زیوی تێدایە • جا لەبەر ئەوە نرخی دینـاری کاغەز کەمو زیاد ئەکا هەرکەسێ لە پاش تەواوبوونی ساڵ قیمەتی بیست مسقاڵ ئاڵتوون دیناری بو کە ئەکاتە چل دینار واجبە دینارێکی بدا بـە زەکاتا ، وە ئەگـەر لـە ئاخری سـاڵا مسقاڵی ئاڵتوون سێ دینـار بژی پێویستە شەصت دینـاری بێ ئەوسا لـە بەرانبەری ئاڵتوونا زەکاتی لێ ئەکەوێ ، بەڵام بۆ زیو مادام سێیصەدو شەصت درەمی بو پێویستە ، بە حسێبی چلیەک . بۆ درەم بدا لە زەکاتا ؛ بەم یاسا هەر کەسێ مامەڵەی بێ غاڵبا زەکاتی لەسەرە •

وە بزانن ئەو میقدارە پارە نەختە کە بە دەسقەرز ئەدرێ بە کەسێ مادام بگا بە حەدی نیصاب زەکاتی تیا واجب ئەبێ لەسەر خاوەنەکەی بەڵام واجب نیە زەکاتەکەی بدا هەتا ئەو قەرزە وەرئەگرێتەوە •

وە زەکاتێکی تری لەسەر کابرای قەرزار واجب نابێ هەرچەن کە بوە بە ماڵیو تەسەروفی تێدا ئەکا ؛ بە دوو دەلیل ؛ یەکەم تاقە ماڵێ لە یەک ساڵدا دوو جار زەکاتی تێدا نیە ، وە مادام زەکاتی واجب بو لەسەر خاوەنەکەی ئیتر لەسەر قەرزارەکە واجب نابێ •

دووهەم : کابرای قەرزار هەرچەن بێ بە مالیکی ئەو پارەیە بەلام مولکی ئابیتی نیە لەبەر ئەوە واجبە وێنەی ئەوە رەد بکاتەوە بۆ سەر خاوەن قەرزەکە کە ئەو مالەی لێوەرگرتوە .

وتمان شەرتی وجووبی زەکات لە مالی نەختا (ئیسلامیەت)و (ئازادی) خاوەنەکەیەتی ، وە مولکی ئابیتە نەوەك بەدەلی ئیجار لە پێش تەواوبوونی مودەکەدا ، وە گەیشتنە بە حەدی نیصابو گەرانەوەی سالە بەسەریا .

وە حوکمی مالی تیجارەتیش وەکو مالی نەخت وایە ، بەلام شەرت نیە ئەو مالە لە تەواوی ماوەی سالەکەدا حەدی نیصاب بێ ، واتە ئەگەر مالی تیجارەتەکەت لە ئەوەلی سالەوە بایی بیست مسقال ئالتوون بو وە لە پاش چەن مانگێ نرخەکەی شکاو بوو بە دە مسقالو لە ئاخری سالا گەیشتەوە بە بیست مسقال ئەوە واجبە زەکاتەکەی بدرێ ، واتە نیو مسقال بدا لە زەکاتا .

وە حەدی زەکات لە واریداتی کشتوکالدا ، لەوانەدا کە بۆ قووت دەست ئەدەن ، هەروەها لە واریداتی ترێو خورمادا چونکی بە قووت ئەژمێررێن پێنج ویسقە کە بە کێشانە ئەگاتە حەوسەدو بیست کیلۆ ، وە شەرتی زەکات لەمانەدا ئەمەیە لەوانە بن کە ئادەمیزاد ئەیان چێنێو ژیواری ئیختیاری بنو مولکی تەواو بن ، بەلام رابوردنی سال بەسەریانا ئیعتیبار ناکرێ ، وە ئەگەر ئەمانە بە ئاوی رەسای خودایی ئاو بدرێن واجبیان دە یەکە ، وە ئەگەر بە مەکینەو دۆلاب‌و هەلگۆزان بێ بیست یەکە .

بێداربن ! نیصاب لەو دانەویلانەدا کە لە توێکلدا هەلئەگیرێن وەکو پەرژەو چەلتووك دە ویسقە یانی دوو قاتی گەنمو جۆ .

وە ئەمما حەیوانات : ئەووەڵ نیصابی وشتر پێنجە لەوەدا کاوڕێکی یەك ساڵە واجبە . وە لە دەدا دوو کاوڕ وە لە پازدەدا سێ کاوڕ ، وە لە بیستا چوار کاوڕ ، وە لە بیستو پێنجدا وشترێکی مێچکەی یەك ساڵە ، وە لە سیو شەشا مێچکەیەکی دوو ساڵە ، وە لە چلو شەش مێچکەیەکی سێ ساڵە ، وە لە شەصتو یەکا مێچکەیەکی چوار ساڵە ، وە لە حەفتاو شەشا دوو مێچکەی دوو ساڵە ، وە لە نەوەدو یەکدا دوو مێچکەی چوار ساڵە ، وە لە صەدو بیستو یەکدا سێ وشتری مێچکەی دوو ساڵە ، لەمە بەرەوژوور لە هەموو چل وشترێکدا مێچکەیەکی دوو ساڵە ، وە یا لە هەر پەنجادا وشترێکی مێچکەی سێ ساڵە واجبە .

وە حەدی زەکاتی گاو مانگا سی سەرە کە گوێرەکەیەکی یەك ساڵەی تێدا واجبە ، وە لە هەموو چل سەرێکدا گوێرەکەیەکی مێچکەی دوو ساڵە . وە لەسەر ئەم حسێبە هەتا زیاد ئەکا .

وە حەدی زەکاتی مەڕو بزن چل سەرە ، لەم ژمارەدا بەرخێکی یەك ساڵە یا بزێکی دوو ساڵە واجبە ، وە لە صەدو بیستو یەك سەرا دوو سەر واجبە ، وە لە دووصەدو یەك سەرا سێسەر واجبە ، وە لە چوارصەد سەرا چوار سەر واجبە . پاش ئەمە لە هەر صەد سەرا سەرێ واجبە .

وە هەر دوو مانێ تێکەڵ بکرێن حوکمی یەك ماڵیان هەیە ، بەم مەرجە لە یەك جیا نەکرێنەوە لە هۆی مانەوەو ئیستیفادە لێوەرگرتنەوە ، مەثەلا لە حەیواناتدا شوانو شیردۆشو شوێنی گردکردنەوەی رۆژو شەوو نێریو .. بێ فەرق بن .

وە هەرچی پەیدا بێ لە ئەندازەی نیصاب لە ناو سالاّ حوکمی ئەصڵەکەی هەیە ، مەثەلا چل سەر مەڕت بوو وە بە هۆی زایینەوە گەیشتن

بە صەدو بیستو یەك سەر دوو سەریان تێدا واجب ئەبێ ، وە ئەگەر ئەو چل سەرە لە ناو سالّەکەدا مردن بەچکەکانیان بۆ نیصاب لە جێگەی ئەوانا ئەژمێررێن •

جا خودای تەعالا بۆ رەدکردنەوەی داوای ئەو کەسانە کە بە ناڕەوا داوای زەکاتیان کردوە فەرموویەتی :

★ (إنَّما الصَّدَقاتُ لِلْفُقَراءِ ، والمَساكِينِ ، والعامِلِينَ عَلَيْها ، والمُؤَلَّفَةِ قُلوبُهُمْ ، وفِي الرِّقابِ ، والغارِمِينَ ، وفِي سَبِيلِ اللهِ ، وابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللهِ ، واللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ) (٦٠) ★

واتە مالّی زەکات خودای تەعـــالا داياوە بۆ هەشت کۆمەڵ لـــە موسوڵمانان ؛ یەکەم : ئەوانە کە فەقیرن ، یانی دارایان نیـــەو لاتن • دووهەم : ئەوانە کـــە میسکینن وەها مالّیان هەیە بەڵام ڕەسایی ناکا بـــە ژیواریانا ، یانی مانگی سی دینار دەرامەتیەتی لە کەسبو کارو واریداتا وە موحتاجە بە چل دینار • سێیەم : بۆ ئەو تاقمـــە کە ئـــــەم مالّی زەکاتە گردئەکەنەوە لە موسوڵمانان بە فەرمانی سەرۆکی ئیسلام • چوارەم : بۆ ئەو کەسانە کە پێویستە دڵیان خۆش بکرێ بە پارەو مال بۆ ئـــەوە کە ئیسانیان بە هێز ببێ وە یا بە هۆی ئەوانەوە عەشیرەتێ موسوڵمان ببن ، وە یا خەڵك بە چاوی قەدرەوە تەماشای ئیسلام بکەن • پێنجەم : بۆ ئەو بەندانە کە پێویستیان هەیە بە پارە بۆ ئازادبوونیان • شەشەم : بۆ ئەو کەسانە کە قەرزار بوون بۆ میانە ڕێخستن لە نێوان دوو تاقمی موسوڵمانا کە دوژمنایەتی لە بەینیانا ببێ ، یا لـــە ڕێگەی خزمەتکردنی موسوڵمانانا قەرزار بوون ، یا لە هۆی مەسرەفکردنی حەڵاڵ بۆ خۆیان قەرزار بوون •

حەوتەم : بۆ ئەوانە کە بە بێ کرێ لە رێگەی خودادا غەزا ئەکەن ، وە یا لە سنووری ولاتی ئیسلامدا دائەنیشن • هەشتەم : بۆ ئەو کەسانە کە وان لە سەفەری شەرعیداو پارەیان پێ نەماوە • وە خودای تەعالا زانایە بە حاڵی موستەحەقەکان پێویستە بە درۆ داوا نەکەنو زیاد لە ئەندازەی شەرعی وەرنەگرن • وە زانایە بە دەوڵەمەندەکان پێویستە ماڵەکەیان نەشارنەوەو حەقی موستەحەق مەنـــع نەکەن ، وە خاوەن حیکمەتە لـە دامەزراندنی زەکاتا • چەن حیکمەتی داناوە لە زەکاتدانا :

لێرەدا چەن باسێ هەیە :

یەکەم : دەرخستنی ئیخلاص ساغیە لە دینا ، ئەو کەسە کە داوای ئیسلامیەت ئەکا خوا بەراوردی ئەکا بە عیبادەتی بەدەنی وەکـــو نوێژو رۆژوو ، وە بە عیبادەتی ماڵی وەکو سەرفی زەکات ، وە بە عیبادەتی ماڵو بەدەن وەکو حەج •

دووهەم : خودا بڕیاری داوە ئەم ئادەمیزادە لە ناو خۆیانـا رەحم بکەن بە یەك بۆ ئەوە کە رشتەی یەکیەتی لە ناویاندا قایم ببێ ، یـەکێ فەقیرێکی چاو پێکەوت ماڵی دنیای پێدا ئەو کەسە ئەکا بە موخلیصو دۆستی خۆی ، وە بەم هۆوە موسوڵمانان ئەبن بەیەك ماڵو یەك حاڵ •

سێیەم : دامەزراندنی دەستەوام لە ناو موسوڵمانانا ، هەر کۆمەڵێ لە پیاوەتیو چاکەکردنا یارمـەتی یەکیان دا ئەوانـــە دەوامدار ئـــەبنو نافەوتێن ؛ چونکە فەقیرەکەیش بە هۆی ماڵی دەوڵەمەندەکەوە ئەبێ بـە دەوڵەمەند •

دووهەم لەو باسانە : ئەم زەکاتە ڕەوا نیە بۆ ئەو کەسانە کە نەفەقەیان لەسەر خاوەن ماڵەکەیە ، کەوابو دروست نیە باوکو باپیرەو دایکو نەنە زەکاتی ماڵی خۆیان بدەن بە نەتەوەی خۆیان ، هەروا پێچەوانەی ئەمەیش ؛ چونکە ئەمانە خۆیان واجبە لەسەریان گوزەرانی گەدای خۆیان بدەن • وە دروست نیە مێردی ژن زەکاتی خۆی بدا بە ژنەکەی بۆ ژیواری ، بەڵێ ئەگەر ئەم ئەصڵو فەرعە یا ئەم ژنە قەرزار بو ئەوە دروستە زەکاتی پێ بدرێ بۆ دانەوەی ئەو قەرزە •

سێیەم : فەقیرو میسکین ئەوەندەیان لە زەکات پێ ئەدرێ لەو حاڵەتە دەرچن ، جا ئەگەر کەسابەتیان پێ بکرێ ئەوەندەیان پێ ئەدرێ بکەونە کاسبیەوە بە جۆرێ بتوانن ژیوار بکەن ، وە ئەگەر کاسب نەبوون دروستە ژیواری ساڵێکیان پێ بدرێ بەڵکو ئەگەر ماڵی زەکاتەکە زۆر بو دروستە ژیواری عومری غاڵبیان پێ بدرێ •

چوارەم : زەکات نادرێ بە نەتەوەی هاشم کە باپیرەی حەزرەتە (د) وە بە نەتەوەی (مطلب) کە برای باپیریەتی لەبەر ئەوە ئەم نەتەوەیە حەقیان وا لە (خمس)دا واتە (خمس الخمس)ی فەیئو غەنیمە ، بەڵام لەم زەمانەدا کە خومس نادرێ پێیان زاناکان فتوایان داوە کە دروستە ، بەڵکو واجبە ، زەکاتیان پێ بدرێ بۆ ئەوە کە داماو نەکەونو حورمەتیان رابگیرێت •

پێنجەم : زەکاتی هەر تاقمە دەوڵەمەندێ واجبە بدرێ بە فەقیرو هەژاری شوێنی ئەو دەوڵەمەندە ، بەڵام لە فەرموودەیەکی ئیمامی شافعیداو لە فەرموودەی ئیمامی حەنەفیو بازێ زانایانی دیندا دروستە

زەکاتی مالّ نەقڵ بکرێ بۆ ولاّتێکی ترو بدرێ بە فەقیری ئەو ولاّتە ، بە تایبەتی ئەگەر خزم بێ وە یا کەسێ بێ قازانجی بۆ دین ببێ •

★ (ومِنْهُمُ الَّذينَ يُؤْذونَ النَّبِيَّ ، ويَقُولُونَ : هوَ اُذُنٌ ، قُلْ : اُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللهِ ويُؤْمِنُ لِلمُؤْمِنينَ ورَحْمَةٌ لِلَّذينَ آمَنُوا مِنْكُمْ ، والَّذينَ يُؤْذونَ رَسولَ اللهِ لَهُمْ عَذَابٌ اَليمٌ) (٦١) ★

ئەم ئایەتە نازڵ بوە لە شانی مونافیقەکانا ؛ دائەنیشتن لە ناو خۆیانا زەمی حەزرەتیان ئەکرد بـــە جۆرێ شتی بێ ئەساس ، یەکێکیان وتی : باسی مەکەن ئەترسم خودای تەعالا خەبەرداری بکا ، وە (جلاسی کورِی سوید) وتی : جا قەی ناکا ئێمە ئەڕۆین بۆ لای و سوێندی بۆ ئەخۆین کە کە قسەی خراپمان نەکردوە ئەویش باوەڕمان پێ ئەکا ؛ چونکی هـــەر گوێیە هەر قسەیێ ببیسێ باوەڕی پێ ئەکا • وە بازێ ئەڵێن : هەر ئەصڵی زەمەکەی ئەوە بو ئەیانوت : محەمەد هەر گوێیە ، هەرچی قسەی بـۆ بکرێ باوەڕی پێ ئەکا ئێتر شت لێك نادا تەوە بە دڵ ، بۆیە جارێ ناچێ بە گژی کەسێکدا بیخاتەوە بەدرۆوە ! جا خودای تەعالا ئەم ئایەتەی نارد خوارەوە ، ئەڵێت : وە لەو مونافیقانەیە کەسانێ کە ئازاری دڵی حەزرەت ئەدەن بە بازێ قسەی پڕۆپووچ ، وە هەر کاتێ ئەو قســانە ئەبیسێ دڵی ئازاری پێ ئەگا (من جوملە) ئەڵێن : محەمەد هــەر گوێیەو هــەر قسە ئەبیسێو هەرچی بیست ئێتر رەدی ناکاتەوە •

تۆ بڵێ ئەی پێغەمەری نازار : راستە محەمەد گوێیە واتە وتو وێژی ئێوە ئەبیسێ ، بەڵام بیسەرێکی خێرەو بیسەرێکی چاکە بۆ ئێوە ، ئەگەر ئەو قسە کە ئێوە ئەیکەن باش بێو یارمەتیدانێ بێ نایداتەوە بە رووتاناو

بە درۆتان ناخاتەوە بۆ ئەوە ئاشووب پەیدا نەبێ‌و ئاڕووتان نەچێ • وە سیڕی ئەم خوە گەورە ئەمەیە کە محەمەد ئینسانێکە ئیمانی تەواوی بە خودا هەیە ، وە هەر کەسێ ئیمانی تەواوی ببێ بە خودا ئەگەر قسەی باشی بیست وەری‌ئەگرێ‌و ئەگەر قسەی خراپی بیست چاوپۆشی ئەکات‌و نایداتەوە بە رووی کابرادا • یاخود ئیمانی تەواوی هەیە بە خودای خۆی کە یارمەتی دینەکەی ئەداو قسەی خەڵك نابێ بە مانیعی ، ئینسانی وەهایش ئەبێ وابێ خێر وەربگرێ‌و لە شەڕ چاوپۆشی بکا •

وە ئیمانیشی هەیە بە راستی‌و ئیخلاصی موسوڵمانەکان مادام باوەڕی ببێ بە ئیمان‌و ئیخلاصی ئەوان هەر قسەیێ بکەن وەری ئەگرێ ؛ ئەگەر قسەکە بە سوود بێ کاری پێ ئەکا ، وە ئەگەر قسەیەکی بێ سوودیش بێ چونکی لە ئیخلاصەوە هاتوە کابرا عاجز ناکاو ڕەدی ناکاتەوە • وە هۆی ڕەحمەت‌و کەرەم‌و میهرەبانیە بۆ موسوڵمانەکانیش ئەمەیش ئەبێ بە هۆیەکی تایبەتی بۆ ئەوە کە قسەی ناباریشیان بە تونديو دژی ڕەد نەکاتەوە ، مادام ئەم حاڵە بوو بە خوو بۆی ئەگەر مونافیقێکیش قسەی خراپ بکا هەر ناچێ بە گژیا •

بەڵام ئەو کەسانە کە ئازاری دڵی پێغەمەری خودا ئەدەن بۆ ئەوان هەیە سزایەکی ناپارو موستەحەقی ئەوەن مەگەر خودا عەفویان بکا ، ئیتر با پێغەمەر (د) ئازاریان نەداو ڕەدیان نەکاتەوە ، لە دەستی خودا دەرناچن •

★ (يَحْلِفُونَ بِاللهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ ، واللهُ ورَسُولُهُ اَحَقُّ اَنْ يُرْضُوهُ إنْ كانُوا مُؤْمِنِينَ) (٦٢) ★

وە ئەو مونافیقانە سیفەتێکی زۆر ناپەسەندیان هەیە وەکو ئەوە ئێ لە هەر موناسەبەیەکدا نیسبەتی ڕەفتارو کرداری خراپیان لێ بدرێ لەسەر

وەزعی ناشیرینیان دێن بە درۆ دەست ئەکەن بە سوێندخواردن بە خـودا بۆ ئەوە کە تۆو موسوڵمانەکان رازی بکەن وە لەم سوێندە درۆیانە سوود وەرناگرن ؛ چونکە لە راستیدا خوداو پێغەمبەری خودا لە هەموو کەس شایاوترن کە رازیبان بکەن ئەگەر ئەمانە موسوڵمان بن ، وە خـوداو پێغەمبەریش بە واقیعی راست رازی ئەبن نەك بە درۆو دەلەسە .

★ (اَلَمْ يَعْلَمُوا اَنَّهُ مَنْ يُحادِدِ اللهَ ورَسولَهُ فَاَنَّ لَهُ نارَ جَهَنَّمَ خالِداً فِيها ذَلِكَ الخِزْيُ العَظِيمُ ؟) (٦٣) ★

ئایا ئەم درۆزنە سوێندی درۆخۆرانە نازانن بـە راستی هەرکەسێ بەرانبەرکێو کینەبازی لەگەڵ خوداو پێغەمبەری خودادا بکا ئەوە بـە راستی ئاگری دۆزەخ بۆ ئەوە کە تیایا ئەبێ هەتا هەتایە ؟ وە ئەم حاڵەتە رسوایی بێ هەمتای گەورەیە .

★ (يَحْذَرُ المُنافِقونَ اَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِما في قُلوبِهِم ، قُلِ : اسْتَهْزِئُوا إنَّ اللهَ مُخْرِجٌ ما تَحْذَرونَ) (٦٤) ★

ئەم ئایەتە هاتوەتە خوارەوە لە شانی کۆمەڵێ لە مونافیقەکانا لـە کاتی غەزای تەبووکدا لـە ناو خۆیانا ئەیانوت : بڕوانن بۆ ئەم کابرایە چەن بێ بیرو هۆشە ئەیەوێ فەتحی شـام بکاو قەسرەکانی داگیر بکاو زاڵ ببێ بەسەر رۆمدا ؟! وە ئەم قسانەیان بە شێوەی گاڵتەو گەپ ئەکردو لە عەینی کاتا بازێکیان لەسەر بەراوردی خۆیان ترسی ئەوەیان بوو کە خودای تەعالا پێغەمبەری خۆی خەبەردار بکا ، وە ئـەو کۆمەڵەیە رسوا بکا لەسەر ئەم وتوویژەیان ، وە لە واقیعا خودای تەعالا پێغەمبەری خۆی

خەبەردار کرد لەم باسەو حەزرەت بانگی کردنو فەرمووی : ئێوە واتان وتو فلانە قسەتان کرد ، ئەوانیش وتیان : لە واقیعا بازێ لەم قسانەمان کردوە بەڵام بە راستیمان نەبوەو بەڵکو بـە عادەتی خەڵکی ئەرۆین بـە ریگەداو گاڵتە ئەکەینو بازێ قسە دێ بـە دەممانا • جا خودای تەعالا ئەفەرمویت : مونافیقەکان قسەی بێ مەعناو پڕو پووچ ئەکەن دەربارەی تۆو موسوڵمانانو لە عەینی وەختیشدا بازێ لەوان ئەترسن ئەوەی هەیە کە ئایەتێ یا چەن ئایەتێ بە ئەندازەی سووڕەتێ بێتە خوارەوەو ئاگاداریان بکا لەسەر ئەوەی وا لە دڵیانا • جا ئەی پێغەمەری خۆشەویست بڵێ پێیان لە مەقامی سەرزەنشدا : قەی ناکا گاڵتە بکەن پێمان بە راستی خودای تەعالا هەرچی کە ئێوە ئەیڵێنو ئەیکەن دەری ئەخا ، وە ترستان بوو لەوە کە خودا دەری بخا هەمووی دەر ئەخا •

★ (ولَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ : إِنَّما كُنَّا نَخُوضُ ونَلْعَبُ • قُلْ : أَبِاللهِ وآياتِهِ ورَسولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ؟) (٦٥) ★

وە بە راستی ئەگەر تۆ پرسیاریان لێ بکەی لەو قسەو باسە : بۆ چیتان ئەکرد ؟ ئەڵێن : ئێمە بە دڵ ئەو قسانەمانە نەدەکرد وە هەر ئەوەندە بو کە ئێمە تۆزێ کەیفی خۆمان جاخ ئەکردو گاڵتەمان ئەکرد • جا ئەی پێغەمەری خۆشەویست بڵێ بەو کافرانە : ئایا ئێوە بە خوداو ئایاتی خوداو پێغەمەری خودا گاڵتە ئەکەن ؟

★ (لا تَعْتَذِرُوا ! قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمانِكُمْ ، إِنْ نَعْفُ عَنْ طائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طائِفَةً بِأَنَّهُمْ كانُوا مُجْرِمِينَ) (٦٦) ★

واتە ئێمڕۆ مەشغوولّ مەبن بە عوزرهێنانەوە لە لای من ! بە راستی

ئێوە کافر بوون پاش ئەوە کە لای من ئیمانتان هێنا ، جا ئیمڕۆ ئەگەر تاقمێ لە ئێوە عەفو بکەین چونکی ئەوان ئەساس نەبوون بۆ گاڵتەو بێ شەرمی سزای تاقمێکتان ئەدەین لەبەر ئەوە کە تاوانبار بوونو هۆی ئیقدامکردنی باقی ڕەفیقەکانیان بوون لەسەر بێ شەرمیو گاڵتەکردن .

★ (المُنافِقونَ والمُنافِقاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالمُنْكَرِ ويَنْهَوْنَ عَنِ المَعْروفِ ويَقْبِضُونَ اَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللهَ فَنَسِيَهُمْ إنَّ المُنافِقِينَ هُمُ الفَاسِقُونَ) (٦٧) ★

ئەم مونافیقانە پیاوو ژنیان هاوزەوقو هاوخوون وەکو ئەجزای شتێکی تەنیا وە خوویان لەسەر ئەوەیە ئەمر ئەکەن بە شتی خراپو موخالیف بۆ دینی ئیسلام وە مەنعی کاری باش ئەکەن ، بە پێچەوانەی خووی موسوڵمانی ساغ ، وە دەستیان ئەقونجێنن لە کەرەمو سەرفی ماڵ ، خودایان فەرامۆش کردوە ، نە یادە بە دڵو نە باسە بە زمان ، خودایش ئەوانی پاش خستوە ، بە ڕاستی مونافیقەکان ئەوانن لە ئایین خاریجو لە یاسا دەرچو .

★ (وعَدَ اللهُ المُنافِقِينَ والمُنافِقَاتِ والكُفَّارَ نارَ جَهَنَّمَ خالِدِينَ فِيها هِيَ حَسْبُهُمْ ولَعَنَهُمُ اللهُ ولَهُمْ عذَابٌ مُقِيمٌ) (٦٨) ★

خودا بڕیاری داوە بە وێنەی وەعدەی حەق بۆ پیاوانی بە زمان موسوڵمانی بە دڵ کافر وە بۆ ژنانی وەها ئاگری دۆزەخ کە حاڵیان وەها بێ دەوامدار بن لە ناویا وە ئەو ئاگرە کافیەو بەسە بۆ ئەوان وە خودا ئەوانەی دوورخستوەتەوە لە ڕەحمەتی خۆی وە بۆ ئەوان هەیە سزایەکی دامەزراوی نەبڕاوە .

★ (كالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كانُوا اَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً واَكْثَرَ اَمْوالاً واَوْلاداً ، فاسْتَمْتَعُوا بِخَلاقِهِمْ ، فاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلاقِكُمْ ، كَما اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلاقِهِمْ ، وخُضْتُمْ كَالَّذي خاضُوا ، اولئِكَ حَبِطَتْ اَعْمالُهُمْ في الدُّنْيا والآخِرَةِ واولئِكَ هُمُ الخاسِرونَ) (٦٩) ★

واتە ئێوە ئەی ئەهلی کوفرو نیفاقو ئەهلی طوغیانو لادان لە حەق وەکو ئەو کافرانەن لە زەمانی پێشوودا کە ئەوان بەهێزتر بوون لە ئێوە لە دەستەلآتا ، لە زالبوون بەسەر ولآتا ، لـە دارایی‌و ئیعتیبارا لـە کاتی هات‌و نەهاتا وە لە نەتەوەو خزم‌و خوێش کە گردەوە ئەبوون لە کارەساتا وە ئەوانە بە ئارەزووی دڵی خۆیان خۆشبیان وەرگرت بە بەشی خۆیان وە لەو کاتەیشا کە حسێبیان هاتە پێشەوە کەوتنە بەر چەپۆکی سەرئێشان‌و بـەر بای ریشەکێشان بـە شێوەیێ کەس فریای کـەس نەکەوت هـەتا شوێنەواریان لە جیهانا نەما •

ئێوەیش بە وێنەی ئەوان خۆشیتان وەرگرت لە دنیای خۆتان وەکو ئەوانە لە پێش ئێوەدا بەشی خۆیان وەرگرت‌و رۆچوون بە هەموو دەریای نیعمەتێکدا وەکو چۆن ئەوان رۆچوون لە جاهوشاناو لە چێشت‌و نانا وە لە دەست‌وەشانن لە داماوان‌و لە نافەرمانی پیاوە پیرۆزەکانا • جا ئەو دوو چینە کە باس کران لە کۆن‌و تازە ئەوانەیان هەر بە هەواوە مانەوە هەتا بای قاری خودا بردنی کردەوەکانیان پووچ‌و بێ بایەخ مایەوە لـە دنیاو قیامەتاو ئەوانە هەموو زیانبارو بێ ئەنجامن •

جا بۆ ئەوە کە ئەو ئایەتە بە هەیبەت نەبێ بـە حەوالە لەسەر شتی نادیاری خـودا بازێ لـەو کۆمەڵە ناهەمووارانەی هێنـایە پێش چاویانو فەرمووی :

★ (اَلَمْ یَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؟ قَوْمِ نوحٍ وعادٍ وثَمُودَ وقَـوْمِ إبْراهِیمَ واَصْحابِ مَدْیَنَ والمُؤْتَفِکاتِ اَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالبَیِّنَاتِ فَمَا کانَ اللهُ لِیَظْلِمَهُمْ ولکِنْ کانُوا اَنْفُسَهُمْ یَظْلِمونَ) (۷۰) ★

واتـە : ئایا نەهاتووەتە لای ئـەم مونافیقانی ناوی مەدینە هەوالی کارەساتی ئەو کافرانە کە لە پێش زەمانی ئەوانا بوون ؟ کە بریتین لـە قەومی نووحو لە قەومی صالح کە قەبیلەی (ثەمود)ەو ؛ لە قەومی هوود کە قەبیلەی عاد بوونو ، لە قەومی ئیبراهیم کە دەستەو بەستەی نەمروود بوون لە عیراقا ، وە لە قەومی (شعیب) کە ئەهلی (مدین) بوون لە (ئەردەن)دا ، وە لە کۆمەڵی (لوط) کە لە (مؤتفکات) بوون واتە لەو ولاتەدا بوون کە ژێرەوژوور بو بە سەریانا وە بەردەباران کران ئەمانە هـەموویان پێغەمبەرەکانیان هـاتن بۆ سـەریان وە لـە لایـەنی خوداوە ئامۆژگارییان کـردنو داوای ریسالەتی خۆیان ئیسبات کـرد بـە چـەن موعجیزاتێکی خاریج لە یاسای رۆژو زەمان کەچی هەر کەچرەوییان کردو خودایش لە تۆڵەی ئەوەدا بەربادی کردن ، جا بزانن خودا لەوانە نەبو کە ستەم بکا لەوانە بەڵام ئەوان ستەمیان لە خۆیان کرد .

★ ★ ★

گەلی (نووح) فەوتان بە تۆفانی ئاو
ریشەکەن کران لە عەرزا تەواو
(عاد) وا بەرباد بوون بە بای قاری حەق
ئاساریان نەما لە عەرزا موطلەق
(ثەموود) بە هێزی بای بومەلەرزە
ئاساریان نەما لەو بووم‌و عەرزە
قەومی (ئیبراهیم) لەشکری نەمروود
بە فەنادا چوون وێنەی تۆزو دوود
کۆمەڵەی شوعەیب بە گڕەی گەرما
سووتان‌و فەوتان ئاساریان نەما
قەومی (لوط) وەها ژێرو ژوور کران
بوون بە حیکایەت بۆ ئەهلی جیهان
پێشتر لەمانەیش بە وێنەی ئەمان
فەوتان ، کە دەرچوون لە یاسای یەزدان
ئەم رووی جیهانە دادگای خەڵقە
جەزای تاوانبار فەرموودەی حەقە
کەس زانا نیە بە سوپای خودا
لە ژێرەوە دێن یا لە لای سەردا
لە نیوەرۆدا یا بۆ نیوەشەو :
ئەو کاتەی مرۆڤ مەس بوە بە خەو
بە ئاو ، یا ئاگر ، یا بەردەباران
یا خۆ بە هەرەس لە رووی کۆساران
یا بە گرانی‌و دەردی قاتە ساڵ
یا بە ناساغی بێ وێنەو میسال

یا بە هێرشی سوپای ستەمگار
یا بە گازی هار ، یا بە ژاری مار
یا هەر خۆبەخۆ بەر بین لە خۆ
ریشەی یەك دەرکەن لە ساراو لە کۆ
هەموو ئامادەن بۆ پەڕەی فەرمان
قەت غافڵ مەبن ئامان صەد ئامان
مەڵێن کارەسات بە پێی وڵاتە
هاتو نەهاتی رووی سەربساتە
ئەو دەردە خودا ئەینێرێ بۆتان
ئێتە جێ بۆتان بە دەستی خۆتان
لەسەر بەراورد گەلی خودا ناس
ئەژین بە بێ ژان بە بێ دەنگو باس
کاتێ دەسیان کرد بە ناسوپاسی
بە ستەمکاریو بە حەق نەناسی
وا لێیان ئەدا شەپلاخەی قەزا
باسیان گوم ئەکا لەسەر رووی عەرزا
بە دەستی کەسێ ئەفەوتێن بە شەو
کە کەس نەیدیوە ئەو دەستە بە خەو
هەناسەی ساردی پیاوی لێقەوماو
یا تاوی دڵی پیاوێکی داماو
ئەو ئەبێ بە بای ساردی زەمهەریر
ئەم بە سەبوونی گەرمی پڕ تەئسیر

ئەو وێنەی شەڵتە لە بۆ کشتوکاڵ
ئەم وەکو شەرای مەرەزەی بەرماڵ
هۆی لێقەومانی گەلانی جیهان
بازێ دیارەو بازێکی پەنهان
ئەوەی دیارەو تۆ پێی نازانی
بە گژ یەکا چوون بە نائینسانی
ئەوەی بەدتر لای زاتی ئەقدەس
ستەمکاریە لە پیاوی بێ دەس
پەنهانەکانی بۆ ناو ئەهلی دین
کوفری خودایە بیزانە یەقین
لە خوار کوفرەوە هەر بایی‌بوونە
بایی کوێرێکی بێ رەهنموونە
ئەمەی حاڵی بو (نامی) لە ژینا
وڵ نابێ رێڕەو بە رێگەی دینا

★ ★ ★

★ (والمُؤْمِنونَ والمُؤْمِناتُ بَعْضُهُمْ اَوْلِياءُ بَعْضٍ ؛ يَاْمُرونَ بِالمَعْروفِ ويَنْهَوْنَ عَنِ المُنْكَرِ ، ويُقِيمونَ الصَّلوةَ ، ويُؤْتُونَ الزَّكاةَ ، ويُطِيعونَ اللهَ ورَسولَهُ ، اولئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللهُ ، إنَّ اللهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) (٧١) ★

وە موسوڵمانە ساغەکان ، لە پیاوو ژن ، بازێکیان دۆستی بازێکیانن ، واتە هەر بازێکیان دۆستی هەر بازێکە تەماشای یەکەی بە بێ جیاوازی ؛ چونکە رشتەی پەیوەندی ئەوانە لە ناو خۆیانا ئیمانە ، وە حاڵی ئەمانە

وەهایە ئەمر ئەکەن بە واجبو سوننەتو نەهی ئەکەن لە حەرامو مەکروو بە نیسبەتی خەڵکەوە ، وە بە یاسای شەرع نوێژەکان بەجێ دێنن‌و زەکاتی ماڵی خۆیان ئـەدەن بە موستەحەقانو لە هەر کارێکدا روو بدا فەرمانی خوداو پێغەمەری خودا بەجێ دێنن ، جا ئەمانە بە راستی خودا میهرەبانییان لەگەڵدا ئـەکا ، پێگومان خودا زاڵە بەسەر خواستی خۆیداو خـاوەن حیکمەتە لە کردەوەدا .

★ (وعَدَ اللهُ المُؤْمِنِينَ والمُؤْمِناتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِها الاَنْهارُ خالِدِينَ فِيها ومَساكِنَ طَيِّبَةً في جَنَّاتِ عَدْنٍ ورِضْوانٌ مِنَ اللهِ اَكْبَرُ ذلِكَ هُوَ الفَوْزُ العَظِيمُ) (٧٢) ★

خودای تەعالا بە میهرەبانی‌و ئیحسانی خۆی وادەی داوە بەموسوڵمانە ساغەکان ، پیاوو ژنیان ، کە چەن بەهەشتێکیان پێ ئەدا جۆباری جوانی گەوارا لە ژێر ئەو بەهەشتانەدا ڕەوان ئەبێ‌و حاڵیشیان وایە هەتا هەتایە ئەمێننەوە تیـایانا ، وە لـەو بەهەشتانە زیاتریش وادەی داوە کـە چـەن نیشتمانی پاکی ڕووناکی چاکیشیان پێ ئەدا لە پایەی ئەو چینەدا کە ناوی (جنات العدن)ە ، وە ڕەزای خودا لەوان کە بەشی ئەوانە لە هەموو پایەکان گەورەترو بـە نرختر ، وە ئەم پایە زۆر گەورەیە لای خودا ؛ چونکی مایەی هەمو پایەیەکە .

لە فەرموودەی جەزرەتایە ـدـ خودا ئەفەرموێت بە ئەهلی بەهەشت : ئایا ڕازی بوون بەوەی کە پێتان دراوە ؟ ئەڵێن : خودای ئێمە ! چۆن ڕازی نەبین کە تۆ ئەوەندەت پێداوین کە بە کەست نەداوە ، جا خودا ئەفەرموێت : من لەوانە زیاتر شتێکتان ئەدەمێ کە بریتیە لە ڕەزای خۆم لە ئێوە .

★ (يا اَيُّها النَّبِيُّ جاهِدِ الكُفَّارَ والمُنافِقِينَ واغْلُظْ عَلَيْهِمْ ومَأْوِيهُمْ جَهَنَّمُ وبِئْسَ المَصِيرُ) (٧٣) ★

ئەم پێغەمەری پایەدار جیهاد بکە لەگەڵ کافرە ئاشکراکان بە تیرو شمشیر وە لەگەڵ مونافیقەکانا بـە ئامۆژگاریو ئیلزامی دەلیل وە لەمەولا زبری بەکار بێنە لەگەڵیانا ؛ چونکی •

لەئیم بە نەرمی لێت ئەبێ بەمار ،
کەریم بە ئیکرام بۆت ئەبێ بە یار

وە ماوای پاشەڕۆژی ئەمانە دۆزەخەو زۆر جێگەیەکی خراپە •

فەرموودەی خودا : (يحلفون بالله ما قالوا •••)

لە هۆی نازڵبوونی ئەم ئایەتەوە تا جوملەی (وهموا بما لم ينالوا) فەرموویانە : حەزرەت ـدـ مایەوە لە قەرارگای تەبووکدا نزیکەی دوو مانگ وە قورئان ئەهاتە خوارەوە بۆ سەری وە پاشکەوتوەکانی عەیبدار ئەکرد لەوێدا (جلاسی کوڕی سوید) کە لە مونافیقەکان بو لەو کاتەدا وتی : ئەگەر ئەم قسانە کە محەمەد دەربارەی برادەرەکانمان ئەیڵێت راست بن ئەبێ ئێمە لە حەیوان خراپتر بین ! وە بازێ قسەی تری کرد ، جا ئەمانە گەیشتن بە حەزرەت ـدـ ئەویش ناردی بە شوێنیاو سەرزەنشتی کرد ، ئەویش سوێندی خوارد کە ئەو قسانەی نەکردوە ، وە ئەم ئایەتانە نازڵ بوون لە شانیا جا (جەلاس) تۆبەی کردو لەسەر ئیسلامیەتی ساغ دەوامی کـرد •

وه له به‌یانی (وهموا بما لم ینالوا)دا ریوایه‌ت کراوه که پازده که‌س له مونافیقه‌کان بڕیاریان دا کاتێ گه‌ڕانه‌وه له ته‌بووك پێغه‌مه‌ر له وشتره‌که‌ی بخه‌نه خواره‌وه له شه‌واو بیکوژن ، وه له نزیکی مه‌دینه‌ی مونه‌ووه‌ره‌دا که هاتنه‌وه شه‌و ئه‌و کۆمه‌ڵه هاتن بۆ نزیکی حه‌زره‌ت به‌و خه‌یاڵه‌وه که وتمان ، کاتێ ده‌نگیان هات حوزه‌یفه ئاگادار بوو ده‌نگی دان ئه‌وانیش رایان کردو به مه‌به‌ستی خۆیان نه‌گه‌یشتن .

هه‌روا جه‌لاس وه‌ختی خۆی گه‌دا بو له دواییدا عه‌بدێکی بوو کوژراو حه‌زره‌ت دیه‌ی ئه‌و عه‌بده‌ی بۆ وه‌رگرت که پازده هه‌زار دره‌م بو وه کابرا ده‌وڵه‌مه‌ند بو . جا خودای ته‌عالا به‌رابه‌ر به‌م رووداوانه ئه‌فه‌رموێت :

★ (یَحْلِفونَ بِاللهِ : ما قالُوا) : ★

ئه‌و مونافیقانه سوێند ئه‌خۆن به خودا که ئه‌و قسه ناشیرینانه‌یان نه‌کردوه .

★ (ولَقَدْ قالُوا کَلِمَةَ الکُفْرِ وکَفَرُوا بَعْدَ إسْلامِهِمْ) : ★

وه به راستی واته‌ی کوفریان به ده‌مدا هات وه له پاش ئه‌وه که زوو ئیسلام بوون کافر بوون .

★ (وهَمّوا بِما لَمْ یَنالُوا) : ★

وه قه‌صدی کارێکی ناهه‌مواریان کرد وه‌کو کوشتنی حه‌زره‌ت ﷺ به‌ڵام پێی نه‌گه‌یشتن .

★ (وما نَقَمُوا إلاّ اَنْ اَغْناهُمُ اللهُ ورَسولُهُ مِنْ فَضْلِهِ) ★

وە ئەمانە رەخنەیان نەبو لەو کردەوە چاکە نەبێ کە بریتیە لەوە خودا دەوڵەمەندی کردن لە کەرەمی خۆی لە پاش گەدایی‌و بێ دەستی •

★ (فَاِنْ یَتُوبُوا یَكُ خَیْراً لَهُمْ) ★

جا ئەگەر ئەمانە تەوبە بکەن لەم نەوعە شتە ناپەسەندانە ئەوە زۆر باشتر ئەبێ بۆیان •

★ (وإنْ یَتَولَّوْا یُعَذِّبْهُمُ اللهُ عذاباً اَلیماً في الدُّنْیا والآخِرَةِ) ★

وە ئەگەر پشت هەڵبکەن لە تەوبەو لە ساغی خودا سزایان ئەدا بە سزایەکی نابار لە دنیادا وە لە پاشەڕۆژا •

★ (وما لَهُمْ فِي الاَرْضِ مِنْ ولیٍّ ولا نَصیرٍ) (٧٤) ★

وە لەسەر عەرزا دۆستێکیان نابێ وە کەسێ نابێ کە یارمەتی ئەوان بدا وە رزگاریان بکا لە سزای خودای تەعالا •

★ (ومِنْهُمْ مَنْ عاهَدَ اللهَ : لَئِنْ آتینا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَکُونَنَّ مِنَ الصّالِحینَ (٧٥) فَلَمّا آتیهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وتَوَلَّوْا وهُمْ مُعْرِضونَ) (٧٦) ★

وە لەوانەیە کە دێن بۆ لای تۆ کەسێ کە عەهدو پەیمان ئەکا لەگەڵ خودا لەسەر دەستی تۆدا وە سوێند ئەخوا : ئەگەر خودا لە مالّی دنیای پێ بدا بە تەواوی زەکاتی مالّەکەی دەرئەکا ، وە یەکێ نەبێ لە پیاوە باشەکانی جیهان •

کەچی کاتێ مالّی پێدان لە کەڕەمی خۆی ، ڕژدییان کردو زەکاتەکەیان نەداو پشتیان هەلّکرد لە حەقو بە تەواوی لایان دا لە واجیبات .

★ (فَاَعْقَبَهُمْ نِفاقاً فِي قُلوبِهِمْ الى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِما اَخْلَفُوا اللهَ ما وَعَدُوهُ وبِما كانُوا يَكْذِبُونَ) (٧٧) ★

جا خودای تەعالا بە هۆی ئەو پشتهەلّکردنیانەوە نیفاقو دوودلّی دامەزراند لە دلّیانا وە ئەمێنێتەوە هەتا ئەو کاتە ئەگەن بە خودا بە هۆی ئەوەوە کە خیلافی وەعدەیان کرد لەگەلّ خودادا وە بە هۆی ئەوەوە کە بە درۆزن دەرچوون لەو وەعدەدا دایان بە خودا .

★ (اَلَمْ يَعْلَموا اَنَّ اللهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ ونَجْويهُمْ واَنَّ اللهَ علاّمُ الغُيوبِ ؟) (٧٨) ★

ئایا ئەوانە عالم نەبوون بەوە کە خودای تەعالا ئاگاداڕە لەوەی وا لە دلّیانا لە نیفاقو دوودلّی لە ئیسلامیەتا وە لەوەی کە بە وتووێژ ئەیکەن لە ناو خۆیانا لە تانەدان لە حەزرەتو لە یارەکانی وە بەوە کە خودا بە ڕاستی زانای هەموو سیرڕێکی پەنامەکیە ؟

ئەم ئایەتانە نازڵ بوون لە (ثعلبه)ی کوڕی (حاطب)دا کە کاتی خۆی گەدا بوو وە هات بۆ لای حەزرەت ـدـ عەرزی کرد : دۆعام بۆ بکە کە خودا مالّم پێ بدا منیش واجبی خۆم بەجێ دێنم ، حەزرەت ـدـ فەرمووی : مالّی کەمی وا ئینسان سوپاسی خودای لەسەر بکا چاکترە لە مالّێکی زۆری وا کە ئینسان نەتوانێ حەقی بەجێبێنێ . ئەویش هەر پارایەوە لە حەزرەتو عدهدی کرد لەگەڵیا : ئەگەر مالّێکی زۆری دەست

بکەوێ واجباتەکەی بەجێ دێنێ • جا حەزرەت دۆعای بۆ کرد وە پاش ئەوە خودا ئەوەندە مالیاتی پێدا لـە وشترو مەڕو بزن کـە دەرو دەشتی پڕ کرد •

وە دوای ئـەوە حەزرەت دوو کەسی نارد بۆ لای ئـەوو بۆ لای خـەڵکی بۆ زەکـات وە خـەڵکـەکە هـەموویان ئیستیقبالیان کـردو زەکاتیان دا بەڵام (ثعلبە) دەستی کرد بە راوەڕێوی وتی : ئەمە کە ناوتان ناوە بـە زەکات سەرانەیە ، وە رەوا نیە ئینسانی ئازاد ئەم سەرانە بدا ! ئەوانیش هاتنەوەو قسەکانی (ثعلبـە)یان بۆ حەزرەت گێڕایەوەو ئـەم ئایەتانە هاتنە خوارەوە ، جا (ثعلبە) هات بۆ لای حەزرەتو زەکاتەکەی بۆ هێنا ، بەڵام حەزرەت وەری نەگرتو فەرمووی : خودا مەنعی کردووم لەوە کە زەکاتت لێوەربگرم ، ئەویش بازێ گڵی کرد بەسەر خۆیاو وتی : ئەمە ئەنجامی کردەوەی خۆمە • وە پاش وەفاتی حەزرەت زەکاتی هێنا بۆ ئەبوبەکر ، ئەویش وەری نەگرت ، وە پاش ئـەو هێنای بۆ عومەر ، ئەویش وەری نەگرت • تا لـە زەمانی عوثمانا مردو رۆیشت بە رێگەی خۆیا •

خوداوەند لەسەر ئەڕوانێ بۆ دڵ
ئەزانێ خارە یا خۆ پەڕەی گوڵ
کەمی دڵپاکان زۆرەو بێ خەوشە
ئەنوێنێ وێنەی پەڕەی وەنەوشە

★ ★ ★

فەرموودەی خودا : (الذين يلمزون ...)

لە هۆی نوزوولی ئەم ئایەتەوە ریوایەت کراوە کە رۆژێ حەزرەت ـدـ زۆر تەرغیبی موسوڵمانەکانی دا لـە سەر صەدەقەو خێرات لەوێدا (عەبدورەحمانی کوڕی عەوف) چوار هەزار درەمی هێناو عەرزی کرد : کە هەشت هەزار درەمم بوە چوار هەزارم دا بە قەرز بە خودای تەعالاو چوار هەزاریشم راگرتوە بۆ ماڵو خێزانی خۆم • جا حەزرەت فەرمووی : خودا بەرەکەت بخاتە ناو ئەوەی کە هێناتو لە ناو ئەوەیشدا کە راتگرتوە بۆ خۆت • وە پاش ئەوە خودای تەعالا دارایەکی زۆری پێدا ، وە کاتێ کە وەفاتی کرد دوو ژنی هەبوو ، یەکێ لەو دوو ژنە صوڵحی کرد لەسەر نیوەی هەشتیەکی خۆی بە هەشتا هەزار درەم ، وە لە ریوایەتێکدا چوار ژنی بوون وە یەکێ لەوانە (تماضر) ناو صوڵحی کرد بەو ئەندازە • وە (عاصمی کوڕی عەدی) صـەد وێسق خورمای هێنا ، وە وێسق باری وشترێکە وەکو لە حاشیەی (مهذب)دا لە کیتابی زەکاتا فەرموویەتی • وە ئەبو عەقیلی ئەنصاری تاقە صاعێ خورمای هێنا ، وە وتی : (یا رسول الله) ئیمشەو بە حەیوان ئاوم کێشاوە بە دوو صاع خورما وا صاعێکم هێناوە بۆ صەدەقە ، وە حەزرەت ـدـ ئەمری کرد ئەو صاعەیشیان کرد بەسەر صەدەقەکەدا •

وە عادەتی مونافیقەکانیش وا بو هـەرکەسێ لـە کاتی خێراتا شتی زۆری بهێنایە ئەیانوت : ئەمە بۆ ریاو بەرچاوی وا ئەکا ، وە هەرکەسێ کەمی بهێنایە ئەیانوت : خودا چ موحتاجی ئەم شتە بێ قیمەتەیـە ؟! وە گاڵتەیان پێ ئەکرد •

جا خودای تەعالا ، بۆ رەدی قسەی ئەم بێ شوعوورانە ئەم ئایەتەی نارده خوارەوە فەرمووی :

★ (الَّذينَ يَلْمِزونَ المُطَّوِّعينَ مِنَ المُؤْمِنينَ فِي الصَّدَقاتِ) ★

ئەو کەسانە کە عەیب ئەگرن لەو موسوڵمانانە کە صەدەقات ئەدەن لە رێگەی خودادا .

★ (والَّذينَ لا يَجِدونَ إلاَّ جُهْدَهُمْ) ★

وە ئەو مونافیقانەیش کە رەخنە ئەگرن لەو موسوڵمانانە کە مالی دنیایان دەست ناکەوێ بیدەن لە رێگەی خودادا مەگەر ئەوەی کە بە رەنجی شان پەیدایان کردوە .

★ (فَيَسْخَرونَ مِنْهُمْ) ★

وە گاڵتەیان پێ ئەکەن .

★ (سخِرَ اللهُ مِنْهُمْ ولَهُمْ عَذابٌ اَلِيمٌ) (٧٩) ★

ئەوە خودای تەعالا گاڵتەیان پێئەکاو لە رۆژی قیامەتا سزایەکی سەختیان هەیە .

چونکی خودای تەعالا داوای شتی خاریج لە تەواناو تاقەت ناکا . وە هەرکەسێ هەر شتێك بدا بە دڵسافی و دڵسافی لە رێگەی خودادا ئەوە خودا لێی قەبوڵ ئەکا . وە ئەو مونافیقانە گاڵتەکردنو رەخنەگرتنەکەیان لەسەر ئەساسی ئەوەیە کە ئیسانو باوەڕیان بە قورئانی پیرۆز نیە ، ئەگەرنا کەمو زۆر لەگەڵ ئیخلاصدا بە خێر ئەژمیرێ .

فەرموودەی خودا : (استغفر لهم أو لا تستغفر ...)

ریوایەت کراوە هۆی نازڵبوونی ئەم ئایەتە ئەوە بـوە عەبدوڵلای کوڕی ئوبەیی کوڕی سەلوول ـ سەرۆکی مونافیقەکان ـ نەخۆش کەوت وە عەبدوڵلا کوڕی ئەم عەبدوڵلا کە یەکێ بو لە ئەصحابە راستەکان هات بۆ لای حەزرەت کـە دۆعای عەفوو لێخۆشبوون بکا بۆ باوکی ، وە حەزرەت دەستی کرد بە دۆعاکردن بۆی ، وە ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە ، جا حەزرەت فەرمووی : من لە حەفتا جار زیاتر ئیستیغفاری بۆ ئەکەم ، جا ئەم ئایەتەی تر نازڵ بو کە ئەفەرموێ : (سواء علیهم استغفرت لهم ام لم تستغفر لهم لن یغفر الله لهم) خودا ئەفەرمویت :

★ (إسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ) ★

ئارەزووی خۆتە داوای لێخۆشبوون بکە بۆیان یا مەیکە ، ئێمە مانیع نابین لەو داوایە ، یاخود بێ سوودن .

★ (إنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللهُ لَهُمْ) ★

ئەگەر حەفتا جار داوای لێخۆشبوونیان بۆ بکەی خودا لێیان خۆش نابێ بە هیچ جۆرێ .

★ (ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللهِ وَرَسولِهِ واللهُ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الفَاسِقِينَ) (٨٠) ★

ئەمەیش کە خودا لێیان خۆش نابێ بە هۆی ئەوەوەیە کە ئەوانـە کوفری خوداو پێغەمەری خودایان کردوە ، وە خودا هیدایەتی ئەو قەومە

نادا کە لەسەر ئەساسی عەنادو سەرکێشی دەرچوون لە ڕێگەی ڕاستی و ئیسلامیەتیان وەرنەگرت .

★ (فَرِحَ الْمُخَلَّفونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلافَ رَسولِ اللهِ) ★

کەیفخۆش بوون ئەو کەسانە کە نەڕۆیشتن بۆ غەزای تەبووکو لە دینەدا مانەوە لە پاش سەفەری حەزرەتو یارەکانی .

★ (وكَرِهُوا اَنْ يُجاهِدُوا بِاَمْوالِهِمْ واَنْفُسِهِمْ في سَبيلِ اللهِ) ★

وە حەزیان نەکرد لەوە کە جیهاد بکەن لە ڕێگای خودادا بە مالّو نەفسی خۆیان بۆ ئەوە کە ڕەزای خودایان دەست بکەوێ .

★ (وقالُوا : لا تَنْفِرُوا في الحَرِّ) ★

وە بازێکیان ئەیانوت بە بازێکیان : لەم کاتی گەرمای ناهەمواردا لە جێگەی خۆتان دەرمەچن .

★ (قُلْ : نارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ حَرّاً لَوْ كانُوا يَفْقَهونَ) (٨١) ★

تۆ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست پێیان بڵێ : کە ئاگری دۆزەخ گەرمترە لە گەرمای هاوین ، ئەبو ئێوە بۆ خۆپارازتن لەو گەرما بە تینەی دۆزەخ ئەم گەرما سووکەتان قەبوول بکردایە . وە یاخود مادام نەچوون بۆ غەزای تەبووک لە ترسی گەرمای بەتین ئێوە ئەخرێنە ناو دۆزەخەوە کە زۆر لەم هاوینە گەرمە گەرمترە ، ئەگەر ئەو مونافیقانە بەم کارەیان بزانیایێ ئەم سەفەرەیان تەرک نەدەکرد .

★ (فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلاً وَلْيَبْكُوا كَثِيراً جَزَاءً بِما كانُوا يَكْسِبونَ) (٨٢) ★

دەی با کەم پێبکەنن و زۆر بگرین لە قیامەتا لە جەزای ئەم وتارو کردەوەیاندا .

★ (فَإِنْ رَجَعَكَ اللهُ إِلى طائِفَةٍ مِنْهُمْ فاسْتَأْذَنُوكَ لِلخُرُوجِ فَقُلْ : لَنْ تَخْرُجوا مَعِيَ اَبَداً ، ولَنْ تُقاتِلوا مَعِيَ عَدُوّاً) ★

ئەگەر گەڕایتەوە بۆ مەدینەی مونەوەرە بۆ لای تاقمێ لەو دواکەوتوانە کە لەبەر نیفاق دواکەوتن وە ڕێکەوت بۆ جەنگێکی تر بێن داوای ئیجازەت لێ بکەن بۆ دەرچوون بۆ جەنگ تۆ پێیان بڵێ :

بە قەطعی ئێوە لەگەڵ منداد دەرناچن بۆ جیهاد وە بە قەطعی جەنگ ناکەن لەگەڵ دوژمنەکانا .

★ (إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالقُعودِ اَوَّلَ مَرَّةٍ) ★

بە راستی ئێوە رازی بوون بە دانیشتن لە ماڵی خۆتانا یەکەمجار .

★ (فاقْعُدوا مَعَ الخالِفينَ) (٨٣) ★

دەی دابنیشن لەگەڵ پاشکەوتوەکانا .

★ (ولا تُصَلِّ على اَحَدٍ مِنْهُمْ ماتَ اَبداً ولا تَقُمْ على قَبْرِهِ) ★

وە بە قەطعی نوێژ مەکە لەسەر هەرکام لەو دواکەوتوانە کاتێ کە مرد وە لەسەر قەبرەکەی ڕامەوەستە بۆ دۆعاکردن بۆی وە یا بۆ ئیحتیرامو تەشییعی ، وە یا لە پاش ناشتنی .

★ (إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللهِ وَرَسُولِهِ وَماتُوا وهُمْ فاسِقُونَ) (٨٤) ★

چونکی ئەمانە کوفریان کردوە بە خوداو پێغەمەری خوداو ئەمانە مردوون لە حاڵێکدا لە دین دەرچوون •

ریوایەت کراوە : ئەم ئایەتە نازڵ بوو کاتێ کە حەزرەت کراسی خۆی دا بە عەبدوڵڵای کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی ئوبەیی کوڕی سەلوول بۆ ئەوە بیکەن بە کفن بۆ باوکی ، وە زیاد لەمە عەبدوڵڵا رجای کرد کە حەزرەت نوێژی جەنازەی باوکی بکا ، وە حەزرەت ویستی بڕوا بۆ نوێژکردن لە سەری جا ئەم ئایەتە مەنعی کرد لەوە نوێژ بکا لە سەری ؛ چونکی نوێژی جەنازە دۆعای عەفوکردنی تیایە بۆ مردوەکە وە کافر بۆ ئەوە ناشێ بەڵام مەنع نەکرا لە ناردنی کراسەکەی ؛ چونکی کراساردن لە بابەتی سەخاوەتو کەرەمە ، وە زاتی وەکو حەزرەت مەنع ناکرێ لێی •

★ (ولا تُعْجِبْكَ اَمْوالُهُمْ واوْلادُهُمْ) : ★

تۆ نەخاتە سەرسوڕمانەوە دارایی‌و زۆری نەتەوەی ئەم جۆرە کافرانە •

★ (إِنَّما يُرِيدُ اللهُ اَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِها فِي الدُّنْيا وتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وهُمْ كافِرُونَ) (٨٥) ★

چونکی خودای تەعالا هەر خواستی ئەوەیە کە ئەوانە بەو دارایی‌یە سزا بدا لە دنیادا بۆ خزمەتکردنی دارایی‌یەکە و ئەولادەکانو بۆ پاسیان تا ماون لە دنیادا وە گیانیشیان دەرچێ لە حاڵێکدا کە کافرن •

★ (وإذا اُنْزِلَتْ سُورَةٌ : اَنْ آمِنوا بِاللهِ وجاهِدُوا مَعَ رسولِهِ اسْتَأْذَنَكَ اولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ ، وقالُوا : ذَرْنا نَكُنْ مَعَ القاعِدِينَ) (٨٦) ★

وە کاتێ چەن ئایەتێ بێنە خوارەوە کە ئەمر بکەن بە ئیمان بە خوداو ئەمر بکەن بە جیهاد لەگەڵ پێغەمەری خودادا (د) ئەوانەیان کە خاوەن دارایی‌و دەستەلآتن داوای ئیجازەت لێ ئەکەنو ئەڵێن : وازمان لێ بێنە با ئێمە لەگەڵ دانیشتوەکانا لە ولآتا بمێنینەوە •

★ (رضُوا بِاَنْ يَكونُوا مَعَ الخَوالِفِ) ★

رازی بوون بەوە کە لەگەڵ ژنانو منداڵو پاشکەوتووان بن •

★ (وطُبِعَ على قُلوبِهِمْ فَهُمْ لا يَفْقَهونَ) (٨٧) ★

وە مۆر نراوە بەسەر دڵیانا خێری بۆ ناچێ ؛ وە ئەگەر بۆی بڕوا تێی ناچێ ؛ جا ئەوان فامی قازانجو سوودی نەبڕاوەیان نیە •

★ (لكِنِ الرَّسولُ والَّذِينَ آمَنوا مَعَهُ جاهَدُوا بِاَمْوالِهِمْ واَنْفُسِهِمْ وَاولئِكَ لَهُمُ الخَيْراتُ واولئِكَ هُمُ المُفْلِحونَ) (٨٨) ★

بەڵام پێغەمەرو ئەو ئەصحابانە کە ئیمانیان هێناوە لەگەڵیا (واتە ئیمانیان هێناوەو وان لە خزمەتیا) ئەوانە جیهادیان کرد لە ڕێگەی خودادا بە ماڵو حاڵو نەفسی خۆیان ، ئەمانەیان باخت کرد لە بۆ بەرزکردنەوەی کەلیمەی تەوحیدو ئەوانە خێرو پیرۆزییان هەیەو ، ئەمانەن رزگار بوو لە دنیاو قیامەتا • بە ڕووناکی دڵ لە دنیادا صابیرن لەسەر زەحمەتو

شاکیرن لەسەر نیعمەت ، وە بە هۆی دەوام لەسەر طاعەت لە قیامەتا رزگارو سەربەرزن •

★ (اَعَدَّ اللهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِها الاَنْهارُ خالِدِينَ فِيها ذلِكَ الفَوْزُ العَظِيمُ) (٨٩) ★

خودا ئامادەی کردوە بۆ ئەوانە چەن بەهەشتێ کە ئاوی روبـاری جوان لە ژێریانا رەوان ئەبێو ئەمانە نەمرن لەو بەهەشتانەدا هەتا هەتایە • ئەمەیە گەیشتن بە پایەی گەورە بۆ هەر کەسێ خودا پێی بدا •

جا کاتێ خودای تەعالا باسی ئەو مونافیقانەی کرد کە لە مەدینەی مونەوورەدا بوون هات باسی ئەو مونافیقانە ئەکا کە لە دەرەوەی مەدینەدا بوون وەکو قەبیلەی (اسد)و (غطفان) • کاتێ حەزرەت (د) بانگی کردن بۆ غەزای تەبووك هاتن عوزریان هێنایەوە بـە چەن جۆر ؛ یەکێ لەوانە ئەوە بوو کە ئەگەر شوێنی خۆیان بەجێبێڵن دوژمنەکانیان دێن بەسەریانا ، وە یەکێ لەوانە ئەوە بو کە ولاخی سواریان نیە ، وە زۆربەی ئەم خاوەن عوزرانە درۆیان ئەکردو بازێکیان راست بوون ، وە خودای تەعالا زەمی خراپە درۆزنەکانیان ئەکاو فەرمووی :

★ (وجاءَ المُعَذِّرونَ مِنَ الاَعْرابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللهَ ورَسولَهُ) : ★

ئەو کۆمەڵە کە عوزریان هێنایەوە لە خزمەت پێغەمەرا هاتن بۆ لای لە بەر ئەوە ئیجازەیان پێ بدا بۆ دانیشتن لە ماڵی خۆیاناو نەیەن بۆ غەزا ، وە فیعلەن دانیشتن لە جێگەی خۆیانا ، ئەو کەسانە کە درۆیان کرد لەگەڵ خوداو پێغەمەری خوداداو بە درۆ عوزریان هێنایەوە •

★ (سيُصيبُ الَّذينَ كَفَروا مِنْهُمْ عَذابٌ اَليمٌ) (٩٠) ★

بە راستی ئەگا بەو کەسانە کە کافر بوونو عوزرەکەیان لەسەر ئەساسی بێ ئیمانی بوو سزایەکی نابار لە دنیادا بە کوشتنو بەلای دنیایی و لە قیامەتا بە ئاگری دۆزەخ •

★ (لَيْسَ عَلَى الضُّعَفاءِ ولا عَلَى المَرْضى ولاَ عَلَى الَّذينَ لا يَجِدونَ ما يُنْفِقونَ حَرَجٌ إذا نَصَحُوا لِلّهِ ورَسولِهِ) ★

نیە لەسەر ئەوانە لاوازن لە لەشاو لەسەر ئەوانە کە نەخۆشنو لەسەر ئەوانە کە دارای مالێ نین سەرفی بکەن لە رێگەدا لەسەر ئەمانە هەموو تاوان نیە بـــە مەرجێ کە ساغبنو ئیخلاص بەجێ بێنن لەگەڵ خوداو پێغەمبەراو لە کاتی خۆیا یارمەتی دینی ئیسلام بدەن •

★ (ما عَلَى المُحْسِنينَ مِنْ سَبيلٍ) ★

هیچ رێگایێ نیە لەبو عیتابو ئازاردانی دڵ بۆ ئەو کەسانە کە خاوەن چاکەن بە قەی ئیمکان •

★ (واللهُ غَفورٌ رَحيمٌ) (٩١) ★

وە ئەگەر شتێکی جوزئیش ببێ لە عەیب بۆ ئەو کەسانە خـــودا تاوانبەخشو میهرەبانە •

★ (ولا عَلَى الَّذينَ إذا ما اَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ : لا اَجِدُ ما اَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا واَعْيُنُهُمْ تَفيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَناً اَلاَّ يَجِدوا مَا يُنْفِقونَ) (٩٢) ★

هەروا تاوان نیە لەسەر ئەوانە کاتێ هاتن بۆ لای تۆ بۆ ئەوە کـە

هەڵیان‌بگری لەسەر (نعال)و سۆڵی سووك ـ واتە پێڵاویان بدەیتێ بیكەنە پێیان ـ تا پێخاوس نەبن‌و بێن بۆ جیهاد وە تۆیش فەرمووت : هیچ شك نابەم لەو جۆرە شتانە كە ئێوەی لەسەر هەڵبگرم نە حەیوانی سواری‌و نە نەعل‌و كەوش ، لەو كاتەدا لـــە دڵپڕیدا پشتیان هەڵكردو چاوەكانیان فرمێسكی ئەڕشت لە دڵگرانیدا لەبەر ئەوە كە شتی وایان دەس نەكەوت سەرفی بكەن‌و بە هۆی ئەوەوە بچن بۆ جیهاد •

ڕیوایەت كراوە كە : حەوت كەس لە ئەنصار هاتن بۆ لای حەزرەت‌و داوای كەمتر یارمەتی‌و كەمتر ئەسبابیان كرد بۆ خۆیان‌و حەزرەت مەجالی نەبوو ئەوانیش لە دڵپڕیدا گریان ! ئەمانە : (معقل)ی كوڕی (یسار)و (صخر)ی كوڕی (خنساء)و (عبدالله)ی كوڕی (كعب)و (سالم)ی كوڕی (عمیر)و (ثعلبه)ی كوڕی (غنمه)و (عبدالله) كوڕی (مغفل)و (علبه)ی كوڕی (زید) بوون لە ئەنصاری مەدینەی مونەوەرە •

وە بازێ وتوویانە : ئەوانە ئەولادەكانی (مقرن) بوون (معقل)و (ســوید)و (نعمــان) • وە بازێ وتوویانە : ئەبو موساو ڕەفیقەكانی بوون •

★ (إِنَّمـا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنونَكَ وهُـمْ اَغْنِياءُ رَضُـوا بِاَنْ يكـونُوا مَعَ الخَوالِفِ وطَبَعَ اللهُ عَلَى قُلوبِهِمْ فَهُمْ لا يَعْلَمونَ) (٩٣) ★

تاوانباری هەر لەسەر ئەوانەیە كە دێن داوای ئیجازەی پاشكەوتن ئەكەن لە تۆو كەچی دەوڵەمەندن‌و ڕازی بوون بـــەوە كە لەگەڵ ژن‌و منداڵانا بن وە خودا مۆری داناوە لەسەر دڵی ئەوان ئیتر ئەوانە زانا نابن بە ڕێگەی پیرۆزی‌و بەختیاری خۆیان •

★ (يَعْتَذِرونَ إِلَيْكُمْ إِذا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ) ★

عوزرتان بۆ دێننەوە کاتێ هاتنەوە بۆ لایان .

★ (قُلْ : لاَ تَعْتَذِروا ! لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ) : ★

تۆ ئەی خۆشەویست بفەرموو : عوزرمان بۆ مەهێننەوە ! ئێمە ئیتر باوەڕ بە ئێوە ناکەین .

★ (قَدْ نَبَّأَنا اللهُ مِنْ اَخْبارِكُمْ) ★

خودای تەعالا بە راستی ئەحوالّی ئێوەی بۆ گێڕاوینەتەوە ، دیاری و پەنامەکی .

★ (وسَيَرَى اللهُ عَمَلَكُمْ ورَسولُهُ) ★

لەمەولا خوداو پێغەمەری خودا کردەوەکانی ئێوە ئەبینن ، مادام راست بکەنو رووتان لە راستی بێ دەرئەکەوێ ئیتر ئیستە پێویست بە عوزر نیە .

★ (ثُمَّ تُرَدّونَ إِلى عالِمِ الغَيْبِ والشَّهادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِما كُنْتُمْ تَعْمَلونَ) (٩٤) ★

وە لە پاش ئەوە کە مردن ئەگەڕێنەوە بۆ لای ئەو خودا کە زانایە بە ئەسراری پەنامەکی و شتی دیاری و لە پاش حسێبی رەفتارەکان خەبەرتان پێ ئەدا بە جەزای ئەوەی کردووتانە .

★ (سَيَحْلِفونَ بِاللهِ لَكُمْ إِذا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضوا عَنْهُمْ) ★

بە هێزو قووەت سوێندتان بۆ ئەخۆن بە خوا کاتێ گەڕانەوە بۆ لایان ، ئەو سوێندەیش بۆیە ئەخۆن کە ئێوە وازیان لێ بێنن .

★ (فاعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رِجْسٌ) ★

ئێوە واز لەوانە بێنن‌و لۆمەیان مەکەن بە راستی ئەوانە ناپاکن لە دڵداو لە بیرو باوەڕدا ، نە سوێندیان راستەو نە بە لۆمە بیر ئەکەنەوەو هەر جۆرە وتارێ لەگەڵ ئەوانەدا بێ بێ سوودە .

★ (ومأْوِيهُمْ جَهَنَّمُ جَزاءً بِما كانُوا يَكْسِبُونَ) (٩٥) ★

وە ماواو مەڵبەندی پاشەڕۆژیان دۆزەخە لەبەر جەزادانەوەیان بەوەی کە ئەوان کردوویانە .

★ (يَحْلِفونَ لَكُم لِتَرْضَوا عَنْهُمْ ، فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللهَ لا يَرْضى عَنِ الْقَوْمِ الفَاسِقِينَ) (٩٦) ★

ئەوانە سوێندتان بۆ ئەخۆن بۆ ئەوە کە ئێوە لێیان رازی بن ، جا ئەگەر ئێوەیش لێیان رازی بن بە راستی خودا لێیان رازی نابێ ، چونکی ئەوانە لە دینا نەماونو لە یاسای حەق بەدەرنو خودایش رازی نابێ لە کۆمەڵی لە یاسای حەق دەرچوو .

★ (الأَعْرابُ أَشَدُّ كُفْراً ونِفاقاً وأَجْدَرُ أَلاَّ يَعْلَمُوا حدودَ ما أَنْزَلَ اللهُ على رَسولِهِ واللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ) (٩٧) ★

عەرەبی دەشتەکی هاتو کافر بوون کوفری ئەوان بەهێزترە لە کوفری هەموو شارستانیەکان ، وە ئەگەر مونافیق‌و دوو دڵو ناساغ بن ئەوە ئەو نیفاقی ئەوانە لە نیفاقی خەڵکی ئاوەدانی شارستانی ناشیرینترە ؛ چونکی

ئەمانە دوورن لـە شارستانیو قسەیان وشکەو زمانیـان زبرەو بۆ ئـەوە ناشێن ئینسان بیانکا بە (خصم)و جیدالیان لەگەڵدا بکا ، وە دوورن لە فامی دەلیل ، وە بەس بە زۆر یا خود بە مالی دنیا یاخود بەو تەقالیدە کە فێری بوون ئینسان ئەتوانێ لەگەڵیانا بژی ، وە هەموو ئەوانە زۆر شایاون بە نەزانینی سنوورو یاسای ئـەو دینە کـە خودا نازڵی کردوەتە سـەر پێغەمەری خۆی ، وە خودای تەعالا زانایە بە هەموو تاقمێو بـە هەموو حاڵێو خاوەن، حیکمەتە لە رەواداشتنی قسەکردن لەگەڵ خاو ن شعووراناو پارێزکردن لە نەفامانو نەزانان .

دەستارِ بە دەستی خەستەی بریندار
چاترە لە وتار بۆ پیاوی نابار

بزانن ! کـە ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە لـە شانی هۆزی (اسد)و (غطفان) لە عەرەبی دەشتەکی . وە بازێکیش ئەڵێن لەوانە کە حازری مەدینەی مونەووەرە بوون .

★ (ومِنَ الاَعْرابِ مَنْ یَتَّخِذُ ما یُنْفِقُ مَغْرَماً) ★

وە لە عەرەبی دەشتەکیە کەسانێ کە هەرچی سەرف بکا بە ناوی زەکاتەوە بە خەسارو زیانو بارێ کە بەسەر شانا هاتبێ وای دائەنێو بە قەطعی بـە واجبی دینیو بـە هۆی رەزامەندی خوداو رزگاری قیامەتی ناژمێرێ .

★ (ویَتَرَبَّصُ بِکُمُ الدَّوائِرَ) ★

وە ئـەو جۆرە کەسانە چاوەڕێی ئـەوە ئەکەن کـە کارەساتێ بێت بەسەرتانا کە شوێنەوارتان نەهێڵێتەوە بەڵکو لە ژێر ئەم باری ناهەمواری واجباتە دەرچن .

★ (عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ) ★

خودا بکا بێتـه سەریان کارەساتی نابارو خراپ کـه ئەوان مەحـو بکاتەوە .

★ (واللهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ) (۹۸) ★

وە خودای تەعالا قسەی ئەوانە ئەبیسێو زانایە بە رازی دڵیان .

★ (ومِنَ الاَعْرابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللهِ واليَوْمِ الآخِرِ ويَتَّخِذُ ما يُنْفِقُ قُرباتٍ عِنْدَ اللهِ وصَلَواتِ الرَّسُولِ) ★

وە لە عەرەبی دەشتەکیە کەسانێکی وەها باوەڕیان هەیە بە خوداو رۆژی قیامەتو ، ئەوەی سەرفی ئەکا لە زەکاتو لە خێرات دای‌ئەنێ بە هۆی نزیکبوونەوە لە خوداو لە دۆعای خێری پێغەمەر ـدـ .

★ (اَلا إنَّها قُرْبَةٌ لَهُمْ) ★

بێداربنەوە ئـەو زەکاتەو ئـەو خێراتی ئەوانە خودا قەبووڵی ئەکاو ئەیکا بە هۆی نزیکبوونەوەیان لە خودا .

★ (سَيُدْخِلُهُمُ اللهُ فِي رَحْمَتِهِ) ★

وە بێ گومان خودای تەعـالا ئەوانە ئەخاتە ناو پڕتەوی میهرەبانی خۆیەوەو دڵیان روونـاك ئەکاتەوە .

★ (إنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) (۹۹) ★

بە راستی خودا تاوانبەخشو میهرەبانە بۆ هەموو موسوڵمانێو بە تایبەتی بۆ ئەوانە .

★ (والسَّابِقُونَ الاوَّلونَ مِنَ المُهاجِرِينَ والاَنْصارِ والَّذِينَ اتَّبعوهُمْ بِاِحْسانٍ رضِيَ اللهُ عَنْهُمْ ورَضُوا عَنْهُ ، واَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الاَنْهارُ خَالِدِينَ فِيها اَبداً ، ذلِكَ الفَوْزُ العَظِيمُ) (١٠٠) ★

ئەفەرموێت : ئەو کەسانە کە پێشکەوتن لە کۆچکردنا لە مەکەی موکەرەمەوە بۆ مەدینەی مونەوورەو ئەو کەسانەی کە پێشکەوتن لە یارمەتیدانی پێغەمبەرا ـ دـو ئەو کەسانەی کە بە شوێنی ئەوانا هاتن بە بیرو باوەڕی باش و کردەوەی چاک و خوو ڕەوشتی بەرز .. خودای تەعالا لەوان ڕازیەو ئەوانیش لە خودا ڕازین ، چونکی موسوڵمانی ساغ ڕەخنەی نیە بەرابەر بە تەسەڵوفاتی خودای تەعالا ، وە خـودا ئامادەی کردوە بۆیان چەن بەهەشتێ کە لە ژێر ئەوانا جۆبار ڕەوان ئەبێ و ئەوان نەمرن لـە ناویانا هەتا هەتایە ، وە ئەمە گەیشتنێکی گەورەیە بـە پایەی لای خودا .

بزانن ! لە تەفسیری (سابقین)دا بازێ فەرموویانە : (سابقین) لە موهاجیرین ئەوانەن کـە نوێژیان کردوە بەرەو رووی (قبلتین) واتـە (بیت المقـدس)و (کعبـة الله) وە بازێ فەرموویانە : کـە (اصـحاب البدر) ن . وە بازێ فەرموویانە : (ئەصحابی بیعة الرضوان)ن . وە بازێ فەرموویانە : ئەوانەن کە لە پێش هیجرەتا موسوڵمان بوون .

وە (سابقین) لە ئەنصار بازێ فەرموویانە : ئەهلی عەقەبەی یەکەمن ، کە حەوت کەس بوونو لە سالّی یازدەهەمی ریسالەتا چوون بۆ مەکە بۆ حەج . وە بازێ فەرموویانە : ئەهلی عەقەبەی دووهەمن کـە لـە سالّی دوازدەی ریسالەتدا چوون بۆ مەکە بۆ حەج ، کە حەفتاو دوو پیاوو ژن

بوون لەگەڵ ئەو کەسانەدا کـە ئیسلام بوون لەسەر دەستی موصعەبی کوڕی عومەیری کوڕی هیشامی کوڕی عەبدولەنافدا کە حەزرەت ـدـ لەگەڵ ئەهلی عەقەبەی دووهەمدا ناردی بۆ مەدینە بۆ تەعلیمی قورئانی پیرۆز .

وە مەبەست لە (تابعین) لە جوملەی (والذین اتبعوهم باحسان)دا باقی ئەصحابەکانی پێغەمبەرە ـدـ لەسەر هەموو مەعناکان کە بەیانکران .

بەڵام ئەوە کە بازێ لە موفەسیرەکان فەرموویانە کە : مەبەست لە (سابقین) ئەوانەن لە پێش باقی موسوڵمانانی غەیری موهاجیرینو ئەنصارا موسوڵمان بوون ، وە مەبەست لە (والذین اتبعوهم) ئەوانەن کە دوای ئەوان موسوڵمان بوون لە زەمانی حەزرەتا ـدـ واتە ئەصحابەکان غەیری ئەو دوو فیرقە وە باقی موسوڵمانانی دنیا کە لە پاش زەمانی حەزرەت ـدـ هاتوونەتە دنیاوە تا رۆژی قیامەت بـە شەرتی ئەوە کـە تابیعی سابیقین بووبن لە بیرو باوەڕو کردەوەو ئەخلاقا ، وە ئەم شەرتە دێتەجێ لەوانەدا کـە تابیعی ئیجماعی ئوممـەت وە یا زۆری ئـەوان بووبن لـە ئیمامانی موجتەهیدینو لە ئومەرای عادیلین و عولەمای عامیلینو ئەولیاو پیاوچاکان هەتا رۆژێ کە دنیا دەوامی ببێ .

★ (ومِمَّنْ حولَكُمْ مِنَ الاَعْرابِ مُنافِقُونَ) ★

وە لەوانەن کە وان لە دەوری ئێوەدا لە عارەبی دەشتەکی دەوری مەدینەی مونەوورەرە کۆمەڵێ لە مونافیقان بە زاهیر موسوڵمانو لە دڵدا کافرن کە بریتین لە قەبیلەی (جهینه)و (مزینه)و (اسلم)و (اسجع)و (غفار) .

★ (ومِنْ اَهْلِ المَدِينَةِ مَرَدُوا على النِّفاقِ ، لا تَعْلَمُهُمْ نَحنُ نَعْلَمُهُمْ) ★

وەکو چۆن لە دەورو بەری مەدینەدا مونافیق هەیە لە ئەهلی شاری مەدینەیش هەروا هەن کۆمەڵێ ئەهلی نیفاق کە لەسەر نیفاق دامەزراون تۆ ئەو مونافیقانی ئەهلی مەدینە ناناسی بەس ئێمە ئەیانناسین ؛ چونکی زۆر بە حیلەو وردەکارین لە کاری خۆیانا •

★ (سنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ) ★

ئێمە دوو جار سزای ئەو مونافیقانی مەدینە ئەدەین : جارێ بە ئابڕووبردن ، وەکو ریوایەت کراوە کە حەزرەت لەسەر مینبەر یەکە یەکە ناوی بردنو دەری‌کردن بۆ دەرەوە • وە جارێ لە قەبرا لە عالەمی بەرزەخدا •

★ (ثُمَّ يُرَدُّونَ إلى عَذَابٍ عَظِيمٍ) (١٠١) ★

وە لە پاش هاتنی رۆژی قیامەت ئەگێڕرێنەوە بۆ سزایەکی گەورەی ناهەموار •

★ (وآخَرُونَ اعْتَرَفوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطوا عَمَلاً صالِحا وآخَرَ سَيِّئاً) ★

وە لە دواکەوتووان لە غەزای تەبووک، کۆمەڵێکی تر کە ئیقراریان کردوە بە تاوانباری خۆیان لە پاشکەوتناو کردەوەیەکی چاکیان تێکەڵ کردوە لەگەڵ کردەوەیەکی خراپدا ، واتە کردەوە پێشوەکانیان باش بو وەکو جیهادو حازربوون بۆ واجباتی دین وە کردەوە دواییەکانیان خراپ بو وەکو پاشکەوتن لە غەزای تەبووک •

★ (عَسَى اللهُ اَنْ يَتوبَ عَلَيْهِمْ إنَّ اللهَ غَفورٌ رَحِيمٌ) (١٠٢) ★

هیوایە خودا تەوبەیان لێ قەبوڵ بکا ؛ چونکە بـە راستی خودا تاوانبەخش و میهرەبانە .

ئەم ئایەتە نازڵ بوو لە ئەبو لوبابەو رەفیقەکانیا کـە دە کەس یا هەشت یا پێنج یا سێ کەس بوون کە نەڕۆیشتن بۆ غەزای تەبووك ، کاتێ حەزرەت لە تەبووك هاتەوە بۆ مەدینە ڕۆیشتنە خزمەتی و پێیان لە تاوانباری خۆیان ناو . وە ئەبو لوبابە کە ناوی (رفاعە) و کوڕی (ابو المنذر) بوو لـە ئەهلی (صفە) بو ، خۆی بەستەوە بـە کۆڵەکەیێ لـە کۆڵەکەکانی مزگەوتی حەزرەتەوە و سوێندی خوارد ئەبێ حەزرەت رزگاری بکا لەو بەستنەوە ، وە لە کاتی پێویستو نوێژکردنا کچەکەی ئەهات گوریسەکەی ئەکردەوە ، پاش ئـەوە ئەیبەستەوە ، جا کاتێ ئایەتی قەبووڵی تەوبەیان هاتەخوارەوە ، حەزرەت ـدـ ڕۆیشت خۆی گوریسەکەی کردەوە . وە لەم بەستنەوەدا دوازدە ڕۆژ مایەوە .

وە جارێکی تریش پێش ئەم ڕووداوە خۆی بەستەوە و حەوت ڕۆژ مایەوە تا تەوبەکەی قەبووڵ بوو حەزرەت گوریسەکەی کردەوە .

★ (خُذْ مِنْ اَمْوالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وتُزَكِّيهِمْ بِهـا وصَـلِّ عَلَيْهِمْ إنَّ صَلوتَكَ سَكَنٌ لَهُـمْ ، واللهُ سَـمِيعٌ عَلِيمٌ) (١٠٣) ★

واتە : ئەی پێغەمەری خۆشەویست وەربگرە لە دارایی ئەم لە جەنگ پاشکەوتووانە ـ ئەبو لوبابەو هاوڕێکانی ـ مالێ بە شێوەی صەدەقەو کەفارەت بۆ ئەم تاوانەیان کە ئەو صەدەقەیە تەسلیم کرا تۆ ئەو کۆمەڵەیە

پاك ئەكەیتەوە بەو صەدەقە ، واتە ئەو صەدەقە ئەبێ بە هۆی عەفوبوونیان لە تاوانەكەیانو بەرەكەتو زۆربوون بۆ ماڵەكەیان • وە دۆعای خێریشیان بۆ بكە ، چونكی دۆعای خێری تۆ بۆ ئەوان ئەبێ بە مایەی ئارامو هێمنی دڵی ئەوان . وە خودای تەعالا بیسەرە بۆ واتەی خەڵكو زانایە بە رازو نیازی دڵیان •

ریوایەت كراوە حەزرەت ـدـ سێیەكی دارایی ئەوانەی وەرگرت بەخشیەوە بەسەر فەقیرانا •

★ (اَلَمْ یَعْلَمُوا اَنَّ اللهَ هُوَ یَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَیَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَاَنَّ اللهَ هو التَّوَّابُ الرَّحِیمُ ؟) (١٠٤) ★

ئایا نازانن ئەم خەڵكە كە خودای تەعالا تۆبەو پەشیمانی وەرئەگرێ لە بەندە تۆبەكارەكانی وە صەدەقەو خێراتو دەستاوێژ وەرئەگرێ لە خێرۆمەندان لە تۆڵەی تاوانباریدا یا هەر بۆ ئەجری رۆژی قیامەت وە خودای تەعالا بە راستی تەوبە وەرگرە بە شێوەیەكی رەساو میهرەبانە بۆیان ؟

★ (وقُلِ : اعْمَلُوا فَسَیَرَی اللهُ عَمَلَكُمْ ورسولُهُ والمُؤْمِنونَ) ★

تۆ ئەی پێغەمەری خۆشەویست پێیان بڵێ : چی ئەكەن بیكەن ، یاخود كاری باش بكەنو لەمەولا بەراستی خوداو پێغەمەری خوداو موسوڵمانەكان كردەوەی ئێوە ئەبینن •

★ (وسَتُرَدُّونَ إلی عالِمِ الغَیْبِ والشَّهادَةِ فَیُنَبِّئُكُمْ بِما كُنْتُمْ تَعْمَلونَ) (١٠٥) ★

وە لە داهاتووی نزیکدا ئیتوە ئەگیڕرێنەوە بۆ لای ئەو خودایە کە زانایە بە پەنامەکیو و ئاشکرای کردەوەکان ، جا خەبەردارتان ئەکا بە تۆڵەی ئەوەی کە ئیتوە کردووتانە •

★ (وآخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِاَمْرِ اللهِ إمَّا يُعَذِّبُهُمْ وإمَّا يَتوبُ عَلَيْهِمْ ، واللهُ عَليمٌ حَكيمٌ) (١٠٦) ★

وە چەن کەسانێکی تر هەن لەوانە کە دواکەوتن لە غەزای تەبووك ئەوانە ئیشیان ماتڵکراوە بۆ حوکمی خودا لەسەر (اقتضا)ی حاڵی خۆیان : یا سزایان ئەدا ئەگەر دەوام بکەن لەسەر موخالەفە ، وە یا تەوبەیان لێ قەبووڵ ئەکا مادام تەوبە بکەن بە دڵ ، وە خودای تەعالا زانایە بە حاڵیانو خاوەن حکمەتە لە تۆڵەی کردەوەدا •

ئەم کۆمەڵە سێ کەس بوون مەرارەی کوڕی رەبیعو ، کەعبی کوڕی مالیکو ، هیلالی کوڕی ئومەییە ، پاش کەوتن لە غەزای تەبووك نەك لەبەر نیفاق بەڵکو لەسەر قەزاو قەدەرو تەمەڵیو بێ موبالاتی • کاتێ حەزرەت ـدـ هاتەوە لەو غەزایە ئەمری کرد بە ئەصحابەکان قسەیان لەگەڵدا نەکەنو سەلامیان لێ نەکەن ، وە کاتێ ئەوانیش ئـەو هەجرو تەرکەیان لەوانەوە بینی پەشیمان بوونەوە لـە کاری خۆیانو نیەتی خۆیان ساغکردەوە بۆ خودا ، جا خودا رەحمی پێکردن وە ئایەتی نازڵکرد لـە هۆی عەفوی ئەوانەوەو عەفوکران •

فەرموودەی خودا : (والذين اتخذوا مسجدا ...)

ڕیوایەت کراوە : کاتێ کە بەنی عەمری کوڕی عەوف مزگەوتی قوبایان کردەوە هاتن بۆ خزمەتی حەزرەت ـدـو بردیان بۆ مزگەوتەکەو نوێژی کرد لە مزگەوتەکەدا وە ئەم ڕووداوە بوو بە هۆی ئەوە کە کۆمەڵی بنی غەنم بنی عەوف ئەوانیش لەسەر مونافەسەی خزمەکانیان مزگەوتێکیان کردەوە . بەڵام نیەتیان لەسەر ئیسلامو ئیخلاص نەبوو ، بەڵکو مەقسەدیان زیانگەیاندن بو بە دینی ئیسلامو هێزدان بە کوفرو چاوەڕێی ئەبو عامیری ڕاهیبی ناپاکیشیان ئەکرد کە لە شام بێتەوە بیکەن بە پێشەوای خۆیان ، وە ئەم ئەبو عامیرە وەختی خۆی مەسیحیو ڕاهیب بو وە مەشهوور بوو لە ناو خەڵکا ، کاتێ حەزرەت ـدـ هات بۆ مەدینەی مونەوەرە دەستی کرد بە موعانەدە لەگەڵ حەزرەتا هەتا حەزرەت لە جەنگی هەوازیندا سەرکەوت ئیتر ئەبو عامیری ناموبارەك جێگەی بە خۆی نەگرتو چوو بۆ شام پەنای برد بە ڕۆمیەکان بە ناوی یارمەتی خواستن بۆ ئاینی مەسیح ـدـ .

وە ڕای‌سپاردبوو بۆ لای ئەم کۆمەڵی بەنی غەسی بەنی عەوفە کە پاش ماوەیێ بە هێزەوە دێسەوەو بەرابەرکێ ئەکەین لەگەڵ محەمەداو جێگەی پێ لێژ ئەکەین ؛ کەچی بە موڕادی نەگەیشتو لە فیتنەی (قینەسرین)دا بە بێ کەس مرد .

جا ئەم کۆمەڵە ناپیاوە هاتن بە شوێن حەزرەتا بڕوا نوێژ بکا لە مزگەوتەکەیانا وەکو ڕۆیشت لە مزگەوتی قوبادا نوێژی کرد ، وە حەزرەت وێستی بڕوا بۆ لایان ، جا ئەم ئایەتانە هاتنە خوارەوەو مەنعیان کردو ، خودا فەرمووی :

★ (والَّذينَ اتَّخَذوا مَسْجِداً) ★

وە لە مونافیقەکانە ئەو کەسانەیش کە مزگەوتێکیان کردوەتەوە بە دیمەن عیبادەتخانەو لە واقیعا کردوویانەتەوە :

★ (ضِراراً وكُفْراً وتَفْريقاً بَيْنَ المُؤْمِنينَ وإرْصاداً لِمَنْ حارَبَ اللهَ ورَسولَهُ مِنْ قَبْلُ) ★

بۆ زیاندان لە موسوڵمانانی مزگەوتی (قوبا)و بۆ هێزدان بە کوفرو بۆ چلوچۆڕیو جیایی خستن لە ناو موسوڵمانانی ئەو شوێنەدا بەم جۆرە بازێکیان بکەن بە هاوبیری خۆیانو بڕۆن بە گژی باقیەکانا ، وە لەبەر چاوەڕێکردنی ئەبو عامیری راهیب ئەو نامەردە کە چەن غەوغای کردو چەن موعارەزەو موعانەدەی کردو جەنگی کرد لەگەڵ خوداو پێغەمەری خودادا لە پێش دروستکردنی ئەو مزگەوتەدا .

★ (وَلَيَحْلِفُنَّ : إنْ اَرَدْنا إلاَّ الحُسْنى ! واللهُ يَشْهَدُ إنَّهُمْ لَكاذِبُونَ) (١٠٧) ★

وە لەگەڵ ئەم هەموو نامەردیو بەدکاریەدا سوێندی موئەککەد ئەخۆن کە : خواستمان لە دروستکردنی ئەو مزگەوتەدا هەر ئەعالی چاکە بوە ، وەکو نوێژکردنو قورئان خوێندنو زیکری خودا بوە تیاباو خودای تەعالایش شەهادەت ئەدا بە راستی ئەوانە هەموو درۆزنن و مەبەس ئەوانە نیە نە کە داوای ئەکەن .

★ (لا تَقُمْ فيهِ اَبَداً لَمَسْجِدٌ اُسِّسَ عَلَى التَّقْوى مِنْ اَوَّلِ يَوْمٍ اَحَقُّ اَنْ تَقومَ فيهِ) ★

بە قەتعی ئەی پێغەمەری خۆشەویست لەو مزگەوتی ئەوانەدا

رامەوەستە بۆ نوێژ یا قورئان خوێندن یا دەرزو ئامۆژگاری موسوڵمانان . وە بە راستی ئەو مزگەوتەی کە بیناکراوە لەسەر تەقواو لە خودا ترسان لە ئەوەڵی هاتنتان بۆ ئەو عەرزە کە مزگەوتی قوبایە . وە کاتێ حەزرەت لە سەفەری کۆچدا گەیشتە ئەوێ بناغەی کرد وە لە پاشا لەم زێکانەدا بەنی عەمری بەنی عەوف تەواویان کرد .. ئەوە شایاوە بۆ ئەوە کە تۆ تیایا راوەستێو نوێژی تێدا بکەی بۆ خودای تەعالا .

★ (فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ اَنْ يَتَطَهَّرُوا واللهُ يُحِبُّ المُطَّهِّرِينَ) (١٠٨) ★

لەو مزگەوتەدا هەیە چەن پیاوێکی موسوڵمانی ساغی وا کە حەز ئەکەن خۆیان پاك بکەنەوە لە گوناەو تاوانباریو لە رەزائیلی نەفسو لە بێ دەسنوێژیو لەشپیسی . وە خودا پیاوانی وای زۆر خۆش ئەوێ . لێیان رازی ئەبێو نزیکیان ئەخاتەوە لە خۆی بە تەوفیقدانیان بۆ تەزکیەی نەفسو طاعەتکردنی مەقبوول .

ریوایەت کراوە : کاتێ ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە پێغەمەر ـد ـ رۆیشت لەگەڵ کۆمەڵێ لە موهاجیرینو ئەنصار ـ خودایان لێ رازی بێ ـ هەتا راوەستا لە دەرگای مزگەوتی قوبادا تەماشای کرد گەلێ لە ئەنصار لەویا دانیشتوون ، وە حەزرەت فەرمووی : ئایا ئێوە خاوەن ئیمانن ؟ ئەوان بێدەنگ بوون . وە حەزرەت دووجارەی کردەوە ، جا عومەر فەرمووی : بەڵێ خاوەن ئیمانو منیش لەگەڵ ئەوانام . جا حەزرەت فەرمووی : ئایا رازین بە قەزای خودا ؟ وتیان : بەڵێ ، فەرمووی : سەبریش ئەکەن لەسەر

بەڵێ ؟ وتیان : بەڵێ ، فەرمووی : شوکری خودایش ئەکەن لەسەر نیعمەتو خۆشی ؟ وتیان : بەڵێ ، جا فەرمووی : قەسەم بـە خودای کەعبە ئێوە خاوەن ئیمانن ، دوای ئەوە دانیشتو فەرمووی : ئەی کۆمەڵەی ئەنصار خودا مەدحو ثەنای ئێوەی کردوە ، ئێوە چی ئەکەن لە کاتی تارەتگرتنو دەسنوێژا ؟ عەرزیان کـرد : ئێمـە پاش دانیشتن لەسەر جێگەی قەزای حاجەت بە سێ بەرد خۆمان پاك ئەکەینەوە جا بە شوێنی ئەو بەردانەدا بە ئاو خۆمان دائەشۆرێنو خۆمان پاك ئەکەینەوە ، جا حەزرەت ـدـ ئەم ئایەتەی خوێندەوە : (فیه رجال یحبون ان یتطهروا ..)

لەم بەیانەوە دەرکەوت کە ئەو مزگەوتە مزگەوتی قوباء بوە ، کاتێ حەزرەت لە سەفەری هیجرەتدا لەوێدا دابەزی بناغەی ئەو مزگەوتەی داناو لەو ماوەدا کە لە قوبادا بو نوێژی تیا کرد ، لە رۆژی دووشەمەوە تا رۆژی جومعەو جومعەی تێـدا کـردو لـە پاشان بەنو عـەوف تەواویان کـردو حەزرەت ـدـ رۆیشت نوێژی تێدا کرد ، وە بازێ فەرموویانە : مەبەس لـە (لمسجد اسس علی التقوی) مزگەوتی مەدینەی مونەوەرەیە بـەڵام ئەم بیرە لەگەڵ ئەم رووداوەدا رێك ناکەوێ .

جا حەزرەت ـدـ مالیکی کوڕی (دخشم)و مەعنی کوڕی عەدیو عامیری کوڕی (السکن)و وەحشی بانگ کردو فەرمووی : بڕۆن بۆ لای ئەو مزگەوتە کـە ئەهلەکەی ستەمکارەو نابارن بیرووخێنن و بیسووتێنن ئەوانیش رۆیشتن وێرانیان کـردو سووتاندیانو شوێنەکەیان کرد بـە شوێنی خەوش و خاڵو پیسایی ناوچەکە .

★ (اَفَمَنْ اَسَّسَ بُنْیانَهُ عَلی تَقْوی مِنَ اللهِ وَرِضْوانٍ خَیْرٌ اَمْ مَنْ اَسَّسَ بُنْیانَهُ علی شَفا جُرُفٍ هارٍ فانْهارَ بِهِ فی نارِ جَهَنَّمَ ؟ واللهُ لا یَهْدِي الْقَوْمَ الظّالِمِینَ) (۱۰۹) ★

ئایا کەسێ بناغەی دینی خۆی دامەزراندبێ لەسەر تەقواو ترس لە خودای تەعالا وەکو یەکێ وایە کە بینای خۆی دانابێ لەسەر قەراخی کەناوێکی وا ئاوی لافاو دڕیبێتی و نزیك بێ لەوەوە بڕووخێ و فیعلەن ئەو بینایە بڕووخێ و بەو کەسەوە بۆ ناو ئاگری دۆزەخ ؟ وە وەلآمی ئەم پرسیارە ئیستینکاریە ئەمەیە ئەڵێین : حاشا ئەم دوو کەسە خاوەن بینایە وەکو یەك نین •

ئەویان بیناکەی وا دامەزراوە
هەرگیز نابڕووخێ تا دنیا ماوە
ئەمیان بە بایێ زوو بەرباد ئەبێ
شوێنی نامێنێ بە رووی دنیاوە

لەم ئایەتە پیرۆزەدا خودای تەعالا بە شێوەی تەمثیل تەشبیهی هەیئەتی ئەهلی ئیمانو ئیخلاص و موجاهیدانی (في سبيل الله)ی کردوە بە هەیئەتی پیاوێ و بینایێ بە مادەی ئەستوورو یاسای میعماری هۆشیار دروستکرا بێ لەسەر شوێنێکی ساغی سەختی پایەدار • وە تەشبیهی هەیئەتی ئینسانی مونافیقی دوودڵو دووڕووی بێ ئیمانو خۆنەگرتوو لە کاتی نەهاتیداو ناسوپاس لە کاتی هاتیدا بە هەیئەتی کەسێ بینایێ بکاتەوە لەسەر قەراخی کەناوێکی رووخەکی ئاوداماڵیو کە خەرێك بێ لە خۆیەوە هەرەس بباو بڕووخێ بە رووی چەمەکەدا چ جای ئەوە کە بوومەلەرزەیێ لێ بدا •

وە سیڕی راستی ئەم تەمثیلە ئەوەیە کە بەشی یەکەم بە دڵ دامەزراوو خاوەن ئیمانو جێگەی میهرەبانی خودان ، وە بەشی دوەم

ناپیاوو دانەمەزراوو ستەمکارنو خودایش هەرگیز ستەمکار شارەزا ناکا بۆ مەبەستی باشو ئەنجامی پیرۆز هـەتا هـەتایە . بۆیە خودای تەعـالا ئەفەرمویّت :

★ (لا يَزالُ بُنْيانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلوبِهِمْ إِلاَّ اَنْ تَقَطَّعَ قُلوبُهُمْ واللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ) (١١٠) ★

واتە بە دەوام ئەو بینای مزگەوتە درۆینە کە ئەوان دروستیان کرد هەر گرێو ژانە لە دڵیـانا مەگەر دڵەکانیان پارچـە پارچـە بکرێو خاوەنەکانیان بمرن . وە خودای تەعالا زانایە بە هەموو رازو نیازێو خاوەن حیکمەتە لە هەموو کارێکدا .

فەرموودەی خودا : (ان الله اشترى .. الآية)

ریوایەت کراوە لە محەمەدی کوڕی کەعبی (قرظی)یەوە : ئەڵێ : کاتێ کە ئەنصارە مەدینەییەکان لە شەوی عەقەبەی دووهەما بەیعەتیان بە حەزرەت کرد کە ئەوانیش حەفتا پیـاو بوون لەگەڵ دوو ژنا عەبدوڵلاّی کوڕی رەواحە وتی : یا رسول الله چی بڕیار ئەدەی بۆ خودا لە سەرمان ؟ فەرمووی : بڕیاری ئەوە ئەدەم عیبادەتی بۆ بکەنو هاوڕێی بۆ قەرار نەدەن . عەرزی کرد : ئەی چی بۆ خۆت بڕیار ئەدەی ؟ فەرمووی : ئەوە بڕیار ئەدەدم کە مەنعی ئەو زیانانەم لێ بکەن کە لە خۆتانی مەنع ئەکەن . وتی : ئەگەر ئەمانەمان کرد دەسکەوتمان چی ئـەبێ ؟ فەرمووی : دەسکەوتی ئێوە بەهەشتە . ئەوانیش وتیان : بە خودا مامەڵەیەکی بەسوودو پیرۆزەو قەت لێی پەشیمان نابینەوە . جا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە .

بە گوێرەی ئەم ریوایەتە ئەبێ ئەم ئایەتە (مەکەبی) بێ • وە بازێ فەرموویانە : خودا کـە باسی حاڵی مونافیقەکانو زەعیفەکانی کـرد باسی موسوڵمانە دینداماەزراوەکان ئەکاو جیهادەکەیان وەکو موعامەلە وایـەو قازانجەکەیان رەزای خوداو بەهەشتی نەبڕاوەیە • جا ئەفەرموێت :

★ (إِنَّ اللهَ اشْتَرى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الجَنَّةَ يُقاتِلونَ في سَبيلِ اللهِ فَيَقْتُلونَ وَيُقْتَلونَ وَعْداً عَلَيْـهِ حَقّـاً في التَّوْريةِ والأِنْجيلِ والقُـرآنِ ، ومَنْ اَوْفى بِعَهْدِهِ مِنَ اللهِ ؟ فاسْتَبْشِروا بِبَيْعِكُمُ الَّذي بايَعْتُمْ بِهِ ، وذلِكَ هُوَ الفَوْزُ العَظيمُ) (١١١) ★

واتە : خودای تـەعالا کڕیویەتی لـــە خاوەن ئیسانەکان گیانیانو داراییان بە مامەڵەی سەلەم کە لە کاتی تایبەتی دیاریکراوا بەهەشتی بەرزی بەڕێزیان پێ بدا • وە تەسلیمی (راس المال)ی نەختی موسوڵمانەکان بـە خودای تەعالا بەوەیە کە لە رێگەی خودادا جیهـــاد بکەن وە کافرەکان بکوژن و کافرەکان بیانکوژن ، وە هەرکەسێ لەوان ئەو پەیسانو بڕیاری تەسلیمی (راس المال)د بەجێ بێنێ با خۆش موژدە بن بەو مامەڵەیە کـە کردوویانەو ئەنجـامی ئـەم مامـەڵە گەیشـتنە بـە بەهەشتی جـاویدانیو رەزامەندی خودای سەمیع و عەلیم • وە ئەم مامەڵەیە بڕیاردراوە لە کتێبی عوهوودی قەدیمەدا وەکو تەورات و ئینجیل و قورئانی پیرۆز • وە خاوەن کار خودایە کە فەرمانی لە هەموو شوێنێکدا رەوایە •

جا خودای تەعالا بۆ بەیانی نیشانەی ئەو موسوڵمانانە کە ئـــەو مامەڵەیان لەگەڵ خوادا کردوە فەرمووی :

(التَّائِبونَ)

ئەو کەسانە کە پەشیمان بوونەتەوە لە کوفرو تاوانباری •

(العابِدونَ)

ئەوانە کە عیبادەتی خودا ئەکەن بە ئیخلاص •

(الحامِدُونَ)

سوپاسی نیعمەتی خودا ئەکەن •

(السَّائِحونَ)

ئەوانە کە بەڕۆژوون ، وە یا ئەوانەن کە ئەڕۆن بە بیابانو سارای دوورا بۆ غەزاکردن لەگەڵ کافرانا ، وە یا بۆ وەرگرتنی دەرزی عولوومی دینیە •

(الرَّاكِعونَ السَّاجِدونَ)

ئەوانە کە بە دامەزرانی دڵو لەشەوە لە نوێژەکانا رووکووعو سەجدە ئەبەن •

(الآمِرونَ بِالمَعْروفِ والنَّاهونَ عَنِ المُنْكَرِ)

ئەوانەن کە ئەمر ئەکەن بە هەر شتێ ناسراوو قەبوڵکراو بێ لە دینا لە واجباتو موستەحەببات‌و نەهی ئەکەن لە هەرچی نەناسراو بێ لە دینا لە حەرامو مەکرووهـ •

(والحَافِظُونَ لِحُدودِ اللهِ)

وە حودووودی خودا ئەپارێزنو یاسای دین رائەگرن بە نەفسو مالّ وە بە هەموو وەسیلەیەکی شەرعی •

بزانن ! هەڵئەگرێ مەبەس لە حودوود حەدی قەتڵو زینـاو دزیو بوهتانو شەرابخواردن بێ ، واتە سەعی ئەکەن بۆ بەجێهێنانیان لەسەر موستەحەق • وە هەڵئەگرێ مەبەس لە حودوود هەموو ئەحکامی دین بێ •

★ (وبَشِّرِ المُؤْمِنِينَ) (١١٢) ★

وە موژدە بدە بەو موسوڵمانانە کە ئەم سیفەتە بەرزانەیان بێ بە بەهەشت •

فەرموودەی خودا : (ما كان للنبي ••• الآية)

ریوایەت کراوە لە سەعیدی کوڕی موسەییبەوە ئەویش لە باوکیەوە ئەڵێ : کاتێ ئەبو طالیب لە مردن نزیك بوەوە حەزرەت (د) رۆیشتە لای فەرمووی : (قـل لا اله الا الله احاج لك بها عند الله)وە لەو کاتـەدا ئەبوجەهڵو عەبدوڵلای کوڕی ئەبوئومەییە لە لای حازر بوونو پێیان وت : ئایا لائەدەی لە دینی باوکو باپیری خۆت ؟ وە گەڵێ قسەیان لەگەڵ کرد هەتا ئاخر قسەی ئەوە بو وتی (انا على ملـة عبدالمطلب) • جـا حەزرەت (د) فەرمووی : (لاستغفرن لك ما لم انه عنك) • جا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە ، وە ئەم باسە دەلیلە لەسەر ئەوە کە ئەم ئایەتەیش مەکی بێو خودا دەربارەی ئەبوطالیب نازڵی کرد : (انك لا تهدى من احببت ولكن الله يهدى من يشاء) •

وە ریوایەت کراوە لە عەلیەوە (خ) ئەڵێ : ئیخباری حەزرەتم کرد بە مردنی ئەبوطالیب ، جا حەزرەت فەرمووی : بیشۆرەو کەفنی بکـەو دای‌بپۆشە خودا لێی خۆش ببێ • ئەویش ئەوانەی جێبەجێ کرد ، وە

حەزرەت چەن رۆژێ ئیستیغفاری بۆ کردو له ماڵ دەرنەچوو هەتا ئەم ئایەتە نازڵ بوو فەرمووی :

★ (ما كانَ لِلنَّبِيِّ والَّذينَ آمَنوا اَنْ يَسْتَغْفِروا لِلمُشْرِكينَ ولَوْ كانُوا اولي قُرْبى مِنْ بَعْدِ ما تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحابُ الجَحيمِ) (١١٣) ★

رەوا نەبوەو نیە بۆ پێغەمەرو بۆ ئەو کەسانە کە ئیمانیان هێناوەو لەسەر یاسای دین ئەڕۆن .. ئەمە کە داوای لێخۆشبوون بکەن لە خودای تەعالا بۆ کافرە موشریکەکان هەرچەن لەوانە بن کە خاوەن پەیوەندی خزمایەتیو نزیکی رشتەن مادام دەرکەوت بۆیان ئەو کافرانە لە ئەهلی دۆزەخن .

کەوابێ دروست نیە ئینسان دۆعا بکا بۆ کەسێ لەسەر کوفر مردبێ ، وە بۆ زیندووبێ کە مەعلووم بێ لەسەر کوفر ئەبڕێتەوە ، وەکو ئیبلیسو ئەو کافرانە خودا ئیخباری کردووین کە بە کافری ئەمرن ، وەکو خودا فەرمووی بە حەزرەتی نوح : (انه لن يؤمن من قومك الا من قد آمن)وە فەرمووی بەحەزرەتی محەمەد : (سواء عليهم أأنذرتهم ام لم تنذرهم لا يؤمنون) بەڵام دروستە دۆعا بکەی بە هیدایەت بۆ کافری زیندو مادام مەعلووم نەبێ کە بە کافری ئەمرێ .

★ (وما كانَ اسْتِغْفارُ إبْراهيمَ لِأبيهِ إلاَّ عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَها إيّاهُ فَلَمّا تَبَيَّنَ لَهُ اَنَّهُ عَدُوٌّ لِلّهِ تَبَرَّاَ مِنْهُ ، إنَّ إبْراهيمَ لَاَوّاهٌ حَليمٌ) (١١٤) ★

وە ئەو داوای عەفوو چاوپۆشی لە تاوانە کە حەزرەتی ئیبراهیم (د)

کردی بۆ (ئازەر)ی باوکی نەبو ئیللا لەسەر وەفا بە وەعدەیێ کە دابووی پێی وەکو خودای تەعالا گێڕاویەتەوە بە جوملەی (سوف استغفر لك ربی)وە لە پێش ئەوەیشا بوە کە بۆ ئیبراهیم دەربکەوێ کە ئازەری باوکی بـە کافری ئەمرێ ، کاتێك کـە بۆی دەرکەوت ئازەر کافرێکی ئەنجـام شەڕە حەزرەتی ئیبراهیم یەخەی لێ هەڵتەکاندو ئیعلانی دوورکەوتنەوەی لێ کرد ، چونکی ئیبراهیم ئینسانێکی زۆر دڵنـەرمو میهرەبانو خاوەن حیلمو حەوصەڵەیە .

★ (وما کـانَ اللهُ لِیُضِـلَّ قَـوْماً بَعْـدَ إذْ هَـدیهُمْ حتَّی یُبَیِّنَ لَهُمْ ما یَتَّقونَ ، إنَّ اللهَ بِکُلِّ شَیْءٍ عَلیم") (۱۱۵) ★

وە ئەو کەسانە لە پێش ئیعلانی ئەم ئایەتەدا دۆعای خێریان کردوە بۆ باوك‌و دایك‌و خزمانیان لە کافران ئەوە بەو دۆعاو داوای لێخۆشبوونە گوناهبار نەبوون ،چونکی نەیانزانیوە حەرامە ،وەخودای تەعالا لەوانە نیە کە نیسبەتی گومڕاهی‌و خەتاباری بدا لە قەومێ پاش ئەوە کە هیدایەتی دان بۆ دینی ئیسلام‌و موسوڵمان بوون هەتا بەیان ئەکا بۆیان لە چی خۆیان بپارێزن ، واتە چی حەرامەو چی حەڵاڵە ، جا لە پاش بەیانەکە هەرکەسێ لە یاسای بەیانی خودا دەربچێ ئەوە بە گومڕا ئەناسرێ .

بە کورتی : ئەو موسوڵمانانە کە لە پێش ئـەم بـەیانـەدا داوای لێخۆشبوونیان بۆ مردوە کافرەکانیان کردوە تاوانبار نەبوون‌و بە گومڕا ناناسرێن ؛ چونکە بە هەموو شتێ ئەزانێ ، بەڵام عیبادی خودا هەموو شتێ نازانن پێویستیان بە حاڵی کردن هەیە .

★ (إنَّ اللهَ لَـهُ مُلْكُ السَّمواتِ والاَرْضِ یُحْیي ویُمیتُ ومَـا لَکُمْ مِنْ دونِ اللهِ مِن وَلِیٍّ ولا نَصیرٍ) (۱۱۶) ★

ئەی ئادەمیزاد بە راستی هەر بۆ خودای تەعالایە سەرداری‌ی هەموو کائیناتی بەرزو نزم ، ئەوە زیندوو ئەکاتەوەو ئەمرێنێو ئێوە بێجگە لە خودا گەورەو یارمەتیدەرتان نیە • کە وابێ پێویستە بە دڵو گیان ئامادە بن بۆ فەرمانی پەروەردگاری خۆتانو ئیطاعەی بکەن •

★ (لَقَدْ تابَ اللهُ عَلَى النَّبِيِّ والمُهاجِرِينَ والأَنْصارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ في ساعَةِ العُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ ما كادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تابَ عَلَيْهِمْ ، إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ) (١١٧) ★

موفەسیرەکان لەم ئایەتەدا دوو شتیان فەرمووە :

یەکەم ئەم ئایەتە هاتوەتە خوارەوە بۆ ڕەزامەندی‌و بەیانی لوطفو مەحەبەتی خودا دەربارەی حەزرەت ـدـو کۆمەڵی موهاجیرینو ئەنصار لە بەر ئەو ئیهتیمامە نیشانیان دا بە جیهادو سەفەری تەبووك لەو کاتەدا کە عالـەم ماندوو بوو لـە جەنگکردن • واتـە : خودای تەعالا بـە راستی گەڕایەوە بە ڕژاندنی بارانی ئیحسانو میهرەبانی بەسەر پێغەمەرا ـدـ وە بەسەر ئەصحابە موهاجیرەکاناو بەسەر ئەصحابە ئەنصارەکانا ئەوانە کە تابیعی حەزرەت بوونو لـەو کاتی بێ ئاسایشیەداو لەو ساتی ناوەختیەدا پاش ئەوە کە نزیك بوو دڵی تاقمێ لەوان لا بدا لە ڕێگەی پەیڕەوی ، وە پاش ئەوە هەم ڕژاندنی بارانی ڕەحمەتی خۆی دووبارە کردەوە بۆ سەریان لەسەر ئەو ئیقدامە کە سوپای بێ دەستی بێ نانو ئاوی بێ چەکو سوپای دەورەدراو بە موناڤیقو نامەرد لە دوژمن نەترسان وە وێنەی فیدایی ئەو ساراو بیابانە گەرمە بێئاوەیان گرتە بـەر بۆ ئیطاعەی فـەرمانی خوداو بەرزکردنەوەی کەلیمەی تەوحید • ئیتر ئـەم زاتانە عەلاقەیان نەمـا بـە تاوانباری‌و عیتابی باری تەعالاوە ئەوەندە لە حوزووری خودادا خۆیان پێش‌خست •

دوەم : بازێ فەرموویانە : ئەم ئایەتە لەسەر یاسای ئایەتی سوورەتی فەتحە کە خودا فەرموویەتی (لیغفر لك الله ما تقدم من ذنبك وما تأخر) واتە لەسەر ئەم رووداوی تەبووکە لەو کاتە نەهاتەدا گەلێ لە ئەصحابەکان : موهاجیرو ئەنصار دڵیان کەوتە پەرێشانیەوە لەسەر یاسای ئادەمیزادو نزیك بو کە بازێکیان بە جارێ دڵیان لابدا لە بەجێهێنانی ئەو جیهادە گەورە لەو کاتەدا ، بەڵام لەبەر ئەوە کە هێزی ئیمانی دامەزراو هێرشی هێنایە سەریان تەوەکول بە خودا دڵی پڕ کردن لە رووناکیو رووبان کردە فیداکاریو رۆیشتن بۆ ئەو جیهادە موقەدەسە • خودای تەعالا لە بارەی ئەو وردە خەیاڵاتەوە ئەوانی عەفو کردو ، ئەو دەرەجە بەرزە کە بڕیار دراوە بۆ پێغەمەر ـدـ وە بۆ یارانی بە تەواوی هەمووی لە لایەنی خوداوە جێبەجێ کرا •

وە هەر وەکو خودا تەوبەی قەبووڵ کردو رەحمەتی رژاند بەسەر ئەوانا هەروا تەوبەی قەبووڵ کردو رەحمەتی رژاند بەسەر ئەو سێ کەسە موسوڵمانە پاشکەوتوەدا وەکو ئەفەرموێت :

★ (وعَلَى الثَّلاثَةِ الَّذينَ خُلِّفُوا حَتَّى إذا ضاقَتْ عَلَيْهِمُ الأَرْضُ بِما رَحُبَتْ وضاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وظَنُّوا أنْ لا مَلْجَأَ مِنَ اللهِ إلاَّ إلَيْهِ ثُمَّ تابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبوا إنَّ اللهَ هوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ) (١١٨) ★

واتە تەوبەی داباراند بەسەر ئەو سێ کەسەدا کە پاش خران بە ئارەزووی نەفس هەتا وایان لێ هات کە ئەم عەرزەیان لەسەر تەنگ بوو بەو هەموو گوشادیەوە کە هەیەتی وە نەفسی خۆیان لەسەر تەنگ بوو (واتە گیانیان لێ بو بە بار) ، وە باوەڕی راستیان هاتە سەر ئەوە کە

پەنا نیە لە قاری خودای تەعالا بە راکردن نەبێ بۆ لای خودا خۆی • جا خودا لەسەر عینایەتی میهرەبانانەی خۆی ئیلهامی کردن کە دەرگای عەفو لەسەر پشتە بێنەوە تەوبە بکەن ، وە ئەوانیش بەو فەیزە قودسیەوە رووبان کردە قاپی کەرەمی خوداو تەوبەیان کرد لەو تاوانانە کە بە سەریانا هاتبو • بە راستی خودای تەعالا تەوبە قەبوڵ کەرە بۆ داوای عەفوکەرانو میهرەبانە بۆ ئەوانە پەنای پێ ئەهێنن •

ئیمامی بوخاری -خ- ریوایەتی کردوە لە کەعبی کوڕی مالیکەوە -خ- فەرموویە : پاش نەکەوتم لە هیچ غەزایەکدا لە حەزرەت -دـ- لـە غەزای (بەدر)دا نەبێ ، هەتا کاتی غەزای تەبووك کە ئاخر غەزایێ بوو حەزرەت بەجێی هێنـاو بانگەوازی کرد بـە ناو خەڵکدا بۆ بارکـردنو سواربوون بۆ تەبووك ، وە حیکایەتەکەی بە تەواوی گێڕایەوە وە لـە پاشـان خودا تەوبەی ئێمەی نازڵ کـرد بـە ئایاتی (لقـد تاب الله علی النبي •••) تا ئاخری دوو ئایەت هـەتا (ان الله هـو التواب الرحیم) فەرمووی : ئایەتی •

★ (یا اَیُّهـا الَّذیـنَ آمَنـوا اتَّقُـوا اللهَ وکـونُوا مَـعَ الصّادِقِینَ) (۱۱۹) ★

هەر لە ئێمەدا نازڵ بوو واتە : ئەی کەسانێ ئیماتتان هێناوە بـە دینی ئیسلام لە خودا بترسن بۆ ئەدای هەموو واجیباتێو تەرکی هەموو حەرامێ بکەنو لەگەڵ راستانا بن •

وە بەسەرهاتی کـەعبی کوڕی مالیك ، وەکـو بوخاریو موسلیم ریوایەتیان کردوە ، ئەمەیە :

کەعب ئەڵێ : من قەت لـەو کاتە بەهێزترو بە دەستەلآتتر نەبووم کـە لـە غەزای تەبووك دواکەوت ، وام بۆ ڕێ‌ئەکەوت هەرچەند خۆم ئەهاوردە سەر ئامادەبوون بۆ ئەو سەفەرە بۆم ڕێ‌نەئەکەوت ، بەڵآم لە دڵی خۆما ئەموت : قەی ناکا هەر سەعاتێ ئارەزووم کرد ڕێ‌ئەکەوم ... هەتا حەزرەت ـدـ ڕێ‌کەوتو لە مەدینە دووڕکەوتەوە ، ئەمجار قەسدم کرد سواربم‌و بڕۆم بە شوێنیاو بۆم ڕێ‌نەکەوت ، پاش ئەوە هەرچەن لە مااڵی خۆم ئەهاتمە دەرەوە لە مونافیق‌و دووڕوو بەوڵاوە کەسم نەدەبینی ، وە من بەم وەزعە زۆر پەرێشان ئەبووم کە بۆچی وام بە خۆم کرد . وەلحاصڵ بەو جۆرە مامەوە هەتا بیستم وا حەزرەت لەگەڵ سوپای خۆیا هاتـەوە .

کە حەزرەت گەیشتە بەرەوە قەرارم دا کە بڕۆم بە ڕاستی قسەی لەگەڵدا بکەم ، وە فیعلەن ڕۆیشتم بۆ خزمەتی‌و دانیشتم‌و سەلامم لێ کرد . وەکو ئینسانێکی عاجز زەردەخەنەیەکی کردو فەرمووی : بۆچی پاش‌کەوتی لە سەفەردکەت تۆ ئەسبابت ئامادە بوون ؟ منیش عەرزم کرد : ئەگەر لە خزمەتی تۆدا نەبومایە بە عوزرو بەهانەو بە درۆ خۆم ڕزگار ئەکرد ، بەڵآم بە خودا ! لەگەڵتا درۆ ناکەم : من هەموو ئەسبابێکم ئامادە بوو ، هیچ عوزرم نەبو ، بەڵآم موقەددەر وا هات کە بەشم لەم سەفەرەدا نەبو ! حەزرەت ـدـ فەرمووی : ئەمە ڕاست ئەکا ، دەی هەستە بڕۆ هەتا بزانین خودا چی ئەفەرموێت ؟

جا لە مەجلیسەکە هەستام‌و کۆمەڵێ لە (بني سلمه) کەوتنە شوێنم لۆمەیان ئەکردم کـە بۆچی عوزرت نەهاوردەوە ؟ منیش پێم وتن : ئایا کەسی تر هەیە وەکو من بە ڕاستی قسەیان کردبێ لە خزمەتی حەزرەتا ؟

وتیان : بەڵێ (مراەی کوڕی ربیع)و (هیلالی کوڕی ئومەییە) کـە ئەوانیش موسوڵمانی ساغو حازری غەزای بەدر بووبوون •

جا حەزرەت ئەصحابەکانی مەنع کرد لەوە قسە بکەن لەگەڵ ئـەم سێ کەسەدا ، وە خەڵکی هەموو تەرکیان کردین بـە جۆرێ دنیامان لێ تاریك و تەنگ بوو ، بەڵام من بۆ هەموو نوێژێ ئەڕۆیشتم لـە مزگەوتا نوێژم ئەکردو بە بازارا ئەگەڕام ، بەڵام کەس قسەی لەگەڵدا نەدەکردمو ئەموت : جوابی سەلامەکەمی داوەتەوە یا نە ؟

وە جار بە جار لە نزیکی حەزرەتا نوێژم ئەکرد کاتێ رووم ئەکردە سوجدەگاکەم ئەو بە لاچاو بۆی ئەڕوانیم وە کاتێ من بە لاچاو بۆ ئەوم ئەڕوانی ئـەو ئیتر ئیعرازی لێ ئەنامو لەسەر ئـەم حاڵە بـە دڵتەنگیو ئەڕۆیشتم بۆ مەجلیسی حەزرەت ـدـو سەلامم ئەکرد ، بەڵام لە دڵی خۆما زوییییەوە دەوامم کرد •

رۆژێ لە رۆژان لە بازارا ئەسووڕامەوە تەماشا ئەکەم کابرایێ لە عەرەبی (انباط) نزیکی شام پرسیاری من ئەکا هەتا دۆزیمیەوە . هات نامەیەکی پێدام ، بۆم هاتبو لە لای پاشای غەسانەوە ، کە تەماشام کرد تیایا نووسراوە : بیستوومانە محەمەد لە تۆ عاجزەو تۆ پیاوێکی خاوەن قەدری لـە لای ئێمـە ، هـەتا زووترە بێ بۆ لامان ئێمـە موساعەدەت ئەکـەین •

منیش وتم موبارەك نـەبێ ! ئەمـەیش بـەڵاو میحنەتێکی تڕە • هاتمەوە ماڵەوە نامەکەم خستە ناو تەنوورو سووتانم •

ئەم وەزعە دەوامی کرد هەتا چل رۆژی بەسەرا چو ، جا تەماشام کرد یەکێ لە لایەنی حەزرەتەوە هات وتی پێم : پێغەمەر ئەمرت پێ ئەکا کە لە ژنەکەت دوور کەویتەوە ، وە منیش ژنەکەم ناردەوە بۆ مالی باوکی هەتا دە رۆژ بەسەر چل رۆژەکەدا چوو . لە پاش نوێژی سبەینێ لەسەر بانێ دانیشتبووم زیکری خودام ئەکرد بە دڵتەنگیەوە . دەنگی شەخسێکم بیست بانگی ئەکرد : ئەی کەعبی کوڕی مالیك موژدەت لێ بێ ! جا سوجدەی سوپاسی خودام بردو حاڵی بووم کە خودا میهرەبانی کردوە . وە حەزرەت لە پاش نوێژی بەیانی ئەو رۆژە ئیعلانی ئەوەی کردوە کە خودا تەوبەی ئێمەی قەبووڵ کردوە (واتە هەر سێ کەسەکەمان) .

جا خەڵکی ئەهاتن موژدەیان پێئەدایێ . وە کاتێ ئەو کەسە کە موژدەی هێنا هات پێم گەیشت بەرگەکەی خۆم داکەندو لە موژدەدا پێمداو بەرگێکم خواست کردمە بەرمو رۆیشتم بۆ خزمەتی حەزرەتو رەفیقان کۆمەڵ کۆمەڵ پێم ئەگەیشتنو موبارەکبایان لێ ئەکردم . وە چوومە مزگەوتو حەزرەت دانیشتبوو خەڵك لە دەوریا بوونو طەلحەی کوڕی (عبیدالله) بە پەلە هات بۆ لامو تەوقەی لەگەڵ کردم ، لەو زیاتر لە موهاجیرەکان کەس هەڵنەساو ئەم مەحەبەتەی طەلحە فەرامۆش ناکەم .

جا کاتێ سەلامم کرد لە حەزرەت ـدە رووی موبارەکی لە جوانیدا بەرقی ئەداو فەرمووی : موژدە بێ لە تۆ ئیمرۆ باشتر رۆژێکە لە ژیانی تۆدا کە بەسەر تۆدا هاتوە ! منیش عەرزم کرد : لە لایەنی تۆوە یا لە لایەنی خوداوە ؟ فەرمووی : لە لایەنی خوداوە . جا عەرزم کرد : ئەی پێغەمەری خودا لە تەواوکردنی تەوبەکەمە کە لە هەموو دارایی خۆم دەسبەردار بم بۆ

موسوڵمانان ! فەرمووی : نـە ، بازێ لـە مانەکەت بێڵەرەوە بۆ خۆت باشترە • منیش وتم : ئەی پێغەمەری خوا راستی منی نەجات دا وە لە تەواوی تەوبەکەمە هەتا ماوم بـە راستی قسە بکـەم • جا ئـەم ئایەتانە هاتبوونە خوارەوە • (لقد تاب الله على النبي ••• الآيات) هەتا (وكونوا مع الصادقين) مەعنای وایە ئینسان گیرۆدەی هەر شتێ بێ هەر بـە رووی راستی بدوێ خودا رزگاری ئەکات •

★ ★ ★

ناوچاوی راستان نووری خودایە
بۆ شەوی تاریك وێنەی چرایە
راستی لە دڵدا داری بە بەرە
بەرەکەی واتەی راستی بەشەرە
یانی قسەی راست لە دڵی راسە
کردەوەی چاکیش بۆ خوداناسە
راست گەیشت بە راست (نور على نور)
ئەبن بە مایەی دڵشادیو سروور
هەر لەبەر راستی مەردی رۆشندڵ
چار ئەکا هەزار مەینەتو موشکوڵ
(فنجيناه من الغم) ببين
(وكذلك ننجي المؤمنين)
جا دەخیلتان بم هەتاکو ماون
سەرتان لە قاپی راستان بساون

ئایاتی قورئان بخوێنن بە حەق
ئەزانن صیدقە رزگاری موطڵەق
راستی بە حەدیث رێگەی بەهەشتە
تۆشەی غەریبی رێی دەرو دەشتە
مایەی ئیعتیبار بانگی عالەمە
تاجی شەرەفی سەری ئادەمە
دین : نەصیحەتەو راستیەو ئیخلاص
بۆ خوداو کیتاب ئەمجار لە بۆ ناس
یەکەم ناس بڵێ (رسول الله)یە
دوەم سەرداری بە پایەو مایە
سێیەم بۆ گشتی . بەڵام بزانە
وردبیەرەوە لەو ئینسانانە
ئەوەی خزمەتی خزمەتی حەقە
خزمەتی ئەوە فەرزی موطڵەقە
ئەمجار هەرکەسێ بە میزانی خۆی
خزمەتی بکە وا شایاوە بۆی
ژین بۆ راستیەو راستی بۆ خزمەت
خزمەت کلیلە بۆ قاپی رەحمەت
ئەمەیە دەرزی تەفسیری قورئان
راستی ئەساسە بۆ بەرزی ئینسان

★ ★ ★

★ (ما كانَ لِأَهْلِ المَدِينَةِ ومَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الاَعْرابِ اَنْ يَتَخَلَّفوا عَنْ رَسولِ اللهِ ولاَ يَرْغَبُوا بِاَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ ذلِكَ بِاَنَّهُمْ لا يُصيبُهُمْ ظَمَأٌ ولا نَصَبٌ ولا مَخْمَصَةٌ في سَبيلِ اللهِ ولا يَطَؤُنَ مَوْطِئاً يَغيظُ الكُفّارَ ولا يَنالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلاً إلا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صالِحٌ ، إنَّ اللهَ لا يُضيعُ اَجْرَ المُحْسِنينَ) (١٢٠) ★

جا پاش باسی دواکەوتوان خودا عیتاب لە دواکەوتوان ئەگڕێو بەرغیبی موسوڵمانان ئەکا کە لەمەولا حازرو ئامادە بن بۆ ئەوە لەگەڵ حەزرەتا بن لە هەموو جەنگێکداو لە هەموو سەفەرو هاتو نەهاتێکدا ، وە ئەفەرموێت : ڕەواو شایستە نەبو بۆ ئەهلی شاری مەدینەو بۆ ئەو کەسانە وان بە دەوری ئەوانا لە ئەعراب کە پاش بکەون لە هاوڕێی حەزرەتی محەمەد ـدـ وە ڕەوا نەبو بۆیان کە ئیعراز بنێنو لابدەن لە هاوڕێی پێغەمبەر ـدـ بە هۆی خۆشویستنی نەفسی خۆیانەوە وە لەو پایە گەورەو لەو ئەجرە زیادەو لەو شەرافەتە خۆیان ناتومێدو بێبەش بکەن ؛ چونکی هەرکەس لەگەڵ ئەوا بێ تووشی هیچ تونێتی یا برسێتی یا ماندوێتی نابن لە رێگەی خوداداو هەنگاو نانێن بەسەر جێگە هەنگاوێکی وادا کە کافرەکان بخاتە قارەوە ، وە لە دوژمنەکانەوە گیرۆدەی کاردساتێکی نابار نابن وەکو کوشتن یا بە دیل چوون یا ماڵ بە تاڵان ڕۆیشتن ... ئیللا لە لایەنی خوداوە بۆیان ئەنووسرێ بە جەزای کردەوەیەکی باش لەبەر ئەوە کە بە ڕاستی خودا پاداشو ئەجری خاوەن ئیحسانەکان زایە ناکا ، جا زۆر جێگەی ئەسەفە کە ئادەمی ئەم هەموو پیرۆزیو بەختیاریە بە دەستی خۆی بەرباد بکا .

★ (ولا يُنْفِقونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً ولا كَبِيرَةً ولا يَقْطَعونَ وادِياً إلاَّ كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللهُ اَحْسَنَ ما كانُوا يَعْمَلونَ) (١٢١) ★

وە ئەو کەسانە کە لەگەڵ حەزرەتا بوون قەت مالێك خەرج ناکەن لە رێگەی خودادا ؛ کەم بێ یا زۆر ، وەکو ئەوە کە عوثمانی کوڕی عەفانو عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف صەرفیان کرد لە سوپای (جیش العسرة)دا وە هیچ شیوو دۆڵێ نابڕن بە پیادارۆیشتن ئیللا نووسراوە بۆیانو لە نامەی کردەوەدا نووسراوە بۆ ئەوە **کە خودا جەزایان بداتەوە** بە پاسای جەزای باشترین کارێ ئەوان کردوویانە • واتە تەماشای کردەوەکانیان ئەکرێ کامیان زۆر زۆر جوانو بە نرخە خودای تەعالا لەسەر میزانی ئەوە جەزایان ئەداتەوە • وەلحاصڵ هەموو کردەوەکان ئەنووسین بە باش کردەوە •

★ (وما كانَ المُؤْمِنونَ لِيَنْفِرُوا كافَّةً) ★

وە هەر وەکو ڕەوا نەبو بۆ موسوڵمانان کە پاش بکەون لە سەفەری غەزادا لە حەزرەت وەها ڕەوا نیە کە هەموویشیان دەربچن •

★ (فلَوْلا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهوا فِي الدِّينِ ؟) ★

ئەوە بۆ دەرناچێ لە هەموو فیرقەیێ لەوان تاقمێ تایبەتی بۆ ئەوە کە فێری ئەحکامی دین ببن بە جیددی بە هەموو جۆرێ ؟

★ (ولِيُنْذِروا قَوْمَهُمْ إذا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرونَ) (۱۲۲) ★

وە با بڕۆنەوە بۆ لای قەومە هاوزمانەکەی خۆیان وە ئینذاریان بکەنو بیانترسێنن لە سزای خودا بۆ سەر جاهیلانو عالمانی عەمەل نەکەر بەڵکو ئەوانیش بترسن لەو سزایەو دەسبەرداری خراپە ببنو روو بکەن لە بیرو باوەڕی باشو کردەوەی چاك .

ئیبنو ئەبی حاتەم ریوایەت ئەکا لە عەبدوڵلای کوڕی عوبەیدی کوڕی عومەیرەوە ئەڵێ : موسوڵمانەکان ئەوەندە حیرصیان پەیدا کرد لەسەر جیهاد کاتێ حەزرەت ـدـ سریەیەکی بناردایە بۆ شوێنێ بە جارێ هەموو ئەصحابەکان دەرئەچوونو حەزرەتیان بەجێ ئەهێشت . لە ناو کەمێ لە رەفیقانا ، جا خودا ئەم ئایەتەی نازڵ کرد بۆ ئەوە کە بازێکیش هەمیشە لەگەڵ حەزرەتا حازر بن بۆ ئەوە لە ئەحکامی دین ئاگادار ببنو حاڵی ببن پاش ئەوە بیگەیەنن بە قەومی خۆیان . لەم ئایەتە وەرئەگیرێ کە دەرزوەرگرتن بۆ دین واجبێکی موقەددەسی ئیسلامە وەکو جیهاد شان بە شان ئەڕۆن ، بەڵکو لە جیهاد گرنگترە ؛ چونکی عیلم خزمەت ئەکا بە تەنویری دڵ بۆ وەرگرتنی ئەحکام ، وە یەکێ لەو ئەحکامانە جیهادە .

★ (يا اَيُّها الَّذينَ آمَنوا قاتِلُوا الَّذينَ يَلونَكُمْ مِنَ الكُفّارِ ولْيَجِدُوا فيكُمْ غِلْظَةً ، واعْلَمُوا انَّ اللهَ مَعَ المُتَّقينَ) (۱۲۳) ★

واتە : ئەی کەسانێ کە ئیماتتان هێناوە جەنگ بکەن لەگەڵ ئەوانەدا کە لە نیشتمانا نزیکن پێتان لە کافرەکانو با هەمیشە تووندیو زبریتان

تێدا ببینن هەتا هەیبەتو هێزتان تێزکی خۆی بخاتە ناو دڵیانەوە ، وە بە یەقین بزانن کە بە ڕاستی خودا وا لەگەڵ ئەوانەدا کە لە خودا ئەترسنو خۆیان ئەپارێزن لە بێ ئەمری خودا •

ئەم ئایەتە وارید بوە بۆ ئەوە کە موسوڵمانەکان دەوام بکەن لەسەر جەنگ لەگەڵ دوژمنەکانا ؛ وە لە پێش هەموو شتێکا دەورو بەری خۆیان پاك بکەنەوە لە جوولەکەو گاورو کافرە موشریکەکان لە (جزیرة العرب)دا ئەمجار بە قەی توانا جەنگ بکەن لەگەڵ دوژمنی خۆرهەڵاتیو دوژمنی خۆرئشیندا کە لەو کاتەدا ئامادە بوون بۆ ئەوە زیان لە میللەتی ئیسلام بدەن ، وە بە تایبەتی ئەوانە کە دەستەویەخەن لەگەڵتانا •

★ (وإذا ما أُنْزِلَتْ سورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقولُ : أيُّكُمْ زادَتْهُ هذِهِ إيماناً ؟) ★

وە کاتێ کە سوورەتێ لە قورئان یا پارچەیێ لە ئایەتی قورئان نازڵ ئەکرێ بۆ خوارەوە بازێ لە منافیقەکان ئەڵێ بە بازێکیان : کامتان ئەم سوورەتە بوو بە هۆی زیادی ئیمانی ؟ وە طەبعەن ئەمەیش بە شێوەی گاڵتە ئەڵێن ؛ چونکی منافیق ئیمانی نیە هەتا ئایاتی موزەلە ئیمانەکەی زیاد بکا •

★ (فَأَمَّا الَّذينَ آمَنوا فَزادَتْهُمْ إيماناً وهُمْ يَسْتَبْشِرونَ) (١٢٤) ★

جا ئەو کەسانە کە ئیمانیان هەیە بەو سوورەتە ئیمانیان زیاد ئەبێ ؛ چونکی ئەو حوکمە یا ئەو باسە لەو ئایەتەدا نازڵ بوە لە پێشا نەیانزانیوە وە لە پاش نوزوول ئیمانیان پێ پەیدا کردوە ، وە ئەگەر هەر لە

مەوضووعاتی پێشووی موسوڵمانی باس بکا ئەبێ بە هۆی هێزی باوەڕەکەیان بەو مەوزووعەو ئیمانیان قەبووڵی زیادە ئەکا • بە هەر حاڵ ئیمانیان زیاد ئەبێ بە هۆی ئەوانەوە کە نازڵ ئەبن •

★ (وامَّا الَّذِينَ فِي قُلوبِهِمْ مَرَضٌ فَزادَتْهُمْ رِجْساً الى رِجْسِهِمْ وماتُوا وهُمْ كافِرونَ) (١٢٥) ★

وە ئەو مونافیقانەیش کە نەخۆشی کوفرو نیفاق وا لە دڵیانا ئەوە هاتنەخوارەوەی ئەو سوورەتە نەخۆشین زیاد ئەکاو عەلاوەی نەخۆشینە پێشوەکەی ئەکا ، وە بەو شێوە ئەمرن بە حاڵی کوفرەوە ـ پەنا بە خودا ـ •

★ (اوَلا يَرَوْنَ اَنَّهُمْ يُفْتَنونَ في كُلِّ عامٍ مَرَّةً اوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لا يَتوبُونَ ولاَ هُمْ يَذَّكَّرونَ ؟!) (١٢٦) ★

عەجەبا ! بۆچی ئەمانە لە بەسەرهاتی خۆیان عیبرەت ناگرنو (پەند پەزیر) نابن • ئایا نابینن‌و تەماشا ناکەن ئەوەتە پێغەمەری خودا ـ لە هاتوەتە مەدینەی مونەوەرەو هەر ساڵێ جارێ بۆ بازێکیانو دوو جار بۆ بازێ تریان گیرۆدە ئەبن ، وە ئەو فیتنە بریتیە لە رسوا بوونو ئابڕوو چوون بە دەرکەوتنی نیفاقیان ، وە یا بە قاتی‌و گرانی وە یا بە ناساغی‌و مردن کەچی پاش ئەم هەموو مەینەتە نە تەوبە ئەکەن لە تاوانەکانیان بە ئیمان‌هێنانێکی ساغ ، ئەگەر لەوانەبێ ئیمان بێنن • وە نە بیر ئەکەنەوە لە کارەساتی جیهانا وە لە مێژووی رابوردوانا کە خودا ویستی گەلێ بەرز بکاتەوە ئیتر فڕو فێڵ لەگەڵ ئەو گەلەدا بێ سوودە ؟!

★ (وإذا ما اُنْزِلَتْ سورَةٌ نَظَرَ بَعْضُهُمْ إلى بَعْضٍ هَلْ يَراكُمْ مِنْ اَحَدٍ ؟ ثُمَّ انْصَرفوا صَرَفَ اللهُ قُلوبَهُمْ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لا يَفْقَهونَ) (١٢٧) ★

وە کاتێ کە سۆرەتێ نازڵ بکرێ لە لایەنی خوداوە وە ئەو کافرە مونافیقانە لە مەجلیسی حەزرەتا ـدـ حازرین بازێکیان ئەڕوانن بۆ بازێکیان بە شێوەی گاڵتەو غەمزەوە وە ئەڵێن : ئایا کەس هەیە لەم مەجلیسەداو کەس ئێوە ئەبینێ ئەگەر لەم شوێنە هەستن ؟ جا ئەگەر کەس بو ئەوە لەو شوێنەدا ئەمێننەوە بۆ ئەوە نەڵێن ئەمانە کافرنو حەز لە هاتنەخوارەوەی ئایەت ناکەن ، وە ئەگەر دەوری حەزرەت چۆڵ بێ ئەوە ئیتر دەرئەچنو ئەڕۆنە دەرەوە لەبەر ئەوە زۆر دڵیان تەنگ ئەبێ لە باسی قورئانو ئەحکامی ئیسلام • جا خودای تەعالا بە یاسای دۆعای شەڕ ئەفەرموێ : خودا دڵیان هەڵچەرخێنێ لە دەرکی شتی بەسوود ، وە هەر لە دەریای نەفامیدا پێمەلە بکەن ، وە ئەم وەزعەیشیان لەبەر ئەوەیە کە ئەو مونافیقانە قەومێکن فامی حەقایق ناکەنو سوودو زیانی خۆیان جیاناکەنەوە •

جا خودای تەعالا بە شێوەی ئامۆژگاری ڕوو ئەکاتە عەرەبەکانو بە ئوسلوبی حەکیم ئەفەرموێت :

★ (لَقَدْ جاءَكُمْ رسولٌ مِن اَنْفُسِكُمْ ، عَزِيزٌ عَلَيْهِ ما عَنِتُّمْ ، حَريصٌ عَلَيْكُمْ ، بِالْمُؤْمِنينَ رؤوفٌ رَحِيمٌ) (١٢٨) ★

ئەی حازرانی ڕۆژ بە ڕاستی هاتوە بۆ لای ئێوە لە لایەنی خوداوە پێغەمبەرێکی ڕەهبەری وا کە دارای چەن سیفەتی وایە یەکە یەکە ئەو

سیفەتانە بۆ ئەوە ئەشێن بین بە داعی بۆ ئیمان پێهێنانی چ جای ئەوە کە هەموو بکەونە یەك !

یەکەم : لە عونصوری خۆتانەو کاتێ رەهبەر لە عونصوری ئـەو چینە بو حەق وایە زۆر خۆشیان بوێ ؛ چونکی وجوودی ئەوە نابێ بە هۆی فەزڵی قەومێکی بێگانە لە سەریان •

دوەم : زۆر نابارو ناهەمواوە لەسەر دڵی ئەو کـە ئێوە بفەوتێنو بـەم شێوە لـە عالەمی نادانیو بێساماڵیو بێ ئیمانیـدا بمێننەوە ، وە پێغەمەرێ ئەوەندە دڵسۆز بێ حەق وایە ئینسان بۆ ئەو پێغەمەرە ببێ بە فیدایی •

سێهەم : زۆر خاوەن رەغبەتو جیددیەتە لەسەر هیدایەتو شارەزایی ئێوە ، وە کەسێ نیە بە بێ موبالاتانە دەعوەت بکا بەڵکو ئەوەندە خۆی ماندو ئەکا پێتانەوە کـە لەوانەیە خودا بەزەیی پێتەوە پیـایا بۆیە پێی فەرموو (فلعلك باخـع نفسك على اثارهم ان لم يؤمنوا بهـذا الحـديث اسـفا) •

چوارەم : دارایی میهرەبانیو فەیزبەخشیو نوور پەخشانیە بەسـەر موسوڵماناناو لە باوکیان میهرەبانترە •

جا ئەمجار روو ئەکاتە حەزرەت وە ئەفەرموێت پێی :

★ (فَـاِنْ تَـوَلَّـوْا فَـقُـلْ : حَـسْـبِـيَ اللهُ لا إِلهَ إِلاَّ هُـوَ عَلَيْـهِ تَـوَكَّلْتُ وهُـوَ رَبُّ العَرْشِ العَظِيمِ) (١٢٩) ★

جا ئەگەر ئەو کافرانە ، مونافیقو غەیرە مونافیق ، پشتیان لـــە ئیطاعەی تۆ هەڵکردو موسوڵمان نەبوون وە یاخود پشتیان هەڵکرد لـە

ئارامیو داوای جەنگیان کرد ئەوە تۆ بەو وەزعە دڵت تێك نەچێو لەسەر بانگکردنی عالەم دەوام بکەو بڵێ . ئەو خودایە کە منی دروست کرد لە نەبوونو لەنەزانی ئەحکامەوە کردمی بە ڕەهنموونو لە بێدەستیو بێهێزیەوە کردمی بە خاوەن سوپای فیدایی لە موهاجیرینو ئەنصارو غەیری ئەوان .. هەر ئەوە بەسە بۆ من بۆ یارمەتیدانم لە تەواوکردنی موهیممەی خۆمداو لە چارەی دوژمنەکانماو لە چاودێریما بۆ خۆم و پەیڕەوانمو هەر لەسەر ئەو ئیعتیماد ئەکەم وە هەر پاڵ بە پەنای ئەوەوە ئەدەم . کەس شایاو نیە بۆ پەناداریو عیبادەتبوکردنو بۆ پەروەردگاری ئەو نەبێ . لەسەر ئەو تەوەکول ئەبەستمو ئەو پەروەردگای عەرشی گەورەیە .

سووره‌تی یونس (مه‌کی)یه ۱۰۹ ئایه‌ته

ریوایه‌ت کراوه : ئه‌م سووره‌ته مه‌کی‌یه ئایاتی چل‌و نه‌وه‌دو چوارو نه‌وه‌دو پێنج‌و نه‌وه‌دو شه‌ش نه‌بێ ، ئه‌مانه مه‌ده‌نین ، وه ئایه‌ته‌کانی صه‌دو نۆ ئایه‌تن‌و پاش سووره‌تی ئیسراء نازڵ بوون .

بسم الله الرحمن الرحيم

★ (الر تِلْكَ آياتُ الكِتَابِ الحَكِيمِ) (۱) ★

مه‌عنای (الر) حه‌واڵه‌ی عیلمی زاتی خودایه ، واته : ئه‌م ئایه‌تانه که دێنه خواره‌وه له‌م سووره‌ته‌دا ئایاتی کتێبێکی خاوه‌ن قیمه‌ت‌و دامه‌زراوو نه‌فه‌وتاون .

★ (اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَباً اَنْ اَوْحَيْنا إلى رَجُلٍ مِنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وبَشِّرِ الَّذينَ آمَنوا اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ !؟ قالَ الكافِرون إنَّ هذا لَسَاحِرٌ مُبِينٌ) (۲) ★

ریوایه‌ت کراوه له ئیبن‌و عه‌باسه‌وه (خ) : کاتێ که خودا حه‌زره‌تی مجه‌مه‌دی (د) کرد به پێغه‌مه‌رو ره‌وانه‌ی کرد عه‌ره‌ب ئینکاری پێغه‌مه‌رایه‌تی ئه‌ویان کردو وتیان : خودا گه‌وره‌تره له‌وه فرستاده‌ی خۆی بکا به ئاده‌میزاد . جا خودا ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارد ، هه‌روا (وما ارسلنا من قبلك الا رجالا نوحی الیهم)ی نارده خواره‌وه له سووره‌تی (نحل)دا . وه کاتێ خودا زۆر ده‌لیلی نازڵ کرد له‌سه‌ر ئه‌وه ئاده‌میزاد ئه‌بن به ره‌هبه‌ر ئه‌و جاره

وتیان : دەی مادام پێغەمبەر لە ئادەمیزاد بێ ئەوە غەیری محەمەد شایاوتڕە بۆ ڕەوانەکردن ، وەکو وەلیدی کوڕی موغیرە لە مەکەداو ، مەسعوودی کوڕی عەمری ثەقەفی لە طائیفدا ، جا خودای تەعالا ئەو ئایەتەی نـاردە خوارەوە : (لولا نزل هذا القرآن علی رجل من القریتین عظیم ، اهم یقسمون رحمة ربك ؟..) جا ئەفەرموێت : ئایا ئەوە کە ئێمە وەحی بکەین بۆ لای پیاوێ لە خۆیان کە ئادەمیزادان بترسینە لە نافەرمانی ئێمەو لـــە پاداشی ناسازی پاشەڕۆژ بە شتێکی عەجیبو هۆی سەرسوڕمانی ئەزانن ، ئەی نەیانبیستوە لە کاتێکەوە ئێمە کووڕەی عەرزمان ئاوەدان کردوەتەوە بە ئادەمیزاد هەر لە ئادەمیزاد ڕەهبەرمان ناردوە بۆ لایان ، وە ئەی پێغەمبەر تۆ موبالات مەکە بەمانە کە سەریان سوڕئەمێنێ لە ناردنی ڕەهبەری ئادەمی بۆ لای ئادەمی وە موژدە بدە بەو کەسانە کە ئیمانیان هێنـاوە : کـە دامەزراوییەکی ساغیان هەیە لە لای خودای خۆیانو پایـــەو شانێکی باشیان هەیە[1] وە بە قەطعی چاوی دڵتان نەڕوانێ بۆ ئەو کافرانە کـە عەقڵو هۆشیان وا لە لای چاوو گوێیانو تەوانایی خودایان فەرامۆش کردوە . وە هەر لەبەر ئەوە کە محەمەد (د) خاوەن ڕەوشتو خووی بەرزەو کەلامێکیان بەسەردا ئەخوێنێتەوە کە ناتوانن وێنەی بڵێنو تا ئیســـتە وێنەیان نەبیستوە ئەڵێن بە ڕاستی ئەم محەمەدە جادووگەرێکی ئاشکرایە .

★ (إِنَّ رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَ السَّمواتِ والاَرْضَ في سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوى على العَرْشِ ، يُدَبِّرُ الاَمْرَ ، ما مِنْ شَفِيعٍ إلاَّ مِنْ بَعْـــدِ إذْنِـهِ ، ذلِكُـــمُ اللهُ ربُّكُـــمْ فاعْبُـــدوه ، اَفَـلا تَذَكَّرُونَ ؟) (٣) ★

(١) ئینسانێکی دامەزراو کاتێ لە جێگەی تەختا باش ڕائەوەستێ ئەڵێن (قدم الصدق)ی هەیە ، جا ئەمەبوە بە کینایە لە پایەو شان .

بە راستی پەروەردگاری ئێوە خودایەکە ناوی بەرزی ئەو ئەڵڵایەو ئەو خودایە ئاسمانەکانو عەرزی دروستکردوە لە ماوەی شەش رۆژا ، وە پاش ئەوە بزانن کە خودا عەرشی داگیرکردوەو حاڵو شێوەی خودا وایە کە ئوموورات‌و ئەوزاعی جیهان ئیدارە ئەکاو رێکیان ئەخا بە ئەمری ئیبداعی‌و ئیجادی خۆی بە بێ ئەوەی کە کەسێ پەیوەندی ببێ بە شێوەی تەئثیرکردن بەو تەسەرۆفاتەوە ، وە هەرچی پێویست بێ لە خەلق‌و ئیجادی هەر شتێکدا هەمووی بە شێوەی رابوردنی عادەت‌و یاسای خودایە کە ئەسباب‌و موسەببەباتی داناوە • وە لە جەزادانەوەی هەموو کردەوەیەکدا بۆ هەر کەسێ هیچ کەس نیە تکا بکا بۆ لابردنی تۆڵەیێ یا سووککردنی یا زیادکردنی پایەیێ ئیللا لە پاش ئیذن‌و ئیجازەی خودا ، ئا ئەم زاتەیە کە ئەم کردەوەو شوئوونانەی بەیان کرا خودای ئێوە دەی هەر عیبادەت‌و بەندەگی بۆ ئەو بکەن‌و لەم رێگە لامەدەن ، ئایا پاش ئەم هەموە بەیاناتە بیر ناکەنەوە بە کەم بیرکردنەوەیێ هەتا بزانن هەر ئەو (واجب الوجود)ەو هەر ئەو پەروەردگارەو هەر ئەو شایاوە بۆ ئەوە عیبادەتی بۆ بکرێ •

لەم ئایەتە گەورەدا چەن باس هەیە :

یەکەم : ئەم ئایەتە دەلیلە لەسەر ئەوەی لە ئایەتی پێشوودا دەرکەوت کە وەحی ناردنی خودایە بۆ ئینسانێ لە ناو ئینسانانا ، واتە خودایێ کە بتوانێ ئەم عاسمان‌و عەرزە دروست بکاو خۆی تەوانا بێ بەسەر هەموو شتێکداو کەس مەجالی تکای نەبێ بۆ کەس هەتا ئیذنی خۆی نەبێ ئەو خودایە ئەم جیهانەی بە بێ سوود دروست نەکردوەو نیزامی دین‌و پرسیاری پاشەڕۆژی قەرار داوەو ئەو یاسایە پێویستە بە رەهبەر ، وە ئەو رەهبەرەیش ئەگەر هەر لە ئینسانەکان نەبێ تەمێ‌و تەربیە بە ئاسانی جێبەجێ نابێ کە

وابێ شتێکی زۆر شیرینە هەر لە نەفسی ئەم ئادەمیزادانە خودا یەکێ رەوانە بکا بۆ تەعلیماتی ئەحکامی خۆی وە ئەگەر ئەو کەسە لە نەفسی نەژادی ئەوانیش بێ جوانترە •

دووەم : ئەمەیە لە پێش دروستکردنی ئاسمانو عەرزا مانگو رۆژ نەبوە ؛ دەی ئەبێ ئەو شەش رۆژە کە خودا بڕیاری داوە بۆ خەلقی ئاسمانەکانو عەرز ئەبێ یا مەبەس ئەندازەی ئەو شەش رۆژە بێ ؛ کە خۆی زانایە پێی ؛ وە یا ئەبێ ئەو رۆژانە رۆژی ئەم جیهانی ئێمە نەبێ بەڵکو لەو رۆژانە بێ کە خۆی فەرموویەتی : (وان یوما عند ربك كألف سنة مما تعدون) بەم پێیە ئەبێ چلۆنیەتی ئەو دروستکردنی ئاسمانو عەرزە لەو ماوەدا حەوالەی عیلمی زاتی خودای تەعالا بکرێ ئەگەرنا کەس بە تەفسیلی ئەوە نازانێ •

سێیەم : خودای تەعالا هەرچەن کە تەوانایە هەر شتێ خواستی لەسەر بوونی ببێ بە فەوری دروستی بکا بەڵام یاسای تەدریجو تەرتیبی کردوە بە عادەتی خۆی ئەگەرنا خەلقو ئیجادی هەر شتێ بۆ خودا ئاسانەو رابوردنی ماوەی زەمانی پێ ناوێ •

چوارەم : جوملەی (ثم استوى على العرش)و هاو وێنەی ئەو لە لای بازێ لە زانا گەورەکان لە ئایاتی (متشابه)ەیەو نابێ زاهیرەکەی موراد بێ ئەگەرنا ئەگەر دامەزرانی لەسەر عەرش لەبەر ئەوە بێ کە پێویستی بە مەکان ببێ ئەوە ئەبێ بە هۆی چەن رەخنە :

١ ـ ئیسباتی ئیحتیاجە بۆ خودا بە مەکان •

٢ ـ ئەمەیە ئەبێ خالیق ئەجزای مەحدوودە بێ بە قەی جێگەکەی یا کەمتر لەو جێگە •

٣ ـ یا ئەبێ عەرش قەدیم بێ لەگەڵ زاتی خودادا ؛ وە یا ئەبێ لە پێش خەلقی عەرشدا خودا بێ جێگە بووبێ ، وە ئەمانە هەموویان ئیعتیباریان بۆ زاتی باری مەحاڵە .

جا مادام زاهیرەکەی مورادی نەبو یا ئەبێ وەکو (سلف) ـ پێشینانی زانایانی دین ـ ئیمانیان پێ بێنێو مەعناکەیان حەوالەی عیلمی خودا بکەین ؛ وە یا ئەبێ وەکو (خلف) تەئویلیان بکەین بە تەئویلی موناسب ، مەثەلا بڵێین : مەبەس لە (ئیستیوا لەسەر عەرش) دەربڕینی تەوانایی و زاڵبوونە بەسەر هەموو کائیناتا ، چونکی چوونە سەر تەخت مانای سەلتەنەتی (فوق العاده)یە .

وە لە لای بازێ لە زاناکان وەکو ئیمامی غەزالی (خ) ئەمانە لە ئایاتی موتەشابیهە نین ؛ چونکی ئەم نەوعە کەلامانە لە عورفدا ئیستیعمال ئەکرێن بۆ ئەو مەعنا مەجازیانە کە فام ئەکرێن لێیان بە قەرینەی حاڵو مەقام ؛ ئیتر ناوترێ ئەمانە لە موتەشابیهاتن بەڵکو موتەشابیهات عیبارەتن لە (فواتح السور) وەکو (الم ، المر ، الر)و وێنەی ئەوانە وە وەکو ئەو ئایەتانەی دەڵێت لەسەر ئەو مەعنایانە ئەکەن کە هەر خودا خۆی ئەیانزانێ ؛ وەکو عومری دنیاو ، هاتنی رۆژی قیامەتو ، سەرەتای خەلقی عالەمو ، ژمارەی مەوجوودەتو ، ئەستێرەکانی جیهان ...

پێنجەم : تەدبیری خودا بۆ ئوموورات مەعنای حەصری تەئثیرە لە زاتی خۆیا وە حەصری عیلمو تەوانایی رەسایە لە زاتی خۆیا ، وە مانیع نیە لەوە کە ئوموورات دابەزرێنێ لەسەر یاسای ئەسبابو موسەببات وەکو فەرموویەتی : (وآتیناه من کل شيء سببا فاتبع سببا) ، وە هەر وەکو فریشتەکانی کردوە بە مەئموور لەسەر پاراستنی ئەشیا ، وەکو لە

فورئانا بە تایبەتی لە سوورەتی (مرسلات)و (نازعات)دا بەیانی کردوە وە وەکو یاسای تەربیەتکردنی کشتوکاڵو پەیدابوونی دارایی و ئیدارەی فەرمانڕەوایی و سوپا ڕێخستنو غەیری ئەمانە لە جیهانا .

★ (إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعاً وعْدَ اللهِ حَقّاً إِنَّهُ يَبْدَؤُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالقِسْطِ والَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وعَذَابٌ أَلِيمٌ بِما كانُوا يَكْفُرُونَ) (٤) ★

هەر بۆ لای ئەو خودایە ئەبێ گەڕانەوەنان لە ڕۆژی قیامەتا بە ئێوەی گشتی : چونکی ئەو خودایە دەستی کردوە بە دروستکردنی ئێوەو پێشینانی ئێوەو دەست ئەکا بە دروستکردنی نەتەوەی ئێوە لەو مادە کە خۆی ئامادەی کردوە وە لە پاش ئەوە کە قەوارەو هەیکەلی فەوتاندن دووبارە دروستتان ئەکاتەوە بۆ ئەوە کە ئەو کەسانە ئیمانیان هێناوە بە خوداو پێغەمەری خوداو ، کردەوەی باشیان کردوە جەزایان بداتەوە بە سوورەتی عەدالەتو ڕاستکاری ، وە ئەو کەسانەیش کافربوون بە خوداو پێغەمەری خودا هەیە بۆیان خواردنەوەیێ لە ئاوێکی گەرمو سزایەکی ئێشگەبێن بە هۆی ئەوەوە کە کوفری خودایان کردوەو دەیکەن .

★ (هُو الَّذي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِياءً والقَمَرَ نُوراً وقَدَّرَهُ مَنازِلَ لِتَعْلَمُوا عدَدَ السِّنِينَ والحِسابَ ما خَلَقَ اللهُ ذلِكَ إِلاَّ بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الآياتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ) (٥) ★

خودا ئەو خاوەن قودرەتەیە کە ڕۆژی کردوە بە خاوەنی ڕووناکی زاتی خۆبەخۆ ، وە مانگی کردوە بە خاوەن ڕووناکی لە ڕۆژەوە ، وە هەر

کام لەم رۆژو مانگەی کردوە بە خاوەنی چەن جێگەو شوێنی تایبەتی بۆ دەرکەوتنیان لە هەموو شەوو رۆژێکدا بۆ ئەوە کە بە هۆی ئەمانەوە شەوو رۆژو حەفتەو مانگو ساڵو بەهارو هاوین‌و پایزو زستانو حیساباتی کاتو مەوسیم‌بێتە جێگە ؛ هەتا ئێوە رایان‌بگرن وە ژمارەی ساڵانی خۆتانو میزانی کارو کاسبی‌و حسێبی خۆتان بزانن ، وە هۆی ژیاتتان بە یاسایەکی ڕێك بۆ ڕێ‌بکەوێ ؛ خودای تەعالا ئەمانەی دروست نەکردوە لەگەڵ حیکمەتو راساڵیدا نەبێ ؛ وە خودا ئایاتی خۆی بە تەفسیل نازڵ ئەکا بۆ ئێوە لە هەموو بابەتێکەوە بۆ ئەو قەومە کە ئاگادارن‌و زانانو سوود وەرئەگرن لە ئایاتی خودا .

★ (إِنَّ فِي اخْتِلافِ اللَّيْلِ والنَّهارِ وما خَلَقَ اللهُ فِي السَّمواتِ والاَرْضِ لَآياتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ) (٦) ★

بە راستی هەیە لە بەدوای یەکهاتنی شەوو رۆژاو لە گۆڕانیانو جیاوازییان لەیەك لە کورتی‌و درێژیدا ، وە لەوەدا کە خودا دروستی کردوون لە ئاسمانەکاناو لە عەزرا لە ئەستێرەی هەزاران جۆرو هەزاران شێوە وە لە فریشتەو لە مەوجاتی ئاوی دەریاو لە کشانەوەیداو لە کانو گیاو گیانلەبەرانو لەو دەرمانو خەواصەدا کە لەم شتانەدا هەیە چەن نیشانەیەکی گەورەو دیاری بۆ قەومێ کە لە خودا ئەترسن‌و لە ڕووی ئیعتیبارەوە بیر لەم شتانە ئەکەنەوە .

★ (إِنَّ الَّذِينَ لا يَرْجُونَ لِقاءَنا ورَضُوا بِالْحَياةِ الدُّنْيا واطْمَأَنُّوا بِها والَّذِينَ هُمْ عَنْ آياتِنا غافِلُونَ (٧) اولئِكَ مأْويهُمُ النَّارُ بِما كانُوا يَكْسِبُونَ) (٨) ★

بە راستیئەو کەسانە کە چاوەڕێیی گەیشتن بە ئێمە ناکەن ، واتە باوەڕیان بە خوداو بە یاسای دینو پاشەڕۆژو زیندوبوونەوەی موکەلەفەکانو پرسیار لێکردنیان نیە ، وە ئەو کەسانە کە رازی بوون بەم ژیانی دنیایەو دڵیان دامەزراوە لەسەریو بە رۆح و گیان خزمەتی ئەکەنو ئەو کەسانە کە لە ئایاتی وەعدو وەعیدی ئێمە بێ ئاگان لەبەر ئەوە کە رۆچوون بە ئارەزووی خۆیانا ئەمانە هەموو لە ئەنجاما ماوایان ئاگرە بە هۆی ئەوەوە کە ئەیکەنو دەوامی لەسەر ئەکەن لە کردەوەی ناڕەوا .

★ (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ) (٩) ★

بە راستی ئەو کەسانە کە ئیمانیان هێناوە بە خوداو پێغەمبەری خوداو کردەوەی باشیان کردوە ئەوە خودای تەعالا بە پیرۆزی ئەو ئیمانو بیرو باوەڕیانەوە وەڵ بە نووری ئەو کردەوە باشانەیانەوە شارەزایان ئەکا بۆ ڕێگەی بەختەوەری هەمیشەیی کە بریتیە لە دەرکی حەقایقو بیرکردنەوە لە شتی بەسوودو دوورکەوتنەوە لە تاوانو هاوڕێتی پیاوی باشو ئینتیصاف بە فەزایلی ئەخلاق وەکو خودا فەرموویەتی : (واتقوا الله ویعلمکم الله)وە وەکو حەزرەت فەرموویەتی : (من عمل بما علم اورثه الله علم ما لم یعلم) واتە : هەرکەسێ ڕەفتار بکا بەوە کە ئەیزانێ لە ئادابی ئیسلام ئەوە خودا پێی ئەدا زانستی ئەو شتانە کە وەختی خۆی نەیزانیوە ، وە ئەوانە ئەڕۆنە بەهەشتەوە ئەو بەهەشتە کە تاریف کراوە لە لایەنی خوداوەو لە ژێر قەسردکانیانەوە جۆبار ڕەوان ئەبێ لە بەهەشتی خاوەن نیعمەتا .

★ (دَعْواهُمْ فِيها سُبْحانَكَ اللّهُمَّ ، وتَحِيَّتُهُمْ فِيها سَلامٌ . وآخِرُ دَعْواهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّهِ ربِّ العالَمِينَ) (١٠) ★

دۆعاو پارانەوەی ئەو بەهەشتیانە بەم عیبارەتەیە ئەڵێن (سبحانك اللهم)وە سەلامکردنیان لە ناو خۆیانا بە عیبارەتی ئیسلامانەیە ، واتە بە جوملەی (السلام علیکم) وە یا سەلامی فریشتەکان لەوان بە جوملەی (سلام علیکم طبتم فادخلوها خالدین) ئەبێ ؛ وە ئاخر کەلامیان کە تەقدیسی ئەکەن ئەمەیە ئەڵێن : (الحمد لله الذي صدقنا وعده واورثنا الارض تتبوأ من الجنة حيث نشاء) .

لە کەرەمی خودای میهرەبان داوا ئەکەین کە ئێمەیش لە ریزی ئەم موسوڵمانانەدا قەرار بدا بە خاتری خۆشەویستی خۆی کە حەزرەتی (محمد المصطفى وشفيع المذنبين)ە .

★ (ولَوْ يُعَجِّلُ اللهُ لِلنّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ إِلَيْهِمْ اَجَلُهُمْ فَنَذَرُ الَّذِينَ لا يَرْجُونَ لِقاءَنا فِي طُغْيانِهِمْ يَعْمَهُونَ) (١١) ★

ئەگەر خودای تەعالا بە پەلە بەڵاو مەینەتو موصیبەتی بنارداید بۆ سەر ئەوانە کە موستەحەقن بۆی وەکو ئەوە خێرو نازو نیعمەتیان بۆ ئەێرێ لەو کاتەدا داوای ئەکەن بە پەلەو تاڵووکە .. ئەوە زووبەزوو وادەی ئاکامیان ئەهات بۆیانو حوکم ئەدرا بە سەریانا بە مردنو فەورەن پاش مردنەکەیشیان سزا ئەدران ، بەڵام پەلە ناکەین لە ناردنی بەڵاو مەینەتا بۆیان وە ئەو کەسانە ئەهێلینەوە کە رجای لیقای ئێمەیان نیە لە ناو ئەو توغیانو گومراهیەدا با هەر سەرگەردان بمێننەوە .

★ (وإذا مَسَّ الإنْسانَ الضُّرُّ دعانا لِجَنْبِهِ اَوْ قاعِداً اَوْ قائِماً ؛ فَلَمَّا كَشَفْنا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَانْ لَمْ يَدْعُنا إلى ضُرٍّ مَسَّهُ ! كذلِكَ زُيِّنَ لِلمُسْرِفينَ ما كانُوا يَعْمَلونَ) (١٢) ★

واتە : تەبیعەتی ئینسانی کافر وایە کاتێ کە بەڵاو مەینەتێکی پێ بگا لە نەفسیا یا لە ئەولادیا یا لە پایەو مایەیا دەست ئەکا بە پاڕانەوە لێمان لەسەر تەنیشت وە بە دانیشتنەوە وە بە راوەستانەوە ... واتە لە هیچ کاتێکدا دەسبەردارنا بێ لە لاڵەو پاڵە کەچی کاتێ ئەو بەڵامانە هەڵگرت لەسەری رائەبوورێ بە ناو خەڵکدا وە لە بازارو دەرا بە دەمارەوە لەگەڵ فەرامۆشکردنی ناوی ئێمەدا وەکو هەرگیز ئێمەی بانگ نەکردبێ بۆ دەفعی بەڵاو مەینەتێ کە پێی گەیشتبوو ؛ وە بەم شێوە جوانکراوە کردەوە لە بەرچاوی ئەوانەدا کە زیادەڕەوی ئەکەن لە کارو کردەوەو خوو رەوشتی خۆیانا .

★ (ولَقَدْ اَهْلَكْنا القُرونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَموا وجاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالبَيِّناتِ وما كانُوا لِيُؤْمِنوا كذلِكَ نَجْزِي القَوْمَ المُجْرِمينَ) (١٣) ★

بە راستی ئەهلی ئەو چەرخە پێشوەکانی پێش ئێوەم بە فەنادا دان لە کاتێکدا ستەمیان کردو لە ڕێگەی راست لایانداو ، پێغەمبەرەکانیان هاتن بۆ لایان لەگەڵ ئایاتی دامەزراوو دەلیلی بەهێزو موعجیزاتی دیاریدا ، کەچی لەگەڵ ئەم هەمووە هۆی ئیمانهێنانیانەدا هەر خۆیان ئامادە نەکرد بۆ ئیمان وە لەوانە نەبوون کە ئیمان بێنن ، (کاتێ) ئیستیعدادی ئیمانیان نەماوە . جا هەر قەومێ تاوانبارو لە ڕێگە لادەر وە ئیستیعدادی زاتی کزکردووبن ئێمە وەها ئەیانفەوتێنین شوێنەواریان نەمێنێ .

★ (ثُمَّ جَعَلْناكُمْ خلائِفَ فِي الاَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلونَ) (١٤) ★

لە پاشان ئێوەمان کرد بە جێگەنشینی ئەوان لە عەرزا لە پاش ئەوان بۆ ئەوە کە تەماشاتان بکەین چی ئەکەنو کردەوەتان چۆن ئەبێ •

فەرموودەی خودا : (واذا تتلى عليهم آياتنا •••)

موجاهید فەرموویەتی : ئەم ئایەتە نازڵ بوە لە موشریکەکانی مەکەدا ، وە موقاتیل ئەڵێ : ئەوانە پێنج کەسن : عەبدوڵلاێ کوڕی ئەبو ئومەییەی مەخزوومیو ، وەلیدی کوڕی موغیرەو (مکرز)ی کوڕی (حفص)و ، عەمری کوڕی عەبدوڵلاێ کوڕی ئەبو قوبەیسی عامیریو ، عاصی کوڕی عامیر • ئەمانە بە حەزرەتیان وت : قورئانێکی ترمان بۆ بێنە باسی تەرکی عیبادەتی بتەکانی تیا نەبێ ، وە یاخود ئەو ئایەتانە کە باسی ئەوان بە خراپی ئەکەن بیانگۆڕە • جا خودا ئەفەرموێت :

★ (وإذا تُتْلى عَلَيْهِمْ آياتُنا بَيِّناتٍ قالَ الَّذينَ لا يَرْجونَ لِقاءَنَا : ائْتِ بِقُرآنٍ غَيْرِ هذا اَوْ بَدِّلْهُ) ★

کاتێ کە ئایاتی رووناکی ئێمە ئەخوێنرێنەوە بەسەریانا ئەو کەسانە کە رجای ئەوەیان نیە بگەن بە ئێمە (واتە باوەڕیان بە خوداو بە زیندوبوونەوە نیە) ئەڵێن : ئەی محەمەد قورئانێکی ترمان بۆ بێنە ، غەیری ئەم قورئانە ، کە نەهی ئەکا لە عیبادەتی (لات)و (عوزا) ، وە یا گەو ئایەتانە کە دژی بتەکانن بیانگۆڕە بە ئایاتێ کە ڕێك بکەون لەگەڵیانا •

★ (قُلْ : ما يَكونُ لِي اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقاءِ نَفْسِي ، إنْ اَتَّبِعُ إلاّ ما يُوحى إلَيَّ) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست تۆ بڵێ : بە قەتعی بۆ من نابێو ناکرێ کە ئایەتێ لەم قورئانە لە خۆمەوە بگۆڕم هەتا خودا ئەمرم پێ نەکا ، جا مادام ئایەتێکم پێ نەگۆڕرێ چۆن مومکین ئەبێ ئەم قورئانە بگۆڕم بە قورئانێکی تر ؟ وە من تابیع نابم بەوە نەبێ کە بە وەحی دێ بۆ لام .

★ (إنّي اَخافُ ـ إنْ عَصَيتُ رَبّي ـ عَذابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ) (١٥) ★

من بە راستی ئەترسم ـ ئەگەر نافەرمانی خودای خۆم بکەم ـ لە سزایەکی گەورە لە رۆژێکی گەورەی خاوەن ترسو هەیبەتا .

★ (قُلْ : لَوْ شاءَ اللهُ ما تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ ولا اَدْرىكُمْ بِهِ) ★

تۆ بڵێ ئەی پێغەمەری نازار : ئەگەر خودا خواستی ببوایە کە من ئەم قورئانەم بۆ نازڵ نەبێ وە یا من نەیخوێنمەوە بەسەرتانا ئەوە من نەمەخوێندەوە بەسەرتانا وە خودایش ئێوەی ئاگادارو زانا نەدەکرد بەم قورئانە .

★ (فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُراً مِنْ قَبْلِهِ ، اَفَلا تَعْقِلونَ ؟) (١٦) ★

ئێوە ئەزانن کە من چەن ساڵ لە ژیانی خۆما ـ پێش هاتنی ئەم قورئانە ـ لە ناو ئێوەدا مامەوەو قورئانم نەخوێندەوە بەسەر ئێوەدا ؛ چونکی خۆم دارای ئەو وەحیە نەبووم ، ئایا ئێوە بیر لەم مەعلوماتە ناکەنەوە ؟

★ (فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللهِ كَذِباً اَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ؟ إِنَّهُ لا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ) (١٧) ★

ئەوە کێیە ستەمکارتر بێ لەو کەسە کە درۆ هەڵبەستێ لەسەر خودا ، واتە بە درۆ بڵێ : خودا وای فەرموە • یا باوەڕ نەکا بە ئایەتی خودا وە بەرابەر بەوانە عەناد دەربڕێ ؟ طەبعەن کەس لەوانە ستەمگارتر نیە ؛ چونکی ئەو کەسانە کافرنو لە ژووری کافرەوە کەس نیە • وە ئەوانە بە راستی تاوانبارنو تاوانبارەکان رزگار نابن بە تایبەتی ئەوانە کە عەقڵ بەکار نایەنن و تەنانەت عەناد لەگەڵ حەواسا ئەکەن ؛ چونکی ئەو کافرانە ئەیانزانی کە محەمەد ـدـ لە عومری چل ساڵەدا ئیعلانی ریسالەتی خۆی کرد ، وە لە پێش ئەو ماوەدا بە قەتعی مەدرەسەو خوێندنگای نەدیوە لە مەکەداو نەڕۆیشتوەتە دەرەوە بۆ خوێندنو شیعری دانەناوەو پەیوەندی لەگەڵ خاوەن زانستەکانا نەبوە ، وە پایەی ئەهلی مەکە دیارەو لەو خوطبەو شیعرە مەشهوورانە زیاتر نەبوە • جا لە کوتوپڕا یەکێکی مەشهوور بە ئەمانەتو راستی بێت داوای پێغەمبەرایەتی بکاو لەسەر پێویست کەلامێکی وەها بەرزی بە مەعنای بێتەسەر کە عاقلاێن بێنێتە لەرزەوە دیارە ئەوە لە لایەنی خوداوەیەو پێویستە هۆشیاران تابیع بین بەو کەسە •

★ (ويَعْبُدونَ مِنْ دونِ اللهِ ما لا يَضُرُّهُمْ ولا يَنْفَعُهُمْ ويَقُولونَ : هؤلاءِ شُفَعاؤنا عِنْدَ اللهِ) ★

وە لەگەڵ وجوودی ئەم دەعوەتە راستەو ئەم کەلامە راستەدا کە ئێتە خوارەوە بۆ سەریان لەو حەقیقەتە لا ئەدەن وە عیبادەت ئەکەن لە غەیری خودای تەعالا بۆ دارو بەردێ کە بە قەتعی ناتوانن زیانیان پێ بگەیەنن و ناتوانن سوودیان پێ بگەیەنن ؛ چونکی ئەو شتانە دارو بەردێکی

بە دەست دانراوو دامەزراوەو ، بە خواستی خۆیان ئەتوانن بیانشکێنن و بیانسووتێنن و ، بە مەحزی هەوا ئەم کافرانە ئەڵێن : ئەو بتانە تکاکاری ئێمەن لە لای خودای عالەما .

★ (قُلْ : اَتُنَبِّئُونَ اللهَ بِما لا يَعْلَمُ فِي السَّمواتِ ولا فِي الاَرْضِ ؟ سُبْحانَهُ وتَعالى عَمَّا يُشْرِكونَ !) (١٨) ★

تۆ ئەی پێغەمبەری خودا بفەرموو بەو کافرانە : ئایا ئێوە قسەیێ ئەکەن بۆ خودای تەعالاو ئیخباری خودا ئەکەن بە شتێ کە عیلمی ئەو تەعەلوقی نەبەستوە پێیەوە لە ئاسمانو زەویدا ؟ واتە راست نیەو واقیعی نیە . خودا دووڕەو پاکە لە قەبوولکردنی شەریکو هاوڕێو تکاکار لە لای ئەواو پاکە لەم باسە کە ئەمانە دەری ئەبڕنو باوەڕی پێ ئەکەن .

★ (وما كانَ النّاسُ إلاّ اُمَّةً واحِدَةً فاخْتَلَفُوا ولوْلا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيما فِيهِ يَخْتَلِفونَ) (١٩) ★

واتە : ئەم ئادەمیزادە هەمووی هیچ نەبو ئیللا یەك ئوممەتو یەك چین بوە لەسەر فیطرەتو غەریزەی پاکی ئینسانی هەمووی هاودڵ بوون لەسەر باوەڕ بە خودای تاقوتەنیا ، وە لە پاش ئەوە کە زەمانێ رابورد بەسەریاناو هەواو هەوەسو ئارەزووبازی پەیدا بو لە ناو خۆیانا تێکچوونو بازێکیان لەسەر بیرو باوەڕی راست مانەوەو بازێکیان لەوە لایان دا . وە ئەمانە بازێکیان باوەڕیان بە هیچ نەما ، واتە بوون بە (معطلة)و ، بازێکیان شەریکیان بۆ خودا دانا (مع انە) هیچ مەوجوودێ رایەی بە هاوڕێی ئەو ناکەوێ وە ئەگەر وتارێ لە لایەنی

خوداوە رانەبوردبوایە بۆ دواخستنی سزاو تۆلە لەم گەلە فاسیدە حوکم ئـەدرا بەسەریانا بە مەحوکردنەوەیان لەسەر عەرزا ، وە ئەمجار حوکم ئەدرا بەسەریانا لە جەزای ئەو شتەدا کە ئەوان ئیختیلافیان هەیە تیایا .

★ (ویقولونَ : لَوْلا اُنْزِلَ علَیْهِ آیَةٌ مِنْ رَبِّهِ ؟ فَقُلْ : إنَّما الغَیْبُ لِلّهِ ، فانْتَظِروا إنِّي مَعَکُمْ مِنَ المُنْتَظِرینَ) (٢٠) ★

ئەو کافرانە ئەڵێن : ئەوە بۆچی نازڵ نەکرا بۆ سەر محەمەد ئایەتێ لەوانە کە ئێمە داوامان کرد ، وەکو خەزێنەیێ لە جەواهیرات یا غەیری ئەوە ؟ جا ئەی پێغەمەری خۆشەویست سپێری ناردنی بازێ ئایاتو نەناردنی بازێ لەو شتانەیە کە غەیبنو پەنهانن لە ئێمەو ئەم غەیبە خودا ئەیزانێو بـەس .

هەڵئەگرێ سپێری ئەوە بێ : مادام هەر شتێ ئەوان داوای ئەکەن ئێمە قەبوولی بکەین ئەوە باوەڕکردنەکەی ئەوان قیمەتی نەمێنێو ریسالەت وەکـو شتێکی مادیو مەلووسی لێ بێ . وە یا هەڵئەگرێ ئەگەر ئـەم دەرگا بکرێتەوە ئەوەندە داوا زۆر ئەبێ لە لایەنی خەڵکەوە شەوو رۆژ بەشی ئەوە ناکا . وە یا ئەوە بێ ئەگەر داوای هەرچی بکرێ خودا بیدا یـەو رەسوولەو ئەوان تەماشای بکەن ئـەوان بکەونە فیتنەی پێغـەمەر پەرستنەوەو لە خودا لادەن . وە یا ئەوە بێ کە خودا وەختی خۆی بڕیاری داوە کە بازێ کەس بۆ بەهەشتو بازێ بۆ دۆزەخ بن ، وە ئەگەر ئـەم دڵخوزانە هەموو بێنـە جێ هەموو ئیمـان بێنن وە ئەمەیش موخالەفەی بڕیاری خودایە . وە ئیحتیمالی هەیە ئەگەر ئەو دڵخوازانەی ئەوان بێتە جێو دڵخوازی کەسی تر نەیەتە جێ فیتنە پەیدا ببێ لە ناو خەڵکدا .

جا ئێوە چاوەڕێ بکەن بزانین لە جوابی ئەم داواکراوانەدا چیسان بۆ دێت ؟ ئایا ڕەحمەتە وە یاخود موصیبەتو زەحمەت !

★ (وإذَا اَذَقنا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضرَّاءَ مَسَّتْهُمْ إذا لَهُمْ مَكْرٌ في آيَاتِنا) : ★

کاتێ کە ئێمە بچەژێنین بە ئینسانێ نیعمەتو لەزەتێ لە لایەنی خۆمانەوە لە پاش گەلێ موصیبەتو ، نەخۆشیو ، نەبوونیو ، کزیو ، داماویدا ؛ ئەوە لە باتی ئەوە کە زۆر سوپاسی خودا بکەن لەسەر ئەو نیعمەتانە کەچی خەریکی فڕوفێڵو پشتهەڵکردن ئەبن لە ئایاتی ئێمەو خاوەن ئایەتەکان • واتە بەرابەر بە پێغەمەرو بەرابەر بەو نیعمەتانە بێشەرمیو بێئەدەبی ئەکەنو ئەیانەوێ ئایەتەکانی ئێمە ڕەدبکەنەوە •

★ (قُلِ : اللهُ اَسْرَعُ مَكراً ، إنَّ رُسُلَنا يَكْتُبونَ ما تَمْكُرونَ) (٢١) ★

تۆ ئەی پێغەمەری خۆشەویست بڵێ بەوانە : کە خودای تەعالا گەلێ ئامادەترە لە ئێوە بۆ زیانپێگەیاندنتان ، وە بە ڕاستی فریشتە مەئموورەکانی ئێمە کە وان بەڵاتانەوە ئەنووسن ئەوەی ئێوە ئەیکەن لە مەکرو فڕوفێڵ بۆ موعارەضەو موقابەلەی پێغەمەری من •

★ (هو الَّذي يُسَيِّرُكُمْ في البَرِّ والبَحْرِ) : ★

خودای تەعالا هەر ئەوە کە هێزی داوە بە ئێوەو ئەتانخاتە هاتوچۆوە لە وشکانداو لە دەریادا ، خواە هێزی لەشی خۆتان بێ یاخود هێزی ئەو شتە بێ کە ئێوە ئەبا بە ڕێگەدا •

★ (حتَّى إذا كُنْتُمْ فِي الفُلْكِ وجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وفَرِحُوا بِها جاءَتْها ريحٌ عاصِفٌ وجاءَهُمُ المَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكانٍ وظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ : لَئِنْ أَنْجَيْتَنا مِنْ هذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشّاكِرِينَ) (٢٢) ★

تا کاتێ کە لەناو کەشتیەکەدا بوون ، یا کاتێ هاتنە ناو کەشتیەوەو ئەو کەشتیە رایبواردن بەسەر رووی دەریاکەدا بە نەرمیو ئارامی بە هێزی بایەکی خۆشوەز وە شادمان بوون بەو بایە لەبەر ئارامیو یارمەتی تەکانی کەشتیەکەیان ، کوتوپڕ هات دای لەو کەشتیە بایەکی موخالیفی ناهەموار (کەشتیکۆ)و لەشکوت وە بە هۆی ئەو با بەهێزەوە شەپۆلی ئاویان بۆ هات لە هەموو شوێنێکەوەو گومانیان برد بە مەینەت دەورە دراونو رزگاربوونیان نایابە .. لەو کاتەدا دەستیان کرد بە سکالاو لاڵەو پاڵە لە بارەگای بەرزی خودادا بە نیازمەندیو راسالیەوەو عەرزی بارەگایان کرد : ئەگەر ئەم جارە رزگارت کردین لەم مەرگو مەینەتە ئیتر بە گیانو دڵو زمان سوپاسگوزاری ئەکەین .

★ (فلَمّا أَنْجاهُمْ إذا هُمْ يَبْغُونَ فِي الأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ) ★

کەچی کاتێ خودا بە میهرەبانی خۆی رزگاری کردن لەو شەپۆلی مەینەتەو دەرچوون لە دەریا لە باتی ئەوە ئاگادار ببنەوە بۆ وەفا بە وادەو بۆ عیبادەتو سوپاسگوزاری خوداوەند دەستیان کرد بە ستەمکاری لە عەرزا بە ناحەقو نارەوایی .

★ (يا اَيُّها النّاسُ إنّما بَغْيُكُمْ على اَنْفُسِكُمْ مَتاعَ الحَياةِ الدُّنْيا ثُمَّ إلَيْنا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِما كُنْتُمْ تَعْمَلونَ) (٢٣) ★

کەچی کاتێ خودا بـە میهرەبانی خۆی رزگاری کردن لەو شەپۆلی مەینەتە وە دەرچوون لە دەریا لە باتی ئەوە ئاگادار بینەوە بۆ وەفا بـە وادەو بۆ عیبادەتـو سوپاس گوزاری خوداوەند دەستیان کرد بە ستەمکاری لە عەرزا بە ناحەقـو نارەوایی •

جا ئاوازی زەجر لە لایەنی خوداوە لەسەر زوبانی هاتیفی پەنامەکیـو لە لایەنی پێغەمەرانی ئاشکراوە هات بۆ ئەو ستەمکارانەو گەیاندی : ئەی ئادەمیزادەکان ئەم ستەمکاریـو ناهەمواریتانە لەسەر داماوان ستەمکاریە لەسەر نەفسی خۆتان لەبەر داوای ئارەزووی لەزەتی ژینی دنیایی ، وە بزانن هـەرچەن ئـەم شەهوەتڕانیـو ئارەزووبازیتانە مەیدانی بێ بـەڵام ئەبڕێتەوەو ئەمرۆ لە گۆڕا بە داماوی دائەمێنن ، جا زیندووئەکرێنەوە بە زیندەگی راستی عادەتی وە ئەگەڕێنەوە بۆ لای خۆمان ، جا خەبەردارتان ئەکەین لەسەر جەزای ئەوەیش کە کردتانـو لەسەر تۆڵەی ئەو لادانەتان لەرێگەی عەدالەتـو شارێگەی راست •

★ (إنّما مَثَلُ الحَياةِ الدُّنْيا كَماءٍ اَنْزَلْناهُ مِنَ السَّماءِ فاخْتَلَطَ بِهِ نَباتُ الاَرْضِ مِمّا يَأْكُلُ النّاسُ والاَنْعامُ حَتّى إذا اَخَذَتِ الاَرْضُ زُخْرُفَها وازَّيَّنَتْ ، وظَنَّ اَهْلُها اَنَّهُمْ قادِرونَ عَلَيْها ، اَتاها اَمْرُنا لَيْلاً اَوْ نَهاراً ، فَجَعَلْناها حَصيداً كَاَنْ لَمْ تَغْنَ بِالاَمْسِ ، كَذلِكَ نُفَصِّلُ الآياتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرونَ) (٢٤) ★

جا خودای تەعالا بە شێوەیەکی گشتیو بە یاسای تەشبیهی تەمثیلی دیاری بە دیاری ئەفەرموێت : وێنەی ئەم ژیانی دنیایەو ئەو شێوە کـە دەرئـەچێ لـە جوانیو گەنجیو دەسـتەلاتو دارایو پێکهاتنی هـۆی رابواردنو شـادمانی کردن لـە هەموو بابەتێکەوە : لـە نەفسەوە ، لـە داراییەوە ، لە رووناکی رۆژو تاریکی شەوانا ، لەگەڵ بێباکیو بێنیازیدا بە کەس ، نەترسان لەکەس ، پەیدابوونی بانگی بێداری بە ئازاری لەشو ، کـەمی بەشو ، هێرشی دوژمنی دڵڕەشو ، نەهێشتنی شوێنەواری ئـەو پایەومایەو ، بارەگاو قەرەبالغەو ، سەرنەنانەوە بـە لای بـەردی ساردی گۆڕی تەنگی وێنەیشەوەزەنگا ... وێنەی ئەو شێوەتانێ کە پەیدا ئەبێ لە ئاوی ئارامی بارانی بەهاران کـە دای ئەپەڕێنینە خوارەوە لە ئاسمانی بەرزی بەخشندەیی خۆمانەوە جـا بـە هۆی ئـەو ئاوەوە گیای رەنگامە ئەڕوێن لە عەرزو تێکەڵ دەبن لە سەوزو سوورو زەردو شینو ئاڵ لـە هەموو جۆرێ لەو جۆرانە کە ئادەمیو گیانلەبەرانی تر ئەیخۆنو سوودی لێ وەرئەگرن هەتا کاتێ کە عەرز بە هۆی ئەم ڕێژەنەوە بە پیتو پیرۆزیەوە بەشی خـۆی وەرئـەگرێ لـە ئارایشو زینـەتو زێبـایی وە بازێ دار هەڵئەچێو ، بازێ گوڵ دائەچێو ، میوە دێتەبەرو ، دانە ئەکەونەدەرو ، هەموو کشتوکاڵ نزیکی ئەوە ئەبنەوە بهێنرێنەوە بۆ ماڵ ، وە خاوەنەکانیان دێنە سەر ئەو بیرو باوەڕە کە کاتی حاصلاتەو هەموو شتێ گەیشتوەتە کاتی سوود لێوەرگرتن وە ئەوان تەوانایان هەیە بەسەر سوودگرتن لەوانا بە هەموو بارێ لە لادێو لە شارێ .. کوتوپڕ فەرمانی قاری ئێمە رووی کردە ئەو باخو بێستانەو ئەو کشتوکاڵە بێسامانە کە وا لە بەردەستاناو لێمان دا بە ئاگری قار یا بە شەڵتەی وەیشوومەی نابار ، وە یا بە شەرای شوومی ناهەموار ، وە ئەو گیاو کشتوکاڵە حەڵاڵەمان دا بە عەرزا وە لە

کەڵکی خواردنو سوودلێوەرگرتن کەوت (کأنه) ئەمە لە دونیدا هەر نەبوەو نەبیراوە وە یەکێ شارەزای شوێنەکە نەبێ نازانێ ئەو شوێنە شوێنی کشتوکاڵ بوە . ئاوا ئێمە بەیانی نیشانەی دەستەڵاتی خۆمان ئەکەین بۆ کۆمەڵێ کە بیر بکەنەوە لە بەیاناتی خودادا .

★ ★ ★

بازێ وا ئەڵێن ئەم شێوە جوانە
خوا بەیانی کرد بەم ئایەتانە
عەینەن نیشانەی چەرخی جیهانە
یانی نیشانەی ئاخر زەمانە
واتە ئەم دنیا گۆڕرا سەراسەر
بوو بە هێلکەی پاك بێ لەکەو کەدەر
کەژو کۆساران گشت بوون بە جادە
هەموو بۆ سەیرو سەیران ئامادە
سەیارەی ئارام بە دەشتو دەردا
خوارو ژوور ئەکا بە رێ گوزەردا
دنیا سەراسەر لەبەر کارەبا
بوە بە چراخان بە بێ (اشتباه)
رادوێو تەلفزیۆن بۆ سەیرو سەیران
وێنەی سینەما وا لە ناو مالآن
یانی ئارەزووی نەفسی ئەمارە
هەموو ئامادەن لەم سەرو خوارە

دەی ئەونەت زانی بورکانێ قەوی
رووی کردە کورەی سەماو سەرزەوی
وا دای بە یەکا شوێنی نەمێنێ
مەگەر خوداوەند عەرزێ تر بێنێ
جا هەرچۆن ببێ ئەم رووی دنیایە
ئەنجامی لەسەر مەحوو فەنایە
بۆ ئەوە ئەشێ بە کردەوەی چاك
بە ئیخلاصی دڵ بۆ خودای بێ باك
خۆت حازر بکەی بو (دار البقا)
واتە رەوضەی فەوز بە نووری لیقا
ئەم پایە پایەی ئەهلی صەفایە
بۆ تۆ ئەمێنێ هەتا هەتایە
ئەوەی (نامی)یە لە ماوەی ژینا
ژینی وا لەگەڵ (روح الامین)ا

★ ★ ★

★ (واللهُ یَدْعو الی دارِ السَّلامِ ویَهْدِي مَنْ یَشاءُ إلی صِراطٍ مُسْتَقِیمٍ) (٢٥) ★

وە زاتی باری تەعالا عیبادی خۆی ، لە جینو ئیس ، بانگ ئەکا بۆ رابواردن لە خانوویەکدا کە ناسراوە بە (دار السلام) ماوای هێمنی و

ڕەزاو میهرەبانی ، وە هەر کەسێك خواستی لەسەر بێ شارەزای ئەکا بۆ ڕۆیشتن بە ڕێگەی ڕاستا کە ڕێگەی یاسای بێهاوتای ئایینی ئیسلامە .

★ (لِلَّذینَ اَحْسَنوا الحُسْنی وزِیادَةٌ) ★

وە هەیە بۆ ئەو کەسانە کە بە بیرو باوەڕی ئیسلام دڵی خۆیان ڕازاندوەتەوەو بە کردەوەی باش‌و موافیقی حەق جیهانیان جوان کردوەو بە خوو ڕەوشتی بەرز سەر زەوییان خۆش کردوە .. هەیە بۆ ئەمانە جەزای باش لە بەهەشتی نەبڕاوەداو لەگەڵ ئەوەدا زیادە بارەو پایەیەکیشیان هەیە کە لە هەموو بەشێ فەزڵی زیاترە کە بریتیە لە شادبوون بە لیقای زاتی خودای تەعالا ، وەکو چۆن یەکێ لە ئێوە مانگی چوارەدە ئەبینێ کاتی دەرکەوتن .

★ (ولا یَرْهَقُ وجوهَهُمْ قَتَرٌ ولا ذِلَّةٌ) ★

وە ڕووی ئەوان داگیر ناکا تۆزی بێحورمەتی‌و زیللەتی داماوی ، بەڵکو بە پێچەوانەوە بە ئەنواعی شادمانی حەشر ئەکرێن‌و ئەگەن بە حوزووری زاتی حەق .

★ (اولئِكَ اَصْحابُ الجَنَّةِ هُمْ فیها خالِدونَ) (٢٦) ★

ئەمانە کە باسمان کردن خاوەنی بەهەشتی ڕەحمەتی خودان بە فەزڵو بە ئیحسان وە ئەوان لەو بەهەشتەدا ئەمێننەوە هەتا هەتایە .

★ (والَّذینَ کَسَبُوا السَّیِّئاتِ جَزاءُ سَیِّئَةٍ بِمِثْلِها) ★

وە هەیە بۆ ئەوانەیش کە کەسبی بیرو باوەڕی ناپەسەندو کردەوەی ناشیرین‌و خوو ڕەوشتی زوشتیان کردوە تۆڵەی ئەو دەسکەوتە ناهەموارانە بە قەی وەزنی تاوانەکانیان .

★ (وتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ) : ★

وە لە کاتی زیندووبوونەوەدا بۆ حەشر داماوی‌و رسوایی داگیریان ئەکات .

★ (ما لَهُمْ مِنَ اللهِ مِنْ عاصِمٍ) ★

وە لە لایەنی خوداوە هیچ پەناهیان نیە .

★ (کَاَنَّما اُغْشِیَتْ وجُوهُهُمْ قِطَعاً مِنَ اللَّیْلِ مُظْلِماً) ★

(کأنە) رووبان بە چەن پەردەیەکی رەش‌و تاریکی شەو داگیرکراوەو داپۆشراوە .

★ (اولئكَ اَصْحابُ النّارِ هُمْ فِیها خالِدونَ) (۲۷) ★

ئەمانە ئەهلی ئاگرن‌و تیایا ئەبن هەتا هەتایە .

★ (ویَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِیعاً) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست باسی ئەو رۆژە بکە کە ئەم کافرانەی تێدا گردئەکەینەوە لەگەڵ بتەکانیانا هەموویان .

★ (ثُمَّ نَقولُ لِلَّذِینَ اَشْرَکُوا : مَکانَکُمْ اَنْتُمْ وشُرَکاؤُکُمْ !) ★

جا ئەڵێین بەو کافرانە کە هاوڕێیان بۆ خودای بێوێنە بڕیارداوە : ئێوەو ئەوانەی کە کردووتانن بە شەریك بۆ خودا لە شوێنی خۆتانا مەجوولێن .

★ (فَزَیَّلْنا بَیْنَهُمْ) : ★

وە لەو کاتەدا کە ڕاستیمان دەرخست بۆیان ئەو پەیوەندە کە لـە دنیادا لە ناوبەینیانا بوو بڕیمانو ئەو مەحەببەتە لە ناویانا نەماو هەردوو لایان بوون بە دوژمنی یەکتر •

★ (وقالَ شُرَكاؤُهُمْ : ما كُنْتُمْ إيّانا تَعْبُدونَ !) (٢٨) ★

وە ئەو بتانە کە لە دنیادا ئەیانپەرستنو کردبوونیان بە شەریك بۆ خودا ـ خودا ئەیان هێنێتە وتارو ئەڵێن بە کافرەکان : قەت ئێوە لە دنیادا عیبادەتی ئێمەتان نەکردوە بەڵکو هەمووتان بە دەوری نازو نیازی خۆتانو هەواو هەوەسی نەفسی خۆتاندا ئەگەڕانو عیبادەتی ئێمەتان کردبوو بە بەهانە بۆ گەیشتن بە دڵخوازی خۆتان !

★ (فَكَفى بِاللهِ شَهيداً بَيْنَنا وبَيْنَكُمْ) ★

بەسە خودای زاناو ئاگادار بۆ شەهادەت لەسـەر واقیعو حەقیقەت لە بەینی ئێمەو ئێوەدا •

★ (إنْ كُنّا عَنْ عِبادَتِكُمْ لَغافِلينَ) (٢٩) ★

بە ڕاستی ئێمە لە عیبادەتکردنی ئێوە بێئاگا بووین ، وە لە واقیعا ئەم بتانە بەردی تاشراو بوون ، بەرد بەردە ، بێزانستو شوعوورە ، وە هەر کەس هەرچی بە بەردا بخوێنێ بە هەوادا ئەیخوێنێ •

★ (هُنالِكَ تَبْلُو كُلُّ نَفْسٍ ما اَسْلَفَتْ) ★

جا لەو ڕۆژە ڕەشەدا هەرکەسێ تێ ئەگا لە جەزای ئەو کردەوانە کە ڕایبواردوە لە کاتی دنیادا •

★ (وردّوا إلى اللهِ مَوْلاهُمُ الحَقِّ وضَلَّ عَنْهُمْ ما كانُوا يَفْتَرونَ) (٣٠) ★

وە لەو رۆژەدا حەواڵە ئەكرێنەوە بۆ لای خودا كە سەردارو گەورەی راستی ئەوانەو لەو رۆژەدا وزئەبێو زایە ئەبێ لە دەستی ئەوان ئـــەو شەریكانە كە وەختی خۆی بە درۆ هەڵیان ئەبەستنو دایانئەنان بە شەریك و هاوڕێی خودای تەعالا .

★ (قُلْ : مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّماءِ والاَرْضِ ؟ اَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ والاَبْصارَ ؟ ومَنْ يُخْرِجُ الحَيَّ مِنَ المَيِّتِ ويُخْرِجُ المَيِّتَ مِنَ الحَيِّ ومَنْ يُدَبِّرُ الاَمْرَ ؟؟ فَسَيَقولُونَ : اللهُ ، فقُلْ : اَفَلا تَتَّقُونَ !؟) (٣١) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست تۆ ئەو كافرانە بدوێنەو پێیان بڵێ : ئەی مەخلووقەكان ئێوە هەموو پێویستتان بە رۆزی هەیـە ژیواری پێ بكەن . جا ئەوە كێیە لە ئاسمانەوە باران ئەبارێنێو با لە رووی سەرعەرزا هەڵئەكاو هەتاو ئەڕژێنێ بەسەر هەموو گیاو لەوەڕێكی لازم بۆ ئێوەو بۆ گیانلەبەراندا ؟ یاخود ئێوە بە هۆی چاوەكانتانەوە بەرزو نزمو سوودارو بێ سوودو دۆستو دوژمن فەرق ئەكەنو بـــە هۆی گوێچكەكانتانەوە دەرزی تەمێو تەریبـە وەرئەگرنو دەنگی دۆستو دوژمن ئەبیسن وە ئەڕۆن بۆ لای دۆستو لە دوژمن هەڵدێن ... دەی بڵێن كێیە ئـــەو چاوو گوێچكەیە داوە بە ئێوە ؟ وە نەژادی ئێـوە سوودی لێوەرئەگرن وەكو بزنو مەڕو وشترو گاو ئەسپو ماینو ئـــەو حەیوانانە گۆشتیان ئەخورێو راویان ئەكەن ، وە یا ئەو حەیوانانە كە ئێوە باریان پێ ئەكێشنو

سواریان ئەبن وەکو کەرو هێسرو فیل ... ئەمانە هەموو کە زیندووئەبنو بە کاری ئێوە دێن هەموو لە ئاوێکی رەوانی بێگیان پەیدا ئەبن ، بـــە مانای ئەوە زیندوو لە مردوو پەیدا ئەبێو ، هەروا یەکە یەکە لەمانەیشەوە نەتەوەی ئاوی دەرئەچێ بە مانا مردو لە زیندو پەیدا ئەبێ ـ پێم بڵێن : کێیە ئەم کارانە لە جیهاندا ئەکا ؟ وە ئەم رشتەی ژینو ژیوارە ئەبا بـــە رێوە ؟ وە پاش ئەمە هـــەموو ئەمانـــە باسان کردن ئیدارەیان ئەوێو بارازتنو ژیواریان ئەوێو جێگەی ئەمانـە کە ئاسانو زەوییە ، بـــە وشکانو دەریایەوە ، هەموو تەدبیرو چاودێری ئەوێ .. ئەمە هەمووی کێ ئەیکا ؟ وە ئەگەر تۆ یەکێ یا چەن کەسێکی هۆشیاریان بانگ بکەیو پرسیاری خاوەنی ئەم تەسەرووفاتانەیان لێ بکەن وەڵامیان هەر ئەمەیە کە بە دڵ ئەڕۆنە ژێرو ئەڵێن : صاحێبی ئەمانەو (مدبر)ی هەموویان خودایەو تەسەرووفات بـــە دەستی ئەوە ، دە پێیان بڵێ : هێشتا لـــە خودا ناترسنو دانانێن بەوەدا کە خودا شەریکی نیەو صاحێبی جیهان هەر ئەو یەزدانە تاکە بێ باکەیە ؟

★ (فَذٰلِكُمُ اللهُ رَبُّكُمُ الحَقُّ) ★

دەی بزانن ئـــــەو خاوەن هێزو تەوانایە (الله)یە کە خـــــودای پەروەردگارتانە بە رووی راستیو حەقیقەت .

★ (فماذَا بَعْدَ الْحَقِّ إلاَّ الضَّلالُ ؟) ★

جا لە غەیری حەق چی هەیە غەیری گومڕاهیو غـەیری پەرستیاری هەواو هەوەسێکی بێ ئەصڵو بێ ئەساس کە کەوتنە شوێنیان هەر هۆی گومڕاهیە .

★ (فَاَنّٰی تُصْرَفُونَ ؟) (٣٢) ★

دەی چۆن ئێوە کە هۆشیارن لە حەق لائەدرێن بۆ لای بەتاڵو لەسەر حەق دانامەزرێن ؟

★ (كَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا اَنَّهُمْ لا يُؤْمِنُونَ) (٣٣) ★

دەی هەر وەکو ئابتە رۆزیدەر لە عەرزو ئاسمانا هـــەر خودایەو هێزدەر بە چاوو گوێچکە هەر خودایە ، وە لە مردوو زیندوودروستکەرو لە زیندوو مردوودروستکەر هەر خودایە •• وەهایش فەرمانی خـــوداو ئیرادەو خواستی خودا لەسەر یاسای عیلمو زانستی ، وە زانستی لەسەر کەشفی تەسەرۆفاتی فاسیدەی ئادەمیزادو باقی موکەلەفانی کائینات وە لەسەر تەوجیهی عەزمیان بۆ رێگەی لابار ثابت بوە لەسەر ئەو کافرە لـە حەقدەرچوانە کە بە قەراری قەطعی ئیتر ئیمان نایەنن ، ئیتر خۆت لەگەڵ ئەوانا ماندوو مەکەو خۆت زویر مەکە •

★ (قُلْ : هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَبْدَؤُ الخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ؟ قُلِ : اللهُ يَبْدَؤُ الخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَاَنّٰی تُؤْفَكُونَ ؟) (٣٤) ★

پاش ئەوە خودای تەعالا دەلیلی هێنایەوە لەسەر وجوودی خۆی بەوە کە رۆزیدەرە لە ئاسمانو عەرزەوەو هێزی دێنو بیستن ئەداو لە مردوو زیندوو لە زیندوو مردوو دەر ئەکا ، ئەمجاری دووهەمە ئیستیدلال ئەکا لەسەر وجوودی خۆی بەوە ئەفەرموێ بە خۆشەویست تۆ پێیان بڵێ : ئایا لەوانەی کە ئێوە دایانئەنێن بە شەریکو هاوڕێ بۆ خودا کەسێ وەها هەیە دەست بکا بە ئیجادو دروستکردنی مەخلووقات لە نەبوونەوەو بـە هێزی خۆی لە کائیناتا شت دروست بکاو لە پاش تەواوکردنی مـاوەی

دانراو بیانفەوتێنێو لە پاشا وەکو ئەوەڵ جار دروستیان بکاتەوە ؟ طەبعەن ئەڵێین : کەسی وا نیە غەیری زاتی باری تەعالا • دەی ئیتر چۆن لا ئەدرێن لە راستەرێگە ؟

★ (قُلْ : هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ ؟ قُلِ : اللهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ) ★

جا خودای تەعالا بۆ جاری سێیەم ئیستیدلال ئەکا لەسەر وجوودی خۆی و گەورەیی و تەوانایی رەسای بەمە کە وەکو مەخلووقاتو ئادەمیزاد دروست ئەکا هەموو نەوعێ لە گیانلەبەرانیش هیدایەت ئەداو شارەزایان ئەکا بۆ رێگەی پیرۆزی و سەعادەت . واتە مەوجووداتی خاوەن شوعوور دوو ناحیەیان هەیە ؛ ناحیـــەی لەشو تێکەڵکردنو دامەزراندنی ریزی ئیستقانو رەگو گۆشتو شوێنی هاتو چۆی خوێن کە ئەمانە هەموو خودای تەعالا بەجێی هاوردوون بە نەوعێ ژیرەکان لە دنیادا حەیران ماون لەو دەستکارە . وە ناحیـــەی رۆح و گیـــان کە هێزی خاوەن دەرکو شوعوورەو سولطانی تەختی وجووده وە ئەم رۆحە بەم مەرجە ئەگا بـە پیرۆزی کە مونەووەر بێ بە نووری مەعریفەت وە خودا شارەزای بکا بۆ عیلم بە زاتو صیفاتو واجیباتو موحەرەماتو ئەخلاقو رەوشت وە لە قورئانا لە گەڵێ شوێندا باسی ئەمە کراوە وەکو لە باسی ئیبراهیمی خەلیلدا ئەفەرموێت : (الذي خلقني فهو يهدين) ، وە لە باسی موسادا ئەفەرموێت : (ربنا الذي أعطى كل شيء خلقه ثم هدى) ، وە ئەمر ئەکا بـە حەزرەتی محەمەد (د)و ئەفەرموێت : (سبح اسم ربك الاعلى الذي خلـــق فسوى ، والذي قدر فهدى) •

بە کورتی وەکو ئیجادو خەلقو دروستکردنی مادەی لەش دەلیلە لەسەر وجوودی خودا هیدایەتدانی ئەرواحیش هەر بە خودا ئەکرێ و دەلیلە لەسەر وجوودی خودای تاقی تەنیای زاتای تەوانا • جا ئەفەرموێت : ئەی خۆشەویست بڵێ بەو موشریکانە : ئایا لە ناو ئەوانەدا ئێوە قەرارتاندراون بۆ خودا بە شەریك و هاوڕێ کەسیان هەیە کە هیدایەتی ئادەمیزاد بدا بۆ حەق؟ طەبعەن کەسی وا نیەو ئەمەیش لە هەموو ژیرێك روونە جا هەر خۆت جوابی پرسیارەکەی خۆت بدەرەوەو بڵێ : خودای عالەم هیدایەتی هەموو هۆشیارێ ئەدا بۆ رێگەی حەق وە بۆ عیلمو زانستی راست هەروا هیدایەتی گیانلەبەری تر ئەدا بۆ رێگەی ژیانو سوودو زیانی خۆی ، وە ئەمە دەلیلێکی گەورەیە لەسەر وجوودی خودای تاقو تەنیای تەوانای ئاگادار بەسەر هەموو شتێکدا وە غەیری ئەو کەس نیە ئەم تەسەروفاتەی لێوە مومکین بێ •

جا پاش دامەزراندنی ئەوە کە هیدایەتدان هەر لە لای خوداوەیە ئەفەرموێت :

★ (اَفَمَنْ يَهْدِي لِلْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُتَّبَعَ اَمَّنْ لا يَهِدِّي اِلاَّ اَنْ يُهْدى ؟ فَما لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ؟!) (٣٥) ★

خودا ئەفەرموێت : پاش ئەوە کە زانیتان هەر خودایە ئەتوانێ هیدایەتی گیاندااران بدا •• ئایا کەسێ کە هیدایەتی هۆشیاران بدا بۆ رێگەی راست ئەوە شایاوە بەوە پەیڕەوی بکرێ ؟ یا ئەحبارو روهبانی بە دیمەن زاناو هۆشیار وە لە حەقیقەتا قابیلیەتی ئەوانەیان نیە رێگەی راست وەربگرن مەگەر بەزۆرو هێزی خودا شارەزا بکرێن ؟

وە یاخود ئەم بتانە کە ئێوە ئەیانپەرستنو ئەیانکەن بە شەریك بۆ خودای بێشەریك دارو بەردێکی وشك‌و بێگیانن وە ئەگەر گیانیان بکرێ بەبەرا هەر موحتاجی خودانو شارەزا نابن بۆ رێگەی حەق بە ئیرشادی خودا نەبێ ، جا ئیتر خیلافی عەقڵی هۆشیارانە ئینسان ئەوەنە خۆی نەفام بکاو نەڕوانێ بۆ حەقیقەتو لە بەر ئارەزووی نەفسی خۆی بکەوێتە ئەم شستە بێ نرخانە ؛ دەی چیتان بۆ ئەبێ لەم یاسا ناشیرینە وە چلۆن بیرو باوەڕ وەرئەگرنو حوکم ئەدەن بە شتێ کە عەقڵ وەری نەگرێ ؟

جا ئەمجار خودا بە ئاشکرا بەیانی ئەوە ئەکا ئەم بتپەرستانە یا ئەم گاورو جوولەکانە کە کەوتوونەتە شوێن ئەم ئەحبارو زانا نەزانانە وە یا کەوتوونەتە پەرستنی ئەم بتە بێگیانانە هەر شوێنی گومان کەوتووەو ئەفەرموێ :

★ (وما يَتَّبِعُ اَكْثَرُهُمْ إلاَّ ظَنّاً) ★

وە زورەی ئەمانە پەیڕەوی هیچیان نەکردوە ئیللا گومان نەبێ ، واتە ئیعتیقادی غەیرە جازیمو ئەمەیش بێسوودە .

☆ (إنَّ الظَّنَّ لا يُغْنِي مِنَ الحَقِّ شَيْئاً) ★

وە گومان موفیدی هیچ شتێ نیە لە حەقو حەقیقەت .

★ (إنَّ اللهَ عَلِيمٌ بِما يَفْعَلونَ) (٣٦) ★

خودا زانایە بەوەی ئەمانە ئەیکەن .

★ ★ ★

موقەددیماتێ ئەکرێن بە دەلیل
لە بۆ ئینسانی هۆشیاری جەلیل
هۆنرابنەوە بە رشتەی یەقین
پاك بن لە شوبهەی گومانو تەخمین
ئەو جار بۆت ئەبن بە ئوستادی دین
ئەبن بە مایەی ئەنواری یەقین
ئەنا چۆن ئەبێ ئیشتیباو گومان
بکرێن بە دەلیل بۆ دینو ئیمان
ئیمانو ئەحکام دوو شوعبەی بەرزن
هەرکام مەربووطی یەك تەورو تەرزن
ئیمان لە یەقین بۆت پەیدا ئەبێ
دڵ بەو ئیمانە پڕ سەودا ئەبێ
کە کوژایەوە چرا بە بایێ
ئەکەویتە ناو چای ئیشتیباهێ
ئەحکامی دینیش یانی فەرعییات
باش دائەمەزرێن لە سەر ظەننییات
چونکە هەر فەرعێ یەقینی بۆ ئەو
قەت مومکین نابێ بە صەد تەڵو دەو
عیلم بۆ ئیمان ظەن لە بۆ ئەحکام
ئیعتیبار ئەکرێن بە یاسای ئیسلام

باوەڕ عەقیدەی ئەهلی تەقلیدە
تەقلید بۆ ئەحکام شێوەی سەعیدە
هاتو سەرکەوتی لە پلەی تەقلید
ئەبی بە پیاوی سەربەرزی رەشید

★ ★ ★

جا پاش ئەوە کە بەو چەن ئایەتە پێشوە خودا ئیستیدلالی کرد لەسەر وجودی زاتی خۆی‌و سیفاتی (علم)و (قدوة)ی ، لێرەدا بەم ئایەتانەیش ئیستیدلال ئەکا لەسەر ریسالەت‌و پایەی بڵندی حەزرەتی (محمد المصطفی) ـدـ کە ئەو زاتە خاوەنی موعجیزەی قورئانەو قورئان کەلامی خودایەو هاتوەتە خوار بۆ تەئییدو تەصدیقی پێغەمەری خودا بە هۆی ئەوەوە کە ئەم کەلامە بێ شوبهە کەلامی خودایەو دووەم لە درۆو دەلەسەو بوختانو فەرمووی :

★ (وما كانَ هذا القُرْآنُ اَنْ يُفْتَرى مِنْ دونِ اللهِ) ★

واتە قەت ئەم قورئانە لەوانە نەبوەو لەوانە نیە کە هەڵبەسرێ لە لایەنی غەیری خوداوە خواە کەلامی محەمەد بێ یاخود کەلامی کەسێکی تر بێ غەیری محەمەد ـدـ .

★ (ولكِنْ تَصْديقَ الَّذي بَيْنَ يَدَيْهِ) ★

بەڵام کەلامێکە قودسی‌و غەیبی‌و دارای ئیخبار بە غەیبی رابوردوو غەیبی داهاتوە ؛ چونکی تەصدیقی ریسالەتی پێغەمەرە پێشوەکانو کتێبەکانیان ئەکاو هەواڵەکانیان بە راستی ئەگێڕێتەوە وەکو چۆن

کارەساتی داهاتوو دەرئەخا لە : بەرزەوەبوونی دینی محەمەدو ، فـەوزی ئومەتەکەی و بلاوەبوونی دینەکەی لە جیهانا •

★ (وتَفْصیلَ الْکِتابِ) ★

وە هۆی بەیانو رووناککردنەوەی ئەو بیرو باوەڕو ئەحکامانەیە کە لە مەجموعی کتێبە پێشوەکانا هاتوونو نازڵ بوون بۆ سەر پێغەمبەرەکان •

★ (لا رَیْبَ فیهِ مِنْ رَبِّ العالَمینَ) (۳۷) ★

وە لەبـەر فەصاحەتی ئەلفازەکانو بەلاغـەتی مەعنـای جوملەکانیو دەربڕینی کارەساتو هەڵکەوتە غەیبەکانو لەبەر دووری لـە موبالەغـەی موخالیف بۆ واقیعو لەبەر جیاوازی ئوسلووبی رشتەی ئەلفازو مەعانیو تەئسیراتی رۆحیە بۆ ئەو کەسانە کە دڵیان خاڵیە لـە عەنادو داگرتنی بۆ یاسـای خـوداپەرستیو دنیـاداریو چـاودێری خزمایـەتیو ئیحتیرامی کۆمەڵایەتی وە تەوجیهکردنی عـالەم بۆ خوو رەوشتی بەرز ••• لەبـەر ئەمانەو غەیری ئەمانە لە فەضائیل ، قورئان بۆ ئـەوە ناشێ کـە ئینسانی هۆشیار شك و گومانی تێبهاوێو بە مەترسیەوە بۆی بڕوانێ ، وە عیلمو باوەڕی قەطعی پەیدا ئەکا بەوە کـە لـە لایەنی پەروەردگاری جیهانەوە هاتوەتە خوارەوە •

★ (اَمْ یَقولونَ : افْتَراهُ ؟) ★

یا خـەیر ئـەو کافرانە هـەر ئەڵێن : محەمەد خۆی ئـەم کتێبـەی هەڵبەستوە •

★ (قُلْ : فَأْتُوا بِسورَةٍ مِثْلِهِ) ★

ئەی خۆشەویست تۆ بڵێ بەوانە کە وا ئەڵێن : ئەگەر راست ئەکەن بیسیللا ئێوە لەگەڵ ئەوەدا خۆتان بە خاوەن زمانو فەصاحەتو بەلاغەت ئەزانن تاقە سوورەتێکی وەکو قورئان بێنن لە لایەنی خۆتانەوەو بە جوملەو ئایات قورئان موقایەسە بکەن لە بەینی ئەوەی کە خۆتان ئەیهێنن و لەگەڵ ئەو سوورەتەدا کە لە قورئانە .

★ (وادْعوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دونِ اللهِ) ★

وە نەك تەنیا خۆتان بەڵکو هەرکەس کە ئەتوانن بانگی بکەن لە غەیری خودا بڕۆن بانگی بکەن با بێن بۆ موعارەزەی قورئان .

★ (إنْ كُنْتُمْ صادِقِينَ) (٣٨) ★

ئەگەر راست ئەکەن لە داوای ئەوەدا کە قورئان دەستهەڵبەستە لە لایەنی محەمەدەوە .

★ (بَلْ كَذَّبُوا بِما لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ)★

نەخێر ئینکاری ئەوانە بۆ قورئان لەبەر نوقسانی نیە لە قورئانو لەبەر ئەوەیش نیە کە بزانن لە لای غەیری خوداوە هاتوە بەڵکو ئەوانە بێباوەڕی دەرئەبڕن بەرابەر بە ئایاتێ کە ئەوەی لە موحکەماتە ئیحاطەیان نەداوە بە زانستی مەعناکەیا .

★ (ولَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ) ★

وە ئەوەیش کە لە موتەشابیهاتە هێشتا تەئویلیان نەهاتوە بۆ لایانو نەگەیشتوەتە لایان .

★ (كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ) ★

هەر بەم شێوە ئینکارەو لەسەر ئەم نەوعە ئیعتیبارە ئەو کافرانەیش کە لە زەمانی پێش زەمانی ئەمانەدا بوون تەکزیبی کەلامەکانی خودایان کردوە کە نازڵ بوون بۆ سەر پێغەمبەرەکانی ، واتە ئەوانە موحکەمات بوون ئیحاطەیان نەداوە بە زانستی ئایەتەکانیا وە ئەوانەیش لە موتەشابیهات بوون تەئویلەکەیان نەزانیوە وە حەقیان وابو هەر بە بیستنی ئەو کەلامانە یا هەر بیستنی ئەم قورئانە بە بێ ماتڵبوون ئیمانیان بهێنایە پێیان •

★ (فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ) (٣٩) ★

جا بیر بکەرەوە یا بڕوانە بزانی ئەنجامی کردەوەو بیرو باوەڕی ئەو ستەمکارانە چۆنو چلۆن ئەبێ !

★ (وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ ، وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهِ) ★

وە ئەم کافرانە کە بە ئاشکرا ئینکاری قورئان ئەکەنو ئەڵێن کەلامی خودا نیە بازێکیان لە دڵدا باوەڕیان هەیەو ئیمانیان هەیە بەوە کەلامی خودایە بەڵام لەبەر عەنادو ستەمکاریو بەدبەختی ئینکاری ئەکەنو بازێکیشیان هەر باوەڕیان نیەو لەسەر ئەو بیرەن کە ئەم قورئانە هەڵبەستراوە •

★ (وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ) (٤٠) ★

وە خودای تەعالا زاناترە لەوان بەو کەسانە کە ئیفساد ئەکەن لە جیهانا ئایا محەمەد ئیفسادی دڵی ئادەمیزاد ئەکا بە هەڵبەستنی قورئانێ لە لایەنی خۆیەوەو نیسبەتی ئەدا بۆ لای خودا ، یاخود ئەو کافرانە موفسید بوون بۆ دڵی عالەم کە ئەزانن ئەم قورئانە کەلامی خودایەو عەناد ئەکەنو

بێباوەڕی دەرئەبڕن ، وە یاخود موفسیدن بۆ حاڵو ئیستیعدادی خۆیان کە وردنابنەوە لە جیهان هەتا بزانن ئینسانێکی وەکو محەمەد لـە ولاتی عەرەبستانی بێمەدرەسەو دانیشگاو بێماموستادا چۆن ئەتوانێ کەلامێکی وەهـا فەصیحو بەلیغو جامیع بۆ فەوائیدو عیلمو عـەمەلو ئاگادار لـە بەسەرهاتی ئوممەتە پێشوەکانو تەفسیلدەری حیکایەتیانو قسەکردو لـە ئەوزاعی سانو مانگو حەفتەو رۆژو تەماشاکردن لە نیظامی ئەستێرەکانی ئاسـمانو ئوموورى نیزامیو ئیداریو ئیجتیماعیو قانوونی پەیماندارىو یاسای عائیلەو رێکەوتنو جیابوونەوەیان لە یەکتر بکا وە ئەمانە لە خۆیەوە دەربڕێ حاشا ئەم عیلمە هەر بۆ خودایە نەك لە سیفاتی ئەهلی دنیایە .

★ (وإن كَذَّبوكَ فَقُلْ : لي عَمَلي ولَكُمْ عَمَلُكُمْ اَنْتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا اَعْمَلُ واَنا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلونَ) (٤١) ★

وە ئەگەر ئـەو کافرانە هـەر دەوامیان کرد لەسەر باوەڕنەکردن بـە خوداو باوەڕنەکردن بە ریسالەتی تۆ لە لایەنی خوداوەو بەوە کە قورئان کەلامی خودایە تۆیش بفەرموو لـە مەقامی یەخەهەڵتەکاندن لەوانا : من کردەوەی خـۆم بۆ خۆمو ئێوەیش کردەوەی خۆتان بۆ خۆتان ، ئێـوە بێعوهدەن لەوەی من ئەیکەمەوە منیش بێ عوهدەم لەوەی کە ئێوە ئەیکەن ، واتە وازیان لێبێنە هەتا ئەگەن بە رۆژی رەشی خۆیان لە دنیاداو بە کاتی نەهاتی لە پاشەڕۆژا کە هەموو حسابێکی تێدا ئەبڕێتەوە .

لێرەدا چەن باسێ هەیە :

یەکەم : ئایەتی (وما كان هذا القرآن ان يفترى) وارید بوە لە ردی ئەو کافرانەدا کە گومانیان وابو قورئان کەلامی حەزرەتە ـدـو خۆی دای

ئەنێو نیسبەتی ئەدا لە خودای تەعالاو ، خودای تەعالا چەن دەلیلێ باس ئەکا لەسەر ئەوە کە قورئان کەلامی خودایە :

١ ـ پێغەمەر ـدـ ئینسانێکی نەخوێندەوار بوەو تێکەڵی خوێندەوارانی نەکردوەو نەڕۆیشتوە بۆ ئەو شارانە کە دەرزی عیلمو ئەدەبیان تێدا بلاوکردوەتەوەو لەگەڵ ئەمەدا قورئان باسی سەرگوزەشتەی قەومە پێشوەکانیو پێغەمەرەکانیانی تێدایە بە شێوەیەکی رووناك وە ئەگەر ئەم باسانە راست نەبوایە ئەهلی کیتاب رەدیان ئەکردەوە کەچی کەس نەیتوانی رەدیان بکاتەوە ، دەی وا دەرکەوت ئەم قورئانە کەلامی خودایە کە (عالم الغیب)ە نەك کەلامی محەمەد ؛ چونکە ئەو غەیب نازانێو غەیبی نەزانیوە .

٢ ـ ئەو کێشە قەدیمانە کە ئەهلی کیتاب ئیعتیرافیان پێ ئەکەنو ئیمانیان هەیە پێیان هەموویان شەهادەت ئەدەن بەو بەشاراتە کە لە پێش هاتنی حەزرەتا دراوە بە هاتنی وە ئەو کێشانە راستن کە وابێ هاتنی پێغەمبەرێکی صاحیب کیتاب لە لایەنی خوداوە راستەو گومانی تێدا نیە خۆی پێغەمبەرەو کێشەکەی کەلامی خودایە .

٣ ـ ئەم قورئانە گەلێ ئەخباری تێدایە بە ئەمووری پاشەڕۆژ ، وەکو مەسەلەی غەلەبەی ڕۆم بەسەر فارسدا ، وە وەکو ئیستیخلافی یارانی پێغەمبەر ـدـ لە ولاتاو تەواوبوونی دەعوەتی ئیسلام بە ڕەسایی ... وە هەموویان هاتنەجێگە ، کە وابێ ئەو قورئانە کەلامی خودایە . ئەمانە هەموو دەرئەکەون لە عیبارەتی (تصدیق الذي بین یدیه)وە .

٤ ـ ئەمەیە کە ئەم قورئانە لەسەر زمانی ئەم ئینسانە نەخوێندەوارە گەیشتوە بە عالەم وەکو دەریای (محیط) وەها ئیحاطەی داوە بەو

عیلمانەدا کە لە دینا پێویستن ، وە هەر کتێبێ وەهابێ ئیمکانی نیە عادەتەن لـە ئادەمیزادیکەوە بێو پێویستە لە خوداوە بێ ، ئەمما ئەوەی کـە ئەم قورئانە هـەموو عولوومی دینیەی تێدایە . چونکی عیلمی دینی ئەگـەر ئیعتیقادە بە خوداو فریشتەو پێغەمەران وە بەو کتێبانە هاتوون بۆ ئەوان وە ئیسان بە رۆژی قیامەتو بە قەزاو قەدەرو ئیمان بە سیفاتی خوداو بە کردەوەی ئەوە ـ ئەوە بە تەفسیل هەیە لە قورئانا • وە ئەگەر عولوومی دینیە عیلمی تەکلیفاتە واتە عیلمی واجباتو موحەرەماتو غەیری ئەمانەیە ئەوە هەمووی لە ئایاتی قورئان وەرگیراون ، وە ئەگەر عیلمی پاککردنەوەی نەفسە لە سیفاتی ناپەسەندو رازانەوەی بە سیفاتی بەرز ئەوە لە قورئانا بە دریژی باسی ئەمانە هەیە وەکو (ان النفس لامارة بالسوء) ، (قد افلح من زكيها وقد خاب من دسيها) ، (ولا تطع من اغفلنا قلبـه عن ذكرنا واتبع هواه) ، وە وەکو (ويل للقاسية قلوبهم من ذكر الله)و وەکو (خذ العفو وامر بالعرف واعرض عن الجاهلين) وە وەکو (ان الله يأمر بالعدل والاحسان وايتاء ذي القربى وينهى عن الفحشاء والمنكر) وە وەکو (واما من خاف مقام ربه ونهى النفس عن الهوى فان الجنة هي المأوى) •

وە ئەگەر عیلمی دین عیبارەت بێ لە عیلم بە ئادابی ژنو پیاو بـە یەکـەوە وە ئیدارەی عائیلـەو ئـەولادو چـاودێریانو صیلەی رەحـمو تەماشاکردنی سیاسەی شارو ئاوەدانیو ژیواری پیرۆز لەگەڵیانا ••• ئەوە هەموو لە قورئانا هەن •

هەروا ئەگـەر عیلمی دین عیبارەت بێ لـە عیلمی ئیدارەی ئومەتی ئیسلام بە دانانی ئیمامو راوێژ لە کارانی خاوەن نرخاو ئامادەکردنی چەك بۆ جەنگو موعامەدەو پەیمانڕاگرتن ئەمەیش بە نەوعێ لە قورئانا بەیان

کراون کە لـە هیچ کتێبێکدا نیە ، کە وابێ ئەم قورئانە تەفسیلی هەموو شتێکی تێدایە بە جۆرێ بە عادەت قابیل نیە کە ئینسانێکی نەخوێندەوار لە ناو ئوممەتێکی نەخوێندەوارا لە ولاتێکی پاناوەری دوورو دڕێژو دوور لە ئاوەدانی شارەوانیدا لە لایەنی خۆیەوە کتێبی وەها دابنێ ، وا دەرکەوت قورئان کەلامی خودایە .

باسی دووهەم : ئەمەیە کە خودای تەعالا موعاریضەکانی بانگ کردوە بۆ ئەوە کە وێنەی قورئان دابنێن بە هەشت جۆر :

١ ـ داوای موعارەضەی هـەموو قورئانی کردوەو فەرموویـەتی : (قل : لئن اجتمعت الانس والجن علی ان یأتوا بمثل هذا القرآن لا یأتون بمثله ولو کان بعضهم لبعض ظهیرا) .

٢ ـ داوای موعارەضەی دە سوورەتی کردوەو فەرموویەتی : (فأتوا بعشر سور مثله مفتریات) واتـە : دە سـوورەتی هەڵبەسراوی وەکـو قورئان بێنن .

٣ ـ داوای موعارەضەی یـەک سوورەتی کردوەو فەرموویـەتی : (فأتوا بسورة من مثله) واتە یەک سوورەتی وێنەی سوورەتی قورئان بێنن .

٤ ـ داوای موعارەضەی کردوە بە حەدیثێو وتارێ وەکو قورئانو فەرموویەتی : (فلیأتوا بحدیث مثله) واتـە با وتارێکی وەکـو قورئان بێنن . وە لەسەر ئەم ئەنواعی موعارەضەیە جارێ خودا داوای ئەوە ئەکا کـە موعارەضەی حەزرەت بکا پیاوێکی وێنەی حەزرەت نەخوێندەوارو دوور لە مەداریسو مەعاهید ، وە جارێ داوای ئەوە ئەکا کە هەموو ئینسان گردبێنەوە موعارەضەی قورئان بکەن .

وە بـەم دەلیلانە بـەیان کران دەرکەوت قورئان کـەلامی خودایەو گەورە موعجیزەی حەزرەتە ـدـو بە دەوامی کات وەکو خۆی ئەمێنێتەوە هەتا هەتایە . وە گەورە دەلیل لەسەر ئەم مەبەستە ئەمەیە کە خودای تەعالا وادەی داوە بە پارازتنی وە فیعلەن لە رۆژی نوزوولەوە هەتا ئیسرۆ لەگەڵ زۆری دوژمنا هەروا بە پارێزراوی ماوەتەوە ، وە ئەگەر ئەو ئایەتە کەلامی خودا نەبوایە وەها بە ساغیو راستی پارێزەکەی نەدەهاتەجێ .

ئەمجار خودای تەعالا بە ئایەتی (بل کذبوا بما لم یحیطوا بعلمه ... الآیة) بەیانی هۆی ئینکاری ئەو کافرانە ئەکا بۆ قورئانی کەریم . وە ئەم ئایەتە چەن شتێ هەڵئەگرێ :

١ ـ هەر کاتێ ئەوان ئایەتێکیان ئەبیست کە باسی سەرگوزەشتی قەومە قەدیمەکان بکا ئەیانوت : ئەمە هەمووی ئوسطوورەو حیکایەتی کۆنە بیستوویەتیو ئەیگێڕێتەوە . وە فامی ئەوەیان نەبوو مەبەس لەو گێڕانەوە بەس گێڕانەوەی واقیعاتەکە نەبو ، بەڵکو مەبەس تەوجیهی ئادەمیزاد بو بۆ بەیانی قودرەتو تەوانایی خودا لەسەر (تصرف) لە جیهانا کە پاشایان کز ئـەکاو داماوان بـەرز ئەکاتەوەو کۆمەڵێ لاڕـەباو کۆمەڵێکی تر دێنێتە پێشەوە ، وە هەروا مەبەس پەندوەرگرتنی ئادەمیزاد بوو کە دنیا بۆ کەس دەوامی نابێ لەسەر یەك حاڵو پێویستە هەموو خاوەن دەستەڵاتێ کەوتنێکی ببێ بۆ ئەوە کە ئەوەندە بە خۆیان بایی نەبن .

٢ ـ هۆی ئینکاریان ئەوەبو هەر کاتێ حوروفی هیجایان ئەبیست وەکو (الـم)و وێنـەی ئەوەو مەعناکەی حاڵی نەدەبوون گومانیان بـە قورئان کز ئەبو ، وە خودا جوابی ئەمەی دایەوە بەوە کە قورئان (محکم)و (متشابه)ی هەیەو مانیع نیە ئەمانە کەس تەئویلیان نەزانێ خودا نەبێ ، وە

یاخـود زانا بەرزەکان تەئویلی بزانن کـە حەزرەت ـدـ سەرداری زانا بەرزەکانە •

٣ ـ لەبەر ئەوە کە قورئان بە تەدریجو جوملە جوملە ئەهاتە خوارەوە ئەوانیش لەوە نیگەران ئەبوونو ئەیانوت : ئەمە چیەو بۆچی بە جارێ نەهاتە خوارەوە ؟ خودایش وەلآمی ئەمەیشی دایەوە بەوە کە هۆی ئەمە ئەوەیە دڵی تۆ دابمەزرێنێ لەسەر حەقو ئیمانت زۆژ بە زۆژ بە مەعنەویاتی دینەکەتو ناجیحی خۆت زیاد بێو ئەصحابەکانیشت وردە وردە پلە پلە قورئانەکەت فێر بێو لەبەری کەنو رەفتاری پێ بکەن •

٤ ـ لەبەر ئەوە کـە قورئان باسی حەشرو نەشری زۆر تیا بوە وە ئەوانیش ئولفەتیان بـە شتی مەحسووسەوە بو نەك بـە مەعادو ئوموری غەیبی باوەڕیان نەدەکرد ، وە خودایش حەشری بۆ ئیثبات ئەکردن بـە دەلیلی ئیجادی ئەووەڵجاریان لە نەبوونەوە •

٥ ـ لە قورئاندا زۆر ئەمڕ هەبو بە نوێژو زۆژوو عیبادەت ، ئەوانیش ئەیانوت : خودا موحتاج نیە بە عیبادەتی ئێمە ئەم عیبادەتانەی بۆ چیە ؟ ئەمانە درۆن ! وە خودای تەعالا بە میهرەبانی جوابی ئەدانەوە بە بەیانی ئەو ئاثارە کە لەو عیباداتە بەدەنیو مالیە پەیدا ئەبنو تەوجیهی ئەکردن بۆ ئەوە کە ئادەمیزاد بە عەبەس دروست نەکراوەو پێویستە کە ئەنجامی پیرۆزی بێو ئەیفەرموو مەئەلا : (افحسبتم انما خلقناکم عبثا وانکم الینا لا ترجعون ؟) •

واتە : خودای تەعالا لەگەڵ ناردنی ئایاتی بیرو باوەڕو طاعەتا بـە موناسبی شوێن ئیشارەی ئەکرد بە حیکمەت بۆ ئەو عەقیدەو ئەحکامانە کە دای ئەمەزراندنو تەوجیهی ئینسانی ئەکرد بۆ تەماشای جیهانو تەماشای نەفسی ئینسانیو ئەیفەرمو •• (سنریهم آیاتنا في الآفاق وفي انفسهم) وە

ئیرشادی ئەکردن بۆ باوەڕکردن بە زاتو سیفاتی خوداو ئینسانی ئامادە ئەکرد بۆ وردبوونەوە لە خۆیاو حاڵی ئەکرد کە تۆ وێنەی بچووکی عالەمی گەورەیو تەماشای خۆت بکە هەتا ئیحتیاجیو نیازمەندیت بە زاتی خودای بێ نیاز دەرکەوێ بۆت .

وە ئیرشادی ئەکردن بۆ ڕۆژی قیامەتو کاتی (معاد) بـە هۆی (مبدأ)ەوە واتە : چۆنم دروستکردوون لە نەبوون وەها لە پاش مردنو ڕزاندن زیندووتان ئەکەمەوە وە ئەم دووکارە بەرابەر بە خودا یەکسانن .

وە ئیرشادی ئەکردن بۆ ئەوە قورئان کەلامێکی غەیبیەو لە لایەنی خوداوە هاتوەتە خوار وە فەصاحەتو بەلاغەتو ڕەسایی باسەکانیو جوانی مەعناکانی دەلیلە لەسەر ئەوە کەلامی خودایە .

وە لە عەینی حاڵدا بەرزی قورئانی ئەکرد بە دەلیل لەسەر ئەوە کە محەمەد ـدـ پێغەمبەری خودایە ئەگەرنا ئینسانی نەخوێندەوار بێخەبەر لە دیناو لە ئەوزاعی ئیدارەو بێ ئاگاداری لە نیظام ناتوانێ کەلامی وەها لە لایەنی خۆیەوە دابنێ .

وە نیشانی ئەدان کـە فرۆفێڵ لەگەڵ خودای زانای تەوانادا مایەی زیانە بۆ ئینسان وە ئیخلاصو ڕاستی مایەی پیرۆزیو بەختیاریە لە جیهاناو لە ڕۆژی حسێبی کردەوەدا .

وە حاڵی ئەکردن کـە نوێژکردن دڵو ڕۆح نورانی ئەکـاو دووری ئەخاتەوە لە کارو کردەوەی فاحیشەو ناپەسەندو لە ستەمکاریو نزیکی ئەکاتەوە لە خودا ؛ چونکە ئەنجامی عیبادەت پاکی نەفسەو ئەنجامی پاکی نەفس نزیك بوونەوەیە لە عالەمی قودسیو بە ڕۆژووگرتن نەفس ئەشکێو

پاك ئەبێتەوەو لە زەکاتو سەرفی مالّ لە رێگەی خودا یاسای یارمەتی لە ناو ئادەمیزادا دائەنرێ وە بە حەجکردن یادی رەهبەرانو دینداران تازە ئەبێتەوە •

هەروەها خودای تەعالا لەگەڵ ناردنی ئایاتا بە قەی موناسبی وەزع حیکمەتی دینی بۆ باسکردوون بۆ دامەزراندنی دڵیان •

خۆزگەم بەو کەسە بە بیرێکی ورد
بە هۆی ئیستیدلال یا بە بەراورد
بە نەفسو ئافاق بە وەزعی ئاثار
باوەڕی ئەکرد بە پەروەردگار
بزانێ عالەم پڕە لە ئەسرار
ئەسراری وەها پێی ناگا ئەفکار
ئاسمانو زەوی ، وشکانو دەریا
پڕتەوی هەتاو ئەڕۆێ بە سەریا
کانو گیای سەوز حەیوانو ئینسان
لە رووی جیهانا ریزدران یەکسان
ئادەمی وێنەی تەلیسمێکی بەرز
بوو بە هۆی تەعمیر لە بۆ تەختی عەرز
خەلیفەی خودا لە رووی جیهانا
گەورە مەخلووقە لە رووی ئیمکانا
وێنەی فریشتەی ئاسمانەکان
جیهان بەوانە دێتە سەر تەکان

ئەگەر بەدخوو بێ هارە یا مارە
یا دووپشکێکی خاوەن ئازارە
ئەگەر خۆش‌خوو بێ بە پەیکەر ئینسە
بە سیرەت هاوڕێی فریشتەی قودسە
نابێ ئەم دەورە سەماو سەرزەوی
بێ خالیقێکی تەوانای قەوی
نابێ ئادەمی بە نەزمو یاسا
بژێتو بمرێو نەیەتۆ ئەوسا
حسێبێ نەبێ بۆ کردەوەو کار
جەزایێ نەبێ بۆ رۆژی قەرار
مەردان بە هێزی سەعادەتکاری
ئەگەن بە پایەی ڕێی بەختیاری
نامەردان بە حەق ئەگەن بە جەزا
حوکمیان ئەدرێ لە (دار القضا)
خیلافی عەقڵە ئینسانی عاقڵ
وێنەی دێوانەی بێ کارو ماتڵ
خیلافی عەقڵە ئینسانی ئارام
بێتە سەر وەزنی ئینسانی بەدکام
خیلافی عەقڵە مەردی بە وێژدان
هاوکێش بێ لەگەڵ شەقاوەی مەیدان

★ ★ ★

جا زۆر مەعقوولە ئینسانی عاقڵ
هەرگیز لە طاعەت خۆی نەکا غافڵ
لەسەر تەوفیقو یارمەتی خودا
بە ئیخلاصی دڵ عیبادەت بکا
بە دڵ بجۆشێ لە بۆ رەزای ئەو
بە رۆح بنۆشی دەوای قەزای ئەو
پاك بکاتەوە بە میزانی حاڵ
نەفسی ئەمارەی بۆ فەوزی کەمال

★ ★ ★

هەروا پاش ئەدای هەموو واجیبات
پاش دووریو پارێز لە موحەرِەمات
خزمەتێ بکا بە پیرۆزی غەیر
بیکا بە پایەی ئایەو مایەی خەیر
تا مومکین ئەبێ رێگەیێ بگرێ
لە پاش مردنیا ناوەکەی نەمرێ
ئەمەیە رێگەی مەردی بەختیار
سامیو (نامی) بێ تا (یوم القرار)

★ ★ ★

★ (ومِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعونَ إِلَيْكَ) ★

لەو کافرانەیە کەسانێ کە دێن گوێ لە تۆ ئەگرن لە کاتی خوێندنەوەی

قورئان یا لە کاتی ئامۆژگاری ئەصحابەکانتا بەڵام بە نەوعێ کـە سـوود وەرنەگرن . واتە وتارەکەت بۆ ئەوە نابیسن کە ئیسانی پێ بێنن بەڵکو بۆ ئەوە کە رەخنەی لێبگرنو ردی بکەنەوە ، بە کورتی بیستنێکی زاهیری دروو لە حاڵی بوون لە مەعنای وتارەکە وەها (کانە) نەیانبیستوە وە فامی مەعناکەیان نەکردوە .

★ (اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كانُوا لاَ يَعْقِلونَ ؟) (٤٢) ★

جا ئایا ئەی خۆشەویست تۆ ئەتوانی قسەی بەسوود ببیتە گوێچکەی ئینسانی کەرەوە هەرچەن ئەوان عەقڵی ئەوەیان نەبێ لە مەعناکەی حاڵی بین ؟ طەبعەن ناتوانی .

★ (وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ) ★

وە لەو کافرانەیە کەسێ ئەڕوانێ بۆ لای تۆ بەڵام نەك بە تەماشایەکی بە سوود وەکو بڕوانێ بۆ رەهبەرێ کە سوودی لێ وەربگرێ ، بەڵکو بـە تەماشایێ وەکو منداڵێ تەماشای عەرزێ بکا کانی زێڕ بێ وە هیچ نەفامێ ئەو عەزرە چی تیایە . یا وەکو دوژمنێ بڕوانێ بۆ مامۆستایەکی بەرز بە شێوەی قارو کینە . وە (کأنە) تۆی نەدیوەو بەرابەر بە زاتی تۆ کوێرو بێ چاوە .

★ (اَفَاَنْتَ تَهْدِي الْعُمْىَ وَلَوْ كانُوا لاَ يُبْصِرُونَ ؟!) (٤٣) ★

جا ئایا تۆ ئەتوانی ئەوانـە کە کوێرن شارەزایان بکەی بۆ رێگەی مەقصوود هەرچەن ئەوان کوێر بنو بەردەمی خۆیان نەبینن ؟! طەبعـەن نـە .

★ (إنَّ اللهَ لا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئاً ولكِنَّ النَّاسَ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمونَ) (٤٤) ★

بە راستی خودای تەعالا ستەم ناکا لە ئادەمیزاد بە هیچ نەوعە ستەمێ بەڵام ئادەمیزاد ستەم لـــە خۆیان ئەکەن وە ئـــەو ئەسبابو ئەعزایە کە پێمانداون وەکو چاوو گوێچکەو هۆش کە وەکو ئاوێنەی سافن و صوورەتی حەقایق وەرئەگرن ـ بە تۆزی عەنادو پشتهەڵکردن لە راستی بێسوودیان ئەکەنو خۆیان ئەکەن بە کەڕو کوێرو نەفامو بێ هۆشو بێ ئیختیار •

ئیبنو قوتەیبەی دینەوەری لـە ئایەتی (ومنهم من يستمع اليك)وە ئیستینباطی کردوە کە گوێچکە بەسوودترە لە چاو بۆ ئینسان ؛ بە دەلیـلی ئەوە کە گوێی لەگەڵ عەقڵدا کردوە بە هاومیزانو نەمانی گوێچکەی کردوە بە هۆی نەمانی عەقڵ • وە لە ئایەتی دواییدا نەمانی چاوی کردوە بە هـۆی نەمانی دینو بەس •

وە چەن دەلیلی تریشی هێناوەتەوە بۆ داواکەی وەکو ئەوە کە بیستنْ دێتە جێ لە هەموو جانبێکەوە بەڵام دیتن هەر لـــە بەرانبەرەوەیە ، وە شاگردەکان سوود وەرئەگرن لـــە مامۆستا بـە بیستنی وتارەکانیانو ، پێگەیشتن لە کەمالاتی عیلمیەدا بەسراوە بە بیستنەوە نەك بە دیتنەوە ؛ وە ئادەمیزاد لە بیستنی وتاری پێغەمەرانەوە •

★ (ويَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَانْ لَمْ يَلْبَثُوا إلاَّ ساعَةً مِنَ النَّهارِ يَتعارَفونَ بَيْنَهُمْ) ★

وە لەو رۆژەدا کە خودای تەعالا ئەو کافرانە زیندوو ئەکاتەوەو لـە نوستنی بەرزەخ هەڵیانئەستێنێو گردیان ئەکاتەوە لە (کۆمەڵگا)دا ئەوە

ماوەی ژیانی دنیایان یا ماوەی مانەوەیان لە گۆڕا لە عالەمی (بەرزەخ)دا وە یا ماوەی مانەوەیان لە هەردووڵایانا وا دێتە بەر چاویان (کأنە) نەماونەتەوە ماوەیەکی کەم نەبێ لە رۆژێکی درێژا وە لە ناو خۆیانا لەو کاتە کەمەدا یەکتریان ناسیوەو رایان‌بواردوە •

☆ (قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللهِ ومَا كَانُوا مُهْتَدِينَ) (٤٥) ★

جا بە راستی حاڵی ئەبن کە خەسارەت‌مەند بوون ئەو کەسانە باوەڕیان بە گەیشتن بە حوزووری خودا لە قیامەتا نیەو بە قەطعی‌شارەزا نەبوون بۆ ڕێگەی مەقسود •

★ (وإمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللهُ شَهِيدٌ على مَا يَفْعَلُونَ) (٤٦) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست لە حاڵی ئەو کافرانە خۆت ماندوو مەکەو بزانە هەرچیم بەیان‌کردوە بۆ ئەنجامی ئەوان هەمووی دێتە جێ ، جا یا بازێ لەو شتانە کە وادەم داوە بیهێنم بەسەریانا نیشانت ئەدەم کە بە چاوی خۆت ببینی وەکو شکانی بەدرو ، فەتحی مەکەو ، گرتنی هەوازینو غەیری ئەوانەیش ... وە یا خود تۆ ئەهێنینەوە بۆ لای خۆمان ، واتە ئەتمرێنینو گیانت وەرئەگرینو بەهەر حاڵ گەڕانەوەی هەموو ئەوان بۆ لای ئێمەیەو لە پاشا خودا حسێبیان ئەکێشێو خۆی ئاگاداڕە لەسەر ئەو شتانە کە ئیستە ئەیکەنو لە خودا ون نابێ •

☆ (ولِكُلِّ أُمَّةٍ رسولٌ فإذَا جاءَ رسولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالقِسْطِ وهُمْ لا يُظْلَمُونَ) (٤٧) ★

بۆ هەر ئوممەتێ لە ئوممەتەکانی پێش تۆ وەکو ئوممەتی بـــەنی ئیسرائیلو ، ئوممەتی قیبطیو ، ئوممەتی هیندیو ، ئوممەتی عەرەبو غەیری ئەمانە پێغەمبەرێ رەوانە کراوەو لە ماوەی ژیانا ئەحکامی خودای گەیاندوە پێیان ، جـا کاتێ پێغەمبەرەکەیان هـاتوە بۆ لایان لـە دنیادا و ئامۆژگاری کردووەو موعجیزاتی نیشانداون ئیشی تەبلیغاتی ئەوان تەواو کراوە بە عەدالەت ، وە یاخود هەر ئوممەتێ رەسوولو رەهبەرێکی بوە لە دینا جا لە رۆژی قیامەتا لە کاتی حیسابا پێغەمبەرەکەیان حازر ئەکرێ ، جا کاتێ پێغەمبەرەکەیان هاتو شەهادەتی دا لەسەر رەفتارو بـیرو باوەڕیان خودا بەو جۆرەو لەسەر ئەو شەهادەتی پێغەمبەرانە ئەڕوا ، چونکی عیلمی هەیە بەوە راست ئەڵێن ، وە حوکم ئەدرێ لە بەینی ئەوانا لەسەر شێوەی دادپەرستیو ئەوانە بە قەتعی ستەمیان لێ ناکرێو جەزای بیرو باوەڕیانو کردەوەی باشیان زایە نابێو ، تاوانی کەس ناخرێتـــە سەرشانی کەسو هەرکەس بە میزانی خۆی پاداش یا تۆڵەی بۆ بڕیـــار ئەدرێو ، کەس نامێنێتەوە لە دۆزەخا لەوانە کە خاوەن دین بوونو ئیمانیان بوە بە خوداو پێغەمبەری خودا .

لێرەدا چەن باسێ هەیە :

یەکەم : ئەمەیە ئـەمە کە خـــودا فەرموویەتی هەموو ئوممەتێ پێغەمبەرێکیان بوە رێك ناکەوێ لەگەڵ ئەوەدا کە مەشهوورە زەمـــانی (فترة) = بێ پێغەمبەری ، بوە لە ناو عەرەبا لە بەینی زەمانی ئیسماعیلو زەمانی (محمد المصطفی)دا (د) !

وەڵامی ئەم شوبهە ئەمەیە : هەموو ئوممەتێ پێغەمبەری بۆ هاتوە ، یەك ، یا دوو ، یا زیاتر لەوە لە زەمانێکدا یا بەرودوا وە لەسەر یاسای

خودا که قەت لە زیاد لە تاقەت تەکلیف لەکەس ناکا ، ئەگەر زەماتێکی زۆری وەها رابوردبێ لە بەینی دوو پێغەمەرا کە ئادابی دینی پێشو کۆتر بووبێتەوەو ئەحکامی لە بەرچاوی خەڵکا لەبیر چووبێتەوە ئەوە خودا عیقاب لەو قەومە ناکا ، وەکو ئوممەتی عەرەب لە بەینی زەمانی حەزرەتی ئیسماعیلو (محمد المصطفی)دا بە تایبەتی لە بەشی دواییدا لە بەرزکردنەوەی حەزرەتی عیساوە تا هاتنی پێغەمەر (د) .

بۆیە زانایانی تەفسیر ماوەی بەینی ئیسماعیلو حەزرەت کە دەوری دوو هەزار ساڵە کردوویانە بە سێ بەشەوە ، لە بەشی یەکەمدا تەکلیفات ثابت بوەو هەرکەس موخالەفەی دینی ئیسماعیلی کردبێ کافر بوە ، هەروا لە ئەوەڵی بەشی دووهەمیشەوە کە عەمری کۆری (لُحَیّ) رۆیشت بۆ شامو بتی هێنا بۆ مەکەو دایمەزراند ، بۆیە حەزرەت فەرموویەتی : عەمری کۆری لوحەیم دی ! ئاگری دۆزەخا ریخۆڵەی خۆی رائەکێشا ! وە بەشی سێیەمی لە موافیقی زەمانی عیساوە تا زەمانی حەزرەت ئادابی دین نەماوە ئەگەر شتێ لە ئوصووڵی دین دائیر بووبێ بە هۆی بتهێنانو قیلو قالەوە لە بیری خەڵك دەرچوە ، بۆیە بڕیار دراوە کە ئادەمیزادی عەرەب لەو ماوەدا لە ئەهلی (فترة) واتە سستیو بچڕانی وەحی ئەناسرێنو موکەللەف نین بە ئیمانو بە کافر ناناسرێنو سزایان نیە ، وەکو خودا فەرموویەتی : (وما کنا معذبین حتی نبعث رسولا) وە فەرموویە : (رسلا مبشرین ومنذرین لئلا یکون للناس علی الله حجة بعد الرسل)وە فەرموویەتی : (ولو انا اهلکناهم بعذاب من قبله لقالوا : ربنا لولا ارسلت رسولا !) .

بە کورتی رەوانەکردنی پێغەمەر بۆ سەر ئوممەتێ مونافی نیە بۆ پەیدابوونی عەهدی فەترەت ، چونکی مادام ماوە زۆر بوو زانایانی دین

کەم بوونو تەبلیغات رەسا نەبو ئەوە لەو چەرخەدا دین وئەبێو ئادەمیزاد ئیستیفادە ناکەن .

هەروا ئەو ئومەتانە کە لە پێش ئەم زەمانی ئێمەدا لە جەزیرە دووڕەکانی ناو دەریادا بوونو لە کێوە بەرزەکانا بوونو ئادابی دینیان پێنەگەیشتوە ... ئەوانەیش موکەللەف نەبوون بەلام لە زەمانی ئێمەدا تەبلیغات بە هۆی قورئانی ئیزگەکانو رۆژنامەوە ئەهلی فەترە کەم بوونەتەوە یا هەر نەماون .

باسی دووەم : خودای تەعالا فەرموویە : (یا اهل الکتاب قد جاءکم رسولنا یبین لکم علی فترة من الرسل ان تقولوا : ما جاءنا من بشیر ولا نذیر . فقد جاءکم بشیر ونذیر والله علی کل شیء قدیر) ئایەتی نۆزدەی سوورەتی مائیدە ـ واتە : ئەی ئەهلی کیتاب ! ئەی ئەهلی تەورات و ئینجیل وا بە راستی پێغەمەری ئێمە محەمەد هات بۆ لاتان لە کاتی سستیو بڕانەوەی تەبلیغاتی دین لە لایەنی پێغەمەرانەوەو ئەو پێغەمەرەیش بۆ ئەوە هات نەبادا عوزر بێننەوە لەوەختی حسێبا بڵێن : ئێمە مەعذوورینو موکەللەف نین ؛ چونکی رەهبەری موژدەدەر بە فەرمانبەرو ترسێنەر هات بۆ لاتان ئیتر عوزرتان نەما لە لای خودا .

ئەم ئایەتە نەصە لەوەدا کە پێغەمەری ئێمە (د) لە زەمانی فەترەتدا رەوانە کراوەو زەمانی فەترەت عیبارەتە لەو زەمانە کە یاسای عەقیدەو ئەحکام بە رێکی نەماوێو بە هۆی دەستبۆبردنو هەوابازیەوە تێکچووبێ ، ئەگەرنا دیارە کە ئوصوولی دینی موسا (د)وە یاسای دینی عیسا لە ناو کیتابیەکانا ماوەتەوە بەلام بە دەستبۆبراوی . جا لە شکی ئەوە ئەو چەرخە زەمانی فەترەت بووبێ بۆ ئەوان کە دووری لە ئوممەتەکەیەوە دەوری

شه‌شصه‌د ساڵو کوسوور بوه به (طریق الاولی) نیسبه‌ت به عه‌ره‌ب که دینی ئیسماعیل (د) به رووناکی نه‌مابوه‌وه ده‌وری فه‌ترەتیان موحه‌مه‌ق‌بوه‌و مه‌سئوولیه‌تی دینی نه‌ماوه بۆ ئه‌وان • وه به نه‌صی (ان تقولوا ما جاءنا من بشیر ولا نذیر) ده‌رئه‌که‌وێ له‌و چه‌رخه‌دا که چه‌رخی بچڕانی وه‌حی بوه مه‌جالی ته‌کلیف نه‌ماوه • جا لەم موقه‌دیماته قه‌طعیه‌وه ده‌رکه‌وت که عه‌ره‌بی جاهیلیه‌ت له ماوه‌ی شه‌شصه‌د ساڵ پێش ره‌وانه‌کردنی پێغه‌مه‌ر (د) له عه‌هدی فه‌ترەتدا بوون‌و به کافر ناناسرێن به مه‌عنای مونکیری ده‌عوه‌تی پێغه‌مه‌ر . وه له پاش مردن جێگه‌یان به‌هه‌شته هه‌رچه‌ند پایه‌یان که‌متر بێ له پایه‌ی موسوڵمانه‌کان به چه‌ند پایه •

وه ئاشکرایه باولۆ باپێره‌ی حه‌زره‌ت (د) له‌و ماوه‌دا له ئه‌هلی فه‌ترەت بوون ، وه عه‌بدوللای باوکی چل ساڵ وه تامینه‌ی دایکی سێ‌و چوار ساڵ له پێش بوونی محه‌مه‌دا به پێغه‌مه‌ر مردوون‌و به قه‌طعی ئه‌مانه به موشریك‌و به کافر ناناسرێن‌و ، ئیستیغفار که دروست نیه بۆ موشریکین بۆ ئەو موشریکانه‌یه که کوفرو ئیشراکیان مه‌علووم بێ ، وه‌کو خودا فه‌رموویه‌تی : (من بعد ما تبین له انهم اصحاب الجحیم) ئایه‌تی (۱۱۳)ی ته‌وبه • وه هه‌ر حوکمێ موخالیفی ئه‌مه بێ مه‌ردوودو بێ بایه‌خه چونکی موخالیفی نوصووصه ، وه هه‌ر ریوایه‌تێ کرابێ له‌م هۆوه له‌سه‌ر سزای ئه‌هلی فه‌ترەت یا ئیسناده‌که‌ی زه‌عیفه وه یا ئیسناده‌که‌یشی هێزی ببێ ره‌فتاری پێ ناکرێ له بیرو باوه‌ڕا ؛ چونکی ده‌لیلی ئیعتیقادیات ئه‌بێ قه‌طعی بێ‌و ئه‌خباری ئاحاد مووجیبن بۆ (ظه‌ن) وه خودا فه‌رموویه‌تی : (ان الظن لا یغنی من الحق شیئا) وه ئه‌مه دیاره ئیعتیقاد له‌سه‌ر عیلم‌و بورهانه وه ئه‌حکامی عه‌مه‌لی له‌سه‌ر ته‌قلیدو ئیجتیهادو (ظه‌نه) •

وە عەلامە ئەحمەدی کوڕی ئەبوبەکری خەطیبی قەسطەلانی لـــە کتێبی (المواهب اللدنیه) جوزئی یەکەم لاپەڕە (٣٥)دا بەیانی ئەوەی کردوە کە فەرموودەی ئیمامی نەوەوی (خ) لە باسی‌سزای ئەهلی فەترەتدا مەقبوول نیـــە •

وە تەرجومەی مەواهیب ئەمەیە ئەفەرموێت : بەراستی زانای زۆر بەرز ئەبو عەبدوللاّی مالیکی لـە حاشیەی صەحیحی موسلیمدا تەعقیبی فەرموودەی ئیمامی نەوەوی کردوە لەوەدا کە یەکێ لـە ئەهلی فەترەت لەسەر بتپەرستی مردبێ وا لە ئاو ئاگری دۆزەخا ••• ئەڵێ : بڕوانە بۆ ئەو تەنافیە وا لە کەلامی نەوەویدا ! خەڵکی قسەیان لە ئەهلی فەترەت لەو بەشەدایە کە دەعوەتیان پێ نەگەیشتبێ بە رەوانی‌و راستی ، وە ئەوانە کە دەعوەتیان پێگەیشتوە بەراستی لـە ئەهلی فەترەت ناژمێررێن ؛ چونکی فەترەت ئەو ئوممەتانەن کە وان لە بەینی زەمانی بڕانەوەی تەبلیغاتی پێغەمەرە پێشوەکانو پێش زەمانی هاتنی پێغەمەری تازەدا ، وەکو ئـەو ئەعرابانە کە عیسا رەوانە نەکراوە بۆ لایانو نەیشگەیشتوون بە زەمانی ریسالەتی (محمد المصطفی)دا •

وە فەترەت بەم مەعنا شامیلە بۆ مابەینی هەموو دوو پێغەمەرێ کە تەبلیغات لە بەنیانا بڕاپێتەوە وەکو مابەینی نوح‌و هود ـدـ بەلاّم فوقەها کە باسی فەترەت ئەکەن ئەوە مەبەسیان مابەینی زەمانی حەزرەتی عیساو حەزرەتی محەمەدە ـدـ وە بوخاری ـخـ نەقڵ ئەکا لـە سەلمانەوە ـخـ کە ئەو بەینە شەشصەد ساڵ بوە وە ئەدیللەی قاطیعە دەلالەت ئەکەن لەسەر ئەوە سزا نیە هەتا حوجەت دێتە سەر قەومەکە بە تەبلیغاتی پێغەمەران •

جا ئەگەر تۆ ئەڵێی چەن حەدیثی صەحیح هەیە لەسەر سزای ئەهلی فەترەت ، وەکو حەدیثی (رأيت عمر بن لحى يجر قصبه في النار) (ورأيت صاحب المحجن في النار . وهو الذي يسرق الحاج بمحجنه فادا بصر به قال : انما تعلق بمحجنى) ... ئەڵێم : جوابدراونەتەوە بە چەن جواب :

یەکـەم : ئەمـانە ئەخبـاری ئاحادنو هێزی موعارەضـەی دەلیلی قەطعییان نیە .

دووهەم : ئەوەیە کە سزا بەس بۆ ئەو چەن کەسە بوە لەبەر دەلیلی تایبەتی .

سێهەم : ئەو حەدیثانە بۆ سزادانی ئەو کەسانەیە کە چاکیان هەڵکرد بۆ درۆو دەلەسەو گۆڕانی دینە راستە پێشوەکە بە جۆرێ کە مەغدوور نەبێ تیایا وەکو (بت) دامەزراندن بۆ پەرستیاریو گۆڕینی قەواعیدی دین ؛ چونکی ئەهلی فەترەت بە مەعنای عام سێ بەشن :

یەکەم : ئەوانە کە دەرکی تەوحیدیان کردوە بە نووری دڵو رووناکی بەصیرەتی خۆیان جا ئەمانە بازێکیان داخڵی دینی هیچ پێغەمەرێ نەبوونو خۆیان بـە (موحد)ی ماون . وەکو (قس بن ساعده)و ، (زيد بن عمرو بن نفيل) وە بازێکیان داخڵ بوون لە دینی پێغەمەرێکدا ، وەکو (تبع)و قەومەکەی لە (حمير)و ، ئەهلی نەجـرانو ، وەرەقـەی کوڕی نەوفەڵو ، عوثمانی کوڕی حوەیریث . کە مامی نەوفەڵ بودو داخڵی دینی عیسا بوون .

بەشی دووهەم : ئەوانەن کە دینەکەیان گۆڕیوەو خەڵکیان بەرەو گومڕاهی بردوەو دەستیان کردوە بە تەشریعاتو تەحلیلو تەحریم ئـەم

بەشە زۆربەکەیانن ، وەکو عەمری کوڕی لوحەیی کە یەکەم کەسێ بوە کە عیبادەتی بتی دامەزراندو بەحیرەو سائیبەی بڕیارداو (وەصیلە)ی قەرار دا وە عەرەب کەوتنە شوێنیان ، کە ئەمانە زۆر نامەردو بەدبیرن •

بەشی سێیەم : لە ئەهلی فەترەت ئەوانەن کە تەوحیدیان نەکردوەو ئیشراکیشیان نەکردوەو داخڵی شەرعی کەس نەبوونو دینێکی تازەیان بۆ خۆیان بڕیار نەداوە بەڵکو لە ماوەی ژیانی خۆیا بە غافڵیو سادەیی ماوەتەوە ، وە لە جاهیلیەتا زۆر زۆر کەس لەم جۆرە بوون •

جا مادام ئەهلی فەترەتی بە مەعنا عام ئەم سێ بەشە بن هەرکەسێ لەوان کە تەعذیبی لە حەدیثی صەحیحدا ثابت ببێ حەمل ئەکرێ لەسەر ئەهلی بەشی دوەم لە خاوەن تەبدیلو تەضلیلو دینڕوستکەری گومڕاە ، وە ئەم بەشە هەموو بە موشریکو کوفار ناوبراون لە قورئانا ، تەماشا ئەکەین ئەو کەسانە کە بەحیرەو ، سائیبەو ، وەصیلەو ، حامیان کردوە خودا بە کافری ناوبردوون ، وەکو فەرمویە : (ما جعل الله من بحيرة ولا سائبة ••) لە پاشا ئەڵێت : (ولكن الذين كفروا يفترون على الله الكذب واكثرهم لا يعقلون) •

وە بەشی سێیەم : بە راستی ئەوان ئەهلی فەترەت بوونو بە هیچ شێوەیێ سزایان نەبوە •

بەڵام بەشی یەکەم وەکو (قیسی کوڕی ساعیدە)و (زەیدی کوڕی عەمری کوڕی نوفەیل) ئەوە حەزرەت فەرمویەتی دەرحەق بە هەرکامیان (انه يبعث امة واحدة) ، بەڵام عوثمانی کوڕی حوەیریثو وەرەقەی کوڕی نەوفەل ئەوانە داخڵی دینی حەق بوون کە دینی خودایی بو ، وە نەگەیشتوون بە دینی ئیسلامی عەهدی حەزرەتو ، ئەوانە شوبهە نیە کە

وەکو باقی ئەهلی دینن لە موسوڵمانان هەتا ئەگەن بە دینی ناسیخ بۆ ئەو دینە • (لێرەدا تەرجەمەی عیبارەتی المواهب اللدنیة بڕایەوە) •

وەلحاصڵ گەلێ دەلیلی ڕووناکی بێشوبهە لە ئایەتی قورئانی پیرۆزا هەیە کە حەزرەت لە عەهدی فەترەتدا ڕەوانەکراوەو ئەو ئومەتە کە لە پێش هاتنی ئەودا لە وڵاتا بوون ئەهلی فەترەت بوون :

یەکەم : ئایەتی : (یا اهل الکتاب قد جاءکم رسولنا یبین لکم علی فترة من الرسل •••) ئایەتی ١٩ سووڕەتی مائیدە •

دووهەم : ئایەتی : (لتنذر قوما ما اتیهم من نذیر من قبلك لعلهم یهتدون) ئایەتی ٣ سووڕەتی سەجدە •

سێهەم : ئایەتی (لتنذر قوما ما انذر آباؤهم فهم غافلون) ئایەتی ٦ سووڕەتی یاسین •

وە چەن ئایەت هەن دەلیلن لەسەر ئەوە کە ئەهلی فەترەت سزا نادرێن وەکو ئایەتی (وما کنا معذبین حتی نبعث رسولا) ئایەتی ١٥ سووڕەتی ئیسراء •

وە وەکو ئایەتی : (لئلا یکون للناس علی الله حجة بعد الرسل) ئایەتی ١٦٥ی سووڕەتی مائیدە •

جا لەم مەقامەدا دەلیلێکی قەطعی لە شکڵی ئەوەڵ دروست ئەبێ لەسەر ئەوە کە باوکۆ دایکی حەزرەتو غەیری ئەوانیش لەوانە کە لە عەهدی فەترەتدا بوون سزایان نەبوەو نیە ، تەقریری ئەو دەلیلە بەم شێوەتانێ : باوکۆ دایکی حەزرەت ـدـو وێنەی ئەوان ئەهلی فەترەت بوون وە هەرکەس لە عەهدی فەترەتدا بووبێ سزای نیە ، نەتیجە ئەدا کە

باوڵو دایکی حەزرەت سزایان نیە • دەلیلی موقەدیمەی یەکەم سێ ئایەتە پێشوەکەیەو دەلیلی موقەدیمەی دووهەمیش دوو ئایەتە دواییەکەیە •

وە ئەو حەدیثانە کە ریوایەتکراون لە عائیشەوە ـخـ کە لە ساڵی (حجة الوداع)دا پێغەمبەر ـدـ لە رێگەدا رۆیشتە (حەجون) بە زویریو گەڕایەوە بـە خۆشیو شادیو گێڕایەوە بۆ عائیشە کـە خودای تەعـالا ئامینەی دایکی بۆ زیندووکردەوەو ئیمـانی پێ هێنا • (رواه الطبراني بسنده) •

وە ئـەو حەدیثەیش کـە سوهەیلیو خەطیب ریوایەتیان کردوە لـە عائیشەوە کـە خودای تەعـالا باوڵو دایکی حـەزرەتی زیندوکردوەتەوە بۆیو ئیمانیان پێهێناوە ئـەوە ئـەو زیندوکردنەوەو ئیمانهێنانە لەبـەر دەفعی عەزاب نەبوە لەوانو بەڵکو لە بەر تەشریفو رێزیان بوە لەبـەر پایەی حەزرەت کە بگەن بە شەرەفی ئیسلامو ببن بـە دوان لە ئەفرادی ئوممەتی حەزرەت ـدـ چونکی ئیسباتمان کرد کە بەشی سێهەم لە ئەهلی فەترەت موکەللەف نەبوون •

وە ئەو قسانە کە وتراوە : بە زیندوکردنەوە لە پاش مردن ئەحکام ناگۆڕرێ ئەوە پووچە ؛ چونکی ئێمە ئیعتیباری ئیحیا ناکەین بە وەسیلە بۆ دەفعی عەزابو حوکمی عـەزاب لەسەر ئـەوان نەبوە ، بەڵکو ئـەم زیندوکردنەوە لەبەر رێزو تەشریف بوە بە شێوەی (خرق العاده) وەکو زیندوکردنەوەی مردوو بۆ عیسا ـدـ •

وە هەر شتێ موخالیفی ئەمانە ریوایەت کرابێ جێگەی ئیعتیبار نین لەبەر ئەوە کە نەصی قاطیع هەیە لەسەر ئەوە عەهدی بەشی ئاخر لە عەرەبی جاهیلیە بەشی فەترەتەو ئەو بەشە موکەللەف نەبوون ، وە حەدیثی ئاحاد

موعاره‌ضه‌ی قاطیع ناکا • وه به تایبه‌تی ئه‌و ریوایه‌ته که له عائیشه‌وه کراوه بۆ زیندوکردنه‌وه‌یان له سالّی (حجة الوداع) بوه که که‌وتوه‌ته زه‌مانی دامه‌زرانی فوتوحات بۆ حه‌زره‌ت ـدـو زه‌مانی باراندنی بارانی ره‌حمه‌ت بوه به زۆری له‌سه‌ر حه‌زره‌تا ـدـ وه له‌سه‌ر ئه‌تباع‌و په‌یوه‌نده‌کانی ـخـ •

ئه‌مه‌ی باسم کرد ئه‌ی برای جه‌لیل
له ریوایاتو ئایاتی جه‌لیل
مه‌به‌سم ته‌نیا ته‌حقیقی حاله
ته‌حقیق بۆ ئینسان مایه‌ی که‌ماله
ریوایه‌ت هه‌رچه‌ند به عینایه‌ته
که‌ی هێزی به قه‌ی نه‌صی ئایه‌ته ؟
ئه‌و مه‌تنی ظه‌ننی‌و مه‌عنای ظه‌ننییه
ئه‌م یه‌کیم له‌فزی نه‌صی قه‌طعیه
مه‌عنایشی کاتێ نه‌ص بو یا ظاهیر
له‌سه‌ر خوصووما ئه‌بێ به قاهیر
ئیتر پێت ناوێ به تۆزی گومان
بکه‌ویته ناو زه‌عیفی ئیمان
ئاگات له خۆت بێ ئه‌م باسه گوله
گوڵ کاتێ درا به‌سته‌ی موشکوله
عاطیفه نیه رووی حه‌قیقه‌ته
په‌یڕه‌وی نوصووص له شه‌ریعه‌ته

دین وا دامەزرا لە بۆ ئیعتیقاد
هەر قاطیع ئەبێ بە مایەی ڕەشاد
مەوضووعی ئێمە گەلێ نازارە
لادان لە ڕێگەی مایەی ئازارە

★ ★ ★

★ (ویَقولونَ : مَتی هذا الوَعْدُ إنْ کُنْتُمْ صادِقِینَ ؟) (٤٨) ★

وە کافرەکان بە شێوەی گاڵتەپێکردن ئەڵێن : لە چ کاتێکدا ئەو سزایە کە ئێمەی پێ ئەترسێنن دێتە جێ ؟ دە ئەگەر ڕاست ئەکەن پێمان بڵێن !

★ (قُلْ : لا اَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرّاً ولا نَفْعاً إلاّ ما شَاءَ اللهُ) : ★

ئەی خۆشەویست لە وەڵامدا پێیان بڵێ : من خاوەنی هیچ زیانو سوودێ نیم بۆ خۆم چ جایێ بۆ ئێوە ؟ دەی وەکو ناتوانم لە خۆمەوە نەخۆشینێ یا ڕزگاری لە ئازارێ بۆ خۆم دەردەست بکەم بۆ ئێوەیش هیچم لە دەستا نیە مەگەر خودا خواستی لەسەر شتێ ببێ لە سوود یا لە زیان وە بە ئەمری ئەو بێت بەسەرما بەڵام ئەوەندە بزانن کە :

★ (لِکُلِّ اُمَّةٍ اجَلٌ إذا جاءَ اجَلُهُمْ فلا یَسْتَأخِرونَ ساعَةً ولا یَسْتَقْدِمونَ) (٤٩) ★

لە بۆ نەمانی هەموو ئوممەتێ وادەیێ بڕیار دراوە لە عیلمی خودادا ، کاتێ ئەو وادەو ئەو کاتە هات ئیتر مەیدانی بەرو دوای نیەو ناتوانن بیخەنە کاتی دواوە وەکو ناتوانن بیخەنە پێشەوە . واتە ئەو ئەجەلە قابیلی گۆڕان نیە .

★ (قُلْ : اَرَاَيْتُمْ إنْ اَتيكُمْ عَذابُهُ بَياتاً اَوْ نهاراً ماذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ المُجْرِمُونَ ؟) (٥٠) ★

تۆ بڵێ ، ئەی خۆشەویست ، بەو کافرانە : پێم بڵێن : ئەگەر ئەو سزا دیاریکراوە بێت بۆتان لە شەوا یا لە رۆژا کامیان بە لاتانەوە جوانەو موناسبی حاڵەو ئەو موجریمانە کە ئێوەن خواستتان لەسەر زووهاتنی کامیانە ؟ دیارە ئینسان هیچ سزایەکی ناوێ . واتە ئەو پەلە پەلە کە لە ئێمەی ئەکەن لەبەر ئەوەیە گاڵتەمان پێئەکەنو وا ئەزانن کە درۆ ئەکەین ، ئەگەر بتانزانیایە راست ئەکەین پەلەپەلتان نەدەکرد ؛ چونکی ئینسان لە حاڵی خۆیا حەز لە هیچ ئازارو بێزارێ ناکا .

★ (اَثُمَّ إذا ما وَقَعَ آمَنْتُمْ بِهِ الآنَ وقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلونَ ؟!) (٥١) ★

ئایا لەبەر ئەوە پەلە ئەکەن کاتێ کە عەزابەکە بێتە سەرتان ئیمانو باوەڕتان ئەهێنا بەوە کە ئەو عەزابە مەوعوودەکەیەو وەعدەکەی خودا راست بوەو ئیماتتان پێ ئەهێنا ئەوە سوودی نابێ بۆ ئێوە ؛ چونکی خودا لەو کاتەدا ئەفەرموێت ، بە ئیستینکارەوە ، : ئائیستە باوەڕی پێ ئەکەن وەلحاڵ لە پێشدا پەلەپەلتان ئەکرد لە رووی گاڵتەپێکردنەوەو لە رووی بێباوەڕیەوە ؟!

واتە ئەگەر باوەڕتان بە عەزابەکە باوەڕی خۆشەویستیە ئەوە مەحاڵە ؛ چونکی کەس خواستی لەسەر ئازاری خۆی نیە ، وە ئەگەر بۆ ئەوەیە لەو کاتەدا دێت باوەڕی پێبکەن ئەوە ئەو باوەڕە بێ سوودە .

★ (ثُمَّ قِيلَ لِلَّذينَ ظَلَمُوا : ذُوقُوا عذابَ الخُلْدِ) ★

لە پاش ئەوە کە قیامەتیان بۆ هات ئەوترێ بەو کەسانە کە ستەمیان لـە خۆیان کرد بـە هۆی ئینکاری خوداو پێغەمبەرەوە : بچەژن سزای نەبڕاوەو هەمیشەیی .

★ (هَلْ تُجْزَوْنَ إلاَّ بِما كُنْتُمْ تَكْسِبونَ ؟) (٥٢) ★

ئایا ئێوە جەزا ئەدرێنەوە مەگەر بەو کردەوانەو بەو بیرو باوەڕانە کە وەرتانئەگرتو ئەتانکردو بە باوەڕی راستو کردەوەی باشتان ئەزانین ؟

★ (ويَسْتَنْبِئونَكَ : اَحَقٌّ هُوَ ؟) ★

وە لـە پاش ئەوە کە ئیشباتمان کرد وجوودی خودای پەروەردگار حەقەو ریسالەتی پێغەمبەر راستە پرسیارت لێ ئەکەن : ئایا ئەوەی بڕیارتان دا راستە ؟

★ (قُلْ : إي ورَبّي ! إنَّهُ لَحَقٌّ وما اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ !) (٥٣) ★

تۆ لە وەڵامی ئەم پرسیارەی ئەوانا دڵگران مەبەو مەڵێ لە پاش ئەوە بۆمان ئیشبات کردن ئیتر بۆچی پرسیار ئەکەنو ، بە شێوەی خۆیان کە بۆ هێزدان بە وتاری خۆیان سوێندی لەگەڵا ئەخۆن تۆیش سوێند بخۆو بڵێ : بەڵێ ئەوەی بەیانمان کرد بۆتان قەسەم بە پەروەردگاری خۆم ! راستەو لەسەر عەنادو ئینکارەکەیشتان خودا ئازارتان ئەداو ئێوە لەوانە نین کە خودا ماندوو بکەن لە بەجێهێنانی ئەوەی بڕیاری داوە .

★ (ولَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ ما في الاَرْضِ لافْتَدَتْ بِهِ) ★

جا بزانە ئەی خۆشەویست ئەگەر بۆ هەر نەفسێ لە نووسی ئـەو

کافرانە کە ستەمیان لە خۆیان کردوە بـە عەناد لەگەڵ خوداو پێغەمەری خوادا هەموو خەزێنەو دارایی عەرز ببێ ئەیدا بە فیدیەی رزگاری خۆیا لە عەزاب •

★ (وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ) ★

وە پڕ بە دڵی خۆیان پەشیمانی ئەخۆنەوەو پەشیمان ئەبنەوە لـەو بیرو باوەڕە ناپارەو لەو کردەوە ناهەمواراناە کە لە دنیادا کردوویانە لـە کاتێکدا سزای خۆیانو هاووێنەی خۆیانیان چاو پێکەوت •

★ (وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ) : ★

بەڵام ئەو پەشیمانیە لەو رۆژەدا سوودیان پێناداو حوکم ئەدرێ لە ناویانا بە عەدالەت •

★ (وَهُمْ لا يُظْلَمُونَ) (٥٤) ★

وە بـە هیچ شێوەیێ ستەمیان لێ ناکرێ ؛ چونکە خـودا عادلو دادگەری راستەو تۆڵەی کردەوەیش لـە جینسی کردەوەیەو ئـەو بیرو باوەڕە ناشیرینی ئەوانەو ئەو کردەوە ناپەسەندانە ئەبێ جەزای وابێ کە ئەوان ئەیبینن •

★ (أَلا إِنَّ لِلَّهِ ما فِي السَّماواتِ وَالأَرْضِ) ★

ئاگادار بن بە راستی هەرچی وا لە ئاسمانەکاناو هەرچی وا لە عەرزا موڵکی خودایە •

★ (أَلا إِنَّ وَعْدَ اللهِ حَقٌّ) ★

وە ئاگادار بن کە وەعدەی خودا بە جەزای ئەوانە کە تەبلیغات کراون بە یاسای دین حەقەو راستە •

★ (ولكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لا يَعْلَمونَ) (٥٥) ★

بەڵام زۆربەی ئەوانە ئەمە نازانن •

★ (هُوَ يُحْيي ويُمِيتُ وإلَيْهِ تُرْجَعونَ) (٥٦) ★

خودا ئەوەندە خاوەن دەستەڵاتە مردوو زیندو ئەکاو زیندو ئەمرێنێو ئێوە بۆ لای ئەو ئەگێڕرێنەوە •

★ (يا اَيُّها النّاسُ قَدْ جاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وشِفاءٌ لِما في الصُّدورِ وهُدىً ورَحْمَةٌ لِلمُؤْمِنينَ) (٥٧) ★

ئەی ئادەمیزاد وا بە راستی لە لایەنی خودای میهرەبانەوە کتێبێکتان بۆ هات کە ئامۆژگارییە بۆ ئێوەو زەجرتان ئەکا لەوە کە دڵ بدەن بە لەزەتی نەفسانی بێ دەوام وە بیبەستن بە تێکەڵی ئەو کردەوە ناشیرینانە کە تووشی رسوایی جیهانو ئازاری قیامەتتان ئەکا ، وە بە هۆی تەئثیری دەرمانی ئامۆژگارییەوە ئەبێ بە شیفاو رزگاری لەو نەخۆشینە نەفسیانە کە لە عەلاقاتی فاسیدەوە پەیدا ئەبنو جێگەگیر بوون لە ناو دڵو دەروونو سینەتانا ، وە پاش ئەوە کە شیفاتان بۆ بوو هاتنەوە سەر خۆتان هەر ئەو کیتابە ئەبێ بە هۆی هیدایەتو شارەزاکردن بۆ ئەو کەسانە کە ئامادەن بۆ ئەوە بڕۆنە ناو ریزی خاوەن ئیمانانەوە •

کەسێ نەخۆش بێ سەرزەنش ئەکرێ
لە هۆی نەخۆشی پارێزێ بگرێ
جامی دەرمانی وەهای پێ ئەدرێ
تا لەو ئازارە رزگاری بکرێ

که شیفای بۆ هات هاتەوە سەرخۆ
دێتە قازانجدان بە مرۆ بە تۆ
چونکا نەخۆش بۆ چاکتر لە دوکتۆر
بوو بە دەواناس لە رەشۆ لە سوور
قۆڵ هەڵئەماڵێ بۆ دەرمانکردن
بۆ چاری ناساغ لە دەردی مردن

★ ★ ★

★ (قُلْ : بِفَضْلِ اللهِ وبِرَحْمَتِهِ فَبِذلِكَ فَلْيَفْرَحُوا) : ★

تۆ ئەی خۆشەویست بڵێ پێیان با هەر بە فەضڵو رەحمەتی خوداو بە دەوای ئایاتی قودسیو چاری نەخۆشینی نەفسی دڵیان شاد بێو کەیفیان خۆش بێ •

★ (هُو خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعونَ) (٥٨) ★

ئەو فەزڵی خودایەو ئەو دەوایە کە هۆی شیفایە زۆر چاترە لەو دارایيە کە گردی ئەکەنەوە کە لە دنیادا ئەبێ بە عارو لە پاشەڕۆژا ئەبێ بە عەزاب • لێرەدا عەزابو لەوێدا عەزاب •

★ (قُلْ : اَرَاَيْتُمْ ما اَنْزَلَ اللهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَراماً وحلالاً ، قُلْ : أَآللهُ اَذِنَ لَكُمْ اَمْ عَلى اللهِ تَفْتَرونَ ؟) (٥٩) ★

ئەی خۆشەویست تۆ پێیان بڵێ : ئەوان کە رێگەی ئێمە بە باش نازانن هەرچەن عالەم بانگ ئەکا بۆ رۆیشتن بە رێگەی ئیطاعەی خودادا ئەی بۆ تەماشای حاڵی خۆتان ناکەنو بۆ خەبەرمان نادەنێ لە تەقسیمی

ئەو رۆژیەدا کە خودا! بۆی ناردوونەتە خوارەوە ؟ واتە ئاوی باراندوەتە خوارەوە ، گیـای رواندوە بۆ گیانلەبەران ، وە باغی پێگەیاندوە بـە میوەو بەری رەنگامەی جوانو کشتوکاڵی هێناوەتە حاصلاّت بۆ ژیوارو ژیان وە مالیاتی پێ بەخێو ئەکا بۆتان بۆ ئەوە بە شیرو ماستو دۆو رۆنو پەنیرو کەشکەکەیان قنیات بکەن وە لـە خوریو موو مەرەزو کورکو بەرگنەکەیان بەرگو پۆشاکو نوێنو رایەخو سەرین دروست بکـەن ، کەچی ئێوە لە باتی ئیستیفادەکردنو سوپاسگوزاری خودا هاتن بازێکتان حەرام کردو بازێکتان حەلاّل کرد ئایا ئێوە خودا ئیجازەی پێدان وا بکەن یا هەر درۆ هەڵئەبەستن بە ناوی خوداوە ؟

★ (وما ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ علی اللهِ الكَذِبَ يَوْمَ القِيامَةِ ؟) ★

ئەوە گومانی ئەو کەسانە بە حاڵی خۆیان لە رۆژی قیامەتا چۆنە کە درۆ هەڵئەبەستن لەسەر خودا ؟ ئایا وا ئەزانن مەسئوول نابن ؟

★ (إن اللهَ لَـذو فَضْـلٍ علی النَّـاسِ ولكِـنَّ اَكْثَـرَهُمْ لا يَشْكُرونَ) (٦٠) ★

بە راستی خودای تەعالا فەزڵو نیعمەتی زۆرە لەسـەر ئادەمیزاد بەڵاّم زۆربەیان سوپاسی ئەو نیعمەتانەی خودا ناکەن . وە لەو نیعمەتانەیە کە زو حەقیان لێ ناسێنێ بەڵکو تەوبە بکەن .

جا ئەمجار خودای تەعالا دڵخۆشی حەزرەت ئەداتەوە بـەوە کە هەمو کارو بارێکی کەمو زۆر هەموو خودا ئاگاداری لەسەریانو ئەیانکا بە هۆی پایەو مایەی دنیاو قیامەتو ئەیانکا بە هۆی مەحبەتو چاودێریو تووڕانی کردنی دڵیو پاککردنەوەی لـە ئەحوالی ناباری ئادەمیزادو فەرمووی :

★ (وما تَكونُ في شَأْنٍ وما تَتْلوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ ، ولا تَعْمَلونَ مِنْ عَمَلٍ إلاّ كُنّا عَلَيْكُمْ شُهوداً إذْ تُفيضُونَ فيهِ) ★

واتە قەت تۆ مەشغوولّی کارێ نابی‌و ناخوێنیتەوە لەو قورئانە کەم یا زۆر ؛ وە هیچ کردەوەیێ ناکەن لە رێگەی بەرزکردنەوەی کەلیمەی تەوحیدا ئیللا ئێمە حازرو ئاگادارین لەسەری لەو کاتەدا مەشغوولّی ئەبن .

★ (ومَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقالِ ذَرَّةٍ في الأَرْضِ ولا في السَّماءِ) ★

وە قەت وزنابێ لە خودای تەعالا ئەندازەی مثقالّە زەرەیێ لە ئاسمانەکاناو لە عەرزا .

★ (ولا أَصْغَرَ مِنْ ذلِكَ ولا أَكْبَرَ إلاّ في كِتابٍ مُبينٍ) (٦١) ★

وە کەمتر لە مثقالّە زەرە نیە وە زیاترو گەورەتر لەوە نیە ئیللا وا لە ناو کتێبێکی رووناکی رۆشن‌خەتا کە بە رەوانی دیارەو ئەخوێنرێتەوە بۆ خاوەن چاو ؛ وە ئەو کتێبە (لوح المحفوظ)ە یا عیلمی خودایە وە ناوی بە کیتاب لەبەر تەماشاکردنی ئەوەیە کە قابیلە بنووسرێ . یا خۆی بە یاسای زمانی عەرەب (کیتابە) وە ئەو کەسانە وەها مەشغوولّی فەرمانبردنی خودان ئەگەر لە پێغەمەرانیش بن بێجگە لە پایەی ڕیسالەت‌و ڕەهبەری هەم ئەولیاو دۆستی خودان‌و پایەیان وا لەم ئایەتەدا کە ئەفەرموێت :

★ (ألا إنَّ أَوْلِياءَ اللهِ لا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ ولا هُمْ يَحْزَنونَ) (٦٢) ★

ئاگادار بن ! ئەوانە کە دۆستی خودان لەبەر ئەوە کە وان لە فەرمانبەرداری ئەوا حاڵیان وای لێ دێ کە نەترس و بیمیان لە هیچ شتێ دێ بەسەراو نە لەسەر نەمانی شتێ زوێر ئەبن ؛ چونکی خۆیانو هەموو عەلاقەیان تەسلیم کردوە بە خودا • یاخود لە رۆژی قیامەتا نە ترسیان دێ بەسەرا لە سزاو نە عاجزو زوێرن لە فەوتانی شتێ ؛ چونکی هەرچی ئارەزوو بکەن ئامادەیەو هەرچی لێی بترسن نیەو هەرچی کائینات هەیە لە لای ئەوانا قیمەتی نیە • وە ئەم زاتە گەورانە ئەوانەن کە خودا ئەفەرموێت :

★ (الَّذِينَ آمَنوا وكانُوا يَتَّقونَ) (٦٣) ★

ئەوانەن کە ئیمانیان هەیە بە خوداو پێغەمەری خودا بە ئیمانێکی دامەزراوو حاڵیان وایە لە خودا ئەترسنو خۆیان ئەپارێزن لە کوفرو لە تاوانو لە ئیشی پەستی جیهان •

★ (لَهُمُ البُشْرى في الحياةِ الدُّنْيا وفي الآخِرَةِ) ★

بۆ ئەو دۆستانی خودایە کە خاوەن ئیمانو خاوەن تەقواو پارێزن موژدە لە ماوەی ژیانی دنیادا بە هۆی موکاشەفاتی رۆحیەو ئیلهاماتی ئیلاهیەو خەوبینین بە شێوەی ئیلقای خۆشیو شادمانیو بەیانی ئەوە کە رزگار ئەبن لە دەردو مەینەت وە بە تایبەتی لە کاتی تەنگوچەڵەمەی بەسەرهاتاو لە کاتێ سەرەمەرگا وەکو دەرکەوتوە بۆمان گەلێ ئینسانی موسوڵمان لە وەختی سەرەمەرگا بانگ ئەکەن لە عەلاقەدارانی : ئەوا فلاّن کەسو فلاّن کەس هاتن بۆ لام یانی ئەرواحی ئەصفیا دێن بۆ لایانو موژدەی خۆشیان پێ ئەدەن •

وه له رۆژی قیامه‌تیشا فریشته‌ی ره‌حمه‌ت دێن خه‌به‌ریان پێ ئه‌ده‌ن که ئێوه ئینتر ئازار نابینن‌و به هه‌موو جۆرێ رزگار بوون .

★ (لا تَبْدِيلَ لِكَلِماتِ اللهِ) ★

جا خودا ئه‌فه‌رمووێت : ئه‌وه‌ی که بڕیارمان دا بۆ ئه‌هلی ویلایه‌ت واته ئه‌هلی ته‌قواو ئیمان راسته‌و دێته جێ‌و گۆڕین نیه بۆ فه‌رموده‌ی خوداو بۆ ئه‌و شتانه که قه‌راری داون .

★ (ذلكَ هُوَ الفَوْزُ العَظِيمُ) (٦٤) ★

وه گه‌یشتن به پایه‌ی موژده‌وه‌رگرتن گه‌یشتنه به مه‌قامێکی گه‌وره له لای خودادا .

★ (ولا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ) ★

ده‌خیل با قسه‌ی ئه‌و کافرانه که ئه‌ڵێن خودا نیه ، یا شه‌ریکی هه‌یه ، یا محه‌مه‌د پێغه‌مه‌ر نیه ، یا قورئان که‌لامی خودانیه ... تۆ زویرو دڵگران نه‌کا ؛ چونکی تۆ موژده‌ی خۆتت له خودا وه‌رگرتوه‌و به قسه‌ی ئه‌وان کزو داماو ناکه‌وی .

★ (إنَّ العِزَّةَ لِلهِ جَمِيعاً) ★

سه‌ربه‌رزی هه‌مووی موڵکی خودایه به هه‌رکه‌سی بدا ئه‌یداو به‌شی هه‌رکه‌س بدا که‌س ناتوانێ بیگۆڕێ .

★ (هو السَّمِيعُ العَلِيمُ) (٦٥) ★

خودا بیسه‌ره بۆ قسه‌ی ئه‌وانو زانایه به رازی دڵیان .

★ (اَلا إنَّ لِلّهِ مَنْ في السَّماواتِ ومَنْ في الاَرْضِ) ★

بێدار ببنەوە ! چ جای ئەوە کە عیزەتو صیفاتی بەرز بە دەستی خودایە هەموو زاتێکی عاقڵو هۆشیار کە لـە ئاسمانەکانا هەیـە لـە فریشتەکانو لە پێغەمەرەکان ، وەکو عیسای مەسیحو ئیدریس ـ بینا لەسەر ئەوە کە ئەویش وا لە ئاسمانا ـ وە هەرچی لە عەرزا هەیە وەکو پێغەمەرانو ئەولیاو دۆستانو غەیری ئەوان لە باقی مەخلووقاتی خاوەن شوعوورو فام هەمـوو مولکی خـودان ؛ چونکە هەمووی مەخلووقی ئەونو زاتو صیفاتیان لە خوداوەیە •

★ (وما يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعونَ مِنْ دونِ اللهِ شُرَكاءَ) ★

وە ئەو کەسانە کە غەیری خودا بانگ ئەکەنو عیبادەتی بۆ ئەکـەن تابیع نابن بۆ کەسانێ کە قیمەتو نرخێکیان بێ لە واقیعا •

★ (إنْ يَتَّبِعونَ إلاَّ الظَّنَّ وإنْ هُمْ إلاَّ يَخْرُصونَ) (٦٦) ★

ئەوان هەر تابیع ئەبن بە بازێ شتی وەهمیو تەخمینیو ئەوان هیچ نین ئیللا ئینسانێکی وەها لەسەر تەخمین ئەڕۆن •

★ (هـو الَّذي جَعَـلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيـهِ والنَّهارَ مُبْصِراً) ★

خودا خودایەکە کە کاتی ئێوەی کردوە بە دوو بەشەوە : بەشێکی تاریکە هەتاوی تێدا ونە بۆ ئەوە کە لـەو بەشەدا لـە هاتوچۆ بکەونو ئاسایشێ بگرنو هێزێ وەربگرن بۆ هەولی رزقو رۆزی ، وە بەشێکی بۆ رووناك کردوون بە هەتاو بۆ ئەوە هەموو شوێنێك دەرکەوێ بۆتانو پێویستی خۆتانی تێدا ببینن •

★ (إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ) (٦٧) ★

بە راستی هەیە لەم تەصەروفاتەدا گەلێ نیشانە بۆ گەورەیی خودا لە لای ئەوانە کە ئەفامن و ئەبیێن و گوێ رائەگرن بۆ ئامۆژگاری .

★ (قَالُوا : اتَّخَذَ اللهُ وَلَداً ، سُبْحَانَهُ ! هُوَ الغَنِيُّ لَهُ ما في السَّماواتِ وما في الأَرْضِ) ★

ئەو کافرانە وتیان ـ بە تەقلیدی باوکو باپیرە بێبیرەکانیان ـ : خودای تەعالا رۆلەی بۆ خۆی وەرگرتوە ؛ گاورەکان وتیان : عیسای کرد بە کوڕی خۆی ؛ وە جوولەکەکان وتیان : عوزەیری کرد بە کوڕی خۆی ؛ وە موشریکەکان وتیان : فریشتەکانی کردوە بە کچی خۆی ! خودا دوورە لەم ئیعتیباراتە ؛ چونکی ئەو بە راستی بێنیازە لە نەتەوەو نەتەوە بۆ جێگەداری باوکی فەوتاوەو بۆ دەوامدانە بە ئامانجی بەرز .. خودا هەر بودو هەر ئەبێ ؛ بە هێزو تەوانایە ؛ بێ نیازە لە عالەم لە ئەزەلەوە تا ئەبەدو هەموو ئاسمانانو عەرزو هەرچی لەوانایە بۆ خودایە .

★ (إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطانٍ بِهٰذا) ★

دەعوایە کە دوور بێ لە بەداهەتەوە بە بێ دەلیل ناکرێو ئێوە هیچ دەلیلێکی بەهێزتان لا نیە بەم کارەو لەسەر ئەم دەعوایە .

★ (اتَقُولُونَ عَلَى اللهِ ما لا تَعْلَمُونَ ؟) (٦٨) ★

ئایا ئێوە جەسارەت ئەکەن هەتا بڵێن لەسەر خودای بێ نیاز شتێکی وا کە خۆتان ناتوانن فامی بکەنو نایزانن ؟

★ (قُلْ : إنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ على اللهِ الكَذِبَ لا يُفْلِحونَ) (٦٩) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست تۆ بڵێ : بـە راستی ئەوانەی ئیفتیرا ئەکەن لەسەر خوداو درۆی لەسەر هەڵئەبەستن رزگار نابن لـە دنیادا ؛ چونکی داواکەیـان بۆ دانامەزرێو درۆکەیان لێ وەرناگیرێ ، وە لـە قیامەتیشا ؛ چونکی مادام بە کافری مردن ئەوە جەزایان ئەبێ بدرێتەوە •

★ (مَتاعٌ في الدُّنْيا ثُمَّ إلَيْنا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ العَذَابَ الشَّدِيدَ بِما كانُوا يَكْفُرونَ) (٧٠) ★

خۆشیو رابواردنی کەمیان هەیە لە دنیادا وە لە پاشان هەموو دێنەوە بۆ لای من ، وە بۆ لای ئێمەیە هاتنەوەی ئەوانو لـە دواییدا ئازاری ناباریان پێ ئەچێژین بە هۆی ئەو کوفرەوە ئەیانکرد •

★ (واتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نوحٍ إذْ قَالَ لِقَوْمِهِ : يا قَوْمِ إنْ كانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وتَذْكِيرِي بِآياتِ اللهِ ، فَعَلَى اللهِ تَوَكَّلْتُ ، فَأَجمِعُوا أَمْرَكُمْ وشُرَكاءَكُمْ ثُمَّ لا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إلَيَّ ولا تُنْظِرُونِ) (٧١) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست تۆ بخوێنەرەوە بەسەر ئەو کافرانـەدا باسی پێغەمەری خـاوەن هیممەتو خـاوەن عـەزم (نوح) کە یەکە پێغەمەرێکی ناودار بو لە پاش ئیدریس لە (جزيرة العرب)او ساکین بو لە لای باکووریەوە لەو کاتەدا کە رەوانەمان کرد بۆ سەر ئادەمیزادی ئەو ولاتەو فەرمووی بـە گەلەکەی : بێن خـودا بپەرستنو لەبتپەرستی دووربکەونەوە • ئەوانیش ئیطاعەیان نەکردو نوح پێی فەرموون : مادام ئەم دەعوەتو ئیرشادی منە لەسەر شانی ئێوە قورسەو لەسەر دڵتـان

گرانە مانەوەم لە ناوتاناو ئامۆژگاری کردنتان بـە خوێندنەوەی ئایـاتی خـودا بەسەرتاناو ئەتانەوێ دوژمنایەتیم بکـەنو بڕۆن بـە گژما ئـەوە بزانن من هەر لەسەر خودا ئیعتیمادو تەوەکول ئەکەمو بێن ئیشی خۆتان گردبکەنەوە لەگەڵ ئەو بتانەدا کە بە شەریکی خودایان دائەنێن وە لـە پاشان با ئیشەکەتان بە شێوەی پەنامەکی نەبێ لەسەرتان وە هەموو خەبەر بدەن بە یەکتر کە چی ئەکەن ، لە پاشان هەموو بە جارێ بێن بۆ سەر من بۆ کوشتنو لەناوبردنمو مۆڵەتم مەدەن •

★ (فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلاَّ عَلَى اللهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ) (٧٢) ★

جا پاش ئەوە کە هەر شتێکتان لە دەست هات بەجێتان هێنـا ئەگەر زانّ بوون بەسەر منو دەستەکەماو ئێمەتان فەوتاند ئەوا خۆتان رزگار کرد ، وە ئەگەر موسوڵمان بوون ئەوە ئەنجام پیرۆزیە بۆ خـۆتان ، وە ئەگەر لەگەڵ ئەوەدا کە نەتانتوانی ئێمە بفەوتێنو موسوڵمانیش نەبوون هەر پشتتان هەڵکردو دوورکەوتنەوە لە من ئەوە من هیچ زیانێ ناکەم ؛ چونکی من داوای هیچ دەستو دەهەندەێ یا مزدو تۆڵەیەکم لە ئێـوە نەکردوەو تۆڵەی من لەسەر خودایەو رو ئەکەمەوە لای ئەو ، وە مەشغوولی فەرمانبەری خودای خۆم ئەبمو ئەمرم پێکراوە کە لەوانە بم ملیان راکێشاوە بۆ خوداو موسوڵمان بوون •

★ (فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ ، وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ، فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ) (٧٣) ★

جا ئەو قەومە هیچ زیانێکیان پێ نەدرا لـــە نوحو موسوڵمانیش نەبوونو دەوامیان کرد لەسەر ئینکارو تەکذیب جا فەرمانمان دا بە نوح (کەشتی)یەکی دروستکرد بۆ خۆیو ئەتباعەکەیو فەرمانمان دا بـە ئاسمان بارانی بـە خورزمی رژاند بەسەر وڵاتاو وتمان بـە عـەرز هـەتا ئاوی ناوخۆی بخاتە سەرەوە تا بە جارێ ئاو لـە هەموو دەشتو دەرو کەژو کێوو هەردەیەکەوە سەری کردو عەرز ون بو لە ئاواو ئەمرمان دا بە نوح تا خۆیو دەستەو دایەرەو گیانلەبەران لە هـــەر نەوعێ جووتێ هەڵبگرێو هەموو لەسەر فەرمانی من رەفتاریان کرد جا نوحو دەستەو بەستەکەیمان رزگار کرد لە (تۆفان)و دوژمنەکانمان لە ئاوا خنکانـدو دەستەی نوحمان کرد بە پاشماوەو جێنشینی وەجاخی ئادەمیزادو جیهانی تازەمان پێکەوە نا وە ئەوانە کە ئایاتی ئێمەیان بە درۆدا ئەخستەوە غەرقمان کرد ، بڕوانە چۆن بو ئەنجامی ئەوانە کە ترسێنران لە سزای خـــوداو موبالاتیان نەکرد هەتا خودا وادەی خۆی بەجێهێنا بە رزگاری دۆستانو فەوتاندنی دوژمنان .

★ (ثُمَّ بَعَثْنا مِنْ بَعْدِهِ رُسُلاً إِلى قَوْمِهِمْ فَجاؤُهُمْ بِالبَيِّناتِ فَما كانُوا لِيُؤْمِنُوا بِما كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ ، كَذلِكَ نَطْبَعُ عَلى قُلُوبِ المُعْتَدِينَ) (٧٤) ★

لە پاش ئەو کارەساتە هات بەسەر قەومی نوحداو لە پاش ئەوە کە نوح ماوەیێ لەگەڵ دەستەکەیا دەوامی کـــردو پاش وەفاتی ئـــەووو دوورکەوتنەوەی عەهـــدی ریسالەتو ئیحتیاجی ئادەمیزاد بـــە ناردنی رەهبەران .. چەن پێغەمبرێکمان بەرو دوا ناردن بۆ لای قەومەکانیان ، واتە : هودمان نارد بۆ لای قەومی عاد لە وڵاتی یەمەندا لەو خاکە نەرمە

حاصڵخێزەدا . وە صالحمان پاش ئەو نارد بۆ سەر قەومی ثەمود لە بەینی حیجازو شاما ، واتە لە ئەردەنو ئەترافی ئەردەندا ، وە ئیبراهیمو لوطی برازای بۆ لای ئەهلی فەلەسطینو ئەترافی ئەو وڵاتە ئەوانیش هەرکام لە کاتی خۆیا هاتن بۆ لای گەلەکانیان بە موعجیزاتو ئایاتی خوداوەو ئـەو گەلانەیش ئەوەندە دوورکەوتبوونەوە لە خوداو لە دینپەرستی هەر لەوانە نەبوون ئیمان بێنن بەو خودا تەنهایە کە لە پێشا پێشینانەکەیان باوەڕیان پێنەکردبوون ئەوەندە دڵیان رەش بووبوەوە وە ئێمەیش ئاوەها مـۆر دائەنێین بەسەر دەرگای دڵی ئەو کافرانەدا کە زۆر لە رێگە لائـەدەنو تەجاوز ئەکەن لەسەر حودوودی خودای پەروەردگار .

وە لە پاش ئیبراهیمو لوط ، ئیسماعیلو ئیسحاقو یەعقووبو یوسفو ئەییوبو شوعەیبمان رەوانە کرد هەرکام بۆ قەومێ ؛ ئیسماعیلمان نارد بۆ سەر عەرەب لە وڵاتی حجیازاو ئیسحاقو یەعقووبمان نارد بۆ سـەر ئەو قەومە کە ئیبراهیم لە ناویانا بو ، وە یوسفمان نارد بۆ گەلی (ئەقباط)و بەنی ئیسرائیلو ، ئەیوبمان نارد بۆ سەر بەنیئیسرائیلو . شوعەیب بۆ ئەهلی مەدیەن .

★ (ثُمَّ بَعَثْنا مِنْ بَعْدِهِمْ موسى وهارونَ إلى فِرْعَوْنَ وَمَلَإِهِ بِآياتِنا) : ★

پاش زەمانی ئەوان موساو هارونمان رەوانە کرد بۆ سەر فیرعەونو کۆمەڵەکەی بە نۆ نیشانە گەورەکانمانەوەو بانگیان کرد بۆ ئیمانهێنان بە خودای تاکی بێ نیازی بێ باك .

★ (فاسْتَكْبَروا وكانُوا قَوْماً مُجْرِمِينَ) (٧٥) ★

ئەوانیش ئیمانیان نەهێنا لەبەر ئەوە خۆیان بە گەورەتر لەوە دانا کە فەرمانی خوداو پێغەمبەرانی وەربگرن وە کۆمەڵەیەکی تاوانبار بوون .

★ (فَلَمَّا جاءَهُمُ الحَقُّ مِنْ عِنْدِنا قالُوا : إنَّ هذا لَسِحْرٌ مُبِينٌ) (٧٦) ★

جا کاتێ موعجیزەی من بـــە شێوەی واقیعی گەیشت بەوان و تێگەیشتن دانیان نەنا بەوەدا کە ئەوە موعجیزەیە لە لای منەوە ئیظهار کراوە بۆ ئیشباتی ریسالەتی موساو هارون بەڵکو وتیان : بە راستی ئەم موعجیزەیە وەکو بوونی داری دەستی بـە مارو ، پڕتەودانەوەی دەستی موسا وەکو چرای پڕتەودار .. جادوەو شتێکە بە دیمەن وایە ، ئەنـا حەقیقەتی نیە ، واتە لەبەر سووکی زانستیان حەقیان لێ گۆڕا بە ناحەق .

★ (قالَ موسى : أتَقولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جاءَكُمْ أسِحْرٌ هذا ؟! ولا يُفْلِحُ الساحِرونَ) (٧٧) ★

جا حەزرەتی موسا بە ئیستیفهامی ئینکاری و لۆمەی دیاری فەرمووی پێیان : ئایا ئێوە ئەونە سەر لێشێواون بەو حەقەی کە لە لایەنی خوداوە دێت بۆتان باوەڕ ناکەنو بە پرسیار ئەڵێن : ئایـا ئەمـە جادوە ؟! لەگەڵ ئەوەدا جادووگەران قـەت رزگار نابنو پێغەمبەرانی خـــودا رەهبەری راستنو رزگارن .

★ (قالُوا : أجِئْتَنا لِتَلْفِتَنا عَمَّا وَجَدْنا عَلَيْهِ آباءَنا وتَكُونَ لَكُما الكِبْرِياءُ فِي الأرْضِ ؟) ★

وتیان : ئەی موسا ئایا تۆ لەگەڵ براکەتا هاتووی بۆ لامان بـۆ

ئەوە هەڵمانسووڕێنی لەو بیرو باوەڕە کە ئێمـــە لەسەری دامەزراوینو باوکو باپیرەی خۆمانمان دەستکەوتوە لەسەریو ئێمە کز بکەی وە لە ئاینی خۆمان لامان بدەیو بمانکەی بە پەیڕەوانی خۆتانو قیادەو زەمامو رشتەی سەرۆکیو پایەداری هەر بۆ خۆتان بێت .

★ (وما نَحْنُ لَكُما بِمُؤْمِنِينَ) (٧٨) ★

وەلحاڵ ئێمە قەت بۆ تۆ ئیمان ناهێنین ، واتـە نابین بـــە بچووکو پەیڕەوی تۆ ، وە یا لەبەر قسەی تۆ ئیمان بە خودای تەنیا ناهێنین .

★ (وقالَ فِرْعَوْنُ : ائْتونِي بِكُلِّ ساحِرٍ عَلِيمٍ) (٧٩) ★

وە فیرعەون فەرمانی دا بە وەزیری کارو دەستو دائیرەی دەربار : بڕۆن هەر جادووگەرێکی فەنانو زانا هەیە لە ولاتی میصردا بیانهێنن بۆ لام .

★ (فلمَّا جاءَ السَّحَرَةُ قالَ لَهُمْ موسى : ألْقُوا ما أنْتُمْ مُلْقُونَ) (٨٠) ★

کاتێ جادووگەرەکان هاتنو لە لایا حازر بوون موسا فەرمووی : دەی ئەوەی فڕەی ئەدەن فڕەی بدەن ! واتا هەرچیتان لەدەست دێ بیکەن !

★ (فلَمَّا ألْقَوْا ، قالَ موسى : ما جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ) ★

جا کاتێ کە جادووگەرەکان جادووی خۆیان دەرکردو نیشـــانی میللەتیان دا .. موسا (د) زانی بەوە کە ئەو کارانە بازێ شتی رووکەشو بێبایەخو بێنرخن ، وە فەرمووی : ئەوەی کە ئێوە کردتان ئەوەیە جادووە نەک ئەوەی کە فیرعەون بە جادووی دانا وەئ موعجیزەی خودای تەعالا کە دای بە ئێمە .

★ (إنَّ اللهَ سَيُبْطِلُهُ) : ★

وە بە راستی خودای تەعالا تێکی ئەداو لەبەر موعجیزەی خۆیدا کزیان ئەکا .

★ (إنَّ اللهَ لا يُصْلِحُ عَمَلَ المُفْسِدِينَ) (٨١) ★

بە راستی خودای تەعالا کاری نابـاری ساختەکاران تەئیید ناکاو یارمەتییان نادا .

★ (ويُحِقُّ اللهُ الحَقَّ بِكَلِماتِهِ ولَوْ كَرِهَ المُجْرِمونَ) (٨٢) ★

وە ئەوەی کە حەق بێو واقیعی بێ خودا هێزی پێ ئەداو تەئییدی ئەکا بە موعجیزاتی خۆی ، وە یا ئەو کارە کە موعجیزە بێ لـە لایـەنی خوداوە تەئییدی ئەکاو لـە لای خەڵکی جیهان بـە تەئثیری خـۆی دایئەمەزرێنێ هەرچەن تاوانبارەکان پێیان ناخۆش بێ .

★ (فَما آمَنَ لِمُوسَى إلاَّ ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ على خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ ومَلَإِهِمْ انْ يَفْتِنَهُمْ) : ★

جا لەگەڵ ئەوەدا کە موعجیزەی موسا سەرکەوتو عاساکەی موسا (د) بوو بە مارێکی ئەژدەهای گەورەو هەرچی جادووی جادووگەرەکان بوو قووتی دا کەس ئیمانی نەهێنا بە موساو نەکەوتە شوێنی کۆمەڵێ نەبێ لە جوانانی بەنی ئیسرائیل لە ترسێ فیرعەونو کۆمەڵە زەبانیەکەی مەبادا گیرۆدەی سزاو ئازاری ناهەمواریان بکەن .

★ (وإنَّ فِرْعَوْنَ لَعالٍ في الأَرْضِ وإنَّهُ لَمِنَ المُسْرِفِينَ) (٨٣) ★

وە حەقیان بوو بترسن ؛ چونکە بە راستی فیرعەون زۆر دەست رۆیشتوو بوو لە ولاتاو بە راستی لەوانە بو کە لە حەدی عادەت لای دا لە بیرو باوەڕدا لەبەر ئەوە کە داوای خودایی ئەکردو ، لە سیاسەتا ؛ چونکی چوارمێخەی خەڵکی ئەکێشایەوە ، وە لە ئیدارەدا ؛ چونکی ئیستیبدادی کردبو بە یاسای خۆی .

★ (وقالَ موسى : يا قَوْمِ إنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ) (٨٤) ★

وە کاتێ کە موسا تەماشای کرد موسوڵمانەکانی گەلەکەی کەوتنە ئازارو ترس لە دەستەی فیرعەون .. فەرمووی پێیان : ئەی کۆمەڵی من ئەگەر ئیمانتان هێناوە بە خودای پەروەردگارو بە تەوانایی ئەو دەی هەر لە سەر ئەو ئیعتیماد بدەنو پاڵ بە یارمەتی ئەوەوە بدەن ئەگەر بە راستی ملتان بۆ خودای تەعالا راکێشاوە .

★ (فقالُوا : عَلَى اللهِ تَوَكَّلْنا رَبَّنا لا تَجْعَلْنا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ) (٨٥) ★

ئەوانیش وتیان : هەر لەسەر خودا ئیعتیمادو تەوەکولمان هەیەو پاڕانەوەو وتیان : ئەی خودای پەروەردگاری ئێمە مەمانکە بە جێگەی فیتنەو دڵتێکچوون لە ئیمان لەبەر دەستی ئەو کۆمەڵە ستەمکارانەدا .

★ (ونَجِّنا بِرَحْمَتِكَ مِنَ القَوْمِ الكافِرِينَ) (٨٦) ★

وە رزگارمان بکە بە میهرەبانی خۆت لەو کۆمەڵە کافرە خودا نەناسە .

★ (وَاَوْحَيْنا إلى موسى واَخِيهِ : اَنْ تَبوَّءآ لِقَوْمِكُما بِمِصْرَ بُيوتاً ، واجْعَلوا بُيوتَكُمْ قِبْلَةً ، واَقِيموا الصَّلاةَ وبَشِّرِ المُؤْمِنِينَ) (٨٧) ★

جا پاش ئەوە کە حەزرەتی موساو هارون ریسالەتی خۆیان دەربڕیو موعجیزەیان نیشانداو زاڵبوون بەسەر جادووگەرەکانا فیرعەون کەوتە بەکارهێنانی قەساوەتو ستەمکاری بەرابەر بە بەنیئیسرائیلو هەڕەشەی لێکردن : نابێ گردبینەوە لە شوێنێکدا بۆ عیبادەتکردن نەکا بـە ناوی عیبادەتکردنەوە گردبینەوەو لەناو خۆتانا باسی خۆبوونتان بکەنو بەنی ئیسرائیلیەکان لەم رووەوە کەوتنە تەنگیەوە لێرەدا حەزرەتی موساو هارون خودا وەحی بۆ کردنو فەرمووی پێیان : کە قەومەکەی خۆتان دابمەزرێنن لە چەن خانوویەکداو نەفسی ئەو خانوانە وا دروست بکەن کە بەرەو قیبلە بن جا نوێژەکانتان بکەن بەرەو (قدس) کە شوێنی ئیسحاقو یەعقووب بووەو ، موژدە بدە بە خاوەن ئیمانەکان کە بە هۆی دەوام لەسەر عیبادەتی خوداوە رزگار ئەبن لە ستەمی فیرعەون •

بزانن ! لەم ئایەتەدا گەلێ مەعنـاو تەفسیر بەیـان کراوە ، وە ئـەم مەعنایە کە من نووسیم موافیقی فەرموودەی عالمە بەرزەکانە ؛ چونکی بەنی ئیسرائیلیەکان لەو چەرخەدا هەموویان خاوەن مالّ بوونو مەعبەدیشیان بوە کە بە جەماعەت گردبینەوە تیایا • بەس ئەوەندە هەیە لەو چەرخەدا لە ترسی دەستەی فیرعەون نەیانئەتوانی لە مەعبەدی مەشهوورا گردبینەوە ، جا خودا وەحی کرد بۆ موساو هارون کە هەرکەسێ لەو خاوەن مالآنـە هۆدەیێ بە دەم مالەکەیەوە بکاتەوە وە یا هۆدەیێ لە مالەکەی جیابکاتەوە بۆ عیبادەتو وایان دروست بکەن کە رووبـان لـە قیبلـە بێ ، لەبەر

بەجێهێنانی عیبادەت لەگەڵ ئادابی قودسیەتیا ، ئەوانیش ئەمەیان کردو تەرکی هاتوچۆی عیبادەتخانەی گەورەیان کرد .

★ (وقالَ موسى : ربَّنا إنَّكَ آتَيْتَ فِرْعونَ وَمَلأَهُ زِينَةً واَمْوالاً في الْحياةِ الدُّنْيا ، ربَّنا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ ، رَبَّنا اطْمِسْ على اَمْوالِهِمْ ، واشْدُدْ على قُلوبِهِمْ فَلا يُؤْمِنوا حَتَّى يَرَوُا العَذابَ الاَلِيمَ) (٨٨) ★

کاتێ کە موساو هارون ئاگادار بوون لەسەر ستەمکاریو دەماری فیرعەونو دەستەکەی زۆر دڵیان داگیرساو قاری کردو بە دڵ پاڕانەوەو موسا فەرمووی : ئەی پەروەردگار تۆ دیمەنو ئارایشێکی زۆرت داوە بە فیرعەونو دەستەکەی لە : بەرگی نایابو لە کەمەربەندی بە نرخو ، ئەسپی چالاکو ، دارایەکی زۆریشت پێداون لـــە : پارەی نەختو ، کشتوکاڵو ، باخوبێستانو ، تیجارەتو ، باخچەو تەخت .. بۆ رابواردنی ژیانی دنیایانو تۆ ئەمەت بۆ ئەوە پێداون کە رێگەی موافیقی عەقـڵو هۆشی سالمو ئەخلاقو خوو رەوشتی بەرز بگرن ، کەچی ئەونە بەدبەختو سیاچارەن کە رێگەی بیرو باوەڕی تاریکو کردەوەی ناشیرینیان وەرگرتوە (کأنە) تۆ ئەم مالەو ئەو مەقامەت لەبەر ئەوە پێداون کە خۆیان گومڕاە ببنو خەڵکیش گومراە بکەنو لە رێگەی دامەزراوی راستی تۆ لایـان بدەن . جا مادام ئەوان وەها ناسوپاس بوون پەروەردگارا تۆیش دارایيو مالەکەیان (طمس) بکەو مەحوی بکەرەوەو بیفەوتینەو ، دڵیان ببەستە با هەناسەی ئاسایشو گوشایش نەڕواتە ناوی هەتا وەها دڵیان رەش ببێتەوە

بە بێ هێزی بەرچاوکەوتنی سزایەکی نابار ئیمان نەیەنن ، هەرچەن لـەو کاتەدا ئیمان سوودی نیە ، وە لەو کاتەدا کە حەزرەتی موسا ئەم دۆعایانەی ئەکرد حەزرەتی هاروونی برای ئامینی لەسەر دۆعاکان ئەکرد .

★ (قالَ : قدْ اُجيبَتْ دَعْوَتُكُما فاسْتَقيما ولا تَتَّبِعانِّ سَبيلَ الَّذينَ لا يَعْلَمُونَ) (٨٩) ★

جا خودا وەحی بۆ کردنو فەرمووی : وا بـە راستی دۆعاکەتان قەبوولّ کرا ، دەی ئێوە هەروا وەکو دەوامتان کردوە دەوام بکەن لەسەر کاری خۆتانو بەنیئیسرائیل بانگ بکەن بۆ لای خوداو هەرگیز مەکەونە شوێن ئەوانە کە ئیمان ناهێنن بە خودای خۆیان .

★ (وجاوَزْنا بِبَني إسرائيلَ البَحْرَ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وجُنودُهُ بَغْياً وعَدْواً) ★

جا ئەمرمان کرد بە موسا کە خۆیو هارونی برای لەگەڵ بەنیئیسرائیلدا لەو شارە دەرچن وە فیعلەن هەموو دەرچوونو رامانبواردن لە دەریای نیلو ئاوی نیل بۆیان بو بە دەشتی ساراو ، کاتێ کە فیرعەونو دەستەکەی بەم پەرینەوەیان زانی خۆیو سوپاکەی کەوتنە شوێن موساو هـارونو بەنیئیسرائیلەکان بۆ ئەوە کە پێیان بگەنو ستەمیان لێبکەنو تەجـاوز بکەن لەسەریان بە کوشتنیان یا بیانگێڕنەوە بۆ میصر بۆ ئەوە خزمـەتی خۆیانیان پێ بکەن وەکو بەندە ، جا لەبەر ئەوە خودا ئەم کارەی بـۆ ئەوە ڕێکخست کە فیرعەون لەناو بەرێ بە خۆیو دەستەو بەستەکەیەوە لە ئاوی نیلدا خنکاندنی .

★ (حَتَّى إِذا أَدْرَكَهُ الغَرَقُ قالَ : آمَنْتُ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلاَّ الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنو إِسْرائِيلَ) ★

لەو کاتە تەنگەدا کە ئاوەکە ئەوو دەستەکەی داگیر کردو خەریک بوون بخنکێنو گیانیان دەربچێ .. فیرعەون وتی : ئیمانم هێنا بەو کەسەو بەو خودایە کە بەنیئیسرائیلیەکان ئیمانیان پێ هێناوەو هیچ خودایێ نیە ئەو نەبێ .

★ (وَأَنا مِنَ المُسْلِمِينَ) (٩٠) ★

وە من لەو کەسانەم کە فەرمانبەردارنو ملیان راکێشاوە بۆ ئیطاعەی خودای بەنیئیسرائیل .

★ (الآنَ وقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وكُنْتَ مِنَ المُفْسِدِينَ ؟!) (٩١) ★

جا خودا فەرمووی بە موساو هارون : من ئەو تەسلیمە قەبوونْ ناکەم لە حاڵی ناچاریدا ، ئایا ئیستە ئیمان دێنی لەم ناعیلاجیەدا ؟!

★ (فاليَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً) ★

واتە جا ئیمڕۆ هەرچەن ئەم دەریا وە یا ئەم رووبارە گەورە لەوانەیە گەلێ شتی گەورەی تێدا وێ بێ بەڵام ئێمە تۆ رزگار ئەکەین لە وێبوونو ئەتخەینە سەر (نەجوە)یێ واتە (ناوڕەوان) یا (کورگە) هەتا لەشەکەت بناسرێو ئەم کارەساتە کە هات بەسەر تۆدا بێ بە نیشانە لەسەر گەورەییو تەوانایی من بۆ ئەوانە کە لە پاش زەمانی ئێوەدا ئەبن .

وە یاخود ناسراوی لەشەکەتو راگرتنی بە هۆی دەرمانەوە ئەبێ بە دەلیل بۆ پاشکەوتوان لەسەر وجوودی تۆو ستەمکاریتو فەوتانو نەدانتان لەسەر تەختی پایەداری خۆتان .

★ (وإنَّ كَثيراً مِنَ النَّاسِ عَنْ آياتِنا لَغافِلُونَ) (۹۲) ★

وە بـــە راستی گەلێ لـــە ئادەمیزاد لە تەماشاکردنو عیبرەتو پەندوەرگرتن لە کارەکانی من غافڵو بێهۆشنو فەرامۆشکارن .

★ (ولَقَدْ بَوَّأْنا بَني إسرائيلَ مُبَوَّءَ صِدْقٍ ورزَقْناهُمْ مِنَ الطَّيِّباتِ فما اخْتَلَفُوا حتَّى جاءَهُمُ العِلْمُ) ★

بە راستی ئێمە بەنیئیسرائیلمان دانا لە قەرارگایەکی بەرزی بەڕێزا کە هەرکەس تاریفی بکردایە راستی ئەکردو رۆزیمان پێدان لە خواردەمەنی دڵخوازی پەسەند کەچی ئەوان لە پیرو باوەڕاو لە کردەوە باشەکانا نەهاتن بەیەکاو تێك نەچوون هەتا کاتێ کە عیلمو زانستی راستیان دەستکەوت واتە لەو کاتەدا کە بوون بە زانیار ئەبوو هۆشـــیار بنو سوپاسگوزاری خودای گەورە بن کەچی لەو کاتەدا دایانە دواوەو تێکچوونو لـــە دین لایان دا .

★ (إنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ القِيامَةِ فِي ما كانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ) (۹۳) ★

بە راستی خودای تۆ حوکم ئەدا لە بەینیاناو تاوانبارو بێ تاوان جیا ئەکاتەوەو هەر یەکێ لەوانە ئەگەیەنێ بە جەزای خۆی بەرامبەر بەو پیرو باوەڕانەو ئەو کردەوانە کە ئیختیلافیان بوە تیایانا .

ئەم ئایەتە پیرۆزە بە کورتی ئەحوالی بەنیئیسرائیل نیشـــان ئەدا ؛ چونکی گەلێ کاتی وایان بەسەرا هاتوە زۆر داماو بوونو نەزان بوون پاش ئەوە خودا رزگاری کردن لە نەزانی بۆ زانستو لە داماوی بۆ بەرزی ئەوسا لە حوکمی خودا لایانداوە وەکو لادانیان لە تەوحیدو خواپەرستی

بۆ گوێرەکەپەرستی پاش رزگاربوونیان لە فیرعەونو وەکو دەرچوونیان لە حوکمی پێغەمەرەکانی خۆیان لە زەمانی موسادا لە تەپەداو وەکو لادانیان لە زەمانی پێش جەنگی بەختەنەصرداو لادانیان لە زەمانی حەزرەتا ـدـ .

جا خودای تەعالا بە شێوەی خیطاب لەگەڵ حەزرەتا ـدـ وە مەبەست ئەو کەسانە بێ کە دڵیان دانەمەزراوە لەسەر باوەڕ بە قورئان فەرمووی :

★ (فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنا إِلَيْكَ فَاسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَؤُنَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ) ★

ئەگەر تۆ وای لە شکدا لە راستی ئەوەی کە ناردوومانەتە خوارەوە بۆ لای تۆ دەی پرسیار بکە لەو پیاوە راستانەی وا کە کتێبی ئاسمانییان بۆ هاتوەو خوێندوویانەتەوەو ئەیخوێنەوە هەتا باش حاڵی بی کە ئەم قورئانە راستەو حەقەو لەگەڵ کتێبە پێشوەکانا هاوقەولن لە ئیمان بەخوداو پێغەمەرانو رۆژی قیامەتو جەزای کردەوەدا .

★ (لَقَدْ جاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ) ★

قەسەم ئەخۆم کە حەقو ئەحکامی واقیعی هاتوە بۆ لای تۆ لە لای خودای خۆتەوە .

★ (فَلا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ) (٩٤) ★

ئیتر قەت لەوانە مەبە کە لەم بابەتەدا وان لە شکدا . هەروا لەسەر ئەم شێوەیە خیطاب لە ئایەتی :

★ (ولا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآياتِ اللهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخاسِرِينَ) (٩٥) ★

وە تۆ لەوانە مەبە کـە باوەڕیان نەکردوە بـە ئایاتی خودا هەتا ببی بەوانە کە لە ژیانی خۆیانا زیانیان کردوە •

★ (إنَّ الّذينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لا يُؤْمِنونَ) (٩٦) ★

بە راستی ئەو کەسانە کە کەلیمەی عەزاب دامەزراوە لەسەریان • واتە بڕیار دراوە کە سزا بدرێن لەبەر بەدکاری خۆیان •• ئەوانە ئیمان ناهێنن •

★ (ولَوْ جاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتّى يَرَوُا العَذابَ الاَليمَ) (٩٧) ★

هەرچەن کە هەر ئایەتێ هەیە موناسبی حاڵی ئەوان بێتە خوارەوە بۆ ئامۆژگاری ئەوان هەر ئیمان نایەنن هەتا بە چاوی خۆیان سزای ناباری ناهەموار ئەبینن •

★ (فلَوْلاَ كانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَها إيمانُها ـ إلاَّ قَوْمَ يُونُسَ لَمّا آمَنُوا ـ كَشَفْنا عَنْهُمْ عَذابَ الخِزْيِ في الحياةِ الدُّنْيا ومَتَّعْناهُمْ إلى حينٍ) (٩٨) ★

ئەوە بۆچی هیچ ئەهلی دێێ نەبو کە ئیمان بێنێو ئیمانەکەی سوودی پێبدا ئیللا کۆمەڵەکەی حەزرەتی یونس نەبێ ئەوان کاتێ ئیمانیان هێنا ئەو عەزابەی کە هۆی رسوایی دنیا بوو لامان برد لەسەریانو پاش ئەوەیش خاوەن بەشو بارەم کردن بە خۆشی تا ماوەیێ ؟

واتە : هیچ قەومێ لە ئەهلی وڵاتە تاوانبارەکان لە کاتی ئیستیحقاقی عەزابا ئیمانیان نەهێنا بـە نەوعێ ببێ بـە هۆی دەفعی ئەو عەزابە قەومی یونس نەبێ ، ئەوان لـەو کاتەدا کە نزیك بو سزا دابارێ بەسەریانا لـە تاوانباری پەشیمان بوونەوەو تەوبەیان کردو خودای تەعالا بە میهرەبانی

خۆی تەوبەکەی لێ قەبوونْ کردنو سزاکەی نەنارد بۆیانو بە ئاسایش ژیان تا ماوەی خۆی .

ریوایەت کراوە : کـە حەزرەتی یونس ـدـ مەشهوورە بـە یونسی کوڕی (مەتی) کـە مەتی ناوی دایکی بوە لە پێغەمەرانی بەنیئیسرائیل بوەو لە کاتی (طوائف الملوك)دا لە پاش وەفاتی ئەسکەندەری رۆمی کە سێصەدو سی ساڵ پێش لەدایکبوونی عیسـا دنیای داگرتوەو لـە پێش لەدایکبوونی عیسادا ـدـ خودای تەعالا رەوانەی کردوە بۆ لای ئـەهلی (نەینەوا) کـە بەشی خۆرهـەلاتی شـاری موصڵی ئیسڕۆیە ، ئەوانیش باوەڕیان پێنەکردو حەزرەتی یونس لە لایەنی خوداوە وادەی دا بە سزاو ترساندنی لە رۆژێکی تایبەتیدا . وە لەو رۆژەدا کە لە ئاسمانەوە نیشانەی قاری خودا پەیدا بوو تـەمو هەورو تۆز دنیای داگرت حەزرەتی یونس عەقیدەی هاتەسەر ئەوە کە سزا دێتەخوارەوە بۆ سـەر ئەو قەومە ، بـە حاڵەتێکی عاجزیو قار لەو قەومە کە ئیمانیان نەهێنا . وە عەزاب هـات بۆیان ، لەو شوێنە درچوو رووی کردە روباری گەورەی (دجلە)و سواری کەشتی بو . وە لـە کاتی تایبـەتیدا کەشتیەکە وەستاو کەشتیوانەکەیش لەسەر بەراوردی خۆیان بڕیاری دا کە ئینسانێکی تاوانبار ـ واتە بەندەیەکی لە سەید راکردو ـ وا لەو کەشتیەداو پێویستە بخرێتە ناو ئەو دەریاوە ، کاتێ قورعەیان خست بە ناوی (یونس)ەوە دەرچو وە یونسیان خسـتە ناو دەریاکەوە . بە ئەمری خودا (حووت)ێ لە دەریادا بوو قووتی داو حەزرەتی یونس لە پەرێشانی خۆیدا هێشتا بە گەرمایی ناوسکی ماسیەکە نەسووتابو هاواری کرد لە خوداو پاڕایەوەو فەرمووی : (لا اله الا انت سبحانك اني كنت من الظالمين) .

بە ئەمری خودا حووتەکە لووتی بردە نزیکی قەراخی دەجلەو یونسی فڕەدایە دەرەوە ، ئەویش بـە نیوەگیانێکەوە خۆی راکێشا بۆ وشکانو راکشاو خودای تەعالا داری کوولەکەی لەسەر رواندو لە سێبەری ئەو دارەدا مایەوە هەتا لەشی هاتەوە سەر خۆی •

لەولایشەوە قەومەکەی کاتێ چاویان کەوت بەو هەورو تەمو تۆزو پەڕێشانیە هەموو حاڵی بوون ئەمە سزایەو لەسەر وەعدەکەی یونس دێتە خوارەوەو گەڕان بە شوێنیا نەیاندۆزیەوەو خۆیان هەموو پیرو جوانو منداڵ گردبوونەوە هاواریان کرد لە خوداو تەوبەیان کردو خودا سزاکەی لەسەر لابردن •

یا پاش ئەوە کە یونس ـدـ هاتەوە سەرخۆ هاتەوە بۆ نەینەواو بە ئەمری خودا دەستی کردەوە بە ئامۆژگاری ئەو قەومەو ئیمانیان پێهێناو باوەڕیان کرد کە پێغەمەری خودایەو ، بینا لەسەر ئایەت ئەو قەومە ژمارەیان لە سەدهەزار کەس زیاتر بوە • هەروا مانەوە تا کاتێ خودا بڕیاری دابو بۆیانو لەسەر دینداری دەوامیان کرد •

وە لـە ریوایەتێ ترا یونس رۆیشت بۆ شاری (یافـا) لـە وڵاتی فەلەستیندا‌و لەوێ رۆیشتە سەر دەریاو سواری کەشتی بوو کەشتیەکە لە دەریادا وەستاو یونس بە قورعە خرایە دەریاکەوە •

جا خودای تەعالا دڵخۆشی حەزرەتی محەمەد ـدـ ئەکا بەوە کـە خـودا خۆی یاسایەکی داناوەو عەقڵو هۆشێکی داوە بـە ئادەمیزادو ، پێغەمەران رەوانە ئەکا بۆ سەریان ، جا هەرکەسێ ئیمانی هێنا ئـەوە بـە بەختیاری ئەمرێ ئەوانەیش ئیمانیان نەهێنا بە خواستو خواهیشی خۆیان ئەوە بـە بەدبەختی ئەمرن ، ئیتر پێغەمەران نابێ خۆیان زویر بکـەن لـە

ئینکارو سەرپێچی ئەو ئادەمییانە ؛ چونکی خۆیان ئیختیاری خۆیان وەها سەرف ئەکەن هەرچەن کە خودا ئەگەر بیەوێ ئەتوانێ وا بکا هەموو ئیمان بێنن ، بەڵام ئەوە ئەبێ بە ئیمانی ناچاری بۆ ئەوانو سوودێ نادا بەوان ، وە ئەوەی بەسوود بێ ئیمانهێنانە بە ئارەزوو دڵخوازی خۆیان ، جا بۆ گەیاندنی ئەم مەبەستە خودای تەعالا ئەفەرموێت :

★ (ولو شَاءَ ربُّكَ لآمَنَ منْ فِي الاَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعاً) ★

ئەگەر خودای تۆ خواستی ببوایە هەرچی ئادەمیزادێ وا لەسەر عەرزا هەموو ئیمانیان ئەهێنا •

★ (افاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حتَّى يَكونُوا مُؤْمِنِينَ ؟!) (٩٩) ★

مادام ئەو خواستەی نیەو ئەو خەڵکەی حەواڵەی ئیختیاری خۆیان کردوەو ئەوان ئیمان نایەنن ئایا ئەی پێغەمەری خۆشەویست تۆ زۆر ئەکەی لە خەڵك هەتا ئەوان ئیمان بێنن بە زۆر لەگەڵ ئەوەدا کە ئەو زۆرکاریە هیچ سوودی نیە بۆیان ؟! نەخەیر زۆرکاری بێسوودەو تۆیش ئەم کارە بدەرە دەستی خۆیان ؛ هەرکەسێ ئیمانی هێنا ئەوە زۆر موبارەکەو پیرۆزی خۆی وەرئەگرێ ، وە هەرکەسێکیش ئیمان نایەنێ ئەوە ئەڕوا بۆ خۆی چی ئەکا ئەیکا هەتا ئەمرێ ئەوسا هەرکام لەم دوو نەوعە ئادەمیزادە جەزای خۆی وەرئەگرێ •

★ (وما كانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ إلاَّ بِاِذْنِ اللهِ) ★

قەت ڕێك ناکەوێ بۆ هیچ نەفسێ کە ئیمان بێنێ بە خواستی خودا نەبێ ؛ وە خواستی خودایش لەسەر ئیعلاناتی خۆی بۆ ئەو کەسانە ئەبێ کە بە ئەدەبو شوعوور وردبینەوەو بیرێ بکەنەوە لە حاڵی خۆیان کە

نەبوونو خودا دروستی کردوون ، وە ئەم لەشو هۆشو شێوەو قەوارە بە خۆڕایی دروست نەکراوەو پێویستە ئینسان پەروەردگاری خـۆی بناسێو بیپەرستێو ئیمانی پێبهێنێ ، جا مادام ئەوان وایان کرد خودایش لە ئاسمانی میهرەبانی خۆیەوە بارانی پیرۆزیو ئیمان ئەبارێنێ بەسـەر دڵیانا •

★ (ويَجْعَلُ الرِّجْسَ على الَّذِينَ لا يَعْقِلونَ) (١٠٠) ★

وە خودای تەعالا بە قاری خۆی بەرابەر بەوانەیش کە بە دەمارنو پیرناکەنەوە لە حاڵی خۆیانا هـەتا خودا بناسنو لا ئەدەن لـە پەیامی پێغەمەران بارانی ژاراوی پیسی بێ ئیمانی ئەڕژێنێ بەسەر ئەوانەدا کە نەفامن •

★ (قُلِ : انْظُروا ماذا في السَّماواتِ والاَرْضِ) : ★

ئەی خۆشەویست تۆ بفەرموو پێیان : ئـەی ئادەمیزاد بڕوانو وردبینەوە چی هەیە لە ئاسمانەکانا لە ئەستێرەو لە عەجائیبی ئەشـکالو دائیرەو جازیبەو چی هەیە لە عەرزا بە وشکو تەڕیەوە بە ساراو دەریاوە ، بە کەژو کۆساریەوە لە ئەنواعی کانو ، دارو ، گیـاو گوڵو گوڵزاری ڕەنگامە ... ئەمانە یەکە یەکەو بـە شێوەی تێکڕایی ئەبن بـە دەلیلی ڕوونا کی بێگومان لەسەر وجوودی خودایەکی تەنیای زیندووی زانـای تەوانا • هەتا لە نەفامیو نەزانین دەرچنو تێبگەن ئەم جیهانە بە خۆڕایی دروست نەکراوەو یاسای شەرعی خودا راستە •

★ (وما تُغْنِي الآياتُ والنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لا يُؤْمِنونَ) (١٠١) ★

وە بەیانی ئـەوەیش بکـە کـە موعجیزاتو ئامۆژگاریو موژدەدان

بـە ئەهلی فەرمانو ترساندنی ئینسانە بێباوەڕەکان هیچ سوودێ نادا و کەڵکی نیە بۆ دەفعی عەزاب لە کۆمەڵێکی وەها کە لـە عیلمی خودادا رابوردوە ئەوانە خۆیان ماندوو ناکەن لە دۆزینەوەی رێگەی راستاو ئیمان ناهێنن .

★ (فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ إِلاَّ مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ ؟) ★

ئایا ئەوانە کە وەها دڵڕەق و دڵڕەشن و موبالات ناکەن بـە ئایاتی خودا چاوەڕێ ئەکەن مەگەر بۆ وێنەی ئەو کارەساتانە کە رووبان دا لە زەمانی ئەو کەسانەدا کە رابووردوون لـە پێش ئەمانا ؟ ئەڵبەتە هـەر چاوەڕێی ئەوە ئەکەن .

★ (قُلْ : فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ) (۱۰۲) ★

جا تۆ پێیان بفەرموو : مادام وایە دەی ئێوە چاوەڕێ بکەن منیش لەگەڵ ئێوەدا لەوانەم کە چاوەڕێی ئەمری خودای تەوانا ئەکەم تـا بزانین چی ئەکا .

★ (ثُمَّ نُنَجِّي رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ حَقّاً عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ) (۱۰۳) ★

پاش ئەوە کە سزاکەمان نارد بۆ فەوتاندنی ئەو کافرانە پێغەمەرەکانمان رزگار ئەکەین و موسوڵمانەکانیش هەروا رزگار ئەکەین لەو سزایە ؛ چونکە بڕیارمان داوە لەسەر یاسای خۆمان کە موسوڵمانەکان رزگار ئەکەین .

★ (قُلْ : يا اَيُّها النّاسُ إنْ كُنْتُمْ في شَكٍّ مِنْ دِيني فلا اَعْبُدُ الّذينَ تَعْبُدونَ مِنْ دونِ اللهِ) ★

تۆ ئەی خۆشەویست بفەرموو : ئـەی ئادەمیزادەکان ئەگەر ئێوە وان لە گوماناو دوو دڵن لە قەبوولی دینەکەی منداا ئێوە بێ گومان بزانن کە من لە دینی خۆما دوودڵ نیمو عیبادەتی ئـەو بتانـە ناکەم کە ئێـوە عیبادەتیان بۆ ئەکەنو لە خودا لائەدەن •

★ (ولكِنْ اَعْبُدُ اللهَ الّذي يَتَوَفّاكُمْ) ★

بەڵام عیبادەت ئەکەم بۆ ئەو خودایە کە ڕۆحی ئێوە وەرئەگرێو گیانتان ئەکێشێ •

★ (وامِرْتُ اَنْ اكونَ مِنَ المُؤْمِنينَ) (١٠٤) ★

وە ئەمرم پێ کراوە کە من لە موسوڵمانە دامەزراوەکان بم •

★ (واَنْ اَقِمْ وجْهَكَ لِلدّينِ حَنيفاً ولا تَكونَنّ مِنَ المُشْرِكينَ) (١٠٥) ★

وە من ئەمرم پێکراوە لە لایەنی خودای خۆمەوە : کە ڕووی خۆت راست هەڵسووڕێنە بۆ لای خودای خۆتو ، شەخسیەتی خۆت ڕاگرە بۆ بەجێهێنانی ئادابی دین بە حاڵێکەوە دەرکەوێ کە تۆ لات داوە لـە هەموو ئایینی پڕو پووچو ڕووتکردوە لە خودای گەورە کە پەروەردگاری جیهانە ، وە پێمووتراوە : کە بە قەطعی لە کافرە موشریکەکان مەبـە کە هاوڕێ بۆ خودا بڕیار ئەدەن •

★ (ولا تَدْعُ مِنْ دونِ اللهِ ما لا يَنْفَعُكَ ولا يَضُرُّكَ) ★

وە پێمووتراوە : کە بانگی کەس مەکە لە غەیری خودا کە بانگکراوەکە شتێکی وایە نە ئەتوانێ سوودت پێبداو نە ئەتوانێ زیانت پێبگەیەنێ .

★ (فَإِنْ فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذاً مِنَ الظّالِمينَ) (١٠٦) ★

ئەگەر تۆ بانگ بکەی لە کەسێ کە نە سوودو نە زیانی لێ پەیدا نابێ لەم کاتەدا بزانە کە بە راستی تۆ لەوانەی کە ستەمیان لە خۆیان کردوە .

★ (وإِنْ يَمْسَسْكَ اللهُ بِضُرٍّ فَلا كاشِفَ لَهُ إِلاّ هُوَ) ★

خودای تۆ خودایەکی وەهایە ئەگەر تۆ بگرێ بە زیانێ لە نەفسدا یا لە مالّ وە یا لە ئەولادا ئەوە کەس ناتوانێ ئەو زیانە لاببا خۆی نەبێ .

★ (وإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلا رادَّ لِفَضْلِهِ ، يُصيبُ بِهِ مَنْ يَشاءُ مِنْ عِبادِهِ وهُوَ الغَفُورُ الرَّحيمُ) (١٠٧) ★

وە ئەگەر خواستی خێرو پیرۆزیو ئاسایشت بۆ بکا دیسان کەس ناتوانێ بەرابەری بکا لەگەڵیاو مەنعی ئەو خێرە بکا ، ئەیدا بە هەرکەسێ مەیلی لێی هەیە ، بە راستی خودا تاوانبەخشو میهرەبانە .

★ (قلْ : يا اَيُّها النّاسُ قَدْ جاءَكُمُ الحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ ، فَمَنِ اهْتَدى فَإِنَّما يَهْتَدي لِنَفْسِهِ ، ومَنْ ضَلَّ فَإِنَّما يَضِلُّ عَلَيْها . وما اَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكيلٍ) (١٠٨) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست تۆ بفەرموو : ئەی ئادەمیزادێ کە گردبوونەتەوە لەم سەر عەرزەدا لەم کاتو زەمانەدا بە راستی کێبی

راستو دینی راستو پێغەمەری راست لە لایەنی خوداوە هات بۆ لاتان ، جا هەرکەس لەسەر خەتی ئەو کتێبەو ئەو پێغەمبەرە رێگە ئەگرێو ئەڕوا بە رێگەدا ئەوە شارەزای خێر بوە بۆ خۆیی‌و سوودەکەی بۆ خۆیەتی وە هەر کەسێکیش لەسەر رووناکی ئەو کتێبەو فەرموودەی ئەو پێغەمبەرە نارواو گومڕا ئەبێ ئەوە ئەو گومڕاهیەی هەر زیانی بۆ خۆیەتی‌و من نیگابانو موراقیب نیم لەسەر ئێوە .

★ (واتَّبِعْ ما يُوحى إِلَيْكَ واصْبِرْ حَتَّى يَحْكُمَ اللهُ وهُوَ خَيْرُ الحَاكِمِينَ) (١٠٩) ★

وە بکەوەرە شوێنی ئەوەی کە وەحی کراوە بۆ لاتو خۆت بگرە بەرابەر بە ئازاری دوژمنایەتی کافرەکان هەتا خودا خۆی فەرمان ئەدا بە ئەنجامی هەردووڵاکەتان ، وە بزانە خودا باشترو عادلتر فەرمانبەرێکە لە عالەما .

سووره‌تی هوود

مه‌کی‌یه ئایه‌ته‌کانی ۱۲ و ۱۷ و ۱۱٤ نه‌بێ ، ئه‌مانه مه‌دەنین • له پاش سووره‌تی یونس هاتوه‌ته خواره‌وه •

۱۲۳ ئایه‌ته

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

★ (الـر) ★

ئه‌م سووره‌ته که به‌م حه‌رفانه ناوبراوه •

★ (كِتَابٌ اُحْكِمَتْ آيَاتُهُ) ★

کتێبێکه ئایه‌ته‌کانی به نه‌وعێ دامه‌زراون که عه‌یبیان تیا نیه •

★ (ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ) (۱) ★

حه‌رفی (ثم) بۆ ماوه‌یه لـه قه‌درو میزانا ، واتـه ئه‌م سووره‌ته ئایه‌ته‌کانی به بێ عه‌یبی نازڵ کراون بۆ عه‌رز بۆ لای پێغه‌مه‌رو داڕژراون له مه‌وضووعاتی خاوه‌ن نرخی ئیعتیقادیات‌و عه‌مه‌لیاتدا لـه لایـه‌نی خودایه‌که‌وه که خاوه‌ن حیکمه‌ته‌و ئاگاداره له‌سه‌ر هه‌موو شتێ •

★ (الاَّ تَعْبُدوا إلا اللهَ إنَّني لَكُمْ مِنْهُ نَذيرٌ وبَشِيرٌ) (۲) ★

که ئه‌مه ئه‌گه‌یه‌نن عیباده‌ت‌و به‌نـده‌یی‌و په‌رستیاری مه‌که‌ن مه‌گه‌ر بۆ ئه‌و زاته (واجب الوجود)ه که ناوی (الله)یه‌و به راستی بزانن که من بۆ ئێوه موژده‌ده‌رو ترسێنه‌رم له لایه‌نی ئه‌وه‌وه •

★ (وَانِ اسْتَغْفِروا ربَّكُمْ ثُمَّ تُوبوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعاً حَسَناً إِلى اَجَلٍ مُسَمّىً) ★

وە ئەمەیش ئەگەیەنێ کە ئێوە ئەی هۆشیاران داوای عەفوی تاوانەکانتان لە پەروەردگاری خۆتان بکەنو هەموتان دەسبەرداری گوناح بینو بگەڕێنەوە بۆ لای ئەو جا ئەگەر ئاوا بکەن لەزەتو خۆشیتان پێئەدا بە شێوەیەکی عەدلو ڕێك هەتا وادەو کاتێکی دیاری‌کراو •

★ (ويُؤْتِ كُلَّ ذي فَضْلٍ فَضْلَهُ) ★

وە خودا ئەدا بە هەموو خاوەن زیادەعیبادەتێ زیادە ئەجرێکی خۆی •

★ (وإِنْ تَولَّوْا فَاِنِّي اَخافُ عَلَيْكُمْ عذابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ) (٣) ★

وە ئەگەر ئەو گەلە کە ئەم کتێبەیان بەسەرا ئەخوێنیتەوە پشت هەڵبکەن لە حەق ئەوە بە ڕاستی بزانن خودا لێیان عاجز ئەبێو من ئەترسم کە ئازاری ڕۆژێکی گەورەیان بەسەردا بێ کە ڕۆژی قیامەتە ، وە یا ڕۆژی قارگرتنی خودایە لەسەریان لە دنیادا •

★ (الى اللهِ مَرْجِعُكُمْ وهُوَ على كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) (٤) ★

ئەی هۆشیاران بایی مەبن بە خۆتان ، لە ئەنجاما گەڕانەوەتان هەر بۆ لای خودایەو ئەو خودایە تەوانایە بەسەر هەموو شتێکدا کە لە دائیرەی ئیمکاندا بێ •

★ (اَلا إِنَّهُمْ يَثْنونَ صُدورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ اَلا حِينَ يَسْتَغْشونَ ثِيابَهُمْ يَعْلَمُ ما يُسِرُّونَ وما يُعْلِنونَ إِنَّه عَلِيمٌ بِذاتِ الصُّدورِ) (٥) ★

جا ئەڵێ : ئاگادار بە ئەی پێغەمەری خۆم بـە راستی ئەو کافرانە سینەی خۆیان هەڵئەسووڕێنن بۆ ئەوە کە خۆ بشارنەوە لە محەمەد (د) وە یا لە خودای محەمەد بەڵام بێ سوودە •

بێدارین ! لەو کاتەدا کە خۆیان دائەپۆشن بە بەرگەکەیان . واتە بە نوێنی کاتی نوستنیان خودای تەعالا عالمـەو زانایە لەسـەر ئـەو خەیاڵاتە دایئەپۆشن لە دڵیاناو لەسەر ئـەو وتارو کردوە دەری ئەخەن ؛ چونکی بە راستی خودا ئاگاداڕە بەو خەیاڵاتە هاتوچۆ ئەکا بە سینەدا •

★ (وما مِنْ دابَّةٍ فِي الاَرْضِ إلاَّ عَلى اللهِ رِزْقُها) ★

وە هیچ گیانلەبەرێ نیە بڕوا بەسەر عەرزاو دامەزراو بێ لە عەزرا ئیللا خودا ئاگاداڕە لەسەری و ژیواری لەسەر خودایە •

★ (ويَعْلَمُ مُسْتَقَرَّها ومُسْتَوْدَعَها) ★

وە ئەزانێ بە شوێنی مانەوەی دەوامداری وەکو نیشتمانی هەموو کاتی . وە ئاگاداڕە لە شوێنی ئەمانەتی واتە شوێنی وەختی وەکو مەنزڵی لە کاتی هاتوچۆ بە وڵاتاو هاتوچۆی بۆ بەجێهێنانی پێویستی خۆی •

★ (كُلٌّ فِي كِتابٍ مُبِينٍ) (٦) ★

هەموو ئەمانە وان لە کتێبێکی رووناکا کە (لوح المحفوظ)ە . یا وان لە دەفتەری تایبەتی لای فریشتەدا •

★ (وهوَ الَّذي خَلَقَ السَّماواتِ والاَرْضَ في سِتَّةِ اَيَّامٍ وكانَ عَرْشُهُ على الماءِ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلاً ، ولَئِنْ قُلْتَ : إنَّكُمْ مَبْعوثُونَ مِنْ بَعْدِ المَوْتِ لَيَقولَنَّ الَّذينَ كَفَروا : إنْ هذا إلاَّ سِحْرٌ مُبِينٌ) (٧) ★

بێدار بەرەوە ! ئیبنو عەباس (خ) ئەفەرموێت : ئەم ئایەتە نازڵ بوە لە شانی کەسانێکدا کە شەرمیان ئەکرد بڕۆن بۆ قەزای حاجەتو خۆیان دەربخەن وە یا بڕۆن لەگەڵ ژنەکانیانا بنوونو گیانیان دەرکەوێ • جا نازڵ بو بۆ ئەوە کەخودا لەم کارانەدا عیتاب ناکاو زیانیان نیە •

وە ریوایەت کراوە لە عەبدوڵلای کوڕی شەدادەوە : کە نازڵ بوە لە شانی بازێ لە مونافیقەکانا کە رائەبورد بە لای حەزرەتا خـۆی پێچ ئەدا بۆ ئەوە حەزرەت نەبینێ • وە ئەمە موعارەزەی کراوە بەوە کە ئەم سوورەتە مەکیەو مونافیقەکان لە مەدینەدا بوون •

وە ریوایەت کراوە کە ئەمە لـە شانی بازێ لـە موشریکەکانا نازڵ بوە . ئەیانوت : ئێمە کە خۆمان وا دابپۆشین خەڵك پێمان نەزانێ محەمەد چۆن لە ئەحوالی ئێمە حاڵی ئەبێ ؟

بەهەرحاڵ ئەم ئایەتە دەلیلە لەسەر ئەوە کە خودا ئاگاداری لە هەموو عالەمو کەس لە خودا ون نابێ جا ئەو موسوڵمانانە هەرچۆن بژین خودا ئاگاداری لێیان بەڵام ئیجازەی داوە کە بـە عادەتی شـەرعی لەگەڵ ژنو عائیلەی خۆیاندا رابوێرن • (ئەمە ئەگەر ئەم ئایەتە دەرحەق موسوڵمانان نازڵ بووبێ •)

وە ئەگەر لە شانی کافرەکانا نازڵ بووبێ مەعنای وایە : ئەو کافرانە خۆیان لە پێغەمەر بشارنەوە ، وە یا بیانەوێ لـە خودا خۆیان ونبکەن خودا ئاگاداری لەسەریانو چاڵو خراپ لە ئەسراری دڵو وتاری دیاریو کردەوەیان لە لای خودا ئاشکرایە •

ئەو خودایە خودایەکە کە ئاسمانەکانو عەرز (واتـە ئەوەی بـە نیسبەتی ئیمەوە لـە ژوورەو ئەوەی لـە خوارە) دروستیکردوون لە نەبوون لە ماوەی شەش رۆژا لە رۆژە عادەتیەکەی خۆمان . وە یا لە پێش دروستکردنی ئـەمانا (عەرشی خودا لەسەر ئاو بو) واتـە عەیری عەرشو مادەی ئاو هیچی تر نەبو وەکو لە پێش دروستکردنی ئەوانیشدا هەر تەنیا خودای تەعالا بوە ؛ وەکو ریوایەت کراوە لە حەزرەتەوە (د) (کان الله وما کان معه شيء ، ثم کان عرشه علی الماء) .

وە کاکڵەی بەیانی دروستکردنی عەرش لەسەر ئاو ئەوەیە کە ئـەم هۆشیارانە حاڵی بکا لەوە کە وجوودی مومکینات گەورەو بچووك (ذاتا وصفة) بەسراوە بە خواستی خوداو بە تەوانایی ئەوەوەو هیچ شتێ مەرج نیە بۆ دروستکردنی هیچ شتێ بـە پێی یاسـای عادەتی نەبێ . ئەگەرنا ئەتوانێ هەرچی خواستی بێ بە تەنیا دروستی بکا وە خودای تەعالا ئەم ئاسمانو عەرزەو ئەم عەرشە بەرزەی بۆ ئەوە دروستکردوە کە عالەمێکی کامڵو رەسا دروست بکاو ئادەمیزادی تێـدا دروست بکاو پێغەمبەران رەوانە بکا بۆ لایانو تەکلیفیان لێ بکا کە لەسـەر دەستووری ئـەو پێغەمبەرە رەفتار بکەن بۆ ئەوە کە لە عالەمی شەهادەتی بیسـراوو بینراوە بەراوردتان بکا کە کام کەس لە ئێوە باشترە لە کەسێکیتر لـە هـۆی رەفتارەوە . وە ئەوسا جەزای ئەو رەفتارانە بداتەوە وەکو فەرموویەتی : (وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون)وە لەگەڵ دەرخستنی ئەم هەموو ئاثارە گەوردا کە دلیلن لەسەر تەوانایی خوداو لەسەر ئەوە (مەعاد) ئاسانە وەکو (مەبدەء) بە راستی ئەی خۆشەویست ئەگەر تۆ بڵێی بەو کافرانە بە راستی ئێوە زیندو ئەکرێنەوە لە پاش مردن بۆ ئەوە جەزای رەفتارتان دەست بکەوێ ئەو کافرانە زۆر بە ئیهتیمام رەدی ئەو قسـە

ئەکەنەودو وەلآم ئەدەنەوە ، ئەو کافرانە ئەلێن : ئەم باسی زیندوبوونەوەی پاش مردنە بەتاڵو پڕو پووچەو وەك جادووی جادووگەران وایە کـە جادوەکەیان رووڵو دیار بێ •

★ (وَلَئِنْ اَخَّرْنا عَنْهُمُ العَذابَ إلى اُمَّةٍ مَعْدودةٍ لَيَقولُنَّ : مَا يَحْبِسُهُ ؟) ★

وە بە راستی ئەگەر عەزابدانو ئازاری ئەو کافرانە دوا بخەین هەتا ماوەیەکی ژمێراو ئەو کافرانە بە تانەدانەوە ئەڵێن : ئەوە چی ئەبێ بە هۆی دواخستنی ئەو عەزابە ؟

★ (الا يَوْمَ يَاْتيهِمْ لَيْسَ مَصْروفاً عَنْهُمْ وحاقَ بِهِمْ ما كانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ) (٨) ★

ئاگادار بن ! ئەو رۆژەو ئەو کاتە کە ئەو عەزابی ئێسە حەوالە ئەکرێو دێتە سەریان بە هیچ جۆر لا نادا لێیانو ئەو عەزابە گاڵتەی پێ ئەکەن دەورەیان ئەدا •

★ (وَلَئِنْ اَذَقْنا الاِنْسانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْناها مِنْهُ إنَّهُ لَيَؤُسٌ كَفورٌ) (٩) ★

وە لەگەڵ ئەوەدا کە ئینسان بەرانبەر بە ئیطاعەی خودای خـۆی سستو دڵرەقو سەرکێشە لە حاڵی زاتی خۆیشیا بێتەمکینو دانەمەزراوە ، بۆ وێنە ئەگەر لە کەرەمی خـۆمان رەحمەتێکی پێ بدەینو تامی کامو خۆشییەکی پێ بچێژینو ماوەیێ بە شادی بژیو لە پاشا ئەو رەحمەتەی لێوەربگرینەوە بە راستی لەو کاتەدا نائومێدو بێ هیواو دڵگیراوو بەرچاو

تەنگ‌و بێباوەڕە بە خودا (کافە) ئەو خودایە کە زوو ئـیـەو هەموو نیعـمەتەی پێداوە بەو حاڵە نەماوە !

★ (ولَئِنْ اَذَقْناهُ نَعماءَ بَعْدَ ضَرّاءَ مسَّتْهُ لَيقولَنَّ : ذَهَبَ السَّيِّئاتُ عَنّي إنَّهُ لَفَرِحٌ فَخورٌ) (١٠) ★

وە ئەگەر لە پاش پەرێشانی‌و نەخۆشی تەندروستی‌و لەش‌ساغیەکی پێبدەین ئەمجار بەدەمارو فیزێکەوە ئەڵێ : ئەو وەزعـە ناهەمواریەکان ڕابوردن لەسەرم‌و ئیتر نایەنەوە ؛ جا بە ڕاستی ئادەمیزاد نەوعێکی بایی بەخۆشی‌و دەمارکەر بە شادیە . وە ئـەم بێئیستیقامەتی‌و گۆڕانی حاڵە وەکو خێوەت هەڵدراوە بەسەر هەموو کەسێکدا لە ئادەمی .

★ (إلاَّ الَّذينَ صَبَروا وعَمِلوا الصّالِحاتِ اولئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ واَجْرٌ كَبيرٌ) (١١) ★

ئەو موسوڵمانانە نەبێ کە خۆگرن لەبەر باری ناباراو کردەوەی باش ئەکەن لە هەموو کات‌و حاڵێکدا ؛ وە لە کاتی ناخۆشیدا هیوای میهرەبانی‌و کەرەمی خودایان زۆرەو . لە کاتی خۆشی‌و بەرزیدا بیسی لاچوونی ئـەو حاڵەیان هەیەو هەمیشە چاوبان وا لە خوداوە ئەوە ئەم جۆرە کەسانە ئەگەر لەسەر تەبیعەتی ئادەمیزاد گوناحێ بکەن ئەوە خودا عەفویان ئەکا ؛ وە ئەگەر کارێکی باش بکەن پاداشێکی گەورەیان هەیە .

★ (فلَعَلَّكَ تارِكٌ بَعْضَ ما يُوحى إلَيْكَ وضائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ اَنْ يَقولوا : لَوْلا اُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ اَوْ جاءَ مَعَهُ مَلَكٌ ؟) ★

ئێسە کە تەماشای دڵزویری تۆ ئەکەین لە کاتێکدا ئایاتێ رەوانە ئەکەین کە موافیقی زەوقی کافرەکان نیەو حاڵت وای لێ دێ کە بازێ لەو ئایەتانە وەحی کراون بۆ تۆ بە خیلافی زەوقی کافرەکان تەرکیان بکەی و دڵت بەوانە تەنگ ئەبێ لە ترسی ئەوە ئەوان بڵێن ئەوە بۆچی خەزینەیەك ئاڵتوونو زیوی بۆ رەوانە نەکراوە بۆسەر عەرز ؟ یاخود بۆ فریشتەیەکی لەگەڵدا نەهاتوە کە ببێ بە دەلیل لەسەر ئەوە کەوا پێغەمەری خودایە ؟ نەکەی دەخیلە ! دڵت زوێر مەکەو ، هەرگیز موبالات بە زەوقی کافرەکان مەکە تۆ حەقت بەسەر هیچەوە نیە بەس ئەوەندە هەیە لە لایەنی خوداوە رەوانەکراوی بە ترسێنەرێ لە سزا .

★ (إِنَّما اَنْتَ نَذِيرٌ واللهُ عَلى كُلِّ شَيْءٍ وكِيلٌ) (١٢) ★

تۆ هەر نەزیریو بەسو خودا نیگابانە لەسەر هەموو شتێك . ئەگەر ئەو کافرانە هەزار شت داوا بکەنو خودا بۆیان نەکا تۆ خۆت دڵتەنگ مەکە .

★ (اَمْ يَقولونَ افْتَراهُ ؟) ★

یاخود ئەو کافرانە ئەڵێن : محەمەد ئەم قورئانەی داناوەو بە درۆ ئەڵێ کەلامی خودایە .

★ (قُلْ : فَاْتوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَياتٍ !) ★

تۆ ئەی پێغەمەری خۆشەویست بڵێ بەو کافرە بوختانکەرانە : دەی ئێوە ئەگەر راست ئەکەن لەم داوادا کە قورئان کەلامی ئادەمیزادە فەرموون ! بێن دە سووڕەتی وەکو سووڕەتەکانی قورئان هەڵبەستنو بیانخوێننەوە .

★ (وادْعُـوا مَـنِ اسْـتَطَعْتُمْ مِـن دونِ اللهِ إنْ كُنْتُـمْ صادِقِينَ) (١٣) ★

وەک هەرکەسێش دەستان پێی ئەگاو ئەتوانن بانگیان بکەن بـۆ بەجێهێنانی ئەم مەبەستە بیانهێنن ئەگەر راست ئەکەنو ئەگەر ئێوە لـە پیاوە راستەکانن .

★ (فَإنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أنَّمـا أنْزِلَ بِعِلْمِ اللهِ وأنْ لا إلهَ إلاَّ هوَ فَهَلْ أنْتُمْ مُسْلِمُونَ ؟) (١٤) ★

جا ئەگەر ئەو کافرانە بە گوێیان نەکردنو ئەو سوورەتەیان نەهێنا . وە یاخود ئەگەر ئەو کەسـانە کە بانگیان ئەکەن بۆ یارمەتی لەسـەر ئینشاکردنی دە سوورەت وەکو سوورەتەکانی قورئان نەهـاتنو کەس نەهات بۆ یارمەتیدانیان .. بزانن هەموتان کە ئەم قورئانە نازڵ کراوە بە زانیاری خوداو تەوانایی ئەوەوەو پەیوەندی بە ئادەمیزادەوە نیـەو . بیشزانن کە خودا نیە لە جیهانا ئەو خودا نەبێ کە ئەو قورئانەی ناردوەتە خوارەوە . جا ئیتر ئایا ئێوە پاش ئەوە دەلیلتان دەس‌کەوت لەسەر ئەو خودایە موسوڵمان ئەبنو لەم شەقاوەتە دەسبەردار ئەبن ؟

جا خودای تەعالا لائەکاتەوە بە لای پێغەمـەرا (د)و ئامۆژگاری ئەکاتو ئەفەرموێت :

★ (مَنْ كـانَ يُرِيدُ الحيـاةَ الدُّنْيـا وزِينَتَهـا نُوَفِّ إلَيْهِمْ أعْمالَهُمْ فِيها وهُمْ فِيها لا يُبْخَسُونَ) (١٥) ★

هەرکەسێ هەر ئەم ژیانی دنیایە ئەوێو بـە شوێنی ئـەم جوانی ژیوارەدا ئەگەڕێ ئەوە ئێمە لەسەر خواستی خۆمان بە قەی کردەوەی

کابرا جەزای ئـــەو کردەوانەی ئەدەینەوە ، تیجارەتو ئالوویر ئـەکا قازانجی پێ ئەدەین ، وە باخو بێستان ئەتێژێ یا کشتوکاڵ ئەکا ، وە یا چۆداری ئەکا لە سەر یاسای خۆمان لە جیهانا ئەڕۆین لەگەڵیا لـــەم دنیادا . وە ئەوانە لە دنیادا غاڵبا زیان ناکەن ، واتە لەسەر عادەتی ئادەمیزاد ئەژین .

★ (اولئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الآخِرَةِ إِلاَّ النَّارُ وحَبِطَ ما صَنَعُوا فِيها وباطِلٌ ما كانُوا يَعْمَلونَ) (١٦) ★

بەڵام ئـەو جـۆرە کەسـانە کـە هـەر دنیـایان ئـەوێو موبالات بە فەرمانی خودای تەعالا ناکەن ئەوانە لە قیامە تا لـــە ئاگری دۆزەخ بەوڵاوە بەشێکیان نیە ، وە هەر کردەوەیێ لە دنیادا کردوویانە بێ سوودو بێ بایەخە ؛ چونکی بە هیوای ئەجرو جەزای ڕۆژی قیامەت نەیانکردوەو لـە زاتی خۆیشیا ئـەو کردەوە شـتێکی پۆچو بێ قیمـەتی دینی بوە ؛ چونکی هەر کردەوەیە لەگەڵ نیەتی ڕەزای خوداو لەبەر فەرمانبەرداری خودا نەبێ وەکو کردەوەی باقی گیانلەبەرە بێ عەقڵەکان وایە .

★ (افَمَنْ كانَ على بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ ويَتْلوهُ شاهِدٌ مِنْهُ ومِنْ قَبْلِهِ كتابُ موسى إماماً ورَحْمَةً ؟) ★

ئەم ئایەتە موقابیلی ئایەتی پێشوە ، واتە : ئایا کەسێ کە لەسـەر دەلیلو بورهانێ بێ لە لایەنی خودای خۆیەوە (واتە پێغەمبەرێ وەکو محەمەد (د) کە خودا دڵی ڕووناك کردوەتەوە لەسەر دینی ئیسلام) یاخود کۆمەڵە ئومەتێ کە خودای تەعالا دڵی ڕووناك کردوونەتەوە لەسەر دینی ئیسلامو بە شوێنی ئەو دڵڕووناکیەیشدا شاهیدێو پاڵپشتێ لە لایەنی خوداوە بێت بۆیان وەکو قورئانی پیرۆز کە ئەخباری پێشینانو ئەحوالی

جیهانی تیدابێو له پێش ئەو شاهیدەیشدا تەورانی موسا (د) هاتبێ بۆ سەر عـەرز که پێشـەوا بووبێ بۆ پێغەمەرانی بەنیئیسرائیلو ڕەحمەتو نوور بێ لـە لایـەنی خـوداوە وە باسی ئـەم پێغـەمەرە خـاوەن شـاهیدەی کـردبێ بـە ڕووناکی •• ئایـا ئـەم پێغـەمەرەو ئـەم ئومەتە کە ئیمانیان بەو هێناوە چۆن ئەبن بەوانە کە لەم دنیادا هـەر ژیانی دنیاو زینەتی دنیایان ئەویستو بەس ؟! هەرگیز وەکو یەك نابن • ئەوان کافر بوونو دوور بوون لە ڕەحمەتو ئەمان موئمینو موسوڵمانن و سەرچاوەی ڕەحمەتی خودای تەعالان •

★ (اولئِكَ يُؤْمِنونَ بِهِ) ★

ئەم کۆمەڵە بە حورمەتە خاوەن پایە دەوامیان هەیە لەسەر ئیمان بە خوداو بڵاوکردنەوەی دینو ئەخلاقو ڕەوشتی پێغەمبر (د) •

★ (ومَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الاَحْزابِ فالنّارُ مَوْعِدُهُ) ★

وە هەرکەسێ کوفر بکا بـە خودا یا بـەو قورئانە کە شاهیدی پێغەمبەری خودایە لەو کۆمەڵانە کە قەرەبالغی ئەکەن لەسەر دوژمنایەتی (د) لە ئەهلی مەکەو ئەطرافی مەکە ئەوە ئاگری دۆزەخ دانراوە بە کاتی وادە بەجێهێنانی سزادانی ئەوانە •

★ (فلا تَكُ في مِرْيَةٍ مِنْهُ) ★

ئەوە تۆ هیچ شوبهەو گومانی خیلافت نەبێ لە گەیشتنی ئەو کافرانە بەو وەعدەیە •

★ (إنَّهُ الحَقُّ مِنْ رَبِّكَ) ★

بە ڕاستی ئەو وەعدەیە حەقەو سابتەو دێتەجێ لە لایەنی خودای تۆوە •

★ (وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لا يُؤْمِنونَ) (١٧) ★

بەڵام زۆربەی ئەو کۆمەڵەی ئەهلی مەکەو ئەطرافی مەکە وە یا زۆربەی ئادەمیزاد لە عالەما ئیمان نایەنن بە خودا یا بە قورئانی پیرۆز ، یا بەو هاتنی ئاگری دۆزەخە لەبەر ئەوە کە ئارەزووی دنیا زاڵ بوە بەسەریانا ، مەیدانی بیرکردنەوەیان نیە لە قورئانا یا لە دەلیلی راستی دیناو هاتنی قیامەتاو سزادانی کافرانا بە ئاگری دۆزەخ .

★ (ومَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرى عَلَى اللهِ كَذِباً ؟ اولٰئِكَ يُعْرَضونَ على رَبِّهِمْ) ★

ئەوە کێیە کە ستەمکارتر بێ لەو کەسە کە درۆ لەسەر خودای تەعالا هەڵبەستێو ئەوەی خودا نەیفەرموە بێکا بە فەرموودەی ئەوو ئەوەی کە ئەو فەرموویەتی بڵێ فەرموودەی ئەو نیە ؟! ئەو ستەمکارانە لە رۆژی قیامەتا رائەنوێرێن لە حوزووری خودای خۆیانا .

★ (ويَقولُ الاَشْهادُ : هؤلاءِ الَّذينَ كَذَبُوا عَلى رَبِّهِمْ ، اَلا لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الظّالِمينَ) (٨١) ★

وە شاهیدەکانی کردوەوەی لە رۆژی قیامەتا لە پێغەمەرانو لە فریشتەکانی نوورسەری ئەعمالو صالحانی ئومەتی ، وە یا ئەعزای لەشی خۆیان ئەڵێن : ئا ئەو کۆمەڵە بوون کە درۆیان لەسەر خودای خۆیان هەڵبەست . بزانن ! کە لەعنەتو نەفرینی خودا لەسەر ستەمکارانەو لەسەر درۆزنانەو لەسەر بێئیمانانە .

★ (الَّذينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبيلِ اللهِ ويَبْغونَها عِوَجاً وهُمْ بالآخِرَةِ هُمْ كافِرونَ) (١٩) ★

ئەو کەسانە کە خەڵکی دوورئەخەنەوەو مەنعیان ئەکەن لە ڕۆیشتن بـە ڕێگای خودادا کە دینی ئیسلامو مەهەجی قورئانەو ئەم ڕێگەیە بـە لاڕو ناڕێك نیشان ئەدەنو ئەم کۆمەڵەیە کافرن بە هاتنی ڕۆژی قیامەت .

★ (اولئِكَ لَمْ يَكونُوا مُعْجِزِينَ فِي الاَرْضِ وما كانَ لَهُمْ مِنْ دونِ اللهِ مِنْ اَوْلياءَ) ★

ئەو کۆمەڵە کـە ئـەو سیفەتانەیان هەیە کۆمەڵەیەکی وەها نین کـە بەرانبەری خـودا بکەنو نەیـەڵن خودا ئیشی خۆی بکاو حـەق لەوانە بستێنێ . بەڵکو ئەوانە ڕۆژێ دێتەپێشەوە بۆ تۆڵەلێسەندنەوەیانو غەیری خودایش دۆستو یارمەتیدەریان نیە ، وە طەبعەن خودایش یارمەتی ئەوانە نادا ؛ چونکی دوژمنی دینی ئەون .

★ (يُضاعَفُ لَهُمُ العذَابُ) ★

وە لـە ڕۆژی قیـامەتا سزایان لەسەر دووقات ئەکرێتەوە ؛ ڕاتیکی لەسەر کوفری خۆیانو ڕاتیکی لەسەر ئەوە کە مەنعی خەڵکیان کردوە لە ڕۆیشتن بە ڕێگەی خودادا .

★ (ما كانُوا يَسْتَطيعونَ السَّمْعَ وما كانُوا يُبْصِرونَ) (٢٠) ★

وە ئەوانە نامەرد بوونو نە دنیادا ئەوەندە دوژمنی دینی خودا بوون تاقەتو تەوانای بیستنی ئایـەتی خودایان نـەبو وە تاقەتو تەوانای نەماشاکردنی ڕووداوو موعجیزاتی پێغەمەریان نەبو .

★ (اولئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ وضَلَّ عَنْهُمْ ما كانُوا يَفْتَرونَ) (٢١) ★

ئەو کۆمەڵە ئەوانەن کە نەفسی خۆیان لە دەست دەرچو وە ئەو درۆو دەڵەسە کە ئەیانکرد وئبو لێیانو سوودی پێنەدان .

★ (لا جَرَمَ اَنَّهُمْ في الآخِرَةِ هُمُ الاَخْسَرونَ) (٢٢) ★

جا گومان لەوەدا نیە کە ئەوانە لە رۆژی قیامەتا لە هەموو کەس لە کافرەکان زیانکارترو خەسارەتبارترن ؛ چونکی باقی کافرەکان هەر تاوانی خۆیانیان لەسەرە بەڵام ئەمان تاوانی خۆیانو خەڵکیان لەسەرە .

★ (إنَّ الَّذينَ آمَنوا وعَمِلُوا الصَّالِحاتِ واَخْبَتُوا إلى رَبِّهِمْ اولئِكَ اَصْحابُ الجَنَّةِ هُمْ فيها خالِدونَ) (٢٣) ★

بە راستی ئەو کەسانە کە ئیمانیان هێناوە بە خوداو پێغەمەری خوداو کردەوەی موناسبی دین ئەکەنو ملیان ڕاکێشاوە بۆ خودای خۆیان ئەوانە خەڵکی بەهەشتن ، ئەوانە لەو بەهەشتەدا ئەمێننەوە هەتا هەتایە .

★ (مَثَلُ الفَريقَينِ كالاَعْمى والاَصَمِّ والبَصيرِ والسَّميعِ) ★

وێنەی ئەم دوو تاقمی موسوڵمانو کافرانە وەکو تاقمێکی خاوەن گوێیە لە موقابیلی تاقمێکی کوێرو کەڕەوە .

★ (هلْ يَسْتَوِيانِ مَثَلاً ؟) ★

ئەم دوو تاقمە قەت ئەبن بە وێنە بۆ یەك لە صیفەتو حاڵدا ؟ حاشا وە کەڵلا !

★ (افَلاَ تَذَكَّرونَ ؟) (٢٤) ★

ئایا پیر ناکەنەوە لە حاڵی ئەم دوو تاقمەدا هەتا حاڵی بین کە ئینسانی چاودارو گوێدار ژینێکی پیرۆزی هەیەو ئەوانی موخالیف ژینێکی پڕ لە ژانو ، ئەوان وێنەی موسوڵمانانو ئەمان وێنەی کافران ؟

★ (ولَقَـدْ ارْسَـلْنا نوحـاً إلى قَـوْمِـهِ : إنّي لَكُـمْ نَذِيـرٌ مُبِينٌ) (٢٥) ★

خودای تەعالا دڵخۆشی حەزرەت ئەداتەوە بەوە کە لـە زەمانی پێشوودا گەلێ لە پێغەمەرانی ناردوە بۆ لای ئادەمیزادو گەلێ حەولیان داوە بێسـوود دەرچوەو گەلێ سزای خـاوەن دەهشەتو ئـازاری ڕەوانەکردوە بۆ سەریانو مەحوی کردوونەتەوە ، تۆیش ئەگەر بازێ زەحمەتو نارەحەتی ببینی پێویستە خۆت بگریو ئەنجامی خێر بۆ تۆیە ، ئەفەرموێت : (من جملە) لە زەمانی پێشوودا پێغەمبرێکی خاوەن پایـە بە ناوی نووح کە لە نەتەوەی حەزرەتی ئیدریس بو ڕەوانەمان کرد بـۆ سەر قەومەکەی کە بتپەرست بوونو نیشتەجێگەی جەزیرەو ، سەنجارو ، موصڵو ، وڵاتی بابل بوونو ، فەرمووی بە قەومەکەی : من بۆ ئێـوە ڕەوانەکراوم لە لایەنی خوداوەو ئەتانترسێنم لە سزای خودا ، مادام لە سەر ئەم بتپەرستیە دەوام بکەن خودا قارتان لێئەگرێ • وە من لە لایەنی خوداوە ڕەوانەکراوم :

★ (انْ لا تَعْبُـدوا إلاّ اللهَ ، إنّي اَخافُ عَلَيْكُمْ عذابَ يَوْمٍ اَلِيمٍ) (٢٦) ★

وە ئینزارتان ئەکەم ئیتر لەمەولا عیبادەت مەکەن بۆ غەیری خودا ، بە ڕاستی من ترسم هەیە کـە سزاو ئازارێکی زۆر نابارتان بێتەسەر لـە ڕۆژێکی ناهەموارا •

★ (فَقالَ المَلأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ : ما نَراكَ إِلاَّ بَشَراً مِثْلَنَا وما نَراكَ اتَّبَعَكَ إِلاَّ الَّذِينَ هُمْ اراذِلُنا بادِيَ الرَّأْيِ وما نَرى لَكُمْ عَلَيْنا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كاذِبِينَ) (٢٧) ★

ئەو کۆمەڵە ئومەتە کە سەرکردەو دەمراستی ئـەو ئوممەتە بوون لەو چەرخەدا هاتن وەڵامی حەزرەتی نوحیان دایەوەو بەرانبەری ریسالەتی ئەویان کرد بە چوار شوبهە :

یەکەم : ئەمە کە نوح ئادەمیزادێکە وەکو ئەوان لە بیئەو عائیلـەو رشتەی نەتەوایەتیدا وە ئینسانی وا ناگاتە پایـەی سەرداری مەعنەوی و ریسالەت بۆ سەر ئەو قەومە •

دووهەم : ئەوانەی کەوتوونەتە شوێن ئەو کۆمەڵێکی لاتو بێ حاڵو بێ دەستەڵاتن و ئەمانە زۆرتر لە کۆمەڵێ ئەچن کە لە برسا موشاغەبەیێ دروست بکەن و ئێمە تاقەتی هاورێی ئەوانەمان نیە •

سێیەم : ئەمە کە پایەو شانێ نابینن بۆ نوحو پەیرەوەکانی لەسەر خۆیان هەتا ببێ بە هۆی ئەوە کە ئەمان بتوانن و دڵیان بێتە سەر ئەوە خۆیان بکەن بە ئوممەتی نوحو لەگەڵ ئەودا بژین •

چوارەم : ئەمەیە ئێمە وا ئەزانین کە تۆ لـەم داوای رەهبەری و پێغەمبەرایەتیەدا درۆ ئەکەی و ئێمە ناکەوینە شوێن پیاوی درۆزن •

★ (قالَ : يا قَوْمِ ارَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وآتانِي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِهِ فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ انَلْزِمُكُمُوها وانْتُمْ لَها كارِهُونَ ؟) (٢٨) ★

جا حەزرەتی نوح (د) دەستی کرد بـە وەلامدانەوەی شوبهەکانیان بە تەرتیب ، وە بۆ رەدی شوبهەی یەکەم فەرمووی : ئەی قەومی خۆم پێم بڵێن : (سلمنا) من ئادەمیزادێکم وەکو ئێوە لە شێوەو قەوارەو خواردنو نوستندا بەڵام ئایا ئەگەر لەم موساواتەدا خودا منی جیاکردبێتەوە بە چەن پایەیێ . وەکو ئەوە کە من لەسەر دڵڕووناکیو سینەگوشادی بم لە لایەنی خوداوە نەك وەکو ئێوە دڵتاریكو سینە تەنگ ، وە خودای تەعالا بـە کەرەم رەحمەتێکی دابێ بە من بە هۆی صیفەتی ریسالەتو رەهبەرییەوەو عیلمێکی هاوبێتە دڵمەوە کە لە کاری خۆما دڵئەستوور بم . بەڵام ئەو صیفەتە لە لای ئێوە زۆر نادیارو بێ وجوودو جێگەی شوبهە بێ من چی بکەم لەگەڵ ئێوەدا ؟ ئایا من ئیقرار بەو صیفەتە بە زۆر ئەدەم بەسەر ئێوەدا لە حاڵێکدا ئێوە توانای وەرگرتنی ئەوتانە نەبێ بەڵکو رقتان لێی بێ ؟

بە کورتی راستە وەکو ئێوەم لەم صووڕەتەدا بەڵام وەکو ئێوە نیم لە سیرەتاو من رەهبەرم . بەڵام ئێوە مادام تەنازول نەکەن لـەو دەمارە پووچە کە هەتانە سوود وەرناگرن لە من وە لەم خوصووصەوە ئێـوە خۆتان زیان ئەدەن لە خۆتان .

★ (ویا قَوْمِ لا اَسْئَلُکُمْ علَیْهِ مالاً ، إنْ اَجْرِيَ إلاّ علی اللهِ وما اَنا بطارِدِ الّذِینَ آمَنوا إنَّهُمْ مُلاقُوا رَبِّهِمْ ولٰکِنِّي اراکُمْ قَوْماً تَجْهلونَ) (۲۹) ★

وە بۆ رەدی شوبهەی دووهەمیان فەرمووی : من لەم مەبەستەمدا کە دەعوەتی ئێوەیە بۆ دینی خوداو تەوحیدی ئـەو وەنەبێ داوای مانو دارایی لە ئێوە بکەم هەتا بۆ خاتری ئەو مانو دارایە کە لە ئێوەوە دەستم

بکەوێ ئەو پەیڕەوە فەقیرانەی خۆم لە خۆم دوور بخەمەوەو دڵی ئێوە بەجێبێنم ، بەڵکو ئەجری من بەرابەر بەم مەبەستەم لەسەر خودایەو دەوڵەتو سامان لە لای من قیمەتی نیە ، بەڵکو مەبەستم بڵاوکردنەوەی تەوحیدەو . ئەو موسوڵمانانە مادام ئەهلی تەوحیدن من قسەت ئەوانە دەرناکەم ، چونکی غایەی من بەوان بەجێ هاتوەو ئەوان گەیشتوون بە ناسینی خودای خۆیانو ئیمانیان هێناوە بەو خودایە کە تاقو تەنیایەو زاناو تەوانایە ، بەڵام من باوەڕم وایە کە ئێوە قەومێکن جاهیلو نەزانن و نازانن ئادەمیزاد بە قەواردو دارایی لە لای خودادا بەرز نابێتەوە بەڵکو بە دینو ئەخلاقو تەواضوعی نەفس ئەبێ بە ئینسانێکی بەحورمەتو ئەو فەقیرانە لەسەر ئەو حاڵەن نەك ئێوە .

★ (وَيا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللهِ إِنْ طَرَدْتُهُمْ ؟ افَلا تَذَكَّرُونَ ؟!) (٣٠) ★

وە بۆ تەئکیدی دەفعی شوبهەی دووهەمیان فەرمووی : ئەی قەومی من دەلیلی دینی زۆرە لەسەر ئەوە واجبە ئینسان ڕێز لەو کەسانە بگرێ ئەخلاقیان باشەو بەرابەر بە فەرمانی خودا فەرمانبەردارن ، (بناء علیه) واجبە من بە دڵو زاهیر حورمەتی ئەو پەیڕەوە فەقیرانە بگرم ، وە ئەگەر دەریان بکەم خودا قارم لێ ئەگرێ ، جا کێ ئەتوانێ یارمەتیم بداو لە قاری خودا ڕزگارم بکا ئەگەر من ئەوانە دەرکەمو ئازاری دڵیان بدەم ؟ هەجەبا ئێوە بۆچی بیرناکەنەوە هەتا حاڵی بین کە دەمارو فیزی ئێوە بەسەر ئەوانا بێجێگەیەو لەسەر باوەڕێکی بەتاڵە ؟!

★ (ولا اَقولُ لَكُمْ عِنْدي خَزائِنُ اللهِ ، ولا اَعْلَمُ الغَيْبَ ، ولا اَقولُ إنّي ملَكٌ . ولا اَقولُ لِلَّذينَ تَزْدَري اَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتيَهُمُ اللهُ خَيْراً • اَللهُ اَعْلَمُ بِما في اَنْفُسِهِمْ إنّي إذاً لَمِنَ الظّالِمينَ) (٣١) ★

وە بۆ وەڵامی شوبهەی سێهەمو چوارەم پێتان ئەڵێم : ئێوە لە لاتان وایە کە شەرافەتو پایەو شان ئەوەیە ئینسان مالّی دنیاو زێـڕو زیـوو حەیوانات‌و دارایی بێ . وە یا ئەوەیە کـە ئینسـان غـەیبزان بێ‌و سیڕی پەنامەکی دەربخا . وە یا بەوە ئەبێ کە زاتەن لە عالەمێکی لەطیفـو ناسـك بێ‌و لەبەر چاوا نەبێ وەکو فریشتەی خودا . بەڵام ئەم شتانە بۆ ئەوە ناشێن ببن بە پایەی بەرزی لە عالەمدا . ئەمسا فریشتە ئەوە قەومێکن خودا بە بێ قابیلیەت بۆ تاوان دروستی کردوونو ناتوانن گوناح بکەن لەبەر ئەوە پایەیان ئەوەندە بەرز نیە کە لەسـەر پێغەمبەرانو رەهبەرانی گیرۆدەی نەفس‌و زەحمـەتی خـۆیانو غەیری خۆیان تەشریف بکرێن ، وە مالّی دنیایش ئەوە نەبێ کـە نەزان ئیعتیبادی بداتە سەر ئیتر قیمەتێکی نیـەو کەشفی ئوموری غەیبی (بالذات) هەر لە شانی خودادایە کە وابێ من ئیعلان ئەکەم‌و پێتان ئەڵێم : من خەزێنەی داراییم لەلا نیـەو بەوانەیش ناناز‌م‌و غەیب‌و ئەسرارو پەنامەکی نازانم مەگەر ئەوەی خودا پێم‌نیشان بدا لەسەر حیکمەتی خۆیی‌و لە جینسی فریشتەیش نیم ، وە وا حاڵی مەبن کە ریسالەت‌و رەهبەری لەسەر ئەمانە دامەزراوە ، بەڵکو رەهبەری ئەمەیە خودا ئادەمیزادێ ئیختیار بکاو دڵی نووڕانی بکاو شەرع‌و دینی نیشان بداو رەوانەی بکا بۆ لای قەومێکی نەزانی دوور لـــە ئەخلاق‌و ئاداب ئیرشادیان بکاو بە هۆی تەمێ‌و تەربیەتەوە بیانکا بە قەومێ کە لە ژیانی

دنیادا سوود وەربگرن بۆ خۆیانو ببن بە چرای رووناکی دڵی ئەوانەیش لە پاش ئەوان دێن •

کە وابێ ئەو شتانە ئێوە بە هۆی پایەی شەرافەتیان ئەزانن وەها نینو شەرافەت ئەوەیە ئینسان دڵی نوورانی بێ بە ئیمانو نەفسی رازایێتەوە بە خوو رەوشتی باش •

بە گوێرەی ئەمەی بۆم بەیانکردن قەت ناڵێم بەو فەقیرانە کە چاوی ئێوە بە سووکی بۆیان ئەڕوانێ کە خودا خێریان ناداتێ ، بەڵکو خودا فیعڵەن خێری پێداون بەوە کە هیدایەتی داون بۆ دینی تەوحید ، وە خودا خۆیشی زاناترە لە ئێمە بەو نووڕە وا لە دڵیانا ، مومکینە هەرکام لەوان پایەیەکی زۆر بەرزی هەبێ •

وە ئەگەر من بڵێم ئەو فەقیرانە خاوەن پایە نینو پایەی ئیمانو تەوحیدەکەیان تەقدیر ئەکەم من بە راستی ئەبێ لە تاوانباران بم ، چونکە ڕەهبەر ئەشێ راستی نیشان بدا نەك حەق ون بکا ، وە مادام حەقی ونکرد ئەوە تاوانبارەو ستەمی لە خەڵك کردوە **کە حەقی لێ ون کردوون ، وە ستەمیشی** لە خۆی کردوە کە وەزیفەی خۆی جێبەجێ نەکردوە •

★ (قالوا : يا نُوحُ قَدْ جادَلْتَنا فَاكْثَرْتَ جِدالَنا فَأْتِنا بِما تَعِدُنا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّادِقِينَ) (٣٢) ★

جا قەومەکەی حەزرەتی نوح لە مەقامی دڵگرانیو دوورکەوتنەوە لێی وتیان : ئەی نوح تۆ موجادەلەت لەگەڵ ئێمەدا کردو جیدالێکی زۆریشت کرد ، جیدالت کرد بۆ خۆتو بۆ قەومەکەت ، وە هەر شوبهەیێ کە هەرکەسێ لە ئێمە دەری بڕیبو تۆ قسەت لەسەر کرد ئیتر ئێمە تاقەتی

جیدالمان نیە ئەگەر راستەکەی تۆ لەلای خوداوە هاتووی‌و ئەتوانی شتێ بنوێنی بە ئێمە فەرمو ئەگەر تۆ لە راستە راساڵەکانی هەتا پایەت دەرکەوێ •

★ (قـال : إنَّمـا يأْتِيكُـمْ بِـهِ اللهُ إنْ شـاءَ ومـا اَنْتُـمْ بِمُعْجِزِينَ) (٣٣) ★

حەزرەتی نوح فەرمووی : ئەی قەومی من ئێوە غەشیمن ، من کەی وتوومە من سزاتان بۆ دێنم ؟! حاشا ! ئەوە هەر خودایە ئەتوانێ سزاتان بۆ رەوانە بکا ئەگەر خواستی لەسەر بێ وە کاتێکیش کە سزای نارد بۆ سەرتان ئێوە ناتوانن بەرەڕەستی بوەستن‌و دەفعی ئەو سزا بکەن •

★ (ولا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إنْ اَرَدْتُ اَنْ اَنْصَحَ لَكُمْ إنْ كانَ الله يُرِيدُ اَنْ يُغْوِيَكُمْ) ★

وە بە هیچ شێوەیێ ئامۆژگاری من سوود نادا بە ئێوە ئەگەر خواستم بێتە ئامۆژگاری‌کردنتان بە تایبەتی ئەگەر خودا خواستی لەسەر ئەوە بێ بەرابەر بەم هەموو بێ‌ئەدەبی‌و ناسزاییە کە کردتان بیەوێ گومڕاتان بکا •

★ (هو رَبُّكُمْ وإلَيْهِ تُرْجَعونَ) (٣٤) ★

خودا پەروەردگاری ئێوەیە وە بۆ لای ئـەو ئەگەڕێنەوەو خـۆی ئەزانێ چیتان لێ‌بکاو چیتان بەسەرا بێنێ •

★ (اَمْ يَقولُونَ : افْتَراهُ ؟ قُلْ : إنِ افْتَرَيْتُهُ فعَلَيَّ إجْرامي واَنا بَرِيءٌ مِمَّا تُجْرِمونَ) (٣٥) ★

یاخەیر کافرەکانی قەومی نوح ئەڵێن : نوح خۆی ئەم ئامۆژگاریەی هەڵبەستوە بە زمانی خوداوە ! تۆ بڵێ : ئەگەر من ئەو وتارانەم هەڵبەستبێ

ئەوە تاوانی خۆم لەسەر خۆمەو لەسەر ئێوە نیە ، ئێوە دوورن لە تاوانی منو منیش دوورم لە تاوانی ئێوە •

★ (واوحِيَ إلى نُوحٍ : اَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إلاَّ مَنْ قَدْ آمَنَ ، فَلا تَبْتَئِسْ بِما كانُوا يَفْعَلونَ) (٣٦) ★

جا وەحی کرا بۆ لای نوح ـدـ : بە راستی کەس ئیمان نایەنێ لەم قەومی تۆیە ئەوانە نەبێ کە لەمەوپێش ئیمانیان هێناوە ئیتر دڵگران مەبە لە هەر شتێ ئەیکەن •

★ (واصْنَعِ الفُلْكَ بِاَعْيُنِنا ووَحْيِنا ولا تُخاطِبْني في الَّذِينَ ظَلَمُوا إنَّهُمْ مُغْرَقونَ) (٣٧) ★

پاش ئەوە کە حەزرەتی نوح ـدـ ماوەیەکی زۆر لـە ناو قەومەکەیا مایەوەو بانگی کردن بۆ تەوحیدو ئەوان موبالاتیان نەکردو بـە ئەنواعی ڕێگەدا تەحقیری ئەتباعیان ئەکرد •• نوح دۆعای شەڕی کرد لەو قەومەو پارایەوە لە خودا کە گیانداریان لەسەر عەرزا ببڕێ ، وە خودا وەحی بۆ کرد کەوا من بڕیارم دا ئـەو قەومە غەرق بکەمو پێویستە تۆ کەشتیەك دروست بکەیت بۆ خۆتو منداڵو ژنو پەیوەندت لەگەڵ ئەوانەدا کـە ئیمانیان هێناوە ، جا خودای تەعالا بە ئیشارەت بۆ لای ئەو کەشتیە کە بڕیاری داوە دروست بکرێ بۆ خۆیو پەیوەندی فەرمووی بە حەزرەتی نوح : تۆ دروست بکە ئەو کەشتیە کە بڕیارمان دا بە چاودێری من کـە نەیەڵم دوژمنەکان بیشکێنن‌و لەسـەر وەحیو تەعلیمـاتی من کـە چۆنی دروست بکەی کە بەکاری ژیواری ئەوانە بێ کە ئەڕۆنە ناوی ، کە وابێ مەبەس لە کەلیمەی (اعین) چاودێریو پاسکردنە لە لایەنی خوداوە بەو

شێوە کە خۆی فەرمانی داوەو مەبەس لە (وحی) تەعلیمکردنی حەزرەتی نوحـە بۆ بەستنی تەختەکانو داری رایەڵەی ئـەم‌لاولاو سـەرو ژێری کەشتیەکە کە رێکخستنی ئەوانە پێویستی بە ئیرشادێکی رەسایە •

وە فەرمووی : قسەو تکاو رجـام لەگەڵدا مەکـە بۆ رزگارکردنی ئەوانە کە ستەمیان لە خۆیان کرد بە کوفرو لە غەیری خۆیان بە رێگەگرتن لێیان بۆ موسوڵمان بوون ، بە راستی ئەوانە حوکم دراوە بەسەریانا کە لەوانەن غەرق بکرێن •

★ (وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ) ★

وە حەزرەتی نوح مەشغووڵی بو . پاش ئەو ئەمرە بە قەی تەوانا ئەو کەشتیەی دروست ئەکرد •

★ (وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ) ★

وە هەر کاتێ بە دەوام کە کۆمەڵێ لە قەومەکەی رائەبوردن بەلایا گاڵتەیان پێئەکرد ، بە ئیعتیباری ئەوە کـە نوح نازانێ کەشتی دروست بکا یا ناتوانێ دروستی بکات وە یا دروستکردنەکەی بێسوودە ، یاخود بە گاڵتەوە پێیان ئەوت : تۆ پێغەمبر بووی وا بووی بە دارتاش !

★ (قَالَ : إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ) (٣٨) ★

ئەویش لە وەڵامیانا ئەیفەرموو : ئەگەر ئێوە گاڵتە ئەکەن بـە ئێمە ئێمەیش لەمەولا کاتێ کە نزیکبوونەوە لە خنکان گاڵتەتان پێئەکەین وەکو ئیستە ئێوە گاڵتە بە ئێمە **ئەکەن** •

★ (فسَوْفَ تَعْلَمونَ مَنْ يَأْتيهِ عذابٌ يُخْزيهِ ويَحِلُّ عَلَيْهِ عذابٌ مُقيمٌ) (٣٩) ★

کافرەکان باوەڕیان نەبو بەوە کـە نوح پێغەمبەرەو قسەکەی راستەو رۆژێ دێ کە ئەوان بە کەشتی رزگار ئەبنو ئەمان گیرۆدەی سزای دنیا ئەبن بە غەرقو تووشی سزای قیامەت ئەبن •

بە کورتی لایان وا نەبو کـە کەس هەیە گیرۆدە ببێ ، جـا نوحیش فەرمووی : لە پاشەکاتی نزیکدا حاڵی ئەبنو ئەزانن کێ سزایەکی تووش تەبێ رسوای بکا لە دنیاداو دێتە سەری سزایەکی بە دەوام لە قیامەتا •

★ (حَتَّى إذا جاءَ اَمْرُنا وفارَ التَّنّورُ قُلْنا : احْمِلْ فيها مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ واَهْلَكَ ـ إلاَّ مَنْ سَبَقَ عَلَيْـهِ القَوْلُ ـ ومَنْ آمَنَ ، وما آمَنَ معَهُ إلاَّ قليلٌ) (٤٠) ★

خودای تەعالا وەحی کرد بۆ حەزرەتی نوح : نیشانەی کاتی تۆفانو بەرزبوونـەوەی ئاو بەسـەر دنیـادا ئـەوەیـە کـە ئاو لـە تـەنووری نانکردنەکەتانەوە دەرئەچێ بـە هێز • وە پاش ئەوە کـە حەزرەتی نوح کەشتیەکەی تەواوکردو چاوەڕێی نیشانەکەی کرد لە ماڵەوە هاتن خەبەریان پێـدا کـە : ئاو لـە تەنوورەکەمانەوە دەرئـەچێ ئـەویش فـەرمانی دا پەیڕەوەکانی حازر بین وە خودا ئەو حەیوانانە کە لە هێلکە پەیدا ئەبن ، وە یا بە زایین ئەزێن جووت جووت حازری کردن • وەکو ئەفەرموێت : تا کاتێ ئەمرمان دا بە تۆفانو ، بارانی خورزم لە ئاسمانەوە رژایە سـەر عەرزو زەوی کەوتە تەکانو ئاوی فرەئەدایە سەرەوەو تەنوورەکەی ماڵی نوح ئاوی لێهەڵقوڵا ، وتمان بە نوح : هەڵبگرە لە کەشتیەکەدا لە هەموو

هاولفێك دوان ، واتە تێرو مێیەك ، وە ئەهلو منداڵو ژنو پەیوەندی خۆت هەڵبگرە ـ ئەوانە نەبێ کە واتەی من رابوردوە بۆ خنکاندنیان کە بڕیتیە لە کەنعانی کوڕیو دایکی کەنعان کە لەبیرو رادا لەگەڵ کافرەکانا بوونو نوحیان بە شێت دائەنا ـ وە هەڵبگرە لە کەشتیەکەدا هەرکەس کە ئیمانی هێناوە بە تۆ ، وەلحاڵ ژمارەیەکی کەم ئیمانیان پێ هێنا بوو !

جا ئەمانە چوونە ناو کەشتیەکەوە •

★ (وقالَ : ارْكَبُوا فِيها . بِسْمِ اللهِ مَجْرِيها ومُرْساها إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ) (٤١) ★

وە حەزرەتی نوح فەرمووی : پیرۆزی ناوی خودا هۆی جووڵانو هاتوچۆی کەشتیەکە بێ تا کاتی جووڵانی ، وە هۆی راوەستانی بێ کاتی راوەستانی ؛ بە راستی خودای من تاوانبەخشو میهرەبانە •

★ (وهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كالجِبالِ ، ونادى نوحٌ ابْنَهُ ـ وكانَ فِي مَعْزِلٍ ـ : يا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا ولا تَكُنْ مَعَ الكافِرِينَ) (٤٢) ★

واتە ئەو کەشتیەیش ئەوەنە قایمو باش دروستکرابو کە قەومەکە هەرچی تێدا بو ئەیبردن بەسەر ئاوەکەدا لە ناو شەپۆلی ئاوی وادا وەکو کێو بەرز بوونو بە قەد کێو ئەبوون ، واتە کەشتیەکە لە بەرزبوونەوەو داپەڕیندا خراپ نەدەبو ؛ وە یا لەو کاتەدا سواری بوون کەشتیەکە ئەو عالەمەی وا لەناویا رایئەپەڕاندن لـە ناو شەپۆلی بەرزی بـە قـەی کێو گەورەدا • وە نوح ـدـ لە کاتی سواربوونی کەشتیەکەدا بانگی کرد لە کەنعـانی کوڕیو ـ ئەویش لـە کەناڕێکدا راوەستابو ـ : ئـەی کوڕی

خۆشەویستم سواری کەشتی ببە لەگەڵ ئێمەدا وە لەگەڵ کافرەکانا مەبە هەتا لەگەڵیانا نەفەوتێی •

وە ئەم بانگکردنەی لـە پاش نەهی خودا کە فەرمووی : (الا من سبق علیه القول) لەسەر ئەو ئەساسە بو کە حەزرەتی نوح وای ئەزانی کەنعان بەر ئەو جیاکردنەوە نەکەوتوە ، یا لـەو کاتەدا سواری کەشتیەکە بوونو ئادەمیزاد کەوتنە بیمو لەرزو پەرێشانیو ترسی گیانەوە •• نوح وەها حاڵی بو کەنعان لە حاڵی خۆی پەشیمان بوەتەوە ، وە یا لەبەر عاتیفەو مەحەبەتی باوکێتی خستیە ئەو خەیاڵەوە بەڵکو لای خودای تەعالا لەبەر کەرەمی زۆری مەجالی عەفوی بێ •

★ (قالَ : سَآوِي إلى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الماءِ) : ★

کەنعان بە بێباکیەوە وتی : وا لەم کاتەوە ئەڕۆم بۆ سەر کێوێکی بەرزی وا لە تۆفان بمپارێزێ •

★ (قالَ : لا عاصِمَ اليَوْمَ مِنْ اَمْرِ اللهِ ، إلاّ مَنْ رَحِمَ) ★

حەزرەتی نوح فەرمووی : خاوەن عیصمەتو پارێزراو نیە ئیمڕۆ لەم قاری خوداو لەم تۆفانە کەسێ نەبێ کـە خودا رەحمی پێ کردبێو لـەم کەشتیەدا دابنابێ •

★ (وحالَ بَيْنَهُما المَوْجُ فكانَ مِنَ المُغْرَقِينَ) (٤٣) ★

وە لـەو کاتـەدا شەپۆلێکی ئاوی زۆر هـاتو کـەوتە بەینی نوحو کەنعانەوەو لە ئاوەکەدا خنکا •

★ (وقيلَ : يا اَرْضُ ابْلَعي ماءَكِ . ويا سَماءُ اَقْلِعي ، وغيضَ الماءُ ، وقُضِيَ الاَمْرُ . واسْتَوَتْ على الجُودِيِّ . وقيلَ : بُعْداً لِلْقَوْمِ الظّالِمينَ) (٤٤) ★

ڕە لە پاش ئەوە کـە خودای تەعالا بەو تۆفانە کافرەکانی کوشتو قارەکەی بڕایەوە لـە لایەنی پەروەردگارەوە بـە بانگی تەئثیرو تەسخیر وترا : ئەی خاك ئاوی خۆت بخۆرەوەو قووتی بدەرەوە زووبەزوو ، وە ئەی ئاسمان دەسبەردار ببە لە ئاو ڕژاندن ! وە فەرمانی خودا جێبەجێ بو : زەوی دەستی کرد بە قووتدانی ئاوەکەیو ، ئاسمان ئاوی وێسایەوەو ، کەشتیەکە لەسەر کێوی (جوودی) ـ لە نزیکی شاری (موصل)دا ـ ڕاوەستاو لە لایەنی خوداو مەلائیکەی مەئموورەوە وترا : با هەر دوور بکەونەوە ئەو قەومە کافرە ستەمکارانە •

★ (ونادى نوحٌ رَبَّهُ . فَقالَ : ربِّ ! إنَّ ابْني مِنْ اَهْلي ، وإنَّ وعْدَكَ الحَقُّ ، وأنْتَ اَحْكَمُ الحاكِمينَ) (٤٥) ★

وە حەزرەتی نوح پاش ئەوە کە لە وەحی خوداوە ئـەمری ئـەوەی پێگەیشت کە هەموو ئەهلی خۆی بهاوێتە ناو کەشیتەکەوە (**الا من سبق** علیه القول)وە بە بیری خۆی وای زانی کە ئەو جیاکردنەوە هەر دایکی کەنعانی بەرئەکەوێ •• بانگی کردو پارایەوە لە خودای تەعالا : ئـەی خودا ! کەنعانی کوڕم لە ئەهلی منەو تۆیش وەعدەت داوە بە ڕزگارکردنی ئەهلی منو تۆ خاوەن حیکمەتی لە هەموو کارێکدا •

★ (قالَ : يا نوحُ إنَّهُ لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ ، إنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صالِحٍ . فَلا تَسْئَلْنِ ما لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ ، إنّي اَعِظُكَ اَنْ تَكونَ مِنَ الجاهِلينَ) (٤٦) ★

خودا وەڵامی نوحی داوەو فەرمووی : ئەی نوح بە راستی کەنعانی کوڕت لە ئەهلی تۆ نیە ؛ چونکی کوفر رشتەی مەحەبەت ئەبڕێو ، بە راستی کەنعان ئەوەندە خراپە (کانە) هەر کردەوەی ناشیرینە ، ئیتر پرسیار مەکەو داوای شتێکی وا مەکە کە نەزانی بوونەکەی حیکمەتو صەوابە . وە من ئامۆژگاریت ئەکەم لەبەر ئەوە حەز ناکەم بکەویتە زومرەی ئەوانەی کە نەزانکارن .

★ (قالَ : ربِّ إنّي اَعوذُ بِكَ اَنْ اسْأَلَكَ ما لَيْسَ لي بِهِ عِلْمٌ) ★

جا حەزرەتی نوح پێدار بوەوەو خەبەردار بو لە واقیعی حاڵو عیلمی پەیداکرد کە کەنعانی کوڕی لەگەڵ (واعله)ی دایکیا لە ئەهلی ئەو جیابوونەتەوەو حوکم دراوە بە خنکاندنیان ، وە زانی کە کەنعان لە کاتی سواربوونی گیانلەبەرەکانا بۆ ناو کەشتیەکە هیچ پیرو باوەڕی نەگۆڕاوەو لەسەر حاڵی کوفری پێشووی ماوە ، جا پاڕایەوە لە خوداو سکاڵای کرد کە صەرفی نەزەری لێ بکاو فەرمووی : ئیتر پەنا ئەگرم بە تۆ لەوە کە لەمەولا داوای شتێکت لێ بکەم کە نەزانم بوونەکەی حیکمەتە ، وە ئەگەر داوای شتێ بکەم ئەڵێم : خودایە ئەگەر ئەو شتە خاریج نیە لە دائیرەی خواستی خۆت بۆمان جێبەجێ بکە .

★ (وإلاّ تَغْفِرْ لي وتَرْحَمْني اَكُنْ مِنَ الخاسِرينَ) (٤٧) ★

وه ئەگەر چاوپۆشیم لێنەکەیی‌و میهرەبانی بەکار نەیەنی لەگەڵما بۆ چاوپۆشی لەم داواکردنەدا بە راستی داخڵی کۆمەڵی زیانکاران ئەبم .

★ (قِيلَ : يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ) ★

جا لـە لایەنی خوداوە دەرگای میهرەبانی تایبەتی کرایەوەو خـودا صـەرفی نەزەری کرد لە نوح لە بابەتی ئەو داوایانەوە کردبووی‌و وەحی هات بۆ لای نوح‌و فەرمانی پێدرا کـە : لـە کەشتیەکەت بێرەخوارەوە لەگەڵ هێسنی‌و پیرۆزی‌و بەختیاری لە لایەنی ئێمەوە بۆتانو لەگەڵ فەرو بەرەکاتێ لەسەر خۆتو لەسەر ئەو ئومەتانە وان لەگەڵتا لە سەفینەکەدا .

★ (وَأُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ) (٤٨) ★

وە لە نەتەوەی ئێوەدا چەن ئومەتێ هەن کە لەمەولا ژیواری خۆشیان پێئەدەین تا دەوام ئەکەن لەسەر تاعەتو فەرمانبەرداری‌و لە پاشا دەست ئەکەن بە سەرکێشی‌و یاخیبوون جا لەسەر یاساو سونەتی خۆم بەرابەر بە سەرکێشەکان سزایەکی سەختو ناگەواریان بۆ حەوالە ئەکرێ‌و لێیان ئـەدا .

ریوایەت کراوە : کـە شوێنی ئەو کەشتیدروستکردنەی حەزرەتی نوح (کوفە) بوە . وە بازێ ئەڵێن : لە وڵاتی (جزیرە) بوە لە شیمالی موصڵەوە . وە ئەم ریوایەتە نزیکترە لـە واقیعەی دابەزینی کەشتیەکەی لەسەر کێوی (جودی) لە نزیکی موصڵدا . وە ریوایەت کراوە ماوەی شەش مانگ یانی لە دەی رەجەبەوە تا دەی موحەرەم ئەو کەشتیە بەسەر ئاوی تۆفانەوە بوە ئەوسا لەسەر کێوی جودی دامەزراوە .

★ (تِلْكَ مِنْ اَنْباءِ الغَيْبِ نوحِيها إِلَيْكَ ، ما كُنْتَ تَعْلَمُها اَنْتَ ولا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هذا ، فاصْبِرْ إنَّ العاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ) (٤٩) ★

ئائەو باسی حەزرەتی نوحەو قەومەکەی‌و باسی تۆفانو کەشتی‌و هێشتنەوەی بازێکو کوشتنی بازێ لەوان .. بازێ بو لە هەوالی پەنامەکی بەو وەحی بەو تۆمان راگەیاند ، تۆ لەمەوپێش ئەو باسانەت نەئەزانی‌و قەومەکەیشت نەیانئەزانی لە پێش ئەم بەیانی ئێمەدا . جا مادام خودا تۆی کرد بە جێگەی زانستی هەوالی پەنامەکی‌و تۆی کرد بەو رەهبەر خۆت بگرە لەسەر ئازاری قەومەکەت‌و بزانە ئەنجامی خێرو گەیشتن بە مەرام بۆ ئەو کەسانەیە کە لە خودا ئەترسن‌و لەسەر فەرمانی ئەو ئەڕۆن .

★ ★ ★

★ (وإلى عادٍ اخاهُمْ هوداً ، قالَ : يا قَوْمِ اعْبُدوا اللهَ ، ما لَكُمْ مِنْ إلهٍ غَيْرُهُ . إنْ اَنْتُمْ إلاَّ مُفْتَرونَ) (٥٠) ★

ڕەوانەمان کرد بۆ لای قەومی (عاد) برای خۆیان (هود) . ئەویش مەنعی کردن لە بێتەرستی‌و پێی فەرموون : بەندەیی بکەن بۆ زاتی پاکی خوداو ئێوە غەیری ئەو خوداتان نیەو ئێوە لەم کاری ناباری بتپەرستیەدا کۆمەڵێکی درۆزن‌و درۆهەڵبەستن‌و بە درۆ ئەڵێن خودا شەریکی هەیە .

ئەڵێن : هود کوڕی عەبدوڵلای ، کوڕی ڕەباحی . کوڕی خولوودی . کوڕی عادی . کوڕی عەوصی ، کوڕی ئیرەمی ، کوڕی سامی ، کوڕی نوح ـدـ بوە ، وە قەومی هود بتپەرست بوون‌و بتەکەیان ناوی (هتار) بو ، وە ولاتەکەیان خاکی (ئەحقاف) بو لە شیمالی (حضرموت)دا ، وە

زەوی (روبعی خالی) بێ ئاوەدانی وا لـە شیمالی ئەحقافـەوەو عومـان کەوتوەتە خۆرهەلاتیانەوە ؛ وە ولاتەکەیان هەروا بە چۆڵی ماوەتەوە . وە تا ئیستە دەست نەبراوە بۆ کەشفکردنی .

★ (يا قَوْمِ لا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً ؛ إِنْ أَجْرِيَ إِلاَّ عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي . أَفَلا تَعْقِلُونَ ؟) (٥١) ★

وە هود فەرمووی : ئەی قەومی خۆم من لەسەر ئەم بانگکردنی ئێوە بۆ تەوحید داوای پاداش**و** هەقی هاتوچۆ لە ئێوە ناکەم ؛ **من** پاداشم نیە لەسەر ئەو خودایە نەبێ کـە منی لـە نەبوون دروستکردوە ؛ ئایا ئێوە ناتوانن عەقڵو هۆشی خۆتان بەکار بێنن بۆ ئەوە بزانن کە ئێمە بە دڵێکی پاك ئێوە بانگ ئەکەین بۆ ڕێگەی ڕوونا**کو** لـەو ڕێگەوە ئێوە ئەتوانن بگەن بە **مەقسوودی حەق** .

★ (ويا قَوْمِ اسْتَغْفِروا رَبَّكُمْ ثُمَّ توبُوا إِلَيْهِ ، يُرْسِلِ السَّماءَ عَلَيْكُمْ مِدْراراً ويَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلى قُوَّتِكُمْ ولاَ تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ) (٥٢) ★

وە فەرمووی : ئەی گەلی خۆم داوای تاوانبەخشی لە خودا بکەن با **لەم ئکردەوە خراپانەو لەم بیرو** باوڕە ناشیرینانە **عەفوتان** بکا ، پاش ئەوە بە باشی**و** ساغی بگەڕێنەوە بۆ لای خـودا ئەویش لەسەر وەعدی خۆی ئاسمانتان بۆ ڕەوانە ئەکا بە بارانڕێژی ، **وە هێزی ترتان بۆ زیاد ئەکا** لەسەر ئەو هێزە کە ئیستە هەتانە وە پشت لە خوداو لە دەرزی ڕەهبەری ڕاست هەڵمەکەن**و** بە تاوانباری مەمێننەوە .

★ (قالوا : يا هودُ ما جِئْتَنا بِبَيِّنَةٍ ، وما نَحْنُ بِتارِكي آلِهَتِنا عَن قَوْلِكَ ، وما نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنينَ) (٥٣) ★

ئەوانیش لە وەلامی هودا وتیان : ئەی هود تۆ هیچ دەلیلو شاهیدێکی راسالّت نەهێناوە بۆ ئێمە ببێ بە دەلیل لەسەر ئەوە کە تۆ ڕەهبەریو ئێمە تەرکی پەرستیاری ئەم بتانی خۆمانە ناکەین لەسەر وتاری تۆو ئێمە باوەڕمان نیە پێت •

★ (انْ نَقُولُ : إلاّ اعتراكَ بَعْضُ آلِهَتِنا بِسُوءٍ) ★

بەڵکو زیاد لەوە کە قسەکانت وەرناگرین هەر ئەمە بە تۆ ئەڵێین کە تۆ لەگەڵ بتەکانی ئێمەدا میانەت نیەو بە سووکی باسیان ئەکەیو بازێ لەوانیش دەستیان لێ وەشاندوویو شێتیان کردووی •

★ (قالَ : إنّي اُشْهِدُ اللهَ واشْهَدوا أنّي بَرِيءٌ مِمّا تُشْرِكونَ (٥٤) مِنْ دونِهِ ، فَكيدوني جَميعاً ثُمَّ لا تُنْظِرونِ) (٥٥) ★

حەزرەتی هود فەرمووی بە قەومەکەی : بە ڕاستی من خودای عالەم ئەکەم بە شایەتو ئێوەیش شایەتی بدەن کە : من بەریمو دوورم لەو بتانەی ئێوە کە ئەیانکەن بە هاوڕێی خوداو ئەیانپەرستنو لە خودا لائەدەن . دوورم لەوان لەوەدا نرخیان بۆ دابنێم ، وە دوورم لەوە بیانپەرستم . وە دوورم لەوەیش بە شتێکی وایان بزانم باسیان بکەم ؛ چونکی ئەوانە بەردو داریکی بێ ئاسارو بێ ئازارنو دوورن لە هەموو نرخو قیمەتێ . جا فەرموون ! ئێوە زۆرو من کەمو ئێوە خاوەن هێزو من بێ دەستەڵات ، بێن بە هەموو

نەوعە حیلەو فێڵێ بۆ ئازاردانی من . وە هیچ مۆڵەتم مەدەن بزانم ئەتوانن زیانێکم لێ بدەن !

★ (إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ) ★

بـە راستی من ئیعتیمادم داوە لەسەر زاتی خودا کە پەروەردگاری منـو پەروەردگاری ئێوەیە .

★ (مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلاَّ هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا . إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ) (٥٦) ★

ئێوە نافامنـو نازانن ! هیچ گیاندارێ نیە بڕوا بەسەر زەویدا ئیللا خودای تەعالا پێشی سەری ئەو گیانلەبەرەی گرتوە (واتـە هـەر خودا ئاگاداری ئەکاو ئەیپارێزێ) . بە راستی خودای من کە پەروەردگاری عالەمە لەسەر ڕێگەیەکی راستـو لەسەر یاسایەکە شایاو بێ بە تەوانایی‌و زانایی خۆی ، کەس ناتوانێ ئەو یاسا بگۆڕێ‌و بەرانبەری خودا بکا .

★ (فَإِنْ تَوَلَّوا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْماً غَيْرَكُمْ وَلا تَضُرُّونَهُ شَيْئاً . إِنَّ رَبِّي عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ) (٥٧) ★

جا ئەگەر ئێوە پشت هەڵبکەن لە حەق‌و دەرزی ڕەهبەر وەرنەگرن من مەقسەدم نیە ؛ چونکی من وەزیفەی خۆم کە ئامۆژگاری‌و گەیاندنی پەیامە بەجێهێناو گەیاندم پێتان ئەوەی کە ڕەوانەکراوم پێی ؛ وە بزانن مادام پشت هەڵبکەن لە پەیامی خودای تەعالا خودا ئێوە ئەفەوتێنێ‌و قەومێ تر لە پاش ئێوە دێنێ ؛ چونکی بە ڕاستی خودای من لەسەر هەموو شتێك ئاگادارو نیگابانە ئەزانێ بە کردەوەتان ؛ وە ئەتوانێ تۆڵەتان لێ‌وەربگرێ .

★ (ولمّا جاءَ امْرُنا نَجَّيْنا هوداً والّذينَ آمَنوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنّا ونَجَّيْناهُمْ مِنْ عذابٍ غَليظٍ) (٥٨) ★

وە کاتێ کە فەرمانمان دەرکرد بۆ لەناوبردنی قەومی عاد بە سزا .. هودو ئەوانە ئیمانیان هێنابو لەگەڵیا رزگارم کردن بە میهرەبانی خۆمان وە رزگارم کردن لەو سزا زۆر زبرە نابارە ، وە سەموومی گەرمی ژاراویم نارد بۆیان ئەچو بە لووتو دەماخیاناو ناوسکیانی ئەکوڵاندو ئەمردن . وە قەومی عاد ـ ئەوانە نەبێ کە ئیمانیان هێنابو بە هود ـ هەمووم بەم دەردە خراپە لەناوبرد .

★ ★ ★

★ (وتِلْكَ عادٌ جَحَدوا بِآياتِ رَبِّهِمْ وعَصَوْا رُسُلَهُ ، واتَّبَعوا اَمْرَ كُلِّ جَبّارٍ عَنيدٍ) (٥٩) ★

ئا ئەوە باسمان کردن قەومی عاد بوون ئینکاری ئایاتی خودایان کردو نافەرمانی رەهبەرەکانیان کرد (واتە هودو موسوڵمانەکان وە یا ئەوەی کە نافەرمانی پێغەمەرێ بکا نافەرمانی هەموو پێغەمەرانی کردوە) وە کەوتنە شوێن فەرمانی ناڕەوای هەموو ستەمکارێکی سەرکێشی بێ هۆشی بایی‌و ناسزاو دژی دادگەری‌و یاسای خودایی .

★ (واُتْبِعوا في هذِهِ الدُّنْيا لَعْنَةً ويَوْمَ القِيامَةِ) ★

وە لەم دنیادا لەعنەت‌و دژوێن‌و نەفرین کەوتە شوێنیان (واتە نەفرین بە شوێنیانا حەواڵە کرا) وە لە رۆژی قیامەتیشا هەر لە لایەنی فریشتەکانەوە نەفرین حەواڵە ئەکرێ بە دوایانا .

★ (ألا إنَّ عاداً كَفَروا رَبَّهُمْ . ألا بُعْداً لِعادٍ قَوْمِ هودٍ) (٦٠) ★

بێدارىنەوە كە قەومى عاد كوفرى خودای خۆيانيان كرد . بێدار بن ياخوا دووری لە فەرو پيرۆزی بۆ عادی قەومی هود بێ .

★ ★ ★

★ (والى ثَمودَ اخَاهُمْ صالِحاً) ★

وە رەوانەمان كرد بۆ لای قەومی ثەمود برای خۆيان صالحی كوڕی عبيـدی . كوڕی ئەسەفی . كوڕی ماشـخی . كوڕی عوبەيدی . كوڕی حازری . كوڕی ثەمودی ، كوڕی عادی . كوڕی عوصی ، كوڕی ئيرەم . ئەم قەومی ثەمودە ئەڕۆنەوە سەر عادو لە پاش فەوتانی قەومی عاد لـە ئەحقافدا هاتن لە ولاتی (حجر) لە بەينی حيجازو شامدا لـە جەنووبی شەرقی عەرزی (مەدين) كـە هاوسنووری خەليجی عەقـەبەيە جێگەيان گرتو لە كێوەكانا هۆدەيان لە بەرد ئەتاشیو دەسكاری بەردتاشی باو بوو لەناويانا ، وە (مەدائينی صالح) ئيسڕۆيش شوێنەوارو نيشانەی بە زۆری ديارەو ماوەتەوە ، وە جێگە شارەكەيان ئيستە مەشهوورە بە (فج الناقة)و گەلێ شوێنەواری تێدا ماوەتەوەو تەئريخی ئەمانە لە پێش زەمانی حەزرەتی ئيبراهيمدا ـدـ بوەو ئايينيان بتپەرستی بوە .

★ (قالَ : يا قَوْمِ اعْبُدوا اللهَ ما لَكُمْ مِنْ إلهٍ غَيْرُهُ) ★

فەرمووی : ئـەی قەومی خۆم عيبادەتی پەروەردگاری تاقو تەنيـا بكەن كە ناوی (الله)يەو بێجگە لەو خواتان نيە .

★ (هو أنْشَأَكُمْ مِنَ الأَرْضِ واسْتَعْمَرَكُمْ فيها) ★

هەر ئەو ئێوەی لـە عەرزا دروست كردوەو كردوونی بـە خاوەن

عومرو ژیان وە یا کردوونی بە خاوەن ئاوەدانیو مەعموورە لە عەرزا . واتە هێزو دەستەلاتی پێداون کە ولاتەکەتان ئاوەدان کردوەتەوە بە جۆرێ کە لە هۆی ژیانو بەرگری دوژمندا پێویستتان بە خەڵك نیە بۆیە وا توغیانتان کردوەو بایی بوون بە خۆتانو دەسدرێژی ئەکەن بەسەر دراوسێکانتانا .

★ (فاسْتَغْفِروهُ ثُمَّ تُوبُوا إلَيْهِ) ★

جارێ بەر لە هەموو شتێك داوای بەخشینی تاوانەکانتانی لێ بکەن ، وە پاش ئەوە بە ساغی بگەڕێنەوە بۆ لایو عیبادەتی ئەو بکەن بە تەنیاو بکەونە شوێن یاسای دامەزراوی خودایی .

★ (إنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ) (٦١) ★

بە راستی خودای من نزیکە لە هەموو کەسێکەوەو لاڵەو پاڵەی هەموو کەس ئەبیێو دۆعای ئەوان قەبوڵ ئەکا .

★ (قالُوا : يا صالِحُ قَدْ كُنْتَ فِينا مَرْجُوّاً قَبْلَ هَذا) ★

ئەوانیش لە وەڵامی ئەوا وتیان : ئەی صالح بە راستی تۆ لەمەوپێش لەناو ئێمەدا ئینسانێکی باش بووی وەها کە ئومێدی پێرۆزیمان بو بە تۆو ئەمانوت : لە رۆژێکدا بەکارمان دێو سوودی ئەبێ بۆمان .

★ (اتَنْهانَا أنْ نَعْبُدَ ما يَعْبُدُ آباؤُنَا ؟) ★

ئێستە لە باتی ئەوە یارمەتیمان بدەی مەنعمان ئەکەی لەوە کە دینی خۆمان بەجێ بێنینو عیبادەتی ئەو بتانە بکەین کە باوکو باپیرەمان عیبادەتیان بۆ کردوون ؟

★ (وإنَّنا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدعونَا إلَيْهِ مُرِيبٍ) (٦٢) ★

وە جگە لەوە کە ئێمە تۆ لەسەر حەق نازانین تۆیش بەڵگەیەکت نیە لەسەر راستی ئەو دینە کە ئێمەی بۆ بانگ ئەکەیو ئێمـە واین لـە گومانو دوودڵیدا لەم دینە ، دوودڵیەکی زۆر ناباری ناهەموار .

★ (قالَ : يا قَوْمِ أرَأَيْتُمْ إنْ كُنْتُ على بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وآتانِي مِنْهُ رَحْمَةً ؟ فَمَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللهِ إنْ عَصَيْتُهُ ؟ فَما تَزِيدونَنِي غَيْرَ تَخْسِيرٍ !) (٦٣) ★

جا حەزرەتی صالح فەرمووی : ئەی قەومی خۆم پێم بڵێن ئەگەر من کە داوای ریسالەت ئەکەم لەسەر بورهانو دەلیلی خۆم بووم و خودا لە لایەنی خۆیەوە رەحمەتو رەهبەرییەکی دابێ بە من ؟ لەم صوورەتەدا من چۆن ئەتوانم بێدەنگ بم لە مەنعی بتپەرستیو دەعوەتی ئێوە بۆ دینی تەوحید ؟ وە ئەگەر من بکەومە شوێن ئێوە زیان زیاتر هیچم بۆ زیـاد ناکەن . جا من قەت ناتوانم بێدەنگ بم لە تەبلیغ چونکی ئەگەر بێئەمری خودا بکەم کەس نیە من رزگار بکا لە سزای خودا .

هەروا صالح بانگی ئەکردن بۆ خودا پەرستی هەتا لە رۆژێکی جەژنی گشتیدا قەومەکەی هەموو حازر بووبوون ئەویش رۆیشت بۆ ناویانو بە شێوەی گشتی دەعوەتی کردن بۆ تەوحید ، لەوێدا گەورەیەکیان بو ناوی (جندع) بو وتی : ئەگەر تۆ راستە پێغەمەری خودای موعجیزەیەکمان بۆ دەربخە ! صالح فەرمووی : چیتان ئەوێ ؟ جندع ئیشارەتی کرد بۆ بەردێکی گەورە لەو شوێنەدا ، وتی : لەو بەردە گەورە وشترێکمان بۆ دەر بکە کە ئاوس بێو دە مانگ لەسەر سکەکەی رابوردبێ ، جا حەزرەتی

صالح دەستی کرد بە پاڕانەوە لە خوداو خودا دۆعاکەی قەبوونّ کردو بەو شێوە ئەوان ویستیان خوا وشترێکی لەو بەردە دەرکرد ، لەسەر ئەم موعجیزە جندعو بازێ لە قەومەکەی موسوڵمان بوو بازێکیان هەر لەسەر کوفری خودا مانەوە .

★ (ویا قَوْمِ هذِهِ ناقَةُ اللهِ لَكُمْ آيَةً فَذَروها تَاْكُلْ في أَرْضِ اللهِ ولا تَمَسُّوها بِسُوءٍ فَيَاْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ) (٦٤) ★

جا حەزرەتی صالح لەسەر تەعلیماتی خودا رووی کردە قەومەکەی و فەرمووی : ئەی قەومی من ئا ئەوە بە چاو ئەیبینن ئەو وشترەیە کە داواتان کردو خودا بۆی دروستکردن ، وازی لێبێنن بلەوەڕێ لەم زەوی خوداداو دەستی بۆ مەبەن بە ستەمو ئازاردان ئەنا زوو بەزو خودا سزاتان ئەداتەوە لەسەر ئەوە کە لە ئایاتی تردا باس کراوە ، صالح فەرمووی : ئەبێ ئاوی حەیواناتی ئێوە بەش بکرێ رۆژێ بۆ ئەم وشترە بێو رۆژێ بۆ هەموو حەیوانەکانی ئێوە بێو تا چەن رۆژێ لەسەر ئەم وەزعە ئەوامیان کرد .

★ (فَعَقَرُوها) ★

جا چەن کەس لەو قەومە بڕیاریان دا کە ئەو وشترە بکوژن . وە (قدار)ی کوڕی (سالف)یان نارد چوارپەلی وشترەکەی بڕی لەسەر ئەمری ئەوان ، بۆیە خودا نیسبەتی کارەکەی داوە لە هەموویان . وە گۆشتەکەیان بەش کردەوە خواردیان ، وە صالح لەو کاتەدا حازر نەبو ، پاش ئەوە کە بە رووداوەکەی زانی هات بۆ ناویانو هەڕەشەی لێکردن .

★ (فقالَ : تَمَتَّعُوا في دارِكُمْ ثلاثَةَ أيّامٍ) ★

فەرمووی : رابوێرن بە ئارەزووی خۆتان لە ماڵی خۆتانا تا ماوەی

سێ رۆژ : چوارشەمەو ـ پێنجشەمەو ؛ جومعە ـ وە لە پاش ئەو رۆژانە بەهیلاك ئەچن •

★ (ذٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ) (٦٥) ★

ئەو وەعدەی سێ رۆژە کە بۆمان داناون وفەوتانیان دوای ئەو وەعدە وەعدەیەکی راستەو درۆی تێدا نیە •

★ (فَلَمَّا جاءَ اَمْرُنا نَجَّيْنا صالِحاً وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ . إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ) (٦٦) ★

جا کاتێ فەرمانمان دەرکرد بە لەناوبردنی قەومی صالح ـ صالحو ئەوانە ئیمانیان هێنا بو لەگەڵیا رزگارمان کرد بە هۆی میهرەبانی خۆمانەوە لە سزای رۆژی قیامەتو لە رسوایی ئەو رۆژە ؛ بە راستی خودای تۆ خاوەن تەوانایەو زاڵە بەسەر خواستی خۆیدا •

★ (وَاَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ) ★

وە ئەو کۆمەڵە ستەمکارانەی گرت دەنگی بە هەیبەتی فریشتەو بە بوومەلەرزەی عەرز ولاتەکەیان ژێرەوژوور بو •

★ (فَأَصْبَحُوا فِي دِيارِهِمْ جاثِمِينَ) (٦٧) ★

وە لـە ولاتەکانیانا مانەوە بە لەشی بێگیانی کەوتو ؛ بازێ لەسەر عەرزو ؛ بەشێ لە ژێر عەرزا •

★ (كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيها) ★

وایان بەسەرا هات (کأنه) ئەو قەومە هـەر لـە ولاتا نەبوونو سوودێکیان نەبوە تیایا •

★ (أَلا إِنَّ ثَمودَ كَفَرُوا رَبَّهُمْ . أَلا بُعْداً لِثَمودَ) (٦٨) ★

بێدار بنەوە کە ئەم کارەساتە بێهۆ نەبو ، بەڵکو لەسەر ئەوە بو کە قەومی ثەمود کوفری خودای خۆیانیان کرد . بێدار بنەوە ! یاخودا دووری لە ژین و ژیوار بۆ قەومی ثەموود بێ .

★ ★ ★

★ (وَلَقَدْ جاءَتْ رُسُلُنا إِبْراهِيمَ بِالبُشْرى ، قالُوا : سلاماً ، قالَ : سلامٌ . فَما لَبِثَ أَنْ جاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ) (٦٩) ★

وە بە راستی فریشتە مەئسوورەکانم هاتن بۆ لای ئیبراهیمی خەلیل لەگەڵ موژدەی پەیدابوونی منداڵ بۆ سارە خاتوون حەرەمی ئیبراهیم ، وە کاتێ گەیشتنە مەنزڵ سەلامیان کرد لە حەزرەتی ئیبراهیم ئەویش زۆر بە ئیهتیسامو گەرمی دڵ جوابی دانەوەو رۆیشت ئەوەندەی پێنەچو هاتەوە بۆ لایان گوێرەکەیەکی لەسەر بەرد برژاوی وای بۆ هێنان کە بە رۆنی چەوری خۆی عەرەقی کردبو ، لە بەردەمیانا دانابو فەرمووی : بیسمیللا بخۆن !

★ (فَلَمَّا رأى أَيدِيَهُمْ لا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ ، وأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ، قالُوا : لا تَخَفْ ! إِنَّا أُرْسِلْنا إِلى قَوْمِ لوطٍ) (٧٠) ★

کاتێ کە تەماشای کرد دەسیان نابەن بۆ گۆشتەکەو نایخۆن بە پیاوی باشی نەزانینو لە دڵی خۆیا نیگیان ترساو وا هاتە بەرچاوی کە دوژمنن و خەیاڵیان خراپە ، ئەوانیش لەو حاڵەدا عەرزیان کرد : مەترسە ! ئێمە خەیاڵی خراپەمان نیەو ئێمە مەئموورین خوداینو رەوانە کراوین بۆ سەر قەومی لوطی برازات .

★ (وامرأتُهُ قائمةٌ فضحكتْ . فبشّرناها بإسحاقَ . ومِنْ وراءِ إسحاقَ يعقوبَ) (٧١) ★

وە لـەو کاتەدا ژنەکەی حەزرەتی ئیبراهیم راوەستابو لـە پشتی پەردەیەکەوە پێکەنی لە بیستنی وتاری فریشتەکان لەبەر ئەوە کە ترسیان لە دڵدا نەما . یا لەبەر ئەوە کە ئاگادار بو لەسەر مەحوکردنەوەی قەومی لوط کە قەومێکی بێ حەیاو بێ ئەدەب بوونو بە شوێنی ئەو شادمانیەدا لەسەر زمانی فریشتەکانیان موژدەمان پێدا بەوە کوڕێکی ئـەبێ نـاوی ئەنێن ئیسحاقو لە ئیسحاقیش کوڕێك ئەبێ ناوی ئەنێن یەعقووب •

★ (قالتْ : يا ويْلتى أألِدُ وأنا عَجوزٌ وهذا بَعْلِي شَيْخاً ؟! إنّ هذا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ !) (٧٢) ★

سارە خاتوون کە ئەو موژدەیە بیست لـە فریشتەکان فەرمووی : ئەی هاوارم چۆن من منداڵم ئەبێ وەلحاڵ من پیرەژنێکم لـە سـکوزا کەوتوومو ئەمەیش مێردەکەمە بەم پیرییە ؟! بە راستی ئەمە شـتێکی عەجیبە !

★ (قالوا : أتَعْجَبِينَ مِنْ أمْـرِ اللهِ ؟ رَحْمَـةُ اللهِ وبَرَكاتُهُ عَلَيْكُمْ أهْلَ البَيْتِ . إنّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ) (٧٣) ★

ئەوانیش وتیان : ئایا تۆ سەرت سوڕئەمێنێ لە کاری خودای تەوانا ؟ ڕەحمەتو پیتی بەختیاریتان بەسەرا بڕژێ ئەی ئەهڵی خانەوادەی ڕەهبەری ، نەـ . نە . تەعەجوب مەکەن بە ڕاستی خودا خاوەنی هەموو نیعمەتێکە کە شایاوی ئەنایە لە هەمو هۆشیارێکەوەو خێرو بەرەکەتی زۆرە •

★ (فَلَمَّا ذَهَبَ عنْ إبْراهيمَ الرَّوْعُ وجاءَتْهُ البُشْرى يُجادِلُنا في قَوْمِ لوطٍ) (٧٤) ★

کاتێ کە ترس‌و بیم لای دا لە دڵی ئیبراهیم‌و موژدەیشی بۆ هات بە پەیدابوونی منداڵ لەو تەمەنەدا وە لە خۆی هێمن بوەوە دەستی کرد بە ڕەدو بەدەڵکردن لەگەڵ ئەو فریشتانەدا کە چۆن ئەبێ ئەو قەومە مەحو بکەنەوە ؟ لەگەڵ ئەوەدا لوط وا لە ناویاناو چەن منداڵی بێ تاوانیان هەیەو چەن ژن‌و فەقیری بێتاوانیان لە ناوایە !

★ (إنَّ إبْراهيمَ لَحَليمٌ أوّاهٌ مُنيبٌ) (٧٥) ★

بە راستی ئیبراهیم ئینسانێکی بە حەوصەڵەو ئەسەف‌خۆرە لەسەر تاوان وە زۆر گەڕاوەیە بۆ لای خودا ؛ چونکی لە عەینی کاتا کە داوای مۆڵەتی ئەکرد بۆ قەومی لوط بەڵکو بیربکەنەوەو تۆبە بکەن دڵگرانیشە لێیان لەسەر تاوانەکانیان .

★ (يا إبْراهيمُ أعْرِضْ عَنْ هَذا) ★

وەحی بۆ هات لە بارەگای خوداوە یا عەرزی کرا لە لایەنی فریشتەکانەوە وتیان : ئەی ئیبراهیم واز بێنە لەم تکاو لاڵەو پاڵە ؛ چونکی کاتی نەماوە .

★ (إنَّهُ قَدْ جاءَ أمْرُ رَبِّكَ) ★

بە راستی کە فەرمانی خودا صادر بوە لەسەر سزای ئەو قەومە .

★ (وإنَّهُمْ آتيهِمْ عذابٌ غَيْرُ مَرْدودٍ) (٧٦) ★

وە بە راستی هات بۆ ئەو قەومی لوطە سزایەکی نەگەڕاوەو ئیشەکە تەواو بوە .

★ (ولمّا جاءَتْ رُسُلنا لوطاً سِيءَ بِهِمْ وضاقَ بِهِمْ ذَرْعاً) ★

جا کاتێ ئەو فریشتە رەوانەکراوانە هاتن بۆ مالّی حەزرەتی لوط بە هۆی هاتنی ئەوانەوە دڵی زوێر بو بە هاتنیان ؛ چونکی ئەوان هاتنـە پێشەوە لە شێوەی ئادەمیزادی جوانی سەرو سیمادارا . وە بیسی بوو کە قەومەکەی لەسەر یاسای ناشیرینی خۆیان بێن بۆ ئەو میوانانە .

★ (وقالَ : هذا يَوْمٌ عَصِيبٌ) (٧٧) ★

وە فەرمووی : ئیسرۆ رۆژێکی نابارو ناهەمواوە .

★ (وجاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعونَ إلَيْهِ) ★

وە پاش دانیشتنی میوانەکان قەومە نامەردەکانی وا بە پەلە هاتن بۆ لای مالّی حەزرەتی لوط (کانە) دەستیان پێوە ئەنرێ .

★ (ومِنْ قَبْلُ كانُوا يَعْمَلونَ السَّيِّئاتِ) ★

وە پێش ئەمەیش هەر بە دەوام کردەوەی خراپەیان ئەکرد .

★ (قالَ : يا قَوْمِ هؤُلاءِ بَناتِي هُنَّ أطْهَرُ لَكُمْ فاتقوا الله) ★

حەزرەتی لوط (د) لەبەر ریعایەتی شەرەفی خۆی کە ئەو کەسانە هاتوونەتە مالّی ئەو فەرمووی بەو قەومە فاسیدە : ئا ئەوانە کە ئەیانبینن کچی منن‌و مارەیان ئەکەم لێتانو ئەوان کە مارەکران لەسەر یاسای دین پاکترن‌و موناسبترن بۆ ئێوە نەك ئـــەو کردەوە ناپەسەندە کە ئێـــوە ئەیکەن . وە یاخود مەبەس لە کچەکانی ژنەکانی ئەو قەومەیە . واتە ئێوە خۆتان ژنتان هەیەو ژنەکانتان کە وەکو کچی ئێمە وەهانە باشترن بۆ ئێوەو تەمەتوع بەوان موناسبترە لە تەمەتوع بەو پیاوە میوانانە : دە لە خـودا بترسن‌و خۆتان بپارێزن لە نافەرمانی خودا .

★ (ولا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي) ★

گیرۆدەی رسواییم مەکەنو رسوام مەکەن لـــە بێحورمەتکردنی میوانەکانما .

★ (اَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ ؟) (۷۸) ★

ئایا لە ناو ئێوەدا پیاوێکی مەردی خاوەن کەرامەتو خاوەن ناموس نیە کە مەصلەحەتی خۆیو دراوسێو میوان رابگرێو کاری شـەرمئاوەر نەکا ؟

★ (قالُوا : لَقَدْ عَلِمْتَ ما لَنا فِي بَناتِكَ مِنْ حَقٍّ وإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ) (۷۹) ★

ئەوانیش وتیان : تۆ خۆت زانیوتەو ئەزانی کە ئێمە هیچ حەقێو دڵخوازێکمان دەربارەی کچەکانت نیەو بـە راستی ئەزانی ئێمە چیمان ئەوێو ئیتر سوود لەم وتارانەدا نیە !

★ (قـالَ : لَوْ أَنَّ لِي بِكُـمْ قُـوَّةً أَوْ آوِي إِلى رُكْـنٍ شَدِيدٍ !) (۸۰) ★

حەزرەتی لوط پاش ئائومێد بوون لـەو بێکەرامەتانە فەرمووی : کاشکی من خۆم هێزێکم ببوایە هەتا چارەی ئەم بێشەرمیو زیادەڕەوی ئێوەمە پێ بکردایە ، وە یاخود گەورەو سەرۆکێکی بە ناموسو خاوەن دەستەڵات ئەبو لەم وڵاتەدا کە بڕۆشتمایە بۆ لایو پەنام پێببردایە ! وەکو ئەڵێن : (یا خۆت مەرد بە ، یا لە پەنای مەردا بە) .

★ (قالُوا : يا لوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ) ★

جا فریشتەکان وتیان بە لوط : ئەی لوط ئێمە ئادەمیزاد نین ، بەڵکو

ئێمە فریشتەینو ڕەوانەکراوانی خودای تۆین ، وە بۆ بەجێهێنانی فەرمان هاتووین . وە دڵنیا بە ئەم کافرانە ناگەن بە مااڵی تۆو ناتوانن دەس‌درێژ بکەن بۆ ئێمە بە بێ حەیایی .

★ (فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ) ★

دە تۆ هەموو ئەهلی خۆت بە شەوا دەربکەو بیان‌بەرە دووری ئەم وڵاتەوە لە بازێ کاتی ئەم شەوەدا .

★ (ولا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلاَّ امْرَأَتَكَ إِنَّهُ مُصِيبُهَا ما أَصَابَهُمْ) ★

وە کەس لە ئێوە کاتی دەرچوون لە مەنزڵی خۆتان لامەکەنەوە بـە لای وڵاتەکەتانا نەکا بە هۆی ئەوەوە کە چاوتان ئەکەوێ بە وەزعێ کە بە سەریا بێت ئێوە ترس‌و بیم بڕواتە دڵتانەوەو بەم جۆرە ئەهلی تۆ هەموو رزگار ئەبن ژنەکەت نەبێ ، ئەو لەگەڵ خۆتانا مەبە ؛ چونکی بە راستی ئەو لەگەڵ قەومەکەدایەو هاوەردیانەو چی بەوان بگات بەویش ئەگات .

★ (إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ ، أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ؟) (٨١) ★

کاتی فەوتاندنی ئەوان کاتی بەیانە ، ئایا ئەو کاتە نزیك نیە ؟ بەڵێ نزیکەو وەعدەی خودایش گومانی تێدا نیە کە دێتەجێ .

★ (فلَمَّا جاءَ أَمْرُنا جَعَلْنا عالِيَها سافِلَها وأَمْطَرْنا عَلَيْها حِجارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنْضودٍ (٨٢) مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ ، وما هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ) (٨٣) ★

جا کاتێ وادەی سزاکەمان هات بۆ قەومی لوط وڵاتەکەیانمان سەرو ژێر کردو باراندمان بەسەر ئەو وڵاتەدا چەند بەردێ کە لە جۆری بەردو

گڵی جۆشخواردوو بوون ، وە بازێ ئەجزاو مادەی ئەو بەردانە لکابوون بە بازێکیانەوە ، وە ئەو بەردانە دیاری‌کرابوون لە عیلمو زانستی خودای تۆدا بۆ ئـەو شوێنـە ، وە باراندنی ئـەو جۆرە بەردانـە دوور نیە لـە ستەمکارەکانەوە . خوا بەردی عادەتی بن وەکو ئـەوە کـە لـە زەمانی پێشوودا بوە ، یاخود مادەی ئاسنو وەرشەو بێ وەکو گوللە بارانی ئەمرۆ بەسەر هەر قەومێکدا بکەونە ژێر بارانی گوللەی تفەنگ یا گوللەی تۆپ یا بۆمبای ژاراوی ، وەکو ئەبینینو ئەیبیسین .

وەلحاصل لـە سبەینێی ئەو رۆژەدا کـە بڕیار درابو بۆ لەناوبردنی قەومی لوط فریشتەی مەئموری بە هێز ئەرزی ئەو ولاتەی بەرزەوە کردو کوتایەوە بە عەرزا بە بێ مولاحەزەی تەرتیبی پێشو بەو جۆرە کە خواستی خودا بو لە وێرانکردنیا . وە بێ گومان ئەم رووداوانە هێزێکی غەیبیان لەگەڵدایە . وە هیچ کارەساتێ لە جیهانا بێ هێزی خودایی ناێتە جێ . وە زیاد لەو ژێرەوژوورە بەردەبارانمان کردن بەو وردە بەردانەوە کە لـە هێزی تەکانەکەوە بەرزەوە بوون یاخود بە نەوعە بەردێکی تر کە خودا باراندوویەتی بەسەر ئەو شوێنەدا ، وە غەیری لوطو ئەهلی لوط کەس لەو ولاتە دەرنەچوون ، وە ئەمە یاسای پەروەردگارە لە رۆژگارا .

★ ★ ★

★ (والی مَدْیَنَ أخاهُمْ شُعَیْباً) ★

وە رەوانەمان کرد بۆ لای ئەهلی شاری مەدیەن . کە شارێ بوە لە سنووری ولاتی حیجازاو هاوسنووری شـامات ، وەختێ خۆی مەدیـەن کوڕی حەزرەتی ئیبراهیم دروستی کردوە (یانی کردوویەتی بە نیشتمانی خۆیو دارو دەستەکەی) وە ئـەم قەومە لـە ماوەیەکدا زۆر تیجارەتو

ئاڵووێرێکی باشـیان بو لـه بەینی شامات‌و ولاتی حیجازو یەمەندا ، وە داراییەکی زۆریان گردکردەوە بەڵام لە دینی تەوحید . کە دینی حەزرەتی ئیبراهیم‌و ئەولادەکانی بو ، لایان‌داو دەستیان کـرد بـە بتپەرستی‌و لـە تیجارەتیشـا دەستیان کرد بـە غەش‌و خیانەت ، هـەر مالێکیان پێوانە یا کێشانە ئەکرد بۆ فرۆشتن بە خەڵك بە کەم‌و کووڕی تەسلیمیان ئەکردن ، وە ئەگـەر بۆ کڕین بوایە بـە زیادەوە وەریان ئەگرت ، وەئـەم نەوعـە موعامەلە ناپەسەندە پەرەی گرت لە ناو ئەهلی ئەو ولاتەدا جا خودای تەعالا شوعەیب ، کـە یەکێ بو لـە رشتەی نەسەبی خۆیان‌و ئینسانێکی خاوەن قابیلیەت‌و کارامە بو ، رەوانەی کرد بۆ سەریان‌و کردی بە پێغەمەر بۆ تەعلیمی دین‌و گـەڕانەوەیان بۆ سـەر تەوحیـدو نیظـامی عەدالەت‌و دادگەری ، وەکو خودا ئەفەرموێت :

★ (قـالَ : يا قَوْمِ اعْبدُوا اللهَ ما لَكُـمْ مِنْ إلـهٍ غَيْرُهُ ولا تَنْقُصُوا المِكْيالَ والمِيزانَ إنّي اراكُمْ بِخَيْرٍ ، وَإنّي أخـافُ عَلَيْكُمْ عَذابَ يَوْمٍ مُحِيطٍ) (٨٤) ★

حەزرەتی شوعەیب ـدـ لەسەر فەرمانی خودای تەعالا فەرمووی : ئەی قەومی من بەر لە هەموو شتێ عیبادەت‌و بەندەیی بکەن بۆ ئەو زاتە تاك‌و تەنیایە کە ناوی (الله)یە وە غەیری ئەو هیچ مەعبودێکتان نیە ، وە پاش تەوحیدی خودا لـە موعامەلاتا کێشانەو پێوانەتان کـەم‌و کووڕی مەکەن لە خەڵك ، ئینسانی هۆشیار پێویستە وێژدانی ببێ‌و زیان بۆ کەس رەوا نەبینێ من بە راستی وام چاوپێ‌ئەکەوێ ئێوە خاوەنی دارایی‌و مالێ‌و حەز ئەکەم شت بدەن بە داماو نەك شت بە ناحەق وەربگرن ، وە بە راستی لەسەر یاسای خودا لە رۆژگارا ئەترسم لەوە کە لـە رۆژێکدا سزایەکی

گشتی پێت بەسەرتانا کـە هەموتان داگیر بکاو تـەڕو وشك بەیەکەوە بسووتێنێ .

★ (ویا قَـوْمِ أَوْفوا المِكْيـالَ والمِيزانَ بِالقِسْطِ ولا تَبْخَسُوا النّاسَ أَشْياءَهُمْ ولا تَعْثَوا فِي الأَرْضِ مُفْسِدِينَ) (٨٥) ★

ئەی قەومی خۆم بە تایبەتی پێتان ئەڵێم کە پێوانەو کێشانەتان تەواو بکەن بە شێوەی عەدالەت بە بێ فەرق لە بەینی گەداو داراو پیاوی خاوەن شانو داماوا . وە نەك هەر کێشانەو پێوانە بەڵکو بە هیچ شێوەیێ هەرشتێ پەیوەندی بە هەر کەسێکەوە ببێ چی لە پێوانەو کێشانەداو چ لە ئوجرەی کارو کردەوەدا ، چ لـە قیمەتو نرخی مالو مەتاعاو چی لـە پایەو شانی خەڵکداو چ لە حوقووقی عامەدا ، ئەمانە باش تەماشا بکەنو زیان مەدەن نە خەڵك لەوانەدا . وە بێجگە لەمانە لە عەرزا فەسادو ناڕەوایی مەکەنو دەست دریژ مەکەن بۆ شانو نانو ناموس و حووقووقو وەزیفەی کەسو خوێنی ناحەق مەڕێژن ، وە مەبن بە کۆمەك بۆ خیانەتکارانو بۆ تاوانباران ، ئەنا ڕۆژتان لێ تاریك ئەبێو شەوتان لێ ئەبێ بە گلاراوو ئاسایش ناکەن ؛ چونکی جیهان بێ نیظام دانامەزرێو نیظام ئەبێ لەسەر عەدالەتو دادگەری بێ ؛ ئەگەرنا خودا ئەم جیهانە جوانەتان لێ ئەکا بە دادگای تاریكو ڕێگەی پاتتان لێ باریك ئەکا .

★ (بَقِيَّتُ اللهِ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ) ★

ئەگەر بەهانەتان ئـەوەیە ئەتانەوێ دارایی زۆر بنێن بەیەکـەوە بۆ پاشەڕۆژتان تا بژین .. بزانن ئەو مالە پاکـە کـە خودای خۆتان بۆتان ئەهێڵێتەوە بە ئارامیو خۆشحاڵیو تەندروستی زۆر باشترە بۆ ئێوە لەو مالو حاڵە کە بە ستەم دەستان بکەوێ ؛ چونکی ئەمنیەتی دنیاو قیامەتی

لەسەرە مادام ئێوە باوەڕتان هەیە بەوە کە رۆژێ ئەبێ جەزای کردەوەی تێدا بدرێتەوە •

★ (• ما أنا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ) (٨٦) ★

وە بزانن من هەر ئامۆژگاریم بە دەستە وەکو پێغەمبەرایەتی . ئیتر من نەکراوم بە نیگابان بەسەر ئێوەوە کە مەنعتان بکەم لـە بیرو باوەڕی خراپو کردەوەی ناشیرین . وەزیفەی رەهبەر هەر دەرزی راستکاریەو بـەس •

★ (قالُوا : يَا شُعَيْبُ أَصَلَوٰتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ ما يَعْبُدُ آباؤُنا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوالِنَا ما نَشَاءُ ؟ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ) (٨٧) ★

جا ئەو قەومە بەدبەختە نامەردانە لە باتی ئەوە کە بە دڵ بیر بکەنەوە لە ئامۆژگاریەکانی حەزرەتی شوعەیباو بە راستی وەریان بگرن لایان دا لە ڕێگەی بیرکردنەوەو فامی حەقیقەتو لە رووی گاڵتەوە وتیان : ئـەی شوعەیب ئایا نوێژەکانت وەها تۆی بایی کردوەو ئەمرت پێ ئەکەن کە تۆ بە ئێمە بڵێیت هەتا تەرکی عیبادەتی ئەو بتانە بکەین کە باوکو باپیرەکانمان پەرستوویانن یا تەرکی تەسەرووف لە دارایی خۆمانا بە ئارەزووی خۆمان ؟ ماشەڵڵا ! ماشەڵڵا ! هەر تۆ لەم وڵاتەدا ئینسانی خاوەنّ هۆش‌و خاوەن ڕۆشـدو ماریفەتی لـە ئاشکراو پەنهـاندا وەهـا ئەتەوێ کـە ئیصلاحی مەعنەویات‌و مادیاتی ئێمە بکەی ؟ هەڵسە لاچۆ لە لامانا ، جارێکی تر ئەم قسانە نەکەی !

★ (قَالَ : يا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقاً حَسَناً ؟ وما أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلى ما أَنْهاكُمْ عَنْهُ ، إِنْ أُرِيدُ إِلاَّ الإِصْلاحَ ما اسْتَطَعْتُ ، وما تَوفِيقِي إِلاَّ بِاللهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وإِلَيْهِ أُنِيبُ) (٨٨) ★

جا حەزرەتی شوعەیب کەوتە وتارەوە لەگەڵیانا بە نەرمیو فەرمووی : قسەی کەسێ وەرناگیرێ کـە دەلیلی راستی نەبێ وە یا دەربکەوێ لـە وتارەکەی کە نیەتی خراپ بێ ، من وەها نیم ، پێم بڵێن : ئەگەر من لەسەر دەلیلێکی راستو رێگەیەکی مەعقوول بم لـە لایەنی خودای خۆمەوەو رزقێکی جوانی رۆحیی دابێ پێمو منی کـردبێ بـە پێغـەمەری خۆیو رزقێکی ژیواری دنیایشی پێدابم کە داوای دارایی لە کەس نەکەم ؟

وە لەم لایشەوە نامەوێ کـە من خۆم دابنێم لە شوێنی ئێوەدا بۆ بەجێهێنانی ئەو شتانە کە مەنعی ئێوەی لێ ئەکەم ، واتە نامەوێ بتپەرستی بکـەم یا کلیلەوانی بارەگای بتەکان بم تا ئێوە بڵێن کـە شوعەیب خۆی ئەیـەوێ گـەورەی رۆحانی بێ ، ئایا هێشتا ئێوە هـەر قسـەکانی من وەرناگرن ؟ بزانن من هیچ دڵخوازێکم نیە چاککردنو رێکخستنی رێگەی بیرو باوەڕو کردەوەی ئێوە نەبێ ، ئەوەندە کە بتوانم ، وە من یارمەتیو کۆمەکیم نیە لە خوداوە نەبێ ، هەر بەو پشت ئەبەستمو هەر بۆ لای ئەو ئەگەڕێمەوە •

★ (ويا قَوْمِ لا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ ما أَصابَ قَوْمَ نوحٍ أَوْ قَوْمَ هودٍ أَوْ قَوْمَ صالِحٍ ، وما قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ) (٨٩) ★

ئەی قەومی خۆم رجاتان لێ ئەکەم با عاجزیتان لە منو ناحەزیتان

لەگەڵ منداا هەڵتان نەبێ بۆ ئەوە کە دەست بکەن بە نافەرمانی خوداو بە بێ شەرمیو سەرکێشی هەتا ببێ بە هۆی ئەوە کە بێت بەسەر ئێوەیشا ئەو بەڵایە کە هات بەسەر قەومی نوحدا ، یا وێنەی ئەوەی هات بەسەر قەومی هودا . یا وێنەی ئەوەی هات بەسەر قەومی صالحداو لە ناو بچن ، خۆ قەومی لوط دوور نین لە ئێوەوە نە لە شوێنەواراو نە لـە زەمانا ، حەق وەهایە کە بە کارەساتی ئەم قەومە عیبرەت بگرن .

★ (واسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ) (٩٠) ★

وە داوای لێخۆشبوون بکـەن لـە خـودای خۆتان ئەمجـار باش بگەڕێنەوە بۆ لای ئەو بە راستی خودای من میهرەبانو خاوەن مەحەبەتەو لێتان خۆش ئەبێ .

★ (قالُوا : يا شُعَيْبُ ما نَفْقَهُ كَثِيراً مِمَّا تَقولُ ، وإِنَّا لَنَراكَ فِينا ضَعِيفاً ، ولَوْلا رَهْطُكَ لَرَجَمْناكَ ، وما أَنْتَ عَلَيْنا بِعَزِيزٍ) (٩١) ★

جا ئەو قەومە نامەردە لەبەر ئەوە کە عادەتیان گرتبو بە بیرو باوەڕی ناپەسەندو کردەوەی ناڕەواوە وە ماوەیەکیش لە وڵاتەکەدا بە ئازەزووی خۆیان دەوامیان کردبو زۆنیان دوورکەوتبوەوە لەوە کـە مەضموونێکی موخالیف بۆ عادەتی خۆیان بە حەقیقەت وەربگرنو لـە قسەی شوعەیب تێبگەن .. لەبەر ئەوە وتیان : ئەی شوعەیب ئێمە لە گەڵێ واتەی تۆ حاڵی نابینو مەضموونی تەوحیدو تەرکی مەعبوودی خۆمان ناچێتە دڵمانەوە ، هەروا فامی ئەوە ناکەین کە واجبە پایەی ئێمە لەگەڵ پایەی خەڵکی بێگانەدا یەك نەوع بێ ، وە هەرچی بۆ ئێمە رەوا بێ بۆ ئەوانیش رەوا بێ ، بەڵکو

ئێمە خۆمان بە (شەعبی موختار) ئەزانینو هەرچی پێویستی خۆمان بێ ئەبێ رەوا بێ • وە ئێمە کە تەماشای تۆ ئەکەین تۆ لە پایەی خۆمانا نابینین هەتا بە ئارەزووی تۆ رەفتار بکەین ، وە ئەگەر لەبەر دڵراگرتنی قەومەکەت نەبوایە کە خزمەتمان ئەکەنو لەسەر دینی ئێمەنو نامانەوێ دڵیان ئازار بدەین تۆمان بەردەباران ئەکردو ، تۆ لەسەر دڵی ئێمەدا ئینسانێکی خاوەن عیززەتو مەقام نیت هەتا ئەم جۆرە وتارانەت وەربگرین •

★ (قال : يا قَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللهِ واتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا ؟ إِنَّ رَبِّي بِما تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ) (٩٢) ★

جا حەزرەتی شوعەیب ـدـ فەرمووی : وا دەرئەکەوێ کە ئێوە ئیعتیباری دنیاییتان لەلاوە مەقبوڵو جوانە ! ئەگەرنا چۆن قسەی وەها ئەکەن ؟ ئایا لای ئێوە ئەم چەن کەسە لە خزمو خوێشی من بە قیمەتترە لە خودای عالەمو ؟ ریعایەتی ئەوانە ئەکەنو فەرمانی خودا ئەخەنە پشتی ☆تانەوەو موبالاتی پێ ناکەن ؟ بە راستی خودا ئاگای لە هەموو کردەوەیەکتانە •

★ (ويا قَوْمِ اعْمَلُوا على مَكانَتِكُمْ إِنِّي عامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذابٌ يُخْزِيهِ ، ومَنْ هُوَ كاذِبٌ ، وارتقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ) (٩٣) ★

وە ئەی قەومی خۆم من ئاگادارمبوم لە نەفسیەتی ئێوە کە بایی بوونو موبالات ناکەن بە دەرزی رەهبەران ، جا فەرموون ! چی ئەکەن بیکەنو منیش ئیشی خۆم ئەکەم کە راگەیاندنی فەرمانی خودایە وە لە کاتی ئایندەی نزیکدا ئەزانن کام تاقم وە یا کام کەس سزایەکی وەهای

بۆ دێ که له جیهانا رسوای بکاو ، حاڵی ئەبن کێ درۆزنەو قسەی ناحەق ئەکا . چاوێری بکەن ، منیش لەگەڵ ئێوەدا چاوەڕوانم .

★ (ولمَّا جاءَ أمْرُنَا نَجَّيْنا شُعَيْباً والَّذينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وأخَذَتِ الَّذينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ . فأصْبَحوا في دِيارِهِمْ جاثِمِينَ) (٩٤) ★

وە لە کاتێکدا فەرمانی ئێمە دەرچو بە لەناوبردنی قەومی شوعەیب بەس شوعەیبو ئەو کەسانە کە ئیمانیان هێناوە لە گەڵیا رزگارمان کردن بە میهرەبانی خۆمان ، وە دەنگێکی ناهەمواری خودایی‌و خوداناردو ئەو ستەمکارانەی گرتو هەموو لە ناو خانوەکانی خۆیانا بە مردوویی کەوتن .

★ (كَأنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيها ، ألاَ بُعْداً لِمَدْيَنَ كَما بَعِدَتْ ثَمُودُ) (٩٥) ★

وە ئاسارو هێزو گازیان بەرباد بو وایان لێ هات وەك ئەوە کە ئەو قەومە لە وڵاتا نیشتەجێ نەبوون . بێدا ربنەوە ! دووری لە پایەی وجوودو لە مەقامی عیززەت بۆ ئـەهلی مەدیەن بێ وەکـو چۆن قـەومی ثەمودیش دوورکەوتنەوە لە مەیدانی ڕێزو پایەداری .

موفەسیرەکان فەرموویانە : موناسەبەی قەومی مەدیەن ، کە قەومی شوعەیب بوون . لەگەڵ قەومی ثەمودا ، کە قەومی صاڵح بوون ، ئەوەیە کە لە وڵاتا نزیکی یەك بوون . چونکی جێگەی قەومی شوعەیب هەم لە نزیکی خەلیجی عەقەبەدا بوە لەسـەر دەریای سوور کـە مەشهوورە بـە (قولزم)و هەشت مەنزڵ مەسافە بوە لە بەینی ئەوانو سنووری میصرا ، وە هەم هەردوو لایان بە دەنگەو گرمە فەوتان ، بەڵام صەیحەی قەومی

ئەمود لە ژێر عەرزەوە هات وەکو صەیحەی بورکانو صەیحەی قەومی شوعەیب لە ئاسمانەوە هات وەکو هەورە تریشقەی گشتی ٠

★ ★ ★

وە بە موناسەبەی ئەوەوە کە حەزرەتی موسا ـدـ زاوای حەزرەتی شوعەیب بو باسی موساو فیرعەونیشی لە پاڵ ئەودا کردو فەرمووی :

★ (ولَقَدْ أرْسَلْنا مُوسى بِآياتِنا وسُلْطانٍ مُبِينٍ (٩٦) إلى فِرْعَوْنَ وملائِهِ ، فاتَّبَعوا أمْرَ فِرْعَوْنَ وما امْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ) (٩٧) ★

واتە بە راستی موسای کوڕی عیمرانمان رەوانەکرد بۆ سەر فیرعەونو کۆمەڵەکەی لەگەڵ فەرمانو چەن موعجیزەیەکی قاهیرەدا بە تایبەتی ئەو عەصایە کە هێزی ئاشکرا بو وە هەموو جادووگەرەکانی ترساند ، کەچی لەگەڵ ئەو هەموو حوجەتانەدا دەستەی فیرعەون کەوتنە شوێنی فەرمانی فیرعەونو عیصیانیان کرد لە موسا بەڵام کاری فیرعەونو یاخیبوونی لە ئەمری موسا کارێکی سوودمەندو پیرۆز نەبو ٠

★ (يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ القِيامَةِ فأوْرَدَهُمُ النّارَ ، وبِئْسَ الوِرْدُ المَوْرودُ) (٩٨) ★

فیرعەون لە رۆژی قیامەتا ئەکەوێتە پێش کۆمەڵەکەیەوەو دایانئەپەڕێنێ بەسەر ئاگری دۆزەخدا ، وە گەلێ نابارو ناهەمواوە ئەو شوێنەر ئەو جێگەی ئاسایشە کە بو بە ماوای فیرعەونو قەومەکەی ٠ سەرقەتارێ لە سارای گەرمی گەرمیانا دەستەو دایەرەی خۆی ئەبا بۆ سەر

ئاوو چەشمەی حەیاتێ کە بیانژێنێتەوە ؛ وە فیرعەون قەومەکەی برد بۆ سەر کوورەی ئاگرێ کە هەموو بیانسووتێنێو بیانکولێنێتەوە •

★ (واتْبِعوا في هـذِهِ لَعْنَةً ويَوْمَ القِيامَةِ ؛ بِئْسَ الرِّفْدُ المَرْفودُ) (٩٩) ★

وە حەواڵە کرا بە دوای فیرعەونو دەستەکەیا لـەم دنیادا لەعنەتو نەفرین وە لە رۆژی قیامەتیشا گەلێ ناپەسەند بو ئەو بەشو بارەیە کە درا بە فیرعەونو دەستەو دایەرەکەی •

★ (ذلِكَ مِـنْ أنْبـاءِ القُـرى نَقُصُّـه عَلَيْكَ مِنْها قـائِمٌ وحَصِيدٌ) (١٠٠) ★

ئەم باسە درێژە کە نارەم بۆت لە هەواڵو رووداوی دێهاتی پێغەمەران بۆم گێڕایتەوە ئیستە بازێ لەو دێهاتە خانوەکانیان راوەستاوە بە پێوە ، وەکو خانووی ماوای ئەمود ؛ چونکی خانوەکانیان گەلێکیان لـە بەرد تاشـراونو بـە درێژی زەمـان ئەمێننـەوە ؛ وە بازێکشـیان کـەوتوەو کوتراوەتەوە وەکو خانوەکانی قەومی شوعەیب •

★ (وما ظَلَمْناهُمْ ولكِنْ ظَلَموا أنْفُسَهُمْ) ★

وە ئێمە بە لەناوبردنی ئەوان ستەمو بێدادیمان لێ نەکردن ؛ بـەڵام ئەوان ستەمیان لە خۆیان کرد بـە هۆی بیرو باوەڕی بێفەڕو بـە هۆی کردەوەی ناپەسەندو لەخۆبایی‌بوونیان •

★ (فَمـا أغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتي يَدْعونَ مِنْ دُونِ اللهِ مِـنْ شَـيْءٍ لَمَّـا جاءَ أمْـرُ رَبِّكَ وما زادُوهُـمْ غَيْـرَ تَتْبِيبٍ) (١٠١) ★

وە هیچ نەوعە سوودێکی نەدا بەوانو بێنیازی نەکردن ئـەو بتانە کـە ئەیانپەرستنو بانگیان لێئەکردنو لـە خـودا دوورئەکەوتنەوە هیچ ئیشێکیان بۆ نەکردن کاتێ کە فەرمانی خودا دەرچو لەسەر مەحوکردنەوەی ئەوان وە ئەو بتانەیان هیچیان زیاد نەکرد بۆ ئەوان ئیللا کوتاندن بە زەویدا • وە نیسبەتی ئەم زیادکردنە بۆ بتەکان ئیسنادی مەجازیە ، واتە لەبەر ئەوە باوەڕی کافرەکان بەو بتانە بایی‌کردنو لایان دا لە حەقو خودایش ئەوانی فەوتاند ، وەك بتەکان ئەوانیان فەوتاندبێ وایە •

★ (وكذلِكَ أخْذُ رَبِّكَ إذا أخَذَ القُرى ، وهِيَ ظالِمَةٌ) ★

هەروەها پاش مۆڵەتو زەماتێکە هاتنی سزاو بـە کـەمتر کاتێکە قارگرتنی خودا لە کاتێکا قار بگرێ لە ئەهلی دێهاتێ کە ستەمکار بن •

★ (إنَّ أخْذَهُ أليمٌ شَدِيدٌ) (١٠٢) ★

بـە راسـتی گرتنی خـودا بۆ سـتەمکاران زۆر ئێشسـگەنینو بـە شیددەتە •

★ (إنَّ فِي ذلِكَ لَآيَةً لِمَنْ خافَ عَذابَ الآخِرَةِ ذلِكَ يَوْمٌ مَجْمُوعٌ لَهُ النّاسُ وذلِكَ يَوْمٌ مَشْهُودٌ) (١٠٣) ★

بە راستی هەیە لەو بەڵاو سزانەدا کە ناردمانن بۆ سەر ئەو قەومە ستەمکارە نیشانەیەکی گەورەی وەها کە ببێ بە هۆی پەندوەرگرتن بۆ ئەو کەسانە کە لە سزای رۆژی قیامەت ئەترسن ، وە ئەو رۆژی قیامەتە رۆژێکە هەموو جینو ئینسو پەری تێدا گردئەکرێنەوەو رۆژێکە گەلێ عالەمی تیا حازر ئەکرێو پێغەمەرەکانو پیاوە خاوەن ئیعتیبارەکانو ئەهلی ئاسمانەکانو عەرزی تیا حازر ئەبن •

★ (وما نُؤَخِّرُهُ إِلاَّ لِأَجَلٍ مَعْدودٍ) (١٠٤) ★

وە ئەو رۆژی قیامەتە دوا ناخەین بۆ وادەیەکی ژمێرراوی کەم نەبێ ، بێگومان دێتەجێو دێتە روو •

★ (يَوْمَ يَأْتِ لا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلاَّ بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وسَعِيدٌ) (١٠٥) ★

کاتێ ئەو رۆژە دێت بە نەوعێ هەیبەت عالەم دائەگرێ کەس ناتوانێ قسە بکا مەگەر بە ئیجازەو ئیزنی تایبەتی ؛ جا ئەو خەڵکەیش دوو بەشن • بەشی یەکەم خاوەن شەقاوەتنو موستەحەقی سزای دۆزەخن ، ئەمانە کافرنو موسوڵمانی تاوانبار • وە بەشی دووهەم خاوەن سەعادەتنو موستەحەقی بەهەشتن ؛ ئەمانە موسوڵمانە بێ تاوانەکانن •

★ (فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وشَهِيقٌ) (١٠٦) ★

جا ئەو بەشەو ئەو کەسانە خاوەنی شەقاوەتنو کافرن ئەوە وان لە ناو ئاگری دۆزەخا وە ئەوانە هەناسە بە مەینەت ئەدەنو بە زەحمەت هەناسە ئەکێشنەوە بۆ ناوەوە •

★ (خالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّماواتُ والأَرْضُ) ★

ئەوانە حاڵیان وایە ئەمێننەوە لە ئاگردا هەتا ئاسمانو عەرزی دۆزەخ دەوام بکەن •

★ (إِلاَّ مَا شاءَ رَبُّكَ) ★

ئیللا ماوەیێ نەبێ کە خودای تەعالا خواستی ببێ وەکو ماوەی

دەرکردنی موسوڵمانە تاوانبارەکان لە ئاگری دۆزەخ بە هۆی تەواوبوونی ماوەی سزاکەیانەوە . وە یا بە هۆی شەفاعەتو تکاوە .

★ (إنَّ ربَّكَ فَعَّالٌ لِما يُرِيدُ) (١٠٧) ★

بە راستی خودای تۆ ئەوەی خواستی لێ ببێ بە تەواوی ئەیکا .

★ (وامَّا الَّذينَ سُعِدُوا فَفِي الجَنَّةِ خالِدينَ فِيها ما دامَتِ السَّماواتُ والاَرْضُ إلاَّ ما شاءَ ربُّكَ عطاءً غَيْرَ مَجْذوذٍ) (١٠٨) ★

وە ئەو کەسانەیش کە خاوەن سەعادەتو بەختیارن ئەوە وان لە بەهەشتا دەوام ئەکەن مادام ئاسمانو عەرزی بەهەشت دەوام بکا ئیللا ئەو ماوە نەبێ کە مەشغوولن بە حەشرو مانەوە بۆ حسێبو پرسیارو رابوردن بەسەر پردی سیراتا . وە ئەم جۆرە کارە بەخشێکە لە لایەنی خوداوە بڕانەوەی نیە .

بزانن ! لەم ئایەتەدا دوو شت هەیە :

یەکەم تەفسیری (سماوات وارض) بە ئاسمانو زەوی بەهەشتو دۆزەخ ، وە ئەم تەفسیرە موافیقی تەفسیری گەلێ لە زاناکانە ، لەبەر ئەوە کە هەرچەن لە رۆژی قیامەتا ئەم زەوی و ئاسمانە نەمێنن بەڵام عالەمی بەهەشتو دۆزەخ خۆیان عالەمی عەرزیان هەیە کە خەڵکەکەی بەسەرەوەیەو عالەمی ئاسمانیشیان هەیە کەوا بە راسەریانەوە . وە بازێ فەرموویانە : مەبەس لە (ما دامت السماوات والارض) هەر تەعبیرێکی کینایەیە لە خولوودو مانەوە هەتا هەتایە ، ئیتر مەبەس نەفسی ئاسمانو زەوی نیەو ئەم جۆرە کینایە زۆر جار بەکار ئەبرێن .

دووهەم : که لەفزی (شقی) کافرو موسوڵمان بگرێتەوە ئەو کەسە (الا ما شاء ربك) هەر بۆ ئەو موسوڵمانانەیە کە تاوانبار بووزو ماوەی سزاکەیان تـەواو بوە یاخود بـەر تکای تکاکار کەوتووزو لـە دۆزەخ دەرچوون • وە مادام لەفزی (سعید) هەر بۆ موسوڵمانی بێ تاوان بێ ئەوە (استثنا) کە جێگەی نامێنێ مەگەر بە ئیعتیباری زەمانی پێش چوونـە بەهەشت کە لە زیندوبوونەوەوەیە هەتا کاتێ ئەڕۆنە ناو بەهەشت . وە (استثنا) لە زەمان دروستە بە ئیعتیباری ئەووەڵو بە ئیعتیباری ئاخر بێ فەرقو تەفاوت •

★ (فلا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هؤلاءِ) ★

ئەی خۆشەویست شکت نەبێ لە بەتاڵیو بێسوودی عیبادەتی ئەو گەلە بۆ بتەکان •

★ (ما يَعْبُدونَ إلاَّ كَما يَعْبُدُ اباؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ) ★

ئەمانە عیبـادەت ناکـەن بۆ بتەکان ئیللا وەکـو عیبـادەتی باوکـو باپیرەکانیان بە شێوەی شیرکـو گومڕایی لـە زەمانە پێشوەکانا ، واتـە رچەیەکە بۆیان کێشراوە لەسەر ئارەزووی نەفسو هەوابازی وە ئەصڵو ئەساسی نیە ؛ چونکی هەر کارێ ئینسان بیکات ئەبێ لەسەر عەقڵ بێ ، وە کاری بێسامان دووڕە لە ئینسانەوە •

★ (وإنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقوصٍ) (١٠٩) ★

وە بە راستی ئێمە بەشی خۆیان لە ئازاری دۆزەخ پێ ئەدەین بـە ڕەسایی بە بێ نوقسان • وە ئەمە هەڕەشەیەکی زۆر بە هەیبەتە ــ پەنا بە خودا ! ــ •

★ (ولَقَدْ آتَيْنا مُوسى الْكِتابَ فاخْتُلِفَ فِيهِ) ★

وە بە راستی تەوراتمان دا بە موسای کوڕی عیمران کەچی جیاوازی پەیدا بو لە ئیمانو باوەڕکردن بەو کیتابەدا لە قەومی فیرعەون ، واتە لە قیبتیەکان کەئ ئیمانیان هێناو باقی هەموو ئینکاریان کرد ، وە لە قەومی بەنی ئیسرائیل وەختی خۆی زۆر کەسیان ئیمانی پێ هێناو کەئ لەوان باوەڕی پێ نەکرد یاخود وەرگەڕایەوە لە دین وەکو سامیریو پەیڕەوەکانی . وە لە پاش زەمانی موسا بازێ لە بەنیئیسرائیل باوەڕیان بو بەو کیتیبەو بازێکیان ئیمانیان پێنەبو •

★ (ولَوْلا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ) ★

وە ئەگەر ئەمری مۆڵەتدانیان صادر نەبوایە لە لایەنی خودای تۆوە هەر وەختی خۆی حوکم ئەدرا بەسەریانا بە ناردنی سزا بۆ سەر کافرەکان •

★ (وإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ) (١١٠) ★

وە بە راستی ئەو کافرانە کە باوەڕیان نیە بەم کیتابە پیرۆزە کە نازڵ بوە بۆ سەر تۆ وان لە ناو شکو خەیاڵاتێکی زۆر تاریکی ناباری وادا دڵی پڕ کردوە لە ئازار •

★ (وإِنَّ كُلاًّ لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمالَهُمْ إِنَّهُ بِما يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ) (١١١) ★

وە بە راستی هەموو ئەوانەی کە جیاوازیان بوە لە کیتیبی موسای کوڕی عیمرانا وە یا باوەڕیان بە کیتیبی تۆ نیە بە بێ گومان خودای تەعالا جەزای ئەعمالیان بە تەواوی پێئەداتەوەو بە راستی خودا ئاگاداری ئەوەیە ئەوان ئەیکەن •

★ (فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ) ★

دەی دەوام بکە لەسەر بیرو باوەڕی خۆتو و لەسەر کردەوەکانی خۆتو و لەسەر خوو رەوشتی خۆت لەگەڵ ئەو کەسانەدا کە گەڕاونەتەوە بۆ لای خودا لەگەڵ تۆدا وەکو خودا فەرمانی پێداوی و ئەمری پێ کردووی .

★ (وَلَا تَطْغَوْا) ★

وە زیادەڕەوی مەکەنو لامەدەن لەو ئەندازە خودا بۆی داناون .

★ (إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ) (۱۱۲) ★

بە راستی خودای تەعالا بینایە بە کردەوەی ئێوە .

★ (وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ) ★

وە بە قەطعی بە دڵو رەغبەت مەیل مەکەن بۆ لای ئەو کەسانە کە ستەم ئەکەن لە خۆیان بە بیرو باوەڕی کوفرو بە کردەوەی ناپەسەندو یارمەیو . یارمەتی ستەمکار مەدەنو خۆشتان نەوێن ئەنا بە قەی ئەو مەبەدە ئاگری دۆزەخ لێتان ئەدا

★ (وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ) (۱۱۳) ★

وە بۆ ئێوە جگە لە خودا هیچ دۆستو یارمەتیدەرێکتان نیە . وە پاش ئەوە کە توغیانتان کرد هەرچەند بتانەوێ کەسێ بێت بۆ کۆمەکتان ئەوە بێ سوودەو یارمەتیتان نادرێ ؛ چونکی کەس نیە مەجالی یارمەتیدانی نیە .

★ (وأقِمِ الصَّلاةَ طَرَفَيِ النَّهارِ وزُلَفاً مِنَ اللَّيْلِ . إنَّ الحَسَناتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئاتِ ذلِكَ ذِكْرى لِلذّاكِرينَ) (١١٤) ★

واتە ئەی پێغەمەری خۆشەویست لە دوو جانیبی رۆژاو لە چەن کاتێکی نزیك بە رۆژ لە کاتی شەوا نوێژ بکە ـ کە لە کردەوە باشەکانە ـ وە کردەوە باشەکان تاوانی کردەوە خراپەکان لائەبەن ، وە ئەم نوێژکردنە لەو کاتانەدا هۆی بیرکردنەوەیە لە خوداو یاسای دین بۆ ئەوانە کە ئامادەن بۆ بیرکردنەوە •

خاوەن تەفسیرەکان دوو تەرەفی رۆژیان تەفسیرکردوەتەوە بە بەیانیو ئێوارە بە کەمی رۆژو نیوەی دووهەمی رۆژ لەسەر ئەم شێوە کە لە ئەووەڵی نیوەی یەکەمدا نوێژی بەیانیو لە نیوەی دووهەمیشدا نوێژی نیوەڕۆو نوێژی عەسر بکرێ ، وە لە بەر ئەوە ئەم دوو نوێژە کەوتوونەتە یەك ؛ چونکی لە کاتی (جەمع)دا یا نیوەڕۆ ئەبرێ بۆ لای نوێژی عەسر وە یا نوێژی عەسر ئەهێنرێ بۆ لای نوێژی نیوەڕۆ ، وە لە غەیری جەمعیشدا وەکو دروستە نوێژی نیوەڕۆ لە پاش زەوال بکرێ هەروا دروستە لە ئاخری وەختا بکرێو نزیك بخرێتەوە لە نوێژی عەسر ، بە هەر حاڵ پاش کاتی زەوال کاتی نوێژی نیوەڕۆو نوێژی عەسرە ، وە بە ئیعتیباری ئەوە کە پاش زەوال ئێوارەیە ئەم دوو نوێژە ئەکەونە لایەکەوە •

وە ئەو کاتانەیش کە نزیکی رۆژن لە شەودا عیبارەتن لە کاتی پاش رۆژ ئاوابوون کە وەختی مەغریبەو کاتی وئبوونی رووناکی کەناری ئاسمانە کە وەختی نوێژی عیشایە ، وە بەم شێوە هەموو فەرزەکان لەم ئایەتە وەرئەگیرێن •

★ (واصْبِرْ فَإِنَّ اللهَ لا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ) (١١٥) ★

وە خۆت بگرە لەسەر ئازاری بەجێهێنانی ئەم نوێژانەو بەجێهێنانی شەرتو ئادابیان لە دەسنوێژگرتنو غوسڵکردن لە کاتی گەرماو سەرماداو لە کاتی ساغیو نەخۆشیداو لە کاتی مەجالداریو بێ مەجالیدا ؛ چونکی بە بە جێهێنانی ئەمانە ئینسان ئەبێ بە (محسن)و خودای تەعـالا جەزای خاوەن ئیحسانان زایە ناکا .

★ (فَلَوْلا كانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ اولوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الفَسادِ فِي الأَرْضِ إِلاَّ قَلِيلاً مِمَّنْ أَنْجَيْنا مِنْهُمْ !) ★

ئەوە بۆچی نەبو لە ئەهلی قەرنەکان لە پێش زەمانی ئێوەدا کۆمەڵێ خاوەن بیرو هۆش وە یا خاوەن قەدرو قیمەت کە مەنعی خەڵك بکەن لە فەسادی بیرو باوەڕو لە فەسادی کردەوەو لە فەسادی رەوشت لە رووی عەرزا مەگەر کەمێ نەبێ لەوانە کە رزگارمان کردوون لە سزاو لە قاری خۆمان ؟

★ (واتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا ما أُتْرِفُوا فِيهِ وكانُوا مُجْرِمِينَ) (١١٦) ★

وە غەیری ئەم تاقمە کەمە باقی ئینسانەکان کە ستەمیان لە خۆیان کرد کەوتنە دوای ئارەزووی نەفس لەو ماڵو دارایەداو لەو پایەو شانەدا کە بۆیان ڕێکخراوەو لەزەتیان تێدا دەست کەوتوە ، وە هەموو بە تاوانبارو خەتاکار دەرچوون ، وە خودای تەعـالا لەسـەر ئـەو تاوانانـە ئەوانی فەوتان .

★ (ومـا كـانَ ربُّكَ لِيُهلِكَ القُـرى بِظُلْمٍ وأهْلُهـا مُصْلِحونَ) (١١٧) ★

ئەگەرنا خودای تۆ بە قەطعی لەوانە نیە کە ئەهلی ئەو دێیانەو ئـەو ئاوەدانیە کۆمەڵایەتیە بفەوتێنێ بە بێدادی وەلحاڵ ئەهلەکەی میانەی خۆیان لەگەڵ خودا ڕێکبخەنو نەفسی خۆیان چاک بکەنو لە ناو خۆیانما باش بجووڵێنەوەو چاری کاری خەڵکی بکەن .

★ (ولَوْ شاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النّاسَ اُمَّةً واحِدَةً ولا يَزالونَ مُخْتَلِفِينَ (١١٨) ـ إلاّ مَنْ رَحِمَ ربُّكَ ـ ولِذلِكَ خَلَقَهُمْ ، وتَمَّتْ كَلِمَـةُ ربِّكَ لاَمْلأَنَّ جَهَنَّمَ مِـنَ الجِنَّـةِ والنّاسِ أجْمَعِينَ) (١١٩) ★

پاش گێڕانەوەی بەسەرهاتی ئەو پێغەمبەرە خاوەن قەدرانە نەگەڵ ئومەتە سەرکێشەکاناو فەوتانیان چین لە پاش چینو هیچ چینێ لەوانـە عیبرەتیان نەگرت بە سزای چینی پێشوویان ، خودای تەعالا بە پێغەمبەری خۆشەویست ئەفەرموێ : ئەگەر خودای تەعالا خواستی ببوایە هەرچی ئادەمیزادە هەمووی ئەکردن بە یەک ئومەت لەسەر ڕێگەی ئیسلامو هەموو موسوڵمانەکانیشی ئەکرد بـە هاوڕەفتارو هـاو بیرو باوەڕ . بەڵام ئەمەی نەکرد ، چونکی خـودا ویستی جینو ئینس دروست بکا بۆ بەندەگی زاتی ئەو وە بەندەییش لە کاتێکدا نرخی هەیە کە بە ئیختیاری بەندەکە بێ نەک بە زۆرو بە شێوەیێ کە کابرا چاری لادانی نەبێ ، لەبەر ئەمە هات هێزو ئیستعدادی چاکەو خراپەی لـە هەموویانا دروستکردو عەقڵو خواستو ئارەزووی پێدان بۆ ئەوە کە بە ئارەزووی خـۆیان هەرچی

ئەکەن بیکەن . وە لەگەڵ ئەوەدا رێگەی چاکو خراپیشی بۆ بەیان کردن لەسەر زمانی پێغەمبەرە دڵسۆزەکان وە ئەوانیش لەسەر ئارەزووی خۆیان هەرکەس رێگەیێ هەڵئەبژێرێ . (بنـــاء علیـــه) هەمیشـه ئادەمیزاد بیروباوەڕیان لە یەك جیا ئەبێ مەگەر ئەو کەسانە کە بە میهرەبانی خۆی هیدایەتی دابن بۆ هەڵبژاردنی رێگەی بەختیاری . وە بزانن کە خودا لەسەر ئەساسی عیلمی موحیطی بـــه کائیناتاو بـــه ئەحوالّی عیبادی خـۆیا کە تەسەروفاتیان چۆنە بۆ ئەوەی دروست کردوون بازێکیان رێگەی چاکەو بازێکیان رێگەی خراپە هەڵبژێرن • وە پاداشی یەکەم بەهەشتو تۆڵەی دووهەم دۆزەخ بێو سـوێندی خـــودا تەواو بو کە سوێندی خواردو فەرمووی : بێگومان دۆزەخ پڕ ئەکەم لە پەریو ئادەمیزاد هەموویان . هەروا بەهەشتیش بەوانە کە بـــه ئارەزووی خۆیان رێگەی بەختیاریان هەڵبژاردوە ؛ چونکی ئەم دوو چینە هەردوویان خاوەن ئیستیعدادن بـۆ چاکەو خراپەو هەردوو لایان ئاگادار کراون لە چاکو خراپ ، کە وابێ ئەگەر ئیعتیبار بە باوەڕو کردەوەیان نەبێ ئەبێ هەرچی یاسای خودایە لە ناردنی رەهبەرانو مامۆسایانو خاوەن بیرانو ئامۆژگەری کەران بێ سوود بێ ، وە ئەمەیش خیلافی یاسای راستە ، وە کەوتنە شوێن نیظامی رەهبەران ئەبێ واجب بێ •

★ (وَكُلًّا نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ) ★

وە ئێمـه ئەگێڕینەوە بۆ تۆ بازێکی خـاوەن قیمەت لـــه هەوالّی پێغەمبەرەکانو ئومەتەکانیان ؛ دڵسۆزی ئەمانو ، بێ موبالاتی ئەوانو ، عیلمو حەوسەڵەی ئەمانو ، سەرکێشیو نەفامی ئەوانو ، هەڕەشەو ئینزار

لـــه لایـــەنی رەهبەرانەوەو ، گاڵتەکردنو بایی‌بوون لـــه لایـــەنی ئوممەتەکانەوەو ... لـــه ئەنجامدا ســـەرکەوتنی پێغەمـــبەرەکانو مەحوبوونەوەی ئوممەتە بێ ئیطاعەکان ئەوەندەت بۆ ئەگێڕینەوە کە دڵی تۆی پێ دامەزراو بکەین لەســەر تەبلیغاتی ئوممەتو تێکۆشین لـــه بڵاوکردنەوەی دینداو موبالاتنەکردن بـــه سەرکیشی ئوممەتەکەت ؛ چونکی ئەنجامی خێر بۆ تۆیەو بۆ پەیڕەوانی تۆ بە ئیخلاص‌و ئیستیقامەتو دەوام .

★ (وجـــاءَكَ فِي هـــذِهِ الحَـــقُّ ومَوْعِظَـــةٌ وذِكـــرى لِلمُؤْمِنِينَ) (١٢٠) ★

وە هات بۆ لای تۆ لە باسی ئەخباری پێغەمەرەکان ئەو حوکمەی کە راستەو موافیقی واقیعە لە باوەڕ بە خوداو پێغەمەرانو دەرزی ئەوان ، وە شتێ کە ئامۆژگاری بێ بۆ ئوممەتەکەتو ببێ بە هۆی دەسبەردار‌بوونی کوفرو گومڕاهی‌و بەدکردارییان ، وە کارەساتێکیش کە هۆی بیرکردنەوەی موسوڵمانانە لە ئەنجامی هەردوو لادا بە تایبەتی ئەو موسوڵمانانە کە هۆشی بیرکردنەوەیان هەیە .

★ (وقُلْ لِلَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ : اعْمَلُوا عَلى مَكانَتِكُمْ إِنَّا عامِلُونَ (١٢١) وانْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ) (١٢٢) ★

وە بڵێ بەو کەسانە کە ئیمان ناهێنن : ئیش بکەن بە قەی دەستەڵاتی خۆتان ئێمەیش بە راستی ئیش ئەکەین ، وە چاوەڕێیی ئەنجام بکەن ئێمەیش چاوەڕێ ئەکەین .

★ (وِلِلّهِ غَيْبُ السَّمواتِ والاَرْضِ وإلَيْـهِ يُرْجَـعُ الاَمْـرُ كُلُّهُ) ★

هەر بۆ خودایە ئاگاداری بەســەر ئــەوەدا کە شاراوەتەوە لــە ئاسمانەکانو لە زەویداو هەرچی کارو کرداوە ئەگەر بۆ موسوڵمانەو ئەگەر بۆ کافرە هەر بۆ لای ئەو ئەگەڕێتەوە • وە ئــەو جەزای هەردوو لا ئەداتەوە . واتە هەر خودایە زانایە بە هەموو بیرو باوەڕێو کارو کردەوەیێو هەر خودایە تەوانایە لەسەر هەموو شتێ ، وە ئەم دوو سیفەتە بۆ زاتی خودا ئەبن بــە هــۆی بەندەیی‌کردن بۆیو تەوەکول لــە سەری بۆیە فەرمووی :

★ (فاعْبُدْهُ وتَوَكَّلْ عَلَيْهِ) ★

بەندەیی بە راستیو ئیخلاص بۆ خودا بکەو پاڵو پشتتو هێزی دڵت لەسەر ئەو بێ •

★ (وما ربُّكَ بِغافِلٍ عَمَّا تَعْمَلونَ) (۱۲۳) ★

وە خودای تۆ بێ ئاگا نیە لەوە کە ئێوە ئەیکەن لــە موسوڵمانو کافرانو جەزایشیان هەر ئەو ئەیداتەوە بە دۆزەخو بەهەشت •

لە خودام ئەوێ کە بە میهرەبانی خۆی تەوفیقمان بدا لەسەر عیلمو زانستی بەسوودو ، لەسەر کردەوەی بەرەو مەقسوودو ، بمانخاتە بــەر تکای خاوەنی مەقامی مەحموود •

سوورەتی یوسف

مەکیـیـە ، ئایەتـەکانی ١و ٢و ٣و ٧ نەبێ ئەوانە مەدەنین ، ١١١ ئایەتە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

★ (الـر) ★

خودا عالمە بە مەعنای .

★ (تِلْكَ آياتُ الكِتابِ المُبِينِ) (١) ★

ئەم سوورەتە کە نازڵ بوە بۆ سەر تۆ ئایاتی کتێبێکن کە روونالکۆ دیاریو ئاشکران .

★ (إنَّا أنْزَلْناهُ قُرْآناً عَرَبِيّاً لَعَلَّكُمْ تَعْقِلونَ) (٢) ★

بە راستی ئێمە ئەم کتێبە روونالکەمان نازڵ کردوە ، بـە ئیعتیباری بازێکێو . باقیـەکەیشی بـە مۆڵەت رەوانە ئەکـەین کـە حاڵی وەهایە قورئانێکە بە زمانی عەرەبی ، بە هیوای ئەوە کە ئێوە تێبگەنو بە دڵ فامی مەعناکەی بکـەنو بیکەن بـە دەستوور بۆ بیرو باوەڕو کردەوەی خۆتان .

★ (نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أحْسَنَ القَصَصِ بِما أوْحَيْنا إلَيْكَ هذا القُرْآنَ وإنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الغافِلِينَ) (٣) ★

ئێمە ئەگێڕینەوە بۆ تۆ بە گێڕانەوەیەکی زۆر باش باسی شتێکی واو رووداوێکی وەها کە دەلالەت بکا لەسەر ئەوە کە هەمیشە لە دنیادا بازێ

کەس حەسوودی ئەبەن بە بازەکەیێو ئەیانەوێ زیان بدەن لە گیانو مالیان . بەڵام خودا خواستی لەسەر پارازتنی هەرکەسێ ببێ ئەپارێزێو زیان بەو کەسە ناگا . وە خودا بیەوێ هەرکەسێ گەورە بکا گەورەی ئەکاو کەس ناتوانێ مەنعی خودا بکا لە خواستی ئەو ، وە پیاوی بەناموس ئـەو کەسەیە هەمیشە ناموسی خۆیو ناموسی خەڵك بپارێزێو بـە ئارەزووبازی ئابڕووی خۆیو خانەدانو خزمو خوێشانو مەسلەك نەبا ، وە ئەگەر لە ڕێگەی ژیانا کەسانێ زیانیان پێگەیاندو هەڵی بۆ هەڵکەوت تۆڵە بسێنێتەوە لێیان لە باتی ئەو تۆڵەسەندنە عەفویان بکاو چاوپۆشییان لێ بکا ، وە ئینسان لە ڕێگەی خزمەتی داماوانەوەو لە چاودێری ئوممەتەوە لە کاتی نەهاتا بەرز ئەبێتەوەو ئەگا بە پایە ، وە ئینسان هەرچەن پایەی بەرز بێ ئەبێ حورمەتی باوك و دایك و برای وەکو حورمەتی عامەی بە حورمەتان ڕاگیر بکا ، وە لە پاش ئەوە کە ئینسان بە پایە گەیشت بە خۆی بایی نەبێو لە خودا یاخی نەبێو حوقووقی بەندەیی خودا بەجێبێنێ ، وە کاتێ گەیشتە تەمەنی هاتنی ئاکام هەمیشە داوای عەفوو عاقیبەت خێری بکا لە خودای میهرەبان .

وە ئـەو گێڕانەوەیشە بـە وەحیکردنو ڕەوانەکردنی ئـەم قورئانە پیرۆزەیە بۆ لای تۆ هەرچەن کە تۆ لە پێش ناردنی ئەم قورئانەدا ئاگادار نەبوویی بەسـەر ئـەو ڕووداوانەدا ؛ چونکی نەخۆت خوێنـدووتە لـە زانستگاداو نە خوێندەواری دیاریش لە ولاتەکەتا بوون هەتا بە شێوەی دەرزدادانی گشتی ئەم باسانە بە شێوەیەکی ڕاست بگێڕنەوە بۆتان ، وە هەر وەزعی ولاتەکەت دەلیلە لەسەر ئەوە کە تۆ پێغەمەری خودایو خودا ئەم دەرزانەت بۆ ڕەوانە ئەکا .

★ (إذْ قالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ : يا أَبَتِ إِنِّي رأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَباً والشَّمْسَ والقَمَرَ رأَيْتُهُمْ لي ساجِدِينَ) (٤) ★

باسی ئەوە بکە کە یوسف کوڕی یەعقوب ، کوڕی ئیسحاق ، کوڕی ئیبراهیمی باپیرەگەورەی خۆت عەرزی یەعقوبی باوکی کرد : بابە بە راستی من لە خەودا چاوم کەوت بە یازدە ئەستێرەو ڕۆژو مانگ هەموو ئەمانە لە ئاسمانەوە هاتنەخوارەوە بۆ عەرزو سەری حورمەتیان بۆ من دانەواند •

★ (قالَ : يا بُنَيَّ لا تَقْصُصْ رُؤْياكَ على إِخْوَتِكَ فَيَكِيدوا لَكَ كَيْداً إِنَّ الشَّيْطانَ لِلْإِنْسانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ) (٥) ★

حەزرەتی یەعقوب ـدـ لە تەعبیری ئەم خەوەدا وا هاتە بەر زەینی کە یوسف ئەبێ بە پیاوێکی خاوەن پایە لـە جیهاناو شتی وای بۆ ڕێك ئەکەوێ کە عادەت نیە • جا لە ترسی ئەوە کە براکانی لە تەعبیری ئەم خەوە حاڵی ببنو داوێکی بۆ بنێنەوە فەرمووی : کوڕە بچکۆلە خۆشەویستەکەم ئەم خەوەی دیوتە مەیگێڕەوە بۆ براکانت نەکا حیلەو فێڵێکت لێ بکەن ، بە راستی شەیتان دوژمنێکی ئاشکرایە بۆ ئینسانو لە ڕێگەی حەسوودیەوە گەلێ زاڵ ئەبێ بەسەریا •

★ (وكذلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ ويُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الأَحادِيثِ ويُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وعلى آلِ يَعْقُوبَ كَما أَتَمَّها على أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ إِبراهِيمَ وإِسحاقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ) (٦) ★

واتـە وەکو خودا تۆی هەڵبژارد بۆ ئـەو خـەوە جوانە وەهایش هەڵتئەبژێرێ و ئەتکا بە زانای مەعناو مەفاهیمی ئەحادیثو موشکیلاتی

کتێبە ئاسمانیەکانو ڕووداوەکانی دنیاو ئەمثالی ئەهلی حیکمەتو ئەسراری ئەهلی ماریفەتو لایەقت ئەکا بۆ ئیدارەی ئوموری ئومەت ، وە خودا نیعمەتی خۆی تەواو ئەکا بە دانی خەلاتی نوبووەتو ڕیسالەتو بەرزی لەسەر تۆو لەسەر ئالی یەعقوبو نەتەوەی ئەو ، وەکو ئەو نیعمەتەی تەواو کرد لەسەر باپیرەکانت لەمەوپێش : ئیسحاقو ، ئیبراهیم ، بە ڕاستی خودای تۆ زانایە بەوە لە چ زاتێکدا ئەم سیفاتە بەرزانە دائەنێو ، خاوەن حیکمەتە لە کەرەمو بەخششی خۆیاو ئەتوانێ هەموو نیعمەتێ بدا بە هەرکەسێ خواستی بێ •

ڕیوایەت کراوە لە عەبدوڵلای کوڕی عومەرەوە ـخـ لە حەزرەتەوە کە فەرموویەتی : (الكريم ابن الكريم ابن الكريم يوسف بن يعقوب بن اسحاق بن ابراهيم ، رواه البخاري والترمذي) •

ئەبوهورەیرە ـخـ فەرمووی : پرسیارکرا لە پێغەمەر ـدـ : کام ئادەمیزاد گەورەترە ؟ ئەویش فەرمووی : گەورەتریان لای خودا ئەوەیە زۆرتر لە خودا بترسێ • عەرزیان کرد : مەبەسمان ئەوە نیە • فەرمووی : دەی گەورەتریان (واتە بە ڕشتەی نەسەب) یوسفە کە پێغەمەری خودایە کوڕی پێغەمەری خودا کوڕی پێغەمەری خودا کوڕی پێغەمەری خودا کوڕی دۆستی خودایە • وتیان : لەمەیش ناپرسین • فەرمووی : یانی لە ئەصڵو کانی عەرەب پرسیار ئەکەن ؟ عەرزیان کرد : بەڵێ ، فەرمووی : دەی هەر قەومێ کە لە زەمانی پێش ئیسلامیەتا باش بووبن ئەوانە لە عەهدی ئیسلامیەتیشا باشن بە مەرجێ ئاگادار بن لە دەرزی دینداو ڕەفتاری پێبکەن •

ئەم فەرموودەی حەزرەتە زۆر بەرزو بە نرخە •

یەکەم : شەرافەتی کرد بە ترسان لە خودا •

دوەم : شەرافەتی کرد بەوە چەن پشتی لەسەر یەك خاوەن پایە بن لە لای خودا •

سێهەم : شەرافەتی کرد بە ئیعتیبارو قیمەتی ناو کۆمەڵی ئادەمیزاد بە مەرجێ کە خاوەنی زانستو زانیاریو کردەوەی موسوڵمانانە بن •

لەم فەرموودەوە دەرئەکەوێ هەر ئادەمیزادێ زانابێو رەفتار بکا بەو زانستی خۆیە ئەوە لە چەرخی خۆیا بۆ ئەوە ئەشێ بە ئینسانی بەنرخ حسێب بکرێ کوڕی هەرکەسێ ببێ •

★ (لَقَدْ كانَ في يُوسُفَ وإِخْوَتِهِ آياتٌ لِلسَّائِلِينَ) (٧) ★

بە راستی هەیەو بوە لە یوسفداو لە رەفتاری براکانی لەگەڵ ئەودا چەن دەلیلێکی گەورەی بە نرخ بۆ ئەو کەسانە پرسیار ئەکەن لەم باسە • واتە لە رووداوی بەینی ئەوانا ئەوندە شتی وردی تێدا هەیە هەرکەسێ لەم باسە بپرسێو جوابەکەی وەربگرێ گەلێ ئیستیفادە ئەکا بۆ دینو بۆ دنیاو بۆ حاڵی نەفسی خۆیو بۆ حاڵی لەگەڵ غەیری خۆیدا ، خواە ئەو غەیرە بازە کەسێکی کەم بن یاخود ئوممەتێ بن •

لێرەدا چەن باسێ هەیە :

یەکەم : یوسف کوڕێکی خاوەن بارە بوە لە صووورەتو سیرەتاو ئینسانی وەها حەسوودی پێئەبرێ حەتا لە لایەنی براو کەسی خۆیەوەو پێویستە ئەو کەسە هۆشیار بێو ئاگای لە خۆی بێ •

دووهەم یوسف گێرودە بوو خۆی گرت لەو مەینەتەدا ، وە هەرکەسێ کاتێ گێرودە بو پێویستە خوگربێو خۆی تەسلیمی قەزاو قەدەر بکا .

سێیەم : زۆر جوان بو ، وە هەرکەسێ وابێ گێرودەی عەشقو مەحەبەتی خەڵك ئەبێ ؛ جا لەو کاتەدا پێویستە هەتا هێزی تیایە بە ناموس بێو ئەو نیعمەتی جوانییە خودا پێیدا لە شتی بێناموسیدا زایەی نەکا .

چوارەم : پێویستە وەکو یوسف خەیانەتی لە خانەدانی خاوەن حوقووقی نەکرد هەرکەسێ کە حەقی لەسەر ئینسان بو وەفا بە حەقی ئەو کەسە بکا .

پێنجەم : کاتێ ئینسان کەوتە بەینی دوو شتی ناپارەوە یەکێکیان ناپاری دینی بێو ئەویان ناپاری دنیایی بێ ئینسان ناپارە دنیاییەکە هەڵبژێرێ بۆ ئەوە لە ناپارە دینییەکە رزگار بێ .

شەشەم : ئینسان هەڵی خۆی لە دەست دەرنەکا ، وەکو یوسف کە مەجالی دەستکەوت لە لای پاشای (مصر) خۆی پێ نیشانداو تێگەیاند کاری گەورەی پێئەکرێ هەتا ئەویش کردی بە وەزیرو میصری لە بەردەستیا دانا .

حەوتەم : باوەڕکردنە بەوە خودا بیەوێ هەرکەسێ بپارێزێ ئەیپارێزێ . وە هەرکەسێ گەورە بکا گەورەی ئەکا .

★ (إذْ قالُوا : لَيُوسُفُ وأخُوهُ أحَبُّ إلى أبِينا مِنَّا ونَحْنُ عُصْبَةٌ إنَّ أبانا لَفِي ضَلالٍ مُبِينٍ) (٨) ★

دریژەی ئەم باسە ئەمەیە : کە حەزرەتی یەعقوب کوڕی حەزرەتی

ئیسحاق ـدـ پورزایەکی خۆی (یانی کچی خوشکی دایکی) مارەکرد ناوی (لیا) بو لەم ژنە حەوت کوڕی بو (یەهوداو ، روبیلو ، شەمعونو ، لاویو ، ربالونو ، یشجرو ، دینەو) دو جاریەیشی بو ناویان (زلفە)و (بلهة) بو لەم دوانەیش چوار کوڕی بو : (دانو ، نفتالیو ، جادو ، آشر) وە لە پاش مردنی (لیا) ، (راحیل)ی خوشکی لیای مارەکرد ، لەم ژنەیش (یوسفو ، بنیامین)ی بو ، وە ئەو کوڕە گەورانە مەشغوولی خزمەتی ئەو خانەدانە بوونو لەسەر وەزعی رۆژ ئیدارەیان کرد •

بەلام لەبەر ئەوەی کە یوسف کوڕێکی زۆر شیرین بوو نیشانەی هەڵکەوتن لە ناوچاویا دیار بوو بـە تەمەنیش منداڵ بو هـەروا بنیامینی برایشی ، حەزرەتی یەعقوب زۆر مەیلی دڵی لە لای ئەم دوانە بو بە تایبەتی لـە لای یوسف • وە لەم لایشەوە ئەم دوو منداڵە دایکیان مابو وە لـە خانەدانەکەدا زۆرتر خزمەتیان ئەکرا •

جا کوڕە گەورەکان دڵیان گەردی گرتو وتیان : مەعنای نیە ئێمە ئەم هەموو باری زەحمەتە وا بەسەر شانمانەوە کەچی باوکمان بەم جۆرە رەفتار ئەکا لەگەڵ یوسفو براکەیاو موبالات بە ئێمە ناکاو هەموومان ئەولادی ئەوین ! بە راستی باوکمان لە بابەتی تەماشاکردنی کۆمەڵایەتی خانەدانەوە رێگەی راستی ونکردوە ، وەکو خودا ئەو ئایەتەی نازڵ کردوە ئەفەرمویت : براکانی یوسف وتیان : بە راستی یوسفو بنیامینی برای خۆشەویستترن لە لای باوکمان لە ئێمە وەلحاڵ ئێمە کۆمەڵێکینو خزمەتی ئەوو ئەم خانەدانە ئەکەین ، بە راستی باوکمان لەم رووەوە رێگە نازانێ !

★ (اقْتُلوا يوسُفَ او اطْرَحُوهُ ارْضاً يَخْلُ لَكُمْ وجْهُ أبِيكُمْ وتَكونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْماً صالِحِينَ) (۹) ★

لـە بەینی خۆیانا وتیـان : بنیامین زۆر منداڵەو شێوەیشی وەکـو یوسفـنیەو ئیستە یوسف تەماشاکردنی باوکمانی راکێشاوە ، بێن یوسف بکوژن یاخود فڕەی بدەن بۆ شوێنێکی وا نەگەڕێتەوە بۆ لای باوکم . با رووی باوکتان هـەر بۆ ئێوە بمێنێتەوە ، پاش ئـەوە تەوبە بکـەنو مەشغوولّی صەلاحەتو عیبادەت بن‌و ئیشی دنیای خۆتان ڕێك بخەنو خزمەتی باوکیشتان بکەن ، ئەویش ڕێك ئەکەوێ لەگەڵتاناو ، ئەم بیرە بیری شەمعون بوەو باقی براکانی پێی رازی بوون .

★ (قـال قائِلٌ مِنْهُمْ : لا تَقْتُلوا يُوسُفَ وأَلْقُوهُ فِي غَيابَتِ الجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِنْ كُنْتُمْ فاعِلِينَ) (١٠) ★

وە خاوەن ڕایێ تریان وتی : بابە یوسف مەکوژن ، کوشتن تاوانێکی گەورەیە ، بـەڵام بیهاوێنە ناو بیخی بیرێ ، لـە لایەکـەوە دیار نـەبێ‌و نەیشخنکێ ، هەتا بازێ لەوانە کاروان ئەکەن‌و ئەڕۆنە سەر ئەو بیرە ئاو هەڵئەگۆزن بە دۆڵچەو بە یوسف ئەزانن‌و لە بیرەکەی دەردێنن ، ئەگەر ئەتانەوێ ئیشێکی وا بکەن جیای بکەنەوە لە باوکی ، وە خاوەنی ئەم بیرە ڕاگەورەکەیان بو کە ناوی (یەهوذا) بو ، وە هەمو براکان لەسەر ئەم بیرە دڵیان دامەزرا ، جـا کەوتنە هاتوچۆ بۆ ئـەوە کـە ئیزن لـە باوکیان وەربگرن‌و یوسف ببەن بۆ ساراو لەوێ ونی بکەن .

★ (قـالوا : يا أَبانَا مـا لَكَ لا تَأْمَنَّـا عـلى يُوسُفَ وإِنَّـا لَـهُ لَناصِحونَ ؟ (١١) أَرْسِلْهُ مَعَنا غَداً يَرْتَعْ ويَلْعَبْ ، وإِنَّا لَهُ لَحافِظُونَ) (١٢) ★

جا ڕۆیشتن بۆ لای حەزرەتی یەعقوب ـدـو عەرزیان کرد : نازانین چیت لێ بوە بە مانیع کە تۆ ئێمە بە ئەمین نازانی لەسەر یوسف وەلحاڵ

ئێمە هەموو خزمەتی ئەکەین‌و خێرخواهی ئەوین ؟ جا ئەگەر بە ئەمینمان دائەنێی سبەینێ لەگەڵ ئێمەدا ئیزنی بدە بێت بۆ سەیران ، لە خواردەمەنی دەشت ئەخوا ، وە یا لەو شتە خۆشانە کـە بـە ئێمەیە ئەخواو بۆ خۆی گاڵتەو یاری ئەکاو بە راستی ئێمە بۆ ئەو نیگابانین‌و ئەپارێزین لە هەموو ئازارو بێزارو درندەو حەیوانی کۆسار •

★ (قالَ : إنّي لَيَحْزُنُنِي أنْ تَذْهَبُوا بِهِ وأخافُ أنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وأنْتُمْ عَنْهُ غافِلونَ) (١٣) ★

حەزرەتی یەعقوب هەرچەن بـە دەلیل‌و نیشانەدا ئەیزانی کە ئەوان بیریان باش نیە لەگەڵ یوسفدا بەڵام ئەوەی نەدا لە رووبان‌و بیانووی بە دوو شت هێنایەوە ؛ یەکەم : فـەرمووی : بەمە کـە یوسف بەرن‌و لـە بەرچاوم ون ببێ‌و بیبەن بۆ دەرەوە دڵم تەنگ ئەبێ ، چونکی ئولفەتم پێوە گرتوەو کاتێ لەبەرچاوم نەبێ دڵم دائەگیرێ •

دوەم : ئێوە گەنجن‌و لە دەشتا خەریك ئەبن بە گاڵتەو یاری کردن‌و ئەترسم لە چاودێری یوسف غافڵ ببن‌و دەشتی کەنعان گورگی زۆرەو گورگێ لەوانە بێت هەڵی‌بگرێ‌و بیخوات •

★ (قالوا : لَئِنْ أكَلَهُ الذِّئْبُ ونَحْنُ عُصْبَةٌ إنّا إذاً لَخاسِرُونَ) (١٤) ★

ئەوانیش وتیان : کاری وا چۆن ئەبێ ؟! وەڵاهی ئەگەر گورگ بێت یوسف بخواو ئێمە کۆمەڵێکین‌و لەم کۆمەڵەدا کەس چاودێری نەکا هەتا گورگ هەڵی بگرێ وە یاخود بە فڕاندن بێت بیفڕێنێ‌و ئێمە چارمان پێ نەکرێ ، ئێمە مادام وابێ کۆمەڵێکی زیانکاری بێنرخ‌و بێ ئیعتیبارین ! حاشا ! لەم خەیاڵانە دوور بکەوەرەوەو ئیزنی بدە بێ بۆ سەیران •

★ (فلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وأجْمَعوا أنْ يَجْعَلوهُ في غَيابَتِ الجُبِّ وأوْحَيْنا إلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأمْرِهِمْ هذا وَهُمْ لا يَشْعُرونَ) (١٥) ★

واتە حەزرەتی یەعقوب لە بەینی دڵخوازو نەبەدڵیدا ئیزنی دان یوسف ببەن بۆ سەیرانو ، کاتێ کە بردیان بۆ دەشتی کەنعانو هەموویان بڕیاریان دا کە بیهاونە ناو بیرەکەوە گەلێ بێڕەحمیو دڵڕەقییان کرد لەگەڵیا ، واتە هەرچەن لێیان پارایەوە سوودی نەبوو ، کراسەکەیان لەبەر دارنیو دایانهێشتە ناو بیرەکەوە ، وە لەو کاتەدا کە ئەو لە مردن رزگار بو ، وە لە ناو بیرەکەدا لە گۆشەیەکەوە کزی کردبو ئێمە بۆ دڵخۆشیدانەوەی یوسف ئیلهامی دڵی ئەومان کردو تێماندگەیاند : کە تۆ لەم بیرە دەرئەچیو رۆژێ ئەبێ ئەمبرا ناپیاوانەت گرد ئەبنەوە لە لای تۆداو تۆ خەبەریان پێ ئەدەی بەم کارە ناباڕە کە ئەوان لەگەڵ تۆدا کردیانو ئەوان نازانن کە تۆ یوسفی برای ئەوانی •

وە پاش ئەوە ئەو برایانە لە دەوری بیرەکە دوورکەوتنەوە حەیوانێکیان سەربڕی بۆ خویان کردیان بە بوریانیو بە خوێنی ئەو حەیوانە کراسەکەی یوسفیان سوور کرد •

★ (وجاؤا أباهُمْ عِشاءً يَبْكونَ) (١٦) ★

وە لە کاتی عیشادا هاتنەوە لای یەعقوبی باوکیان بە کۆڵ ئەگریان •

★ (قالُوا : يا أبانَا إنَّا ذَهَبْنا نَسْتَبِقُ وتَرَكْنا يُوسُفَ عِنْدَ مَتاعِنا فَأكَلَهُ الذِّئْبُ) : ★

وتیان : بابە بە راستی ئێمە کاتێ گەیشتین بە سارا رۆیشتین بۆ

موسابەقەو راکردن بـە مەیدانا بزانین کام لـە ئێمـە زۆر توند رائەکاو پێش‌ئەکەوێ‌و یوسفمان بەجێ‌هێشت بە لای بەرگ‌و پۆشاکەکەمانەوەو لەو کاتەدا گورگ خواردی .

★ (وما أنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنا ولَوْ كُنّا صادِقِينَ) (١٧) ★

وە تۆ لەوانە نیت کە باوەڕمان پێ‌بکەیت هەرچەن ئێمە راستگۆ بین .

★ (وجاؤُا على قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ) ★

وە بە خوێنێکی درۆینە کراسەکەیان خوێناوی کردو هێنایان بۆ لای باوکیان ، ئەویش تەماشای کراسەکەی کـرد خوێناوی بو بەڵام ئاسـاری دانو چنگی گورگی پێوە نەبو ، لەوێدا باش حاڵی بوو کە یوسف گورگ نەیخواردوە . .

★ (قالَ : بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أنْفُسُكُمْ أمْراً) ★

فـەرمووی : یوسـف گورگ نەیخواردوە بەڵکـو نەفسی خۆتان شتێکی وای بۆ سازاندوون کە بیکەن‌و پیشانی منی بدەن .

★ (فَصَبْرٌ جَمِيلٌ) ★

وە بەش‌و بارەی من صەبرێکی جوانی وایە کە موناسبی خانـەدانی رەهبەران بێ ، واتە دەس نەکەین بە هاوارکردن‌و لەخۆدان ، وە هاوار نەبەم بۆ گەورەیێ لـە وڵاتەکەدا بێت بتانگرێ‌و سزاتان بدا هەتا ئەوەی کردووتانە دەربکەوێ ، وە لەگەڵ خەڵکیشا نەڕۆم بۆ کێوماڵ تا بزانم لە کوێدا کوژراوە یا گورگ خواردوویەتی یا خراوەتە چاڵێکەوە .

★ (واللهُ المُسْتعانُ علی مَا تَصِفونَ) (۱۸) ★

هەر خودایە داوای یارمەتی لێ ئەکرێ بۆ ئەوە تەوانایی بدا بە دڵی من لەسەر هەڵگرتنی ئەم بارە گرانە کە ئێوە باسی ئەکەن .

یزانن ! ئەوەی کە مەعلوومە لە دینا ئەمەیە صەبرکردن لەسەر مصیبەت لەگیانا یا لە دارایدا یا لە شانو پایەدا یا لە ناساغیدا سیفەتێکی گەورەیەو لە سیفاتی پێغەمەرانو رەهبەرە گەورەکانە . وە مەعنای صەبرێ کە واجبە لەسەر موسوڵمان ئەمە نیە کە ئێش نەگا بە دڵی ، یا نەگرێت ، تەماشا ئەکەین حەزرەت ـدـ لەسەر ئیبراهیمی کورِی کـە وەفاتی کرد گریاو فەرمووی : ئێمە لەسەر مردنی تۆ غەمبارو زوێرین .

بەڵکو مەعنای صەبری شەرعی دوو شتە : یەکەم ئینسان وا بزانێ ئەم مصیبەتە خودا ناردوویەتیو خودا فەرمانِڕەوای عامەو واجبی ئێمـە ئەوەبە لەم رووداوەدا ئیعتیرازمان نەبێ لەسەری کە بۆچی وەهات کرد ؛ چونکە خاوەن حیکمەتی موطڵەق جێگەی ئیعتیراز نیە .

دووهەم : ئەو ئینسانە کە گیرۆدە بوە کارێ نەکا بە هاوارکردن ، وە یا گلەیی کردن ، وە یا هاتوچۆ بۆ لای خەڵکی کە نیسبەت بە پایەی ئـەو کەسە موناسب نەبێ ... کـە وابێ مەعنـای (صەبری جەمیل) خۆگرتنێکە لە پاش ئیعتیراز نەگرتن لە خودا هاوارو تەقالاو دەنگۆ باسی تێدا نەبێ ، وە (صەبری غەیرە جەمیل) ئەوەیە کە ئینسان دەست بکا بەو هاوارو هاتوچوە : بۆیە حەزرەتی یەعقوب ئەڵێ : باسی دڵزوێری خۆم هەر لە لای خودا ئەگەم .

وە بیشزانین مەعنای صەبر ئەوە نیە کە ئینسان مادام بتوانێ چاری دەردی خۆی بکا نەکەوێتە شوێن چاری دەرد ، بەڵکو دروستە بۆ ئینسان

هەر دەردێو هەر بەڵایێ کـە دینی بێ یا دنیایی بێو لـە ئیمکاندا ببێ چارکردنی حەول بدا بە پەنابردن بۆ لای خاوەن دەستەڵات ، وە یا بـە دەرمانکردن ، وە یا سەرفی ماڵ ئەو مسیبەتە چار بکا ، جا کە هەر چار نەکرا دەرئەکەوێ کە قەزای خودا صادر بوەو تەسلیم ببێو بڵێ : (انا لله وانا اليه راجعون) .

هەروا بزانن ئەم برایانی یوسفە کە ئەم کارە ناهەمواربان کردوە لەگەڵیا هیچ کام لەوان نەبووە بـە پێغەمبەرو وەحی بۆ نەهاتوە لـە لای خودا وە ؛ چونکە ئەصـح ئەمەیە پێغەمبەران لە پاش خەڵاتی پێغەمبەرایەتیو لە پێش ئەوەیشا ئەبێ مەعصووم بن لە گوناحی گەورەو ئەم گوناحە کە ئەوان کردیان بو بە چەن گوناح ، وەکو قەسدی ئیهلاکی یوسف ؛ چونکی غاڵبی گومانیان وابو کە ئەمرێو دەرهێنانی کاروانی قەطعی نەبو . وە لەم لایشەوە دڵی باوکیان بەو جۆرە نابارە ئازاردا و چەن درۆو دەلەسەو سوێندی درۆ لەم کارەساتەدا هاتە سەریان .

★ (وجـاءَتْ سَيَّارَةٌ فأرْسَلوا وارِدَهُمْ فأدْلى دَلْوَهُ قـالَ : يا بُشْرى هـذا غُلامٌ ، وأسَرّوهُ بِضـاعَةً ، واللهُ عَلِيـمٌ بِمـا يَعْمَلونَ) (١٩) ★

ریوایەت کراوە پاش سێ رۆژ لـەو رووداوە کاروانێ لـە شاری (مدین)ەوە رووی کردە (مصر)و لە رێگەدا لە نزیکی ئەو بیرەدا باریان خستو ئاسایشیان کردو لەسەر یاسای کاروانی پیاوێ ناوی مالیکی کورِی ذعری خەزاعی بو ناردیان ئاویان لـەو بیرە بۆ هەڵێنجێ ، ئەویش کاتێ دۆڵچەکەی داهێشتە خوارەوە حەزرەتی یوسف رۆیشتە ناو دۆڵچەکەوە کاتێ هەڵیان کێشا تەماشایان کرد کورِێکی جوانی تێدایە ! ئەویش زۆر

شادمان بو وتی به هاوڕێکانی: موژده بێ ئەمه کوڕێکی جوانه لەناو دۆڵچەکەدا هاتەسەرەوه . جا له ناو خۆیانا وەکو کەلوپەلی بازرگانی شاردیانەوه بۆ ئـەوه کەس پێیان نەزانێ . وه خودایش زانایەو زانا بو بـه کارەکەیانو حەزی کرد بەوه که دەستی ئەوانه بکەوێ بۆ ئەوه که ببەن بۆ میصرو بکەوێته خانەدانی وەزیرەوه •

★ (وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ) (٢٠) ★

وه ئەو کەسانه که یوسفیان دەرهێنا له بیرەکه کاتێ گەیشتنه میصر یوسفیان فرۆشت لەسەر حسێبی ئەوه که بەندەی مالی تیجارەتە ـ بـه وەکیلی مەصرەفی وەزیری میصر به پارەیەکی کەم که عیبارەت بو له چەن درەمێو ئەوانه له بابەتی موعامەلەی یوسفەوه لەوانـــه بوون که مالی دنیایان نەوێ هەر ئەوەیان ئەویست که بیفرۆشنو له لایان نەمێنێ لـه ترسی ئەوه نەکا خاوەنی ئەو غولامه بکەوێته شوێن کاروانەکەو دەربکەوێ ئەو کورە دۆزراوەتەوەو مالی تیجارەت نیە •

★ (وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ : أَكْرِمِي مَثْوَاهُ ، عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا !) ★

وه ئەو وەزیرە که یوسفی کڕی له میصرا وتی به ژنەکەی : خزمەتی ئەم غولامه بکەنو باش بەخێوی بکەن ، هیوام وایه که قازانجمان پێ بدا له خزمەتکردنی دیوانو مالاً وه یا له کلیل بەدەستی مەصرەفدا ، یاخود هەر بیکەین به کوڕی خۆمان مادام ئەدەبو ئەخلاقی بەرزمان چاوپێکەوت له ردفتاریەوه •

★ (وكذلِكَ مَكَّنَّا لِيوسُفَ في الاَرْضِ ولِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأويلِ الاَحادِيث ، واللهُ غالِبٌ على أمْرِهِ ، ولكِنَّ أكْثَرَ النّاسِ لا يَعْلَمونَ) (٢١) ★

وه هەر وەکو چۆن یوسفمان لە بیرەکە رزگار کردو لـە میصرا فرۆشتمان بە وەزیری پاشا هەروا خاوەن دەستمان کرد لە عەرزی مولکی وەزیرا ، وە یا لە عەرزی ولاتی میصرا ، وە تا بمێنێتەوە بە سەربەرزی لەوێدا ، وە تا تەعلیمی مـەعانی کتێبە ئاسمانیەکانی بکەین تا گەورەیی میصری پێ بکرێ ، وە خودا زاڵە بەسەر خواستی خۆیا بەڵام زۆربـەی ئادەمیزاد نازانن بەم حاڵە •

★ (ولَمّا بَلَغَ أشُدَّهُ آتَيْناهُ حُكْماً وعِلْماً وكذلِكَ نَجْزِي المُحْسِنينَ) (٢٢) ★

جا پاش ئەوە کە یوسف گەیشتە ئەوپەڕ پایەی هێزی وجوودیەوە کە مابەینی (٣٠) ساڵە تا (٤٠) ساڵ • حیکمەتی عەمەڵو رەفتاری پیاوانەی عادلانەو عیلمو زانستی واجباتی تایبەتی خۆی لـە هەموو بابەتێکەوە پێماندراو کردمان بـە ئینسانی هەڵبژێراوی زاناى تەوانا • وە هـەر بەم جۆرەیش جەزای ئەو کەسانە ئەدەینەوە کە خاوەن ئیحسانو بیرو باوەڕو کردەوەو رەوشتیان باشە •

یزانن ! بازێ لە موفەسیرەکان فەرموویانە : سەرەتای پێغەمەرایەتی حەزرەتی یوسف لەو کاتەوە بوە کە کەوتە ناو بیرەکەوەو خـودا پێی فەرمو : (لەمەولا ئاگادارت ئەکەم لە حاڵی براکانتو ئەوان بە تۆ نازانن) • وە بازێ فەرموویانە : سەرەتای پێغەمەرایەتی ئەو لەو کاتەوە بوە کە

خرایە زیندانەوە • وە بازێ فەرموویانە : پاش ئەوە کە یوسف بو بـە ئەمینداری پاشای میصرو دەستی کرد بە خزمەتکردنی میللەتی میصر ، وە خودای تەعالا خۆی عالمە بە حەقیقەتی حاڵ • بەڵام ئەم پیرە دواییە زۆر پەسەندە ؛ چونکی ئەگەر حەزرەتی یوسف لـە عومری چواردەو پازدەدا گەیشتبێ بـە میصرو کەوتبێتە مالّی عەزیزی میصرەوە چەن ساڵێ لە مالّی ئەوا بوەو پاش ئـەوە کە خراوەتە سیجنەوە حەوت ساڵ لـە حەپسخانەدا بوەو پاش ئەوە لە حەپسخانە هاتوەتـە دەرەوە بوە بـە کاربەدەستی دارایی پاشای میصر یاڵلاّ بوە بە ئینسانێکی رەسای موناسب بۆ پایەی رەهبەریو لەوەولا خودا کردوویەتی بـە رەهبەرو دەعوەتی خەڵکی کردوە بۆ دینی تەوحیدو بۆ شەریعەتی باوکۆ باپیرەکانی هەتـا ئیبراهیم (د) •

★ (ورَاوَدَتْهُ الَّتي هو في بَيْتِها عَنْ نَفْسِهِ) ★

زۆر هاتوچۆی کرد ئەو ژنـە کە یوسف لە مالّی ئـەوا بـو ، وە تێکۆشا لەگەڵ یوسف بۆ رامکردنی نەفسی یوسف بۆ خۆی ؛ چونکی یوسف زۆر جوان بو وە ئەو ژنەیش زۆر جوان بوو بـە دڵ گرفتاری عەشقی یوسف بووبوو ، وە ئەوەی کە ئینسان رابکێشێ بۆ ئارەزوبازی لـە نیشاندانی شێوەی جوانی خۆی بـە بەرگی جوانەوەو کردنەبەری بـەرگی جوانو زەڕو زێوەری نایابو بـە نازو دەڵالّەوەو قسـەکردن لەگەڵیاو خزمەتکردنیو دڵڕاگرتنی بەجێ هێنا •• هەتا پیری هاتە سەر ئەوە کە هەر چۆن ئەمر بکا بە یوسف ئیطاعەی ئەکاو ملێچی ناکا • جا لەم کاتەدا فرسەتی لێ هێنا •

★ (وغَلَّقَتِ الاَبْوابَ وقالَتْ : هَيْتَ لَكَ !) ★

وە زلێخا دەرگای هۆدەکانی لە دەرو ژوورەوە داخست بە جۆرێ کەس پێیان نەزانێ و وتی بـە یوسف فەرموو : بێ بۆ لام تـا پێکەوە رابوێرین ؛ وە حەزرەتی یوسف لەبـەر پاکی نەفسی خۆی موبالاتی پێ نەکردو عوزری بۆ هێنایەوە بە سێ جۆر •

★ (قالَ : معاذَ اللهِ ! إنَّهُ رَبِّي أحْسَنَ مَثْوايَ إنَّهُ لا يُفْلِحُ الظّالِمونَ) (٢٣) ★

یەکەم : فەرمووی : پەنا ئەگرم بەو خودایە کە کردەوەی خراپی حەرام کردوەو پێویستە هەموو کەسێ خۆی لە حەرام لابدا بە تایبەتی یەکێ کە لە خانەدانی دین و زانیاری دین بێ •

دووەم : فەرمووی : ئەو کەسە کە خاوەنی عیصمەتی تۆیە گەورەو سەییدی منەو پایەی باش راگرتووم و زۆر دوورە لە حوقووقی وەفاو کەرامەتەوە ئینسان خەیانەت لەگەڵ خانەوادەی گەورەی خۆیا بکا ، بە تایبەتی گەورەیەکی وا کە حورمەتو پایەی دابێ بەو کەسە •

سێیەم : خۆ بەرەڵاکردن بۆ ئارەزووبازی و دەستبردن بۆ ناموسی خەڵک موخالیفی عەقڵی سەلیمە ، وە سـتەمەو تەجاوزە لەسـەر یاسـای ویژدانو کەرامەتی ئینسانی و بە راستی هەرکەسێ ستەمکار بێ رزگاو نابێ •

★ (ولَقَدْ هَمَّتْ بِهِ ، وهَمَّ بِها لَوْلا أنْ رَأى بُرْهانَ رَبِّهِ ، كَذلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ والفَحْشاءَ ، إنَّهُ مِنْ عِبادِنا المُخْلَصِينَ) (٢٤) ★

بە ڕاستی ژنی وەزیری میسر زلێخا ناو قەسدی لەزەتوەرگرتنی کرد لە یوسف (د) . وە حەزرەتی یوسف بە هۆی ئینسانیەتەوە قەسدی زلێخای ئەکرد ئەگەر لەو کاتە تاریکەدا چرای دڵی خۆی لە لایەنی خوداوە بە هەڵکراوی دەرك نەکردایێ ، بەڵام لەو کاتەدا لە ویژدانی خۆیا دەرکی نوورو ڕووناکیو ئینشیراحێکی ڕۆحی وەهای کرد لە قەسدکردنی ئەو کارە ناباڕە دوورکەوتەوە ، واتە یوسف قەسدی زلێخای نەکرد ؛ چونکی هێزێکی ڕۆحی خودایی لە دڵیا پەیدا بو مانیع بو لەو قەصدەو ئێمە بۆیە ئەو بورهانەمان پێنیشان دا بۆ ئەوە ئەو کارە ناهەمواردی لێ دوور بخەینەوە ؛ چونکی بە ڕاستی بڕیاردراوە کە یوسف لە بەندە خالیصکراوەکانو لە ڕەهبەرەکانە لە دەفتەری عیلمی ئێمەداو ڕەهبەران ئەبێ لە کاری ناباڕ دوور بن •

★ (واسْتَبَقَا البَابَ) ★

جا یوسفو زلێخا هەردوو کەوتنە کێبەرکێ بۆ لای دەرگای ماڵەکە . وە هەرکام لەوان کۆششیان ئەکرد بۆ ئەوە کە لە پێش ئەوا پێی بگەن ؛ یوسف ئەیویست بگا بە دەرگاکەو بیکاتەوەو خۆی ڕزگار بکا لە دەستی زلێخاو ، زلێخا ئەیویست زوو بگا بەو دەرگایە هەتا پشتی پێوە بنێو نەیەڵێ یوسف دەرچێو مەقسودی خۆی بەجێبێنێ وە یا خەڵك بەو کارەساتە نەزانن ، وە یوسف کەوتە پێشو زلێخا لە دوایەوە ملەوانی کراسەکەی یوسفی گرت •

★ (وقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ) ★

وە کراسەکەی یوسفی لە پشتەوە دادڕی ؛ چونکی یوسف بەهێز

پەلەی ئەکرد بگات بە دەرگاکەو زلێخا کراسەکەی رائەکێشاو کراسەکە بـــە دەستیەوە درا •

★ (وألْفَيا سَيِّدَها لَدَى البَابِ) ★

بە قەزاو قەدەری خودا لـــەو کاتەدا تەصادوفی مێردەکەی زلێخا واتە (قطفیر) ناو وەزیری پاشای مصریان کرد • وە بـە فەوری بـۆ پێشدەستی ـ زلێخا هاواری کرد لە (قطفیر) •

★ (قالَتْ : ما جَزَاءُ مَنْ أرادَ بِأهْلِكَ سوءً إلاَّ أنْ يُسْجَنَ أوْ عَذابٌ أَلِيمٌ ؟) (٢٥) ★

وتی : جگە لە سیجنو سزای سەخت چی تر هەیە بێ بـە تۆلەی کەسێ کە بیەوێ خەیانەت لە عائیلەی تۆ بکا ؟

وە حەزرەتی یوسفیش بۆ چاری کەرامەتی خۆی هاتەدەنگو

★ (قالَ : هِيَ راوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي) ★

فەرمووی : حاشا ! من هیچ کارێکی نابارم نەکردوەو ئەو هەوڵی دا بۆ رامکردنی منو منیش ویستم خۆم دەرباز بکەم تا لـــەم شوێنەدا گەیشتین بە تۆ •

★ (وشَهِدَ شاهِدٌ مِنْ أهْلِها : إنْ كانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وهُوَ مِنَ الكاذِبِينَ (٢٦) وإنْ كانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ) (٢٧) ★

وە لەوێدا شایەتێك لە خزمی زلێخا شایەتی داو وتی : تەماشا بکەن ئەگەر کراسەکەی یوسف لە بەرەوە دڕاوە ئەوە زلێخا راست ئەکاو یوسف

لە درۆزنانە ؛ چونکی ئەوە نیشانەی ئەوەیە کە یوسف دەستی بردوە بۆ زلێخاو ئەویش مەنعیکردوەو یوسف کراسەکەی دادڕیوە • وە ئەگەر کراسەکەی لە پشتەوە دڕاوە ئەوە زلێخا درۆ ئەکاو یوسف راست ئەکا ؛ چونکی ئەوە نیشانەی ئەوەیە کە زلێخا داوای رووبەڕوویی لـە یوسف کردوەو ئەویش پشتی لێهەڵکردوەو زلێخا لە پشتەوە کراسەکەی گرتوەو ئەویش خۆی راکێشاوە هەتا کراسەکەی لە پشتەوە دڕاوە •

★ (فلَمَّا رأى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قالَ : إنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ) (٢٨) ★

جا کاتێ کە قطفیر تەماشـای کردو دەرکەوت کراسەکەی یوسف لە پشتەوە دڕاوەو باش تێگەیشت یوسف پاکە •• وتی : ئەم رووداوە لەگەڵ ئەم گریانو شکاتو پێشدەستی تۆدا بە عیبارەتی جازیبە بۆ دڵی ئێمە لە حیلەی ژنانەی ئێوەیەو بە راستی حیلەی ئێوە زۆر وردەو تەئسیری گەورە ئەکا وە ئەگەر هۆشیارێتکی باش نەبێ پیاو ئەهاوێتە هەڵەوە • جا پاش ئەوە کە وەزیر حاڵی بو لە وەزعی ناو ماڵەکە وتی :

★ (يوسُفُ أعْرِضْ عَنْ هذا) ★

ئەی یوسف وا ئەزانم تۆ پاکیو باسی ئەم رووداوە مەکە با دەنگمان دەرنەچێ •

★ (واسْتَغْفِري لِذَنْبِكِ إنَّكِ كُنْتِ مِنَ الخَاطِئِينَ) (٢٩) ★

وە ئەی زلێخا تۆیش داوای چاوپۆشی لە خودا بکە بۆ تاوانی خۆت ، بە راستی لە تاوانبارانی لەم کارەساتەدا ، وە ئەم جارە بەم جۆرە سەری ئەم رووداوەیان نایەوەو باسەکە کپ بوەوە لە ناو ماڵەکەیانا •

لێرەدا چەن باسێ هەیە :

یەکەم : لەسەر ئەو تەفسیرە من نووسیم لە لایەنی حەزرەتی یوسفەوە ـدـ قەسدی کاری خراپ نەبوە لەبەر ئەوە کە جوملەی (وهم بها) ئەبێ بە جوابی (لولا)و لێی پێشکەوتوە وەکو ئیمام فەخری رازی بە نەقڵ لە سێبەوەیهیەوە ئەو پێشکەوتنەی رەوا داوە • کە وابێ مەعنای ئایەتەکە وایە : ئەگەر یوسف بورهانی خودای دەرك نەکردایێ قەسدی ئەو کارەی ئەکرد • بەڵام مادام بورهانەکەی دەرك کرد ئەو قەسدەی نەکرد ، وە ئەمە مەعلوومە بۆ خوێندەوار •

دووهەم : لەسەر ئەو تەفسیرە من نووسیومە (بورهان)ەکە عیبارەتە لەو نوورە کە لەو کاتەدا خودای تەعالا داینناوە لە دڵی یوسفا خواە نووری عیصمەت بێ کە بۆ پێغەمەرانە ـ مادام لەو کاتەدا پێغەمەر بووبێ ـ یاخود تەوفیقو ئیرهاص بێ ـ ئەگەر لەو کاتەدا پێغەمەر نەبووبێ ـ وە کەلیمەی بورهان زۆر موناسبە بۆ ئەم هێزە مەعنەوییە ؛ چونکی بۆ هێزی قەطعیو بڕندە بەکار دێ ، وە نووری عیصمەتی پێغەمەرانو نووری تەوفیق هەردوویان زۆر بڕندەو خاوەن تەئثیرن •

سێیەم : ئەو شایەتە کە شایەتی دا بە پاکی یوسف بازێ لە موفەسیرەکان وتوویانە پیاوێ بو ئامۆزای زلێخا یا خاڵۆزای بو ؛ وە ئەو ئەم تەدبیرەی کرد بۆ عەزیزی میصر کە تەماشای کراسەکەی یوسف بکا : ئاخۆ لە بەرەوە دڕاوە یا لە دواوە ؟

وە زۆربەی موفەسیرەکان فەرموویانە : منداڵێ بو لە بێشکەدا خزمی زلێخا بو وە بە شێوەی (خرق العادة) خودا هێنایە وتار بۆ ئەو رووداوە بە دەلیلی فەرموودەی حەزرەت ـدـ کە فەرموویەتی : چوار منداڵ

هاتوونەتە وتار : (ماشطە)ی کچی فیرعەون • شایەتەکەی یوسف وە ئەو منداڵە کە لە زەمانی (جریج)ی راهیبدا هاتە وتار بۆ شایەتی پاکی (جریج) • وە عیسای کوڕی مەریەم ـدـ •

چوارەم : پێویستە بزانن کە حەزرەتی یوسف ـدـ لەو رووداوی مااڵی وەزیرەدا مەعصووم و پاك بوە لە هەموو جۆرە تاوانێ بە دەلیلی ئەوە ، وەکو ئیمامی رازی فەرموویەتی ، هەرکەسی پەیوەندی بووبێ بەو رووداوەوە شایەتی داوە بە پاکی یوسف وە ئەوانە کە عەلاقەدارن لەوا یوسفو ، زلێخاو ، شایەتو ، وەزیرو ، ژنانی میصریو ، خودای تەعالاو ، دوژمنی گەورە شەیتان •

١ ـ یوسف ـدـ فەرموویەتی : (هي راودتني عن نفسي) • واتە : زلێخا هاتوچۆی کرد بۆ لای منو ویستی مەیلی بدەمێو من پەیوەندیم نەبو ، وە فەرموویەتی : (رب السجن احب الي مما يدعونني اليه) ، واتە : خودایا زیندانم پێ خۆشترە لەو تاوانەو لەو کارەی ئەوان منی بۆ بانگ ئەکەن • وە خودا ئەمانەی گێڕاوەتەوەو تەقریری کردوون •

٢ ـ زلێخا لای ژنە میصریەکان دانی پیاناو وتی : (ولقد راودته عن نفسه فاستعصم) ، واتە : بە راستی من هەوڵم دا لە گەڵ یوسفداو ویستم رامی بکەم ، واتە من تەماعم تێکردبوو لەگەڵی خەریك بووم بەاڵم ئەو خۆی نەدا بە دەستەوە • هەروا لای پاشای میصریشدا پێی لێناو وتی : (الآن حصحص الحق ، أنا راودته عن نفسه ، وانه لمن الصادقين) ، واتە : ئیستە راستی دەرکەوت ، من فڕو فێڵم کرد بۆ رامکردنی یوسف ، یوسف لە راستانە لە وتارو کردارا •

٣ ـ شایەتەکەیش بەیانی ئـەوەی کـرد کـە بو بـە هـۆی پاکی یوسف ـدـ .

٤ ـ وەزیری میصر وتی : (انه من کیدکن ، ان کیدکن عظیم) .

٥ ـ ژنە میصریەکان وتیان : (ما علمنا علیه من سوء) .

٦ ـ شەیتان بڕیاری داوە کە عیبادی خودا گومڕا بکا موخلیصەکان نەبێو خودا فەرموویەتی : (انه من عبادنا المخلصین) .

٧ ـ خودا فەرموویەتی : (کذلك لنصرف عنه السوء والفحشاء) واتە : بورهانمان پێنیشان دا بۆ ئەوە کە خراپە لادەین لە یوسف ، وەکو سەرەتای خەیانەتەکەو خەیانەتەکەیش خۆی .

★ ★ ★

★ (وقالَ نِسْوَةٌ في الْمدِينَةِ : امْرَأَةُ العَزِيزِ تُراوِدُ فَتاهَا عَنْ نَفْسِهِ ، قَدْ شَغَفَهَا حُبّاً ، إنّا لَنَراهَا فِي ضَلالٍ مُبِينٍ) (٣٠) ★

واتە : هەرچەند خانەدانی وەزیر تێکۆشان بۆ کپکردنەوەی ئـەو دەنگو باسە بەلاّم بە یاسای (قسە کەوتە زارێ ئەکەوێتە شارێ) هەواڵ بڵاّو بوەوە بـە ناو شاری میصرداو ژنان کەوتنـە وتوویژو کۆمەڵێ ژنی هاوشانو هاوتەمەنی زلێخـا وتیان : ژنەکەی عـەزیز خەریکی دڵداری و هاتوچوە بۆ رامکردنی غـولاّمە خزمەتکارەکەی خـۆی و ، بـە راسـتی خۆشەویستی ئەو غولاّمە چوەتە ناو پەردەی دڵی زلێخاوەو بە راستی لەم روەوە ئێمە زلێخا بە گومڕاو بێهۆش ئەزانین ؛ چونکە خزمەتکارێ ئەوە نایەنێ .

★ (فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّيناً ، وَقَالَتِ : اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ ! فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ ! وَقُلْنَ : حَاشَ لِلَّهِ ! ما هذا بَشَراً إِنْ هذا إِلاَّ مَلَكٌ كَرِيمٌ !) (٣١) ★

کاتێ کە زلێخا ئەم قسەو باسە پەنامەکی ئەوانەی بیست ، وەلحاڵ قەسدی ئەوانیش لە ژێرەوە سووککردنی پایەو شانی زلێخا بو ، ناردی بە دوایانا بە ناوی دەعوەتەوە بانگی کردن بۆ ماڵی خۆی‌و ، بۆ هەرکام لەوان نارنجێکی ئامادە کرد ، جا کاتێ هاتن‌و دانیشتن هەر یەکەو نارنجەکەو چەقۆیەکی دا بە دەستەوەو ، لەو کاتەدا کە خەریکی بڕینی نارنجەکە بوون زلێخا بە یوسفی وت : وەرە دەرەوە بۆ ناو کۆمەڵی بانگکراوان ! کاتێ چاویان بە شێوەی جوانی دڵڕفێنی بێ وێنەی یوسف کەوت زۆر بە شتێکی جوان‌و گەورە هاتە پێش چاویان‌و ، بە هۆی تەماشاکردنی یوسفەوە هۆشیان لای خۆیان نەماو دەستی خۆیان لەت‌و پەت کردو ! هەموو وتیان : خودا دوورە لە ناتەوانی‌و توانای بەسەر هەموو شتێکدا هەیە بۆیە توانیویەتی ئەم ئادەمیزادە لەم شێوە فریشتە سروشتەدا دروست بکا ، بەڵام ئەمە ئادەمی نیەو ئەمە فریشتەیەکی خاوەن قەدرو قیمەت‌و دیارییە •

★ (قَالَتْ : فَذلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ ! وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ ، وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ ما آمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُوناً مِنَ الصَّاغِرِينَ) (٣٢) ★

پاش ئەوە کە زلێخا حاڵی بو ژنە میصریەکانیش گیرۆدەی جوانی یوسف بوون‌و کەس بەرابەر بەو جوانیە خۆی ناگرێ ، بێ شاردنەوە

وتی : ئا ئـەم جوانە کـە چاوتان پێی کەوت ئـەو غولاّمەیە کـە ئێـوە سەرزەنشتی منی لەسەر ئەکەن ! بە راستی من هەوڵم دا بۆ رامکردنی بۆ خۆم و ئەو هەر خۆی نەداوە بە دەستەوە و خۆی گرتوە ، وە پاش ئەوە کە ئێوە حاڵی بوون لەو شێوەو جوانیەو ئەزانن کە دڵ خۆی ناگرێ لـە ئاستی خۆشەویستی ئەودا ، سوێند ئەخۆم ئەگەر ئەوەی من لەوم ئەوێ نەیکا ئەخرێتە زیندانەوە و لە ریزی داماوەکانا ئەبێ .

لەمـەوە دەردەکەوێ کـە هەموو لایەکیان دانیان ناوە بەوەدا کـە ئیختیاریان لە دەست دەرچوە بەرابەر بە یوسف . جا ژنەکانیش دەستیان کرد بە ئامۆژگاری یوسفو حاڵیکردنی لەوە کە لە موخالەفەی زلێخادا گیرۆدەی مەینـەتی سزاو زیندان ئـەبێ ، وە یوسـف کـەوتە ئـەمری واقیعەوە و لـە پاش بیرکردنەوە لـەوەدا کـە نافەرمانی زلێخـا سزایەکی مەحدوودەو نافەرمانی خودای تەعالا عـارە بۆ دنیـاو ئاگرە بۆ عـالەمی نەبڕاوەی قیامەت .. لە خودا پاڕایەوەو هەوڵی پارازتنی خۆی دا .

★ (قـال : رَبِّ السِّجْنُ أحبُّ إلَيَّ مِمَّـا يَدْعونَنِي إلَيْهِ وإلاَّ تَصْـرِفْ عَنِّـي كَيْـدَهُنَّ أصْبُ إلَيْهِـنَّ وأكُـنْ مِـنَ الجَاهِلِينَ) (٣٣) ★

وتی : پەروەردگارا ! زیندان لە لای من گەلێ خۆشترە لەو کردەوە نابارەی کە ئەو ژنانە لێمیان دەوێ و ، ئەگەر تۆ فڕو فێڵی ئەم ژنانەم لێ لا نەدەی لەوانەیە کە مەیل بکەم بۆ رابواردن لەگەڵیاناو ئەو کاتە ئەچمـە رزی ئارەزووبازانی نەفامەوە .

★ (فاسْتَجابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ ، إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ العَلِيمُ) (٣٤) ★

جا خودای تەعالا دۆعاکەی لێ قەبوونڵ کردو وەزعێکی وای بردە دڵی وەزیری میسرەوە کە لەو خانەدانەی دوور بخەنەوە • وە بەم جۆرە یوسفی پارازتو فرو فێڵی ژنەکانی لێ لادا ؛ چونکی بـە راستی خودا دۆعای موخلیصان ئەبیێو زانایشە بـە رازی دڵیانو ئەزانێ مەبەستیان چیـە •

★ (ثُمَّ بَدا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ ما رَأَوُا الآياتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتَّى حِينٍ) (٣٥) ★

پاش ماوەیەکی کەم لە کپکردنەوەی ئەو رووداوەو پاش ئەوە کـە چەن بەڵگەی مەعقووڵیان دەستکەوت لەسەر پاکی یوسفو حاڵی بوون هەتا ئـەو لـەو ماڵەدا بێ خەڵکی باسی خانەوادەکەی ئەکەن فیعلەن لـە ماڵیشەوە هۆی کاری نابار هەر دەوام ئەکا •• بۆیان دەرکەوت کە باش وایە ماوەیێ یوسف زیندانی بکەن تا ئەو خەتەرە لەو خانەوادەدا نەمێنێ •

★ (ودَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيانِ ، قالَ أَحَدُهُما : إِنِّي أَرانِي أَعْصِرُ خَمْراً ، وقال الآخَرُ : إِنِّي أَرانِي أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْزاً تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ ، نَبِّئْنا بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا نَراكَ مِنَ المُحْسِنِينَ) (٣٦) ★

واتە : فیعلەن بە ئەمری وەزیر یوسفیان زیندانی کردو بە رێکەوت دوو گەنج لە خزمەتکارانی پاشای میسر لەگەڵ یوسفدا زیندانی کران ؛ یەکێکیان نانی بۆ پاشا دروست ئەکردو ئەویشیان مەشرووباتی دروست

ئەکرد . ئـەم دوانە بـە ناوانی ئەوە زیندانی کران کـە ئەیانەوێ پادشا دەرمانخوارد بکەن .

وە بە هۆی بلاوبوونەوەی دەنگوباسی کارەساتی خانەدانی وەزیرەوە دەرکردنی فەرمان بە زیندانکردنی یوسف مەشهوور بو کە ئەم غولامە ئینسانێکی بـە حورمەتو دڵو داوێن پاکو خاوەن نەفسێکی پاکە ، وە فیعلەن ئاداب‌و هەستانو دانیشتنیشی وەها بو ، بەم هۆیەوە ئەو دوو خزمەتکاری پاشـایە باوەڕیان پەیدا کـرد بەوە کـە یوسف ئینسانێکی پیرۆزەو بە یاسای ئەو رۆژە بۆ ئەوە ئەشێ کە داوای تەعبیری خەوی لێ بکرێ . وە لەو کاتەدا ئەو دوو گەنجە هەر یەکەو خەوێکیان دی‌و هاتن بۆ لای یوسف بۆ لێکدانەوەی خەوەکەیانو ، یەکێکیان وتی : لە خەوما دیم تریم ئەگوشی‌و ئەمکرد بە شەراب بۆ پاشا ، ئەوی تریان وتی : منیش دیم لە خەوما کە نانم لەسەر سەرم داناوەو پەلەوەر دائەبارن بەسەرماو لەو نانە ئەخۆن ، ئەمانەوێ ئاگادارمان بکەی لە تەفسیری ئەم دوو خەوە ، بـە راستی ئێمـە تۆ بـە ئینسانێکی وا ئـەزانین کـە لـە کۆمـەڵی چاکانو پیاوچاکانی .

★ (قال : لا يَأْتِيكُما طَعامٌ تُرْزَقانِهِ إِلاَّ نَبَّأْتُكُما بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُما ، ذَلِكُما مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي ، إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لا يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وهُمْ بِالآخِرَةِ هُمْ كافِرُونَ (٣٧) واتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبائِي إِبْراهِيمَ وإِسْحاقَ ويعقوبَ ما كانَ لَنا أَنْ نُشْرِكَ بِاللهِ مِنْ شَيْءٍ ، ذلِكَ مِنْ فَضْلِ اللهِ عَلَيْنا وعلى النَّاسِ ، ولكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَشْكُرُونَ) (٣٨) ★

کاتێ حـەزرەتی یوسف وتاری خزمەتکارەکانی بیست ، وە خـودا

حاڵی کردبو لەوە کە یەکێکیان رزگار ئەبێ لـە زیندانو لـە لای پاشادا قەدری ئەبێ ، ویستی لەم هەلەدا خۆی دەربخاو ئاگاداریان بکا لەوە کە خۆی لە لای خودادا قەدری هەیەو رەهبەرەو خودا گەلێ شتی پەنامەکی پێنیشان ئەدا وەکو چۆن باقی رەهبەرەکان خۆیان دەرئەخەن لە ئادەمیزاد ، وە پێی فەرموون : من نەك هەر بۆ تەفسیری خەو بەڵکو خودا زانستێکی رۆحی وەهای پێداوم کە هەر خواردەمەنیەك لە لایەنی مەئموری زیندانەوە رەوانەئەکرێ بۆتان بیخۆن لە پێش ئەوەدا کە بگات بە ئێوە ئەزانم چ جۆرە خواردەمەنیەکەو سوودی هەیە بۆتان بیخۆن یا زیان ، وە ئەم زانستە لە جوملەی ئەوانەیە کە خودای خۆم فێری کردووم ، وە سیرێ ئەم بەش‌و بەهرەیشە ئەوەیە کە من تەرکی ئایینی قەومێکم کردوە کە ئیمانیان نیە بە خودای تەنیا ، وە کوفری رۆژی قیامەت ئەکەن ، واتە : وەکو باوەڕیان بە زاتی خودا نیە باوەڕیشیان بەوە نیە کە ئینسان لـە پاش مردن زیندو ئەکرێتەوەو پرسیاری کردەوەو بیرو باوەڕی لێ ئەکرێو ئەگا بە جەزای خـۆی .

وە کەوتوومەتە شوێنی ئایینی باوکۆ باپیرەکانی خۆم کە یەعقوب‌و ئیسحاق‌و ئیبراهیمە . وە بۆ ئێمە رەوا نیەو نەبوە قەت کە شەریك‌و هاوڕێ بڕیار بدەین بۆ خـودای تەعـالا ، وە ئێمـە دامەزراوین لەسـەر ئایینی خوداپەرستی بـە تاق‌و تەنیـا وە لەسـەر رەهنومایی ئادەمیزاد بۆ دینی تەوحیدو خودای تەنیا پەرستن ، وە ئەم بارەی ئایینی تەوحیدە لە فەضل‌و کەرەمی خودایە لەسەر ئێمە کـە وەحی ناردوە بە فریشتەدا بۆمان ، وە لەسەر خەڵکیش کە ئێمەی کردوە بە رەهبەرو رەهنومایان ، بەڵام زۆربەی ئادەمیزاد نازانن بەم بارەیەو سوپاسی ئەو خودایە ناکەن کـە ئەم ئایینی تەوحیدەی بۆ ناردوون بۆیە قەبوڵی ناکەن .

جا لەم شوێنەدا حەزرەتی یوسف ـدـ بە ئاشکرا کەوتە بانگکردنیان بۆ ئایینی تەوحیدو فەرمووی :

★ (یا صاحِبيَ السِّجْنِ أَأَرْباب" مُتَفَرِّقُونَ خَيْر" اَمِ اللهُ الواحِدُ القَهّارُ ؟) (٣٩) ★

ئەی دوو هاوڕێی من لەم زیندانەدا ئایا پەرستنی چەن خودایەکی بلاوی بێ جەمعیەتی بێ شوعوورو هێز باشە بۆ ئینسان ؟ یا پەرستیاری خوداێ کە تاق‌و تەنیایەو زاڵە بەسەر هەموو شتێکداو کەس ناتوانێ بەرابەری بکا ؟

★ (ما تَعْبُدونَ مِنْ دونِهِ إلاّ أسْماءً سَمَّيْتُموها أنْتُمْ واباؤُكُمْ ما أنْزَلَ اللهُ بِها مِنْ سُلْطانٍ) ★

ئێوە عیبادەت ناکەن بۆ غەیری خودا بۆ چەن بتێکی بێ نرخی بێ حەقیقەتی وەها نەبێ کە خۆتان ناوتان ناون ـ ئێودو باوکو باپیرەتان ـ وە خودا هیچ بورهانو بەڵگەیەکی رووناکی لەسەر دانەناون .

★(إنِ الحُكْمُ إلاّ لِلّهِ) ★

حوکمو فەرمان بە بەندەیی هەر بۆ خودایە .

★ (امَرَ ألاّ تَعْبُدوا إلاّ إياهُ ، ذلِكَ الدّينُ القَيِّمُ ولكِنَّ أكْثَرَ النّاسِ لا يَعْلَمونَ) (٤٠) ★

ئەو خودایە کە ئەمری کردوە کە عیبادەت نەکەن بۆ ئەو نەبێ وە ئەمەیە دینی راستی حەقی دامەزراو لە کائیناتا بەڵام زۆربەی ئادەمیزاد ئەمە نازانن .

يا صَاحِبَيِ السِّجْنِ أَمَّا أَحَدُكُمَا فَيَسْقِي رَبَّهُ خمراً ، وأَمَّا الآخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ . قُضِيَ الأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ) (٤١) ★

جا پاش بەیانی بیروباوەڕو ئایینی خۆی‌و ئامۆژگاری زیندانیەکان رووی کردە تەعبیری خەوەکانیان‌و فەرمووی : ئەی دوو هاوڕێی زیندانم یەکەمتان ، واتە ئەوەتان کە لە خەویا شەرابی دروست ئەکرد بۆ پاشاکەی لەمەوبەر ، ئەڕواتەوە بۆ سەر کاری خۆی‌و شەراب دەرخواردی گەورەکەی ئەداتەوە . وە ئەوەی دوەمتان ئەوە حوکمی ئیعدامی ئەدرێ‌و هەڵئەواسرێ بە سێدارەداو لە بەر ناهەمواری حوکمەکەی ناهێنرێتە خوارەوە هەتا پەلەوەر لە سەری ئەخوا ، ئەو شتەی کە لێی ئەپرسن بڕیاوە ، واتە ئەنجامی ئەم زیندانی‌کردنتانە لە تەعبیری خەوەکانتانا ئەمەیە .

★ (وقالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ ناجٍ مِنْهُمَا : اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنْساهُ الشَّيْطانُ ذِكْرَ رَبِّهِ ، فَلَبِثَ في السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ !) (٤٢) ★

وە یوسف فەرمووی بەویانە کە باوەڕی وابو رزگارە لە زیندان : کاتێ ڕۆیشتیتە لای پاشا باسی منی لا بکە کە بە ستەم لەم زیندانەدا ڕاگیراوم ، بەڵکو بەزەیی پێما بێتەوەو رزگارم بکا . بەڵام تێکەڵبوون بە کاری خۆیەوەو شادمانی بە رزگاربوونی خۆی تێکەڵی دنیای کردەوەو پەیوەندی بە شەیتانەوە پەیداکردەوەو شەیتان بو بە هۆی ئەوەی باسی

یوسف فەرامۆش بکاو لای پاشا باسی نەکا وەك هەر نەیدیبێ ! وە مەشهوور وایە حەوت ساڵ مایەوە لەو شوێنەدا • وە حیکمەتی ئەوەیش ئەمە بو ئەو باسە شەرمئاوەرە نەمێنێو یوسفیش بگات بە پایە بە لای پاشاوە •

★ ★ ★

★ (وقالَ المَلِكُ إنّي أرى سَبْعَ بَقَراتٍ سِمانٍ يأكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجافٌ وَسَبْعَ سُنْبُلاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يابِساتٍ ، يا أيُّها المَلَأُ أفْتُونِي في رُؤْيايَ إنْ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيا تَعْبُرُونَ) (٤٣) ★

بە خواستی خودا پاش ئەو ماوە پادشای میصر خەوی دی : کە رۆژ بوەوە فەرمووی : بە راستی من لە خەودا حەوت گای زەلامی گۆشتنو قەڵەوم دی لە نەهرێکەوە هاتنە دەرەوەو حەوت گای لاوازیشم چاو پێکەوت ئەو حەوت گا قەڵەوەیان ئەخواردو قووتیان ئەدان ، وە جەوت گوڵە گەنمی سەوزی جوانم دیو حەوت گوڵی وشکی زەرد کەوتن بەسەر گوڵە سەوزەکاناو دایانپۆشین ، وە لەم خەوە زۆر سەرم سوڕماوە . ئەی کۆمەڵی مەجلیسو ئەهلی فامی بارەگا تەفسیری ئەم خەوەم بۆ بکەن ئەگەر ئێوە لەوانەن کە تەعبیری خەو ئەزانن •

★ (قالوا : أضْغاثُ أحْلامٍ ، وما نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الأحْلامِ بِعالِمِينَ) (٤٤) ★

ئەوانیش لە وەڵامادا وتیان : ئەم خەوانە لە خەوی پڕو پووچ ئەچن ، وە ئێمە زانا نین بە تەعبیری خەوی وەها ؛ چونکی حەقیقەتیان نیە •

★ (وقالَ الَّذي نَجا مِنْهُما ، وادَّكَرَ بَعْدَ اُمَّةٍ : أنَا اُنَبِّئُكُمْ بِتَأْويلِهِ فَاَرْسِلونِ) (٤٥) ★

جا ئەو کابرای زیندانیە کە یوسف تەعبیری خەوەکەی بۆ کردو رزگاری بو •• یوسفی کەوتەوە بیر پاش ئەو ماوە زۆرەو وتی : من خەبەرتان ئەدەمێ بە تەئویلی ئەم خەوە ، ئەمر بفەرموون رەوانەم بکەن بۆ لای یوسف ؛ چونکی لەو رۆژەدا کەس بە پێ فەرمانی تایبەتی نەیئەتوانی بڕوا بۆ زیندانو زیندان ببینێ ، جا پاشا فەرمانی دا کە بڕوا بۆ زیندانو رۆیشت بۆ لای یوسفو عەرزی کرد •

★ (يوسُفُ أيُّها الصِّدِّيقُ ! أفْتِنا في سَبْعِ بَقَراتٍ سِمانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجافٌ ، وسَبْعِ سُنْبُلاتٍ خُضْرٍ واُخَرَ يابِساتٍ ، لَعَلّي أرْجِعُ إلى النّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمونَ) (٤٦) ★

ئەی یوسف ! ئەی ئینسانی خودا پێداوی زۆر راست لە وتارا ! خەبەرمان پێ بدە لە تەئویلی ئەم خەوەدا کە پاشا دیویەتی : کە حەوت گای لەڕ حەوت گای قەڵەویان خواردووەو ، حەوت گوڵە گەنمی وشکی پووکاوە کەوتوون بەسەر حەوت گوڵە گەنمی سەوزی جوانا • هیوام وایە بڕۆمەوە بۆ لای پاشاو وەزیرەکانیو باسەکەیان بۆ بگێڕمەوە هەتا بزانن کە تەعبیری خەوەکەی پاشا چیە •

★ (قالَ : تَزْرَعونَ سَبْعَ سِنينَ دَأَباً ، فَما حَصَدْتُمْ فَذَروهُ في سُنْبُلِهِ إلاّ قَليلاً مِمّا تَأْكُلونَ) (٤٧) ★

فەرمووی : حەوت ساڵ کشتوکاڵتان ئاسایی ئەبێ ئەوە کە لەو حەوت ساڵەدا ئەیدوورنەوە وازی لێ بێنن هەر لە ناو گوڵەکەیا بهێنێتەوە کەمێ نەبێ لەوەی کە پێویستان پێیەتی بۆ خواردن •

★ (ثُمَّ يَاْتي مِنْ بَعْدِ ذلِكَ سَبْعٌ شِدادٌ يَاْكُلْنَ ما قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إلاَّ قَليلاً مِمَّا تُحْصِنونَ) (٤٨) ★

پاش ئەو حەوت ساڵە حەوت ساڵی ناهەمواری قاتی دێنە پێشەوە هەموو ئەو رزقەی هەڵتانگرتوەو داتان ناوە بۆ ئەو ساڵە گرانیانە .. ئەیانخۆن ، واتە خەڵکەکە ئەوەی ئامادەیان کردوە بۆ خۆیان بۆ ساڵە گرانیەکان ئەیخۆن کەمێ نەبێ لەوەی پارازتووتانە بۆ تۆوی کشتوکاڵ با بۆ کاتی قاتە ساڵ .

★ (ثُمَّ يَاْتي مِنْ بَعْدِ ذلِكَ عامٌ فيهِ يُغاثُ النَّاسُ وفيهِ يَعْصِرونَ) (٤٩) ★

پاش ئەم حەوت ساڵە گرانیەیش ساڵێکی زۆر باش دێتە پێشەوە کە لەو ساڵەدا باران لە ئاسمانەوە ئەڕژێنرێ بەسەر عالەماو زەوی‌و زار هەموو ئەڕێتەوە ، وە لەو ساڵەدا میوەو سەوزی زۆر دەستکاری ئەکەنو خۆلاصەکەیان ئەگرن بۆ شەربەتو پێخۆرو بۆ خواردنو رابواردن .

جا کابرای فرستادە ئەم باسەی بردەوە بۆ لای پاشاو گێڕایەوە بۆ ئەوو بۆ پیاوماقوولانی بارەگا . وە پاشا بە دڵ ئەو تەعبیرەی پەسەند کردو هەموو خەڵکەکە قسەکەیان بە ماقوول زانی . جا پاشا هاتەسەر ئەم فەرمانە کە خودا فەرموویەتی :

★ (وقالَ المَلِكُ : ائْتوني بِهِ فَلَمَّا جاءَهُ الرَّسولُ قالَ : ارْجِعْ إلى ربِّكَ فاسْاَلْهُ : ما بالُ النِّسْوَةِ اللَّاتي قَطَّعْنَ أيْدِيَهُنَّ ؟ إنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَليم) (٥٠) ★

جا پاش ئەوە پاشا حاڵی بو لە فامو هۆشیاری یوسف وتی : بڕۆن

یوسفم بۆ بێنن با چاوم پێی بکەوێ‌و بزانم حەفیقەتی چیە . وە کاتێ فوروستادەکە هات ئەمری پاشای پێگەیاند ، حەرزەتی یوسف لە بەر نەجابەت‌و شەرافەت‌و نوورانیەتی رۆحی‌و دامەزراوی لە پایەدا .. پەلەی نەکرد بۆ ئەوە بڕواتە دەرەوە بۆ لای پادشا بەڵکو ڕێزی خۆی ڕاگرت بۆ ئەوە کە لە عالەمی بارەگای پاشا دەربکەوێ کە یوسف ئینسانێکی شەریف‌و داوێن‌پاکەو فەرمووی بە کابرا : بڕۆ عەرزی پادشا بکە ئەمر بکا ئەو ژنانە کە دەستی خۆیان لەت‌و پەت کرد لەگەڵ ژنی وەزیردا کۆیان بکاتەوەو لێیان بپرسێ : حاڵی ئەوان چۆن بوەو حاڵی منیش چۆن بوە ، وە ئەو ژنانە لەسەر چ ئەساسێ بە منیان ئەوت : فەرمانی سەییدەکەی خۆت (کە ژنی وەزیرە) بەجێ بێنە ؟! بە ڕاستی خودا زانایە بە فێڵی ئەوان بەڵکو دان بە پاکی منو ناپاکی خۆیاندا بنێن .

★ (قالَ : ما خَطْبُكُنَّ إذْ راوَدْتُنَّ يوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ ؟) ★

جا پاش ئەوە فوروستادەکە ڕۆیشت بۆ لای پاشاو قسەکەی حەزرەتی یوسفی عەرز کرد .. پادشا ناردی ژنەکانی هەموو لای خۆی حازر کردو پێی وتن : مەقسەدتان چی بوو کە دەورەی یوسفتان دابوو تێی پێچا بوونو بەچی گەیشتن لەگەڵیا ؟ ئایا لە یوسفەوە ئەساسێ هەبوو بۆ ئەو هاوردو بردی ئێوە ، یا لە ئێوەوە بوو ؟ وە یوسف هاتە سەر مەبەستی ئێوەو بە قسەتان ڕازی بوو ؟

★ (قُلْنَ : حاشَ لِلّهِ ! ما عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ) ★

ئەوانیش وتیان : حاشا ! ئێمە هیچ ڕەفتارو ئاساڕێکی ناپەسەندمان لە یوسفەوە دەرك نەکردوە نە لە ئەووەڵەوەو نە لە ئاخردوە . لەوێدا زلێخا هاتە قسەو وتی :

★ (قَالَتِ امْرَأَةُ العَزِيزِ : الآنَ حَصْحَصَ الحَقُّ أنا رَاوَدْتُهُ عَن نَفْسِهِ وإنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ) (٥١) ★

ژنەکەی عەزیزی میصر هاتە وتارو وتی : ئیستە راستی دەرکەوتو کاتی ئەوە هات کە بەیانی واقیع بکرێ : ئەم ژنانە پەیوەندییان بە قەزییەی یوسفەوە نەبووە من هەوڵم لەگەڵ داوەو دەورم داوەو ویستوومە سازی بکەمو بۆ ئارەزووی خۆمی بگونجێنم . وە بە راستی یوسف داوێنپاکەو لەو کەسانەیە کە راست وتارو راست کارە لە گەڵ خودای خۆی‌و لە گەڵ مەسلەکو لەگەڵ خانەداناو بە هیچ جۆرێ داوێنەی ئەو گەردی نەگرتوە .

★ (ذلِكَ لِيَعْلَمَ أنِّي لَمْ أخُنْهُ بِالْغَيْبِ وأنَّ اللهَ لا يَهْدِي كَيْدَ الخَائِنِينَ) (٥٢) ★

جا یوسف ئەفەرمویێت : من داوای ئەم تەحقیقەم لە پێشا کرد بۆ ئەوە کە عەزیز بزانێ من خەیانەتم نەکردوە لەگەڵ خانەوادەی ئەوا لە پەنامەکیەوەو خودای تەعالا فرو فێڵی خەیانەتکاران ناگەیەنێتە ئەنجام .

★ (وما أُبَرِّيءُ نَفْسِي ، إنَّ النَّفْسَ لأمَّارَةٌ بِالسُّوءِ ، إلاَّ ما رَحِمَ رَبِّي . إنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ) (٥٣) ★

وە من پاکانە بۆ نەفسی خۆم ناکەم بە راستی نەفسی ئینسان تەبیعەتی وایە فەرمان ئەدا بە هێز لەسەر کاری ناپەسەند مەگەر ئەوەندە خودا میهرەبانی بکاو ئینسان رزگار بکا لە فیتنەو فەسادێ، بە راستی خودای من تاوانبەخش‌و میهرەبانە لەسەر هەموو بەندەکانی‌و منیش یەکێکم لەوان .

بزانن ! لەم شوێنەدا چەن قسەیێ هەیە :

یەکەم : ئەمە کـە ژنە میصریەکان بە زاهیر شتێکی نابارپان نەکرد لەگەڵ یوسفدا دەی بۆچی یوسف داوای ئەوە ئەکا کە پاشا بانگیان بکاو پرسیاریان لێ بکاو بۆچی نیسبەتی فێڵی لێدان ؟

وەڵامەکەی ئەمەیە : ئەگەر ئـەو ژنانە جانیبی حەقیـان رابـگرتایە ئەبوا ئەوەندە ئامۆژگاری زلێخایان بکردایە کە لەوەپاش واز لە یوسف بێنێ وە یا بیفرۆشێ بە کەسێکی ترو لەو مالەدا نەمێنێ بۆ دەوامی ئەو دەنگوباسە • هەروا یوسف دەرکی کرد لەو ژنانەوە کە ئەوانیش هەر ئەهلی ئارەزووندو لە ژێرەوە ئەیانویست بە نەوعە فێڵێ یوسف بخەڵەتێنن هەتا لە ناویانا هاتوچۆ بکاو تووشی تاوانباری بکەن •

وە غەیری ئەو ژنانەیش کەسی تر ئاگادار نەبو بەســـەر وەزعی زلێخاو یوسفدا هەتا پاشا ئیستیفادەی عیلمیان لێ بکا بە حەقیقەتی ئەو رووداوە •

دووهەم : مەشهوور ئەوە بو کە ژنی عەزیز دەوری یوسفی داوە نەک ژنە میصریەکان . دەی بۆچی پاشا ئەڵێ : (اذ راودتن یوسف عن نفسه) ؟

وەڵامی ئەمە ئەوەیە :

١ ــ پاشا بە هۆی وەسائیلی خاریجیەوە ئاگادار بوە لەوە کە ئەو ژنانەیش ویستوویانە یوسف لەو خانەدانا بمێنێتەوە بۆ ئـەوە کە لـــــە پاشەڕۆژا ئەوانیش هاتو چۆیەکی لەگەڵدا بکەن •

٢ ــ ویستوویەتی کە ئەوانە بە تاوانبار نیشان بدا هەتا ئەوانیش بۆ چاری دەردی خۆیان بە راستی وەزعەکە بەیان بکەن •

٣ ـ لەبەر ئەوە پاشا دەرکی کرد مادام کە یوسف باسی ژنی وەزیری نەکردوە وە هەر داوای پرسیاری لەوان کرد پاشایش وتی : ئەمە بێ حیکمەت نیە با منیش هەر بەو شێوە بکەومە پرسیارەوە .

٤ ـ لەو رۆژەدا وەزعی حورمەتگرتنی خانەدان زۆر باو بوە لەبەر ئەوە راستەوخۆ ژنی وەزیریان خانەگومان نەکردوە هەتا بە تەبیعەتی حاڵ باسی ئەویش بێتە پێشەوە ، وە حیکمەتی ئەوەیش کە یوسف باسی ژنی وەزیری نەکرد ئەوە بو کە مافی خزمەتی زۆری هەبو لەسەر یوسف ئەویش ویستی کە هەتا مەجال بێ ئازاری دڵی زلێخا نەدا بۆیە زلێخایش زۆر بە ئاشکرا هاتە وتارو یوسفی بەڕێز گرتو پاکی ئەوو تاوانباری خۆی روون کردەوە .

★ (وَقَالَ الْمَلِكُ : ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي) ★

جا کاتێ پاشا پاکی یوسفی لەلا دەرکەوت فەرمووی : بڕۆن یوسف بێنن بۆ لام هەتا بیکەم بە یاوەری تایبەتی خۆم ئەگەر دڵم بە تەواوی پەسەندی کرد .

★ (فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ : إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ) (٥٤) ★

جا کاتێ یوسف بە حوزووری پاشا گەیشتو قسەی لەگەڵدا کرد بە هۆی شێوەی مولاقاتو ریعایەتی ئەدەبو نەزاکەتی لە قسەکردنداو دەرکەوتنی زانست بە توانایی ئیدارەیا بە تەواوی دڵی پەپوەندی لەگەڵ پەیدا کردو وتی : بە راستی بێ خەم بە ئیتر تۆ لە لای ئێمەدا دامەزراوی و ئەمینی لە هەموو جۆرە ئازارێو بە خاترجەمی بۆ خۆت بژی .

★ (قَالَ : اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ) (٥٥) ★

جا کاتێ حەزرەتی یوسف حاڵی بو کە پاشایش ئینسانێکی میهرەبانو پیاوانەیەو بە شوێنی ئینسانی باشا ئەگەڕێو ئەو کارانەیش کە تاوانباریان لێ پەیدا ببێ بۆ ئەو دەست نادەنو لەم لایشەوە گەلی میصر زۆر پێویستیان بە رزقو ژیوار ئەبێو خزمەتی ژیواری گەلیش خزمەتێکی زۆر گەورەیە بە پاشای وت : بسکە بە خاوەنی ئیدارەی واریداتی میصرو هەمو واریداتی وڵاتی میصر بدەرە دەستم ، واتە بسکە بە وەزیری مالیەو دارایی ئیمڕۆ ، وە ئەویش قەبوووڵی کردو لەسەر ئەو پایە دامەزرا لە بارەگای پاشادا •

★ (وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ . نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ) (٥٦) ★

خودای تەعالا ئەفەرمویێت : ئا بەم جۆرە پلە بە پلە بە وەزعێکی طەبیعی وە لەسەر یاسایەکی عادەتی یوسفمان لە وڵاتی میصرا دامەزراندو بە ئارەزووی خۆی بە هەرکسی وەزیفەکەی لە هەر شارێکدا خواستی ببوایە دائەنیشت ئەیتوانی لە کاتی کشتوکاڵدا . ناوچەی کشتوکاڵ هەڵبژێری بۆ دانیشتنو لە کاتی واریداتا لە پایتەخت دانیشێ بە ئارەزووی خۆی . وە لە ڕاستیدا ئێمە ئەتوانین هەرکەس بمانەوێ بە ڕەحمەتو میهرەبانی خۆمان بیگرینەوەو قەت ئێمە پاداشی ئینسانی خاوەن بیری پاکو کردەوەی چاک زایە ناکەین •

★ (وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ) (٥٧) ★

وە پایەو مایە بۆ دنیایەو دنیا ئەبڕێتەوەو جەزای ئینسان لە پاشەڕۆژی

نەبڕاوەدا گەلێ باشترە بۆ ئەو کەسانە کە ئیمانیان هێناوە بە خوادی تاقو تەنیاو خۆیان پارازاتوە لە کوفرو پیرو باوەڕی نابار وە لە رەفتاری فاحیشەو کردەوەی ناهەموارو لە خوو رەوشتی ناشیرین .

★ ★ ★

★ (وجاءَ إخْوَةُ يوسُفَ فَدَخَلوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وهُمْ لَهُ مُنْكِرونَ) (٥٨) ★

وە بە قەزاو قەدەری خودای تەعالا قاتیو گرانی داکەوت لە ولاتی میصرو شاماو عالەم کەوتە پەرێشانیەوە . وە حەزرەتی یوسف بە هۆی ئیدارەی بەرزی خۆیەوە رزقی ئەو ولاتانەی خستبوە دەستی خۆی ، رزقی بە نرخی موناسیب ئەفرۆشت ، وە لەو چەرخەدا براکانی یوسف بە فەرمانی باوکیان غەیری (بنیامین) هەموویان بە شێوەی کاروانی هاتن لە ولاتی کەنعانەوە بۆ میصر بۆ رزق کڕین . وە لەبەر ئەوە لەو رۆژەدا یاسا وابو هەرکەس رزقی بوێستایێ ئەبو خۆی بڕوا بۆ لای خاوەن کاری گەورە .. هەموویان رۆیشتن بۆ بارەگا بۆ لای یوسفو یوسف براکانی خۆی هەموو ناسیەوە ، بەڵام ئەوان بە هیچ کلۆجێ یوسفیان نەناسی .

یەکەم : زەمانێ رابوردبو کە جیابوونەوە لە یوسف لە تەمەنی منداڵیداو ئیستە گەورە بوو پیاوێکی پیاوانە بو لە بەینی سیو چلدا .

دووهەم یوسف لە بارەگادا لەسەر ئیدارەدا تەمسیلی پاشای ئەکرد بە تایبەتی لەو کاتی گرانیەداو چەن مەئموور بە دەوریا بو دەست لەسەر کەمەر وە وەزعی وەها نەدەهات بە بیریانا بۆ یوسفێکی لە بیرا بەجێماوی مردو یا دەرهاتووی سەرگەردان لە ناو ولاتی میصرا .

سێهەم : ئەو برایانەیش ئەوەندە فەلەکزەدەو داماوو بێ نانو ئاو بووبوون لەوانە بوون کە براو ڕەفیقی خۆیان نەناسن چە جای کەسێکی وەها کە چەن ساڵە نەیاندیوە .

★ (فلمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ قالَ : ائْتونِي بِأَخٍ لَكُمْ مِنْ أَبِيكُمْ . أَلا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ؟ (٥٩) فَإِنْ لَمْ تَأْتونِي بِهِ فَلا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلا تَقْرَبونِ) (٦٠) ★

جا کاتێ کە باری قەتارەکەی بۆ ڕێکخستن بەو ڕزقە کە داوایان کردبو حەزرەتی یوسف لێی پرسین . لە وڵاتو نەژادیان ئەوانیش وتیان : ئێمە ئەولادی یەعقوبی . کوڕی ئیسحاقی ، کوڕی ئیبراهیمیشو . لە خانەدانی دینیشو . دوازدە برابووین یەکێکمان مردوەو برایەکیشمان کە لە دایکی مردوەکەیە لای باوکمان بەجێ ماوەو ، ئەم دە برایەیش هاتووین بۆ کاروان . جا یوسف فەرمووی : من هەموو شتێك کە ئێوە داواتان کرد پێمدانو بۆم ئامادە کردن ، جارێ تۆ کە هاتنەوە برا باوکیەکەیشتان پێنین بۆ لام ، نابینن من چەندێك بە ڕاسڵانە حسابی ڕزقەکەتان تەواو ئەکەمو من زۆر ئینسانێکی باشم بۆ ئیدارەی غەریبانو ئەگەر ئەو براتانە نەهێنن هیچ حسابتان لە لای من نابێو نزیکیشم مەکەون ، ئیتر مەنعی موعامەلەتان لێ ئەکەم .

★ (قالوا : سَنُراوِدُ عَنْهُ أَباهُ وإِنَّا لَفاعِلونَ) (٦١) ★

ئەوانیش وتیان : هەر ئەوەندە کە ئێمە ڕۆیشتینەوە سەعی ئەکەین لەگەڵ باوکیا بۆ ئەوە ئیزنی بدات بێت لەگەڵماناو بێگومان ئێمە هەوڵ ئەدەین بۆ هێنانی .

★ (وقال: لِفِتْيانِهِ اجْعَلوا بِضاعَتَهُمْ في رِحالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفونَها إذا انْقَلَبوا إلى أهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعونَ) (٦٢) ★

وە حەزرەتی یوسف فەرمووی بە مەئسوورەکانی بەردەستیو غولامەکانی : هەر پارەو کوتالێ ئەم شەخسانە هێناویانە بیخەنەوە ناو بارەکانیان بەڵکو مالّەکەی خۆیان بناسنەوەو کە ڕۆیشتنەوە بزانن مالّمان لێ وەرنەگرتوون ، بەڵکو بە هیوای ئەوە زوو بگەڕێنەوە بۆ میصرو براکەیان لەگەڵ خۆیانا بێنن •

★ (فلَمّا رَجَعوا إلى أبيهِمْ قالوا : يا أبانا مُنِعَ مِنّا الْكَيلُ ، فأرْسِلْ مَعَنا أخانا نَكْتَلْ ، وإنّا لَهُ لَحافِظونَ) (٦٣) ★

کاتێ گەڕانەوە بۆ مالّی خۆیانو گەیشتن بە باوکیان وتیان : ئەگەر بنیامین لەگەڵ خۆمانا نەبەین بۆ میصر ئیتر بۆ جارێکی تر مەنعی ڕزقمان لێ کراوە ، دەی بنیامین بنێرە لەگەڵماناو بە راستی ئێمە ئەیپارێزین •

★ (قال : هَلْ آمَنُكُمْ عَلَيْهِ إلاّ كَما امِنْتُكُمْ عَلى أخيهِ مِنْ قَبْلُ ؟! فَاللهُ خَيْرٌ حافِظاً وهُو أرْحَمُ الرّاحِمينَ) (٦٤) ★

حەزرەتی یەعقووب لە وەڵامیانا فەرمووی : ئایا من ئەمین ئەبم لە ئێوە لە هۆی پارازتنی بنیامینەوە مەگەر وەکو ئەو جارە کە لێتان ئەمین بووم دەربارەی پارازتنی یوسف ؟! حاشا ئیتر جارێکی تر لێتان ئەمین نابمو باوەڕ بە عەهدی ئێوە ناکەم ، بەڵام هەر ڕەوانەی ئەکەم لەگەڵتانا پشت بە خودا بە ڕاستی خودا لە هەموو کەس باشترە لەو بارەوە کە ببێ بە پارێزەرو میهرەبانترە لە گشت میهرەبانان •

★ (ولمّا فتَحوا مَتاعَهُمْ وجَدُوا بِضاعَتَهُمْ رُدَّتْ إلَيْهِمْ ، قالُوا : يا أبانَا ما نَبْغِي هـذِهِ بِضاعَتُنَا رُدَّت إلَيْنا ، ونَمِيرُ أهْلَنا . ونَحْفَظُ اخانَا . ونَزْدادُ كَيْلَ بَعِيرٍ ، ذلِكَ كَيْـلٌ يَسِيرٌ) (٦٥) ★

کاتێ ئیسراحەتیان کردو رۆیشتن باری خۆیانیان کردەوە نەماشایان کرد چاویان کەوت بەو ماڵە جاری یەکەم بردوویانە رزقی پێ بکرێ هەمووی خراوەتە ناو بارەکانیانو تێرراوەتەوە بۆیان ، جا ئەم حاڵەیان زۆر پێخۆش بوو . هاتن موژدەیان دا بە باوکیانو وتیان : بابە ئێتر چیمان پێ ئەوێ هەموو ماڵەکەی خۆمان بۆ تێرراوەتەوەو ئەمجار ئەڕۆین لەگەڵ بنیامیندا و خواردەمەنی بۆ ماڵو منداڵمان دێنینو بنیامینیش ئەپارێزین لێی مەترسە ، وە باری وشتری ئەویش زیاد ئەکەین ؛ چونکی ئەم ئەندازەیە کە هێناومانە کەمە بەشمان ناکا .

★ (قالَ : لَنْ اُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حتَّى تُؤْتونِي مَوْثِقاً مِنَ اللهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ إلاَّ أنْ يُحاطَ بِكُمْ ، فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قالَ : اللهُ على ما نَقُولُ وكِيلٌ) (٦٦) ★

یەعقوب فەرمووی : بـە هیچ شێوەیێ بنامینتان لەگـەڵ نانێـرم تا پەیمانێکی گەورەم نەدەنێ کە بنیامینم بۆ بێننەوە مەگەر هەمووتان داگیر بکرێن ، کاتێ ئەوانیش ئەو عەهدەیان بۆ بەجێ هێنا ؛ فەرمووی : دەی باشە بیەن ؛ خودا وەکیل بێ لەسەر ئەم عەهدە .

★ (وقال : يا بَنِيَّ لا تَدْخُلوا مِنْ بابٍ واحِدٍ وادْخُلوا مِنْ أبْوابٍ مُتَفَرِّقَةٍ . وما أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللهِ مِنْ شَيْءٍ . إنِ الحُكْمُ إلاَّ لِلهِ ، عليْهِ تَوَكَّلْتُ وعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ المُتَوَكِّلونَ) (٦٧) ★

جا کاتێ هەموو رێکەوتن بۆ میصر لەگەڵ بنیامیندا .. باوکیان فەرمووی : ئەی رۆڵەکانم هەموتان بە جارێ لە دەرگایەکەوە مەڕۆنە ماڵەوە بۆ لای ئەو وەزیری مالیە کە داوای رزقی لێ ئەکەن ، واتە ئەو بارەگایە چەن دەرگای هەبوو حەزرەتی یەعقوب چونکی ئێشی یوسفی پێگەیشتبوو ترسی فەوتانی بنیامینو باقی کوڕەکانیشی بو ، خواە لە ترسی چاوی پیس بێ ؛ چونکی ئەو کوڕانە تاقمێکی بە شانو شێوەو سەلارو سیما جوان بوون . وە خواە لە ترسی حیلەو فێڵی دائیرەی پاشای میصر بێ : چونکی میصری قیبطی بوونو تەماشای میللەتی کەنعانو شاماتیان بە نەوعێکی تایبەتی ئەکردو ترسی هەبو شتێکیان بۆ دروست بکەنو کلاوێکیان لەسەر دانێن . لەبەر ئەمانە یاخو لەبەر هۆیەکی تر فەرمووی : هەموتان بە جارێ لە دەرگایەکی ئەو بارەگاوە مەڕۆنە ماڵەوە بەڵکو لە چەن دەرگایەکی جیاجیاوە بڕونە ماڵەوە .

وە لە عەینی کاتا فەرمووی : وە نەبێ من بەم ئامۆژگاریەی ئێوە بتوانم بێنیازتان بکەم چارتان بکەم لە هیچ نەوعە قەزایێ نە لایەنی خوداوە حەوالە کرابێ بۆتان ، حوکمو فەرمان نیە مەگەر بۆ زاتی خوداو لەسەر ئەو ئیعتیماد وە پاڵو پشت ئەدەمەوەو ، هەرکەس ئەهلی ئیعتیماد بێ ئەبێ هەر لەسەر ئەو ئیعتیماد بدا .

بزانن ! گەلێ لە موفەسیرەکان فەرموویانە لەم ڕووداوەدا حەزرەتی یەعقوب لە چاوی پیس ئەترسا • وە چاوی پیس زیانی بۆ ئەو شتە یا ئەو کەسە کە لێی ئەدا حەقەو دەلیلی زۆرە :

یەکەم : ریوایەت کراوە حەزرەت ـدـ بەسەر حەسەنو حوسەیندا ئەیخوێند : (اعیذکما بکلمات الله التامة من کل شیطان وهامة ، ومن کل عین لامة) واتە : ئەتان هاومە پەنای خوداو بە پیرۆزی ئەو ناوە پیرۆزانەی خودایە کە ئەبن بە هۆی پارازتن لە هەموو شەیتانێو لە هەموو حەشەراتو جانەوەرێکی زیانکارو لە هەموو چاوێکی پیسی وەها دابەزێ بۆ سەر هەر شتێ بە زیان •

دوەم : ریوایەتکراوە لە عوبیادەی کوڕی صامیتەوە ـخـ ئەڵێ : لە سبەینێدا چووم بۆ خزمەتی حەزرەت ـدـ تەماشام کرد زۆر بێئاسایشو ئازاردارە ، وە کاتی ئێوارەیش ڕۆیشتمەوە تەماشام کرد بێئازارەو ئاساییشی هەیە ، عەرزم کرد : ئەئەمە چۆنە ؟ فەرمووی : جوبرەئیل هات بۆ لامو دۆعای بۆ خوێندم بەسەرماو وتی : (بسم الله ارقیك من کل شیء یؤذیك ، ومن کل عین وحاسد ، والله یشفیك)وە من بە پیرۆزی ئەو دۆعاوە شیفام بۆ هات •

سێیەم : منداڵەکانی جەعفەری کوڕی ئەبو طالیب جوان بوون ، جا ئەسماء فەرمووی : یا ڕەسوڵەڵڵا ئەم منداڵانە چاو زۆر لێیان ئەدات ، ئیزنت هەیە (رقیه)یان بۆ بکەم ؟ فەرمووی : بەڵێ •

چوارەم : جارێ حەزرەت ـدـ ڕۆیشتە ماڵی (ام سلمه)و منداڵێکی نەخۆش لەوێدا بوو ، فەرمووی : ئەوە بۆچی ڕوقیەی بۆ ناکەن ؟

پێنجەم : حەزرەت ـدـ فەرموویەتی : چاو حەقە ، ئەگەر شتێ قەزای بگەڕانایەتەوە چاوی پیس قەزای ئەگێڕایەوە •

شەشەم : عائیشە ـخـ فەرموویەتی : ئەمر ئەکرا بەوەی چاوی پیسی بدایێ لەکەسێ دەسنوێژ بگرێ و ئاوی دەسنوێژەکەی ئەدرا بە چاولێدراوەکە خۆی پێبشۆرێ • وە لە حەقیقەتا خودا ئەسبابی زۆری داناوە بۆ خۆشی و بۆ ئازار ، وە ئەسباب هەرچەن خۆیان لە خۆیانەوە تەئثیریان نیە بەڵام خودا عادەتی وایە لە پاڵ ئەو ئەسبابانەدا ئیش ئەکاو هەر شتێ هۆی خێر بێ پێویستە پەیدای بکەین و هەرچی هۆی شەڕو زیان بێ پێویستە بەرگری بکەین و خۆمانی لێ لادەین •

وە ئەم زیانی چاوی پیسە لازم ناکا بە هۆی جیابوونەوەی ئەجزای مادیەوە بێ لە چاوپیسەوە بۆ لای شتەکە کە چاوی لێداوە ، بەڵکو لەوانەیە خاسیەتو سیرێکی نەفسی بێ کە لە کاتی بەیەکگشتنی ئەو دوو لایەنەدا پەیدا ببێ ؛ تەماشا ئەکەی چاوت کەوت بە شتێکی قیزەون دڵت تێك ئەچێ و ، چاوت کەوت بە مار نەوعە وەزعێکی تایبەتی لە نەفسی ئینساندا پەیدا ئەبێ و ، چاوت کەوت بە ستەمکار حاڵت ئەگۆڕێ و ، چاوت کەوت بە شێوەیەکی جوان نەفست ئاساییشی بۆ دێ و ، چاوت کەوت بە ئینسانێکی باوەڕ پێکراو هێزێ لە دڵدا پەیدا ئەبێ ••• ئەمانە هەموو راستن و هەموو لە مەعنەوییاتن •

لای ئێمە بەراورد کراوە بازە مارێ کاتێ ژنی سکپڕ بۆیان بڕوانێ ئەو ژنە بەر ئەخا ، وە وێنەی ئەمانە زۆرە • وە بەراورد کراوە ئینسانی چاوپیس هەرکاتێ بە سەرسوڕمانەوە بڕوانێ بۆ شتێ ئەو شتە زیانێکی بەسەردا دێت ، وە ئەمە لەوانە نیە ئینکاری بکرێ • جا هەر وەکو ئەم

تەئسیرە نەفسیە هەیە وەها چاکەو دۆعاکردنو (توجهاتی) نفووسی ئینسانی باش چاری ئەو چاوپیسەی پێ ئەکرێ •

وەلحاصل لەم بابەتەدا دوو شت هەیە پێویستە ئینسانی هۆشیار ئیعتیباریان پێ بکات :

یەکەم : ئەو ئەسبابانە کە دانراون بە فەرمانی خودا بۆ هەر شتێ ئینسان بەکاریان بێنێ ، تۆو بوەشێنێو ئاوی زەرعات بداو ، ژن بێنێو ، ئاگاداری تەندروستی بکاتو ، ژیوار پەیدا بکاتو ، هۆی دوورخستنەوەی دوژمن بەجێ بێنێو ، دەرزی فونوونی پێویست بخوێنێ ، کارو پیشە فێر ببێ •

دووهەم : پێویستە ئینسان باوەڕی وابێ ئەم ئەسبابانە هەموو شتێ نین بەڵکو ئیرادەی خودا مەرجە لە پێکهاتنی ئەنجامی هەموو ئەمانەدا • وە ئایەتی (لا تدخلوا من باب واحد) ئیشارەتە بە ئەمری یەکەم • وە ئایەتی (وما اغنی عنکم من الله من شيء) ئیشارەتە بە ئەمری دووەم •

★ (وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللهِ مِن شَيْءٍ إِلاَّ حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعقوبَ قَضَاهَا وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ) (٦٨) ★

کاتێ کە کوڕەکانی حەزرەتی یەعقوب لە دەرگاکانی بارەگای وەزیرەوە لە میصر ، وەکو چۆن باوکیان پێی وتبوون ، چوونە ماڵەوە ، وە یاخود لە دەرگاکانی شووڕای شارەکەوە ڕۆیشتنە ناو شارەوە وەکو باوکیان فەرمانی پێدابوون •• خۆ ئەو کارە ئەوان کردیان لەوانە نەبو کە

چاری شتێکیان بۆ بکا لەوانە کە خودا بۆی بڕیار داون ئەوەندە نەبێ ئەوە کە لە دڵی حەزرەتی یەعقوبدا بو لە پارێزکردن لە چاوی پیس بەجێی هێناو حەزرەتی یەعقووبیش خۆی زانا بو بە بیرکردنەوە لە ئیش‌و کاراو تەدبیر- کردن لە ئوموورااتا ؛ چونکی خۆمان بە وەحی پێمان نیشانداوە یا بە ئیلهام تێمان‌گەیاندوە ، بەڵام زۆربەی خەڵك ئەمە نازانن کە پارێز چاری قەزا ناکا ، وە یا ئەمثالی یەعقوب گەلێ شت ئەزانن بەڵام خەڵکی باوەڕیان وا نیە •

★ (ولَمَّا دخَلُوا علی یُوسُفَ آوی إلَیْهِ أخاهُ ، قَالَ : إنِّي أنا اخُوكَ فَلا تَبْتَئِسْ بِما كانُوا یَعْمَلُونَ) (٦٩) ★

وە کاتێ چوونە لای یوسف بنیامینی برای بردە لای خۆی‌و فەرمووی : ئەمە من یوسفی برای دایکو باوکی تۆمو دڵقایم بەو لەمە زیاتر دڵت زوێرو مەڵوول نەبێ بە هۆی ئەو کردەوانەوە کە براکانت لەمەوپێش پێیان کردین •

ڕیوایەت کراوە : کاتێ ئەم کوڕانە ڕۆیشتن بۆ حوزووری یوسف بەخێرهاتنی کردن‌و فەرمووی : نانی ئێمڕۆتان لای من بخۆن • کاتێ لەسەر خوان‌و خواردەمەنی دانیشتن ئەوان هەموو دوو کەس دووکەس لەسەر خوان دانیشتن‌و بنیامین تەنیا مایەوە ، یوسف بانگی کرد بۆ لای خۆی‌و لەسەر خوانی خواردن وردە وردە قسەی بۆ ئەکرد هەتا بە تەواوی بنیامین خاترجەم بوو لە خۆی‌و لە یوسف ـدـو تێگەیشت یوسف ماوە •

★ (فلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهازِهِمْ جَعَلَ السِّقایَةَ في رَحْلِ أخیهِ ، ثُمَّ أذَّنَ مُؤَذِّنٌ : أیَّتُها العِیرُ إنَّكُمْ لَسارِقُونَ !) (٧٠) ★

جا کاتێ کە یوسف فەرمانی داو بارەکانیان بۆ ڕێکخستن لە خواردەمەنی ئەو کووپەیە کە ودختی خۆی ئاوی تێئەکراو لە پاشانا کرا

بە (عەیارە)ی پێوانی دانەوێلە •• ئەمری دا بیخەنە ناو باری بنیامینی برایەوە جا کاتێ باریان کرد جارچیش جارێ دا وتی : ئەی ئەهلی کاروانی بە راستی ئێوە دزنو دزیتان کردوە !

★ (قالُوا ، وأقْبَلوا عَلَيْهِمْ ، : ماذَا تَفْقِدونَ ؟) (٧١) ★

ئەوانیش رووبان کردە جارچیشەکەو وتیان : بابە چیتان نەماوەو بە شوێن چیدا ئەگەڕێن ؟

★ (قالُوا : نَفْقِدُ صُواعَ المَلِكِ ، ولِمَنْ جاءَ بِهِ حِمْلُ بَعيرٍ ، وأنا بِهِ زَعيمٌ) (٧٢) ★

وتیان : مەنی پێوانەی پاشامان ونکردوەو بە شوێنیدا ئەگەڕێین ، وە هەرکەسێ بۆمانی بێنێتەوە لە موژدەدا باری وشترێ دانەوێنەی ئەدەینێ . وە من کەفیلم بۆ تەسلیمی ئەو بارە دەغڵە •

★ (قالُوا : تاللهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ ما جِئْنا لِنُفْسِدَ في الأَرْضِ وما كُنَّا سارِقينَ) (٧٣) ★

ئەوانیش سوێندیان خواردو وتیان : تەڵاهی ئێوە ئەزانن ئێمە نەهاتووین بۆ ئەم وڵاتە بۆ ئەوە کە تۆمی فەسادی تێدا بوەشێنینو خەڵکی فێڕی دزی بکەینو ئێمە دزیان نەکردوە •

★ (قالُوا : فَما جَزاؤُهُ إنْ كُنْتُمْ كاذِبينَ ؟) (٧٤) ★

جا مەئسوورەکانی بارەگا وتیان : دەی ئەگەر ئێوە درۆتان کردو ئێوە دزیبووتان تۆمەتان چی بێ ؟

★ (قالُوا : جَزاؤُهُ مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جزاؤُهُ كذلِكَ نَجْزِي الظّالِمِينَ) (٧٥) ★

جا کورەکانی حەزرەتی یەعقوب وتیان : تۆلەی ئەو کردەوە نەفسی ئەو کەسەیە کە دزیەکەی کردوە ، جا ئەگەر یەکێ لە ئێمە ئەو (ربە)یە دزی بێ پێویستە حوکوومەت عەینی ئەو کەسە بکا بە بەندەو خزمەتی پێ بکاو ئەو کەسە ئەبێ بە تۆلەی کردەوەکەی ، بەم جۆرە ئێمە تۆلەی ستەمکاران ئەدەینەوە •

★ (فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعاءِ أَخِيهِ ، ثُمَّ اسْتَخْرَجَها مِنْ وِعاءِ أَخِيهِ) ★

جا مەئموورەکە دەستی کرد بە گەڕان بە بارەکاناو لە پێشدا باری برا باوکیەکانی پشکنی ، دوایی بارەکەی برا باوکودایکیەکەی پشکنیو مەنەکەی لە باری براکەیا دەرهێنا •

★ (كذلِكَ كِدْنا لِيُوسُفَ) ★

ئاوەها رێگەمان دروست کرد بۆ یوسف کە قسە بکرێ لەگەڵ کورەکانی یەعقوباو ئەوان دان بنێن بەوەدا کە نەفسی کابرای دز جەزای دزیەکەیە هەتا بنیامین بکەوێتە دەستی یوسف •

★ (ما كانَ لِيَأْخُذَ أَخاهُ فِي دِينِ المَلِكِ) ★

یوسف لەوانە نەبو کە براکەی خۆی لە باتی ئەو دزیەی پاشای میصر بگرێو گلی بداتەوە •

★ (إِلاَّ أَنْ يَشاءَ اللهُ) ★

(اللهم) مەگەر رۆژێ ببوایە ئەو حوکمە ببوایە بە حوکمی حوکوومەتی میصریش •

★ (نَرْفَعُ دَرَجاتٍ مَنْ نَشاءُ) ★

هەرکەسێ خواستمان بێ چەن پلە بەرزی ئەکەینەوە •

★ (وفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ) (٧٦) ★

وە لە ژووری هەموو خاوەن زانستێکەوە کەسێکی زانیارتر هەیەو زانستی ئەم جۆرە قانوونەیش نەوعە عیلمو نەوعە زانستێکە •

★ (قالُوا : إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ) ★

جا کاتێ کورەکان چاویان کەوت بە ربەی پاشا لە باری بنیامیندا ددرچو وتیان : ئەگەر ئەم کورە دزی بکا ئەوە دوور نیە ؛ چونکی بە راستی برایەکی تری لە پێشدا دزی کردوە •

★ (فَأَسَرَّها يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ ولَمْ يُبْدِها لَهُمْ) ★

جا یوسف ئەم تانەیە پێچا دڵی خۆی‌و دەری نەخست بۆ براکانی‌و بە درۆی نەخستنەوە کە بڵێ : من براکەی ترمو دزیم نەکردوە •

★ (قالَ : أَنْتُمْ شَرٌّ مَكاناً) ★

یوسف فەرمووی : ئێوە خراپترن لە بارەی جێگەو پایەوە لەو کورە بچووکە ؛ ئەگەر ئەو خەیانەتی کردبێ لە ئێوەوە فێر بوە •

★ (واللهُ أعْلَمُ بِما تَصِفونَ) (٧٧) ★

وە خودا لە ئێوە زاناترە بەو شتانە کە ئێوە باسیان ئەکەنو ئەو ئەزانێ کە ئەو دزی نەکردوە •

★ (قالُوا : یا أیُّها العَزِیزُ إنَّ لَهُ أباً شَیْخاً کَبِیراً فَخُذْ أحَدَنا مَکانَهُ إنّا نَراکَ مِنَ المُحْسِنِینَ) (٧٨) ★

پاش ئەوە کە لەسەر قەرارەکەی خۆیان بنیامینیان گلدایەوە بۆ خزمەتی پاشا •• رۆیشتن بۆ لای یوسفو لێی پاڕانەوەو وتیان : ئەی گەورەی میصر ئەم برامانە وەزعی وەهایە باوکێکی زۆر پیری دڵ بریندارى هەیە بە هۆی فەوتاوی کوڕە پێشوەکەیەوەو ئیستە ئەم کوڕەیش نەڕواتەوە بۆ لای یەکجاری بە هیلاك ئەچێ ، دەی یەکێ لە ئێمە وەربگرە لە باتی ئەواو بنیامین بەرەڵا بکە بیبەینەوە بۆ لای باوکی ، ئێمە باوەڕمان وایە کە تۆ پیاوێکی خاوەن بەزەییو خاوەن چاکەی •

★ (قالَ : معاذَ اللهِ أنْ نَأْخُذَ إلاّ مَنْ وَجَدْنا مَتاعَنا عِنْدَهُ إنّا إذاً لَظالِمُونَ) (٧٩) ★

ئەویش فەرمووی : پەنا ئەگرین بە خودا لەوە کە غەیری ئەو کەسە کە مەنەکەمان لا دۆزیوەتەوە کەسێ تر گل بدەینەوە ، ئەگەر کاری وا بکەین ـ وەك ئێوە ئەتانەوێ ـ بە ستەمکار ئەناسرێین •

★ (فَلَمّا اسْتَیْئَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِیّاً ★

کاتێ کە لای یوسف هیوابڕاو بوونو جینابوونەوە لە خەڵك لە شوێنێکدا دەستیان کرد بە راوێژکردن کەچی بکەنو چی نەکەنو بڕۆنەوە بۆ لای باوکیان بێ بنیامین یا نەڕۆنەوە • جا لەوێدا برا گەورەکەیان هاتە بەرموەو :

★ (قال : كَبِيرُهُمْ : أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَباكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقاً مِنَ اللهِ ؟ وَمِنْ قَبْلُ ما فَرَّطْتُمْ في يُوسُفَ ! فَلَنْ أَبْرَحَ الأَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لي أَبي أَوْ يَحْكُمَ اللهُ لي وَهُوَ خَيْرُ الحاكِمينَ) (٨٠) ★

وتی : ئایا نازانن کە باوکتان پەیمانی لێ وەرگرتوون بە بێ بنیامین نەڕۆنەوەو ؟ نازانن لەمەوپێش چ نەوعە کارێکتان کرد لەگەڵ یوسفدا ! مادام ئەم وەزعە هاتە پێشەوە من لەم ولاتی میصرە دەرناچم‌و پێ نایێمە بەر پێ هەتا باوکم ئیزنم ئـەدا یا خودا لەم تەنگانە رزگارمان ئەکا . وە خودای تەعالا باش فەرماندەرێکەو تەوانایە .

★ (ارْجِعُوا إِلى أَبِيكُمْ فَقُولُوا : يا أَبانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ ؛ وما شَهِدْنا إِلاَّ بِما عَلِمْنا ؛ وما كُنَّا لِلْغَيْبِ حافِظينَ) (٨١) ★

بگەڕێنەوە بۆ خزمەتی باوکتانو بـە رووی راستی عەرزی بکـەن بڵێن : بە راستی کورەکەت دزی‌کردو ، پێوانەی خەزانەی ئەمباری پاشای میصری دزی . وە ئەو پێوانە لایان بەنرخ بوو لە ئەنجاما لەسەر بڕیاری خۆمان بنیامین بوو بە بارامتەی ئەو کردەوە نابارەو ، ئێمەیش شایەتیمان نەدا لەسەر ئیستیحقاقی تۆڵەی ئەوە نەبێ کە بە راستمان زانیو مەنەکەیان لە بارەکەیا دەرهێناو ، ئیتر ئێمە ئاگامان لێ نەبوو ، غەیبزان نەبووین تا بزانین کارەکە چۆنەو چۆن نیە .

★ (واسْأَلِ القَرْيَةَ الَّتي كُنَّا فيها والْعيرَ الَّتي أَقْبَلْنا فيها وإِنَّا لَصادِقونَ) (٨٢) ★

پرسیار بکە لـە ئەهلی ئەو دێیە کە ئێمەی تێدا بووین لـەو کاتەدا

جارچی جاڕی کێشا بۆ پێوانەی پاشا کە بریتیە لە ئەهلی شاری میصر لەوانە لە شوێنی باربەندی کاروانا حازر بوون ، وە لە ئەهلی ئەو کاروانە گەورە کە ئێمە لە ناو ئەوانا رووماڵ کردەوە وڵاتی خۆمانو لەگەڵیانا گەڕاینەوە بۆ کەنعانو ، بە راستی ئێمە راستین لە باسی بنیامینا .

★ (قالَ : بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْراً ، فَصَبْرٌ جَمِيلٌ عَسَى اللهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعاً إِنَّهُ هُوَ العَلِيمُ الحَكِيمُ) (٨٣) ★

کاتێ ئەم باسەیان بۆ باوکیان گێڕایەوە باوەڕی پێ نەکردنو بە خەیاڵی خۆی وای دانا کە خۆیان فڕو فێڵیان کردوە بۆ ئەوە کە ئەو پێوانە بخەنە ناو باری بنیامینەوە خۆیشیان باسی ئەویانە کردوە کە یاسای ئایینی ئێمە ئەوەیە کە دز وا لە بارمتەی ماڵی دزراوا ، ئەگەرنا پاشای میصر ئەوە نازانێ ، جا فەرمووی : واجبی من وەکو هەموو ڕەهبەرانو خاوەن ئیعتیقادانی باش خۆڕاگرتنێکی باشە لەبەر قەزای خودادا ، بە بێ ئەوە کە دەس بکەین بە هاوارو سکاڵا لە لای خەڵکی ، وە لەبەر ئەوەیش بەراوردی کردبو هەر کاتێ ئازاری زۆر گەورە رووی کردوەتە ئیبراهیمو نەتەوەکەی خودای تەعالا تۆڵەی ئەو مەینەتەی بۆ کردوونەتەوە بە جۆرێ کە نیشانەی ئەو بارە ناباڕە لەسەریانا نەماوە ، یاخود بە هۆی خەوێکەوە کە دیتبووی فەرمووی تکاو هیوام وایە خودا یوسفو بنیامینو براگەورەکەیشیان ، کە لە میصرا بەجێماوە ، هەموویانم بۆ بێنێتەوە بەیەکەوە . بە راستی خودا زانایە بە هەموو ئێشو ئازارێو خاوەن حیکمەتە لە هەموو دەردو دەرمانێکدا لە هەموو کاتێکدا .

★ (وتَوَلَّى عَنْهُمْ وقالَ : يا أسَفى على يُوسُفَ ، وابْيَضَّتْ عَيْناهُ مِنَ الحُزْنِ ، فَهُوَ كَظِيمٌ) (٨٤) ★

وە پشتی لە کوڕەکانی هەڵکردو ڕوێشتە کەناریکەوە بە هەمووی : نەهاتنەوەی بنیامینو کوڕە گەورەکەیشیەوە ، بیری زەمانی پێشووی کردەوە ، بریتی ونبوونی یوسفی کولایەوەو فەرمووی : ئەی ئەسەف لەسەر یوسف بێرەوە بۆ سەرم بەڵکو بە جارێك ڕزگارم بکەی لە ژین ، وە هەردوو چاوی سپی بوونەوەو کوێر بوون لەبەر پەژارەو ڕژاندنی فرمێسکی سوێری گەرم بەسەریانا بە ڕاستی دڵو سینەی پڕ بووبوو لە ئازار •

★ (قالُوا : تَاللهِ تَفْتَؤُ تَذْكُرُ يوسُفَ حَتَّى تَكونَ حَرَضاً أوْ تَكونَ مِنَ الهالِكِينَ) (٨٥) ★

بە یاساکەی خۆیان کەوتنەوە ئازاردانی دڵیو پێیان وت : تۆ کەس بە کەس نازانی یوسف نەبێ ئیستەیش کە دوو کوڕت دیار نین باسی ئەوان ناکەیو هەر باسی یوسف ئەکەیو بیری ئەو ڕوودواوە ناباڕە ئەکەیتەوە ، وە سوێند ئەخۆین بە خودا ئەم وەزعە ناهەمواڕەت بۆ بوە بە خوو هەر لەسەری لاناچی هەتا لە هێز ئەکەوی ، وە یا بە تەواوی ئەمریو لە ناو ئەچی •

★ (قال : إنَّما أشْكُو بَثِّي وحُزْنِي إلى اللهِ وأعْلَمُ مِنَ اللهِ ما لا تَعْلَمُونَ) (٨٦) ★

فەرمووی : ئێوە حەقتان چیە بەسەرمەوە ؟ خۆ من نەڕۆیشتووم لەناو خەڵکا قسە بکەمو بگریم هەتا ئێوە ناوتان بێتە ناو ناوانو زیانێ

رووتان تێبکا ، وە یا عەیبە بێ بۆ خانەدانی رۆحانی ئێمە ، وە من خەم‌و مەینەتی دڵی خۆم ئەکەمەوەو هاوار بۆ لای خودای خۆم ئەبەم ، وە لە لایەکی تریشەوە ئەزانم لە صیفاتی میهرەبانی خودای تەعالایە ئەوەی کە ئێوە نایزانن ، بەڵکو بەو گریان‌و پارانەوە لەلای خودا خودا رەحسان پێبکاو لەم مەینەتانە رزگارمان بکا .

بزانن ! لێرەدا چەن قسەیێ هەیە :

یەکەم : یەعقوب کە پێغەمەری خودا بوە ، چۆن ئەبێ ئەوەندە کوڕی خۆش بوێ بەو جۆرە مەشغوولی بکاو خەوو خۆراکی لێ تاڵ بکاو ئەوەندە بگری چاوی کوێر ببێ‌و ئەم کارەساتانەی بەسەردا بێ ؟

دووهەم : یاسای رەهبەران وایە لە کاتی مەینەتی گەورەدا زۆرتر یادو زیکری خودا ئەکەن‌وتەسلیمی قەزاو قەدەر ئەبن‌و وەزعی زویری دەربڕین‌و وتاری (یا اسفی علی یوسف) موناسبی پایەی ئەوان نیە !

سێیەم : حەزرەتی یەعقووب لە خانەدانی رەهبەران بوەو ئەو خانەدانە لە شاماتا مەشهوور بوون ، چۆن ئەبێ ئەو ماوە زۆرە یوسف بە حاڵی باوکی نەزانێ‌و بە نەوعێ لە هەواڵدان باوکی ئاگادار نەکا ؟

چوارەم : چۆن دروست بو بۆ یوسف ئەو توهمەتی دزیەیە بخاتە سەر بنیامینی برای‌و ئەو مەنە بخاتە ناو بارەکەیەوە ، لەگەڵ ئەوەدا کە هەتا باوکی لە حاڵی خۆیدا زیاتر زویر بێ ؟

وەڵامی ئەمانە :

یەکەم : پێغەمەران‌و پیاوە گەورەکان ئادەمیزادن‌و ئادەمیزاد بە طەبیعەتی ئینسانی خۆشەویستی‌و دوژمنایەتی‌و مەینەت ... تەئثیریان تێ

ئەکا ، ئەوەندە هەیە ئەوان بەو ئازارانە دڵیان لـە خـودا لانادا و کاری خودایان لەلاوە باشە ، وەکو ئینسانێکی مەدەنی کە پێویستی بە چوونە لای دوکتۆر بێ بۆ بڕینی پارچەیەکی لەشی و دوکتۆر ئەیبڕێ و ئەم ئینسانە زۆر ئازاری پێ ئەگا بەڵام لەبەر ئـەوە کـە ئەزانێ ئـەو بڕینە کارێکی پێویستە و بەسوودە پێی خۆشە و لە ئەنجاما پارە ئەدا بەو دوکتۆرەو گەڵێ جار خەڵاتی ئەکاو بە رۆژنامە سوپاسی بڵاوئەکاتەوە .

وەڵامی دوەم : هیچ کاتێ ئینسان لە ئینسانیەت ناکەوێ و قەت نەبوە کە ئینسانێ بێ بە بەردو دار وە یا بێ بە گیانلەبەرێکی بێ ئازارو ئازاری پێ نەگا ، ئەوەندە هەیە ئینسان کە ئێشی پێ گەیشت ئەگەر ئەو ئینسانە مادی و عادی بێ دەست ئەکا بە ناسوپاسی و بە وتاری نابارو بە کردەوەی ناهەموارو بەرابەر بە خۆی و بە خانەدانی و بە دۆستانی و دوژمنانی لە حاڵی ئیعتیدال دەرئەچێ و ئەبێ بە جێگەی عەیبی دنیایی ، بەڵام ئەگەر پیاوێکی رەسای موعتەدیل بێ ، وە یا پیاوێکی رۆحانی بێ ئەگەر سەعاتێ دڵی پڕ ببێ لە گریانو پەرێشانی پاش ئەو سەعاتە لەوە لائەداو دەست ئەکا بـە زیکری خوداو لە خودا ئەپارێتەوەو داوای لێبوردن ئەکاو لە عەینی کاتی گریانا نارەزایی دەرنابڕێ بەرابەر بە خودا .

وە حەزرەتی یەعقوب لـە کاتی بیری یوسفی کوڕی هەڵکەوتووی جیهانی ئەگریا بەڵام لە مانی خۆیا نەك لەناو خەڵکداو لەگەڵ ئەو گریانەدا ئەیفەرمو : (والله المستعان)وە هەمیشە دڵی خانەوادەکەی خۆی ئەداوە بەوە : کە خودا خێری زۆر گەورەی لە لایەو ئەوان بەوە نازانن .

وەڵامی سێیەم : راستە خانەدانی یەعقوب خانەدانی پێغەمەری بوون بەڵام لە لایەکەوە دەورو بەریان بتپەرستو نامەردو کافر بوونو ئەوەندە

قەدزی خانـەدانی وایان نەدەگرت ، بەڵکـو کاتێ دوژمنایەتی مەزهەبیو مەبدەئی ببێ هەتا جانیبی رۆحی بەرزتربن جانیبی موقابیل زۆرتر تەحقیریان ئەکەنو بە شێوەی ئەهلی فڕوفێڵو ساختەکار بۆیان ئەڕوانن وەکو ئیستە ئەم جۆرە وەزعە دیارە .

وە لە لایەکی تریشەوە خانەدانی یەعقوب لـە نیطاقێکی کـەمدا هاتوهاواریان کردوەو بە ماوەیەکی کەم ئەو باسە کوێر بوەتەوە وەکو لەم زەمانەدا ئـەوەندە رووداوی زۆرە ئەمڕۆ چی ئـەبێ سـبەی فـەرامۆش ئەکرێ .

وە لە لایەکی تریشەوە مواصەلاتو هاتوچۆ زۆر کەم بوە ئەگـەر شتێکی کەمیش بووبێ لـە لایەنی کاروانیەوە بوە کـە عەقڵو ئیدراکیان ئەوەندە رەسا نیە لـە بازێ شتی گرنگ بکۆڵنەوەو لێی حاڵی بین ، وە یوسف هەتا لە زیندان دەرنەچوونەکەوتە بارەگای پاشا نە خۆی هیچ شتێکی پێئەکراو نە کەسیش گوێی پێ ئەدا هەتا باسەکەی بگات بـە باوکی ، بەڵێ پاش دەسڕۆیشتنی ئـەوەتا کاروانی براکانی هاتنو ئـەم دەنگەو باسە دەستی پێکرد .

وەڵامی چوارەم : یوسف سەربـەخۆ نەیتوانی بنیامین لـە براکانی وەربگرێ ؛ چونکی لەو کاتەدا ئیدارەی مالیەی میصری بە دەستەوە بو نـەك ئیدارەی ئیشو کاری ئاسایشو سوپایی ، لەوانە بو ئـەو برایانە شکات لە یوسف بکەن لە لای پاشاو یوسف بکەوێتە بێئیعتیباریەوە وە لە لایەکی ترەوە کاتێ یوسف بنیامینی حاڵی کرد کە برایەتی ، بنیامین مەمنوون بو بەوە بە هەر جۆرێ ناوبرێ بمێنێتەوە لە لای برای گەورەی

خۆیا ، وە یوسفیش هەر ئەوەی ئەویست کە باسی ئەو کاروانە بکەوێتە ناو بەڵکو براکەی بکەوێتە دەستی هەتا بزانن خودا چی ئەکا .

وە لەم لایشەوە براکانی حاڵی بوون مادام تۆڵەو سزای دزی وەها بێ ئەوە تۆڵەی ئازاردانی دڵی دایکی یوسف کە پووریان بوە ئەبێ چەند بێ ! وە ، وەکو وتم ، شێوەی رووداوەکەی لەسەر بیروڕای براکانی یوسف وای لێ هات کە بنیامین ببێ بە (رهینه)وە یا بە بەدەڵی ئەو کردەوە ناپارە ، ئەنا یوسف تالیبی ئەوە نەبو کە بەو شێوە تەواو ببێ .

★ (یا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلاَ تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللهِ ، إِنَّهُ لا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللهِ إِلاَّ الْقَوْمُ الكافِرونَ) (٨٧) ★

وا دەرئەکەوێ لە کاتی شیددەتی زویری حەزرەتی یەعقوبا ـ بە ئیلهام حاڵی بوە کە رەحمەتی خودا نزیکە بۆیە ئەویش فەرمووی بە کوڕەکانی ـ : کوڕەکانی خۆم ! بڕۆنەوە بۆ میصر بە شوێنی براکاتاناو زۆر بکەونە دووی نیشانەی یوسفو بنیامینی برای بەڵکو حاڵی ببن کە بنیامین وا بە لای یوسفەوەو نائومێد مەبن لە رەحمەتی خودا بە راستی لە رەحمەتی خودا نائومێد نابێ مەگەر ئەوانە کە زیانکاری دنیاو قیامەتن .

جا کوڕەکانیش وەک جارانی پێشو هەرچی مانێ نرخی ببێ هەڵیانگرت هەم کاروان بکەنو هەم بکەونە گەڕان بە شوێن نیشانەی یوسفداو گەیشتنەوە شاری میصرو چوون بۆ لای وەزیری مالیە .

★ (فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا : يا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ) ★

کاتێ رۆیشتنە بارەگاو گەیشتن بـە وەزیر عەرزیان کـرد : ئـەی وەزیری خاوەنپایە بە راستی ئازارو بێزاری بێ نانیو بێگوزەرانی داویە لە خۆمانو خێزانو خانەدانمان •

★ (وجِئْنا بِبِضَاعَةٍ مُزْجاةٍ ، فَاوْفِ لَنَا الْكَيْلَ) ★

وە هاتووین بۆ بارەگاتو کـۆڵو باریکی بێ نرخمان هێنـاوەو بیستوومانە کە تۆ زۆر میهرەبانی بۆ داماوان رجامان هـەیە کە بـارو کاروانەکەمان وەکو جاران بۆ تەواو بکە ، وە مەڕوواننە بۆ کەم مایەیی ئێمە •

★ (وتَصَدَّقْ عَلَيْنا) ★

وە بەخشش بکە لە سەرمان بە ئەندازەی کەمی مالّەکەمان یاخـود بەخشش بکە لەسەرمان بە چاوپۆشیو بەردانی براکەمان •

★ (إنَّ اللهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ) (٨٨) ★

بە راستی خودا جەزای ئەو کەسانە ئەداتەوە کە چاکە ئەکەن لەگەڵ داماواناو چاوپۆشی ئەکەن لـە تاوانی تاوانبارانو رەحم ئەکەن بـە دڵبیماران •

★ (قال : هَلْ عَلِمْتُمْ ما فَعَلْتُمْ بِيوسُفَ وأخِيهِ إذ أنْتُمْ جاهِلُونَ ؟) (٨٩) ★

جا لەم کاتی پارانەوەی ئەوانەدا حەزرەتی یوسف عاطیفەی کەوتـە شەپۆڵو پاکی رۆحو مەقامی مەعنەوی بوون بە داعی بۆ ئەوە خـۆی دەربخا لێیانو فەرمووی : ئایا ئەزانن ئێوە چیتان بە یوسف کردو بـە

چ نامیهرەبانیەك فرەتان دایە ناو بیرەوەو بە بنیامینی برای لە پاش یوسف لە جیاکردنەوەی لە برای خۆی‌و لە تەماشاکردنیدا بە سووکی لەو کاتەدا کە ئێوە نەزان بوون بە ئەنجامی ئەم جۆرە کارە نابارانە بە تایبەتی بـۆ خانەدانی رەهبەران ؟

★ (قالوا : أَئِنَّكَ لَأَنْتَ يوسُفُ ؟!) ★

ئەوانیش کەوتنـــــە تەماشای نیشانەکانی یوسف‌و لـــە نیشانەو بەیاناتەکەیەوە بۆیان دەرکەوت کە ئەم وەزیری خاوەن پایە یوسفە ! جا وتیان : ئایا بە راستی تۆ یوسفی کوری حەزرەتی یەعقوبی ؟!

★ (قالَ : أنا يوسُفُ وهذا أخي قَدْ مَنَّ اللهُ عَلَيْنا) ★

ئەویش فەرمووی : بەڵێ من یوسفم‌و ئەمەیش کە وا لە لاما بنیامینی برامەو خودای تەعالا بە راستی منەتکارە لەســەرمان‌و کەرەمێکی وای کردوە ناتوانم بەیانی بکەم : دڵی ئێوەی هێنایە سەر ئەوە کە نەمکوژن‌و بەس بمهاونە ناوی بیرەوەو لە بیرەکەدا شوێنێکی تایبەتی‌و بەردێکی بەرزی پێدام کە لەسەری بمێنمەوەو لە هەمان کاتا ئیلهامی کردم کە ئەنجامی ئەم زەحمەتە رەحمەتە بۆ من‌و بە پایە ئەگەم‌و ، زوو کاروانی هاتن‌و لەو بیرە دەریان هێنام‌و فرۆشتمیان بە خانەدانێکی گەورەو زۆر حورمەتیان گرتم ، وە خودا پارازتمی لە کەوتنە ناو ئیشی بێ ئەخلاقیەوە ، وە تەعبیری خەوی نیشان دام . وە ئەوە بوو بە هۆی گەیشتن بە پاشاو کردمی بـە وەزیری دارایی‌و بنیامینی برایشم هەروا مایەوە تووشی فەوتان نەبو هەتا گەیشت‌بە خۆم ..

★ (إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللهَ لا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ) (٩٠) ★

بە راستی کەسێ خۆی بپارێزێ لە یاخیبوونو نافەرمانی خودای تەعالاو خۆبگرێ لەسەر بەڵاو مەینەتی دنیا ئەوە جەزای خێری نافەوتێ ؛ چونکی ئەو کەسە کە خۆپارێزو خۆگر بێ بە خاوەن ئیحسان ئەناسرێو خودا پاداشی پیاوچاکانو چاکەکەران نافەوتێنێ •

★ (قَالُوا : تَاللهِ لَقَدْ آثَرَكَ اللهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ) (٩١) ★

ئەوانیش وتیان : بە خودا برا ئێمە بە نەزانینو نوقسانی ئەخلاق کەوتینە ناو حەسەدو رەفتاری نابار لەگەڵتا ئەنا تۆ ئینسانێکی هەڵکەوتوو بووی لە جەمالی صوورەتو کەمالی سیرەتا وە بە راستی ئێمە بە هەڵەدا چووین لەو کارە ناهەموارانەدا •

★ (قَالَ : لا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ) ★

جا یوسف لە ئەخلاقبەرزی خۆیەوە فەرمووی : ئەمڕۆ هیچ دڵئازاردانێ لەسەر ئێوە نیە •

★ (يَغْفِرُ اللهُ لَكُمْ) ★

خودا لێتان خۆش ئەبێو تاوانتان ئەبەخشێ •

★ (وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ) (٩٢) ★

وە خودا میهرەبانەو لە هەموو خاوەن بەزەییێ بە بەزەییترە •

★ (اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هذا فَالْقُوهُ على وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيراً وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ) (٩٣) ★

وە فەرمووی : مادام مەسەلەکە لە هەموو لایێ روون بوەوە ئیتر پێویست نیە بەوە باری کارواتتان بۆ ساز بکەم و بنیامین بنێرمەوە ... ئەم کراسی منە ببەن بۆ خزمەتی باوکم و بیهێنن بەسەر روخسارو چاویدا چاوەکانی خۆش ئەبنەوە ، وە هەموو ژنو منداڵو دەستەو دائیرەتان بار بکەن لە وڵاتی کەنعانو بیانهێنن بۆ لای من بۆ وڵاتی میصر .

★ (ولمَّا فَصَلَتِ العِيرُ قالَ أَبُوهُمْ : إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلاَ أَنْ تُفَنِّدُونَ ! (٩٤) ★

وە کاتێ کاروانەکە لە شاری میصر دەرچوو بەرەو کەنعان ، لە کەنعانەوە باوکیان فەرمووی : بە راستی من بێنی یوسف دێتە دەماخم ئەگەر ئێوە بە درۆم نەخەنەوە !

★ (قالُوا : تاللهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلالِكَ القَدِيمِ) (٩٥) ★

ئەو کەسانەیش کە لە لایا بوون لە کورەزاو دەستەو خزمەتکار وتیان : وەڵاهی تۆ هەر وای لەسەر حاڵەتە پێشوەکەی خۆتو هەر وای لە بیری یوسفدا هەتا واهیمە بێنی یوسفت بۆ دروست ئەکاو تۆ باسی ئەو ئەکەی .

★ (فلمَّا أَنْ جاءَ البَشِيرُ أَلْقاهُ على وَجْهِهِ فارْتَدَّ بَصِيراً) ★

جا کاتێ کاروانەکە نزیکەوە بوو لە پێشەوە موژدەدەر هات بۆ خزمەتی حەزرەتی یەعقوب (د) کراسەکەی یوسفی هێنا بەسەر رووی حەزرەتی یەعقوبدا کوتوپڕ چاوەکانی کرانەوە وەکو جاری جاران چاوی چاک بوەوە .

★ (قالَ : أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللهِ ما لا تَعْلَمُونَ ؟) (٩٦) ★

جا یەعقوب بە دانیشتوانی دەوری خۆی وت : ئایا من نەموت بە ئێوە کە من لە لایەنی خوداوە گەلێ حاڵی وا ئەزانم کە ئێوە نایانزانن ؟

★ (قالُوا : يا أَبانَا اسْتَغْفِرْ لَنا ذُنُوبَنا إِنَّا كُنَّا خاطِئِينَ) (٩٧) ★

جا کوڕەکانی عەرزیان کرد : ئەی باوکی ئێمە داوای عەفوو تاوانبەخشیمان بۆ بکە لە خودا دەربارەی ئەو هەموو گوناهە کە ئێمە کردمان ، بە راستی ئێمە ئەهلی خەتا بووین‌و خەتاکارین‌و موحتاجی دۆعای تۆین •

★ (قالَ : سَوْفَ اسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ) (٩٨) ★

حەزرەتی یەعقوب فەرمووی : ئیستە وازم لێبێنن هەتا کاتێ خودا دڵم ڕووناك ئەکاتەوە بۆ پاڕانەوە ؛ چونکی دۆعا کاتی تایبەتی هەیە‌و ئینشائەڵڵا بەم زوانە داوای عەفوتان بۆ ئەکەم لە خودای میهرەبانی خۆم ، بە ڕاستی خودای من تاوانبەخش‌و میهرەبانە •

★ (فَلَمَّا دَخَلُوا عَلى يُوسُفَ آوى إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ وقالَ : ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شاءَ اللهُ آمِنِينَ) (٩٩) ★

جا کاتێ ئەوان ڕوویان کردە میصر حەزرەتی یوسف بەرگ‌و پۆشاکێکی موناسبی بۆ ناردن هەتا خۆیان بگۆڕن‌و بە بەرگێکی بە حورمەتەوە خەڵك بیانبینێ ، وە خۆیشی لەگەڵ برادەرو دۆستان‌و دەستەیا ڕۆیشت بە پیریانەوە‌و لە دەرەوەی میصرا جێگەی ئامادەکرد بۆ

پێشوازییان ، کاتێ کە باوکی‌و براکانی هاتنە بەرەوە داخڵی ئەو خێوەتە بوون کە یوسفی تێدایە باوکی‌و دایکی لە خێوەتەکەی خۆیا دانا هەتا بە تایبەتی لە خزمەتیانا دابنیشێ‌و خەمی دڵیان بڕەوێنێ ، وە پاش ماوەی ئاساییش فەرمووی : یالآ جا داخڵی نەفسی شاری میصر بین بە خواستی خودای تەعالا لەگەڵ ئەمینی‌و سەلامەتی لە دەردی قاتی‌و نەهاتی‌و مەینەتی جیایی لە ئەولادو نەتەوەی خۆتان لەگەڵ هەموو دەستەو بەستەتانا ، وە فیعلەن هەموو بە دڵخوازی خۆیان جێگەو ماوایان بۆ دیساری کراو دامەزران .

ریوایەت کراوە : ژمارەی ئەو بەنی‌ئیسرائیلیانە کە لەگەڵ حەزرەتی یەعقوبا داخڵی شاری میصر بوون لە خۆی‌و کوڕو کوڕەزایا حەفتاو دوو پیاوو ژن بوون ، وە لەو رۆژەدا کە لەگەڵ حەزرەتی موسادا دەرچوون لە میصر هەزارو پێنج صەدو حەفتاو ئەوەندە پیاوو ژن بوون بێجگە لە پیرو پیرەژن‌و منداڵی وردو بەرێشکە .

★ (ورَفَعَ أبَوَيْهِ على العَرْشِ وخَرُّوا لَهُ سُجَّداً ، وقالَ : يا أبَتِ هذا تَأْوِيلُ رُؤْيايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَها رَبِّي حَقّاً ، وقَدْ أحْسَنَ بِي إذْ أخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وجاءَ بِكُمْ مِنَ البَدْوِ مِنْ بَعْدِ أنْ نَزَغَ الشَّيْطانُ بَيْنِي وبَيْنَ إخْوَتِي ، إنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِما يَشاءُ إنَّهُ هُوَ العَلِيمُ الحَكِيمُ) (١٠٠) ★

وە کاتێ کە ئەو قەرەبالغی حەزرەتی یەعقوبەو کوڕەکانی داخڵی شاری میصر بوون لە رێگەوە هەموویان رۆیشتنە بارەگاو لە دیوانی حەزرەتی یوسفدا دانیشتن‌و حەزرەتی یوسف لەبەر ئیحتیرامی باوکی‌و

دایکی تەختەکەی خۆی بۆ بەجێهێشتنو ئەوانی لەسەر داناو خۆی لـە شوێنێکی تردا دانیشتو براکانی هەموویان هەر یەکێ لەسەر شـوێنی خۆیانا دانیشتن ، جا لەسەر یاسای ئیحتیرامگرتنی ئینسانی گەورە لـەو رۆژەدا لە ولاتی میصرا بـاوك‌و دایکی‌و براکانی هەموویان کورنووشی رێزیان برد بۆ حەزرەتی یوسف لەبەر بەجێهێنانی یاسای ولاتو لەبـەر رێزی حەزرەتی یوسف نەکا خەلکی بڵێن ئەمانە قەدری یوسفیان لە لا نیە .

جا حەزرەتی یوسف بە یاسای رۆژ وەلامی رێزەکەی ئەوانی دایەوەو بۆ (تحدث) بە نیعمەتی خوداو دەربڕینی سوپاس بۆ خودا عەرزی باوکی کرد فەرمووی : بابە گیان ئەمەی کە چاوت پێکەوت تەعبیری خەوەکەی من بو خودای تەعالا بە راستی هێنایە دی ، وە خودای تەعالا میهرەبانی کرد لەگەڵ منداکاتێ کە دەری کردم لە زیندانو کردمی بە پێاوێکی خاوەن قیمەت لە لای پاشادا ، وە هەموو ئێوەیشی لە کەنعانەوە هێنا بۆ لام پاش ئەوە کە شەیتان میانەی منو براکانمی خراپ کرد ، بـە راستی خودای تەعالا تەدبیری ناسك‌و نازداری هەیە بەرابەر بە هەر شتێ بیەوێ بیکات ، واتە شتی گران نیە لە بەرابەری قودرەتو تەوانایی ئەودا وە ئەوەندەیش بە شێوەیەکی جوان رێکی ئەخا کە هـــۆی سەرسوڕمانی هۆشیارانە ؛ چونکی نە لە سوننەتی خۆی دەرئەچێ کە موباشەرەی ئەسبابەو نە بـە شێوەیەکی وایش ئەیکا کە دڵی دانا گەرد بگرێ . جا بە راستی خودای تەعالا زانایەو خاوەن حیکمەتە لە کارەکانیا لە جیهانا .

جا ئەمجار بۆ دەربڕینی بەندەیی خۆی بۆ خودا لەم کاتەدا کە کاتی دەستەلاتەو بۆ دەرخستنی ئەوە کە ئەنجامی ئادەمیزاد ، گەداو پادشا ، هەر مردنەو گەڕانەوەیە بۆ لای خوداو بۆ (تحدث) بە نیعمەتی خوداو

دانان بەو ئیحسانانەدا کە خودا کردوونی لەگەڵیاو بۆ رجای ئەوە کە لەپاش مردن لە ریزی پیاوە باشەکانا دابنرێ ئەم زاتە لە پێش هەموو شتێکا بە داوای دڵ فەرمووی :

★ (رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وعَلَّمْتَنِي مِنْ تَاْوِيلِ الاَحادِيثِ فاطِرَ السَّماواتِ والاَرْضِ أنْتَ وَلِيِّي في الدُّنْيا والآخِرَةِ ، تَوَفَّنِي مُسْلِماً وأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ) (١٠١) ★

پەروەردگارا ! بە راستی تۆ داوتە بە من بازێ لە ریاسەتو گەورەیی لە وڵاتی میصراو نیشانت داوم بازێ تەعبیرو تەفسیری کتێبی ئاسمانی یا تەعبیری ئەسراری خەو ، ئەی خودایە کە ئافەرینندەی ئاسمانەکانو زەوی هەموو هەر تۆی یارمەتیدەری من لە دنیادا بۆ رەفعی ئازارو بەخششی بەشو بارە ، وە لە قیامەتیشا بۆ چاری تاڵی حەشرو خەڵاتی بەهەشتو لیقای زاتی خۆت هەر کاتێ منت مراند بە موسوڵمانی بمرێنەو لە ریزی پیاوە باشەکانا دامبنێ •

ئەم تەفسیرە لەسەر ئەساسی ئەوە کە هەر لە کاتی مولاقاتی باوکو براکانیا ئەم دۆعایە کردبێ ، وە ئەگەر کاتێ لە پێش وەفاتیا بووبێ ئەوە مەبەس لە موڵکو پادشاهی میصر بوە ، نەک ریاسەتی دارایی و بەس ، وە هەردوو مانا هەڵئەگرێ •

ڕیوایەت کراوە : پاش ئەوە یوسف گەیشت بە باوکو براکانی بە یەکەوە لە میصرا ژیان ، وە حەزرەتی یەعقوب بیستو چوار ساڵ ژیا لەگەڵ یوسفدا ، جا وەفاتی کردو وەصیەتی کرد : کە ببرێتەوە بۆ وڵاتی خۆیانو لە لای قەبری باوکیا بنێژرێو فیعلەن برایەوە بۆ ئەو شوێنەو

لەوێ تێژرا • وە لە پاش وەفاتی باوکی خۆیشی بیستو سێ ساڵ ژیاو لە پاش وەفاتی عەزیزی میصر زلێخای ماڕە کردو لـــەم ژنـە دوو کوڕ : (افرائیم)و (میشا) باپیرەی (یوشع)و ڕەحمەی ژنی (ایوب) پەیدا بوون • جا حەزرەتی یوسف وەفاتی کردو لـە میصرا تێژرا هـەتا زەمانی حەزرەتی موسا (د) ئەو جەنازەکەی گوێزایەوە بۆ لای گۆڕستانی باوکو باپیرەکانی (د) •

★ (ذٰلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ) ★

ئەم باسانە کە بە تۆمان نیشان دا لە ئەخبارێ بوون کە ونبوون لە تۆو لە هاوولاتانی تۆیش ، ئێمە ناردمان بۆ تۆ بە جوبرەئیلدا •

★ (ومـــا كُنْتَ لَدَيْهِـــمْ إِذْ أَجْمَعُـــوا أَمْرَهُـــمْ وَهُـــمْ يَمْكُرُونَ) (١٠٢) ★

وە تۆ لای کوڕەکانی یەعقوب نەبووی لەو کاتەدا کە بیری خۆیـان گرد کردەوە لەسەر زیانگەیاندن بە یوسف •

★ (وما أَكْثَرُ النَّاسِ ـ ولَوْ حَرَصْتَ ـ بِمُؤْمِنِينَ) (١٠٣) ★

وە زۆربەی ئادەمیزادی دەورو بەری خۆت ئیمان نایەنن بەوە کە تۆ پێغەمەری خـودای ـ هەرچـەند تۆ زۆر خواستو نیازت لەسـەر ئیمانیان بێ •

★ (ومَـا تَسْـأَلُهُمْ عَلَيْـهِ مِنْ أَجْـرٍ إِنْ هُـوَ إِلاَّ ذِكْـرٌ لِلعالَمِينَ) (١٠٤) ★

وە تۆ ، ئەی خۆشەویست ، داوا ناکەی لەو کەسانە کە ئەم هەواڵە پەنامەکییانەیان بەسەرا ئەخوێنیتەوە هیچ تۆڵەیێ لەسەر یاسای ئەوانە کە

هەواڵ ئەخوێنەوە بەسەر خەڵکا ؛ چونکی ئەم قورئانە کە نازڵ ئەبێتە سەر تۆو تۆ ئەیخوێنیتەوە ئامۆژگاریو نەصیحەت کردنە بە شێوەی چاکەو فەزل بۆ هەموو کەس بە گشتی .

★ (وكَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّماواتِ والاَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْها وهُمْ عَنْها مُعْرِضُونَ !) (١٠٥) ★

وە گەلێ ئایەتو دەلیل لەسەر وجوودی خوداو لەسەر تەنهایی ئەو هەیە لە ئاسمانەکانا بە هۆی رۆژو مانگو ئەستێرەو هەڵسووڕانیان وە لە زەویدا بە وشك و تەڕیەوە لە کانو گیاو گیانلەبەرانو باقی ئەشیا ، وە ئەم کافرانە رائەبوورن بەسەریانا بە چاو یا بە بیر یا بە پێ ، وەلحاڵ ئەوان بە نەوعێ ئیعرازیان هەیە لێیان وەکو بە چاو تەماشایان کردوون نە بە دڵیانا هاتوونو نە بە سەریانا رابوردوون !

★ (وما يُؤْمِنُ أكْثَرُهُمْ بِاللهِ إلاَّ وهُمْ مُشْرِكُونَ) (١٠٦) ★

وە زۆربەیان باوەڕ بە وجوودی خودا ناکەن ئیللا لەگەڵ باوەڕ بەوە کە خودا شەریك و هاوڕێی هەیە .

★ (أفَأَمِنُوا أنْ تَأْتِيَهُمْ غاشِيَةٌ مِنْ عذابِ اللهِ ؟) ★

ئایا ئەم کافرانە ئەمین بوون لەوە کە شەپۆلێکی داگیرکەر لە سزای خودا بێت بەسەریاناو دایانپۆشێ وەکو شەپۆلی دەریا ؟

★ (أوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وهُمْ لا يَشْعُرُونَ ؟) (١٠٧) ★

یا نەوە کە کاتی نەهاتی کۆتایی هاتنی دنیاو داهاتنی پاشەڕۆژیان بەسەردا بێت لە کوتوپڕا وەلحاڵ ئەوان لەو کاتەدا ئاگایان لە خۆیان نیەو نازانن بەوە کە قیامەتە هاتوە ؟

★ (قُلْ : هٰذِهِ سَبِيلِي ادْعُو إلى اللهِ على بَصِيرَةٍ أنا ومَنِ اتَّبَعَنِي ، وسُبْحانَ اللهِ ومَا أنَا مِنَ المُشْرِكِينَ) (١٠٨) ★

ئەی پێغەمبەری خۆشەویست تۆ بفەرموو بەو کافرانە : کە ئەم بانگکردنی عالەمە بۆ دینی تەوحیدو ئایینی تاق پەرستی رێگەی منە لە ماوەی ژیانماو خەڵك بانگ ئەکەم بۆ تەوحیدو ئەوانەیش کە پەیڕەوی منن خەڵك بانگ ئەکەن بۆ خودا بە یەکناسینو هەموویشمان لەسەر چاوڕووناکین ، وە خودا بە دوور ئەگرین لە شەریکو من لە موشریکان نیم • وە هەر کەسێکیش پەیڕەوی من بێ موشریك نیە ، وە خودا بە یەکێ ئەزانێ •

★ (وما ارْسَلْنا مِنْ قَبْلِكَ إلاَّ رِجالاً نُوحي إلَيْهِمْ مِنْ أهْلِ القُرى ، أفَلَمْ يَسِيرُوا في الاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كانَ عاقِبَةُ الَّذينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؟ ولَدارُ الآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا ، أفَلا تَعْقِلونَ ؟) (١٠٩) ★

وە ڕەوانەمان نەکردوە لە پێش تۆدا ئیللا چەن پیاوێکی خاوەن ئەخلاقو خاوەن کەرامەتو دەستو داوێن پاکو دڵڕووناك لە ئەهلی ئاوەدانیە عادەتیەکان وەکو : مەکەو ، مەدیەنو ، ئەحقاف ، ئیتر ژنسان نەناردوەو فریشتەی ئاسمانمان نەکردوە بە ڕەهبەری ئادەمیزادی سەر عەرزو پەریمان نەهێناوە بۆ ناو ئادەمیزاد هەتا تەبێیان بکا • ئەمانە هەموو خەیاڵاتو ئەوهامن هەر لە ئادەمیزادی پاکمان ڕەوانە کردوە بۆ سەر ئادەمیزاد ، ئایا ئەم قەومی تۆیە نەڕۆیشتوون بەسەر زەویداو شوێنەواری پێغەمبەرە پێشوەکانیان نەدیوەو ئەو شارانەیان نەدیوە کە خودا قاری گرتوە لە ئەهلەکەیانو وێرانی کردوون هەتا بیر بکەنەوەو تەماشا بکەن

کە چلۆن بوە ئەنجامی ئەو کافرانە کە لە پێش ئەوانا بوون ؟ وە بزانن مالی پاشەڕۆژ کە ماوای بەهەشتی دەوامداراە باشترە بۆ ئەوانە کە خۆیان لە نافەرمانی خودا ئەپارێزن ، ئایا بەس نیە ئیتر ؟ ئایا هێشتا عەقڵ ناگرن ؟

★ (حَتَّى إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ وظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جاءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّيَ مَنْ نَشاءُ ولاَ يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ القَوْمِ المُجْرِمِينَ) (١١٠) ★

با کافرەکانی ئەم چەرخە بایی نەبن بەو مۆڵەتەی بەوان دراوە ؛ چونکی کافرەکانی چەرخی پێشوویش ماوەیەکی زۆر مۆڵەتیان دراو دوژمنایەتی پێغەمەرەکانیان کرد هەتا رادەیێ ئەو رەهبەرانە بێ هیوا بوون لەوە کە قسەیان تەئثیر بکا وە یاخود یارمەتیەکیان لە لای خوداوە بۆ بێ و گومانی کافرەکان هاتە سەر ئەوە ئەو پێغەمەرانە درۆیان لەگەڵدا کراوە لە لایەنی فریشتەی ئاسمانەوە کە وەحی بۆ هێناوەو وادەی نەصری پێداوە .. جا لەم تەنگوچەڵەمەدا کوتوپڕ لە لای خوداوە یارمەتییان بۆ هاتو هەر کەسێ خودا خواستی لەسەر رزگاربوونی بووبێ رزگار بوەو باقی مەندەکەیان بە هیلاکدا براون ؛ چونکی ئەوانە هەموو تاوانبار بوون وە سزای ئێمەیش ناگەڕێتەوە لەسەر تاوانباران کە رووی تێکردن .

★ (لَقَدْ كانَ في قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لاِولي الاَلْبابِ ، ما كانَ حَدِيثاً يُفْتَرى ولكِنْ تَصْدِيقَ الَّذي بَيْنَ يَدَيْهِ وتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وهُدىً ورَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنونَ) (١١١) ★

بە راستی هەیە لە گێڕانەوەی بەسەرهاتی پێغەمەران وە تۆمەتەکانیان دا وە یا بەسەرهاتی یوسفو براکانیو باقی رووداوی ئەو ماوەدا چەن رووداوێکی وەها کە هۆی عیبرەتگرتن بوون بۆ ئەوانە خاوەنی عەقڵی

ساغن ، وە ئـەم قورئانە هاتوە بۆ تۆ وتاریکی بەدرۆ هەڵبەسراو نەبوە بەڵکو وتاریکی راستی وا بوە کـە هـۆی تەصدیقی کتێبە ئاسمانیەکانە ئەوانە کە لە پێش قورئانا هاتوونەخوار وە بەیانە بۆ هەموو شتێ لەوانە کە پێویستین بۆ راگرتنی نیظامی پاکی دین بە نەوعێ کە خاوەن زانستەکان پاش وردبوونەوە لـە مەعنای ئاگادار ئـەبن بەسـەر ئەسبابی مانەوەی دینەکەیانا وەکـو بەیانی عەقیدەو بیرو باوەڕو تەوحیدی خوداو بـەیانی ئەحکامو ئادابی یاسای ئیسلامیەتو بەیانی دانایی گەورە بۆ موسوڵمانان بە راوێژی ئەهلی حەلو عەقد وە فەرمانبەرداری ئەو گەورانەو بـەیانی ئامادەکردنی هۆی بەرگری لـە نیظامی ئیسلامو ئوممەتی موسوڵمان وە بەیانی بەجێهێنانی صیلەی رەحم لـە بەینی باوکو دایکو براو خوشکو خزمو خوێشانا ، وە بـەیانی فێربوونی عیلمو صـنعەتو پیشەی باشو سوودوەرگرتن لەوەی خـودا دروستی کردوە بۆ ئادەمیزاد لـە عـەرزو ئاسمانا لە دەریاو سارادا ، وە بەیانی راسانی لە موعامەلەداو غەشنەکردن لەگەڵ یەکاو راگرتنی حوقووقو قەرزو قۆڵەو ئەدای شەهادەت بە راستی لە کاتی پێویستا ، وە دان لە دەستی ستەمکار لە دوو کۆمەڵ یا لە دوو کەسدا ، وە رەوابوونی تۆڵەسەندنەوە بە قەی حەق ، وە باشی عەفوو چاوپۆشی لەو حوقووقەدا کە چاوپۆشی لەوانا نەبێ بە هۆی جەسووری ئینسانی خـراپ ، وە بـەیانی رەوانەبوونی میهرەبانی لـە بەجێهێنـانی حودووەی شەرعیدا بۆ ئەوە ئادەمیزاد بترسنو لانەدەن لە یاسای راستو بەیانی بێ بەقایی عالەمی دنیاو دەوامداری عالەمی ئاخیرەت •

وە ئـەم قورئانە بـەو جۆرە کە باسمان کرد شارەزاکردنی نەزانەو میهرەبانی کردنە لەگەڵ ناتەوانادا بەم مەرجە ئەوانە لە قەومێ بن کە خاون ئیمان بن وە یا ئامادە بن بۆ ئیمان هێنان •

سورة (الرعد)

مدنية وآياتها (٤٣) نزلت بعد سورة محمد

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

★ (المر تِلْكَ آياتُ الْكِتَابِ) ★

ئەمە سوورەتێکە ناوبراوە بەم چوار حەرفەو . ئەم سوورەتە ئایاتی قورئانە .

★ (والَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ) ★

وە بە راستی ئەو ئایاتە کە نازڵکراون بۆ لای تۆ لە لایەنی پەروەردگاری تۆوە موافیقی واقیعو راستن .

★ (ولكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يُؤْمِنُونَ) (١) ★

بەڵام لەگەڵ ئەوەدا کە ئەوانە راستن زۆربەی ئادەمیزاد لە راست لائەدەنو ئیمان ناهێنن .

★ (اللهُ الَّذِي رَفَعَ السَّماواتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَها) : ★

ئەو خودایە کە ئەم کیتابەی بۆ تۆ ناردوە ناوی (الله)یەو خودایەکی تەواناى وەهایە ئەو ئاسمانانەی بەرز کردوەتەوە بە تەنها هێزێ کە خۆی داناوە لەوانەدا بە بێ هیچ پایەو ئیعتیمادێ کە ئێوە بە چاو بیانبینن .

★ (ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ) ★

وە ئەو خودایە عەرشی عەظیمی داگیرکردوە •

★ (وسَخَّرَ الشَّمْسَ والقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِاَجَلٍ مُسَمًّى) : ★

وە کورەی گەورەی رۆژو کورەی مانگی رام کردوە هەر یەك لەسەر مەداری خۆیا ، هەرکام لەوان هاتوچۆ ئەکەن لەسەر ئەو میزانە کە بۆیان بڕیار دراوە تا وەعدەیەکی دیاری‌کراو بە بێ کەم‌و زیاد •

★ (يُدَبِّرُ الاَمْرَ) : ★

وە ئەو خودایە کاروباری حوکمداری خۆی جێبەجێ ئەکا لەسەر خواستی خۆی •

★ (يُفَصِّلُ الآيَاتِ) ★

وە ئایاتی قورئان ئەتێرێتە خوارەوەو بەیانیان ئەکا بە تەفصیل ، وە یاخود ئایات‌و دەلیلی وجوودو تەنیایی ئەخاتە بەرچاوتان یەك لـە دوای یـەك •

★ (لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ) (٢) ★

بـە هیوای ئەوە کـە ئێوە ئیمان بێنن بـە رۆژی قیامەت‌و بـە گەیشتنتان بە حوزووری خودا بۆ حسێب‌و میزانی کردەوەو وەرگرتنی ئەنجامی رەفتارتان •

★ (وهو الَّذِي مَدَّ الاَرْضَ) ★

خودا ئەو خودایە عەرزی راکێشاوە بە پانی‌و درێژیدا بۆ ئەوە بـە ئاسانی گیانلەبەران بەسەریا هاتوچۆ بکەن •

★ (وجَعَلَ فِيهَا رَواسِيَ وأنْهاراً) ★

وە دروستی کردوە لە عەرزا چەند کێوانی بڵندی دامەزراو بۆ ئەوە کە بەفرو بارانی زۆر وەربگرێو ببن بە هۆی زۆری ئاوی چەشمەو ، وە چـەن جۆبارو روباری گەورەو بچووکی ڕەوان کردوە لـە ئاوی ئـەو سەرچاوانە کە لە کێوو شیوو دەرەکان دەرئەچن •

★ (ومِنْ كُلِّ الثَّمَراتِ جَعَلَ فِيها زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ) ★

وە لە هەموو نەوعێ لە ئەنواعی داری بەرو بەری بە تامو بێنی خۆش‌و بە لەزەت ، دروستی کردوە لە عەرزا دوو جۆر ترش‌و شیرین ڕەش‌و سپی گەورەو بچووك ، یان ئێرو مێ •

ئەوەی زانستی تازە دەری خستوە هەموو میوەو گوڵێ ئێرو مێیان هەیەو هەندێکیان بە دەست موتوربە دەکرێن وەك ئێرو مێی داری خورما ، وە هەندێکیان بە هۆی هاوردو بردی هەواوە موتوربە دەبن ، وەك خودا ئەفەرموێ : (وارسلنا الرياح لواقح) •

★ (يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهارَ) : ★

وە بەرگی تاریکی شەو ئەکا بە بەری ڕۆژی ڕووناکا هەتا وا تاریکی دایێ کەس بە بێ چرا کەس نابینێ •

★ (إنَّ في ذلِكَ لَآياتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرونَ) (٣) ★

بە ڕاستی هەیە لەم هەموو تەسەروفاتە عەجیبانەدا دەلیل لەسەر ئەمە کە ئەم جیهانە جیهانەوانی خاوەن زانستو خواستی بە حیکمەتی هەیەو ئەم ئایەتانە ئەبن بە بەڵگە بۆ گەلێ کە خاوەن بیرو هۆشی ساغ بن نەك بۆ ئینسانی بێ دەماخ •

★ (وفِي الاَرْضِ قِطَعٌ مُتَجاوِراتٌ ، وجَنّاتٌ مِنْ أعْنابٍ ، وزَرْعٌ ، ونَخِيلٌ ، صِنْوانٌ وغَيْرُ صِنْوانٍ ، يُسْقى بِماءٍ واحِدٍ ، ونُفَضِّلُ بَعْضَها عَلى بَعْضٍ فِي الاُكُلِ ، إنَّ فِي ذلِكَ لَآياتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ) (٤) ★

هەروا خودا خودایەکی تەوانای وایە لە عەرزا چەن پارچە زەوی لەیەکجیاوازی داناوە کـە هەموو دراوسێو نزیکی یەکن ، ئـەم پارچە نەرمانەو ، ئەم پارچە رەقەنە ، ئەم پارچە بۆ کشتوکاڵ زۆر بارەدارە ، وە ئەو پارچەکەیان سوودی تێدا نیە ، هەروا چەن باخی دروست کردوە لە ترێ هەر کام بە رەنگێو تامێو شێوەیەکی تایبەتی ، لەگەڵ ئەوەدا کـە هەموویشیان بەری داری ترێن، وە چەن جۆرێ لە زەراعەتی دروست کردوە، لە گەنمدا چەن نەوعو ، لە جۆدا چەن نەوعو ، لە چەلتووکدا چـەن نەوعو ... هەروا غەیری ئەمانەیش ، وە چەن داری خورمای دروست کردوە دوو لفو یەک لف ، کە ئەم هەموو نەوعە جۆراو جۆرە لە یەک ئاو ـ ئاو ئەدرێنو ، لە یەک جۆرە زەویدا ئەڕوێنو ، بازێکیانمان باشتر کردوە لە بازێکیان لە خواردنو تامو لەزەتا ، بە راستی لەمەدا هەیە چەن دەلیل لەسەر گەورەیی خودا بۆ گەلێ هۆشدارو هۆشیار بن .

★ (وإنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ أئِذا كُنّا تُراباً أإنّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ؟!) ★

وە ئەگـەر تۆ تەعـەجوب بکـەی لـە ئینکاری ئـەو قـەومە بۆ زیندووبوونەوەیان لە قیامەتا ئەوە حەقە ؛ چونکی زۆر جێگەی سەرسوڕمانە ئەو وتارەیان کە بە ئیستینکارەوە ئەڵێن : ئایا کاتێ ئێمە مردینو لەشمان رزیو بووینەوە بە گڵ تازە بە تازە جارێکی تر دروست ئەکرێینەوە بـە

شێوەیەکی تازەی سەر لە نوێ ؟! چونکی هەر دەسکارێ بێ لە عالەما بەس صانیعو مادەی خاوەن قابیلیەتی ئەوێو هەردوکیان هەن .

خودا وەکو خۆی زۆر تەوانایە
بە ذەرە ذەرەی عالەم زانایە
مادەیش عەرزێکە هەر وەکو سابیق
لەسەر ئیستیعداد باش موهەییایە

★ (اولئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ) ★

ئەوانەی کە باسمان کردنو خاوەنی ئەو وتارە چەوتانەن ئەوانەن کە کافرن بە وجوودی خودای زیندووی زانای تەوانا .

★ (واُولئِكَ الاَغْلالُ في أعْناقِهِمْ) ★

وە ئەوانە کەسانێکن لە ڕۆژی پاشەڕۆژدا زنجیر وا لە گەردنیانا .

★ (واولئِكَ اصْحابُ النّارِ هُمْ فِيها خالِدونَ) (٥) ★

وە ئەوانە لـە ئاگری دۆزەخ جیـا نابنەوەو ئەوان لـە ناو ئاگردا ئەمێننەوە هەتا هەتایە .

★ (وِيَسْتَعْجِلونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الحَسَنَةِ) ★

ئـەو کافرانە ئەوەندە بەدبەختو چارەڕەشن پەلەپەل ئەکـەن لـە داواکردنی سزاو مەینەتدا لـە پێش ئەوەدا کە داوای ڕەحمەتو نیعمەتی خودا بکەن .

★ (وقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ المَثُلاتُ) ★

وەلحالّ لـە پێش زەمانی ئەوانا چـەنها سزاو تۆڵەو چـەنها فیتنەو

ئاشووب رابوردوه بەسەر ئوممەتە کافرە پێشوەکانا لە تۆڵەی ملەجڕێو سەرکێشی ئەوان لەگەڵ ڕەهبەرانا •

★ (وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ على ظُلْمِهِمْ) ★

بە ڕاستی خودای تەعالا خاوەن عەفوو تاوانبەخشیە بۆ ئادەمیزاد لەگەڵ ئەوەدا کە ستەم ئەکەن لە نەفسی خۆیان بە ئیشراکو تاوانباریو ستەم ئەکەن لە خەڵکیش بە ئازاردانیانو زیاندان لە داراییو شانیان •

★ (وإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ العِقَابِ) (٦) ★

بە ڕاستی خودا هەم تۆڵەو سزایشی بەهێزەو لە کێشا نیە • خودا پەنامان بدا لە عیقابو عەزابی •

پێغەمەر هەرەشەی ئەکرد لە کافرەکان بە سزای ڕۆژی قیامەتو بە هاتنی سزای دنیا بەسەریانا ، ئەوانیش باوەڕیان بە سزای قیامەتو قیامەتیش نەبوو هەتا لەوە بترسن ، وە هەروا باوەڕیشیان نەبو بەوە کە سزای دنیا ڕیشیان ئەگرێ ، وە بەڕۆکی حەزرەتیان ئەگرتو ئەیانوت : جا ئەگەر ڕاستە سزای دنیا هەیە دەی دۆعا بکە با بێت بۆ سەرمان ! جا خودای تەعالا ئەفەرموێت : ئەم بێ هۆشانە لە باتی ئەوە بیر بکەنەوەو ئیمان بێنن و داوای نیعمەتو ئاسایشی خۆیان بکەن پەلەپەل ئەکەن بۆ هاتنی سزاو داوای سزا ئەکەن ، ئایا نازانن و ئایا نەیانبیستوە ئەو هەموو عوقوبەتە کە بەسەر کافرەکانا هاتوە لە پێش ئەم چەرخەدا ؟ دەی ئەو خودا هەر ماوەو تەوانایە بەڵام لەگەڵ ئەوەدا کە ئادەمیزاد ستەمکارن خودا هەر ئەیەوێ میهرەبانی بکا تا کاتی خۆی ، ئەوجار ئەزانن عیقابی خودا تۆندو ناپارە پەنا بەخودا •

★ (ویقول الذین کفروا : لولا انزل علیه ایة من ربه ، إنما انت منذر ولکل قوم هاد) (۷) ★

وە کافرەکان ئەڵێن : ئەوە بۆچی لەسەر داواکردنی محەمەد ئایەتو موعجیزەیێ لەو موعجیزانە نایەتەخوارەوە کە ئێمە داوایان ئەکەین ؟ واتە : ئیعتیبار ناکەن بەوە کە قورئان موعجیزەیەو موبالات ناکەن بەو رووداوانە کـە خـودا کردوونی بۆ حـەزرەتی محـەمەدو کردوونی بـە هـۆی بەرزبوونەوەی : وەکو قەبوولکردنی دۆعاکانی ، وەکـو تەسبیحکردنی بەردەورده لە ناو دەستیاو . وەکو زۆرکردنی خواردەمەنی کەمو ، وەکو دەرچوونی ئاوی زەلاڵ لـە بەینی پەنجەکانیەوەو ، وەکو ئەو نەصرەتو یارمەتیە کە پێیدا لە رووداوەکانی (بەدر)و (حونەین)و (خەندەق)و (فەتحی مەکە)و فەوتاندنی دوژمنەکانیدا ... جـا ئـەی پێغـەمەری خۆشەویست تۆ هەر ئینسانێکی رەهبەری هاتوویت بۆ ترساندنیان لـە سزا ، خۆ نەهاتووی بۆ ئەوە ئەوان داوای چ موعجیزەیێ ئەکەن تۆ بۆیان جێبەجێ بکەی . هیچ موبالات مەکە بـەم داواکردنیانەو هـەر قـەومێ پێغەمەرێکی خاوەن بارەی هیدایەتدانیان هەیە کە لە حودووودی حیکمەتی خودادا بازێ موعجیزەی پێداون ئیتر خـۆ بۆ هـەر پێغەمەرێ هـەموو موعجیزەیێ جێبەجێ نابێ .

★ (الله یعلم ما تحمل کل انثی ، وما تغیض الارحام ، وما تزداد وکل شیء عنده بمقدار) (۸) ★

خودای تەعالا زانستی ئەوەندە رەسایە ئەزانێ بەوەی ها لە سکی ژنی سکپڕدا تیر بێ یا مێو ، ئەزانێ بەوە کە منداڵدانی ژن کەمی ئەکا یا زۆری ئەکا ، واتە خودا ئەزانێ بە کەمو زۆری ئەوەی وا لە منداڵدانی

ژنانا ئایا یەکێکە یا دوانە یا سیانەو ، ئەزانێ بە ماوەی حەملی ژن حەوت مانگە یا نۆ مانگە یا دوو ساڵە یا چوار ساڵە ، وە ئەمانە هەموو لە لای خودا مەعلوومن ، وە هەر یەکێ لەم مەخلووقاتە میزانی تایبەتی هەیە ، وە هەموو شتێ لای خودای تەعالا ئەندازەیەکی دیاری هەیە •

★ (عالِمُ الغَیْبِ والشَّهادَةِ اَلْکَبِیرُ المُتَعالِ) (٩) ★

خودای تەعالا زانایە بەوەی کە پەنهانە لای ئێمەو ئەوەی کە دیارەو خودا شانی زۆر گەورەیەو دوورەو بەرزە لەوەی کە ئێمە بـە خایاڵمانا دێ ؛ چونکی ئەو زاتە بە مەخلووقات ناشوبهێ هەتا ئێمە خەیاڵی بکەین •

★ (سواءٌ مِنْکُمْ مَنْ أَسَرَّ القَوْلَ ومَنْ جَهَرَ بِهِ ، ومَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّیْلِ وسارِبٌ بِالنَّهارِ) (١٠) ★

موساوی‌و یەکسانە لە جەماعەتی ئێوەدا ئەو کەسە کە لەگەڵ خۆیا قسە ئەکا بە پەنامەکی وە ئەو کەسە کە قسەکەی ئاشکرا ئەکاو کەسێ کە خۆی ئەشارێتەوە بە شەودا وە یا خۆی دەرئەخا بە رۆژا •

★ (لَهُ مُعَقِّباتٌ مِنْ بَیْنِ یَدَیْهِ ومِنْ خَلْفِهِ یَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللهِ) ★

هەیە بۆ ئەو کەسە کە وتمان چەن فریشتەی مەئموور لە لای خوداوە کە تەعقیبی کارو کردەوەو قسەو باسی ئەکەن لە بەردەمەوەو لـە پشتەوە هەر ئەو فریشتانە کە موراقەبەی کردەوەی ئەکەن ئەیشپارێزن لە بەر خاتری ئەوە خودا فەرمانی پێداون ئەو نەفسە بپارێزن وە خودای تەعالا هەمیشە لایەنی رەحمەتو کەرەمی زۆرە لەسەر بەندەکانی خۆی •

★ (إِنَّ اللهَ لا يُغَيِّرُ ما بِقَوْمٍ حتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ) ★

بە ڕاستی خودای تەعالا ئەو پایەو مایەو شانو شێوەی دای بە هەر قەومێ نای گۆڕێو نایفەوتێنێ هەتا ئەو خاوەن پایەو مایانە ئەو حاڵە پێشوە باشەکەی خۆیان ئەگۆڕن •

★ (وإذا أَرَادَ اللهُ بِقَوْمٍ سُوءً فَلا مَرَدَّ لَهُ ، وما لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ والٍ) (١١) ★

وە کاتێ خودا خواستی قەومێ لا بباو ئیرادەی شەڕی پێکردن لەبەر ئەوە ئەوان حاڵی خۆیان گۆڕیو لە تێکۆشینو سەعیەوە کەوتنە تەمەڵیو لە عیبادەتی خودا لایان دا بۆ نافەرمانیو لە سوپاسی نیعمەتەوە لایان دا بۆ ناسوپاسی ئەوە مەعنای هاتنی قەزای بێگەڕانەوەیە بۆ سەر ئەو قەومە ، وە غەیری خودای تەعالا کەس ڕیاسەتو چاودێری ئەو قەومە ناکا • ئەم یاسایە کـە خودا لـەم ئایەتەدا بـەیانی کردوە یاسایـەکی گشتیـیە بـۆ حوکوومات‌و بۆ قەومو عەشیرەت وە بۆ خانەدانو بۆ تاقـە ئینسانێ لـە چەرخی خۆیا هەتا ئەمانە لەسەر یاسای دانراوی خودا بڕۆن •

★ (هو الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفاً وطَمَعاً ويُنْشِيءُ السَّحابَ الثِّقالَ) (١٢) ★

خودا خودایەکی وەهایە بەرقی ئاسمانتان نیشان ئەدا لەبەر ئـەوە بترسن لە ئازاری ئاسمانیو هیواتان ببێ بە فەڕو پیرۆزی نیعمەتی خودا کە لەگەڵ بارانداً ئەڕژێنە خوارەوەو لە ئاسمانا چەن پارچە هەوری قورس بەیەکەوە ئەنێ •

★ (وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ) ★

وە تەسبیحی خودا ئەکا دەنگی بە هەیبەتی ئاسمانی مەشهوور بـە (رعد) : هەورەگرمە لەگەڵ حەمدو ئەنایا ئەڵێ : من ئەو دەنگە بێ رەنگەم کە بە فەرمانی پەروەردگاری جیهان پەیدا بووم لە مادەی هەوری هەڵگری باران ، موژدە ئەدەم بـە گیانلەبەران وا نیعمەتی خوداتان بەسەرا ئەبارێ ئەو خودایە کە هەر نیعمەتێ بگرێتەوە لەبەر حیکمەتە ، وە هەر نیعمەتێ رەوانە بکا لەسەر رەحمەتە ، وە ئەو خودایە خودای هەموو گیانلەبەرانە لە عەرزو عاسمانا •

بێ فەرقە لا ئەو دێوانەو هۆشیار
دۆستو دوژمنی نامەردی بەدکار
رۆزی ئەێرێ بۆ دۆستو دوژمن
بۆ شەقیو سەعید کافرو موئمین
نیە لە عەرزاو لە ئاسمانا
یەکێ لە گەلی گیانلەبەرانا
مەگەر نیشانەی خودای وا پێوە :
رزقت لا منه تا وای به پێوه

★ ★ ★

هەروا ئەو فریشتەی ئاسمانیشە کە مەئموورە لەسەر هەورو باران ئەویش تەسبیحی خـودا ئـەکا لـە مەقامی ئیجلالو ئیحتیرامی فەرمانی خودادا •

★ (ويُرْسِلُ الصَّواعِقَ فَيُصِيبُ بِها مَنْ يَشَاءُ) ★

وە ئـەو خودایە کـە لـە بەیەکگەیشتنی پارچە هەورەکانا چەند صاعیقەو پارچەی ئاگرین جیا ئەکاتەوەو رەوانەیان ئەکا بە هەواداو جارجار ئەدا لە دەریا چەنها ماسی ئەکوژێو جارجار ئەدا لە زەوی وشکانو چاڵی ئەکاو دار هەڵئەکەنێ ، وە جارجاریش بە خواستی خۆی ئەیگەیەنێ بەو کەسەی خواستی لەسەر فەوتاندنی بێ وە لە ناوی ئەبا .

★ (وهُمْ يُجادِلونَ في اللهِ) ★

وەلحاڵ ئەوانە کە ئەو تریشقە لێیان ئەدا کەسانێکی وان کە موجادەلە ئەکەن لە وجوودی زاتی خوداو لە چلۆنی ئەودا .

★ (وهُو شَدِيدُ المِحَالِ) (١٣) ★

وە ئەو خودایە کە ئەوان باوەڕیان پێی نیە ، بۆ ئازاردانی بە دوژمن بەهێزە .

ریوایەت کراوە : ئەم ئایەتە نازڵ بوە لە شانی (عامری کوڕی طفیل)و (اربدی کوڕی ربیعە)دا ، هاتن بۆ خزمەتی حەزرەت ـدـ بە فێڵ بە خەیاڵی ئەوە بیکوژن ، جا عامیر مەشغووڵی کرد بە موجادەلەکردن لەگەڵیاو (اربد) هەڵسووڕاوە بۆ پشتیەوە بۆ ئەوە بە شیر لێی بدا ، وە حەزرەت ئاگاداری بیرە پیسەکەیان بوو فەرمووی : (اللهم اکفنیهما بما شئت) واتە : خودایە چاری ئەمانەم بۆ بکە بە هەرچی خۆت خواستت هەیە ، کاتێ ئەوانیش زانییان حەزرەت بە بیرەکەی زانیون هەستان ڕۆیشتن لە ڕێگەدا تریشقەیێ لە ئاسمانەوە هاتە خوار دای لە (اربد)و کوشتی ، وە عامیریش لوویەکی لێ پەیدا بوو ڕۆیشت لە ماڵی ژێنکی (سلولیە)دا

کەوت ئەویش هاواری ئەکرد ئەیوت : وەرە بمرە بە لوویێ وەکو لووی وشتر لە مالّی ژێکی (سلولیە)دا !

★ (لَهُ دَعْوَةُ الحَقِّ والّذينَ يَدْعونَ مِنْ دونِهِ لا يَسْتَجيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ) ★

هەر بۆ ئەو خودایە بانگکردنی راست بە راستی هەر لەو بانگ ئەکرێ بۆ چاری بیمارو ئازارو بێزار ، وە هەر بۆ ئەو ئەکرێ بەندەیی‌و لەوەوە دەست ئەکەوێ پیرۆزی ، وە ئەو بتە ناشی‌تاشراوانە کە کافرەکان بانگیان ئەکەن بە ناحەق جوابی کافرەکان نادەنەوە بە چاڵو خراپ •

یارۆی بێ زمان خۆی بێ وتارە
وتار لەگەڵیا مایەی ئەدبارە

★ (إلاّ كَباسِطِ كَفَّيْهِ إلى المَاءِ لِيَبْلُغَ فاهُ وما هُوَ بِبالِغِهِ وما دُعاءُ الكافِرِينَ إلاّ في ضَلالٍ) (١٤) ★

مەگەر ئەنجامی بانگکردنی ئەوانە وەکو ئەنجامی کەسێ بێ هەردو بەری دەستی بلاّوکردبێتەوەو بانگ بکا لە ئاو بۆ ئەوە بگاتە دەمی وە لەبەر نەفامی ، ئەو ئاوە ناگاتە دەمی ؛ چونکی بانگکردن لە بێگیان یا لە نەفام بێ ئەنجامە •

یاخود وەکو کەسێکە کاتێ بیەوێ بە مشتی خۆی ئاو بخواتەوە پەنجەکانی بلاّوبکاتەوەو خواستی ئەوەیشی بێ ئەو ئاوە بگاتە دەمی ، وە لە واقیعیشدا ئەو ئاوە لە ناو مشتی پەنجە بلاّودا نامێنێ هەتا بگات بە دەم • بەڵام مەعنای ئەووەڵ جوانە ؛ چونکی لەسەر ئەساسی داوا لە بێگیان‌و بێشوعوورە ، بەڵام مەعنای دووەم لەسەر بناغەی نابەکاری زەرفە •

★ (وِللهِ يَسْجُدُ مَنْ في السَّماوَاتِ والاَرْضِ طَوْعاً وكَرْهاً وظِلالُهُمْ بِالغُدُوِّ والآصَالِ) (١٥) ★

چۆن ئەم کافرانە وەها بێ شوعوورن و تا کەی نافامن و عیبادەتی خودا ناکەن ؟ لەگەڵ ئەوەدا هەر بۆ خودا کڕنووشی بەندەیی ئەبا هەر فامیدەیێ وا لە ئاسمانەکانداو هەر فامیدەیێ وا لە عەرزا بە ئارەزووی خۆی وەکو موسوڵمانەکانو فریشتەکان ؛ یا بە زۆر وەکو کافرەکان لە کاتی ناچاریداو لە لێقەومانا ، نەك تەنها خۆیان سوجدە ئەبەن بەڵکو سێبەرەکەیشیان هەر ئیتاعەو فەرمانبەرداری خۆیـان دەرئەبڕن ، ئەوەتـە **کە ڕووناکی ڕۆژ** دەرکەوت سێبەر بە پێی جووڵاندنی ڕۆژ ئەجووڵێتەوە ، بە **درێژی و ، بە** کورتی ؛ بە بوون و ؛ بە نەبوون ؛ لە **بەیانی و ئێوارەدا** .

★ (قُلْ : مَنْ ربُّ السَّماوَاتِ والاَرْضِ ؟ قُلِ : اللهُ) ★

ئەی پێغەمەری ڕەهبـەر پرسـیار بکە لـەو کافرانەو بڵێ : کێ پەروەردگاری ئاسمانەکانو عەرزە ؟ بـە تەبیعەت ئـەوان ئەگەر بفامن ئەڵێن : خودا . بەڵام ئەگەر لەبەر عەناد بێدەنگ بوون تۆ خۆت جوابی خۆت بدەرەوە ؛ **چونکی جوابەکە ئاشکرایە ، بڵێ : پەروەردگاری هەموو** هەر خودایە .

★ (قُـلْ : افاتَّخَـذْتُمْ مِـنْ دونِـهِ أوْلِيـاءَ لا يَمْلِكـونَ لِاَنْفُسِهِمْ نَفْعاً ولاَ ضَرّاً ؟) ★

جا بفەرموو پێیان : ئایا لەگەڵ ئەوەدا کە دەرکەوتوە پەروەردگاری هەموو هەر خودایە دەی بۆ لە غەیری ئەو پەروەردگارە چەن دۆستی ودهاتان گرتوە کە ئەوان بۆ خۆیان دارای سوودو زیانگەیاندن نین ؟!

★ (قُلْ : هَلْ يَسْتَوِي الاَعْمى والبَصِيرُ ؟) ★

جا بفەرمو : ئایا ئینسانی کوێرو چاودار ئەبن بە یەك ؟ حاشا ، حاشا .

★ (امْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُماتُ والنُّورُ ؟) ★

یا خێر قەت وەکو یـەك ئەبن تاریکیەکانو رووناکیەکان ؟ مەبەس رووناکی ئیمانو تاریکی کوفرە ، حاشا ، دووبارە حاشا .

★ (أمْ جَعَلُوا لِلّهِ شُرَكاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشابَهَ الخَلْقُ عَلَيْهِمْ ؟) ★

یاخێر ئەو کافرانە قەراریان داوە بۆ خودا چـەن هاوڕێیەك کە ئەوانیش مەخلووقاتیان دروست کردوە وەکو چۆن خـودا مەخلووقات دروست ئـەکاو مەخلووقەکانیان لەیـەك ناکرێنەوە ؟ جـا کافرەکانیش وتوویانە : مادام ئەم بتانەیش شت دروست ئەکەن وەکو خودا ئەمانەیش شایاوی خوداین ! حاشا .

★ (قُلِ : اللهُ خالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وهُوَ الواحِدُ القَهّارُ) (١٦) ★

ئەی رەهبەری خۆشەویست بڵێ : هەر ئەو زاتە واجبە کە ناوی (الله)یە هەموو شتێکی دروست کردوە ، وە هەر ئەوە تاکی تەنیای خاوەن زۆرە بەسەر کائیناتا .

★ (أنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فسالَتْ أوْدِيَةٌ بِقَدَرِها ، فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَداً رابِياً ، ومِمّا يُوقِدونَ عَلَيْهِ في النّارِ ابْتِغاءَ حِلْيَةٍ أوْ مَتاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُ ، كَذلِكَ يَضْرِبُ اللهُ الْحَقَّ والباطِلَ ، فأمّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفاءً ، وأمّا مَا يَنْفَعُ النّاسَ فَيَمْكُثُ في الاَرْضِ ، كَذلِكَ يَضْرِبُ اللهُ الاَمْثالَ) (١٧) ★

خودای تەعالا بۆ ئەوە کە ئادەمیزاد حاڵی بکا لە حەقیقەت تەشبیهی شتی مەعقوول ئەکا بە مەحسووس واتە شتێ لەبەر چاوا نەبێ تەشبیهی ئەکا بـە شتێ لەبـەر چاوا بێ ، وە جـار بەجـار تەشبیهی مەعقوول بە مەعقوولێکی رووناکتر ئەکا وە جارجار تەشبیهی بینراو بە بینراو ئەکا ، وەکو ئەم ئایەتە لێرەدا ئەفەرموێت : خودا لە ئاسمانەوە ئـاو ئەڕژێنێتە خوارەوەو باران ئەبارێنێ ، جا چۆم‌و شیوەکان لافاویان تێدا هەڵئەستێ‌و لافاو دێ بە هەر شیوێکدا بە ئەندازەی کەم‌و زۆری ئاوی خۆی ، وە ئەو لافاوە بە تەبیعەتی شوێنی خەوش‌و خاڵ وە یا چڵک‌و کەفی مەوادی پیس هەڵئەگرێ‌و بەسەریەوە دیارە بەرز ئەبێتەوە ، ئەمە لەم میقدارەدا ئەصڵی هەبو وەکو ئاوی باران کە هەزاران سوودی تێدایە ، وە فەرعێکیش هەیە وەکو کەفەکەی سەری وە خەوش‌و خاڵەکەی کە بە کاری هیچ نایێ وە لە ئەترافی شیوەکەدا ئەفەوتێ‌و بە زایە ئەڕوا .

هەروا ئەفەرموێت : وە لەو کانە بـە نرخەکانیش وەکو ئاڵتوون‌و زیوو مس‌و برنج‌و غەیری ئەمانەیش کە ئاگری لەسەر هەڵئەگیرسێنن ، وە ئەو شتانەیش وان لە ناو ئاگرەکەدا بە تەحقیق وەکو ئەو ئاسن‌و برنجەیە کە لە ناو کووڕەی ئاگرا سوور ئەکرێنەوە نزیکە بتوێنـەوە جا چەکوشی لێ ئەدەن‌و مادە پیسەکان وەکو چڵک ئەکەوێتە سەر ئەو مادەو فڕەی ئەدەن . وە یاخود لە ئاگرەکەدا بێ حوکمن وەکو ئەو زێڕو زیوە کە لە ناو بۆتەدا دایئەنێن وە ئەو بۆتە ئاگر ئەدەن هەتا ئەو مادە ئەتوێتەوەو ئەبێ بە ئاو وە چڵکی وەکو کەف ؛ وە ئەکەوێتە سەر مادە بەنرخەکە کە توێنراوەتەوە بۆ ئەوە خشڵی لێ دروست بکرێ یاخود شتێکی بە سوودی لێ دروست بکرێ کە بەکار بهێنرێ بۆ رابواردنی ماوەی ژیـان وەکو : خەنجەرو ، شمشێرو ، گۆی ئەمانە ، وە ئەو قاپ‌و قاچاخە کە لەمانە دروست ئەکرێن ..

لەسەر ئەم مادە بە نرخانەیش کەفێ هەیە وەکو کەفی ئاوی لافاو .. جا بەم جۆرە تەشبیهە خودا زیکری حەقو باطیل ئەکاو ، باسی ئیمانو کوفر ئـەکاو ، باسی ئینسانی موسوڵمانو ئینسانی بێ دین ئـەکا ، جا کەیفی خۆتانە ئەگەر تەشبیهی حەقو ئیمان ئەکەن بە ئاوی بارانی ساف‌و مادەی مەعدەنی خالص ، وە تەشبیهی بەتاڵو کوفر ئەکەن بەو کەفە بێسوودە وا بە سەرەوە ئەوە دیارە تەشبیهی مەعقوول بە مەحسووس ئەبێ ، دیارە کە حەقو بەتاڵو ئیمانو کوفر بە چاو نابینرێن وە کەف لەسەر لافاوو لەسەر مەعدەنی تواوەدا دیارە بە چاو ئەبینرێن .

وە ئەگەر تەشبیهی ئینسانی موسوڵمان ئەکەن بە ئاوی ساف‌و کانی تواوەی خالیص وە تەشبیهی ئینسانی کافریش ئەکەن بەو کەفە بێسوودە وا بە سەرەوە ئەوە دیارە ئەمەیش تەشبیهی مەحسووس بە مەحسووسە ، وە هەردوو لا بە چاو ئەبینرێن ، وە مەعلوومیشە کەفو ئینسانی بێ دین بێ سوودن ، وە ئاوی ساف‌و کانی ساغ سوودیان زۆرە ، وەکو خودا لە ئایەتەکەدا فەرموویەتی مەعناکەی ئەمەیە :

هەرچی ئـەو کەفـە کـە لەسەر ئاوە سافەکەیە وە یا لەسەر کانـە ساغەکەیە ئەوە ئەڕوات بە رۆیشتنێکی سووکی وەها کەس بۆی ناڕوانێ ، وە هەرچی ئەوەیش کە قازانج ئەدا بە ئادەمیزاد وە کو ئاوەکە کە بۆ کشت‌و کاڵو خواردنەوە بەکار ئەبرێ وە وەکو ئەو زیوە کە ئەسبابی بە قیمەتی لێ دروست ئەکرێ ئەوە لە عەرزا ئەمێنێتەوە بەو شێوە ئینسانی کافری بێ دین بێ سەرو بەر بە زیانەوە ئەڕوا ، وە ئینسانی موسوڵمان بە نەفس‌و کردەوەی بەرزەوەو خوو رەوشتی چاکەوەو بیرو باوەڕی راستەوە ئەبێ بە پێشەوا بۆ ئادەمیزادی پاك . جا خودای تەعالا ئا بەم شێوە وێنە بەیان

ئـەکا بـۆ حەقایقی دینیو کردەوەی ئیسلامیو خاوەن کردەوەو بـیرو باوەڕەکان لە هەردوو لا .

جا خودای تەعالا بۆ باسی ئەنجامی هەردوو لاکەیش ئەفەرموێت :

★ (لِلَّذِينَ اسْتَجابُوا لِرَبِّهِمُ الحُسْنى) ★

بۆ ئـەو کەسانە کە لەسـەر فەرمانی خـودا ئەڕۆنو ئەمرو نەهیی خودایان قەبوول کردوە پاداشێکی زۆر باشو پایەی زۆر بەرز هەیە لـە ڕۆژی قیامەتا .

★ (والَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَـهُ لَوْ أَنَّ لَهُمْ مـا فِي الاَرْضِ جَمِيعاً ومِثْلَهُ مَعَهُ لافْتَدَوْا بِهِ) : ★

وە ئەو کەسانەیش کە بە ئەمرو نەهی خودایان نەکردوە ئەگەونـە ئاگرێکەوەو سزایێکەوە ئەگەر هەرچی وا لە عەرزا مالّی ئەوان بوایـەو ئەوەندەی تریشیان ببوایە ئەیان دا بە تۆلّەی خۆیانا بۆ ئەوە ڕزگار بین‌و لەو سزایە دەرچن ، هەرچەن ئەوەیش بە هیچ شێوەیێ سوودی پێ نادا وەکو خودا ئەفەرموێت :

★ (اولئِكَ لَهُمْ سوءُ الحِسابِ وماْواهُمْ جَهَنَّمُ وبِئْسَ المِهادُ) (١٨) ★

واتە ئەوانە کە موبالاتیان بە حوکمی خودا نەکردوە حسێبی خراپی بـە شیددەت‌و خاوەن موناقەشەیان هـەیەو ماواو مەڵبەندی پاشەڕۆژیان دۆزەخەو دۆزەخیش قەرارگایەکی زۆر زۆر ناهەمواڕە !

★ (افَمَنْ يَعْلَمُ أنَّما اُنْزِلَ إلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أعْمى ؟) ★

ئایا کەسێ کە بە دڵ باوەڕی بێ ئەوەی لە لایەنی خوداوە نازڵ کراوە بۆ تۆ وەکو ئەم قورئانە بێت حەقەو راستەو بۆ رەهنوموانی جینو ئینس هاتوە وەکو یەکێك وایە کە چاوی کوێرە دەرحەق بە تۆو چاوی نابینێ ، چ جای ئەوە بیر بکاتەوە لەو قورئانەدا هاتوە بۆ تۆو دڵی کوێرەو مەفهووماتی دەرك ناکا هەتا دەلیلیان لێ دروست بکا لەسەر ئەوە کە ئەو قورئانە هاتوەتە خوارەوە بۆ تۆ کەلامی خودایەو حەقەو راستە ؟ حاشا چۆن ئەم دوو کەسە وەکوو یەك وەهان ! بەڵکو لە یەك جیاوازن •

★ (إنَّما يَتَذَكَّرُ اولوا الاَلْبَابِ) (١٩) ★

بە راستی نەوەکو بیر ئەکاتەوە لە راستی ئەو کەلامەدا کە بۆ تۆ هاتوەو لە راستی خۆتا مەگەر خاوەن هۆشە ساغەکان •

★ (الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللهِ ولاَ يَنْقُضُونَ المِيثَاقَ) (٢٠) ★

ئەو کەسانە کە وەفا ئەکەن بەو پەیمانە کە پێغەمبەرە پێشوەکان کردوویانە لەگەڵ باوکو باپیرەیاناو لە کتێبەکانیانا بۆیان بەجێهێشتوون ، یا ئەوانە وەفا ئەکەن بەو پەیمانە کە خودا لە عالەمی ئەرواحدا لەگەڵیانا کردوویەتی ، یا ئەوانە کە وەفا ئەکەن بەو پەیمانە کە بە هۆی خەڵاتی عەقڵەوە ئیلتیزامیان کردوەو ئەو پەیمانانە هەڵناوەشێننەوە •

★ (والَّذِينَ يَصِلُونَ ما أمَرَ اللهُ بِهِ أنْ يُوصَلَ ويَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ويَخافُونَ سوءَ الحِسَابِ) (٢١) ★

وە مەگەر ئەو کەسانە کە هەرچی خودا فەرمانی داوە بەجێی بێنن

وەکو : ئیمانو ، ڕاستگۆیی و . سیلەی ڕەحم لەگـەڵ خزمانو لەگـەڵ موسوڵمانانو لەگەڵ هەرکەسێکدا کە خاوەنی حوقووق بێ و . لە خودای خۆیان ئەترسنو لە حسێبی موناقەشەتیاکراو ئەترسن . هەر ئەمانە ئەهلی بیرکردنەوەو پەندوەگرتنو بەس .

★ (والَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وأقامُوا الصَّلاةَ وانْفَقُوا مِمَّا رَزَقْناهُمْ سِرّاً وعَلانِيَةً ويَدْرَؤُنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ اولئِكَ لَهُمْ عُقْبى الدَّارِ) (٢٢) ★

وە ئەو کەسانە کـە بیر ئەکەنەوە هەتا لـە حەق بگەن کە صابیرو خۆگرن لە جیهاد لـە ڕێگەی خواداو . لـە ئازارو بێزاراو ، لە ناسافیو داماویدا . لـە کاتی هاتنی مسیبەتا لـە گەرمەتاوەکەیداو ، سەبر ئەکەن لەسەر قاری دڵی خۆیانو موقابەلەی ئینسانی نامەردی واتەسارد ناکەن بـە واتەی ساردو . بەرد نادەن لـە بەردو . سەبر ئەکەن لەسەر گرانی دەسنوێژو غوسڵ لە کاتی ناکاتاو . صەبر ئەکەن لەسەر گەدایی و ، خۆیان تێکەڵی مااڵی حـەرام ناکەنو . خۆیان لـە بەرابەری ئازەزووی نەفسی ئەمارەوە ئەگرنو ، بە فیسقو فوجوور خۆیان پیس ناکەن . وە ئـەو کەسانە کە بـە ڕاستی نوێژەکانیان جێبەجێ ئەکەن . لـە پێشدا فێری واجباتو ئادابیانو ئادابی دەسنوێژو غوسڵیان ئـەبنو فیعلەن بـەجێیان دێننو چاودێری سەرەتای کاتی فەرزەکان ئەکەنو بە قەی توانا هەوڵی حازربوونی جەماعەت ئەدەنو بە ئەدەبو شەرمەوە . وە یادی مەعنای ئەرکانو ئادابەکان بە دڵ ئەکەنو لە پاش تەواوبوونی نوێژەکان لە خودا ئەپارێنەوە کە لە تاوان بیانبەخشێ .

وە ئەو داراییە کە ئێمە کردوومانە بە رزق‌و رۆزی بۆ ئەوان بۆ عائیلەی خۆیان‌و میوانیان‌و بۆ گەداو داماوان کە پێنە بەرچاویان بە پەنامەکی‌و بە ئاشکرا لێی سەرف ئەکەن‌و زەکاتی مالی خۆیان دەرئەکەن‌و لە خێرات‌و چاکەیش قوسوور ناکەن •

وە بە کردەوەی چاك چاری کردەوە خراپەکانی خۆیان ئەکەن‌و • بە کردەوەو وتاری چاك موقابەلەی پیاوی بەدکرداری بەدوتاری نەفام ئەکەن‌و فیتنە ئەکوژێننەوە ••• ئا ئەم جۆرە ئینسانانە ئەنجامی چاکیان هەیەو ماوای باشیان بۆ دیاری ئەکرێ •

★ (جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلونَها ومَنَ صَلَحَ مِنْ آبائِهِمْ وأزْواجِهِمْ وذُرِّيَّاتِهِمْ والملائِكَةُ يَدْخُلون عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بابٍ) (٢٣) ★

ئەو ماوا باشەیان عیبارەتە لە چەن بەهەشتێکی جێگەی مانەوەو ئارامێتیداگرتن هەتا هەتایە ، کە خۆیان‌و پیاوچاکان لە باوك‌و باپیرەو ژن‌و منداڵیان ئەڕۆنە ناویان بە شادی‌و دڵگوشادی ، وە فریشتەکانی بەهەشتیش لە هەموو دەرگایەکەوە ئەڕۆن بۆ لایان‌و پێیان ئەڵێن :

★ (سَلامٌ عَلَيْكُمْ بِما صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبى الدَّارِ) (٢٤) ★

سەلامی خوداتان لەسەر بێ بە هۆی ئەو سەبرەو ئەو خۆگرتنە کە کردتان لە جیهانی یەکەما لە بەر رەزای خودا وە دانیشن بە خۆشی ، زۆر زۆر جوانە خانووی دوایی باقی لە پاش خانووی پێشووی فانی •

★ (والَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللهِ مِنْ بَعْدِ مِيثاقِهِ ويَقْطَعونَ ما أمَرَ اللهُ بِهِ أنْ يوصَلَ ويُفْسِدونَ فِي الأَرْضِ اولئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ ولَهُمْ سوءُ الدَّارِ) (٢٥) ★

وە ئەو کەسانەیش کە بە خیلافی کۆمەڵی پێشوون ، واتە ئەوانە کە پەیمانی خودا ، بەو مەعنایانە کە وتمان ، هەڵئەوەشێننەوە لە پاش بەستنیو ئەستوورکردنیو ، ئەبڕن ئەوەی کە خودا فەرمانی داوە بە بەجێهێنانی ، واتـە بەرابەر بـە ئیجابیات سەلبیو بەرابەر بـە سەلبییات ئیجابین ، وە سـەرەڕای ئـەوانە خـراپەیش ئەکـەن لـە عـەرزاو فیتنـەو ئاشـووب هەڵئەگیرسێنن و ، بەرابەر بـە پیاوە باشەکان موعارەزە ئەکـەنو ، لـە بەرابەری بیرو باوەڕی باشو کردەوەی چاکەوە عەنادو قینەبەری ئەکەنو ، نایەڵێن ئیشی باش سەربگرێو گێرە شێوێنن ... ئەوانە بەشو بارەیان لەعنەتو نەفرینی خودایەو بۆ ئەوانە خانووی خراپی ناهەموار لە قیامەتا .

★ (اللهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشاءُ ويَقْدِرُ ، وفَرِحُوا بِالحَياةِ الدُّنْيا . وما الحَياةُ الدُّنْيا فِي الآخِرَةِ إلاَّ مَتاعٌ) (٢٦) ★

ئەمانە نافامن . خودا ڕۆزی گوشاد ئەکاتەوە بۆ هەرکەسێ خواستی لێ بێو تەنگیشی ئەکاتەوە . کەچی ئەمانە ڕۆزی خۆیان لە خوداوە نازانێو دڵخۆش ئەبن بـە ژیانی ئـەم دنیا لەگەڵ ئەوەدا ژیانی ئەم دنیا بـە چاو قیامەتەوە ڕابواردنێکی بێ نرخە .

★ (ويقولُ الَّذينَ كَفَروا : لَوْلاَ اُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ !) ★

وە کافرەکان پاش ئەوە کە چاویان ئەکەوێ بەم هەموو کارەساتی لە

عادەت بەدەرە کە بۆ حەزرەت بەیدا ئەبێو هەر کام لەوانە بەسە بۆ دەلالەت لەسەر ریسالەتی •• بـە شێوەی عـەنادو ناباری هـەر سوورن لەسـەر داواکردنی بازێ شتی مادی وەکو خەزێنەیێ کە تەواو نەبێو بەهەشتێ کە لـە بەردەستیانا بێ ! وە ئـەم جۆرە ئایـەتە خودا بۆ هیچ پێغەمەرێکی نەکردووە نایکا ؛ چونکی رۆحی فەلسەفەی ریسالەت ئەمەیە ئادەمیزاد نە ئارەزووبازی بکەوێ ، وە ئـەم شتانە ئەوان داوای ئەکەن هەمووی بۆ هەواو ئارەزووبازییە ، وە لەم لایشەوە کە خودا ئەمەیان بۆ ناکا ئەوان زۆرتر بێ شەرمی دەرئەبڕنو گاڵتە ئەکەن بە دین • جا خودای تەعالایش بۆ قوڕبەدەمادانیان ئەفەرموێت :

★ (قُلْ : إِنَّ اللهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ) : ★

ئەی خۆشەویست تۆ بڵێ بەو کافرانە : خودای تەعالا خواستی وابێ هەر کەسێ گومڕا بکا گومڕای ئەکا لەسەر عەنادو نالەباری خۆی •

★ (وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أَنابَ) (٢٧) ★

وە شارەزایش ئەکا بۆ لای خۆی هەرکەسێ بگەڕێتەوە بۆ لایو رووی تێ بکا •

☆ (الَّذِينَ آمَنُوا وتَطْمَئِنُّ قُلوبُهُمْ بِذِكْرِ اللهِ) ★

ئەو کەسانە کە رووبان کردە خودا کەسانێکن کە ئیمانیان هێناودو کردەوەی چاکەیان لە واجیباتو مەندووبات کردووەو دڵیان دائەمەزرێ بە یادی خودا بە دڵو بە زیکری بە زمان •

★ (أَلا بِذِكْرِ اللهِ تَطْمَئِنُّ القُلوبُ) (٢٨) ★

بێدارەوەبن ! کە هەر بە زیکری خودا دڵ دائەمەزرێ نەك بە مادەو شانی دنیاو خەزێنەی پوولو پارە ، بەڵکو هەموو ئەمانە هـەر مایـەی دەردیسەرین بۆ کەم کەس نەبێ .

★ (الَّذِينَ آمَنُوا وعَمِلُوا الصَّالِحاتِ طوبى لَهُمْ وحُسْنُ مَآبٍ) (٢٩) ★

ئەو کەسانە کە ئیمانیان هێناوە بە دینی ئیسلامو کردەوەی چاکەیان کردوە خۆشی نەبڕاوە هەر بۆ ئەوانەو جوانی ماڵو پیرۆزی ئەنجامیش . بازێ فەرموویانە : (طوبى) داریکە لە بەهەشتا کە ئەهلی بەهەشت بۆ خۆشی ئەڕۆن لە ژێریا دائەنیشن .

★ (كَذلِكَ أَرْسَلْناكَ في اُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِها اُمَمٌ لِتَتْلُوَ عَلَيْهِمُ الَّذي أَوْحَيْنا إِلَيْكَ) ★

بە وێنەی ناردنی ڕەهبەرانی پێشوو بۆ ئیرشادی ئادەمیزاد تۆمان ڕەوانە کردوە لـە ناو ئومەتێکدا کـە چەن ئوممەت لـە پێش ئـەوانا ڕابوردوون وە هـەموویان تەبلیغاتی خودایان بـە حـەق وەرگرتوە . بۆ ئەوەیشمان ڕەوانە کردووی کە بخوێنیتەوە بەسەریانا ئەو قورئانە کە بە وەحی ڕەوانەمان کردوە بۆ لای تۆ .

★ (وهُمْ يَكْفُرونَ بِالرَّحْمنِ) ★

وە ئەم ئوممەتە لەگەڵ ئەوەدا کە حەقیان وابوو ئیمان بێنن تا ڕزگار بین لە سزای خودا وە کوفر نەکەن هەتا بفەوتێن .. ئەڕۆن کوفر ئەکەن بە خودایێ کە زۆر میهرەبانو بە ڕەحمەتە .

★ (قُلْ : هُوَ رَبِّي . لا إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وإِلَيْهِ مَتَابِ) (۳۰) ★

تۆ بڵێ . ئەی خۆشەویست ، : ئەو خودایە کە ئێوە باوەڕی پێ ناکەن پەروەردگاری منەو لە وجوودا خودایە نیە ئەو نەبێ ، هەر لەسەر ئەو تەوەکولو ئیعتیماد ئەکەمو هەر بۆ لای ئەو ئەبێ گەڕانەوەی من .

★ (ولَوْ أَنَّ قُرْآناً سُيِّرَتْ بِهِ الجِبالُ ، أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الأَرْضُ . أَوْ كُلِّمَ بِهِ المَوْتى) ★

ئەو کافرانە داوای قورئانێ ئەکەن کاتێ خوێنرایەوە کێوەکان بکەونە هاتوچۆو دوور بکەونەوە لە جێگەی خۆیان ، یاخود بەسەر هەر پارچە عەرزێکی بەرزا خوێنرایەوە پارچە پارچە لە یەك بپچڕێو تەخت ببێ ، یا بەسەر هەر قەبرێکی کۆندا خوێنرایەوە مردووی قەبرەکە زیندووببێتەوەو قسەی لەگەڵدا بکرێ ! ئەی خۆشەویست تۆ بڵێ بەو کافرانە : ئەگەر ئێمە قورئانێکی وەهایش بنێرین وەکو ئێوە داوا ئەکەن هێشتا ئیمان نایەنن ؛ چونکی ئەم جۆرە داواکردنە لە رەغبەتی ئیمانەوە نیە ؛ بەڵکو لە عەنادو گاڵتەکردنەوەیە ، دڵێکیش وەها بێ بە هیچ ئاوێ تینوێتی ناشکێ ، ئەنا ئێمە کە ئەوانە نەکەین لەبەر ئەوە نیە ناتوانین .

★ (بَلْ لِلّٰهِ الأَمْرُ جَمِيعاً) ★

بەڵکو هەر رووداوێکی سەلبیو ئیجابیو عەرزیو ئاسمانیو مادیو مەعنەوی هەیە هەر بۆ زاتی خودایە سەرپاك و هەموو شتێکی پێ ئەکرێ .

★ (أَفَلَمْ يَيْأَسِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنْ لَوْ يَشاءُ اللهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعاً ؟) ★

ئایا موسوڵمانەکانو ئەوانە کە ئیمانیان هێناوە بە دینی ئیسلام بێ هیوا نەبوون لـە ئیمانی ئەم کافرە موعانیدانە هێشتا پاش ئـەم هەموو دۆژمنایەتیەیان لەگەڵ دینەکەیانا ؟ وە ئیمان نەهێنانی ئەوانەیش بـە هۆی ئەوەوەیە کە ئەگەر خودا خواست بکا هیدایەتی هەموو ئادەمیزاد ئەدا . بەڵام نیسبەت بەوان ئـەو خواستەی نیـە ؛ چونکی لـە یاسای خودادا دەرکەوتوە خـودا ئیمـانی ئینسانی موعانیدی نـەیار بۆ ڕاسـتی ناداو نەیداوە .

★ (ولا يَزالُ الَّذينَ كَفَروا تُصيبُهُمْ بِما صَنَعُوا قارِعَةٌ أوْ تَحُلُّ قَريباً مِنْ دارِهِمْ حَتّى يَأْتِيَ وعْدُ اللهِ . إنَّ اللهَ لا يُخْلِفُ الْمِيعادَ) (٣١) ★

وە ئەم کافرانە کە ئیمان نایەنن بە قورئان بە هێمنیو بە خۆشی دەوام ناکەن ، وە بە دەوام ئەو کافرانە بە هۆی ئەو کارو پیشە نامەردانەیانەوە کە بوە بە هۆی قاری خودای تەعالا لەوان یا مسیبەتو بەڵایەکیان پێ ئەگا کە بیانکوتێتەوەو تەدمیریان بکا وەکو ئەو لێدانەی کە لە ڕۆژی بەدرا لێی دان ، یا مسیبەت نازڵ ئەبێ بۆ شوێنێ کە نزیکی ماڵی ئەوانە ؛ چونکی عەشرەت بە بەڵای هاوعەشرەتی خۆی پەرێشان ئەبێ ، وە ئەم حاڵە لە سەریان دەوام ئەکا هـەتا وەعدەی خودا بە مردنیان دێتـە جێ . ئەوسا جەزای خۆیان بە تەواوی ئەبینن ؛ چونکی خودا ئەو وەعدەی داویەتی بە هەر کەسێو هەر تائیفەیێ نایشکێنێ .

★ (ولَقَدِ اسْتُهْزِيءَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَأَمْلَيْتُ لِلَّذينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ ، فَكَيْفَ كانَ عِقابِ ؟) (٣٢) ★

ئەم گاڵتەکردنە هەر بە تۆ نەبوە ئەی خۆشەویست بەڵکو بە راستی گاڵتە کرا لە لایەنی کافرەکانەوە بە چەن پێغەمبەر لە پێش زەمانی تۆدا . جا ماوەیێ مۆڵەتی ئەو کافرانەم دا وەکو یاسای خۆمە لە موڵەتدانا ، جا ئەمجار ئەوانم گرت بە عیقابو تۆڵەی ناصەواب .

★ (افَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلى كُلِّ نَفْسٍ بِما كَسَبَتْ ؟!) ★

ئایا زاتێکی زانای تەوانای وەها کە ئاگادارێو راوەستا بێ بەسەر هەموو کەسێکدا بـە کەمو زۆری ئەو ئیشەی کردوویەتی وەکوو دارو بەردێکی بێ گیانی بێ نرخە کە ئاگای لە خۆی نیە ؟!

★ (وجَعَلُوا لِلّهِ شُرَكاءَ) : ★

وە ئەم کافرانە ئەوەندە نەفامو بێ شوعوورن هاتوون بەرابەر بەو خودایە چەن هاوڕێکیان بڕیار داوە لەو بێگیانە بێ نرخانە .

★ (قُلْ : سَمُّوهُمْ ! أمْ تُنَبِّئُونَهُ بِما لا يَعْلَمُ فِي الاَرْضِ أمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ ؟) ★

ئەی خۆشەویست بڵێ بەو کەسانە کە هاوڕێیان بڕیار داوە بۆ خودا : ئەگەر ئەوانە شتێکن قابیلی ناوبردنن ناویان بۆ دانێنو ناویان بنێن بـە ناوێ کە موافیقی حاڵیان بێ ! مادام ئەمەتان بۆ ناکرێت پێم بڵێن : لەم شەریکقەراردانەدا ئێوە چ کارەن ؟ وا ئەزانن کە خودا ئاگادار نیەو نازانێ بەوەی وا لە عەرزا لەبەر ئەوە بە درۆ ئێوە ئەمانەتان داناوە ، یا ئەزانن بەوە کە خودا عالمە بەڵام هەر ئەتانەوێ بە واتەیەکی سەرزارەکی بـە بێ حەقیقەت ناویان ببەن ؟

لە واقیعدا ئەم تەقسیمە لێرەدا زۆر ڕەسایە ؛ چونکی هەرکەسێ داوای حەقیقەتێ بکا یا ڕاست ئەڵێ ئـەو حەقیقەتە هەیە ئـەوە پێویستە ئەگەر کوفری نەزانێ لەلای کەمی ناوو نیشانێکی بزانێو ناوی ڕاستەقینەی بۆ دانێ ، وە ئەگەر ئەو حەقیقەتە بە واقیعی نەزانێ یا ئەبێ هۆشیارانی ئەو شوێنە بـە نەزان دابنێو موغالەطەیان لەگەڵ بکا ، یا ئەگەر بـە زانایان دائەنێ بڵێت مەبەسم لـەم شـتە بێ حەقیقەتە هـەر ناوبردێکی دەمیـەو ڕابواردنی کاتە .

★ (بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ) ★

نە ، نە ؛ ئەمانە لەسەر ئەوە نین کە وەکوو هۆشیاران مەعبوودێکی ڕاستیان دانابێ . ئەوەندە هەیە جوان کراوە بۆ ئەو کافرانە ئەو فڕو فێڵە کـە پێشینانەکانیان بۆیان دامەزراندوون ، وە بـە هۆی ئـەو دامەزرانی ئەوانەوەو تەقلیدکردنی کوێرانەی ئەمان لـە ڕێگەی ڕاست لادراون بـە نەوعێ وەکوو مەنع کراین لە حەق نایێنەوە سەری .

★ (ومَنْ يُضْلِلِ اللهُ فَمَا لَهُ مِنْ هادٍ) (٣٣) ★

ئەم کافرانە لەبەر بەدبەختیو سەرسەختی خودا قاری لێ گرتوونو گومڕای کردوون ، وە کەسێکیش خـودا گومڕای بکـا بۆ ئـەو کەسە ڕێگەنیشاندەر نیە .

★ (لَهُمْ عَذابٌ في الْحَياةِ الدُّنْيا ولَعَذابُ الآخِرَةِ أشَقُّ ، ومَا لَهُمْ مِنَ اللهِ مِنْ وَاقٍ) (٣٤) ★

ئەمانە بۆیان هەیە سزایێ لە ژیانی دنیادا بە کوشتنو بریندار بوون

وە ناساغیو نابارى ژیان ، وە بە راستى سزاى قیامەتیان زۆر گرانترە . وە هیچ پارێزەریان نیە لە لاى خوداوە .

★ (مَثَلُ الجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ المُتَّقُونَ : تَجْرِي مِنْ تَحْتِها الاَنْهارُ . اُكُلُها دائِمٌ وظِلُّها ، تِلْكَ عُقْبى الَّذِينَ اتَّقَوْا وعُقْبى الكافِرِينَ النّارُ) (٣٥) ★

سیفەتى ئەو بەهەشتە کە وەعدەى پێدراوە لە لایەنى خوداوە بۆ ئەوانە کە خۆیان ئەپارێزن لە کارى ناشەرعى ئەمەیە کە بۆتان باس ئەکەم بەمە کە ئەڵێم : جۆبارانى جوان لە ژێریانەوە ڕەوان ئەبێ ، وە میوەى خواردەمەنى لەو بەهەشتەدا هەیە بەدەوامو سێبەریشى هەروا بەردەوامە ، جا ئەو بەهەشتە کە ئیستە باسمان کرد ئەنجامى ژیانى ئەهلى تەقوایە ، وە ئەنجامى ژیانى کافرەکانیش ئاگرى دۆزەخە .

★ (والَّذِينَ آتَيْناهُمُ الْكِتابَ يَفْرَحُونَ بِما اُنْزِلَ إِلَيْكَ) ★

ئەو کەسانە کە موسوڵمان بوون لەوانەى کتێبمان پێداون وەکو عەبدوڵلاى کورِى سەلامو هاوڕێکانى وە ئەو نەصارایە کە هەشتا کەس بوون : لە حەبەشستانا سێو دوو ، وە لە یەمەندا هەشتو ، لە نەجرانا چل . ئەمانە کەیفیان خۆش ئەبێ بەو ئایەتانە کە نازڵئەکرێن بۆ لاى تۆ چونکى ئەبوون بە هۆى دامەزراندنى دینەکەت .

★ (ومِنَ الاَحْزابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ) ★

وە لەو کۆمەڵە کیتابیانەیشە کە دەستە پێکەوە ئەتێن لە دژى تۆ بۆ دوژمنایەتى تۆ .. کەسانێ کە ئینکارى بەعزێ لەوە ئەکەن دێتە خوارەوە

بۆ لات . وەکوو ئـەو ئایەتانە کـە موخالیفی دینو ئایینی ئـەوانە ود یا موافیقە بۆ ئەوەی کە ئەوان لایان بردوە لە کیتابی خۆیان .

★ (قُلْ : إِنَّما أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللهَ ولاَ أُشْرِكَ بِهِ) ★

تۆ ئەی خۆشەویست پێیان بڵێ : من هەر ئەوەم ئەمر پێکراوە کە بەندەیی بۆ خودا بکەمو لە بەندەییدا هاوڕێی بۆ بڕیار نەدەم . وە ئەم ئەندازە هەموو پێغەمەرەکانی دنیا هاتوون بۆ خزمەتکردنی ، ئیتر ئێوە بازە مادەیێ لە ئەحکام کە موخالیفی دینی ئێوە بێ پێی رازی بن یا رازی نەبن قیمەتی نیە لـە لای من زۆربەی بایەخدانم بـە ئوصووڵی تەوحیدو ئیخلاصکردنە لە بەندەییدا .

★ (إِلَيْهِ أَدْعو وإِلَيْهِ مآبِ) (٣٦) ★

من هـەر بۆ لای خـودای هۆشـیاران بانگ ئەکـەم ، وە هـەر گەڕانەوەیشم بۆ لای ئەوە لە ڕۆژی قیامەتا .

★ (وكَذلِكَ أَنْزَلْناهُ حُكْماً عَرَبِيّاً) ★

هـەر بـەو نازڵکردنەی کە ئوصووڵو یاسای دین داگیر بکا ئـەم قورئانەمان نازڵ کردوە کە حاڵی وایە فەرمایێکە کەشفی قەزایای عالەمی ئـەکا لـە عەقیدەو بیرو باوەڕو کردەوەی چاك ، وە بـە زمانی عـەرەب ناردوومانە ؛ چونکی زمانی تۆو زمانی قەومەکەت عەرەبیە ، ئەنا لە یاسای دینا عامە بۆ هەموو ئومەتێ لە هەر شوێنێکدا بن و بە هەر زمانێ قسە بکـەن .

★ (ولَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْواءَهُمْ بَعْدَ ما جاءَكَ مِنَ العِلْمِ ما لَكَ مِنَ اللهِ مِنْ وَلِيٍّ ولا واقٍ) (٣٧) ★

وە بە راستی ئەگەر تۆ بکەویتە شوێن ئارەزووی گاورو جوولەکە کە تەقریری دینی ئەوانەو رووکردنە لە قیبلەکەیان ، وە یا ئارەزووی کافرە موشریکەکان بەم جۆرە ئەوان چی داوا ئەکەن تۆیش داوای بکەی لە خودا بۆیان بکا ئەوە لەم کاتەدا لە لای خوداوە نە دۆستو نە پارێزەرت ئەبێ •

★ (ولَقَدْ ارْسَلْنا رُسُلاً مِنْ قَبْلِكَ وجَعَلْنا لَهُمْ أزْواجاً وذُرِّيَّةً ومَا كانَ لِرَسولٍ أنْ يَاْتِيَ بِآيَةٍ إلاَّ بِاِذْنِ اللهِ لِكُلِّ أجَلٍ كِتَابٌ) (٣٨) ★

بە راستی لە پێش زەمانی تۆدا چەن پێغەمبەرمان ناردوەو هێشتوومانەوە لەناو قەومەکەیانا وە ژنو منداڵمان پێداونو رەوا نەبوە بۆ هیچ یەکێ لەو پێغەمبەرانە کە ئایەتێ بێنێ لەو ئایاتو موعجیزاتە کافرەکان داوایان کردوە مەگەر بە ئیزنی خودا • هەر ئایەتێ خواستی لەسەر بووبێ ناردوویەتی وە هەر ئایەتێ خواستی لەسەر نەبووبێ نەیناردوەو تۆیش پێویستە لەسەر رێگەی ئەوان بی وە چاوەڕێی ئایات نەکەی مەگەر خودا خۆی بیانێرێ وە بۆ هەر ماوەو کاتێ کێتابێ هەیە لە لای خوداوە ، وە هەر کێتێبێ دەستوورو یاسایەکی بوەو ئەو یاسایە بە کاری ئەو کاتو رۆژە هاتوە •

★ (يَمْحُوا اللهُ مَا يَشاءُ ويُثْبِتُ وعِنْدَهُ اُمُّ الْكِتابِ) (٣٩) ★

خودا بە خواستی خۆیەتی هەر کێتابێ ویستی لای ببا وەمەلی پێ نەکرێ لای ئەباو نەسخی ئەکاتەوە بە کێتێبێکی تر وەکو چۆن دینی نوحی بە دینی ئیبراهیم نەسخکردەوەو ، دینی ئیبراهیمی بە تەورات‌و ، تەورات

بە ئینجیلو . ئینجیل بە قورئان . وە هەر کتێبێ خواستی وابێ دەوامی پێ بدا دەوامی پێ ئەدا وەکوو چۆن قورئانی کردوە بە خاوەن دەوام تا رۆژی قیامەت . ئـەمە بـە نیسبەتی رەفتاری ئومەتەکانەوە . وە بـە نیسبەتی خودایش خۆیەوە دایکی هەموو کتێبەکانی لایە کە ناوی (لوح المحفوظ)ەو هەموو کتێبەکان لە ناویا نووسراون ، وە هیچ کام لەوانە نافەوتێن .

یاخود ئەم کافرانە حەسوودی ئەبەن بـە تۆ کـە وەها بوویت بـە رەهبەری عامو خاوەن پایەو مەقام ، وە نازانن خودای تەعالا بە خواستی خۆی هەرچی ئارەزوو بکا لە ئەوزاعی جیهان لای ئەباو شتێکی تر دێنێتە جێـگەی . شەو ئەگۆڕێ بە رۆژ . گرانی ئەگۆڕێ بە هەرزانی . بسێوە ئەگۆڕێ بە ئارامی ، نەخۆشی ئەگۆڕێ بە ساغی . بێ پایە بڵند ئەکاتەوە ، نەزان ئەکا بە زانا . ناتەوان ئەکا بە تەوانا . ئینسانی گوناهبار ئەکا بـە ئینسانێکی پاک و رووی هەڵئەسوورێنێ بۆ بیرو باوەڕی جوانو کردەوەی پەسەند ... وە ئەمانە هەموو یەکە یەکە لە لەوحی مەحووزدا نووسراون ، وە ئەسبابی مەحوی پێشوو وە داهاتنی دوایی لەگەڵ هۆکانیانا نووسراون ، وە لە لای خودایش زانستی ئەزەلی هەیەو هیچ کەمو زۆر ناگۆڕێ کـە ناوی (ام الکتاب)ە .

★ (وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ) ★

وە تۆ موبالات بە وەزعی ئەو کافرانە مەکە ، وەها دەوام ناکەن ، وە ئەو عوقووبەتانە بڕیارم داوە دێت بەسەریانا . جا یا بازێ لەو دەردانە وادەم پێداون ئەیخەینە بەرچاوتو لە ماوەی ژیانی خۆتا ئەیبینی ، وە یاخود رۆحی تۆ وەرئەگرین لە پێش ئەو کارەساتانەدا ، تۆ هیچ عەلاقەت نیە بەوانەوە .

★ (فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلاغُ وعَلَيْنَا الحِسَابُ) (٤٠) ★

ئەوەی لەسەر تۆ بێ هەر گەیاندنی فەرمانی خودایە ، وە لەسەر ئێمە حسێبی ئە کافرانەیە لە رۆژی قیامەتا .

★ (أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ؟) ★

ئایا ئەو کافرانە بە چاوی خۆیان نابینن کە ئێمە عەرزی کافرەکان کەم ئەکەینەوە لە هەموو لایەکەوەو ئەیکەین بە زەوی موسوڵمان بۆچی ئەم کارەساتانە ناکەن بە دەلیل لەسەر ناچیخبوونی دینی ئیسلام ؟

★ (واللهُ يَحْكُمُ لا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ وهُو سَرِيعُ الحِسَابِ) (٤١) ★

خودا قەزای خۆی بەجێ دێنێو کەسێ مەنعی ناکاو موراقیبو مانیع بۆحوکمی ئەو نیە وە لەگەڵ ئەمەیشا بە تالووکە حسێبی کافرەکان ئەکا لە رۆژی خۆیا .

★ (وقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ المَكْرُ جَمِيعاً) ★

بە راستی کافرەکانی پێشوو گەلێ فڕو فێڵیان لە پێغەمەرەکان کرد ، بەڵام هێزی هەموو کارێ لە فڕو فێڵی ئەوان بۆ خودایەو وا لە دەستی ئەوا ، وە بە بێ ئیزنی خودا کارێکیان پێ نەکرا ، وە هەر کارێکیش ئەوان کردبێتیان بە رەهبەرەکان لەسەر حیکمەتێکی خودا بو .

★ (يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ) ★

خودا ئەزانێ بەوەی هەر نەفسێ کەسبی ئەکاو لە عیلمی خودا دەرناچێ .

★ (وسيَعلَمُ الكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبى الدَّارِ) (٤٢) ★

وە لە پاشەڕۆژی نزیکدا کافرەکان حاڵی ئەبن ئەنجامی باش‌و ماواو مەنزڵی بە حورمەت بۆ کێ ئەبێ •

★ (ويقولُ الَّذِينَ كَفَرُوا : لَسْتَ مُرْسَلاً ! قُلْ : كَفَى بِاللهِ شَهِيداً بَيْنِي وبَيْنَكُمْ ومَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتابِ) (٤٣) ★

ئـەو کەسانە کافرن ئەوەندە بێ شوعوورو تێنەگەیشتوون لەگـەڵ ئـەم هـەموو بەرزەوەبوونی تۆداو بڵاوکردنەوەی دینـەداو زۆربوونی موسوڵمانانەدا •• ئەڵێن : تۆ لای خوداوە نەێررراوی ! بەس ئینسانێکی هەڵکەوتووی‌و کۆمەڵت لێ گردبوونەتەوە • جـا تۆ ، ئـەی پێغـەمەری خۆشەویست . بفەرموو : بەسـە خودای زانا بـە شایەت لەسـەر پایەی ریسالەتی من بۆ شایەتی‌دانو فەسڵی ئەم حوکمە لە بەینی من‌و ئێوەدا ، وە ئەو کەسانەیش کە ئەزانن بەوەی نازڵ بوە لە کتێبەکانی عیساو موسادا ـدـ ئەوانیش هەن بۆ شایەتی‌و بۆ تەئکیدی حەق لە ریسالەتی منداا •

سووڕەتی ئیبراهیم
٥٢ ئایەتە مەدەنییە

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

★ (الـر كِتابٌ أنْزَلْناهُ إلَيْكَ) ★

ئەو سووڕەتە کە بە (الر) ناوبراوە کتێبێکە ناردوومانەتە خوارەوە بۆ لای تۆ .

★ (لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُماتِ إلى النُّورِ) ★

هەتا بـەو کتێبە ئادەمیزاد دەربکەی لـە تاریکستانی بیرو باوەڕی ناپەسەندو کردەوەی ناشیرینو خوو ڕەوشتی ناهەموار بۆ لای ڕووناکی عەقیـدەو باوەڕی باش و کردەوەی شـیرینو خـوو ڕەوشتێ کـە شیاوی ئاوەدانی هۆشیار بێ .

★ (بِإذْنِ رَبِّهِمْ إلى صِراطِ العَزِيزِ الحَمِيدِ) (١) ★

ئەم تەئسیری تەمیەو ئەم دەرکردنی عالەمە لە نەزانینەوە بۆ زانستو لە خراپەوە بۆ چاکە هەر بە تەوفیقو یارمەتی پەروەردگاری ئەوانە ، ئەو نوورەیش کـە ئەوانی بۆ ئەبەی ڕێگەی خودایەکە عەزیزەو غالبو زاڵە بەسەر هـەر شتێکدا خواستی لێی بێو سوپاس و ثەنای ئەکرێ لەسـەر هەموو کردەوەیێ ئەیکات .

★ (اللهِ الَّذِي لَهُ ما في السَّماواتِ وما في الأَرْضِ) ★

وە ئەو پەروەردگارە خودایەکە ناوی ئەڵڵایەو لە بۆ ئەوە بە موڵکو تەسەرووف هەرچی وا لە عالەمی بالاو عالەمی نەوی لە ئەعیانو ئەعرازو لە زاتو سیفات •

★ (ووَيْلٌ لِلكافِرِينَ مِنْ عذَابٍ شَدِيدٍ) (٢) ★

جا مادام خودا ئەوەندە خاوەن دەستەڵاتو بەرزە هاوار بۆ ئەوانە کە باوەڕیان نیە بە بوونی ئەو خودایەو بە تەسەرووفی لە هەموو عالەما لەو سزا سەختە کە ئەوان پێی گیرۆدە ئەبن •

★ (الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الحياةَ الدُّنْيا عَلى الآخِرَةِ ، ويَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللهِ ويَبْغُونَها عِوَجاً اولئِكَ في ضَلالٍ بَعِيدٍ) (٣) ★

ئەو کەسانە کە ئیختیاری ژیانی دنیا ئەکەن بەسەر ژیانی دواییدا بەم نەوعە ئەڵێن : ژیان هەر ژیانی دنیایەو ژیانی پاشەڕۆژ نیە ، واتە باوەڕیان بە زیندووبوونەوەی رۆژی قیامەت نیە ، وە زیاد لەمە مەنعی ئادەمیزادیش ئەکەن لە ڕۆیشتن بە ڕێگەی خودایدا کە دینی ئیسلامەو بۆ دوورخستنەوەی خەڵک لەو ڕێگەیە بە لارو نابارو ناهەموار نیشانی ئەدەن ئەم جۆرە کەسانە وان لە گومڕاهیەکی دوورا •

★ (وما أَرْسَلْنا مِنْ رَسولٍ إِلاَّ بِلِسانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللهُ مَنْ يَشاءُ ويَهْدِي مَنْ يَشاءُ وهُوَ العَزِيزُ الحَكِيمُ) (٤) ★

کاتێ خودا لە ئەووەڵی سوورەتەکەوە فەرمووی : ئەم کتێبەمان نازڵ کردوە بۆ لای تۆ بۆ ئەوە کە دەریان بکەی لە تاریکی بۆ ڕووناکی ••

لەم ئایەتەدا هات ئەو نیعمەتەی تەواو کرد بەوە کە وەکوو کتێبەکەمان بۆ ناردی بە زمانی قەومەکەیشتمان رەوانە کردوە وەکو پێغەمبەرە پێشوەکان لەبەر ئەوە کە قەومەکەت بە ئاسانی لە کتێبەکەت حاڵی بین ، جا ئەفەرمووێت : ئێمە هیچ پێغەمبەرێکمان نەناردوە بە زمانی قەومەکەی خۆی نەبێ بۆ ئەوە بە ئاسانی بەیانی مەقسوودو حەقیقەتی دینەکەیان بۆ بکا ، جا ئەوسا خودای تەعالا لەسەر گومڕاکردنی هەرکەسێ ببێ گومڕای ئەکاو لەسەر هیدایەتدانی هەرکەسێ ببێ هیدایەتی ئەدا ، وە بە دەلیلی گەلێ ئایەت لەم مەوزووعەدا خودا هەر خاوەن عیناەکان گومڕا ئەکا ، وە هەرکەسێ مەیلی گەڕانەوەی لای خودای ببێ هیدایەتی ئەدا ، وە خودا خاوەن عیزەتو خاوەن حیکمەتە .

★ (ولَقَدْ ارْسَلْنا مُوسى بِآيَاتِنا : أنْ أخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُماتِ إلى النُّورِ ، وذَكِّرْهُمْ بِأيَّامِ اللهِ إنَّ في ذلِكَ لَآياتٍ لِكُلِّ صبَّارٍ شَكُورٍ) (٥) ★

بە راستی ئێمە موسامان نارد بە سیفەتی ریسالەتو پێغەمبەری پێمان وت : قەومەکەی خۆت دەربکە لە تاریکستانی نەزانیو عیبادەتی بتەکانی زەمانی فیرعەون بۆ لای رووناکی تەوحیدو خودا بەیەکدانان ، لەگەڵ چەن ئایەتدا ، وەکو : دەستی رووناکی چراوێنەو ، عاسای جادووخۆرو ، باقی موعجیزات ، وە ئەو رۆژانە کە خودای تەعالا بۆ یارمەتی پێغەمبەران ئوممەتەکانی فەوتاند ، بە راستی هەیە لە یادئاوەری سەرگوزەشتەی گەلە ستەمکارەکاندا چەن دەلیل لەسەر ئەوە خودا یارمەتی حەق ئەداو ئەم دەلیلانە بۆ ئەو کەسانەیە خۆگرنو سوپاسی خودا ئەکەن .

★ (وإذْ قالَ مُوسى لِقَوْمِهِ : اذْكُروا نِعْمَةَ الله عَلَيْكُمْ إذْ أنْجاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسومُونَكُمْ سُوءَ العَذابِ ، ويُذَبِّحُونَ أبْناءَكُمْ ويَسْتَحْيُونَ نِساءَكُمْ وفي ذلِكُمْ بَلاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ) (٦) ★

وە باسی ئەوە بکە کە موسا فەرمووی بە قەومەکەی : یادی نیعمەتی خودا بکە لەسەرتان لەبەر ئەوە رزگاری کردن لە دەستەو بەستەی ستەمکاری فیرعەون کە رەفتاریان ئەکرد لەگەڵ ئێوەدا بە سزاداتتان بە سزایەکی ناشیرینو جگەرسووتێن ؛ وە تێرینەکاتانیان سەرئەبڕیو مێینیەکاتانیان بە زیندوویی ئەهێشتەوەو لەم موعامەلە ناهەموارەدا ئیمتیحانێکی زۆر گەورە هەبو بۆ ئێوە .

★ (وإذْ تَأذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لأَزِيدَنَّكُمْ ولَئِنْ كَفَرْتُمْ إنَّ عَذابِي لَشَدِيدٌ) (٧) ★

وە باسی ئەوە بکەن کە خودا ئیعلانی کردوە بە وەحی بۆ لای من ئەگەر ئێوە سوپاسی ئەو نیعمەتانی خودایە بکەن نیعمەتو مایەتان بۆ زیاد ئەکا ، وە ئەگەر ئێوە کوفری نیعمەتەکانی بکەن جا بە راستی سزای ئێمە سەخت ئەبێ لەسەرتان .

★ (وقالَ موسى : إنْ تَكْفُرُوا أنْتُمْ ومَنْ فِي الأَرْضِ جَمِيعاً فَإنَّ اللهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ) (٨) ★

وە موسا فەرمووی : ئەم ئامۆژگارییانەی ئێوە کە ئەکرێ لە لایەنی خوداوە لەبەر قازانجی خۆتانەو عائیدی خودا نیە ؛ چونکی خودا بێ باکە لە ئەهلی عالەمو ئەگەر ئێوەو هەموو ئەهلی عەرز سەرانسەر کوفری خودا

بکەنو دان نەنێن بـە بوونی خودادا خودای تەعالا بێنیازەو بێ باکـەو سوپاسو ستایشی بۆ ئەکرێ لە فریشتەکانەوەو لە عەینی حالاً لە ستایشی فریشتەکانیش هەر بێ باکە .

★ (أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ : قَوْمِ نوحٍ وعادٍ وثَمُودَ والَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لا يَعْلَمُهُمْ إِلاَّ اللهُ) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست بفەرمو بەو کافرانە : ئایا ئەخباری ئەو قەومانە کە لە پێش ئێوەدا بوون نەگەیشتوە بە ئێوە ؟ یانی قەومی نوحو قەومی هود کە نەتەوەی عاد بوونو ، قەومی صالح کە نەتەوەی ثەمود بوون . وە ئەخباری ئەو قەومانەیش کە لە پاش ئەوان بوون وە ئەوەندە زۆر بوون کە خودا نەیێ کەس نایانزانێ .

★ (جاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالبَيِّناتِ فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْواهِهِمْ) ★

کە ئەم قەومانە پێغەمەرەکانیان هاتن بۆ لایانو چەن موعجیزەیان بۆ هێنان کەچی ئەوان لـە قینو قاردا دەستی خۆیان ئەبرد بۆ ناو دەمیانو ئەیانگەزت بەرابەر بەو پێغەمەرانە .

★ (وقالُوا : إِنَّا كَفَرْنا بِما أُرْسِلْتُمْ بِهِ وإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ) (٩) ★

وە ئـەو قەومە نامەردانە وتیان بـە پێغەمەرەکان : ئێمـە کافرو بێ باوەڕین بەو دینە کە ئێوە پێی رەوانەکراون ، وە ئێمە بە راستی واین لە دووڵیو گومانا لەو ئاینەدا کە ئێمەی بۆ بانگ ئەکەن بە دووڵییەکی دڵ ناڕەحەتکەر .

★ (قالَتْ : رُسُلُهُمْ أفي اللهِ شَكٌّ ؟! فاطِرِ السَّماوَاتِ والأَرْضِ يَدْعوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ ويُؤَخِّرَكُمْ إلى أجَلٍ مُسَمًّى) ★

جا پێغەمەرەکانیش فەرموویان بە قەومەکانیان : ئایا گومانو دوودڵی هەیە لە وجوودی خودایەکدا کە خالیقی ئاسمانەکانو عەرزەو ئەویش بانگتان ئەکا بۆ ئەوە کە تاوانتان ببەخشێ وە ئەو نافەرمانیانە کە وان لە بەینی خۆتانو خودادا عەفوی بکاو ماوەی ژیانو خۆشیتان دوا بخات هەتا وادەیەکی دیاریکراو ، واتە لە عومرتان زیاد بکاو بە شێوەیەکی جوانیش بتانژیێنێ •

★ (قالوا : إنْ أنْتُمْ إلاَّ بَشَرٌ مِثْلُنا تُرِيدونَ أنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كانَ يَعْبُدُ آباؤُنا : فأْتُونا بِسُلْطانٍ مُبِينٍ) (١٠) ★

ئەو قەومە بێ شوعوورانەیش لە باتی وەرگرتنی فەرموودەی پێغەمبەرەکان وتیان پێیان : بەس قسە بکەن ! ئێوە هیچ نین ئەوە نەبێ کە ئادەمیزادێکی وەکو ئێمە بێ کەمو زیاد ، وە ئەتانەوێ ئێمە مەنع بکەن لە عیبادەتکردن بۆ ئەو بتانە کە باوکو باپیرەی ئێمە عیبادەتیان بۆ کردووون ، ئەنا ئەگەر راست ئەڵێن ئێوە لە پێغەمبەرانی خودان دە بێن بۆ لامان بە دەلیلێکی رووناکو ئاشکرا لەسەر پێغەمبەرایەتی خۆتان ، وە ئەو دەلیلانە لەو ئەشیا مادییاتە بێ کە هەموو کەسێ قەناعەتی پێ بکا • (سبحان الله !) قەومی ئەموود ئەگەر قەناعەت بە وشترێ نەکا لە بەرد بێتەدەرەوە لە بەرچاویانا ئەبێ ئیتر چ موعجیزەیەکی تریان بۆ بێنێ ؟!

★ (قالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ : إنْ نَحْنُ إلاَّ بَشَرٌ مِثْلُكُمْ ، ولَكِنَّ اللهَ يَمُنُّ على مَنْ يَشاءُ مِنْ عِبادِهِ) ★

جا پێغەمەرەکان لە وەڵامی قسەی ئەوانا فەرموویان : راست ئەڵێن ، ئێمــە ئادەمیزادێکی وەکــو ئێوەین لەسەر صوورەتو عادەتی ئادەمیزادا بەڵام ئەمە نابێ بە مانیعی ئەوە کە ئێمە ببین بە پێغەمەر ؛ چونکی خودای تەعالا منەت ئەخاتە سەرشانی هەرکەسێ خواستی لێ ببێ لە بەندەکانی •

★ (ومَا كانَ لَنَا أنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطانٍ إلاَّ بِإِذْنِ اللهِ وعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ المُؤْمِنونَ) (١١) ★

وە ئەو نەوعە موعجیزانەیش ئێوە داوای ئەکەن بە دەستی ئێمە نیە ، ئێمە مەجالی ئەوەمان نیە کە بێینو موعجیزەی زۆر گەورە بۆ ئێوە بێنین بە ئیزنی خودا نەبێ ، وە ئێمە هەر پشت بە خودا ئەبەستینو تەوەکولمان هــەر لەسەر ئەوە لــە دامەزراندنی دڵی خۆمانو هەر کەسێ بیەوێ دڵی رووناك بکاتەوە با هەر لەسەر خودا تەوەکول ببەستێو هەموو موسوڵمانان با پشت بە خودا ببەستن •

★ (وما لَنَا ألاَّ نَتَوَكَّلَ على اللهِ وقَدْ هدانَا سُبُلَنَا ولَنَصبِرَنَّ على ما آذَيْتُمونَا ؟ وعَلَى اللهِ فَلْيَتوكَّلِ المُتَوَكِّلونَ) (١٢) ★

چیمان دەست ئەکەوێ لەوەدا کــە تەوەکول نەکەین لەسەر خودای تەعالاو وەلحاڵ هیدایەتی داوین بۆ گــەلێ رێگەی وا کــە بیانکەین بــە دەلیلی گەورەیی خوداو دڵمان پێی دابمەزرێ ؟ وە بە راستی ئێمە مادام رێگەی خوداناسیو رەزای ئەومان دەسکەوت ئیتر هــەرچی بەسەرمانا بێت خۆمان ئەگرینو صەبر ئەکەین لەسەر هەر کارێ کە ئێوە ئازاری ئێمەی پێ بدەن ، وە با هەر لەسەر خودا تەوەکول بکەن ئەو کەسانەی کە خواستیان لەسەر تەوەکول بەستنە •

★ (وقالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ : لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا !) ★

وه ئەو کافرانه وتیان ، به پێغەمبەرەکانیان (واته هەر قەومێ به پێغەمبەری خۆی) : یا ئەبێ بگەڕێنەوه بۆ سەر میللەتو ئایینی ئێمه ، یا حەتمەن لەم ولاتی خۆمانه دەرتان ئەکەین ! جا لەو کاتی تەنگو چەڵەمەدا .

★ (فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ) (١٣) ★

خودا وەحی کرد بۆ سەر پێغەمبەرەکان کە بە تاقیق ئەو گەله ستەمکارانه لەناو ئەبەین .

★ (ولَنُسْكِنَنَّكُمُ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ) ★

وه بێ گومان ئێوه دائەمەزرێنم لە ولاتەکەدا پاش لەناوبردنی ئەوان .

★ (ذٰلِكَ لِمَنْ خافَ مَقامِي وخافَ وَعِيدِ) (١٤) ★

وه ئەم یاسا هەر بۆ ئەو پێغەمبەرانه نیه بەڵکو بۆ هەر ڕەهبەرێکه که بترسێ له گەورەیی مەقامی منو بترسێ له هەڕەشەکانم .

★ (واسْتَفْتَحُوا) ★

وه هەموو ئەو پێغەمبەرانه داوای فەتحو کار گوشادییان کرد له خودای میهرەبان .

★ (وخابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ) (١٥) ★

وه لە ئەنجامی ئەو پارانەوەدا نائومێد بوو رووی کرده شکانو

توانەوە هەموو ستەمکارێکی وا کە عەنادی لەگەڵ خوداو رەهبەرانا کرد •

★ (مِنْ ورائِهِ جَهَنَّمُ ویُسْقی مِنْ ماءٍ صدِیدٍ) (١٦) ★

وە بێجگە لـە فەوتانیان لـە دوای فەوتانی هەرکام لەوان دۆزەخو سزادانەوە ئاوی پێ ئەدرێ لە ئاوی زرنچك ئاوی ئەهلی دۆزەخ • پەنا بە خودا !

★ (یَتَجَرَّعُهُ ولا یَکادُ یُسِیغُهُ) ★

بە زۆر ئەیەوێ بیخواتەوەو لەوانە نیە گەوارایێ لە قوڕگیا •

★ (ویَاْتِیهِ المَوْتُ مِنْ کُلِّ مَکانٍ) ★

وە حاڵیان لە دۆزەخدا ئەوەندە ناهەموار ئەبێ هەر کام لەوان لە هەموو لایەکەوە مردنیان بەسەردا ئەبارێ ، واتە ئازارو باری ناهەمواری وایان بەسەردا دێ ئەگەر لە دنیادا بوایە ئەبوون بە هۆی مردن ئەوەندە بە شیددەتو ئازارداراە •

★ (ومَا هُوَ بِمَیِّتٍ) ★

لەگەڵ ئەو هەموو سزاو ئازارو هاتنی هۆی مردنەدا ئەو نامرێو مردوو نیە ؛ چونکی چەرخی مردن رابوردوە •

★ (ومِنْ وَرائِهِ عَذابٌ غَلِیظٌ) (١٧) ★

وە لە هەموو کاتێکی ناهەمواری وادا کە بەسەریانا دێ لە پاش ئەو حاڵە سزایەکی قورسترو نابارتر لە سزا پێشوەکەیان بۆ دێ !

★ (مَثَلُ الَّذِینَ کَفَرُوا بِرَبِّهِمْ : أعْمالُهُمْ کَرَمادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّیحُ فِي یَوْمٍ عاصِفٍ) ★

سیفەتو حاڵی ئەو کەسانە کە کوفریان کردوە بە خودای خۆیان ئەمەیە کە ئەڵێم : کردەوەی چاکەی ئەوان وەکو خۆڵەمێشێ وایە کە با بە هێز هەڵی بگرێ لە ڕۆژی بای بەهێزا کە لە کاتی زستانا پێی ئەڵێن ڕۆژی وەیشومە وە لە کاتی هاوینا پێی ئەڵێن ڕۆژی گەردەلوول .

★ (لا يَقْدِرونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلى شَيْءٍ) ★

تەوانا نین لە ڕۆژی قیامەتا لە جەزای ئەو کردەوەدا کردوویانە لەسەر هیچ ئەندازەیێ کەمو زۆر ،چونکی بە هۆی ئەوەوە کە بیرو باوەڕیان وا بوە کە جەزا نیەو قیامەت نیە کردەوەکەیان زایە بوە .

★ (ذٰلِكَ هوَ الضَّلالُ البَعِيدُ) (١٨) ★

جا ئەم گومڕاهیو بەدبەختیە بە راستی گومڕاهییەکی زۆر زۆر دووڕە لە ڕێگەوە .

★ (أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللهَ خَلَقَ السَّماواتِ والأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ ويَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ؟) (١٩) ★

تۆ نابینی ، ئەی ئینسانی کافر ، هەرکەسێ هەیو هاوڕێکانیشت نابینن کە ئەو پەروەردگارە کە ناوی (الله)یە هەموو ئاسمانەکانو عەرزی دروستکردوە لە نەبوونەوە بە حیکمەتو لە بەر ریعایەتی ڕاستی کەچی ئێوە لە ڕاستی لائەدەن ؟ جا بزانن خودا وەکو عالەمی دروستکردوە دەستی بەسەر ئێوەیشا ئەڕوا ، ئەگەر خواستی هەبێ ئێوە لەناو ئەباو مەخلووقاتێکی تازە دێنێتە ڕووی کار ، ئەتوانێ هەمووتان بە بورکانێ وێن بکا لە پاشا خەڵکێ تر بێن وڵات ئاوەدان بکەنەوە ، یا ئەتوانێ دوژمنێ زاڵ بکا بەسەر ئێوەداو ئێوە دەربکاو خۆیان لە وڵاتەکەدا دابنیشن .

★ (ومَا ذلِكَ على اللهِ بِعَزِيزٍ) (٢٠) ★

وە ئەم ئالّو گۆڕە شتێکی گران نیە لای خودا •

★ (وبَرَزوا لِلهِ جَمِيعاً ، فَقالَ الضُّعَفاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا : إنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعاً فَهَلْ أنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عذابِ اللهِ مِنْ شَيْيءٍ ؟ قالُوا : لَوْ هدانَا اللهُ لَهدَيْناكُمْ ، سواءٌ علَيْنا أجَزِعْنا أمْ صَبَرْنا ما لَنَا مِنْ مَحِيصٍ !) (٢١) ★

واتە لە رۆژی قیامەتا هەموو کافرەکان دێنە مەیدانەوەو هەموویان بە جارێ سزا ئەدرێن ، جا لەو کاتەدا ئینسانە داماوەکانی دنیا ئەڵێن بە خاوەن دەستەکان : ئێمە لە دنیادا شوێن ئێوە کەوتبووین ئایا ئیستە ئێوە چاری شتێکمان بۆ ئەکەن لە سزای خودا ؟ گەورەکانیش لە وەڵامی ئەوانا ئەڵێن : ئەگەر خودا هیدایەتی ئێمەی بدایە بۆ گەیشتن بە ئیمان ئێمەیش هیدایەتی ئێوەمان ئەدا بۆ ئیمان ، بەڵام لەبەر عەنادکاریو سەرسەختی خۆمان خودا هیدایەتی ئێمەی نەدا ، ئێوەیش مادام کەوتنە شوێن ئێمە وا وەکوو ئێمە بەدبەخت بوون ، ئیتر تازە کار لە دەست دەرچوە . بێ فەرقە بۆ ئێمە نارەحەتی بکەین یا خۆمان بگرین ، ڕێگەی لادانمان لە دۆزەخ نیە •

★ (وقالَ الشَّيْطانُ ، لمَّا قُضِيَ الأمْرُ : إنَّ اللهَ وعَدَكُمْ وعْدَ الحَقِّ ووَعَدْتُكُمْ فاَخْلَفْتُكُمْ ، وما كانَ لِي علَيْكُمْ مِنْ سُلطانٍ إلاَّ أنْ دَعَوْتُكُمْ فاسْتَجَبْتُمْ لِي) ★

وە شەیتانیش کە پێشەوای هەموو گومڕاهانە پاش ئەوە حیسابو کیتاب بڕایەوەو فەرمان درا بەوە ئەهلی بەهەشت بڕۆنە بەهەشتو ئەهلی

دۆزەخ بڕۆنە دۆزەخ •• ئەڵێ بـە پەیڕەوەکانی خۆی : ئـەی رەفیقان ! خودای تەعالا وەعدەی بەهەشتی پێدان بەرابەر بە ئیتاعەی فەرمانی ئەو بە وەعدەیەکی راستی واقیعی ، وە منیش باسی ئەوەم بۆ کردن کە نە خودا هەیەو نە رەهبەر نە ئایینو نە مەسئوولییەت ، وە پێویستە ئێوە بژین وەکو باقی گیانلەبەران وە هەر وەختێ مەحو ئەبنەوە ، وە یا ئەگەر زیندووکرانەوە بتەکاتتان تکاتان بۆ ئەکەن ، وە کەوتنە شوێن من ، وە لە ئەنجاما ئەوەی من پێم وتن هەمووی درۆو بێ مایە بو ، وە لە عەینی کاتدا من هیچ هێزو تەوانایەکم نەبو بەسەر ئێوەدا ، بەس هەر ئەوەندە بوو من وەعدەم پێدان بەو جۆرە کە باسم کردو ئێوەیش کەوتنە شوێنم •

★ (فَلا تَلومُونِي ولومُوا أنْفُسَكُمْ) ★

دەی ئیتر ئێوە سەرزەنشتی من مەکەن بەڵکو سەرزەنشتی خۆتان بکـەن •

★ (ما أنا بِمُصْرِخِكُمْ ومَا أنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ) ★

من لەوانە نیم ئێوە پەنا بدەم لە سزای دۆزەخ ، وە ئێوەیش لەوانە نین کە من پەنا بدەن •

★ (إنِّي كَفَرْتُ بِما أشْرَكْتُمُونِي مِنْ قَبْلُ) ★

بە راستی من مونکیرم و بێ ئیعتینام بەو ئیشراکی ئێوەیە بۆ من ، وە بەو ئیعتیمادتانە لەسەر من وە من ئەوەندە بووم کە ئێوەم هەڵخەڵەتان •

★ (إنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عذاب" أليم") (٢٢) ★

بە راستی من ستەمکار بووم لـە خۆم کە خۆم لـە فەرمانی خودا دەرچووم ، وە ستەمیشم کـرد لـە ئێوە کـە ئێوەم هەڵخەڵەتاند ، وە

ئێوەیش ستەمتان کرد لە خۆتان کە بە بێ شوعووری کەوتنە شوێن خەیالآتو وەعدەی من ، وە هەردووڵامان ستەمکارینو بە ڕاستی ستەمکارەکانیش سزایەکی سەختیان هەیە لە ئیمڕۆ بەدواوە •

★ (وَادْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ) (٢٣) ★

وە ئەو کەسانەیش کە ئیمانیان هێناوەو کردەوەی باشیان کرد خرانە ناو چەن بەهەشتێکەوە کە جۆبار لە ژێر دارەکانیانەوە ڕەوان ئەبنو هەتا هەتایە ئەمێننەوە لەو بەهەشتانەدا بە ئەمرو فەرمانی خودای خۆیانو فریشتەکان ڕێزیان ئەگرن بە سەلام لێکردنیانو لە ناو خۆیشیاندا تەحییەو ئیحتیرامیان لە یەك بە پێشکەشکردنی سەلامە •

★ (أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللهُ مَثَلاً ؟ : كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ) (٢٤) ★

ئایا نازانی خودای تەعالا چلۆن تەشبیهی بەلیغی مەقبوولی داناوە ؟ هاتوە تەشبیهی کەلیمەی جوانو وتاری خێرداری کردوە بە درەختێکی سایەو بەرداری بۆشناخ کە بنەکەی بە ڕەگە درێژە ئەستوورەکانیەوە دامەزراوە لە بنی عەرزاو لقەکانیشی بەرزەوە بوونو ڕۆییون وان لە ئاسمانا بای سەفای ڕەحمەت ئەیانلەڕێنێتەوەو هەر دەمێ تازە ئەبنەوە وە بە هیچ جۆرێ بای فەنا لێیان ناداو لەگەڵ خولوودی ئەرواحدا بەردەوامن •

★ (تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا ؟) ★

وە بەری خۆی ئەدا بە موستەحەقان لە هەموو کاتێکدا بە ئیزنی خودای خۆی •

★ (وَيَضْرِبُ اللهُ الاَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ) (٢٥) ★

وە خودای تەعالا ئەم جۆرە تەشبیهانە بەیان ئەکا بۆ ئادەمیزاد بە هیوای ئەوە کە بیر بکەنەوە لە مەفهووماتاو رێگەی خۆیان بە راستی بزانن و بە سەریا بڕۆن •

★ (ومَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ : كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الاَرْضِ ، ما لَها مِنْ قَرارٍ) (٢٦) ★

وە نموونەی کەلیمەی پیسیش وەکو درەختێکی پیسی بێ سوود وایە کە کاتێ دەستی بۆ ببەی بە ئاسانی هەڵبکەنرێ لە چینە سەروەکەی عەرزەوەو بە تەبیعەتی خۆی لە بەر ئەوە کە رەگی نەڕۆیشتوەتە خوارەوە بە عەرزا ، (کانە) راوەستانی نەبوە ، وە یا شیاوی ئەوە نیە کە راوەستانی بێ لە عەرزا •

خاوەن تەفسیرەکان لە تەفسیری (کلمەی طیبە)و (کلمەی خبیثە)دا چەن بیرێکیان دەربڕیوە ، فەرموویانە : کەلیمەی طەیبە بریتیە لە کەلیمەی تەوحید (لا الە الا اللە)و بانگکردنی ئادەمیزاد بۆ دینی ئیسلامو پەیڕەوی حەزرەتی محەمەد (د) وە یا قورئانی پیرۆز • وە کەلیمەی پیسیش بە پێچەوانەی ئەوانەوەیە کە کەلیمەی ئیشراکە ، وە یا بانگکردنە بۆ کوفرو لادان لە دینی ئیسلامو ئەو کیتابانە کە خیلافی قورئانی پیرۆزن • وە لە واقیعدا هەردوو کەلیمەکە گەلێ مەعنایان هەیەو بە

عیبارەتێکی گشتی هەر کەلیمەیێ بەختەوەری بدا بە خاوەنەکەی ئەوە لە کەلیمەی جوانو پاکەو هەر کەلیمەیەکیش بەدبەختی بگەیەنێ ئەوە بـە کەلیمەی پیسو خراپ دائەنرێ •

تەوحیدو ، تەعلیم ، ئەذکارو ، ئەوراد .
تەرحیبو ، ئیکرام ، ئیصلاحی عیباد ،
نەشری ئادابی کۆمەلآیەتی
یانی ئارامیو خۆش تەبیعەتی •••
وێنەی ئەمانەیش لە طەیبیاتن ،
باقی خەبائیث شەیتانییاتن •

★ ★ ★

★ (يُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ آمَنوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الحَيَاةِ الدُّنْيا وفِي الآخِرَةِ ، ويُضِلُّ اللهُ الظَّالِمِينَ ، ويَفْعَلُ اللهُ ما يَشاءُ) (٢٧) ★

جا بە موناسەبەی کەلیمەی طەیبەو کەلیمەی خەبیثەوە خودای تەعالا ئەم ئایەتەی فەرموو بەم جۆرە قەولی ثابت بێ بە وێنەی کەلیمەی طەیبەو کەلیماتی گومڕاهەکانیش ببێ بە کەلیمەی خەبیثە •

واتە : خودای تەعالا بە تەئکیدو ئیهتیمام دامەزران ئەدا بەوانە کە ئیمانیانن هێناوە بە دینی ئیسلام بە هۆی تەلەفوزکردنیان بە قەولێ کە دامەزراوە بە دەلیلو بورهان وەکو (لا اله الا الله محمد رسول الله)یە لە ژیانی دنیاداو لە پاشەڕۆژیشدا ، یانی ئەگەر لە دنیادا ئەهلی ئیمان گیرۆدە بین بە فیتنەی کافرانو ستەمکارانو بەلآو گێژەڵووکەی دەوران هەر لەسەر

(لا اله الا الله) دەوام ئەکەنو هەموو شتێ لە خوداوە ئەزانن . وە ئەگەر لە بەر سەربڕینیشدا بن لەم کەلیمە لا نادەن .

هەروا کاتێ لە پاشەڕۆژیشدا گیرۆدە ببنو بکەونە مەیدانی پرسیار لە قەبرا لە لایەنی فریشتەکانی پرسیارەوە لە وەڵامیانا ئەڵێن : (لا اله الا الله محمد رسول الله) هەروا لە رۆژی مەحشەرا زیکریان ئەم کەلیمەیەو بەم کەلیمە پیرۆزانە رزگار ئەبن .

(عن البراء ـرضـ عن النبي ـصـ قال المسلم اذا سئل في القبر يشهد ان لا اله الا الله وان محمدا رسول الله ، ذلك قوله « يثبت الله الذين آمنوا بالقول الثابت في الحياة الدنيا وفي الآخرة » رواه البخاري وأبو داود والترمذي . ولفظه : « يثبت الله الذين آمنوا بالقول الثابت في الحياة الدنيا وفي الآخرة » قال في القبر اذا قيل : من ربك ، وما دينك ، ومن نبيك ؟)

جا مەعنای ئایەتەکە ئەمەیە کە خودای تەعالا تەوفیقی موسوڵمان ئەدا بۆ وەڵامدانەوە لەسەر ئەو پرسیارانە لە قەبرەکەیا کە وتیان : خودای تۆ کێیە ؟ ئەڵێت : خودای من ئەللایە . وە کە وتیان : دینت چیە ؟ ئەڵێ : دینو ئایینم ئیسلامە . وە کە وتیان : پێغەمبەرت کێیە ؟ ئەڵێ : پێغەمبەرم محەمەدە ـدـ .

لەم حەدیثە شەریفەوە دەرکەوت کە حەرفی (ب) لە (بالقول الثابت)دا بۆ سەببییەتە . واتە خودا بە هۆی ئەم وتارە دامەزراوە جوانەوە موسوڵمانان رزگار ئەکاو دایانئەمەزرێنێ لە دنیاو لە قیامەتا ، وە نە لە بەڵای دنیاداو نە لە پاشەڕۆژا خوداو پێغەمبەری خودایان لە بیر ناچێ . هەروا ستەمکارەکانیش گومڕا ئەکا بە وتاری بێ ئەساس لە هەردوو دنیادا وە خودا خواستی هەرچی بێ ئەیکات .

★ (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللهِ كُفْراً وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دارَ البَوارِ (٢٨) ، جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَها وَبِئْسَ القَرارُ ؟) (٢٩) ★

ئایا تەماشا ناکەی‌و نارِوانی بۆ ئـەو کەسانە کـە سوپاسی نیعمەتی خودا لەسەریان بو گۆڕییان بە ناسوپاسی‌و بە خۆیان دەسبەردار نەبوون بەڵکو گەلەکەیشیان خستە ناو خانەو ماڵی هەلاکەوە کە بریتییە لە دۆزەخ ئەرِۆنە ناوی‌و چێگەو قەرارگایەکی خراپە ؟

★ (وَجَعَلُوا لِلهِ أَنْداداً لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ) ★

وە ئـەم کەسە ناپیاوانە بڕیاری عیبادەتی چـەن بتێکیان دا لەسەر گەلەکەیان بۆ ئەمە کە ئەو بتانە بە بەندەیی‌کردن بۆیان ئادەمیزاد گومڕا بکەن لە رۆیشتن بە رێگەی خودا بەیەکناسی‌و بەندەیی ئەودا •

★ (قُلْ : تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ) (٣٠) ★

تۆ ، ئەی خۆشەویست ، پێیان بڵێ : بۆ خۆتان رابوێرن چەن رۆژێ ، بە راستی ئەنجامی گەرِانەوەتان بۆ لای ئاگری دۆزەخە •

ئەم ئایەتە هاتوەتە خوارەوە لە شانی پیاوە گەورەکانی کافری مەکەدا وەکو پیاوانی (بني امیه)و (بني مغیره) ئەمانە وەختی خۆی لە مەکەدا دامەزراوو خاوەن نانو خاوەن شان بوونو بە هۆی زیارەتی بەیتوڵڵاوە گەلێ ئیستیفادەیان کرد پاش ئەوە کە خودا حەزرەتی محەمەدی رەوانە کرد بە دینی تەوحید لە باتی ئەوە ئیمان بێنن‌و خزمەتی دینی ئیسلام بکەن کەوتنـە دوژمنایەتی دینی ئیسلام‌و گـەلێ تەئییدی بتپەرستییان کـردو گەلەکەیان خستە ئەدا بۆ بتپەرستی هەتا خودا بەنی موغیرەی لە رۆژی بەدرا شکاندو لـە ناوی بردن‌و بـەنی ئومەییەیش ماوەیێ مانـەوە ، ئـەوەیان موسوڵمان بوو موسوڵمان بوو باقی ئەوانیش لەناوچوون •

★ (قُلْ لِعِبادِيَ الَّذينَ آمَنُوا : يُقيمُوا الصَّلاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْناهُمْ سِرّاً وَعَلانِيَةً مِنْ قَبْلِ أنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لا بَيْعٌ فيهِ وَلا خِلالٌ) (٣١) ★

ئەی خۆشەویست بفەرموو بەو بەندانەم کە ئیمانیان هێناوە : با نوێژەکانیان بە باشی بەجێ بێنن و خەرج بکەن لەو رۆزییە پێمداون لە رێگەی خودادا بە پەنامەکی و ئاشکرا لە پێش ئەوەدا کە رۆژێ بێتە پێشەوە نە بەیعو مامەڵەی تیا بێ و نە برایەتی و دۆستی .

★ (اللهُ الَّذي خَلَقَ السَّماواتِ وَالأَرْضَ وَأنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَراتِ رِزْقاً لَكُمْ) : ★

خودا خودایەکی وایە ئاسمانەکان و عەرزی دروستکردوەو لە لای ئاسمانەوە ئاوی بارانی رژاندوەتە خوارەوەو بەو ئاوە بەش و بارەیەکی زۆری دەرکردوە لە عەرز بۆتان هەتا بێ بە رۆزی ژیوار بۆ ئێوە .

★ (وَسَخَّرَ لَكُمُ الفُلْكَ لِتَجْرِيَ في البَحْرِ بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الأَنْهارَ) (٣٢) ★

وە کەشتی رام کردوە بۆ ئێوە هەتا هاتوچۆ بکا لە دەریادا بە فەرمانی خودا ، وە ئەم هەموو روبارە نازارەیشی بۆ رام کردوون .

★ (وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالقَمَرَ دائِبَيْنِ) ★

وە رۆژو مانگی رام کردوە بە درێژی کات بۆ رووناکی بەر چاوی ئێوە لە کاتەکانتانا ..

★ (وسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ والنَّهارَ) (٣٣) ★

وە شەوو رۆژیشی رام کردوە بۆتان بۆ حەولدان بە شوێن ژیواراو بۆ ئاسایشی لەش تا قابیل بێ بۆ گەڕانەوە بۆ سەر کارکردن .

★ (وآتاكُمْ مِنْ كُلِّ ما سَأَلْتُمُوهُ) : ★

وە خودا پێیداون لـە هەموو نەوعە شتێ داواتان کردوە بە زمانی وتار ، یا بە نیازمەندی تەبیعەتی ئینسانی گەلێ دەرمان هەیە کە ئینسان بە خەیاڵیا نایێو خودا ئیلهامی کردوە بۆ بازێ ئینسان هەتا پەیدای بکەنو ئەڕۆن لە کێواناو لە شوێنی تایبەتیدا ئەیدۆزنەوە .

★ (وإنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللهِ لا تُحْصُوهَا) ★

ئەگەر ئێوە بتانەوێ نیعمەتەکانی خودا ژمارە بکەن ناتوانن هەموویان باس بکەن .

★ (إنَّ الإنْسانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ) (٣٤) ★

بە راستی ئینسان ستەمکارە لەبەر تەرکی سوپاسی نیعمەتو زۆر مایلە بە ئینکاری نیعمەتی پەروەردگاری خۆی .

★ (وإذْ قالَ إبْراهِيمُ : رَبِّ اجْعَلْ هذا البَلَدَ آمِناً واجْنُبْنِي وبَنِيَّ أنْ نَعْبُدَ الأَصْنَامَ) (٣٥) ★

باسی ئەوە بکە کە ئیبراهیم ـدـ لە پاش ئەوە کەعبەی دروست کرد پارایەوە لە خوداو عەرزی کرد : پەروەردگارا ئەم شارەو ئەم ئاوەدانیە کە تۆ منت لە بوونیان ئاگادار کردوە لە ئیستە بەدواوە وە ئەوانەی کە لەم ولاتەدا ئەبن ئەمنیان بکە لـەو نەوعە دەردو بەلایەو لەو نەوعە خراپو

وێرانیە کـە بەسەر باقی ولاّتەکانا دێت هـەتا عالەم بزانن ئـەم خانووی کەعبەتوللاّ خانوویەکی پیرۆزدو رەمزی ریسالەتو یەکیەتی موسولمانانەو منو ئەولادەکانم دوور بخەرەوە لەوەی کە بەندەیی بتەکان بکەین •

★ (رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيراً مِنَ النَّاسِ) ★

خودایا ئەو بتانە بوون بە هۆی گومڕاکردنی گەلێ ئادەمیزاد •

★ (فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي) ★

دەی هەرکەسێ کەوتەشوێنی من لە بەیەکناسی تۆدا ئەوە لە منە •

★ (ومَنْ عَصانِي فَإِنَّكَ غَفورٌ رَحِيمٌ) (٣٦) ★

وە هەر کەسێ لە من یاخی ببێ لە بابەتی بەندەیی خودای تەنهادا ئەود خۆت ئەیزانی ؛ ئەگەر سزای ئەدەی ئەوە حەقی خۆتە ، وە ئەگەر تاوانی ئەبەخشی ئـەوە بۆ تۆ رەوایـەو بەخششی خۆتـە ؛ چونکی تۆ خودایەکی تاوانبەخشو میهرەبانیو قابیلە هەرچی خواستت لەسەری بێ بیکـەی •

خودا وەحی کرد بۆ حەزرەتی ئیبراهیم کە هاجەرو ئیسماعیل لـە مەکەدا دابنێ ، وە حاڵی کرد کە ئەو شوێنە ئەبێ بە مەڵبەندی نەتەوەی ئەو . وە بە زیارەتگای عالەمی ئادەمیزاد • جا لەبەر ئەوە کە لە بناغەوە دوژمنی دین لەو ڕۆژەدا هەر بتو بتپەرست بو وە هەرچی فەسادی باوەڕو ئەخـلاق بو لـەوانـەود ئـــەبوو ئـــەو پارانـەوە بە سـۆزەی کـــردو خودایش موختارە لـە قەبوولکردنو قـەبوولّ نەکردنی دۆعـای هـەموو کەسێکدا ؛ ئەوەندە هەیە پێغەمەرەکان لەبەر ئـەوە خاوەن حورمەتێکی زیادن لە لایا زۆربەی دۆعایان قەبوولّ ئەکرێ •

★ (ربَّنا إنّي أسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ المُحَرَّمِ ربَّنا لِيُقِيموا الصَّلاةَ فاجْعَلْ أفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إلَيْهِمْ وارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَراتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرونَ) (٣٧) ★

ئەی پەروەردگاری ئێمە من بازێ لە نەتەوەکانی خۆمم جێگەنشین کردوە لەم شیوی (مەکە)دا کە شیوێکی بێ کشتوکاڵە لە لای ئەم خانەی خۆتەدا کە حەرامت کردوە بێئەدەبی بکرێ لە نزیکیا ، خودایە ! بۆ ئەوەم داناون لێرەدا کە نوێژەکانیانو بەندەیی تۆ بکەن . وە تکا ئەکەم کە چەن دڵێکی رووناکی موسوڵمانان وا لێ بکەیت کە روو بکەنە ئەم وڵاتەو ئارەزووی ئەوە بکەن بڕۆن بۆ لایانو بۆ زیارەتی (کابە)ی پیرۆز . وە رۆزی ئەو نەتەوەی منە بدە لە بەشو بارەی زۆری جیهان بەڵکو ئەوانیش سوپاسی تۆ بکەن .

★ (ربَّنا إنَّكَ تَعْلَمُ ما نُخْفِي وما نُعْلِنُ ، وما يَخْفى على اللهِ مِنْ شَيْءٍ في الأَرْضِ ولا في السَّماءِ) (٣٨) ★

پەروەردگارا ! تۆ ئاگاداری لەسەر ئەوەی ئێمە پەنهانی ئەکەین لە دڵماناو ئەوەیش بە ئاشکرا ئەیکەین وە هیچ شتێ لە خودا گوم نابێ لە عەرزو لە ئاسمانا ، رجای ئەوەمان هەیە کە عەفوومان بکەیو تاوانمان ببەخشی .

★ (الحمْدُ لِلهِ الَّذي وهَبَ لِي على الكِبَرِ إسماعِيلَ وإسْحاقَ . إنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعاءِ) (٣٩) ★

حەمدو سەناو ستایشو سوپاس بۆ خودایەکە لە تەمەنی پیریو

ناتەوانیسا دوو کوڕی وەکو ئیسماعیلو ئیسحاقی پێدام . بە راستی خودای من دۆعا ئەبیسێو قەبوولی ئەکا •

★ (ربِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلاةِ ومِنْ ذُرِّيَّتِي ، ربَّنا وتَقَبَّلْ دُعاءِ) (٤٠) ★

خودایە بسکە بە ئینسانێکی نوێژکەری ساغو بازێ لە نەتەوەکانیشم . خودایە دۆعایشمان قەبوونْ بکە •

★ (ربَّنا اغْفِرْ لِي ولِوالِدَيَّ ولِلمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الحِسابُ) (٤١) ★

ئەی خودای ئێمە لە تاوانەکانی خۆمو باوکو دایکمو هەموو موسوڵمانانو خاوەن ئیمانان خۆش بیە لەو رۆژەدا کە حسێبی بیرو باوەڕو کردەوە ئەکرێ •

بزانن ! ئەم دۆعایە بۆ باوکو دایکی لە کاتێکدا بوە ئاگادار نەبوە لەسەر ئەوە کە عەفو ناکرێن • وە بازێ ئەڵێن : مەبەستی (والدین) ئادەمو حەوا بوە •

جا خودای تەعالا روو ئەکاتە حەزرەتی محەمەد ـدـ بۆ دڵدانەوەو دڵخۆشکردنی ئەفەرمویێت :

★ (ولا تَحْسَبَنَّ اللهَ غافِلاً عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمونَ إنَّما يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الأَبْصارُ (٤٢) مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُؤُسِهِمْ لا يَرْتَدُّ إلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وأفْئِدَتُهُمْ هَواءٌ) (٤٣) ★

هەرگیز تۆ وا گومان نەبەی کە خودا بێ ئاگا بێ لەم کردەوانە کە

ستەمکارەکان ئەیانکەن ، خودا ئاگای لێیانە ، بەڵام تۆڵەیان دوا ئەخا بۆ ڕۆژێ کە چاویان ڕائەوەستێو ئەبڵەق ئەبێ لە ترسی خودا ، حاڵیان وایە لەو ڕۆژەدا ڕائەکەن بە شوێن ئەو مەئموورەدا کە بانگیان ئەکا بۆ حسێبو سەریان بەرزکردوەتەوە وەکو یەکێ ملی ڕەق بووبێ ، چاویان وا ڕاوەستاوەو کراوەتەوە ناگەڕێتەوە بۆ لایانو بۆیان نانووقێتەوە ، واتە وەکوو چاوی مردوو جووڵەی نامێنێو دڵیان خاڵیە لە هەموو فامێ .

★ (وَأَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ ، فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا : رَبَّنَا أَخِّرْنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ نُجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ ! أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُمْ مِنْ قَبْلُ مَا لَكُمْ مِنْ زَوَالٍ ؟!) (٤٤) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست تۆ ئادەمیزاد بترسێنە لە سزای ڕۆژێ کە لەو ڕۆژەدا سزایان بۆ دێ ، جا ستەمکارەکان ، واتە ئەوانە کە ستەمیان لە نەفسی خۆیان کردوە بە بێ ئیطاعەیی خودا ئەڵێن : پەروەردگارا ! ئەم زەمانەمان لەسەر لابەو بمانگێڕەوە بۆ دنیا تا ماوەیەکی کەم ، ئێمە ئەمجارە قەبوولی دەعوەتی تۆ ئەکەینو تابیعی پێغەمەرەکان ئەبین ... جا لە لایەنی خوداوە وەڵامیان ئەدرێتەوە : چۆن تازە خودا قسەتان لێ وەرئەگرێ ؟ ئەوە نەبو ئێوە سوێندتان ئەخوارد کە قەت لەسەر عەرز لاناچنو نامرنو چین لەسەر چین دێن بە شوێن یەکا هەتا هەتایەو دنیا نابڕێتەوە ؟

★ (وَسَكَنْتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْأَمْثَالَ) (٤٥) ★

ئەوە نەبو دانیشتبوون لە ماوای ئەو چینە پێشوەکانا کە ستەمیان

لە خۆیان کردبو ، وە بۆ ئێوەیش دەرکەوتبوو کە چیم پێکردبوون بە قاری خۆمانو چەن وێنەی ئەوان یا سیفاتی ئەوانمان بۆ بەیانکردن هەتا بزانن بۆچی ئەوانمان فەوتان ، کەچی ئێوە هەر پەندتان وەرنەگرتو تازە داوای گەڕانەوە بۆ دنیا **ئەکەن !**

★ (وقَدْ مكَرُوا مَكْرَهُمْ وعِنْدَ اللهِ مَكْرُهُمْ وإنْ كانَ مَكْرُهُمْ لِتَزولَ مِنْهُ الجِبالُ) (٤٦) ★

وە بە راستی ئەو چینە کافرانە ـ پێشینانیانو چینی پاش ئەوانیش ـ هەر کامیان ئەونە تەوانایان بو فڕو فێڵیان کرد لەگەڵ ڕەهبەراناو هەموو مەکرەکانیش هەر لە ژێر دەستی خودادایەو خواستی ببوایە بەربادی ئەکردن ، هەرچەند ئەو مەکریشیانە ئەوەندە نابار بو لەوانە بو کێوەکان لە جێگەی خۆیاندا ، لەبەر توندی ئەو هێزو فڕو فێڵانە . هەڵبەکەزێن .

★ (فَلا تَحْسَبَنَّ اللهَ مُخْلِفَ وعْدِهِ رُسُلَهُ ، إنَّ اللهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقامٍ) (٤٧) ★

تۆ گومان مەبە بە خودا کە ئەو وەعدەیە داویەتی بە پێغەمبەرەکانی بۆ یارمەتیدانیانو زاڵکردنی پەیڕەوانی ساغیان بەسەر کافرانا بەجێ ناهێنێ ، بەڵکو کەس لە خودا ڕزگار نابێ وە ئیمڕۆ یا سبەینێ داگیریان ئەکا . بە ڕاستی خودا زاڵە بەسەر خواستی خۆیاو خاوەن حەقوەرگرتنەو تۆڵەسێنە لە دوژمنەکانی بۆ دۆستەکانی .

★ (يَوْمَ تُبَدَّلُ الأَرْضُ غَيْرَ الأَرْضِ والسَّماواتُ وبَرَزُوا لِلّهِ الواحِدِ القَهّارِ) (٤٨) ★

وە ئەو تۆڵە کە وەری‌ئەگرێتەوە لە تاوانباران پاش عالەمی ژیان وا لە ڕۆژێکدا ئەم عەرزە ئیستە ئەبینن ئەگۆڕێ بە عەرزێکی ترو ئاسمان بـە ئاسمانێکی تر ، ئەم عەرزە کەژو کێوی تێدا نامێنێو هەمووی ساف ئەبێ وە، ئەو ئاسمانە ئیستە هەیە نامێنێ ، وە ئەستێرەکانی دائەوەرێن لە فەزای کائیناتاو ئەبن بە مادەی مەحوکراوە ، وە ئەم عالەمە ئەگۆڕێو عەرز رووناك ئەبێتەوە بە رووناکێکی تایبەتی کە خودا بۆی دروست ئەکا وەکو رووناکی کاتی بەرەبەیان ، وە هەموو ئەم ئادەمیزادو پەریانە هەموو لـە گۆڕیان دەرئەچن بۆ حسێبو پرسیار لێکردنیان لەسەر ئەمری خودای تاقی تەنیای خاوەن کیبریاو خاوەن قار • پەنا بە خودا !

★ (وتَرَى المُجْرِمينَ يَوْمَئِذٍ مُقَرَّنِينَ في الاَصْفادِ) (٤٩) ★

وە تاوانبـارەکان ئـەبینی بەسراونەتـەوە بەیەکـەوە بـە گوێرەی موناسەبەیان لـە زەمانو عەقیـدەو بیرو باوەڕو کـردەوەی ناهەمواردا مەسەلا : ئەوانە کە باوەڕیان بە صانیع نیە تاقمێکن وە ئەوانە باوەڕیان هەیە بەلاّم موشریکن تاقمێکن ، وە ئەوانە پیاوکوژن یا خاوەن خەیانەتن تاقمێکن •

★ (سَرابِيلُهُمْ مِنْ قَطِرَانٍ ، وتَغْشَى وجوهَهُمُ النَّارُ) (٥٠) ★

کراسەکانی بەریان لە قەترانە ، کە بریتییە لە جەوێکی بۆگەن لـە داری عەرعەر دەرئەچێو چەوریشە بە کەمتر کات گڕ ئەگرێ ، وە ئاگری دۆزەخ رووبان دائەپۆشێ ، یانی سەرتاپای لەشیان بەو جەوییە داگیر ئەکرێ . وە یاخود کراسێکیان بۆ دروست ئەکرێو هەڵئەکێشرێ لەو جەوییەو ئاگری تێ بەرئەدرێ بۆ سزادانیان •

☆ (لِيَجْزِيَ اللّٰهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ) (٥١) ★

خودا بەم جۆرە سزایان ئەدا بۆ ئەوە کە جەزای هەرکەسێ بداتەوە بە موقابیلی ئەوەی کردوویەتی بـە ڕاستی خودا زوبەزوو حسێبی بیرو باوەڕو کردەوەیان ئەکا .

★ (هٰذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا أَنَّمَا هُوَ إِلٰهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ) (٥٢) ★

ئەم قورئانە پیرۆزە یا ئەم سووڕەتە یا ئەم ئامۆژگارییانە کە وا لەم چـەن ئایەتەدا کافیەو بەسە بۆ کەسێ کـە عیبرەت بگرێ بـە ئیرشادی مورنیدی دڵسۆز ، جا با ئامۆژگاری ئادەمیزادی پێ بکرێو بترسێنرێن لەو نەوعە ئازارە کە دێن بەسەر تاوانبارانا وە با هەموو بزانن کە خاوەنی ئەم تەسەڕوفاتە خودایەکی تاقو تەنیایە وە بیر بکاتەوە بە وردبوونەوەی ئەو کەسانە کە خاوەنی هۆشی ساغن .

سوورەتی (حیجر)
مەککیيە ، ئایەتی ٨٧ نەبێ
٩٩ ئایەتە

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

★ (الـر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ وقُرْآنٍ مُبِينٍ) (١) ★

واتە ئەم سوورەتە کە بەم سێ حەرفە ناوبراوە ئایەتەکانی ئەو ئایاتی کتێبی کامڵو خاوەن قەدرەن لە لای خودا وە ئەو کتێبە وەکو بە کتێب ناوئـەبرێ لەبـەر گردبوونەوەی ئایەتـەکانیو نووسراوییان لـە (لوح المحفوظ)دا بە قورئانیش ناو ئەبرێن لە بەر ئەوە کە ئەخوێنرێنەوە ، وە ئەو قورئانە زۆر باش رێگەی باش لە خراپ جیا ئەکاتەوە •

★ (رُبَما يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ) (٢) ★

گەلێ جار لە رۆژی قیامەتا ئەم ناپیاوانە کە لە دنیادا کوفری خودا ئەکەن داواو دڵخوازی ئەوە ئەکەن کە لە کاتی خۆیا موسوڵمان بوونایێ بۆ ئەوە تووشی ئەو سزای رۆژی قیامەتە نەبوونایێ • یاخود ئەوەندە سزا گێژو پەریشانیان ئەکا کەمێ جار بیری دنیـا ئەکەنەوەو خۆزگەی ئـەوە ئەخوازن کە موسوڵمان بوونایێ •

★ (ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا ويَتَمَتَّعُوا ويُلْهِهِـمُ الاَمَلُ فَسَـوْفَ يَعْلَمُونَ) (٣) ★

وازیان لێ بێنە با پڕ بە سکیان بخۆنو رابوێرن لە ئارەزووی نەفساو هیوای هەوا بازێ غافڵیان بکا لە خوداو فەرمانی خوداو پێغەمەری خودا فەرامۆش بکەن ، جا لە پاشەڕۆژا ئەزانن چ ئیشێکی خراپیان کردوە •

★ (وما أهْلَكْنا مِنْ قَرْيَةٍ إلا ولَها كِتابٌ مَعْلومٌ) (٤) ★

ئیستە ئێمە بۆیە ئەم وڵاتە وێران ناکەینو ئەهلەکەی گیرۆدەی سزا ناکەین ؛ چونکی هێشتا سەرەیان نەهاتوە بە پێی ئەو نووسراوی (لوح المحفوظ)ە ؛ چونکی ئێمە هیچ دێێکمان وێران نەکردوەو خەڵکەکەیمان لەناو نەبردوە تا نووسراوێکی تایبەتی بوە بۆیانو کاتی هاتوە •

★ (ما تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ أجَلَها وما يَسْتَأْخِرونَ) (٥) ★

فەوتانی هیچ ئومەتێ ناکەوێتە پێش ئەو وادەیەوە بۆیان دانراوەو لەو کاتەیش دوا ناکەوێ •

★ (وقالُوا : يا أيُّها الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إنَّكَ لَمَجْنُونٌ !) (٦) ★

وە ئەو کافرانە بە گاڵتەکردنەوە بانگ ئەکەنو ئەڵێن : ئەی کەسێ کە لە لای خوداوە کیتابت بۆ هاتوە بە راستی تۆ شێتی کە داوای ئەم پایە ئەکەی بۆ خۆت بە بێ ئەوە فریشتەیەکت لە لادا بێ هەتا بڕانین کە تۆ فورستادەی خودای !

★ (لو ما تَأْتِينا بِالمَلائِكَةِ إنْ كُنْتَ مِنَ الصّادِقِينَ !) (٧) ★

ئەوە بۆچی فریشتەیەکمان بۆ نایەنی بۆ ئەوە شایەتی بدا کە تۆ پێغەمەری خودای ، ئەگەر تۆ لە راست وتارانی ؟ جا خودای تەعالا جوابیان ئەداتەوەو ئەفەرموێت :

★ (مَا نُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِذًا مُنْظَرِينَ) (٨) ★

ئیمە مەلائیکە نازڵ ناکەین مەگەر بە شێوەیێ کە حیکمەت داوای بکا وەکوو بۆ کاتی فەوتاندنی ئەو گەلە سەرکێشە وە لەو کاتەدا کە فریشتەمان نازڵ کرد بە سەعات مۆڵەتیان نادرێ ، وە ئەگەر ئیمە فریشتە رەوانە بکەین بۆ ئەوە ئەوان باوەڕ بکەن بە پێغەمبەرەکان ئەو کاتە ئیمانەکەیان ئەبێ بە ئیمانی ناچاریو ، ئیمانی وەها نرخی نیە •

★ (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ) (٩) ★

قەی ناکا با ئەو کافرانە باوەڕ نەکەن بەوە کە تۆ پێغەمبەریو ئەو زیکرە کەلامی خودایە ! من خۆم ئەوە دەرئەبڕمو ئەڵێم : ئیمە ئەو زیکرەمان نازڵ کردوە بۆ سەر پێغەمبەری خۆشەویستو ئیمەیش نیگابانی ئەو زیکرە ئەکەین لەوە کە بە بە دەست بۆبردنی کافراو خائینان بفەوتێو بگۆڕێ •

★ (وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي شِيَعِ الْأَوَّلِينَ) (١٠) ★

وە تۆ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست بە عەنادی کافرەکان تێك مەچۆ ، ئەم جۆرە عەنادە هەر بوەو بە راستی ئیمە پێغەمبرانمان رەوانە کرد لەناو نایفەکانی ئوممەتە پێشوەکانداو خۆیان لەبەر عەنادی کافرەکاندا گرت •

★ (وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ) (١١) ★

وە قەت رێك نەکەوتوە پێغەمبەرێ بێت بۆ لای تاقمێکیان ئیللا ئەوان گاڵتەیان پێئەکرد •

★ (كَذٰلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ) (١٢) ★

هەر وەکو ئەوە کە عەنادو گاڵتە کەوتبوە ناو دڵی کافرە پێشوەکانەوە هەر بەو شێوە ئەو گاڵتەو عەنادە ئەخەینە دڵی کافرە تاوانبارەکانی زەمانی تۆو زەمانی ئایندەیش •

★ (لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ) (١٣) ★

ئەم کافرانەیش ئیمان نایەنن بەو زیکرە کە نازڵ بوە بۆ لای تۆ ، وە بە ڕاستی ڕابوردوە ڕەفتاری عەنادی ئومەتە پێشوەکانو هەتا هەتایە ئەمە دەوام ئەکا ، ئیتر تۆ خۆت لەم بابەتەدا دڵگیر مەکە ، لە بەر ئەوە تاقمێ کافرو ناقمێ موسوڵمانە •

وە ئەو شتە ئەو کافرانە هەڵئەنێ بۆ ئەو سەرکێشییە چەن شتێکە :

یەکەم : نەفسیان زۆر بە لایەوە گرانە کە بەندەیی و فەرمانبەری خودا بگرێتە گەردن •

دووهەم : پێغەمبەران بانگیان ئەکەن بۆ تەرکی ئەو ڕابواردنە کە ئوڵفەنیان پێوە گرتوەو تەرکی عادەت زۆر گرانە •

سێیەم : ئەگەر قسەی پێغەمبەرەکان وەربگرن ئەبێ ببن بە بچووکیانو فەرمانیان وەربگرن ئەوانیش خۆیان لەوان بە گەورەتر ئەزانن و زۆر لایان زەحمەتە لەو پایەی خۆیانە بێنە خوارەوە •

چوارەم : زۆربەی پێغەمبەرانو پەیڕەوەکانیان دارایی دنیایان کەم بوەو زۆر دووری لە دەماخی پیاوی دارای دەستڕۆیشتوەوە بێتە خوارەوە بۆ هاوڕێیی کومەڵێکی گەدای بێ پایەو مایە •

پێنجەم : ئـەو کافرانـە بـە هۆی بیرو باوەڕی نابارو کـردەوەی ستەمکارییەوە دڵیان ڕەش و ڕەق بوەو ئامادەیی وەرگرتنی ئامۆژگارییان نامێنێ ، مەگەر ئەو ئامۆژگارییە کە ببێ بە هۆی مانەوەی ئەو پایەو مایەی دنیـای خۆیانـە ، بۆ ئـەم جۆرە مەبەسـتە ئامادەیی هـەموو تێکۆشانو ئامۆژگاری و خەرجی دارایان هەیە •

شەشەم : ئەوانە لەبەر خەریکبوونی مادییاتو لەزەتوەرگرتن لـە ئارەزووبازی توانای خۆگرتنەوەو دوورکەوتنەوە لە ئارەزوویان نامێنێ •

تەماشا ئەکەی هـەر کاتێ خودا پێغەمبەرێکی ناردوە ئەوانە کـە بێ دەستەڵات بوون لە بەر ئەوە دڵیان دوور بوە لەو شتانەوە کە باسمان کردن بە ئاسانی ئیمانیان هێناوە بە پێغەمبەرەکان مەگەر یەکێکیان کە لە ئیدارەی پیاوێکی خاوەن دەستەڵاتا بووبێ و ژیواری لە پەنای ئەوا بووبێ ئەوەندەی توانیوە دەست لەو وەزعی حازرەی خۆی هەڵبگرێ • هەر لەسەر ئەساسی خاڵی بوونی دڵە لە موخالەفات کە تەمێ و تەربیە تەئثیر ئەکا لە دڵی منداڵا لـە ئەوەڵی منداڵیەوە هـەتا لـە دنیا حاڵی ئـەبێ ؛ چونکی دڵیان شتی موخالیفی ڕاستی تێدا نیە ، بەڵکو دڵیان خاڵیە لە هەموو شتێ و ئەگەر تەربیەتی خراپیش ببیسن هەر وەری ئەگرن •

بۆیە زاناکانی وڵاتانی موسوڵمان لـە شەڕی یەکـەمی جیهانەوە تا ئیمڕۆ کە دنیا گۆڕاوەو وەزعی قوتابخانەو زانستگا وەکو پێشوو نیە ، هەمیشە هاوار ئەکەن کە یاسای تەربیەی منداڵ باش تەماشا بکەن هـەتا دین و ئایین لە دڵیاندا دابمەزرێ •

وە بە تایبەتی پێویستە هەموو ساڵێ لە کاتی پشووی قوتابخانەدا لە لای مامۆستای دین دەرزی قورئانی پیرۆزو یاسای بیرو باوەڕو کردەوەی

باش‌و ردوشتی چاڵو ئادابی عیبادەت فێر بین ، وە ئەگەر ئـەم باوکانە تەربیەی ئەولادیان نەکەن لە پاش گەورەبوونیان تەمێو تەربیە سوودی نابێ .

بـە تایبەتی لەم چەرخەدا کە لە هەموو ولاتێکدا باری کۆمەلایەتی رووی کردوەتە دنیاپەرستی‌و مادەخواهی‌و ئارەزووبازی‌و شەهوەترانی ، وە بە هیچ شێوەیێ باسی دین‌و عیبادەت‌و پرسیاری پاشەڕۆژو دۆزەخ‌و بەهەشت لە ئارادا یا نیە یا زۆر کەمە !

وە ئەبێ ئەوەندە بزانن ئادەمیزاد وەکو پەلەوەر وایە هەمیشە دوو باڵی ئەوێ باڵێکی بۆ وەرگرتنی زانست‌و پیشەی بە سوودو وەرگرتنی سوودی ناو عەرزو سەر عەرزو تەدریبی سوپایی‌و توانای بەرگری لـە دوژمنـانی دین‌و ولات . وە باڵێکیـان بۆ دینپەرستی‌و خوداناسـین‌و بەندەیی‌کردن‌و کـەسبی خوو رەوشتی بـەرزو جوانکردنی نـەفس بـە مەعنەوییات ، بەڵکو ئەگـەر ئەخلاق‌و مەعنەوییات لـە کارا نـەبێ باقی عولوومی مادییە ئینسان زۆرتر دوور ئەخاتەوە لە ئینسانیەت . وە بەراورد کراوە ئەو کەسانە کە لەسەر یاسای ناحەق‌و ناشیرین دەوام ئەکەن وەها حاڵیان ئەگۆڕێ ئەگەر بە حەواسی خۆیان حەقیقەتێ دەرك بکەن موخالیفی ئەو بیرو باوەڕی خۆیانە بێ موبالاتی پێ ناکەن‌و بە بەتاڵی ئەزانن ، وەکو خودای تەعالا فەرموویەتی :

★ (ولو فَتَحْنـا علَيْهِمْ باباً مِـنَ السَّماءِ فَظَلُّوا فِيـهِ يَعْرُجُونَ (١٤) لقـالُوا : إنَّمـا سُكِّرَتْ أبْصارُنا بَلْ نَحْـنُ قَوْمٌ مَسْحُورونَ) (١٥) ★

ئەگەر ئێمە دەرگایەکی ئاسمان بکەینەوە بۆ ئەو کافرانەو بە هۆی

بازێ ئەسبابەوە سەربکەون بە ئاسمانا هەتا فریشتەکان کە پەنهانن بە چاوی سەر ببینن و گەلێ ئاساری تەوانایی خودایان چاو پێ بکەوێ کاتێ هاتنە خوارەوە لە باتی دانان بە گەورەیی خوداو راستی پێغەمبەرەکان و باسکردنی ئەو شتانە کە خۆیان چاویان پێی کەوتوە ئەڵێن : ئێمە چاومان بەسرابو لە دیتنی شت لەسەر واقیع و ئەشیامان بە خیلافی واقیع دیوە نەك تەنیا هەر چاومان عەیبدار کراوە بەڵکو هەر خۆمان جادوومان لێکراوە ئەگەرنا چۆن ئینسان وەها بەرز ئەبێتەوە بۆ ئاسمان و ئەو شتانەی چاو پێ ئەکەوێ ؟!

★ (ولَقَدْ جَعَلْنا في السَّماءِ بُروجاً وزَيَّنّاهَا لِلنّاظِرِينَ) (١٦) ★

بە راستی ئێمە دروستمان کردوە لە ئاسمانا چەن بورجێ و ئاسمانمان جوان کردوە لە بەرچاوی ئەو کەسانەدا کە تەماشای ئەکەن . وە یاخود بە تەرتیبێکی وەها دروستمان کردوە ئەو کەسانە کە خاوەن بیرن ئیستیفادەی لێ ئەکەن و ئەیکەن بە دەلیل لەسەر وجوودو گەورەیی و تەوانایی خودای تەعالا .

★ (وحَفِظْناهَا مِنْ كُلِّ شَيْطانٍ رَجِيمٍ) (١٧) ★

وە ئاسمانمان پارازتوە لە هەموو شەیتانێکی دوورخراوە لە رەحمەتی خودا . واتە شەیتانەکان ناتوانن بە ئارەزووی خۆیان بەرز ببنەوە بۆ ئاسمانەکان و وەسوەسە بخەنە دڵی فریشتەکانی ئاسمانەوە و ناتوانن هیچ شتێ بکەن لە ئاسمانەکانا .

★ (إِلاَّ مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهابٌ مُبِينٌ) (١٨) ★

مەگەر کەسێ گوێبیستان لێ بڕێو بیەوێ واتەیێ بدزێ ئەوە زووبەزوو شوولە ئاگرێ بە ئاشکرا دەرئەچێو لێی ئەداو دەفعی ئەک .

☆ (والأرْضَ مَدَدْناهَا وأَلْقَيْنا فِيها رواسِيَ وأَنْبَتْنا فِيها مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ) (١٩) ★

وە عەرزمان راکێشاوە ، واتە وامان پان کردوە کە گیانلەبەر بە ئاسایشو ئاسانی ژیواری لەسەر بکەن ، ئیتر خواە عەرز خڕ بێ یا هێلەیی بێ ، یا بە هەر جۆرێ تر ، چونکی (کورە) خڕ کە زۆر گردەوارە مادام گەورەیە هەموو ئەندازەیێ لەو وەکو دەشتێکی پانی گوشاد دەرئەکەوێ . وە چەن کێوی بەرزی دامەزراویشان تێدا دروست کردوە بۆ خاڵی چەن سوودێ بۆ گیانلەبەران ، وە رواندوومانە لەو کێوانەدا ، یا لە عەرزا چ بەرزو چ نەوی لە هەموو نەوعە شتێ کە ئەندازەی بۆ دانراوە بە ئەندازەیێ کە حیکمەتی خودا بڕیاری داوە وە یا لەهەر شتێ کە جوانو موناسبی تەبیعەتی ئادەمیزادو گیانلەبەران بێ ، یا نەهەر شتێ کە کێشو قیمەتو ئیعتیباری بێ لە ناو ئادەمیزادا ، یا لە هەر شتێ کە لە بازاڕدا کێشانەی ئەکرێو خەڵکی پێویستی پێی هەیە .

★ (وجَعَلْنا لَكُمْ فِيها مَعايِشَ) ★

وە قەرارمان داوە بۆ ئێوە لە عەرزا ئەو شتانە کە ئێوە پێیان ئەژین لە خواردەمەنیو بەرگو پۆشاک ، وە ئەو شتانە کە پێویستن بۆ شاردوانی وەکو ئەو دارانە کە بەکار ئەبرێن بۆ خانوو کورسیو تەختەو ئەسبابی کشتوکاڵو ... شتی دیکەیش کە لە ژمارە نایەن .

★ (ومَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرازِقِينَ) (٢٠) ★

وە بڕیارمان داوەو دروستمان کـردوە لـە عـەرزا هۆی ژایوار بۆ ئەو کەسانە کە ئێوە پەیوەندیتان نیە بە رزقی ئەوانەوە ، وەکو ئەو دارانە کە بە چەن سانّ لەمەولا ئەگەنە کاتی بەرو بەرامەو ئادەمیزادانێکی تر ئەیانبەن ؛ وە یا بۆ ئەو کەسانە کە ئێوە وا گومان ئەبەن کە رۆزییان پێ ئەدەن وەکو خزمەتکارو میوان ، وە لە راستیدا ئێوە رۆزی‌دەریان نین •

★ (وإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ عِنْدَنا خَزَائِنُهُ) ★

وە هیچ شتێ نیە کە بێت بە بیری ئینسانێکی هۆشیارا ئیللا لە لای ئێمە گەلێ گەلێ لە عەینی ئەو شتە یاخود لە مادەی تەحویلی ئـەو شتە بە زۆری هەیە ؛ لە هاوینی خاوەن گرەداو لە زستانی بە وەیشومەدا مادەی بەفرو مادەی شەمالّی لەبار هەیە لە لای خودا •

★ (وما نُنَزِّلُهُ إِلاَّ بِقَدَرٍ مَعْلومٍ) (٢١) ★

بەلاّم ئێمە ئەو شتە نانێرین بۆ خەلّقو دەری ناخەین بە ئەندازەیەکی زانراوی دیاری وەها نەبێ کە موافیقی حیکمەتو زانستی ئێمە بێ •

★ (وارْسَلْنا الرِّياحَ لَواقِحَ) ★

وە بامان ناردوە یا ئەینێرین بە ئاوسیو هەورمان پێك هێنا پێی •

★ (فانْزَلْنا مِنَ السَّماءِ ماءً فاَسْقَيْناكُمُوهُ) ★

جا لـە ئاسمانەوە ئاومـان رژانـدە خوارەوەو کردمان بـە ئاوی خواردنەوەی ئێوە ، وە یا رێوراست ئێوە لەو کاتەدا تینوو بوونو ئاوتان لێ خواردەوە •

★ (وما أنتُمْ لهُ بِخازِنِينَ) (٢٢) ★

وە ئێوە خۆتان ئەزانن ئێوە ئەو ئاوەتان لە ناو گۆم و گۆل و شوێنی تایبەتیدا رانەگرتبوو •

★ (وإنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي ونُمِيتُ ونَحْنُ الوارِثُونَ) (٢٣) ★

وە هەر وەکو ئەم هەموو کارە سەرسوڕهێنەرانەمان کردوەو لە دەستمان هاتوەو لە دەستیشمان دێ •• لەسەر خواستی خۆمان ئەژیینین و ئەمرێنین و هەر خۆمان ماوەین و لە پاش مراندنی گیانلەبەران ئەمێنینەوە •

★ (ولَقَدْ عَلِمْنا المُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ ولَقَدْ عَلِمْنا المُسْتَأخِرِينَ) (٢٤) ★

وە بە راستی ئێمە عالم و زانایین بەوانە کە لە پێشدا بوون لە ئێوەو بەوانەیش کە لە پاشان هاتوونەتە دنیاوە •

★ (وإنَّ رَبَّكَ هوَ يَحْشُرُهُمْ) ★

وە هەر وەکو خودا زانایە بە وجوودیان زانایشە بە کردەوەی خراپەو چاکەیانیش بە راستی خودای تەعالا لە پاش ئەوە کە ئەوانەی مراند زیندوویان ئەکاتەوەو گردیان ئەکاتەوە بۆ پرسیارو حسێبی کردەوەیان •

★ (إنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ)(٢٥) ★

بە راستی خودا بە حیکمەتە لە هەر حسێبێکدا بیکاو ، زانایە بە کردەوەکانیشیان •

★ (ولَقَدْ خَلَقْنا الإنسانَ مِنْ صَلْصالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ) (٢٦) ★

بە راستی ئێمە لە ئەووەڵەوە ئینسانی یەکەم ، کە ئادەمە ، دروستمان کرد لە قوڕێکی وشکبووەوی وا وەک لە قاڵب درابێ کە پەنجەی پێدا بدرابێ دەنگی ئەدایەوە ، وە ئەو قوڕە ڕێکخراوەیش لە قوڕێکی ڕەشی گۆڕاو بو . یانی ئەو مادەی وجوودی حەزرەتی ئادەمە (د) وەختی خۆی قوڕێکی ڕەش بو حازرو ئامادە کرابوو لە بەر مانەوە گۆڕانی بەسەرا هاتبو جا خودا بە تەوانایی خۆی گۆڕی بە هەیکەلێکی قوڕینی ئینسانیو خاڵی لە گیانو هەستو ماوەیێ بەو جۆرە مایەوەو پاش ئەوە بە فەرمانی خۆی گیانی کرد بە بەراو پارچەکانی لەشی جیاکردەوە بە ئێسقانو ڕەگو خوێنو گۆشت بەو جۆرە کە خۆی ئەزانێ تەکوینی حەقایق ئەکا .

★ (وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ) (٢٧) ★

وە باوکی گەورەی پێشووی جیننیشم دروست کرد لە پێش دروستکردنی ئادەمدا لە مادەیەکی ئاگرینی خاوەن گەرمی زۆر گەرم ، وە ئەم باوکی جیننەم لە عەرزا هێشتەوەو نەتەوەیان زۆر بوو دەستیان کرد بە خراپەکاری لە عالەمدا جا ویستم ئادەم دروست بکەم .

★ (وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ : لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَراً مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ) (٢٨) ★

وە باسی ئەوە بکە کە خودای تۆ فەرمووی بە فریشتەکان : بە راستی من ئینسانێك دروست ئەکەم لە قوڕێکی ساغی بێغەش کە ئەویش لە قوڕێکی ڕەشی گۆڕاوە .

★ (فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ) (٢٩) ★

جا کاتێ ڕێکم خستو فووم پیاکرد بە فوویەکی وەها بگەڕێ بە

هەموو ئەراتی لەشیا وە ئەو فووەیش دەرچێ لە هێزی ژیانێ کە وا لـە ژێر قودرەتو تەوانایی منداوە بوو بـە گیاندارو ئینسانێکی کامـڵ ... هەموتان بکەون بەسەر عەرزا بە شێوەی سوجدەبردن بۆ ئەو بە سوجدەی ئیحتیرامو تەشریف .

★ (فَسَجَدَ الْمَلائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ (٣٠) إِلاَّ إِبْلِيسَ أَبَى أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ) (٣١) ★

پاش ئـەم فەرمانی خودایـە فریشتەکان هەموویـان سوجدەی ئیحتیرامیان بۆ حەزرەتی ئادەم برد ، گەورەو بچووك ، شەیتان نەبێ ، ئەو دەستی هەڵوەشانو ملی نەدا بەوە کە لـە رزی سوجدەبەران بێ بۆ ئادەم .

★ (قَالَ : يَا إِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلاَّ تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ؟) (٣٢) ★

خودای تەعـالا فەرمووی بە ئیبلیس : ئـەی ئیبلیس چیت دەست ئەکەوێ لەوەدا کە سوجدەت نەبرد لە ناو فریشتەکانا ؟

★ (قَالَ : لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ) (٣٣) ★

شەیتان وتی : من لەوانە نیم کە سوجدە ببەم بۆ ئینسانێ کە دروستت کردوە لـە قوڕێکی ساغی وشکەوە بوو کە لـە ئەصڵدا قوڕە رەشێکی گۆڕاو بوە .

★ (قَالَ : فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ (٣٤) وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ) (٣٥) ★

خودای تەعالا فەرمووی بە شەیتان : دەی دەرچۆ لە ئاسمان ، یا

دەرچۆ لە بەهەشت ، یا دەرچۆ لـە ناو فریشتەکان ، بە راستی لـە لایەنی ئێمەوە دەرکراوی لە ناو چاکانا ، وە دوور خراویتەوە لە رێزو ئیعتیبار ، وە بە راستی لەسەر تۆیە نەفرین لە لایەنی منەوە هەتا رۆژێ کە هەموو هۆشیاران لـە ئادەمیزاد و پەری زیندووئەکرێنەوە بۆ پرسیارو حسێبی قیامەت •

★ (قالَ : ربِّ فَاَنْظِرْنِي إلى يَوْمِ يُبْعَثُونَ) (٣٦ ★

شەیتان وتی : خودایە مادام کە تۆ دەرت کردم لە مەقامی رەحمەتی خۆت بـە هۆی ئەم کارەوە دە مۆڵەتم بدە هەتا ئەو رۆژە کـە زیندوو ئەکرێنەوە •

★ (قال : فَإنَّكَ مِنَ المُنْظَرِينَ (٣٧) إلى يَوْمِ الوَقْتِ المَعْلومِ) (٣٨) ★

خودا فەرمووی : وا بڕیارم دا کە تۆ لە مۆڵەتدراوانیت هەتا رۆژی ئەو کاتە کە دیاری کراوە بۆ مردنی هەموو گیانلەبەران •

★ (قالَ : رَبِّ بِما أغْوَيْتَنِي لَاُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الاَرْضِ وَلَاُغْوِيَنَّهُمْ أجْمَعِينَ (٣٩) إلاَّ عِبادَكَ مِنْهُمُ المُخْلَصِينَ) (٤٠) ★

جا شەیتان وتی : مادام تۆ لەسەر ئەو سوجدە نەبردنە بۆ ئادەم منت کرد بە یەکێ لە گومڕاهان ، ئەبێ هەمیشە من تێبکۆشم هەرچی گوناەو تاوانباریو بیرو باوەڕی ناشیرینو کردەوەی نایەسەند هەیە جوانیان بکەم لە بەرچاوی ئادەمو نەتەوەکەیا لـە عەزاو ، هەموویان سەرپاک گومڕا ئەکەم ، مەگەر ئەو بەندە پاکانەت کە ساغتکردوونو هەڵتبژاردوون بۆ ئەوە بەندەیی تۆ بکەن •

★ (قالَ : هذا صِراطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ) (٤١) ★

خودا فەرمووی : جیاکردنەوەی خاوەن ئیخلاصەکان لە کۆمڕاە بوون ڕێگەیەکی راستو یاسایەکی دامەزراوە لەسەر خۆمم بڕیار داوە •

★ (إنَّ عِبادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطانٌ إلاَّ مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الغاوِينَ)(٤٢) ★

بە راستی بەندەکانی من ئەوانە کە پەیوەندییان بە منەوە ساغە هیچ هێزێو هیچ دەسەلآتێکی تۆیان لەسەر نیە ، بەلآم ئەوانە کەوا پەیڕەوی تۆ ئەکەن لە گومڕاکان ئەوانە دەستەلآتت هەیە کە بە خەیالآتی بێ سەرو بەرو بە وەسوەسەی بێ سوود تووشیان بکەی •

★ (وإنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أجْمَعِينَ (٤٣) لها سَبْعَةُ أبْوابٍ ، لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ) (٤٤) ★

وە بـە راستی دۆزەخ مەوعیدی ئەوانە بۆ هەموویان ، وە دۆزەخ حەوت قاپی هەیە ، کە لەو قاپیانەوە ئەهلی دۆزەخ ئەڕۆنە ژوورەوە ، وە بۆ هەموو دەرگایەك لەو حەوت دەرگایە بەشێکی دیاریکراو هەیە لەو کافرانەو لـەو گومڕاهانە ، وە ئـەمە ئەنجامی ناکامی گومڕاهانە هـەتا هەتایە •

★ (إنَّ المُتَّقِينَ في جَنَّاتٍ وعُيُونٍ) (٤٥) ★

بە راستی خاوەن پارێزەکانی بەندەکانم وان لە ناو چەن باخو بێستانو سەرچاوە ئاوێکدا •

★ (ادْخُلوها بِسَلامٍ آمِنِينَ) (٤٦) ★

کاتێ کە لێی نزیك بوونەوە فریشتەکان دێن بە پیری ئەوانەوەو پێیان

ئەڵێن : فەرموون بڕۆنە ناو ئەم ماوای جوانەوە بە حاڵێکەوە کە سەلامەنیو دووریە لە ترسی دەرچوونو ئازاری دەروونو ناساغی لەشو ماندووبوون .

★ (ونَزَعْنَا ما فِي صُدورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إخْوانًا عَلى سُرُرٍ مُتَقابِلينَ) (٤٧) ★

وە دەردێنین ئەوەی کە لە دڵو دەروونیانا هەبو لە کینەو قاری ماوەی ژیانی دنیا بەرابەر بە یەکتر لە هەر هۆیەکەوە بووبێ ، وە حاڵیان وا ئەبێ وەکو برای خۆشەویستیان پێدێ ، وە لەسەر کورسی بەرزی جوان بە بەرابەری یەکەوە دائەنیشن لە کاتی دیدەنی کردنی یەکتردا .

★ (لا يَمَسُّهُمْ فِيها نَصَبٌ وما هُمْ مِنْها بِمُخْرَجِينَ) (٤٨) ★

قەت نادا لەوان لە بەهەشتا ماندووبوونی دڵو لەش ، وە ئەوانیش لەوانە نین کە لە بەهەشت دەربکرێن ، وە هەتا هەتایە ئەم نیعمەتە پایەدارە بۆیان .

★ (نَبِّئْ عِبادِي أنِّي أنَا الغَفُورُ الرَّحِيمُ (٤٩) وأنَّ عَذابِي هُوَ العَذابُ الأَلِيمُ) (٥٠) ★

مادام ئاگادار بووی بە سەر ئەووەڵو ئاخری کاری ئادەمو ئیبلیسدا وە لەسەر ئەو ناحەزیو دوژمنایەتیە کە وا لە ناو خۆیانو نەتەوەیانا تۆ ، ئەی پێغەمەری خۆشەویست ، خەبەر بدە بە بەندە ساغەکانم بەوە کە من تاوانبەخشو میهرەبانم بۆیان ، وە بە راستی کە کەوتبە سزادانی کافرانو تاوانبارانیش ئەو سزای کە لە لایەنی منەوە بۆیان دەتێرێ سزایەکی سەختو ئابارو ناهەمواوە .

★ (ونَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ إبْراهِيمَ (٥١) إذْ دَخَلوا عَلَيْهِ فقالُوا سلاما ، قالَ : إنّا مِنْكُمْ وَجِلونَ) (٥٢) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست خەبەر بدە بە قەومەکەت لە هاتنی میوانەکانی حەزرەتی ئیبراهیم کە فریشتەی مەئموورین ئێمە بوون لەو کاتەدا کە چوونە ماڵەوە بۆ ژوورو لە ناکاوا دابارین بەسەر ئیبراهیمدا وە لەو کاتەدا کە هەموویان سەلامیان لە ئیبراهیم کرد لەبەر ئەوە کە لە ناکاوا هاتنە ماڵەوەو ئەو ئەو شێوەی نەدیبو لە پاش جوابدانەوەی سەلامەکەیان فەرمووی : ئێمە لە ئێوە ئەترسین ؛ چونکی بە بێ ئیزنو لەناکاوا هاتنو بە تایبەتی کە نانیان بۆ هێنان نانیان نەخوارد •

★ (قالُوا : لا تَوْجَلْ إنّا نُبَشِّرُكَ بِغُلامٍ عَلِيمٍ) (٥٣) ★

عەرزیان کرد : نە ؛ مەترسە ئێمە لە دۆستانینو بە راستی موژدەت پێ ئەدەین بە پەیدابوونی کوڕێکی زانا بە کتێبی ئاسمانیو زانستی خودایی وەکو ئیسحاق بێ •

★ (قالَ : أبَشَّرْتُمونِي على أنْ مَسَّنِيَ الكِبَرُ ؟! فَبِمَ تُبَشِّرونَ ؟) (٥٤) ★

ئەویش بە سەرسوڕمانەوە فەرمووی : ئایا موژدەم پێ ئەدەن لەگەڵ ئەم تەمەنەدا کە لەگەڵ منداڵی تازەدا ناگونجێ ؟! ماشەللاّ بە چ شتێکی سەرسوڕهێنەری دنیایی موژدەدە ئەدەنێ !

★ (قالُوا : بَشَّرْناكَ بِالْحَقِّ فلا تَكُنْ مِنَ القانِطِينَ) (٥٥) ★

ئەوانیش فەرموویان : موژدەمان پێداوی بە شتێ کە راستەو تۆ مەبە بەوانە کە بێ هیوان لە کەرەمی خودا •

★ (قالَ : ومَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ ربِّهِ إلاَّ الضَّالُّونَ ؟) (٥٦) ★

ئەویش فەرمووی : من پیرم و لە تەمەنی پیری خۆم سەرم سوڕئەمێنێ ئەگینا کێ لە ڕەحمەتو میهرەبانی خودا هیوابڕاو ئەبێ ئەوانە نەبێ کە گومڕانو خودا ناناسن ؟!

★ (قالَ : فَمَا خَطْبُكُمْ أيُّها المُرْسَلونَ ؟)(٥٧) ★

جا کاتێ هێمن بوەوە پێی فەرموون : باشە بەم شێوە کە لە مەئموری ئیشێکی گەورە ئەچن ئیشتان چیەو بۆچی هاتوون ئەی فریشتە ڕەوانەکراوەکان ؟

★ (قالُوا : إنَّا اُرْسِلْنا إلى قَوْمٍ مُجْرِمينَ) (٥٨) ★

عەرزیان کرد : ئێمە لە لایەنی خوداوە نێرراوین بۆ لای گەلێکی تاوانبار کە گەلی لوطی برازاتن ، هەموویان لەناو ئەبەین •

★ (إلاَّ آلَ لُوطٍ إنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أجْمَعِينَ (٥٩) إلاَّ امْرَأتَهُ قدَّرْنا إنَّها لَمِنَ الغَابِرِينَ) (٦٠) ★

کۆمەڵی خانەدانی لوط نەبێ کە موسوڵمانن ، بە ڕاستی هەموو ئەو خانەدانە ڕزگار ئەکەین ژنەکەی لوط نەبێ ، بڕیارمان داوە لەسەر لەناوبردنی ؛ چونکی بە ڕاستی ئەو ژنە لە کۆمەڵە تاوانبارەکەیە کە دەبێ تێدابچنو چی بۆ ئەوان بێت بۆ ئەویش ئەبێ •

★ (فَلَمَّا جاءَ آلَ لُوطٍ المُرْسَلونَ (٦١) قالَ : إنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرونَ) (٦٢) ★

جا کاتێ ئەو فریشتانە هاتن بۆ لای مااڵی لوط حەزرەتی لوطیش دڵی لێیان ترساو فەرموی : ئێوە کومەڵێکی نەناسراون ، یا دڵم ئولفەتی نیە لەگەڵتانا لە ترسی ئەوە نەوەك لە لایەنی ئێوە تووشی ئاشووبێك ببم •

★ (قالوا : بَلْ جِئْناكَ بِما كانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ) (٦٣) ★

ئەوانیش فەرموویان : نەخێر ، بۆ ئاشووبو زیانگەیاندن بە تۆ نەهاتووین . بەڵکو هاتووین بە فەرمانبەری لەسەر ئەو سزایە کە گەلەکەت گومانیان هەبوو تیایاو باوەڕیان پێ نەدەکرد لەو کاتانەدا تۆ هەڕەشەت لێ ئەکردن .

★ (وآتَيْناكَ بِالحَقِّ وإنَّا لَصادِقُونَ) (٦٤) ★

وە هاتووین بۆ لای تۆ بە فەرمانێکی واقیعی وا کە لەسەر سزادانیان دەرچوەو ئێمە چیت پێ ئەڵێین راستەو ئێمە راستگۆین .

★ (فَأسْرِ بِأهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ واتَّبِعْ أدْبارَهُمْ ولا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أحَدٌ وامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ) (٦٥) ★

تۆ شەوڕەوی بکە بە ماڵو خێزانەکەت لە بەشێکی شەودا ، واتە هێشتا شەوی مابێو بکەوە دوای ئەهلەکەت بە پەلە بیان بە بە رێگەدا با دوور بکەونەوە لە ولاتەکەتانو با کەس لە ئێوە بەڕەودوای خۆی لا نەکاتەوەو تەماشای دووکەڵو شوێنەواری وێرانی ولاتەکە بکاو عەقڵی پەرێشان ببێ ؛ وە یاخود بە نەگبەتیو شوومی ئەو گەلە تاوانبارە تووش ببێ ؛ وە بڕۆن بۆ ئەو شوێنە کە ئەمرتان پێ ئەکرێ لە لایەنی خوداوە کە بچن بۆی .

★ (وقَضَيْنا إلَيْهِ ذلِكَ الأمْرَ) ★

وە وەحیمان کرد بۆ لای لوط ئەو رازە خاوەن نرخە کە ئەمەیە .

★ (أنَّ دابِرَ هؤلاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ) (٦٦) ★

کە پاشماوەی ئەو قەومە بڕاوەتەوە لە حاڵێکدا کەوتنە کاتی بەیانی ،

واتە هەر ولاتێ وێران بێو هەر کۆمەڵێ بفەوتێن بازێکیان رزگار ئەبێو ئەبن بە پاشماوە . بەڵام گەلی لوط ئەو پاشماوەیشیانە نامێنێتەوەو هەموو بە جارێ بەرو دوایان ریشەکەن ئەبن .

★ (وجاءَ أهْلُ المَدِينَةِ يَسْتَبْشِرونَ !) (٦٧) ★

کاتێ خەڵکی تاوانباری ولاتی لوط ـدـ ئاگادار بوون لەوە کە لوط میوانی هاتوە هاتن بۆ لای میوانەکانو خۆشامایان کرد بۆ خۆیان بە هاتنی ئەو قەومە بۆ ئەوە کە کاری بەدو بەدئەخلاقییان لەگەڵدا بکەن .

★ (قالَ : إنَّ هؤُلاءِ ضَيْفي فَلا تَفْضَحونِ !) (٦٨) ★

حەزرەتی لوط کە بە خەیاڵی ناپاکی گەلەکەی زانیو زانی چ تەمایەکیان بە میوانەکانی هەیە فەرمووی : تکا ئەکەم ئەمانە میوانی خانەدانی ئێمەن ئابڕووم مەبەنو بێشەرمی لەگەڵ ئەو میوانانەدا مەکەن !

★ (واتَّقُوا اللهَ ولاَ تُخْزُونِ) (٦٩) ★

لە خودا بترسنو کاری خراپو فاحیشە لەگەڵ ئەوانا مەکەنو منیش رسوا مەکەن .

★ (قالُوا : أوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ العَالَمِينَ ؟) (٧٠) ★

ئەوانیش بە شێوەی سەرزەنش بە لوطیان وت : تۆ حەقت چیە بەسەر ئەم رجاو تکایەوە ئایا ئێمە لەمەوپێش مەنعمان نەکردی لە پەنادانی عالەم یا لە میوانداری خەڵکو جێکردنەوەی غەریب ؟

★ (قالَ : هؤُلاءِ بَناتِي إنْ كُنْتُمْ فاعِلِينَ !) (٧١) ★

ئەویش فەرمووی : قابیل نیە ئینسانێ کە خاوەن ناموس بێ لەم جۆرە کردەوە ناشیرینانە بێ دەنگ بێ ، وە من ئامۆژگاریتان ئەکەم ، ئا

ئەو ژنانی خۆتانە کە وەک کچانی من وەهانە ئامادەن لە بەردەستانا ئەگەر ئێوە ئەتانەوێ نیازی ئارەزووی خۆتان بەکار بێنن . یاخود ئەو ژنانە وان لە مالی مندا کچی منن و من ماڕەیان ئەکەم بۆتانو پاکتو تەمیزو ئامادەن ئەگەر ئێوە کاری وەها ئەکەن .

★ (لَعَمْرُكَ ! إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ) (٧٢) ★

جا خودای تەعالا بۆ بەیانی حاڵی ناهەمواری ئەو قەومە بەدە عسە لەگەڵ لوطدا ئەکاو ئەفەرموێ : بـە گیانی تۆو بە ژیانی تۆ ! ئەو گەلە بەدکرداڕە لەسەرخۆشیو گومڕاهی خۆیاندا سەرگەردانن .

★ (فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ) (٧٣) ★

جا دەنگی فریشتەی خاوەن فەرمان . وە یا دەنگی بورکانی وڵات وێڕانکەر ئەو قەومەی لە کاتی هەتاوکەوتنا گرت .

★ (فَجَعَلْنا عالِيَها سافِلَها ، وأَمْطَرْنا عَلَيْهِمْ حِجارَةً مِنْ سِجِّيلٍ) (٧٤) ★

وە لای ژووروووی ئەو وڵاتەمان کرد بە لای خواروووی . واتە ژێرو بانمان کردو وردە بەردی لە چەشنی (سەنگی گڵ)مان بەسەرا باراندن .

★ (إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآياتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ)(٧٥) ★

بـە راستی هەیە لەم کارەساتەدا چەن نیشانەو چەن دەلیل لەسەر تەوانایی خوداو لەسەر ئەوە کە خودا تۆڵە ئەسێنێتەوە لەوانە کە کاری ناپەسەند ئەکەن . وە ئەم دەلیلانە بۆ ئەو کەسانەن کە خاوەن بیرو خاوەن وردین لە تەماشاکردنی رووداوەکانی جیهانا .

★ (وإنّها لَبِسَبِيلٍ مُقِيمٍ) (٧٦) ★

وە ئەو نیشانەو دەلیلانە کە دەرکەوتوون لە وێرانکردنی ئەو قەومی لوتەدا وان لە رێگەی هاتوچۆتانا بۆ تیجارەتو ژیواری خۆتان •

★ (إنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَةً لِلمُؤْمِنِينَ) (٧٧) ★

وە بە راستی هەیە لەم جۆرە حەقسەندنەدا لـە نامەردان نیشانەی گەورەیی خودا بۆ ئەو کەسانە کە باوەڕیان بە خودای تەوانا هەیە •

★ ★ ★

★ (وإنْ كانَ أصْحابُ الأَيْكَةِ لَظالِمِينَ) (٧٨) ★

وە بـە راستی گەلی ناوبراو بـە (اصحاب الایکة) واتـە خاوەن بێشەکان ، ستەمکار بوون •

ئەم گەلە گەلی حەزرەتی شوعەیب بوونو لە ولاتەکەیانا بێشەلانو دارستانێکی زۆر پڕو چڕ بوو ، بـە ناوی ئەو دارستانەوە ناسران ، وە خودا شوعەیبی نارد بۆ سەریانو زۆر ئامۆژگاری کردن سوودی نەبوو لە ئەنجاما خودا گەرمای نارد بۆ سەریان حەوت شەوو حەوت رۆژ گەرما وا هێرشی برد بۆ سەریان نزیك بو دەماخیان بێتە کوڵ ، وە لە ئاخر رۆژا هەورێکی نارد بۆ سەریانو ئەوان رۆیشتن بۆ ژێر سێبەری هەورەکە ، وە لەو هەورەوە خودا گڕەیەکی بە تینی دا بە سەریاناو هەموویان مردن ، وەکو لێرەدا خودا ئەفەرموێ •

★ (فانْتَقَمْنا مِنْهُمْ) ★

ئێمە تۆڵەی ئەو هەموو نامەردیەمان لێ وەرگرتن •

★ (وإنَّهُما لَبِأمامٍ مُبِينٍ) (٧٩) ★

وە بە راستی قەومی لوطو قەومی شوعەیب ـ شوێنەوارەکانیان ـ وان لە رێگەتانا کە ئەڕۆن بۆ میصرو رێگەکەتان دیارە لە بەرچاوتانا .

★ ★ ★

★ (ولقَدْ كَذَّبَ أصْحَابُ الحِجْرِ المُرْسَلِينَ)(٨٠) ★

وە بە راستی ئەو گەلە کە ناویان ئەبرێ بە (اصحاب الحجر) کە قەومی (ثەمود)ن باوەڕیان بە حەزرەتی صالح نەکردو بە درۆیان خستەوە . وە چونکە ئەویان بە درۆخستەوە وەك ئەوە وایە کە هەموو پێغەمبەرەکانیان بە درۆخستبێتەوە ؛ چونکی هەموو پێغەمبەران یەك ڕێبازیان هەبوە کە خەڵك بانگکردنە بۆ خودا بەیەك ناسین .

★ (وآتَيْناهُمْ آياتِنا فكانُوا عَنْها مُعْرِضِينَ) (٨١) ★

وە چەن موعجیزاتمان پێدانو نیشانمان دان بۆ ئەوە کە لە بتپەرستی دەسبەردار بنو ڕوو بکەنە خوداناسی راستو . ئەو موعجیزانە وەکو دەرهێنانی وشترێ بە بەچکەوە لە بەردێکی تایبەتی کە خۆیان دیاریان کردبو ؛ وە لەوە کە ڕۆژێ هەموو ئاوی بیرەکەی ئەخواردەوە لەگەڵ بەچکەکەیا ، وە بە قەی هەموو وشترەکانی ئەوانیش شیری ئەدا ؛ وە لەگەڵ ئەم شتە لەیاسا بەدەرانەدا ئەوان هەر پشتیان کردە هەموویانو موبالاتیان پێ نەکردن .

★ (وكانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الجِبالِ بُيُوتاً آمِنِينَ) (٨٢) ★

وە ئەم قەومە گەلێ نیعمەتی خودایان لەسەر بو : لەو ولاتەدا دامەزرانو هێزیان پەیدا کرد بەسەر ولاتەکەدا ، فێری پیشەی بەردتاشین

بوونو حاڵیان وا بو لەو کێوە بەردینانە خانووی خۆشیان ئەتاشی بۆ ئاسایشی خۆیان وە بۆ ئەوە کە دوژمن نەڕوا بەسەریانا . وە مانەوە لەو خانوانەدا بە ئەمینی لە دوژمن •

★ (فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ) (٨٣) ★

بەڵام لەبەر ئەوە کە پشتیان کردە ئەو هەموو شتە لە یاسا بەدەرەو ئەو موعجیزانە کە نیشانمان دانو ئازاری دڵی صاڵحیان دا ئێمەیش تۆڵەمان لێ سەندنو دەنگی فریشتەی ئێمە لە بەرەبەیانا گرتنی •

★ (فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ) (٨٤) ★

وە ئەو خۆقایسکردنو ماڵو دارایبە ـکە پێمدابوون هیچ سوودی پێنەدانو هیچی بۆ نەکردن • وە خودا عادەتی وایە کاتێ گەلێ بەرباد بکا دەستیان لە هەموو یارمەتیدانێ ، لە هەر کەسێکەوە بێ ، ئەبڕێ •

★ (وما خَلَقْنَا السَّماوَاتِ والاَرْضِ ومَا بَيْنَهُمَا إلاَّ بِالْحَقِّ وإِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ فاصْفَحِ الصَّفْحَ الجَمِيلَ) (٨٥) ★

ئێمە ئەم ئاسمانەو عەرزو ئەوەی لە ناوبەینی ئەمانەدا دروستمان نەکردوە بە دروستکردنێکی حەقو لەگەڵ حیکمەتو یاسای عەدالەتا نەبێ . وە هەرکەسێ یا هەر کۆمەڵێ کە لە یاسای حەق لابدا هەرچەند لە ماددیەکدا مۆڵەتیان بدەم بەڵام لە ئەنجاما تۆڵەیان لێ ئەستێنمو لە دەستم دەرناچن ، وە بە راستی رۆژی پاشەڕۆژیش بێگومان دێ ، جا بە تەواوی هەموو داوایێ فەصڵ ئەکرێو هەرکەسێ بە حەقی خۆی ئەگا ، مادام وایە ئێ حیلمو حەوسەڵەت بێو دڵگران مەبە •

★ (إِنَّ ربَّكَ هو الخَلاَّقُ العَلِيمُ) (٨٦) ★

بە راستی خودای تۆ خالەقی دروستکردوەو ئەو زانایە بە رازو نیازی هەموو شتێکە دەمیزادو پەریو غەیری ئەوان . ئیتر بۆ ئەوە ناشێ کە لە پاش ئەوە ریسالەتی خۆتت گەیاند بە هۆشیاران خۆت زۆر ماندوو بکەی .

★ (ولقَدْ آتَيْناكَ سَبْعاً مِنَ المَثانِي والقُرْآنَ العَظِيمَ) (٨٧) ★

وە بە راستی ئێمە داومانە بە تۆ حەوت ئایەتی قورئان لەو ئایەتانە کە لە هەموو رۆژو شەوێکدا چەن جار لە نوێژا دووپات ئەکرێنەوە ، وە زیاد لەم حەوت ئایەتە باقی قورئانی خاوەن پایەو مایەیشم پێداوی کە خەبەری ئەووەڵو ئاخری هەردو جیهانی تێدایە کە پڕە لە دەرزو ئامۆژگاریو دامەزراندنی یاسای بەندەیی خوداو ، ئیدارەی ژیانی ئینسانانەو پەیداکردنی فەرماندارییو ژیواری بەحورمەت ، وە تا دنیا دنیا بێ ئەم قورئانە گەورە سەرچاوەی سوود ئەبێ بۆ ئوممەتەکەتو مایەی بەرزی ئەبێ جا ئیتر دارایی‌و بەشی باش لەمە زیاتر چۆن ئەبێو بۆ کێ بوە ؟

★ (لا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إلى ما مَتَّعْنَا بِهِ أزْواجاً مِنْهُمْ) ★

ئیتر مەڕوانەو چاو مەبڕە ئەوشتانە کە کردووماتن بە مایەی لەزەتو رابواردنی کۆمەڵێ لەو کافرانە ؛ چونکی هەموو ئەوانە ئەووەڵو ئاخر ، بە نیسبەتی ئەوەی داومانە بە تۆ قیمەتی نیە .

★ (ولا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ) ★

وە دڵگرانو زوێر مەبە لەوان ئەگەر ئیمانیان نەهێنا ؛ تۆ ئەوەی لەسەرتە بە جێگەی بێنە .

★ (واخْفِضْ جَناحَكَ لِلمُؤْمِنِينَ) (٨٨) ★

وە باڵی میهرەبانی خۆت رابخە بۆ موسوڵمانەکان ؛ چونکی هەر ئەوانن سوپای دنیای تۆ ، وە مایەی بەرزی پایەی قیامەت بۆ تۆ ؛ چونکە هەتا ئەوان عیبادەتی خودا بکەن تۆ پایەت بەرزتر ئەبێتەوە لە لای خودا .

★ (وقُلْ : إنِّي أنا النَّذِيرُ المُبِينُ) (٨٩) ★

وە بە ئاشکرا پێیان بفەرموو : بە راستی هەر منم ترسێنەرێکی وا کە ئینزارو ترساندنەکەم بە ئاشکرا بگات بە ئێوە .

★ (كَما أنْزَلْنا عَلى المُقْتَسِمِينَ (٩٠) الَّذِينَ جَعَلُوا القُرْآنَ عِضِينَ) (٩١) ★

وە ئینزارتان ئەکەم بە وێنەی ئەو سزا کە حەوالەمان کرد بۆ سەر ئەو کافرانە کە رێگەکانی شاری مەکەیان ئەگرت لە کاتی حەجدا ، لە پێش کۆچی حەزرەتو لە دوای کۆچی حەزرەتدا ـدـ تا کاتی فەتحی مەکە ، بۆ ئەوە کە مەنعی حاجیانی عەرەب بکەن لە ئیمانهێنان بە حەزرەت ـدـ وە لەبەر ئەوە کە رێگەکانیان لە ناو خۆیانا بەش ئەکرد ، وە هەرکەسێ ئەرۆیشت بۆ یەکێ لەو رێگانە ناوبران بە (مقتسمین) .

یاخود (مقتسمین) ئەو موشریکانەن کە قورئانیان بەش بەش ئەکردو بە بازێکیان ئەوت : ئەمە شیعرەو ، بە بازێکی تریان ئەوت : ئەمە سیحرو جادوەو ، بە بازێکی : ئەمە کەهانەو خەبەردانە لە پەنامەکی بە گۆترەو خەیاڵاتو ، بازێکی تریان بە ئەفسانەو قسەی کۆنی گەلانی پێشو دائەنا .

وە یاخود (مقتسمین) ئەو کافرانی کیتابیەن کە هەرچی لە قورئانا موافیقی کتێبی خۆیان بو باوەڕیان پێ ئەکرد ، وە هەرچی پێچەوانەی بو ئینکاریان ئەکرد ...

بە هەرحاڵ ئەو کافرانە کە قورئانیان وەها بەش بەش ئەکرد هەر یەکێ بە دەردێ گیرۆدە بوو کە لە ناو خۆیانا مەعلووم بوو ؛ بازێ لە بەدراو . بازێ لە حونەیناو ، بازێ رووداوی قورەیظەی بینی ... وە ئەم سزایانە کە پێیان گیرۆدە بوون سزای دنیا بو ، وە سزای قیامەتیشیان ماوە . وەکو خودا ئەفەرموێت :

★ (فَوَرَبِّكَ ! لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ (٩٢) عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ) (٩٣) ★

قەسەم بەو خودایە تۆی پەروەردە کرد لە بچووکیەوە بۆ گەورەیی و ، لە نەبوونیەوە بۆ دارایی و . لە بێدەستەلاتیەوە بۆ دەستەلاتداری و ، لە نەزانینی مەعنەوییاتی نوبوەتو ریسالەتەوە بۆ زانایی بەو مەقامانەو دارایی ئەو مەقامانەو ڕەهنموونی هۆشیارانی عالەم بۆ ڕێگەی حەق .. پرسیار ئەکەین لەو کافرانە لەو کردەوانەی کە لە دنیادا دەربارەی تۆ کردیانو ئەیکەن .

★ (فاصْدَعْ بِما تُؤْمَرُ وأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ) (٩٤) ★

تۆ ئەوەی بۆت هاتوە بە وەحی لە خودا بەیەکناسینو لە ئەحکامی دین بە ئاشکرا دەری ببڕەو هەموو لایەکیان تێبگەیەنە هەتا ببێ بە بەڵگە بەسەریانەوە بۆ ڕۆژی پرسیار لە قیامەتا ، وە موبالات مەکە بە کافرە موشریکەکان ، هەرچی ئەڵێنو هەرچی ئەکەن قیمەتی نیەو ، لە ئەنجاما دینی تۆ سەرئەکەوێ .

★ (إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ (٩٥) الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللهِ إِلهاً آخَرَ ، فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ !) (٩٦) ★

ئێمە تۆمان بێ نیازو بێ ئیحتیاج کردوە لە دەفعی ئەو کافرانە کە

گاڵتەیان بە تۆ ئەکرد • وە ئەوانە (ولیدی کوڕی مغیرە)و (عاصی کوڕی وائیل)و (عدیی کوڕی قیس)و (اسودی کوڕی مطلب)و (اسودی کوڕی عبد یغوث) ، وە هەر کام لەمانەم بە جۆرێ لەناوبرد • ئەڵێن : وەلیدی کوڕی مغیرە رابورد **بە لای کابرایەکدا سەرەڕمی دروست ئەکرد** وە تەراشێ چوو بە پێیداو گوێی پێ نەدا تا ئاودزی کردو ئاوساو بەو برینە مرد •

وە عاصی کوڕی وائیل رۆژێ رۆیشت بە سواری بۆ سەیرانو لە شوێنێکدا دابەزیو درکێ چو بە پاژنەیا ، ئەویش ئاودزی کردو پێی ئاوساو مرد •

وە عەدیی کوڕی قەیس تووشی ناساغیەك هات جەراعەت لە لووتیەوە دەرئەچوو بە ناشیرینی مرد •

وە ئەسوەدی کوڕی (مطلب) حەزرەتی جوبرەئیل گەلایەکی سەوزی دا بە چاویاو چاوی کەوتەژانو بەو ژانەوە مایەوە تا گیانی دەرچو •

وە ئەسوەدی کوڕی **عەبدی یەغوث تووشی ناساغی ئیسقا** بوو بەو دەردە مرد • وە بەم جۆرە شەڕیان لە کۆڵی موسوڵمانان کەوت • (والحمد لله) •

★ (وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِما يَقُولُونَ) (٩٧) ★

ئێمە ئەزانین کە تۆ دڵت تەنگ ئەبێو سینەت گران ئەبێ بەو قسە تاڵانەو بەو گەپوگاڵتانەو بەو کەلیمەی کوفرو شیرکەو بەو تانەو ڕەمزو سووککردنە کە لەوانەوە پەیدا ئەبێو جەزای ئەوان ئەدەینەوە لە سەر

کردەوەکەیان ، وە پایەی تۆیش بەرز ئەکەینەوە لە سەبرو خۆگرتنەکەتدا .

★ (فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ) ★

دائیماروو بکەرە لای خوداو پەنای بۆ ببە بە تەسبیحو ستایشی ئەو .

★ (وكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ) (٩٨) ★

وە لەوانە بە کە نوێژ ئەکەنو سوجدە بۆ خودا ئەبەن .

★ (واعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ اليَقِينُ) (٩٩) ★

وە بەندەیی بکە بۆ پەروەردگاری خۆت بە دەوام هەتا مردنتو ئاکامت بۆ دێ ، کە شتێکە مەعلووم یەقینەو گومانی تێدا نیەو راستە .

سووڕەتی (نەحل)

مەکیە بە سێ ئایەتی کۆتایی نەبێ ئەوانە مەدەنین ، ١٢٨ ئایەتە .

★ (أتى أمْـرُ اللهِ فَـلا تَسْتَعْجِلوهُ سُـبْحانَهُ وتَعـالى عَمَّـا يُشْرِكُونَ) (١) ★

هەزرەت ـدـ ڕەفتاری لەگەڵ کافرەکاندا ئەمە بو قورئانی بەسەرا ئەخوێندنەوەو موژدەی ئەدا بەوانـــە کە موسوڵمان ئەبنو ئینزاری ئەوانەیشی ئەکرد کە موسوڵمان نابن بـە دوو شت : یەکەم سزای دنیا ، دووهەم سزای پاشەڕۆژ .

جا کافرەکان لەبەر ئەوە کوتوپڕ سزای دنیایان چاو پێنەدەکەوتو سزای پاشەڕۆژ لەم دنیادا نیە زۆر جار گاڵتەیان بە هەزرەت ئەکرد لـــە کاتی ئینزارو ترساندنیانا ، جا خودای تەعالا بۆ ئەوە هەڕەشەیان لێ بکا لەو غەفڵەتەو لەو بێموبالاتیە ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە .

واتە : فەرمانی خودا بە ئیستیحقاقی کافرەکان لەسەر سزای دنیایان هاتەخوارەوە دامەزراوەو دێتـــە جێگە ئیتر پەلەپەل بۆ هـاتنی مەکـەن ، وە ئەو سزایش لەسەر ئەوەیە کە ئەو کافرانە شەریك بۆ خـودا بڕیـار ئەدەن خودای تەعالا دووڕە لەو هاوڕێ بۆ دانانەی کە کافرەکان وان لە ســەری .

★ (يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ : أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ) (٢) ★

خودای تەعالا فریشتەکان نازڵ ئەکاو ڕەوانەیان ئەکا لەگەڵ وەحیو ئایاتی خۆیدا کە ڕۆحی عەقڵو شوعووری ئادەمیزادە بە ناردێکی وا کە بە ئیختیارو خاترخواهی خۆیەتی بۆ سەر هەر کەسێ خواستی ببێ لە بەندەکانی وەکو ئیبراهیمو موساو عیساو محەمەد (د) ، وە فەرمان ئەدا بەو کەسانە کە وەحی دێتە سەریان کە ئەوهۆشیارانە هەموو بترسێنن لە هاوڕێ‌بڕیاردان بۆ خوداو ، باسی ئەوەیان بۆ بکەن کە کەس نیە بە ڕاستی بەندەیی بۆ بکرێو شیاوی فەرماندارى بێ مەگەر من کە (واجب الوجود)و پەروەردگاری جیهانم ، کە وابێ بەندەیی هەر بۆ من بکەنو هەر لە من بترسن •

بزانن ! لەم ئایەتەدا تەفسیری (روح) بە (وحی) کرایەوە ؛ چونکی وەحی خودا کە دێتەخوارەوە ڕۆحی عەقڵەو عەقڵ نوورانی ئەکاو عەقڵیش ڕۆحە بۆ دڵو دڵ ڕووناك ئەکاتەوە ، وە دڵ کە پەیوەندی هەیە بە زانستەوە ڕۆحی لەشی ئینسانە کە وابێ وەحی ڕۆحی ئەرواحە ، وە جار بەجاریش ڕۆح ئەکرێ بە ناو بۆ نەفسی فریشتە ، لە بەر ئەوە کە مادام لەگەڵ وەحیدا دێتەخوارەوە ، وە وەحی ڕۆحی عەقڵە وەکو ئیستە وتمان ، کە وابێ وەك ئەوەیە فریشتەکە خۆی ڕۆحە •

وە کەلیمەی مەلائیکە لەم شوێنەدا بە صیغەی جەمع لەبەر ئەوەیە گەلێ جار لەگەڵ جوبرەئیلدا کە فریشتەی وەحیە پۆل پۆل مەلائیکە دێنە خوارەوە یا هەر لەبەر تەشریفە بۆ جوبرەئیل کە بە لەفزی جەمع باسی ئەکا •

★ (خَلَقَ السَّماواتِ والاَرْضَ بِالحَقِّ - تعالی عمَّا یُشْرِکُونَ -) (۳) ★

خودای تەعالا ئاسمانەکانو عەرزی بە حەق دروست کردوە بە بێ ئەوە کەس دەخڵو عەلاقەی بێ بەم ئیبداعەوە کە وابێ خودای عالەم زۆر بەرزەو دوورە لەوانەوە کە ئەم کافرانە بڕیاریان ئەدەن بە هاوڕێ بۆ ئەو .

★ (خلَقَ الاِنْسانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَاِذا هُوَ خَصِیمٌ مُبِینٌ) (٤) ★

خودای تەعالا ئینسانی یەکەمی لە گڵ دروستکردو ئینسانی دووهەم کە حەوایە دروستی کرد لە بازێ لەشی ئەو ، وەکو ریوایەت کراوە حەوای دروستکردوە لە پەراسوویەك لە پەراسوەکانی لای چەپی حەزرەتی ئادەم (د) وە ئینسانی سێهەمو باقی ئینسانەکانی دروست کردوە لە تنۆکێ ئاوی (تۆم) ، وە پەروەردەی کردوە لە ئاویەوە بوە بە خوێنو ، لە خوێنەوە بوە بە گۆشتو ڕەگو ئێسقان ، وە لە پاش ئەوە وادەی دەرچوونی دێ دەری‌کردوە بۆ دنیاو لە دنیادا لە لاوازیو لە بێ هێزیەوە قەڵەوی ئەکاو هێزی پێ ئەدا جا شوعووری پێ ئەدا ، وە بە گەڵێ شتی پەنامەکی ئەزانێ ، وە پاش ئەوە ڕێگەی پەیداکردنی رزقو رۆزیو پایەو مایەی دنیای پێنیشان ئەدا ، لەگەڵ ئەم هەموو پلە پلەدا کە ئینسان پیادا بەرز ئەبێتەوە کە شیاوی ئەوەیە بیر بکاتەوەو تێ بگا کە خۆی لە خۆیەوە نەبوە بەم زاتە خاوەن پایەو مایە ، وە بێ گومان پەروەردگارێکی خاوەن دەسەلاتی زیندووی زانای تەوانای پێویستە ، کەچی بە پێچەوانەی ئەمەوە ئەبێ بە ئینسانێکی داواچی بۆ نەبوونی پەروەردگار ، وە چاوی خۆی ئەنێ بە یەکاو لەم هەموو ئاسارە کە لە خۆیا هەیەو بە بێ دروستکەر

نابن . وە لە دروستکەری بێ شوعوورەوە لەوانە نیە بێنە دی . وە رووناکا لە باوەڕ بە پەروەردگار . وە ئەمە زۆر جێگەی سەرسوڕمانە کە لە پاداشی نیعمەتا بێ سوپاسی دەربخا .

★ (والأَنْعامَ خَلَقَها لَكُمْ فِيها دِفْءٌ وَمَنافِعُ وَمِنْها تَأْكُلُونَ) (٥) ★

وە خودای تەعالا وشترو گاو مەڕو بزنی دروستکردوە بە تەوانایی خۆی ، وە هەیە بۆ ئێوە لە سوودی ئەوا بەرگێ کە ئەبێ بە هۆی گەرمی لەشتان لە کاتی ساردی هەوادا ، وە گەلێ سوودی تر وەکو شیرو دۆو رۆنو پەنیرو کەشک ... وە سواربوونیانو باربێبردنیان ، وە لە نەفسی خۆیان ئەخۆن ، واتە سەریان ئەبڕنو گۆشتەکەیان ئەخۆن .

★ (ولَكُمْ فِيها جَمالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وحِينَ تَسْرَحُونَ) (٦) ★

وە هەیە بۆ ئێوە لەو حەیوانانەدا دیمەنی جوانو ئیعتیبار بۆ خۆتان لەو کاتانەدا کە لە ئێوارانا گەیانهێنناوە لە دەشتو دەرەوە بۆ ماڵەوە وە لەو کاتەدا کە سبەینێکان بەرەڵایان ئەکەن بۆ لەوەڕان .

★ (وتَحْمِلُ أَثْقالَكُمْ إِلى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بالِغِيهِ إِلاَّ بِشِقِّ الأَنْفُسِ ، إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ) (٧) ★

وە ئەو حەیوانانە بارە قورسەکانتان هەڵئەگرن بۆ شارانێ کە ئێوە لەوانە نەبوون پێیان نگەن مەگەر بە زەحمەتی نەفس بڕ بۆنەی هەڵگرتنیانەوە ، بە ڕاستی پەروەردگاری ئێوە خاوەن مەیلو میهرەبانە کە وەها ئەسبابی ئاسایشی بۆ ئێوە دروست کردوە .

★ (والخَيْلَ والبِغالَ والحَمِيرَ لِتَرْكَبُوها وزِينَةً ، ويَخْلُقُ ما لا تَعْلَمونَ) (٨) ★

وە خودای تەعـالا دروستی کردوە بۆ ئێوە ئەسپ‌و مایـین‌و هێسنرو کەر بۆ ئەوە کە سواریان پێ بکەن‌و بیان‌کەن بە هۆی جوانی بۆ خۆتان ؛ وە هەروا! دروست ئەکا بۆ ئێوە ئەوەی کە ئێوە نایزانن وە بەکار ئەبرێن بۆ سواری‌و زینەت‌و جوانی ؛ وەکو فڕۆکەی ئاسمانی‌و ساروخ . وە ئوتومبیل لە عەرزی وشکاندا ، وە کەشتی‌و قەیاخ‌و ... لە دەریادا ؛ وە غەیری ئەمانە لەو شتانە کە خودای تەعـالا پاش هاتنـە خوارەودی ئـەم ئایـەتە تەوفیقی ئادەمیزادی داوە بۆ دروستکردنیان‌و بەکارهێنانیان .

★ (وعَلَى اللهِ قَصْدُ السَّبِيلِ ومِنْها جائِرٌ ولَوْ شاءَ لَهداكُمْ أجْمَعِينَ) (٩) ★

وە لەسـەر خودایە بەیانکردنی ڕێگەی راستی بـەرەو حەقیقەت‌و واقیع وەکو ڕێگەی عەقیدەو پیرو‌باوەڕی ئیسلامی وە لـەو ڕێگانەیشە کە ئادەمیزادی بەسەرا ئەڕوا ڕێگەی لارو ناڕەوا وەکو ڕێگەی شەریك قەراردان بۆ خوداو ڕێگەی ئاشووب‌و فیتنەنانەوە لە جیهانا ، وە ڕێگەی کردەوەی ئارەزوو‌بازی‌و ستەم لە داماوان کردن ... وە ئەگەر خواستی ببوایە هەموو‌تانی شارەزا ئەکرد بۆ ڕێگەی موناسب‌و راست لـە بیرو باوەڕو کردەوەدا ، بەڵام ئەو خواستەی بۆ هەموو کەس نەبوە بەڵکو هەر بۆ ئەوانەیە کە ئیختیاری خۆیان داوە بە دەستی عەقڵ‌و هۆشی ساغەوەو ئەڕۆن بە ڕێگەدا بە راوێژو بیرکردنەوە لە ڕۆژو پاشەڕۆژ ، وە هەرکەسێ عەزم‌و ئیختیاری خۆی وەهـا بخـاتە کارەوە بێ گومان خودای میهرەبان

یارمەتی ئەداو شتی تاریکی بۆ رووناك ئەکاتەوەو شتی گرانی بۆ ئاسان ئەکاو پایەداری ئەکا لەسەر ژیانی پیرۆزی هەردوو جیهان •

★ (هو الَّذي أنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً لَكُمْ مِنْهُ شَرابٌ ومِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمونَ) (١٠) ★

خودا خوایەکی وەهایە لە ئاسمانەوە ئاوی بۆ باراندوون ، بۆ ئێوە هەیە نەو ئاوە ئەوەی خۆتانو گیانلەبەرانی پێویستی خۆتان ئەیخۆنەوە ، وە هەر بە هۆی ئاوەوە گیای وا ئەڕوێ کە حەیوانەکانتان لەو گیا ئەلەوەڕێن •

★ (يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ والزَّيْتونَ والنَّخِيلَ والأَعْنابَ ومِنْ كُلِّ الثَّمَراتِ ، إنَّ في ذلِكَ لآيةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرونَ) (١١) ★

وە خودا رواندوویەتیو ئەڕوێنێ بۆ ئێوە کشتوکاڵێ کە هۆی ژیوارتانە ، وەکو : گەنمو ، جۆو ، زەڕاتو ، چەڵتووکو ، داری زەیتوون بۆ ئەوەی رۆنەکەی بگرن بۆ چێشتو بۆ دەرمان وە دانەکەی بخۆن بۆ پێخۆر ، وە خورماو تریێی جۆراو جۆر ، وە لە داری بەرداری جۆراو جۆر لەوانەی کە ئادەمیزاد لە باخاتا پەروەردەیان ئەکا ، وە لەوانەیش لە کێوانا ئەڕوێن بە خواستی خۆیانو بێکەس • وە بە راستی هەیە لەم دروستکردنو بەدیهێنانەدا نیشانەی بەنرخ بۆ ئەو گەلە کە بیر ئەکەنەوە لە مادەی ژیواری ئادەمیزادا •

★ (وسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ والنَّهارَ ، والشَّمْسَ والقَمَرَ ، والنُّجُومُ مُسَخَّراتٌ بِأَمْرِهِ ، إنَّ في ذلِكَ لآياتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلونَ) (١٢) ★

وە خودای تەعالا زەمانی شەوو رۆژی رامکردوە بۆ ژیواری ئێوە ، رۆژ بۆ پەیداکردنی رزقو رۆزیو شـــەو بۆ ئاسایشکردن ، وە رۆژو مانگی بۆ رامکردوون رۆژ بۆ پرتەو رژاندن بە سەر زەویو گیاو دارو کشتوکاڵ . وە بۆ بەخێوکردنی گیانلەبەران ، وە مانگ بۆ رووناکی شەوان بۆ هاتوچۆو کاروان ، وە بۆ هەڵکشانو داکشانی دەریاکان ، وە هەموو ئەستێرەکانی تریش هەموویان رامو ئامادەن بۆ بەجێهێنانی کاری خـۆیان بە ئەمری خودا ، وە بە راستی لەم کارانەدا گەلێ گەلێ نیشانە هەیە لەسەر بوونو تەوانایی‌و میهرەبانی خـــودا بۆ گەلێ کە عـــەقڵی بیرکردنەوەو دەلیل‌هێنانەوەیان هەیە .

★ (وما ذَرَأَ لَكُمْ في الأَرْضِ مُخْتَلِفاً أَلْوانُهُ إنَّ في ذلِكَ لآيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرونَ) (١٣) ★

وە خودا دروستی کردوە بۆ ئێوە لەوەی وا لە عەرزا لە گیانلەبەرو لـە داری بەرو لەوەی سوودیان لێوەرئەگرن ، بە حاڵێ کە رەنگیان لـە یەك جیایە هەرچەند کە لەیەك نەتەوەو یەك ریشەن ، بە راستی هەیە لـەم گۆڕینی کارانەدا نیشانەی گەورەیی‌و تەوانایی خودا بۆ گەلێ کە توانای بیرکردنەوەیان هەیەو بیریش بکەنەوە .

★ (وهو الَّذي سَخَّرَ لَكُمُ البَحْرَ لِتَأْكُلوا مِنْهُ لَحْماً طَرِيّاً ، وتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَها ، وتَرَى الفُلْكَ مَواخِرَ فِيهِ . ولِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ ولَعَلَّكُمْ تَشْكُرونَ) (١٤) ★

خودا خودایەکە دەریای رامکردوە بۆ ئێـــوە بۆ ئەوە کە گۆشتی ناسکی لێ دەربکەن بە هۆی راوی ماسیەوەو بیخۆن . وە بۆ ئەوە کـە دەربکەن لـــە دەریا خشڵێکی وا ئەیۆشنو خۆتـــانو ژنـەکانتانی پێ ئەڕازێننەوە ، وە ئەبینی کەشتیەکان لە دەریادا ئاوەکەی لەت ئەکەن بۆ ئەوە کە هاتوچۆ بکەن بەسەریا لە وڵاتێکەوە بۆ وڵاتێکی تر بۆ دەیدەنیو زیارەتو بۆ ئەوە کە پەیدا بکەن بازێ لەو نیعمەتانە کە خودا بە کەرەمی خۆی داینـاوە بۆ ژیانی ئێوە بۆ ئەوە ژیواری پێ بکەن ، وە بە هیوای ئەوە سوپاسی ئـەو خـودا بکـەن کـە هۆی زیارەتو تیجـارەتو خواردەمەنی پەیداکردنی بۆ گونجاندوون .

بزانن ! لە جوملەی زینەتێکە خـــودا دروستی کردوە لـــە دەریادا (مەرجان) کە گیایەکە لە دەریادا پەیدا ئەبێو لە ماوەی دە ساڵا پێ ئەگا ، وە ئەبێ لە ژێر ئاوا بێو نابێ هەتاو لێی بداو شوێنەکەیشی ئەبێ لای کەمی (٣٠) سی مەتر قووڵ بێ .

★ (وَأَلْقَى فِي الأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَاراً وَسُبُلاً لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ) (١٥) ★

وە خودا دایخستوە لە زەویدا چەن کێوێکی بەرزو بڵند نەبادا زەوی لاربێتەوە بەسەرتاناو کێشو باری تێك بچێ ، وە لەم زەویەدا بە هۆی ئەو بارانو سەرچاوە ئاوانەوە چەن روبارێکی گەورەو بچووکی دروست کردوە بازێکیان بۆ خۆرهەڵاتو بازێکیان بۆ خۆرئاواو بازێ بۆ باکوورو بازێکی بۆ باشوور رەوان ئەبن هەتا ئەگەن بە دەریاکان ، هەروا دروستی کردوە بۆتان چەن رێگایێ ، واتە لەو زەویەدا یا لە کێوەکانا چەن شوێنێکی وەهای دروست کردوە کە بۆ ئەوە ئەشێن بکرێن بـە رێگای هاتوچۆو ئادەمیزاد بە سەلامەتی پیایانا بڕوا بۆ شوێنێ کە بیانەوێ .

★ (وعَلامَاتٍ وبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ) (١٦) ★

وە لە زەویداو لە کێوەکانا چەن نیشانەیەکی بۆ دروستکردوون کە ئەبن بە هۆی شارەزایی‌و راگرتنی رێگە تا ئەگەن بەو شوێنە ئەیانەوێ بۆی بڕۆن ، بۆ نموونە : لە سارای پاناوەری دوور بە هۆی بازە کێوێکەوە نەبێ ئادەمیزاد ون ئەبن ، هەروا لە بازە کێوێکدا ئەگەر بازە شانەو ملەبێ نەکرێ بە نیشانە هەموو کەس رێگە ون ئەکەن بە تایبەتی لە کاتی بەفرا کە ئەو ولاتە بە بەفر داپۆشرابێ • وە هەم خودا ئەستێرەی کردوە بە نیشانە بۆ رێگەی کاروان بۆ کاتی کشتوکاڵ وە بۆ گردکردنەوەی رزق‌و رۆزی‌و ژیواری ئینسانو باقی گیانلەبەران بە هۆی دەرکەوتنی نەوانەوە یا ئاوابوونیان ، یا وەزعی ئاسمانییان ئادەمیزاد لە کارا سەر دەرئەکەن •

★ (أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لا يَخْلُقُ أَفَلا تَذَكَّرُونَ ؟!) (١٧) ★

لەگەڵ ئەم هەموو تەسەروفاتە عەجائیبانەدا هێشتا بیر ناکەنەوە کە زاتی خودا خۆی توانایە لەسەر هەموو کارێ‌و هاوڕێی بۆ بڕیار ئەدەن لە نەوعێ کە بێ‌گیان‌و ناتەوانە ، ئایا خودایێ کە پەروەردگاری عالەمە وەکو شتێکە کە هیچ کارێکی پێ نەکرێ‌و نەتوانێ هیچ دروست بکا ، ئایا هێشتا بیر ناکەنەوە هەتا راست‌و درۆ لە یەك جیا بکەنەوە ؟!

★ (وإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللهِ لا تُحْصُوها ، إِنَّ اللهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ) (١٨) ★

وە بێجگە لەم هەموو ئاثارانە کە لە ئاسمان‌و زەویدا هەن‌و دەلیلن لەسەر یەکیەنی خودا ئەگەر تەماشای نەفسی خۆیشتان بکەن ئەوەندە نیعمەتی خودا ئەبینن وەکو ساغی لەش‌و سیمای شیرین‌و ، چاوو ، گوێ‌و ، زمان‌و ، دەست‌و ، پەنجەو ، جیهازی پەنامەکی‌و ، دڵو میعدەو ...

رزقو . ڕۆزیو ، پایەو ، مایـەو ... ئەگەر بتانەوێ بیانژمێرن ناتوانن پیـایانا بگەنو هەموویان بژمێرن ، وە نیعمەتەکانیش ئـەوەندە گـەورەو بەنرخن ئینسان ناتوانێ قیمەتیان بدا ، لەگەڵ ئەوەدا سوپاسیشی ناکـەن لەسەریان . وە بە ڕاستی خودا تاوانبەخشو میهرەبانە بۆ ئێوە ئەگەرنا لەسەر ناسوپاسی لە ناوی ئەبردن .

★ (وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ) (١٩) ★

وە بێ گومان خودا ئەزانێ بەوەی بە پەنامەکی ئەیکەنو بەوەی بە ئاشکرا ئەیکەن ، هیچ ڕازو نیازو بیرو باوەڕو کردەوەی کەسی لێ ون نابێ .

★ (وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ) (٢٠) ★

وە ئەو بتانە کافرەکان بانگیان ئەکەنو ئەیانپەرستنو بە پەرستیاری ئەوانە لائەدەن لە خودای تەعالا ناتوانن هیچ شتێ دروست بکەنو خۆیان دروست ئەکرێن .

★ (أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ) (٢١) ★

ئـەو بتانە مردوونو زیندوو نین ، وە ئـەو زاتە پەرستیاری بکرێ پێویستە (بالذات)و بە بێ ئیحتیاج بە غەیر زیندوو بێ ، وە نازانن کەی ڕۆژی زیندوبوونەوەی هەواخواهەکان دێ چ جای ئەوە کە شایاوی ئەوە بن جەزایان بۆ بڕیار بدەن ، وە لە لای خودا تکایان بۆ بکەن !

★ (إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ) ★

ئەی ئادەمیزادی بتپەرستی بێ دەماخ ، وە یا ئەی هۆشیارانی ئەهلی

تەکلیفو پرسیار خودای هەموتان یەك خودایەو دەلیلی عەقڵیو نەقڵی هەیە لەسەر ئەوە کە (واجب الوجود)و تەوانایە بەسەر هەموو مومکیناتا ، کەوابو کەس غەیری ئەو پێویست نیەو وجوودی بێ کەڵکو بێ هوودەیە •

★ (فالَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ قُلوبُهُمْ مُنْكِرَةٌ وهُمْ مُسْتَكْبِرونَ) (٢٢) ★

وە ئەو کەسانە کە لەگەڵ ئەم هەموو دەلیلانەدا دان نانێن بە تەوحیدی خودادا لەبەر ئەوەیە کە پرسیاری پاشەڕۆژیان بە لاوە تاڵەو ئەوانە کە حاڵیان وایەو باوەڕ بە پاشەڕۆژ ناکەن دڵەکانیان ئینکاری حەق ئەکاو ئەوانەیش خۆ بە گەورە ئەزانو مل نادەن بە پێغەمەر •

★ (لا جَرَمَ أنَّ اللهَ يَعْلَمُ ما يُسِرُّونَ وما يُعْلِنُونَ إنَّهُ لا يُحِبُّ المُسْتَكْبِرِينَ) (٢٣) ★

بێگومان خودای تەعالا زانایە بەوە کە ئەیشارنەوە لە دڵیاناو لە پەنادا وە ئەوەی بە ئاشکرا ئەیکەن ، ئەو خۆبەزلزانینەیان لە چیە بەراستی خودا خاوەن دەمارو بە فیزەکانی خۆش ناوێ •

★ (وإذا قِيلَ لَهُمْ : ماذَا أنْزَلَ رَبُّكُمْ ؟ قالُوا : أساطِيرُ الأَوَّلِينَ !) (٢٤) ★

کاتێ کە بازێ لەوانە بە گاڵتەوە پرسیار لە بازێکیان ئەکەنو ئەڵێن : خودای ئێوە چی نازڵکردوە بۆ سەر محەمەد ؟ وەها وەڵامیان ئەدەنەوە ئەڵێن : ئەفسانە کۆنەکان کە لە ناو ئادەمیزادی کۆندا باو بوون ! واتە لە حەقیقەتا خودا هیچ ئایەتی نازڵ نەکردوە هەر محەمەد خۆی ئەڕوا ئەو حیکایەتە کۆنانە کە لە ناو خەڵکدا باو بوون ئەیانگێڕێتەوە بۆ خەڵکو

ئەڵێ ئەمە کەلامی خودایەو فریشتەی پیرۆز هێناویەتیە خوارەوە . وە ئەو کافرە بێ شوعوورانە ئەم درۆو دەلەسە بۆ ئەوە ئەکەن .

★ (لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ) ★

هەتا تاوانی خۆیان بە تەواوی هەڵبگرن لە رۆژی قیامەتاو بازێ لە تاوانی ئەوانەیش کە ئەمان گومڕایان ئەکەن بە قەی ئەوە کە گومڕایان ئەکەنو ئەبن بە هۆی تێکدانی دڵی ئەوان ، ئەنا ئەوانە خۆ ئەفامن حەقیان وابو بیر بکەنەوە موبالات بە قسەی ئەمانە نەکەن .

★ (أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ !) (٢٥) ★

بێداربنەوە ! گەلێ ناپەسەندو نابارە ئەو تاوانە ئەوان لە رۆژی قیامەتا هەڵی ئەگرن !

★ (قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ ، فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ ، وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ) (٢٦) ★

خودای تەعالا بۆ دڵدانەوەی حەزرەت ـدـ ئەفەرموێت : ئەم کردەوە نابارانە ئەم کافرانە لەگەڵ تۆدا ئەیکەن لە ناو کافرە پێشوەکانیشا وێنەی بوە ، بە راستی گەلێ مەکرو فڕو فێڵیان لەگەڵ ئەو پێغەمەرانەدا کرد کە بۆیان رەوانەکرابوونو چەن خانەو لانەی نامەردییان دروست کردو کردیان بە کەمیگاە بۆ دۆژمنایەتی پێغەمەرەکان ، جا خودای تەعالا هات بەسەر ئەر خانەو لانەدا کە دروستیانکردبو هەر لە بناغەکانیانەوە هەڵی کەندنو سەرمیچی خانوەکان داکەرت لەسەردوە بەسەریاناو سزای خودایان بۆ

هات ، لە لایەکەوە شوعووریان نەدەشکا بەوەدا کە لەو شوێنەوە ئـەو سزایان بۆ دێ •

خاوەن تەفسیرەکان فەرموویانە : ئەم ئایەتە پیرۆزە وارید بوە لەسەر تەشبیەو تەمثیل وە لە واقیعا مەبەس نەفسی خانوو نیە ، بەڵکو ئەو فڕو فێڵی کافرانـە تەشبیەکراوە بـە خانووی کـەمین‌گا لەوەدا کـە مەبەس زیان‌گەیاندنە بە دوژمن ، وە بەتاڵکردنەوەی فڕوفێڵەکانیشیان بە لەسەر زیانی خۆیان بە ڕووخاندنی خانووی کەمینەکە بەسەر خۆیانا ، بەڵام بە شێوەی تەشبیهی تەمثیلی نـەك تەشبیهی موفرەد بـە موفرەد ، وە بازێ فەرموویانە : هەر حەقیقەتەو مەبەس ئەو بورجەیە کە نەمروودی کوڕی کەنعان دروستی کردبو بۆ ئەوە ـ بە گومانی خۆی ـ سەرکەوێتو موراقەبەی ئەخباری ئاسمان بکاو بەرهەڵستی واتـەی ئایینو دین بکاو مـەیدانی بڵاوبوونەوەی ئامۆژگاریەکانی ئیبراهیمی خەلیل بکا ، وە لە ئەنجاما ئەو بورجە کەوت بەسەریاناو گەلێ لە دەستەو بەستەی پێکوشت •

بەڵام لە واقیعا لە ئاخری ئایەتەکەدا نوختەیەکی گەورە هەیە کە ئەڵێ ئەو سزایە دێت بۆ سەریان لە شوێنێکەوەیە کە ئەوان شوعووریان بۆ ئەوە نارِوات •

وە لە واقیعا سوپای خودا زۆرەو کەس بە ژمارەیان نازانێ خـودا نەبێ ، وە زۆربەی نافەرمانانی پێغەمەرانی پێشوو یا پێغەمەری خۆمان ـ بە شتێ بەرباد بوون کە بە خەیاڵی ئەوانا نەهاتوە ، وەکو زانایانی مێژو ئەمەیان لە لا ڕوونە •

★ (ثُمَّ يَوْمَ الْقِيامَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ : أَيْنَ شُرَكائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تُشاقُّونَ فِيهِمْ ؟ قالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ : إِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ وَالسُّوءَ عَلَى الْكافِرِينَ) (٢٧) ★

پاش ئەوە کە خودای تەعالا لە دنیادا هەر جۆرە سزایەکی دان بێ‌گومان لە رۆژی قیامەتیشا رسوای قەرەبالغی رۆژی قیامەتیان ئەکا ، وە خودا لە مەقامی سەرزەنشتدا لێیان ئەپرسێ‌و ئەفەرموێت : ئەو شەریکانەو ئەو هاوڕێ‌و هاوسەرانە کە ئێوە ئەتانکردن بە هۆی بەرانبەرکێ‌و دوژمنایەتی موسوڵمانەکانو لەبەر خاتری ئەوان بە گومانی خۆتان دوژمنایەتیتان ئەکرد لەگەڵ موسوڵمانەکانا وان لە کوێ ؟ وە کافرەکان بە خامۆشی‌و شەرمەساری بێ‌دەنگ ئەکەون ، وە ئەو پێغەمەرانەو ئەو ئینسانە موسوڵمانانە کە زانیاری دین‌و ئادابیان پێدراوە لەو کاتەدا ئەفەرموون : بە راستی ئەمڕۆ رسوایی‌و بەدئەنجامی لەسەر کافرەکانە بە شێوەی گشتی .

★ (الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلائِكَةُ ظالِمِي أَنْفُسِهِمْ فَأَلْقَوُا السَّلَمَ : ما كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ ، بَلَى إِنَّ اللهَ عَلِيمٌ بِما كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ) (٢٨) ★

ئەو کەسانە کە فریشتەکانی مەئموورین گیانیان وەرئەگرن‌و رۆحیان ئەکێشن‌و حاڵیان وا بوە کە ستەمیان لە خۆیان کردوە بە کوفرو بە ئازاردانی بێ‌تاوانان‌و بە باقی کردەوەی ناپەسەند ، جا لەو کاتەدا کە ئەمرن مل بۆ حەق رائەکێشن‌و ئەڵێن : ئێمەی باشین‌و لەمەوبەریش باش بووین‌و هیچ شتی خراپەمان نەکردوە . خودا ئەفەرموێت : نە ، نە ، بە راستی خودا زانایە بەو کارانە کە ئێوە ئەتانکردن .

★ (فَادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ) (٢٩) ★

دەی زوو بڕۆنە ناو دەرگاکانی دۆزەخەوە ، هەر کۆمەڵێك لەو دەرگایەوە بۆی بڕیار دراوەو لە دۆزەخا بمێننەوەو قەراری مانەوەی دەوامدار بدەن تیایا ، دەی زۆر خراپو ناهەمواوە ماواو مەڵبەندی ئەوانە کە خۆیان بە گەورە دائەناو ئیمانیان بە پێغەمەران نەدەهێنا •

★ (وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ ؟ قَالُوا خَيْرًا ، لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ ، وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ (٣٠) جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاؤُنَ كَذَلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ) (٣١) ★

وە لە لایەنی بازێ لە موسوڵمانەکانەوە پرسیار ئەکرێ بۆ مەعلوومات لە بازێ لەوانە کە خاوەن پارێزو ترسن لە خودا : کە خودای تەعالا چی نازڵ کردوە بەم زوانە ؟ ئەوانیش لە وەڵامیا ئەڵێن : خێرو پیرۆزی نازڵ کردوە •

جا خودای تەعالا ئەفەرموێت : ئەو موسوڵمانانە کە بیرو باوەڕیان وایە خودای تەعالا حەقەو دینی ئیسلام راستەو پێغەمەر ـد ـ بە حەق ڕەوانە کراوە ئەوانە خاوەن ئیحسانن ، وە بۆ ئەو کەسانەیش کە خاوەن ئیحسانن‌و کردەوەی باش ئەکەن لەم دنیادا پاداشێکی باشیان هەیە کە ژیانیان بە خۆشی لەسەر ڕائەبووردێ بەم شێوە ئەگەر نیعمەتیان بۆ بێت سوپاسی خودا ئەکەن وە ئەگەر زەحمەتیان بێتە سەر صەبر ئەکەن‌و رازین

بە قەزای خوداو ئەم سەبرە ئەبێ بە هۆی رووناکی دڵیان ، وە بە راستی مانی دواییش کە قەبرو قیامەتە باشتر ئەبێ بۆیان لەم دنیایەو لە مانی دنیا ، وە زۆر جوانو پیرۆزە خانووی خاوەن تەقواکان کە بریتیە لە چەن باخو بەهەشتێ بۆ مانەوەیان هەتا هەتایە ئەڕۆنە ناویانەوە بە بێ خەمی دڵ ، وە لە ژێر داری ئەو باخانەدا چەن جۆگە ڕەوان ئەبێ ، وە هەیە بۆ ئەوانە لە ناو ئەو بەهەشتانەدا ئەوەی خواستی دڵیان بێ وە بەم جۆرە پاداشە خودا پاداشی خاوەن تەقواکان ئەداتەوە •

★ (الَّذينَ تَتَوَفّاهُمُ الْمَلائِكَةُ طَيِّبينَ يَقُولونَ : سَلامٌ عَلَيْكُمُ ا دْخُلوا الْجَنَّةَ بِما كُنْتُمْ تَعْمَلونَ) (٣٢) ★

وە ئەو کەسانە کە فریشتەکان ڕۆحیان وەرئەگرن لە حاڵو وەزعێکدا کە ئەوان پاك دڵو پاك کردەوەن ، فریشتەکان لە کاتی مردنا پێیان ئەڵێن : سەلامتان لەسەر بێ ئیتر پاش ئەم کاتە بێ ئاسایشیتان تووش نابێ ، وە لە ڕۆژی قیامەتیشا بڕۆنە ناو بەهەشتەوە بە پیرۆزی ئەو کردەوە باشانەوە کە ئەتانکردن •

★ (هَلْ يَنْظُرونَ إلاّ أنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلائِكَةُ أوْ يَأْتِيَ أمْرُ رَبِّكَ ؟ كَذلِكَ فَعَلَ الَّذينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وما ظَلَمَهُمُ اللهُ ولكِنْ كانُوا أنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ) (٣٣) ★

چاوەڕێ ناکەن ئەو کافرە سەرکێشانە مەگەر بۆ ئەوە کە سزا بێت بۆ لایانو دەرگایان پێبگرن ، وە یا بە نەوعێکی تر سزایەکی ناهەموار بە فەرمانی خودا بێتە سەریان ، وەکو مەرگی کوتوپڕو دوشمنی بێسامانو ئاگری بێ ئامانو لافاوی سەر تا بەدامان ، ئەمە ڕەوشتی پێشینانەکانیانە ، ئەوانیش کردەوەیان وەکو ئەمان وابو یاخود ئەم ئیشەیان ئەکرد کە

بەرەکی پێغەمبەرەکانیان ئەگرت بۆ هاتنی سزا وە لە ئەنجاما بەرباد بوون ، وە خودا ستەمی لەوان نەکرد ، بەڵام ئەوان ستەمیان لـە نەفسی خۆیان کـرد •

★ (فَأَصابَهُمْ سَيِّئاتُ ما عَمِلُوا وحاقَ بِهِمْ مَا كانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ) (٣٤) ★

جا باش پێیان گەیشت تۆڵەی ئەو کردەوە ناشیرینانە کە کردبوویان وە دەورەی دان ئەو تۆڵە کە وەختی خۆی گاڵتەیان پێئەکرد •

★ (وقالَ الَّذينَ أَشْرَكُوا : لَوْ شاءَ اللهُ ما عَبَدْنا مِنْ دونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ ولا آباؤُنَا ولا حَرَّمْنا مِنْ دونِهِ مِنْ شَيْءٍ ، كذلِكَ فَعَلَ الَّذينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ، فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلاَّ البَلاغُ المُبِينُ ؟) (٣٥) ★

واتـە کافرەکان بۆ عوزری خۆیان لەسـەر کوفرو کردەوەی نابارو دوورکردنەوەی خۆیان لە تاوان ئەڵێن : ئێمە هەرچی بکەین لە کردەوەو هـەر بیرو باوەڕێکمان بێ هەمووی لەسەر خواستی خودایەو ، هەرچی لەسەر خواستی خودا بێ تاوانی نیە ، وە ئەگەر خواستی نەبوایە لەسەر کوفرو کردەوەی ئێمە نەدەبوون ، وە ئەگەر جۆرێ تری خواست بوایە عیبادەتی کەسمان نەدەکرد غەیری ئەو نە ئێمەو نە باوانیو باپیرەکانمان ، وە هیچ گۆشتێکمان حەرام نەدەکرد لە وشتری بەحیرەو سائیبەو غەیری ئەوانەیش •

جا خودای تەعالا بۆ بەتاڵکردنەوەی ئەم عوزرە پووچەو ئەم دەلیلە بەتاڵە ئەڵێ : ئەم عوزرەیش عوزرێکە لە رووی عەقڵو هۆشرو ئیستیدلالەوە

نیـە ، بەڵکو لەسەر تەقلیدی کافرە پێشوەکانە وە ئەوان ئـەم دەلیلەیان ئەهێنایەوە بۆیێ ئەمانیش بەکاری دێنن ، وە لە واقیعا قیمەتی نیە •

ئەی پێغەمەری من تۆ هەر گەیاندنی فەرمانی خودات لەسەرەو جگە لـە گەیاندنی فەرمانی خودا بـە رووناکی هیچ شتێ لەسـەر پێغـەمەران نیەو نەبوە •

جا بۆ رووناککردنەوەی ئـەم شوێنە بزانن ! کافرەکان وتوویانە : ئێمە هەرچی ئەکەین تاوانی تیا نیە ؛ چونکی هەرچی ئەکەین لەسەر خواستی خودایە ، وە هـەر شتێکیش لەسەر خواستی ئەو بێ تاوانی تیا نیە • وە خودای تەعالا لە ردی ئەمەدا ئەڵێ : راستە هەرچی ئەکەن لەسەر خواستی خودایەو بە بێ خواستی ئەو هیچ نابێ ، بەڵام ئەوە راست نیە کە ئەڵێن : هەر شتێ لەسەر خواستی ئەو بێ تاوانی تێدا نیە ؛ چونکی خواستی خودای تەعالا تابیعی عیلمی خودایەو عیلمی خودا بە هەڵەدا ناڕوا ، وە خودا بە عیلمی خۆی زانایە بەوە کە ئینسان ئەو ئیختیارەی پێدراوە چۆن ڕوو ئەکاتە کردەوەکان ئەگەر ئیختیارەکەی ڕوو بکاتە کردەوەی باش خواستی خودایش ڕووی لێ ئەکاو تەوانایی خودایش ڕووی لێ ئەکاو ئەو کردەوە باشەی بۆ دروست ئـەکاو پێیشی رازیە ، وە ئەگـەر ئیختیارەکەی ڕوو بکاتە کردەوەی ناهەموار خواستی خودایش ڕووی لێ ئـەکاو تەوانایی خودایش ڕووی لێ ئەکاو ئەو کردەوە نابارەی بۆ دروست ئەکا ؛ چونکی تەوانایی خودا شمشێرێکە تەڕو وشـك ئـەبڕێ وە بۆ هـەموو جۆرە کردەوەیەك وەکو یەك وایە •

بێجگە لەمە ئـەو کافرانە لە پاش ئەوە کـە نافەرمانی پێغەمەرەکان ئەکەنو کوفرو کردەوە ناشیرینەکان دەرئەبڕن ئەوسا ئەڵێن : ئەم کاری

ئێمە خواستی خودایە ، ئایا ئەوانە پێش ئەوە ئیقدام بکەن لەسەر کوفرو بەدکاریەکە ئاگادارن لەوە کە خواستی خودا چۆنە ؟ بەهەرحاڵ دەلیلەکەیان بێ نەتیجەیەو داواکەیان پووچو بەتاڵە •

★ (ولَقَدْ بَعَثْنا فِي كُلِّ اُمَّةٍ رسولاً : أنِ اعْبُدوا اللهَ واجْتَنِبُوا الطّاغُوتَ) ★

بە راستی ئێمە لە هەموو ئوممەتێکدا پێغەمبەرێکمان ناردوە بەم فەرمانەوە کە بەندەیی خودا بکەنو دوور بکەونەوە لە : شەیتان ، لە بت ، لە پیاوی گومڕا •

★ (فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللهُ ومِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلالَةُ) ★

جا بازێ لەوان گوێی راگرت بۆ فەرمانی خودا بە دڵو خودایش گەیاندی بە ئەنجامی پیرۆز ، وە بازێکیشیان لایان دا لە حەقو گوێیان رانەگرتو دڵیان نەدا بە فەرمان ، وە خودای تەعالایش فەرمووی : مادام ئیختیاری لاریو لاڕێ ئەکەن با هەر وەها گومڕا بن وە گومڕایی لەسەریان دامەزرا •

★ (فَسِيرُوا في الاَرْضِ فانْظُرُوا كَيْفَ كانَ عاقِبَةُ المُكَذِّبِينَ) (٣٦) ★

جا بڕۆن بە ولاتانا تەماشا بکەنو بیر بکەنەوە بزانن چۆن بوە ئەنجامی ئەوانە کە پێغەمبەرەکانیان بە درۆ خستوەتەوە •

★ (إنْ تَحْرِصْ عَلى هُداهُمْ فَإنَّ اللهَ لا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ ومَا لَهُمْ مِنْ ناصِرِينَ) (٣٧) ★

ئەگەر تۆ ، ئەی پێغەمبەری خۆشەویست ، ئارەزووت تۆندو زۆرە لەسەر هیدایەتی ئەوانە بزانە بـە راستی خودا هیدایەتی ئـەو کەسانە نادا کـە ئەوەندە نامەردو دڵبەردو بێ فامن هەر لەسەر ئارەزووی خۆیان دەوام ئەکەن کە خودا ئەیەوێ گومڕایان بکا ، وە بزانە کە لە رۆژی خۆیشیا کەس نیە یارمەتی ئەوانە بدا .

★ (وَأَقْسَمُوا بِاللهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ : لاَ يَبْعَثُ اللهُ مَنْ يَمُوتُ : بَلَى وعْداً عَلَيْهِ حَقّاً ، ولَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ) (٣٨) ★

وە ئەو کافرانە ئەوەنە کەودەنن لەگەڵ ئەوەدا ناوی خودا ئەبەنو وەها نیشان ئەدەن خودای عالەم هەیە سوێند ئەخۆن بە سوێندێکی بە دڵو دەروون ، بە سوێندێکی بە هێز ؛ لە ناو سوێندەکانیانا ئەڵێن : ئەو کەسەی کە مردو گیانی دەرچوو جارێکی تر خودا زیندووی ناکاتەوە ! نە ، نە ، خراپ حاڵی بوون خودا وەعدەی داوە بە وەعدەیێ کە وەکو سوێندخواردن بڕیاری داوە لەسەر خۆی کـە هەموو گیانلەبەران زینـدوو ئەکاتـەوەو گردیان ئەکاتەوە لـە شوێنێکدا حسێبی بیرو باوەڕو کردەوەیان لەگـەڵ ئەکـا ، بەڵام زۆربەی ئادەمیزاد ئـەمە نازانن ، ئیتر سوێندەکەی ئـەوان پووچە ؛ چونکی ئەگەر لەبەر ئەوەیە کـە خودا ناتوانێ ئـەوە هەڵەیە ؛ چونکی کەسێ بتوانێ لـە نەبوون ئینسانێ دروست بکا ئەیشتوانێ لـە پاش مردن دروستی بکاتەوە ؛ وە دروستکراوەکانی خودا ، غالبا ، لـەم مردووزیندوکردنەوە عەجیب تر ە ، وە ئەگەر لەبەر ئەوەیە کە خودا بڕیاری نەداوە ئـەوە درۆیەو خودای تەعالا بڕیاری داوە وەکو خودای تەعـالا ئەفەرموێت :

★ (لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذي يَخْتَلِفُونَ فيهِ) ★

بۆیە خودا زیندوویان ئەکاتەوە هەتا بۆیان روون بکاتەوە ئەو شتە کە ئەوان ئیختیلافیان تیا هەبو کە بریتیە لە : بەعثو ، حەشرو ، نەشرو ، زیندوکردنەوەیانو ، گردکردنەوەیان لـە شوێنێکداو ، بلاوکردنەوەیان هەرکەس بۆ جێگەی خۆی لە پاش حسێبو کتێب •

★ (وَلِيَعْلَمَ الَّذينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كانُوا كاذِبينَ) (٣٩) ★

وە هەتا کافرەکان بە (عین الیقین) بزانن کە بە راستی ئەوان درۆیان کردو درۆزن بوون لە داوای زیندونەبوونەوەداو قودرەتی خودایش زاڵە بەسەر هەموو خواستێکیا •

★ (إِنَّما قَوْلُنا لِشَيْءٍ إِذا أَرَدْناهُ أَنْ نَقولَ لَهُ : كُنْ ! فَيَكُونُ) (٤٠) ★

نیە فەرمانی ئێمە کە خواستمان لەسەر بوونی شتێ بێ ئەوەنە نەبێ کە پێی بڵێین : ببەو ! ئەویش ئەبێ • وە ئەم عیبارەتی (کن فیکون)ە یا وێنەیە بۆ فەوریەتی پێکهاتنی خواستی خودا ، وە یا هەر خیتابێکی واقیعیە روو ئەکاتە صووڕەتی عیلمی ئەو شتە کە خودا خواستی هەیە دروستی بکاو پێی ئەڵێ ، یا مورادە لە (صووەتی عیلمیە)وە دەرچوە بۆ (صووڕەتی عەینیە)وە سەری خۆت دەربخە لـە ناو سەرانا ، بـە خواستو تەوانایی خودای تەوانا •

وە ئەبێ بزانن ئەم ئەمرە کە خودا ئەیکا بە صووڕەتی عیلمیە ئەمری ئیبداعیەیە ، واتە عیبارەتە لە تەوەجوهی ئیرادە بۆ ئەو صووڕەتی عیلمیە لەگەڵ قودرەتا وە لەسەر موافەقەی ئەو صووڕەتە عیلمیە خودا لە خاریجدا ئەوەی مەقسوودە دروستی ئەکا •

★ (وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ) (٤١) ★

مەبەس لە فەرموودەی : (والذين هاجروا ... الآية) یا حەزرەتە ـدـ وە ئەو یارانەی کە کۆچیان کرد لە مەکەوە بۆ شاری مەدینە لەبەر رەزای خوداو بەرزکردنەوەی دینی ئیسلام لەوانە کە قورەیش لە مەکەدا ستەمیان لێ کردن وە لە بیمی ستەمی ئەوان کۆچیان کرد بۆ حەبەشستانو هاتنەوە بۆ مەکەو دووبارە چوونەوە بۆ حەبەشە جا کۆچیان کرد بۆمەدینە • وە یاخود مەبەس ئەو موسوڵمانانەیە کـە لـە مەکەدا قورەیش حەبسیان کردنو سزایان ئەدان لە پاش کۆچی حەزرەت بۆ مەدینە ، وەکو : بیلاڵو ، صوهەیبو ، خەبابو ، عەممارو ، عابیرو ، ئەبوجەندەڵو ، سوهەیل ... خودایان لێرازی بێ •

واتە ئەو کەسانە کۆچیان کرد بۆ مەدینە لەبەر بەرزکردنەوەی دینی ئیسلام لە پاش ئەوە کە ستەمیان لێکرا لە مەکەدا ئەوانە لە دنیادا دایان ئەمەزرێنم لە شوێنێکی پیرۆزو جواناو بە راستی پاداشی رۆژی قیامەتیان گەورەترە . ئەگەر ئەو موهاجیرانە بەو پاداشەیان بزانیایە زیاتر تێئەکۆشان لە جیهاداو لە صەبرکردنا ، وە یا ئەگەر کافرەکان بیانزانیایە بـە پاداشی موهاجیرەکان ئەوانیش موسوڵمان ئەبوونو ئازاریان نەئەدان •

ریوایەت کراوە لە سیرەتی خەلیفەی دووەم عومەری کوڕی خەطابدا ـخـ : کاتێ کـە بەشێو ماڵێکی ئەدا بـە یەکێ لـە موهاجیرەکان پێی ئەفەرموو : ئەمە وەربگرە خودای تەعالا بەرەکەتی تێبخات بۆت کە ئەمە بەشی دنیاتەو بەشی قیامەتت باشترەو لەمە گەورەترە •

★ (الَّذينَ صَبَرُوا وعَلى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ) (٤٢) ★

ئـەو موهاجیرانە کەسانێ بوون کـە صەبریان کردوە لەسەر سزاو ئازاری کافرەکـان وە لـەسـەر غـەریبیو وەحشـەتی ولاتی دوور وە بێگوزەرانی وە لە هەموو کارو بارێکدا کە چاوەڕوان ئەکرا بێتە ڕێگەیان لە دەفعی زەحمەتو جەلبی ڕەحمەتو نیعمەتدا هەر لەسەر خودای تەعالا ئیعتیمادیان ئەدا ، جا لەسەر ئـەم سیفەتە بەرزانە بو کـە خودای تەعالا ئەوانی گەیاند بەو پایە بەرزانە لە دنیاو قیامەتا .

★ (وما أرْسَلْنا مِنْ قَبْلِكَ إلاّ رِجالاً نُوحِي إلَيْهِمْ ، فاسْأَلُوا أهْلَ الذِّكْرِ إنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ) (٤٣) ★

ئەم ئایەتە پیرۆزە نازڵ بوە لە ڕەدی قسەی کافرەکانی قورەیشدا کە ئەیانوت : خودای تەعـالا زۆر دوورە لەوەوە کـە ئادەمیزادێ بکا بـە فوروستادەی خۆی بۆ لای باقی ئادەمیزاد ، پێویستە فریشتەیێ ڕەوانـە بکا بۆ سەریان ، جا خودای تەعالا ئەفەرمویێت : ئێمە لە پێش ناردنی تۆدا بە ریسالەت کەسمان نەناردوە مەگەر چەن پیاوێکی خاوەن خوو ڕەوشتی بەرز ، وە یاسامان لەسەر ئەوە نەبوە کە فریشتە بنێرین بۆ تەمێی ئادەمیزاد ، هەروا یاسام لەسەر ناردنی ژنانا نەبوە ، وە ئەو پیاوانە وەها ناردووماتن کە وەحیمان کردوە بۆ لایان ئەوەی پێویستە لـە بیرو باوەڕو عیبادەتو باقی ئوموورانێ کە پێویستی ئادەمیزاد بوە ، وە ئەگەر ئێوە ئەی ئەهلی مەکە بەمـە نازانن پرسیار بکەن لـە ئەهلی عیلم لـە کیتابیەکانی گاورو جوولەکە ، وە یا لەو میژووزانانە کە جێگەی باوەڕتانن .

وە ئەو پێغەمەرانەمان ناردوە :

★ (بِالبَيِّنَاتِ والزُّبُرِ) ★

بە موعجیزاتەوەو بەو ئەحکامانەوە کە ئەنووسرێنەوەو بە دریژایی زەمان رەفتاریان پێکراوە هەتا زەمانی پێغەمبەرێکی وەها کە ئەو ئەحکامەی گۆڕیوە .

★ (وأنْزَلْنا إلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ ما نُزِّلَ إلَيْهِمْ ولَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرونَ) (٤٤) ★

وە نازڵمان کردوە بۆ لای تۆیش قورئانێ کە زیکری خودایەو مایەی بیرکردنەوەی حەقو حەقیقەتەو بە یاسایێ بۆمان ناردووی کە تۆ روون بکەیتەوە بۆ ئادەمیزاد مەعنای ئەوانە ، وە ئومێد وایە ئەوانیش بیر بکەنەوە لەو قورئانەدا .

لەم شوێنەدا دەرئەکەوێ کە خودای تەعالا بڕیاری داوە بۆ ئەو کەسانە کە حوکمێ لە ئەحکام نازانن بگەڕێنەوە بۆ لای ئەو زانایانە کە ئاگادارن لە حەق هەتا باش ئاگادار بین بەسەر واجباتی دینی خۆیانا .

هەروا دەرئەکەوێ کە حەزرەت ـدـ تەخویل کراوە بۆ بەیانی قورئانو روونا ککردنەوەی ئەوەی پێویستە بە بەیان خواە بە تەفصیل یا خود بە کورتی حەتا بە حەوالەکردنی زانایانی دین بۆ قیاسو ئیستیدلالو ئیرشادکردنیان بۆ ئیجتیهادو دینی ئیسلام بەم یاسا رەسایی ئەکا بە وەرگرتنی هەموو حوکمێ لە هەموو کاتو ولاتێکدا .

★ (أفَأمِنَ الَّذينَ مَكَرُوا السَّيِّئاتِ أنْ يَخْسِفَ اللهُ بِهِمُ الأرْضَ أوْ يَأْتِيَهُمُ العَذابُ مِنْ حَيْثُ لا يَشْعُرونَ ؟) (٤٥) ★

ئایا ئـەو کافرانـــە کە وا حیلـەو فێڵی ناهەموارو ناشیرین ئەکەن دەربارەی پێغەمـەر (د) بۆ فەوتانی خـۆی‌و ئەصحابەکانی‌و بەرباکردنی دینەکەی ئەمینن لەوە کە خودای تەعالا بیان‌باتە خوارەوە بە عەرزا وەکو قاروون‌و ماڵەکەی ، یاخود سزایەکیان بۆ بێت لە شوێنێکەوە شوعووری پێ نەکەن وەکو قەومی (لوط) .

★ (اوْ يَاْخُذَهُمْ فِي تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ؟) (٤٦) ★

یاخـــود بیان‌گرێ‌و بیان‌فەوتێنێ لـــە رێگەو هاتوچۆی کاروانی تیجارەتیانا خۆ ئەوان ناتوانن دەســـتی قودرەتی خـودا بگرن لـــــەم تەصەرووفاتانە .

★ (أَوْ يَاْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ) (٤٧) ★

یاخود بیان‌گرێ بە بیمی مردن بـە ناساغی لەش‌و راوەستانی دڵو تێکچوونی رشتەی تەندروستی بە هۆی هێرشی دوژمنان لەملاو لەولاوەو ترسانی ئەوانیش لەو هێرشە وە یا بە هۆی زاڵبوونی حوکمدارێکی ستەمگار بەسەر ولاتەکەیان وە ئەوانیش بکەونە بیمەوەو تووشی دەردو میحنەت ببن . بەو ترساندنە ؛ چونکی بە راستی خودا میهرەبانەو خاوەن کەرەمە ، هەموو کاتێ سزاکەی سزای ریشەکێشان نیە بەڵکو بەم جۆرە سزانەیە کە زیان ئەدا لە بازێ کەس نەك لە بازێ وە یا لە بازێ خانەدان نەك لـە بازێ ، بە هەرحاڵ هێمن‌بوونەوە لە سزای خـودا خووی بەدخوەکانە ، ئەنا لەگەڵ ئەم هەموو نافەرمانی خودا کە خۆمان پێی ئەزانین پێویست بو هەموو کاتێ لە بیمو ترسی خودادا ئاسایشمان نەکردایە .

★ (أوَلَمْ يَرَوْا إلى ما خَلَقَ اللهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَفَيَّؤُ ظِلالُهُ عَنِ اليَمِينِ والشَّمائِلِ سُجَّداً لِلهِ وهُمْ داخِرونَ ؟) (٤٨) ★

ئایا تەماشای ئەو مەخلووقاتە خاوەن مادەیە ناکەن لە کێوانو دارو بەرد کاتێ کە خودا رۆژی دەرخست لێیان سێبەرەکانیان لار ئەبێتەوە بە لای چەپا لە حاڵێکدا ئەو مەخلووقاتە هەموو کڕنووشی سەردانەواندنی خۆیان پێشکەشی بارەگای پەروەردگاری جیهان ئەکەن ؛ چونکی ئەگەر ئەو هەتاوە رووناکە خاوەن تاوەی دروست نەکردایەو لە مەداری خۆیا چاودێری نەکردایە ئەم پڕتەو بەخشیە بە سەر کورەی زەویدا نەدەبو . وە ئەم هەموە مادە خاوەن سایەو سێبەرە ذەلیلو داماون لە بەر هێزی پەروەردگارەکەی خۆیانا .

★ (ولِلهِ يَسْجُدُ ما في السَّماواتِ وما في الاَرْضِ مِنْ دابَّةٍ والمَلائِكَةُ وهُمْ لا يَسْتَكْبِرونَ) (٤٩) ★

هەر بۆ زاتی خودای تەعالا سوجدەی عوبوودیەتو بەندەگی ئەبا خواە بە تەختی پێشانی یاخود بە حاڵی مەعنەویو پەنهانی وە یا بە رامبوونیان لەبەر هێزی ئەوا .. هەرچی وا لە ئاسمانەکاناو لە بارەگا بەرزەکانا لە ئەستێرەکانو لەو مادە بەقیمەتە کە ئەو کائیناتەی پڕ کردوەو ساڵ بە ساڵو سەدە بە سەدە ئەدۆزرێتەوە، وە هەروا سوجدەی بۆ ئەبا هەرچی وا لە عەرزو لە دەرو ناویا لەو گیانلەبەرانە کە بەسەریاو ناویا هاتوچۆ ئەکەن لەسەر پێ وە یا لەسەر سك لە وشکانا یا لە دەریادا لە چەڕندەو پەڕندە ، لە ئادەمیزادیو جینو پەریو فریشتەکانی ئاسمانو زەویو دەریاو دەر ؛ وە ئەمانە هەرگیز فیز ناکەنو خۆیان بە گەورە ناگرن بەرابەر بە خودا ، وە ئەم سوجدەیە بۆ ئەبەن بە سوجدەی عادەتی ئادەمی ، وە یا بەهەر

شێوەیە بێ ؛ چونکی ئەنجامی سوجدە داماوی و بچووکی بۆ پەروەردگارو ڕامبوونە بۆ هێزی ئەو .

★ (يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ) (٥٠) ★

وە هەموو ئەمانە یا فریشتەکان بە تایبەتی ئەترسن لە سزای پەروەردگاری خۆیان کە زاڵە بەسەریاناو هەرچی فەرمانیان پێدرابێ بیکەن جێبەجێی ئەکەن . جا ئەگەر ئەم ئایەتە باسی فریشتەکان بکا ئەوە دیارە کە فریشتە مەعصوومن و نافەرمانی ناکەن و ئامادەن بۆ بەجێهێنانی فەرمان وە ئەیشێ بە بەڵگە لەسەر ئەوە کە فریشتەکان موکەلەفن بە تەکلیفاتی تایبەتی وە ئەو تەکلیفاتە هەموو بەجێ دێنن ، وە ئەگەر باسی هەموو ناوبراوەکان بکا ئەوە پێویستە بۆ بازێ لەوانە تەئویلی ئەو ترسەو ئەو ئیطاعە بکرێ بەوە کە دروستکراون بە شێوەیێ ناتوانن لەو شێوە دەربچن وەکو خزمەتکارێ کە هەمیشە لە خاوەن کارەکەی بترسێ و کاری بۆ بکا .

★ (وقَالَ اللهُ : لا تَتَّخِذُوا إلهَيْنِ اثْنَيْنِ ، إنَّما هُوَ إلهٌ واحِدٌ ، فَإيَّايَ فَارْهَبُونِ) (٥١) ★

وە خودای تەعالا لەسەر زمانی پێغەمبەر فەرمووی بە موکەلەفانی جێنو ئینس دوو مەعبوود بۆ خۆتان مەگرن وە بێ گومان خودا هەر یەکتکەو هەر لە من بترسن و پەنا بۆ لای من بێنن .

★ (ولَهُ ما في السَّماواتِ وَالأَرْضِ ولَهُ الدِّينُ واصِباً أفَغَيْرَ اللهِ تَتَّقُونَ) (٥٢) ★

وە بۆ ئەو خودایەتەو مەخلووقی ئەوەو مولکی ئەوە هەرچی وا لە ئاسمانەکانا و هەرچی وا لە زەویداو فەرمانبەرداری هەر بۆ ئەوە بە لازمیو واجبی ، ئیتر ئایا لە غەیری خودا ئەترسن ؟! وەکو ئەو گومانە ناباڕە کە ئەیبەن بە بتەکانو ئەترسن لەوە زیاتتان پێبگەیەنن .

★ (وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللهِ ، ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْأَرُونَ (٥٣) ★

وە هەرچی هەیە بە ئێوەوە لە نیعمەتو هۆی ئاسایشو بەرزی پایەو زۆری مایە کە ژمارە ناکرێن بە تەواوی هەموو ئەوانە لە خوداوەیەو پاشان کاتێ کە زیانێکتان پێ بگا لە لەشدا یا لە بەشدا ، لە حاڵا یا لە مااڵ ، هەر بۆ لای خودا هاوار ئەبەن بۆ چاری ئەو زیانەو لابردنی یاخود بۆ پاداشدانەوەی .

★ (ثُمَّ إِذَا كَشَفَ الضُّرَّ عَنْكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ) (٥٤) ★

کەچی پاش ئەو پارانەوەو لاڵەو پاڵەیە کاتێ کە خودا ئەو زەحمەتو ئازارەتان لەسەر لا بباو دووری بخاتەوە لێتان تەماشا ئەکەم تاقمێ لە ئێوە ئەڵێن : بتەکانمان چاری ئەو ئازارەی بۆ کردین . وە ئەیانکەن بە شەریکو هاوبەشێ بۆ پەروەردگاری خۆیان بە ناحەقو نەفامیو بیرنەکردنەوە .

★ (لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ ، فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ !) (٥٥) ★

وە بۆ ئەوە شەریك قەرار ئەدەن بۆ خودای خۆیان هەتا کوفری ئەو نیعمەتە بکەن کە پێماندراون . جا بخۆنو رابوێرن بە راستی لەمەولا

ئەزانن بە ئەنجامی ئەم حەق‌نەناسی‌و ناسوپاسیە لەم دنیادا بە سزاو لە قیامەتا بە دۆزەخ‌و تۆڵەلێسەندنەوە •

★ (ويَجْعَلونَ لِما لاَ يَعْلَمُونَ نَصِيباً مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ) ★

وە بە باوەڕی پووچی خۆیان بڕیار ئەدەن بۆ ئەو بتانە کە دارو بەردێکی وشک‌و بێ‌گیان‌و هیچ نازانن بەشێ لەو نیعمەتانە کە ئێمە کردوومانە بە ڕۆزی ئەوان‌و ئەڵێن : ئەوە لە بتەکانەوە هات بۆمان •

★ (تاللهِ لَتُسْئَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرونَ) (٥٦) ★

قەسەم بە خودای تەنیا پرسیارتان لێ ئەکرێ ، ئەی کافرە موشریکەکان ، لەو درۆیانە کە ئێوە هەڵیانئەبەستن ، وە لەو نیسبەتانە کە بە درۆ هەڵیانئەسووڕێنن •

★ (ويَجْعَلونَ لِلهِ البَنَاتِ ـ سُبْحانَهُ ! ـ ولَهُمْ ما يَشْتَهُونَ) (٥٧) ★

وە ئەوەندە بێ شوعوورن بڕیار ئەدەن بۆ ئەو خودایە کە دووڕە لە نەتەوەو بێ نیازە لە هەموو شتێ کە نەتەوەی هەیە ، وە لەگەڵ ئەم بێ شوعوورییەیشدا ئەو نەتەوە کە لای ئەوان سووکە ، وە کو مێینەکان ، بڕیاریش ئەدەن بۆ خۆیان ئەو نەتەوە کە ئارەزووی ئەکەن وەکو نیرێنە بێ •

★ (وإذَا بُشِّرَ أحَدُهُمْ بِالاُنْثَى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدّاً وهوَ كَظِيمٌ) (٥٨) ★

وە ئەوەندە کێچ لە لای ئەوان سووکە بێ نرخە کاتێ هەواڵ بدرێ بە یەکێکیان : کە کچی بوە گرژ ئەبێ‌و ڕوخساری ڕەش دائەگیرسێ‌و ،

پێ ئەبێ لە قاری بەرابەر بە خودا ـ پەنا بە خودا ! ـ وە بەرابەر بە ژنـە بێچارەکەیی و بەرابەر بەو کەسەیش کە هەواڵەکەی بۆ هێناوە ، جا لەگەڵ ئەوەدا کە خۆی رازی نیە بە منداڵێکی وەها ئەڕوا منداڵی وەها نیسبەت ئەدا بۆ لای خوداو ئەڵێن : مەلائیکەکان کچی خودان ـ پەنا بە خودا ! ـ .

★ (يَتَوارى مِنَ القَوْمِ مِنْ سُوءِ ما بُشِّرَ بِهِ : أَيُمْسِكُهُ على هُونٍ ؟ أَمْ يَدُسُّهُ في التُّرابِ ؟ أَلا ساءَ ما يَحْكُمُونَ) (٥٩) ★

وە لە پاش وەرگرتنی ئەو هەواڵە خۆی لە قەومەکەی ئەشارێتەوە لەبەر شەرمەساری بـە پێی عادەتە ناشیرینەکەی خۆیان لە ناموناسبی وجوودی ئەو کچە کە موژدەیان بۆ هێناوە بە پەیدابوونی ، وە لە دڵی خۆیا بیر لەوە ئەکاتەوە : ئایا ئەم کچە رابگرێ و بیهێڵێتەوە لەگەڵ سووکایەتەماشاکردنیا ؟ یا خەیر بیبا بۆ چۆڵ و زیندەبەچاڵی بکا لەناو گڵا ؟ بێدارینەوە زۆر خراپەو ناپەسەندە ئەم حوکمە کە ئەیدەن بەسەر خودای تەعالادا بەوە کە کچی هەیە ، وەلحاڵ خۆیان رازی نین بە کچ ، وە یا زۆر ناشیرینە ئەم حوکمە کە ئەیدەن بەسەر کچدا بەوە یا ئەبێ رابگیرێ بە سووکی وە یا زیندەبەچاڵ بکرێ .

★ (لِلَّذينَ لا يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ) ★

بۆ ئەو کەسانە کە ئیمانیان نیە بە رۆژی قیامەت سیفەتێکی ناشیرین و حاڵێکی بەد هەیە کە بریتیە لە کوفرەکەی و هاوڕێ بڕیاردانەکەی بۆ خوداو منداڵ بڕیاردان بۆ خودا .

★ (وَلِلَّهِ المَثَلُ الأَعْلى وهُوَ العَزِيزُ الحَكِيمُ) (٦٠) ★

وە بۆ خودای تەعالایش سیفەتی بەرزی زۆر باڵا هەیە کە عیبارەتە

لەوە (واجب الوجود)دو تاقو تەنیایە وە بێ نیازە لە عالەم وە خودا خاوەن حیکمەتە لە مۆلەتدانی کافرانی بێ ئیمانا •

★ (ولَوْ يُؤاخِذُ اللهَ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ) ★

خودای تەعالا مۆلەتی ئەو کافرانە لەبەر میهرەبانیەتیو لەبەر قەراری خۆیەتی لەسەر مانەوەیان ، ئەگەرنا ئەگەر خودای تەعالا زو ئادەمیزادی ستەمکاری بگرتایە لەسەر رووی زەوی قەت ئینسانێکی ستەمکاری نەئەهێشتەوە بڕوا بە دنیاداو بگەڕێ بەسەر عەرزا •

★ (ولكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إلى أجَلٍ مُسَمًّى) ★

بەڵام خودا دوایان ئەخاو مۆلەتیان ئەدا هەتا وادەیەکی دیاریکراوی ناوبراو •

★ (فَإذا جاءَ أجَلُهُمْ لا يَسْتَأْخِرُونَ ساعَةً ولا يَسْتَقْدِمُونَ) (٦١) ★

جا کاتێ وادەی گرتنیان هات ئەوە ناتوانن ئەو وادەی فەوتانی خۆیانە پاش بخەن وەکو لەوەبەر نەیاتتوانیوە وادەکەیان پێش بخەن •

★ (ويَجْعَلونَ لِلهِ ما يَكْرَهُونَ وتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أنَّ لَهُمُ الحُسْنى ، لا جَرَمَ أنَّ لَهُمُ النَّارَ وأنَّهُمْ مُفْرَطُونَ) (٦٢) ★

ئەو کافرە موشریکانە بڕیار ئەدەن بۆ زاتی پاکی خودای تەعالا شتێکی وەها کە پێیان ناخۆشە بۆ خۆیان وەکو بوونی شەریکو هاوڕێ

لە عیبادەتاو حوکمو فەرمانا وە بوونیان بە خاوەن کچ ، وە لەگەڵ ئـەم تاوانباریەدا زوبانیان واتەی درۆی پیادا دێ درۆکەیشیان ئەمەیە کە لـە قیامەتا پایەو مایەو پلەی جوانیان هەیەو لە بەهەشتا ئەبن .

بزانن راست ئەوەیە کـە ئەوانە ئاخری دۆزەخیان هـەیەو ماوایان دۆزەخەو ئەوانە ئەخرێنە پێشەوە بۆ ناو ئاگری دۆزەخ . وە ئەو قسە کە ئەیکەن بۆ خۆیان درۆیە .

★ (تاللهِ لَقَـدْ أرْسَـلْنا إلى اُمَمٍ مِـنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطانُ أعْمالَهُـمْ فَهُـوَ وَلِيُّهُمُ الْيَـوْمَ وَلَهُمْ عـذابٌ أليمٌ) (٦٣) ★

قەسەم بە خودای تەنیا بە راستی پێغەمەرانمان نارد بۆ لای چـەن ئوممەتێ لە پێش تۆدا بوون ، وە ئەوانیش یاخی بوون لە فەرمانی ئـەو پێغەمەرانەو لەسەر کوفرو تاوانباری مانەوەو شەیتان ئەو کردەوە ناببارانەی جوان کرد لەبەر چاویانا ، وە شەیتان ئیمڕۆ لەم دنیادا دۆستو یارمەتیدەری ئەوانە ، واتە لەو رۆژەدا کە لە ناویانا گومڕاهی بلاوئەکردەوە . وە بۆ ئەوان هەیە سزای ناهەموار لە رۆژی قیامەتا .

★ (وما أنْزَلْنا عَلَيْكَ الكِتابَ إلاّ لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذي اخْتَلَفُوا فِيهِ وهُدىً ورَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنونَ) (٦٤) ★

وە ئێمە کیتابمان نازڵ نەکرد بۆ سەر تۆ بۆ ئەوە نەبێ کە تۆ لەسەر میزانی ئەو کتێبە بەیان بکەی بۆیان ئەو شتانە کە ئەوان جیاوازییان بوە تیایانا وەکو : یەکیەتی خوداو ، پەروەردگاریو مەعبوودی زاتی ئەوو ، **ئەحوالی رۆژی قیامەت لە زیندوبوونەوەی هەموو موکەلەفێو** ، پرسیارو

جوابو . شارەزاکردنیان بۆ ئەوەی واجبە لەسەریانو . ئەوەی حەرامەو ناڕەوایە . وە بۆ ئەوە کە بێ بە هۆی ڕەحسەتو ئاسایش بۆیان لە دنیاو قیامەتا بۆ ئەوانەیان کە ئیمان بێنن و تابیعی ئیرشادی پێغەمەرەکان بن ، کەچی ئەوان بە خیلافی ئەوەی سوودی هەردو دنیای بێ بۆیان ڕەفتاریان کـرد .

★ (وَاللهُ أَنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فَاَحْيا بِهِ الاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِها إِنَّ في ذلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَسْمَعونَ) (٦٥) ★

خودا بە قودرەتو تەوانایی خۆی بارانی لە ئاسمانەوە باراندوەتە خوارەوەو عەرزی زیندوکردەوە بەو بارانەو کـردی بـە عەرزی خاوەن کشتوکاڵو خاوەن گوڵو گوڵزار وە خاوەن سەرچاوەو ڕوبار پاش ئەوە کە عەرزێکی بێخێری مردووی بێ زینەت بو ، بە ڕاستی هەیە لە بیستنی ئەم ئامۆژگاریانەدا نیشانەی گەورە لەسەر تەوانایی خودای تەعالا بۆ ئەو قەومە کە ئامۆژگاری ئەبێن بـە بیستنێکی بەسوود وە بیر ئەکەنەوە لـە مەعنای وتارو ئیرشادی پێغەمەرا ـدـ .

★ (وَإِنَّ لَكُمْ في الاَنْعامِ لَعِبْرَةً نُسْقيكُمْ مِمَّا في بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ ودَمٍ لَبَناً خالِصاً سائِغاً لِلشّارِبينَ) (٦٦) ★

وە هەر وەکو لە باراندنی باراناو ڕواندنی کشتوکاڵو گیای بە سوود لە دەشتو دەرانا عیبرەت هەیە بۆ ئینسانی خاوەن شوعوور بـە ڕاستی هەیە بۆ ئێوە لـەم ماڵیاتەدا کـە وا لەبەر دەستانا وەکو وشترو . گاو ، مەڕو . بزن ، چەن شتێکی جوانی وەها کە ئەبن بە هۆی پەندوەرگرتن بۆتان وە باوەڕکردنتان بە تەوانایی خوداو بە حیکمەتو میهرەبانی ئەو ، بۆ وێنە : زیاد لەوە کە لە تووکەکەیانو ، لە نەتەوەیانو ، لـە سواری

پشتیانو . له خواردنی گۆشتیانا ... چەن سوودتان دەست ئەکەوێ .. ئەدەمە دەرخواردتان شیرێکی سافی دوور له خوێنو مادەی پیگانە که گەوارایە بۆ ئەوانە که شیر ئەخۆنەوە ، وە ئەو شیرە پەیدا ئەبێ لـەو تەرایيە وا له سکیانا . وە پەیدا ئەبێ له بەینی ئەو مادە پیسە که ریخۆلە رایانئەکێشێ بۆ خوارەوەو ئەو خوێنە که جگەری حەیوانەکان ئەیبا بۆ لای خۆی .

باسی ئەمە وەکو ئیسامی رازی -خ- ئەفەرموێت ؛ ئەڵێ : پەیدابوونی شیر لەناو سکی ئەو حەیوانەدا دارای چەن وەزعی وەهایە کـە هۆشی ساغ ئیقرار ئەکا بەوە بە غەیری تەوانایی خودای خاوەن حیکمەت ناێتە جێ ، وە ئەمە له چەن رووێکەوەیە :

یەکەم : ئەمە که خودای تەعالا له خواری مەعدەوە (مەنفەذ)ێکی دروستکردوە کاتێ گیانلەبەر شتێکی خواردو رۆیشتە مەعدەیەوەو کولاّ ئەو مەنفەذە ئەبەسرێ هەتا بە تەواوی ئەو خواردەمەنیە هەزم ئەبێ . وە ئەوەی که سافە ئەڕوا بۆ جگەر وە ئەوەی قورسەو ناپوختە ئەو مەنفەذەی بۆ ئەکرێتەوەو ئەڕواتە خوارەوەو ئەچێتە دەرەوە .

دووهەم : ئەمە که خودا له جگەرا هێزێکی داناوە هەر مادەیێ له خواردەمەنی هەزم بو ئـەوەی سافەو بێ دەغیلەیە رایئەکێشێو مادەی قورس راناکێشێ ، وەکو ریخۆلە مادەی قورس رائەکێشێو مادەی ناسکو ساف راناکێشێ ، وە ئەگەر بە پێچەوانەی ئەمە ئیشیان بکردایە نیزامی تەندروستی تێکئەچوو .

سێهەم : ئەمەیە : که خودا له ناو جگەرا هێزێکی دروست کردوە ئەو ئەجزا سافانە رایکێشاوە ئەیانکولێنێو ئەیانکا بە خوێنو ئەو خوێنە

مادەی (سەودا)و (صەفرا)و ئاوی رووتی تیایە جا خودای تەعالا هێزێکی لە (زراو)ا داناوە کە (صەفرا)کە رائەکێشێ ، وە هێزێکی لە (سپڵ)دا داناوە سەوداکەی رائەکێشێ ، وە هێزێکی لە (گورچیلە)دا داناوە ئاوەکەی رائەکێشێ ، وە خوێنەکە بە سافی ئەمێنێتەوە لە گەڵ (تغذیە)ی لەشدا ئەگونجێ •

چوارەم : ئەمەیە لەو کاتەدا کە بەچکە وا لە سکی دایکیا لەو خوێنە سافە ئەندازەیەکی ئەڕواتە خوارەوە بۆ منداڵدان هەتا ببێ بە مادەی نەشئو نمای ئەو بەچکە ، وە کاتێ کە ئەو منداڵە کەوتە خوارەوە ئەو خوێنە کە زوو ئەڕۆیشت بۆ دەوری منداڵدان ئەگەڕێتەوە بۆ مەمکی حەیوانەکە وە ئەبێ بە شیر بۆ خواردەمەنی ئەو منداڵە ، وە مەمکە یا گوانی حەیوان سافی ئەکا بۆ خواردەمەنی رۆڵەکەی ، جا مادام خودا بە قودرەتی خۆی مادەی خواردەمەنی گیانلەبەر ئەوەندە وەزعی جیاوازی بەسەرا بڕوا هیچ عەجیب نیە بەڵکو زۆر مەعقوولە ئەو مادەی گیانلەبەرە مردوو وەزعێ تری بەسەرا بێو ببێتەوە بەو •

★ (ومِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ والاَعْنابِ تَتَّخِذونَ مِنْهُ سَكَراً ورِزْقاً حَسَناً إنَّ في ذلِكَ لآيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلونَ) (٦٧) ★

وە هەیە بۆ ئێوە لە بەری داری خورماو تریدا عیبرەت وەکو لە حەیواناتا ، تەماشا ئەکەن ئەم داری خورمایە خورمای جۆرجۆرتان بۆ ئەگرێ ، وە داری تریێ چەن جۆر تریتان بۆ ئەگرێ کە ژیواریان پێ ئەکەن بە تەڕی (رطاب)و تریێو ، بە وشکی خورماو مێوژیان لێ وەرئەگرن . وە هەروا دروست ئەکەن لەم بەرانە مەشروووباتی شیرین وەکو (نبیذ)و دۆشاوی تریێی رەنگاو رەنگی سافی جوان ، وە مێوژو باسووقو

حەڵواو غەیری ئەمانە لەو خواردەمەنیە بەلەزەتانە کە لـە ولاتا دروست ئەکرێن . کە ئەمانە هەموویان خواردەمەنیو ڕۆزیپەکی جوانو دڵگیرن ، وە لـەم زۆرکردنی نیعمەتانەدا نیشانەی مەعقوول هەیە لەسەر وجوودو تەوانایی‌و میهرەبانی خودا بۆ گەلێ کە هۆشیار بن یاخود عەقڵ بخـەنە کارەوە بۆ پەی بردن بە ئەنجامی پیرۆز •

لەم ئایەتەدا پرسیار کراوە : (سکر) وا دیارە ئەو خواردنەوە بێ کە ئەخورێتەوەو ئینسان مەست ئەکا کە ناو ئەبرێ بە (شەراب) وە ئەمە حەرامە ، جـا چۆن خودای تەعالا لـە ڕیزی نیعمەتەکانی خۆیا حسێبی ئەکا ؟

وەڵامی ئەمە چەن شتە :

یەکەم : ئەمەیە (سکر) لە زمانی عەرەبا چەن مەعنای هەیە ؛ ئەمەیە کە (سکر) لە زمانی عەرەبا نەبیذە کە بریتیە لە دۆشاوی تریێ‌و مێوژو خورما ، ئەمانە کاتێ دروست بکرێن وەکو خۆشاو هـەتا تامیان خۆش ئـەبێ ، خواردنەوەیان ڕەوایە وەکو شەربەتی خورماو مێوژو تریێ کـە هەموو کاتێ ئەمانە ئەخورێنەوە •

دووهەم : ئەمەیە (سکر) بە مەعنا خواردەمەنی بەلەزەتە وە دیارە کە لەمانە گەلێ خواردەمەنی بەلەزەت دروست ئەکرێ کە بە دین حەڵاڵو بێ عەیبن •

سێهەم : ئەمەیە ئەگەر بڵێین (سکر) بە مانا خواردنەوەی مەستکەرە ئەڵێین : ئەم ئایەتە لە مەکەدا نازڵ بوەو لەو کاتەدا شەراب حەرام نەبوەو

رەوا بوە بکرێ بە نیعمەتو بە هۆی منەتنان لەسەر ئوممەت[1] .

★ (وأوْحى رَبُّكَ إلى النَّحْلِ : أنِ اتَّخِذِي مِنَ الجِبالِ بُيوتاً ومِنَ الشَّجَرِ ومِمَّا يَعْرِشُونَ) (٦٨) ★

وە پاش ئەوە کە خودا بەیانی نیعمەتە پێشوەکانی کرد بەیانی نیعمەتی هەنگوین ئەکاو بەیانی تەوانایی خۆیشی ئەکا لە پەروەردەکردنی گیانلەبەراناو ئەفەرموێت : خودای تەعالا خستیە دڵی هەنگەوە پێی راگەیاند کە : بڕۆ لە کێوەکاناو لە ناو دارانا و لەو شوێنانەیشا کە هەرزاڵەت بۆ ئەبەستن خانوو بگرەو جێگە بگرەو دامەزرێو ژیوار بکە .

★ (ثُمَّ كُلي مِنْ كُلِّ الثَّمَراتِ فاسْلُكي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلاً) ★

پاش دامەزرانت لە هەموو گوڵو گیایێو لە هەموو بەری داریکدا ئارەزووی ئەکەی بخۆو بڕۆ بەو ڕێگایانەدا کە خودای خۆت بۆی داناوی

---

(١) لێرەدا مانایەکی دیکە هەیە مامۆستا نەبنووسیوەو دەگونجێ لەمانە زیاتر لەگەڵ ئایەتەکەدا بگونجێ : هەندێ لە زانایانی تەفسیر بۆ ئەوە چوون کە (سکر) لەسەر مانای خواردنەوە ـ مەستکەرەو لە بەرابەری (رزقا حسنا) واتە : رۆزیەکی جوانەوە ، دانراوە هەتا موسوڵمانان وریا بکاتەوە بۆ ئەوەی کە شەراب رۆزیەکی جوانو پاك نیە ، وە ئەو زانایانە دەڵێن : عەرەق بە چوار پلە حەرام کراوە .

پلەی یەکەم : ئەم ئایەتەی ئێرەیە کە ئیشارەیەکی پەنامەکیو ناسکی تێدایە .

پلەی دوەم : ئایەتی : (ویسئلونك عن الخمر والمیسر ... تاد) .
پلەی سێیەم : ئایەتی : (ولا تقربوا الصلاة وانتم سکاری ... تاد) .
پلەی چوارەم : ئایەتی : (یا ایها الذین آمنوا انما الخمر والمیسر والانصاب والازلام رجس ... تاد) .

بەم پێیە ئایەتەکە لەسەر مانای خۆی مانا دەکرێو پێویستی بە لادان بۆ لای مانای دیکە نیە . (م،ع،ق) .

کە هەموو ڕامنو ئامادەن بۆ هاتوچۆ پیایانا هەتا لەو بەرانە وەربگری . جا بەو ڕێگادا کە ئارەزوو ئەکەی بێرەوە بۆ شوێنەکەی خۆت ؛ وە لە پاش ئەمە خودای تەعالا بە صووڕەتی حاڵی غائیب ئەفەرموێت :

★ (يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِها شَرابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوانُهُ . فِيهِ شِفاءٌ لِلنَّاسِ ، إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ) (٦٩) ★

واتە لە ئەنجامی ئەم دەرچوونی مێشی هەنگەو وەرگرتنی لە هەموو بەرێ ئارەزووی ئەکات ئەگەڕێتەوە بۆ شوێنەکەی خۆی و لە سکی دەرئەچێ هەنگوینێ کە بۆ خواردن ئەشێو چەن ڕەنگو جۆری هەیە ؛ وەکو : زەردو . بۆرو ، سەوزو . تێکەڵ لەمانە بە پێی نەوعیەتی ئەو بەرە کە وەری ئەگرێ . وە هەیە لەو هەنگوینە بۆ ئادەمیزاد شیفا لەگەڵ دەردو ناساغی ، بە ڕاستی هەیە لەم تەربیەتو تێگەیاندنی مێشی هەنگەداو لە پەیداکردنی هەنگوینی ڕەنگامە دەلیلو نیشانە لەسەر تەوانایی خودا بۆ گەڵێ کە بیر ئەکەنەوە لە ئیشو کارا .

لێرەدا چەن شتێ هەیە :

یەکەم : ئەمە کە کەلیمەی (وەحی) بەکارهاتوە لە قورئانی پیرۆزا بۆ گەیاندنی کیتابی ئاسمانی بە فریشتەی پایەبەرزا کە (جوبرەئیل)ە بۆ لای پێغەمەران ـدـ وەکو خودا فەرموویەتی : (شرع لكم من الدين ما وصى به نوحا والذي اوحينا اليك) . وە بۆ ئیلهامی دۆستانی خودا وەکو لە قورئانا خودا فەرموویەتی : (واذ اوحيت الى الحواريين ... الآية)وە وەکو (واوحينا الى ام موسى ان ارضعيه ... الآية) . وە بۆ دامەزراندنی کردەوەیێ یا حاڵێ لە خلیقەتو غەریزەی گیانلەبەرێکدا وەکو ئەم ئایەتە کە فەرمووی : (واوحى ربك الى النحل ... الآية) .

دوەم : ئەمەیە خودای تەعالا بۆیە بە ئیهتیمام فەرمووی : (واوحی ربك الی النحل ...) چونکە لە واقیعا ئەم مێشە کاری زۆر نایاب ئەکا ، وەکو ئەوە خانووی شەش‌خشتەکی دروست ئەکا بۆ خۆی بە جۆرێ کە مەگەر زانای هەندەسە بتوانێ خانووی وا دروست بکا ، وە ئەگەر خانوەکەی شەش‌خشتەکی تەبێ گەڵێ لەو خانوویە بە بێ سوود زایە ئەبێ . بەڵام ئەگەر شەش خشتەکی بێ هیچ لەوانە زایە نابێ .

وە لە ناو مێش‌هەنگدا گەورەو سەردار هەیە مەشهوورە بە (شاهەنگ) وە لەشی گەڵێ لە باقی مێشەکان گەورەترەو فەرمانی ئەڕوا بەسەر هەموویاناو خزمەتی ئەکەن ، وە لە کاتی دەرچوونا بە چەن مێشێ هەڵی ئەگرن لەسەر باڵی خۆیان ، وە یاخود بە رێزەوە ئەمڵاو لای ئەگرنو ئەفڕن بۆ ئەو شوێنە ئارەزووی ئەکەن .

سێهەم : ئەمەیە کە هەنگ دوو بەشە ، بەشێکی لە کەژو کێواو لە ناو بێشەو دارستانا هێلانە ئەکاو ئادەمیزاد خزمەتی ناکا مەگەر بە رێکەوت پێی بزانێو هەنگوینەکەی دەربێنێ ئەم بەشە مەقسوودە لە قەولی خودا (من الجبال ومن الشجر) . وە بەشی دوەمی ئادەمیزاد تەربیەتیان ئەکاو ئەمەیان مەقسوودە لە قەولی خودای تەعالا (ومما یعرشون) .

چوارەم : ئەمەیە ئەو شیفایە کە هەیە لە هەنگوینا بۆ بازێ ناساغیە نەك بۆ هەموو ناساغیەك[1] .

---

(١) لێرەدا خاڵێکی دیکە هەیە زانایانی تەفسیر – ئەوەی من بزانم – لەسەری نەڕۆیشتوونو مامۆستایش باسی نەکردوەو بە بیری من جێگەی وردبوونەوەیە لە توانایی خودا لە کارو زیرەکی هەنگدا ، خاڵەکەیش لە (واسلكي سبل ربك ذللا)دایە ، وەك روونە هەموو بڕگەکانی دیکەی ئایەتەکانی باسی هەنگ گەڵێ وردەکاریو باسی زیرەکی هەنگو دەربڕینی

★ (واللهُ خَلَقَكُمْ ، ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ ، ومِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إلى

توانای خودایان تێدایە ، ئەم بڕگەیش هەمان‌شێوە بەڵگەیەکی دیکەی زیرەکی هەنگە . لە کوردستاندا ئەوانەی لە شاخ‌و داخدا بە شوێن هەنگدا دەگەڕێن تا ئەیدۆزنەوە چەن ڕێگەو یاسای تایبەتییان هەیە کە ئەم زیرەکیەی هەنگ ڕوون دەکەنەوە .

ئەوەی کە باوەو زانراوە کەسێك بیەوێ شوێنی هەنگێ بدۆزێتەوە ئەچێتە سەر ئاوێك دائەنیشێ‌و سەیری (ئاوبەر)ی ـ واتە ئەو هەنگەی دێتە سەر ئاوەکەو ئاو بۆ شارەکەی خۆی دەبات ـ هەنگەکە دەکات تا بزانێ ئەو هەنگە کە ئاوی هەڵگرت ڕوو دەکاتە کوێ . جا هەنگەکە کە ئاوی هەڵگرت دوو سێ جار بە دەوری خۆیدا ئەسووڕێتەوە تا بەرز ئەبێتەوە ، ئەوسا ڕێگەیەکی ڕاست دەگرێتە بەر بە جۆرێ کە لارەکە ناکات تا دەگاتەوە شارەکەی خۆی ، جا ئەو کەسەی کە بۆ هەنگەکە دەگەڕێ کە توانی ڕێگە ڕاستەکە بدۆزێتەوە ئەوە کارەکەی سووك کردوەو بەوە دەوترێ (ڕاساو) ، دوای ئەوە کابرا هەنگاو بە هەنگاو بەرزایی‌و بەرزایی‌و دارەو دارو بەردەو بەرد لەگەڵ گیزەی باڵی هەنگەکەدا دەڕواو چاوی تێدەبڕێ تا دەگاتە سەر شارەکەی . واتە هەنگەکە لەسەر ئاوەکەوە تا شارەکەی ڕاستە شەقامێکی بۆ خۆی دیاری کردوە کە هەرگیز لێی لانادا‌و لێی تێك ناچێ .

لەم بارەوە دەڵێن : هەنگ یەك جار بە هەر شوێن‌و جێگەیەکدا بڕوا ئیتر ئەو ڕێگەی لەبیر ناچێ‌و بێ هەڵە دەگەڕێتەوە سەر جێگەی خۆی . ئەمەیش لەوەوە دەردەکەوێ کە هەنگ لە شاری خۆی دەردەچێ‌و چڵاوچڵ‌و گوڵاوگوڵ دەکا‌و دەگەڕێ‌و شیلە دەمژێ‌و دوایی یەکسەر دەچێتەوە ماڵی خۆی .

لە لایەکی دیکەیشەوە کاتێ پووەەهەنگێك لە شاخەوە دەبەنەوە ئاوەدانی ، یان لە گوندێکەوە دەیبەن بۆ گوندێکی دیکە دەیان کیلۆمەتر لە زێدو مەڵبەندی خۆی دوور دەکەوێتەوەو لە سندووقێ یا لە کوولەکەیێ یا لە پووەیەکی گڵینەی دەمبەسراودا ئەو ماوەیە دەیگوێزنەوە کاتێ دایان‌ناو دەمیان بەرەڵا کرد دەفڕێ‌و دەس‌بەکار دەبێ‌و دەگەڕێ‌و ئاو دێنێ‌و شیلە دەمژێ‌و بێ شوان‌و خاوەن‌و دەلیل دێتەوە ماڵی خۆی ... دیارە ئەمە بەشێکە لە مانای ئەوەی کە دەفەرموێ : (واسلكي سبل ربك ذللا)‌و دیارە خودا بەم جۆرە ڕێگەی بۆ خۆش کردوەو ڕێنومایی دەکات .

أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئاً ، إِنَّ اللهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ) (٧٠) ★

پاش ئەوە کە خودای تەعالا باسی تەسەروفاتی خۆی کرد لە ئاسمان و زەوی و لە گیانلەبەرانا لە حەیواناتی چەرندەو پەرندە .. باسی تەصەروفاتی خۆی ئەکا لە نەفسی ئادەمیزادا وە ئەفەرمویت : خودای تەعالا لە نەبوون ئێوەی دروستکردووە و لە پاش رابواردنی عومر کەم بێ یا زۆر رۆحەکەتان وەرئەگرێ و ئەتانمرێنێ ، وە لەو ماوەی ژیانەدا فەرقتان هەیە . بازێ بە منداڵی و . بازێ بە گەنجی و ، بازێ بە دەمەوپیری و ، بازێ بە پیری عادەتی ئەمرێنێ و . لە ئێوەیشدا هەیە کەسێ کە زۆر پیر ئەبێ و هێشتا هەر عەقڵ و هۆشی لەسەر خۆیەتی بە تایبەتی لەو موسوڵمانانەدا کە دڵیان ئاوەدانە بە رووناکی زیکری خوداو لەشیان خاوەن بەشە لە عیبادەتا ، وە ئەم تاقمە با زۆر پیر بن بە خیلافی عادەت بەو عومرەیان نانێن (ارذل العمر) بەڵکو ئەوە (افضل العمر) وەکو حەزرەت ـدـ فەرموویەتی : (خیرکم من طال عمره وحسن عمله) واتـە : چاکترینی ئێوە کەسێکە عـومری درێژ بێ و کردەوەی جوان بێ ، یانی موافیقی دین بێ ، وە هەیە لە ئێوەدا کەسێ کە زۆر پیر ئەبێ و وەکو منداڵی وردەسالی لێ دێ ، وە لەو شتانە کە زانیونی و فێریان بوە هیچی لەبیر نامینێ ، وە ئەم عومرە (ارذل العمر)ەو وجوودی ئەمانە کەمو نایابە ، بە راستی خودا زانایە بە ئەندازەی عومرتان وە تەوانایە لەسەر ئەوە گەنجی بەهێز بمرێنێ و پیری پەرپووت بژێنێ .

★ (واللهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ) ★

وە هەر وەکو لە عومردا خودا فەرقی ئێوە ئەخا بە کەمو زۆر هەروا لە ژیواریشدا وە خودا تەفزیلی بازێ لە ئێوەی داوە بەسەر بازێکتانا لە

رزق‌و رۆزیدا بە پێی ئەو خواستی خۆیە وە ئەمە بۆ ئەو کەسانە کە ئاگادارن لە دیناو نە کاسبانی دنیا رووناکی دیارە وە ئەمە هەر لەسەر فەرمانی خودایە هەرچەند ژیانی لەسەر ئەسبابە ئەمە عەلاقەی نیە بە ئەسبابەوە ، تەماشا ئەکەین دوو جووتیار لەیەک زەویدا جووت ئەکەنو خەتێ وا لە بەینیاناو کشتی هەردووکیان باش بەرز ئەبێتەوە کەچی لە کاتی حاصلدا تەرزە ئەدا لە کشتی یەکێکیانو نادا لەویان • هەروا دوو بازرگانی خاوەن دارایی بە هەزاران فەردە قوماش دێنن کەچی مالی یەکێکیان لە بەندەردا نوقم ئەبێو ئەویان بە ساغی دەرئەچێ • وە یەکێ زۆر زانایە لە ئەنواعی ئیش‌و کاراو کەچی لاتو بێ نانە . وە یەکێکی تر زۆر نەزانە کەچی زۆر دارایە • هەروا باقی صیفەتە باشەکان وەکو هۆشیاری‌و کەرەمو ، بەخشش‌و . خۆگرتنو . مداراو . ئیرادەو ، ئیدارە •

بە کورتی کەس ئینکاری ئەسباب ناکاو واجبە دەست بگرین بە ئەسبابەوە . بەڵام هیچ هۆشیارێ حەقی ئەوەی نیە کە بڵێ ئەسبابی عادەتی هەموو شتێکە . بەڵکو هۆشیارانی جیهان هاوڕیارن کە ئەسبابی مادی هەمووی بێتە جێگە هێشتا پێویستە بە خواستی پەروەردگارو بە بێ خواستی ئەو هیچ نایێتە جێگە • لەسەر ئەم مەعنایە حەزرەت فەرمویە : (ما شاء الله کان وما لم یشأ لم یکن) ئەوەی خودا ویستی ببێ بوو ، وە ئەوەیشی خودا نەیویست نەبو •

وە گەلێ جار ئینسان سەری سوڕئەمێنێ لە بازە زانایێ کە شکات ئەکەن لە نەدارایی‌و ئەڵێن : تەماشا ! تەماشا ! فلان دووکانداری نەفام چەن دارایەو زانایەکی وەکو من بێ نەواو بێ مالم ! ئەم جۆرە باسە زۆر بێ نرخە ؛ چونکی ئەگەر تەماشای ئەسباب ئەکا کابرای دووکاندار هەمیشە خەریکی کارو کاسبی‌و کڕین‌و فرۆشتنە ، وە ئەم زانا لە حوجرەی

خۆیا دانشتوە . وە بە هیچ جۆرێ ئەسبابی دارایی بەجێ نەهێناوە ؛ جا قابیلە بەکێ بڕوا بە رێگەداو یەکێ راوەستێ بین بە هاومەنزڵ ؟

وە ئەگەر تەماشای ئەسبابی عادەتی ناکا ئەبێ ئەم ئیعتیرازە پووچ و بەتاڵ بێ ؛ چونکی ئیعتیراز لەسەر ئیرادەی خودا شێوەی ئینسانی موسوڵمان نیە . وە پێویستە هەموو لایەن مل بۆ ئیرادەی خودای تەعالا رابکێشین .

★ (فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَادِّي رِزْقِهِمْ عَلَى مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ) ★

دەی کە رۆزی هەموو کەس لە لای خودا بێ و ئەو رۆزی هەموو گیانلەبەرێ بدا وەنەبێ ئەو کەسانە کە خودا رۆزی زۆرکردن لە بەشە رۆزیەکەی خۆیان بگێڕنەوە بۆ سەر ئەو غولامانە کە مولکی تەوانن . بەڵکو ئەوەی ئەیدەن بەوانە رۆزی خۆیانەو لە لای خوداوە بۆیان حەوالە کراوە بەڵام بەسەر دەستی گەورەکانیانا بۆیان هاتوە ، ئەنا هەموو لایەکیان ئاغاو خزمەتکار هەموو لە رۆزیدا وەکو یەک وەهان وە خودا رۆزی هەموویان ئەدا .

★ (أَفَبِنِعْمَةِ اللهِ يَجْحَدُونَ ؟!) (٧١) ★

ئایا ئەم خاوەن مالانە ئینکاری ئەو نیعمەتەی خودا ئەکەن کە لەسەر دەستی ئەوانا رۆزی ئەیێرێ بۆ خزمەتکارەکان ، وە یاخود ئینکاری ئەو نیعمەتی خودا ئەکەن وەکو ئەو رزقە بێ کە ناردوویەتی بۆ ئەو خزمەتکارانە وە ئەڵێن : ئەو رزقە رزقی ئێمەیە ئەیدەین بەو خزمەتکارانە ؟! ئەبەدا حەقی ئەمیانە نیە .

★ (واللهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْواجاً وجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَزْواجِكُمْ بَنِينَ وحَفَدَةً ورَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّباتِ . أَفَبِالباطِلِ يُؤْمِنونَ وبِنِعْمَةِ اللهِ هُمْ يَكْفُرونَ ؟!) (٧٢) ★

خودای تەعالا پاش ئەو نیعمەتانە باسی نیعمەتێکی گەورە ئەکا لەسەریانو ئەفەرموێت : خودای تەعالا لە صینفی خۆتان هاوجووتی بۆ دروستکردوون ، وە لەو هاوجووتانە کوڕو کوڕەزای پێداون ، واتە : لە ژنەکانی خۆتان کوڕو لە ژنی کوڕەکان کوڕەزای داوە پێتان ، وە رۆزی هەموو تانی داوە لە حەلاڵی بەلەزەت ، ئایا پاش ئەم هەموو نیعمەتانە کە داومە پێیان ئەڕۆن باوەڕ ئەکەن بە شتی بەتاڵ وەکو بتەکان وە عەقیدەی ئیستیفادەو سوود وەرگرتن لەوان وە حەرامکردنی بازێ نیعمەتی خوداو کوفری نیعمەتی خودای پەروەردگار ئەکەن لەسەریانو نیعمەتەکان نیسبەت ئەدەن لە غەیری خودای تەعالاو بە رێگەی دینی ئەوانا ئەڕۆن ؟!

★ (ويَعْبُدونَ مِنْ دونِ اللهِ ما لاَ يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقاً مِنَ السَّماواتِ والاَرْضِ شَيْئاً ولاَ يَسْتَطِيعونَ) (٧٣) ★

وە ئەو کافرانە عیبادەتی شتانێ ئەکەن غەیری خودای تەعالا کە نە دارای رزقو رۆزیە بۆ ئەوان لە ئاسمانەکانو لە عەرزا هیچ نەوعە رزقێ وە نایشتوانن لەمەولا بین بە خاوەن رزق ، واتە نە ئەتوانن باران ببارێنن لە ئاسمانەوەو نە ئەتوانن گیا بڕوێنن لە عەرزا ، وە یا شتێ دروست بکەن بۆیان کە ژیواری پێ بکەن وە نە توانای ئەوەیشیان هەیە .

★ (فَلا تَضْرِبُوا لِلهِ الاَمْثالَ ، إنَّ اللهَ يَعْلَمُ وأَنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ) (٧٤) ★

مەکەن ! وە بە ئەدەب بنو هاوڕێنە بۆ خودا بڕیار مەدەن بە درۆو دەلەسە • خودا زانایە بەوە هەرچی بیرو باوەڕی ئێوە هەیە لەم بابەتانەدا هەموو پووچو بێ نرخە بەڵام ئێوە نازانن بیربکەنەوە با راستیتان بۆ دەرکەوێ •

★ (ضَرَبَ اللهُ مَثَلاً عَبْداً مَمْلوكاً لاَ يَقْدِرُ على شَيْءٍ ، ومَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقاً حَسَناً فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرّاً وجَهْراً هَلْ يَسْتَوونَ ؟ الحَمْدُ لِلهِ بِلْ أَكْثَرُهُمْ لا يَعْلَمونَ) (٧٥) ★

خودا تەنازول ئەکا بۆ ئیرشادی ئێوەو نموونەیەکتان بۆ بەیان ئەکا لە زاتی خۆیو لەو بتانە کە کافرەکان ئەیانپەرستن ، واتە : ئەو بتانە وەکو بەندەیەکی مەملووکی وەهان کە هەرچی ئاغاکەی پێی نەدا دەستەلاتو تەوانای بەسەر هیچ شتێکا نەبێ ، وە زاتی ئێمەیش وەکو ئینسانێکی ئازادی خاوەن پایە وایە کە ئێمە رزق‌و رۆزیەکی باشی ڕەسامان پێدابێو ئەو کەسەیش لەو رزقە جوانە خەرج ئەکا بۆ داماوانو میوانو دۆستو دوژمن بە پەنامەکیو بە ئاشکرا ••• ئایا ئەو دوو کەسە وەکو یەك وان ؟ حاشا وەکو یەك نین ، (الحمد لله) ئەکەم کە زانرا ئەمانە وەکو یەك نین ، یاخود بزانن نموونەی دووهەم نموونەی خودایەو هەرچی حەمدو ثەنا هەیە هەر بۆ ئەوەو کەس رایەی ئەوەی ناکەوێ حەمدی بۆ بکرێ ، بەڵکو زۆربەی ئەم ئادەمیزادانە نازانن بە حەقیقەتو حەمدو ثەنا زایەئەکەن کە بۆ غەیری خودای پەروەردگاری ئەکەن •

★ (وضَرَبَ اللهُ مَثَلاً رجُلَيْنِ : أحَدُهُما أبْكَمُ لا يَقْدِرُ عَلى شَيْءٍ وهُوَ كَلٌّ على مَوْلاهُ ، أيْنَما يُوَجِّهْهُ لا يَأْتِ بِخَيْرٍ ، هَلْ يَسْتَوِي هُوَ وَمَنْ يَأْمُرُ بِالعَدْلِ وهُو عَلى صِراطٍ مُسْتَقِيمٍ ؟) (٧٦) ★

خودا لە ئایەتی پێشوودا نموونەی بەیانکرد بە بەندەیەکی مەملوولێ کە بێ دەستەلآت بێو ئینسانێکی ئازادی دەولەتمەندی خێرۆمەند ، وە لەم ئایەتەدا نموونەی بتو خودا بەیان ئەکا بە دوو کەس ؛ یەکەم : بەندەیێ بێ لاڵو بێ زمان بێو شایاوی کار نەبێو بووبێ بە بار بەسەر ئاغاکەیەوە ، وە دوەم ئینسانێکی زاناو زماندار کە فەرمان بدا بە هەرچی رێکەو راستەو مایەی سەربەرزیە •

وە فەرمووی : خودای تەعالا وێنەیەکی تری باسکردوە بۆ ئێوە کە بریتیە لە دوو پیاو ، یەکێکیان ئینسانێکی لاڵی بێ زمانە لە شت حاڵی نەبێو کەس حاڵی نەکاو تەوانای هیچ سنعەتو پیشەیەکی باشی نەبێ وە ئەو ئینسانە بار بێو قورس بێ لەسەر شانی ئاغاکەیو بۆ هەر شوێنێکی بنێرێ بۆ هەر کارێ نەگەڕێتەوە بە سوودێ بۆ خاوەنەکەی ئایا بەندەیەکی وەها هاوشانی ئەبێ لەگەڵ کەسێکدا کە ئازادو ئامادەو کارلێهاتوو سەردەرچوو زمانزان بێو مەشغوولی رێنومایی خـــەڵك بێو فەرمـان بدا بـە راستکاریو میانەداریو ئینصاف لـــە خوصوومەتاو لـــە بلآوکردنەوەی رەوشتی پەسەندا ، وە ئەو شەخسە هەمیشە خۆیشی لەسەر رێگەی راست بێ ، واتە فەرمان بدا بە چاکە لە کاتێکدا خۆیشی باشکرداروپایەدار بێ ؟ حاشا ئەمانە هەرگیز وەکو یەك نین •

★ (وِلِلّٰهِ غَيْبُ السَّماواتِ والاَرْضِ ومَـا أمْـرُ السَّـاعَةِ إلاّ كَلَمْـحِ البَصَـرِ اوْ هـو أقْـرَبُ ، إنَّ اللّٰهَ على كُـلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) (٧٧) ★

پاش ئەوە کە خودای تەعالا ئەو دوو نسوونەی باس‌کردو تەقریری ئەوەی کرد کە خودای تەعالا موناسەبەی نیە لەگەڵ بتەکانا لەوە لایدا بۆ شتێ کە وەکو دەلیل وایە لەسەر ئەوە کە ئەبێ پەروەردگاری عالەم دوور بێ لە موناسەبەی غەیری خۆی بەوە کە پێویستە خودای عالەم زانا بێ بە هەموو شتێو تەوانا بێ لەسەر هەموو مومکینێ لە مومکینات ، وە فەرمووی : خودای تەعالا ئەوەندە زانستی رەسای هەیە بەسەر هەموو شتێکدا کە پەنهانە لە عالەمی بڵندا کە ئاسمانەکانە وە لە عالەمی نەویدا کە زەویە بە وشکانو دەریاوەو ، ئەو زانستە هەر بۆ ئـەوەو بۆ کەسی تر نیە • وە ئەم عیلمە صیفەتی زاتی ئەوەو وا لەگەڵیاو لێی جیا نابێتەوە ، وە کەسی تر ئەم عیلمەی نیە مەگەر عیلم بە شتێ کە خـودا ئاگاداری بکاو خەبەرداری بکا لەسەری لەبەر حیکمەتێ کە خۆی ئەیزانێ •

وە ئەوەندەیش خاوەن قودرەتو تەوانایە کە ئەم عالەمە هەمووی وەکو ئەڵقەیەکی سووك وایە بە دەستی کەسێکەوە ، وە ئەتوانێ ئـەم عالەمە بڕووخێنێ بە کاتێکی کەم ، وە کاری بەجێهاتنی قیامەتو رووخاندنی ئەم جیهانەو هەڵێچانی رۆژو مانگو باقی ئەستێرەکانو مەحوکردنەوەیانو شیکردنەوەی کێوەکانو وشککردنەوەی دەریاکان لە لای خـودادا وا ئاسانە وەکو چاوبڕکەیێ ، بەڵکو لەوە نزیکترە ؛ چونکی جوولاندنەوەی پێڵووی چاو بۆ سەرەوە هـەتا چاو بڕوانێو دانانەوەی لەسـەر شوێنی خۆی پێویستە بە چەن ئاتێکی یەك لە شوێن یەك ، وە تەصەڕوفی خودا

ماوەو کاتی ژمارەداری ناوێ ، وە بە راستی خودای تەعالا تەوانایە بەسەر هەموو کارێکدا کە قابیلی وجوودی واقیعی بێ ، وە مومکینات بەرابەر بە هێزی واجب رامو داماوە .

★ (واللهُ أخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لا تَعْلَمُونَ شَيْئاً . وجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ والاَبْصارَ والاَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ) (٧٨) ★

وە خودای تەعالا گەلێ تەصەروفاتی عەجیبو غەریبی نیشانداوە بە ئینسانی هۆشیار ئەگەر بیر بکاتەوە ، تەماشا ئەکەی خودای تەعالا ئێوەی داوێنێ زاگرتوە لە سکی دایکدا ، جا دەری‌کردوون لە سکی دایکتان بە حاڵێ کە هیچ نازانو لەگەڵ ئەوەدا پلە پلە ئەتانکا بە دارای زانست بە هۆی مولاحەزەی (بدیهیات)و ئیستیدلال بەوان لەسەر (نظریات)وە بە هۆی تەوفیقو یارمەتیداتتان بە وجوودی ئوستادی زاناو کاتو شوێنی موناسبو بەرزتان ئەکاتەوە لە پایەکانی زانستا لەسەر خواستی خۆی .

وە خودای تەعـــالا هێزی بیستنی پێداونو هێزی دیتنی ئەشیای پێداون کە هەر کامە لەمانـە کاتێ ئینسانی هۆشـیار تەماشای جیهـازو ئەسبابی بیستنو بینینەکەتان بکا لە تەوانایی خودا سەرسام ئەبێ . هەروا خودای تەعالا دڵی پێداون کە پەیوەندی تەواوی هـــەیە بـــــە ئیدراکی مەعلوومانەوەو ، وەرگرتنی شینو شادیەوە ، وە رووناکبوونی بە بەرەکاتو ئەنواری غەیبی کە دەرکی نەێنی ئەم ئەعزایانەو دۆزینەوەی نەێنی ئـەو هێزانە کە لەوا نواون پێویستی هەیە بە یارمەتی خودا ئەنا ئینسان پێیان ناگاو تێیان ناگا ، ئەم نیعمەتانەم داوە بە ئێوە بە هیوای ئـەوە سوپاسی پەروەردگاری خۆتان بکەن .

★ (أَلَمْ يَرَوْا إلى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ ؟ مَا يُمْسِكُهُنَّ إلاَّ اللهُ ، إنَّ في ذلِكَ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ) (٧٩) ★

ئایا ئەم ئادەمیزادانە بۆچی تەماشا ناکەنو نارِوانن بە روانینێ بگا بە کەشفی ئەو پەلەوەرانە کە ئامادەکراون بۆ هەڵفڕینو گەڕاندن بە فەزای ئاسمانا کە لەگەڵ ئەوەدا قورسنو بە تەبیعەت ئەبێ بکەونە سەر عەرز خودای تەعالا رای‌گرتوونو کەس ناتوانێ لەوێدا رایانبگرێ خودا نەبێ ؛ چونکی بناغەی ئەو هێزی مانەوە لەوێدا بە ئیبداعی خودایە •

وە لەم هێزانەدا کە خودا داینناون لەم گیانلەبەرانەدا گەلێ ئایەتو دەلیل هەیە بۆ گەلێ کە ئیمانو باوەڕیان بە خودای زاناو تەوانا هەیە •

★ (واللهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنَاً ، وجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الأَنْعَامِ بُيُوتَاً تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ ويَوْمَ إقَامَتِكُمْ ، ومِنْ أَصْوَافِهَا ، وأَوْبَارِهَا ، وأَشْعَارِهَا ، أَثَاثَاً ومَتَاعَاً إلى حِينٍ) (٨٠) ★

وە خودای تەعالا ئەسبابی ئەوەی بۆ ئامادەکردوون ئاسایش بکەن لە هەموو شوێنێکدا وە جێگەی دانیشتنی بۆ کردوون لە خانوەکاتانا ، وە لە پێستی حەیواناتیش خانووی سەیاری بۆ کردوون بۆ رۆژی کۆچکردنو هەوار بە هەوار بۆ لەوەڕاندنی ئاژەڵو بۆ مانەوەو دانیشتنتان لەو دەشتەدا کە چەترێکی راسەری سووکەو وێنەی قوبەی بەرزی مولووکەو ، بە سووکی ئەیگوێزنەوە بۆ دۆڵیو بۆ دەشتی ، وە لە دۆزەخی بۆ بەهەشتی ، هەروا دروستی کردوە بۆتان ، یانی ئیلهامی کردوەتە دڵتان ، لە خوری مەڕانو لە کورگی وشترانو لە مووی بزنەکان رایەخو

پێخەفـو بەرگـو پۆشاکـو فەرەنجیو پەستەکی چاك دروست بکەن بـۆ ئەساس و ئاوماڵو بۆ رابواردنی پیاوی خاوەن حاڵ وە ئەمانەتان بۆ کراوە تا کاتێ هاتی خاوەنەکەیان بێ •

★ (واللهُ جَعَـلَ لَـكُمْ مِـمَّـا خَلَقَ ظِلالاً وجَعَـلَ لَـكُمْ مِنَ الجِبالِ أكْنَاناً ، وجَعَلَ لَكُمْ سَرابِيلَ تَقِيكُمُ الحَرَّ وسَرَابِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ ، كَـذلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمونَ) (٨١) ★

خودای تەعالا دروستی کردوە بۆ ئێوەو بۆی قەرار داون لەو شتانە کە دروستی کردوون وەکو داری باخو لاری کێوی شاخو خانووی بەرزی پەرداخو سێبەرو سایەو ئارامگاو ••• بۆ ئێوە ، وە لە کێوەکانا چەن شوێنی پەناگاو داپۆشەری بـۆ کردوون بـۆ خـــۆتانو ماڵیاتتان ، بـۆ کاتی وەیشوومەی هـەوا یا رۆژی جەنگو داوا ، وە بۆی کردوونو حـاڵی کردوون بو دروستکردنی چەن پۆشاکێ ئەیکەنە بەرتان کە ئەتانپارێزێ لە گەرما لە هاویناو ئەتانپارێزێ لە سەرما لە زستاندا ، وە چەن پۆشاکێ لە زرێ ئەتانپارێزێ لە ناهەمواری شیرو تیری دوژمنەکان هەتا بمێننەوە بـە دارایی و دادگەری و ئازادی و بەرگری • ئا بەم جۆرە کە باسمان کرد نیعمەتەکانی تەواو ئەکا لەسەرتان بەڵکو بیری بکەنەوەو ئیتاعەی خودا بکەنو فەرمانەکانی بەجێ بێنن •

★ (فإنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّما عَلَيْكَ البَلاغُ المُبِينُ) (٨٢) ★

جا ئەگەر پاش ئەم هەموو ئایەتە بەڕێزانەو بەیانی ئەم نیعمەتە بـە نرخانە هەر پشتیان هەڵکرد لە فەرمانی حەقو ئیمانیان نەهێنا ئەوە تـۆ

ئیتر حەقت نەبێ ، تۆ هەر گەیاندنی ئایاتی خودات لەسەرە بە رووناکی وا گەیاندت ، ئیتر وازیان لێ بێنە بۆ خۆم •

★ (يَعْرِفونَ نِعْمَةَ اللهِ ثُمَّ يُنْكِرونَها وأكْثَرُهُمُ الكافِرونَ) (٨٣) ★

ئەم نامەردانە خۆیان ئەگەر بیاندوێنی یەکە یەکە نیعمەتەکانی خودا ئەناسنو ئەزانن کەچی پاش ئەوە لەبەر لاریو ناباری خۆیان ئینکاریان ئەکەن ، یا ئەڵێن نیە ، یا ئەڵێن خۆمان بە زۆری بازوو کردوومانە ، وە زۆربەی ئەوانە کافرنو بێ باوەڕن بە خودای تەعالا •

★ (ويَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيداً ، ثُمَّ لا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ، ولاَ هُمْ يُسْتَعْتَبونَ) (٨٤) ★

باسی ئەو رۆژە بکە کە زیندوئەکەینەوەو رائەپەڕێنین بۆ ئاگاداری لە هەر ئوممەتێك کەسێ کە ئاگادار بوە لەسەر بیرو باوەڕو کردەوەی ئەو ئوممەتە وەکو پێغەمبەرەکەیان بێ ، وە کاتێ کە باسی حاڵی نارەوای ئوممەتەکەی کرد ئیزن نادرێ بەوانەیان کافر بوون بۆ قسەکردنو بیانوو هێنانەوە ، یەکەم لەبەر شایەتی پێغەمبەرەکان ، دوەم لەبەر شایەتی ئەعزای خۆیان ، وە داوای ڕەزامەندیشیان لێ ناکرێ ، چونکی ئەو کافرانە قەدریان نیە تا داوای ڕەزامەندییان لێ بکرێو ،وە لەوانەیە ئەم جوملە بۆ تەحقیریان بێ •

★ (وإذا رَأى الَّذينَ ظَلَمُوا العَذَابَ فلا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ ولاَ هُمْ يُنْظَرونَ) (٨٥) ★

وە کاتێ ئەو کەسانە کە ستەمیان لە خۆیان کردوە بە کوفرو هاوڕێ

دانان بۆ خودا دۆزەخیان چاو پێکەوت ـ واتە دەستکرا بە سزادانیان ـ ئیتر ئەو سزا کە بۆیان بڕیار دراوە سووك ناکرێ‌و بە هیچ جۆرێ مۆڵەت نادرێن کە لە چەن کاتێکدا ئاسایش بکەن .

★ (وإذا رأى الَّذينَ أشْرَكُوا شُرَكاءَهُمْ قالُوا : رَبَّنا هؤُلاءِ شُرَكاؤُنَا الَّذِينَ كُنَّا نَدْعو مِنْ دونِكَ فَالْقَوْا إلَيْهِمُ القَوْلَ : إنَّكُمْ لَكاذِبونَ) (٨٦) ★

وە کاتێ لە قیامەتا کافرە موشریکەکان ئەو بتانەیان دی کە دایانناون بە شەریك بۆ خودا بانگ ئەکەن ئەڵێن : ئەی پەروەردگاری ئێمە ئا ئەوانە ئەو شەریکانەن کە ئێمە گومڕا بووبووین‌و بانگمان ئەکردن‌و لە تۆ لامان ئەدا . وە لەو کاتەدا خودا بتەکان دێنێتە جواب‌و ئەو قسەیانە ڕەد ئەکەنەوە بەرپەرچی ئەدەنەوە ئەڵێن : ئێوە درۆزنن‌و عیبادەتی ئێمەتان نەکردوە‌و عیبادەتی هەواو ئارەزووی پووچی بەتاڵی خۆتانتان ئەکرد ، ئەگەرنا ئێمە کە بەردو دار بووین چلۆن قابیلی ئەوە بووین کە عیبادەتمان بکرێ ؟

★ (وألْقَوْا إلى اللهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ وضَلَّ عَنْهُمْ ما كانُوا يَفْتَرونَ) (٨٧) ★

وە ئەو کافرە ستەمکارانە لەو ڕۆژەدا ملی خۆیان ڕائەکێشن بۆ خودای تەعالاو هەرچی قسەیان هەڵبەستە زایەو بێ مایە ئەبێ .

★ (الَّذينَ كَفَرُوا وصَدُّوا عَنْ سَبيلِ اللهِ زِدْناهُمْ عَذَاباً فَوْقَ العَذابِ بِما كانُوا يُفْسِدونَ) (٨٨) ★

ئەو کەسانە کە خۆیان کافر بوون‌و خەڵکیشیان مەنع ئەکرد لە

ڕێگەی ڕەزای خودا کە ئیسلامیەتە سزای ئەم کردەوە ناباردە ناهەموارەیان بۆ زیاد ئەکەین لەسەر سزای کوفرەکەیان بە هۆی ئەو بەدکاریەوە کە ئەیانکرد •

★ (ویَوْمَ نَبْعَثُ فِي کُلِّ اُمَّةٍ شَهِیداً عَلَیْهِمْ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وجِئْنَا بِكَ شَهِیداً علی هؤُلاءِ ، ونَزَّلْنا علَیْكَ الکِتابَ تِبْیاناً لِکُلِّ شَیْءٍ وهُدیً ورَحْمَةً وبُشْری لِلمُسْلِمِینَ) (٨٩) ★

باسی ئەو ڕۆژە بکە ـ ئەی خۆشەویست ـ کە ڕۆژی حەشرە کە لە هەموو ئوممەتێکدا یەك نەفەر شاهید ڕائەپەڕێنم لە نەفسی خۆیانا کە ئاگادار بوە لەسەر ئەحوالیان ، واتە پێغەمەرەکەیان ئەکەم بە شاهید لەسەر بیرو باوەڕو کردەوەیان ، وە تۆیش هەڵئەستێنم بە شایەت لەسەر هەموو ئەو ڕەهبەرانە، یا لەسەر ئەوانە کە تۆ ڕەوانەکراوی بۆ سەریان وەکو ئوممەتەکەت بێ• وە بە پلە پلە کتێبی بە حورمەتی خۆمان کە قورئانە نارده خوارەوە بۆ سەر تۆ کە حاڵی وەهایە ڕووناککەرەوەیە بۆ هەموو بیرو باوەڕێو بۆ هەموو حوکمێ لە ئەحکامی ڕەفتارو کارو کردەوەو بۆ هەموو خوو ڕەوشتێکی بەرز یا بە ناوبردنیان لەم کتێبەدا بە کورتی یا بە درێژی . وە یا بە حەوالەکردنی بۆ سەر فەرموودەو کردەوەی تۆ لە بەیانا ؛ وە یا بە حەوالەکردن بۆ ئیجماعی ئوممەتی ئیسلام ، یا بۆ ڕەهنموونی زانایانی دین •

وە حاڵی ئەم کتێبە وەهایە ڕەهنموونو مایەی ڕەحمەتە بۆ هەموو کەسێ پەیڕەوی بکەن یا نەکەن ؛ چونکی چرا هەڵگیرسا وە یا هەتاو کە هەڵهات دنیا ڕووناك ئەکاتەوە ، ئیتر هەرکەس خۆی بشارێتەوە خۆی نائومێد ئەکات ، وە موژدەیە بە پیرۆزی هەردوو جیهان بۆ موسوڵمانەکان •

★ (إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالعَدْلِ والإِحْسانِ وإِيتاءِ ذِي القُرْبى ويَنْهى عَنِ الفَحْشاءِ والمُنْكَرِ والبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرونَ) (٩٠) ★

کاتێ کە خودای تەعالا لە ئایەتی پێشوودا باسی ئەوەی کرد کە ئەم قورئانە بەیانە بۆ هەموو شتێ لە پاش ئەوەوە ئایەتێکی نازڵ کرد کە لە هەموو ئایەتێ جامیعترو داگیرترە بۆ بیرو باوەڕو کردەوەی چاکو خراپی ئادەمیزادو رەوشتی ئەوان .. خودا لەم ئایەتەدا فەرموویەتی : خودا فەرمان ئەدا بە میانەکاری لە هەموو شتێکدا وە بە چاکەکردن بۆ طاعەت وە بە بەشدانی ئەوانە کە خاوەن پەیوەندی خزمایەتین ، وە نەهیو مەنعتان ئەکا لە کاری فاحیشەی پەیدابوو لە هێزی ئارەزووڕانی وەکو زیناکردن ، وە لە مونکەر ؛ ئەو کارانە کە نابارو ناهەموارنو لە کاتی قارو قینا لە دەستی ئینسان دەرئەچن ، وە لە (بغی)و دەستدرێژی بۆ سەر حوقووقی شەرەفو ماڵو شانی خەڵك ، خودا ئامۆژگاریتان ئەکا بە هیوای ئەوە بیر بکەنەوە لە پاشەڕۆژی خۆتاناو بیرو باوەڕو کردەوەی خۆتان باش بکەن .

جا بزانن ! لەم ئایەتە پیرۆزەدا ئەمر بە سێ شت کراوەو نەهی لە سێ شت کراوە ، وە ئەو شتانە کە خودا ئەمری پێ کردوون یەکەمیان (عدل)ە یانی میانەکاری لە هەموو شتێکدا نە (افراط)و زیادەڕەوی ، وە نە (تەفریط) کەمکردنەوەی شت ، خواە بۆ بیرو باوەڕ وە یا بۆ کردوە ؛ وە عەدل لە هەموویانا واجبە ریعایەت بکرێ . مەئەلا فەرموویانە : عەدل لە بیرو باوەڕا بریتیە لە تەوحیدی خودا بە (لا اله الا الله)وە ئەم تەوحیدە میانەیە ؛ چونکی لای ئینکاری خوداوەند ـ پەنا

بـە خودا ـ تەعطیلەو موخالەفـەی بەداهـەتەو دانانی عـالەمە بـە بێ هەمووی شەرمەساریە بەرابەر بە دەلیلی عەقڵی و نەقڵی ، وە نیسبەتدانی پەروەردگار • وە لای زۆرکردنی خودایش عیبارەتە لە بتپەرستی و کەوتنە شوێنی رۆژپەرستی و گاپەرستی و ئاگرپەرستی ••• وە حاصڵی ئەمانە ئاثاری نەبڕاوەی کائینات بۆ لای ئـەم هـەموە مەعبـوودە دروستکراوە بێنرخانە کوفرو ئیشراکی مەذمومە ، کە وابێ ئیمان بەو خودایە کـە تاق و تەنیایە ئەبێ بە عەدڵو رەوایە •

بە جۆرێکی تر ئەڵێین : قەول بەوە کە خودا نیە گومڕاهی و نەزانیە ، وە قەول بەوە بڵێین خودا هەیە بەڵام جیسمەو جیسمانیە ئەمەیش بۆ خودای عالەم مایـەی نوقسانیە ، بەڵام بڵێین خـودا زاتێکە مەوجوودو (واجب الوجود)و بێ وێنە ئەمە ئەبێ بە عەدڵو رەوایە •

وە لـە باسی بەندەکانی خـودادا بڵێین : بەندەکانی خـودا هیـچ پەیوەندییان بە کردەوەی خۆیانەوە نیە ئەوە ئەبێ بە (جەبر)و موخالیفی بەداهەتی عەقڵە ، وە ئەگەر بیشڵێین : بەندەکانی خودا خالیقی ئەفعـالی خۆیانن ئەمەیش بە ئاشکرا درۆیە ؛ چونکی ئینسان ئەگەر خۆی کردەوەی خۆی دروست بکردایە وای ئەکرد کە لە هەموو کردەوەی هەموو کەسێ جوانتر بوایێ ، بەڵام قەول بەوە کە بەندە پەیوەندی بە کردەوەی خۆیەوە هەیە بە ئیعتیباری کەسبو ئیختیاری جوزئی ئەمە ئەبێ بە عەدڵو راستە •

وە لە باسی تاوانەوە بڵێین خودای تەعالا بەندەی خۆی موئاخەذە ناکا لە سەر تاوانباری ئەمە مەعنای جەسارەتە لەسەر نیظامی حەق . وە قەولیش بکەین بەوە کە بە تاقـە گوناحێ بەندەکەی ئەسووتێنێ هـەتا هەتایە ئەمەیش دوورە لە راستیەوە ، وە ئەمە کە بڵێین ئەگەر خودا بەندەی

تاوانبار عه‌فو بكا ئه‌یكا وه ئه‌گه‌ر سزای بدا ئه‌یدا ئه‌وه به قه‌ی ئه‌و تاوانه سزای ئـه‌دا جـا ئه‌یخاته به‌هه‌شته‌وه ئـه‌مه عه‌دلـه‌و راستو دروستو میانـه‌یه •

وه لـه بابه‌تی ئه‌صلی دینـه پێشوه‌كانه‌وه بارقورسكردن لـه دینی حه‌زره‌تی موسـادا زۆر بوه‌و ، ته‌ساهول لـه دینی حه‌زره‌تی عیسادا زۆر بوه . به‌ڵام دینی ئیسلام نه وه‌ك یه‌كه‌م ته‌شدیدی تێدایه‌و ، نه وه‌ك دوه‌م ته‌خفیفی تێدایه ، كه وابێ دینی ئیسلام ره‌فتاری (عه‌دل)ه •

وه دوه‌م له‌وانه خودا ئه‌مری پێكردوه (ئیحسانه) كه زیاده‌یه لـه عه‌داله‌تكاری ، وه زیاد لـه عه‌داله‌ت لـه بابه‌تی قیصاصدا عیباره‌ته لـه عه‌فوكردنی تاوانبار ، وه له بابه‌تی طاعه‌تا عیباره‌ته لـه كردنی مه‌ندووبات وه‌كـو نوێژی سوننه‌تو رۆژووی سوننه‌تو صه‌ده‌قه **كردن لـه پاش** ده‌ركردنی زه‌كاتو زیاده ده‌سگرۆیی فه‌قیرو گه‌دا ••• وه ئه‌مانه هه‌موو له صیفاتی جوانو پەسه‌ندن ، حه‌تا له بابه‌تی **موراقه‌به‌ی خودای ته‌عالاوه** ئه‌گاته ئه‌و پایه كه وه‌ها به‌نده‌یی بكا وه‌ك ئه‌وه چاوی وا له خوداوه ، وه ئه‌گه‌ر ئـه‌م چاوی لـه خوداوه نه‌بێ خودا چاوی لـه به‌نده‌كه‌وه‌یه ، وه ریعایه‌تی ئه‌م حاڵه‌ته ئه‌بێ به هۆی ئه‌وه كه ئینسان هه‌ر عیباده‌تێ ئه‌كا به ئیخلاص‌وساغی جێ‌به‌جێی بكا •

وه سێیه‌م له‌وانه كه خودا له‌م ئایه‌ته‌دا ئه‌مری پێكردوه (ایتاء ذي القربی)یه واته چاكه‌كردن له‌گه‌ڵ خزم‌و خوێشا ، وه له واقیعا ئینسان له عاله‌ما وه‌كو داریكی سه‌وز وه‌هایه‌و دار مه‌قصووده بۆ بـه‌ر ، وه یا بۆ سێبه‌ر ، وه یا بۆ ئه‌وه كه لقه‌كانی به‌كار بهێنرێن ، وه یاخود هه‌موو داره‌كه ببڕیت‌و به‌كـار بێت بۆ خێرێ وه‌كـو بینای خانوویه‌ك ، یا پردێ ، یا ته‌خته‌یه‌ك •

دەی صەرفکردنی ئینسان بۆ رۆحی خۆی لە جیهادا نموونەیە بۆ بڕینی دارەکە بۆ بینایەکی بەسوود ، وە ئەگەر خۆی مایـەوە خێرەکەی بڕیتیە لـە گەیاندنی سوود بە خەڵك وە لـە هەموو خەڵکی دنیادا خزم‌و خوێش موناسبترن بۆ ئەوە کە موساعەدەیان بکەی بۆیە خودای تەعالا ئەمری کرد بە بەشی سێهەم لەم ئایەتەدا .

وە ئەو شتانەیش لەم ئایەتەدا خودای تەعالا نەهی لێ کردوون سێ شـتن :

یەکەم لەوانە (فەحشا)یە .

بزانن ! چوار هێز هەیە لە وجوودی ئینسانا :

١ ـ هێزی (عقلیەی ملکیە) : کە هەمووی هەر خێرەو عیبارەتە لە ئەدەب‌و عیصمەت‌و رەوشتی باش بەجێهێنان .

٢ ـ هێزی شەهوەتی حەیوانی : کە ئارەزووی ئینسانە **بۆ ئەنواعی** شت لە چاك‌و خراپ .

٣ ـ هێزی تووڕەیی‌و قاری دڕندەیی : **کە ئەمە زیانی زۆرە** .

٤ ـ هێزی وەهمیەی شەیطانیە .

جا لـە هێزی شەهوەتەوە کـە بەرەڵا کرا کردەوەی ناشیرین پەیدا ئەبێ . وەکو زیناکردن‌و دەسبردن بۆ ناموسی خەڵکی کە ئەبێ بە هۆی گەلێ ئاشووب‌و فیتنەو کوشتارو ناساغی لەش ، ئەمە خودا ناوی بردوە بـە (فحشاء) ، وە خودا فـەرموویەتی : (ولا تقربوا الزنا انـە کان فاحشة ...)

وە لە هێزی تووڕەیی‌و قارەوە پەیدا ئەبێ هەرچی زیانگەیاندنە بـە خەڵکی بـە جۆرێ کـە عالەم ئینکاری ئـەکا ، وەکو کوشـتن‌و بڕین‌و داروەشاندن‌و جنێودان ، وە ئەم ئاثارانە خودا گردی‌کردوونەتەوە‌و ناوی بردوون بە (منکر) .

وە لە هێزی وەهمیەی شەیطانیەوە ئەوە پەیدا ئەبێ کە ئینسان دائیما هەوڵ ئەدا بۆ ئەوە بەرز ببێتەوە بەسـەر باقی ئادەمیزادا ، وە خۆی بکا بە گەورەو فەرماندار وە ئەگەر کەسێ موخالەفەی کرد ستەمی لێ بکاو مالی تاڵان بکاو مووڵکی دابگـرێ . ئەمانـەیش ناوبراون بـە (بغی) واتـە تەجاوزکردن بەسـەر خەڵکدا .

جا کاتێ ئادەمیزادی موسوڵمان موەفەق بو لەسـەر بەجێهێنانی عەدڵ‌و ئیحسان‌و خزمەتکردنی خزم‌و خوێشان وە لەسـەر تـەرکی بەکارهێنانی هێزی ئارەزوو لە کاری فاحیشەدا ، وە هێزی قاری حەیوانی لە ئازاردانی خەڵکدا ، وە هێزی وەهمیە لـە خۆبەرزکردنەوە بەسـەر باقی ئادەمیزادا ئەوە بە راستی موسوڵمانە .

جا خودا فەرموویەتی : خودا ئامۆژگاریتان ئەکا بە هیوای ئەوە کە بیر بکەنەوە لە ئەنجامی خۆتانا .

★ (وأوْفُوا بِعَهْدِ اللهِ إذا عاهَدْتُمْ ، ولاَ تَنْقُضُوا الاَيْمانَ بَعْدَ تَوْكِيدِها ، وقَدْ جَعَلْتُمُ اللهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلاً ، إنَّ اللهَ يَعْلَمُ ما تَفْعَلونَ) (٩١) ★

پاش ئەوە کە لە ئایەتی پێشوودا خودای تەعالا بە کورتی هەموو مەئموورات‌و مەنهیاتی بەیان کرد .. هات بەم ئایەتە باسی بازێ لەوانەی

کرد بە درێژی‌و فەرمووی : ئەی موسوڵمانەکان هەر عەهدێ کە ئێوە بە ئارەزووی خۆتان کردتانو پرپارتان دا لە زیمەی خۆتانا خواە بە لەفزی عەهد بێ ، یاخود ، واجبم کرد ، فەرزم کرد ، نەزرم کرد لەسەر خۆم فلانە شت بکەم ، یاخود فلانە شت ناکەم .. مادام ئەو عەهدە لەسەر یاسای دین بێو لە دینی ئیسلامدا دروست بێ .. وەفای پێ بکەنو بەجێی بێنن ، وە ئەیمانو پەیمانی خۆتان بەتاڵ مەکەنەوە پاش ئەوە کە داتانمەزران وە بە زمانی خۆتان خودای تەعالاتان کرد بە کەفیل لەسەر خۆتان بو بەجێهێنانی ئەو شتە کە عەهدتان کردوە بیکەن ، خودای تەعالا بە راستی زانایە ئەزانێ ئەوەی ئێوە ئەیکەن لە عەهدو پەیمانەکانتان وە لە بەجێهێنانیان وە لە غەیری ئەوانەیش ، وە مەعنای ئەوە کە خوداتان کردوە بە کەفیل ئەمەیە کە ئینسان لە کاتی پەیمانەکەدا ئەڵێ (لله علی العمل الفلاني) یاخود ئەڵێ عەهدی موسوڵمان بێ لەگەڵ خودادا ئەو شتە بکەم یاخود وێنەی ئەم لەفزانە کە بۆ ئەستوورکردنی پەیمانەکە بە دەمیا دێت .

★ (ولا تَكُونُوا كالَّتي نَقَضَتْ غَزْلَها مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكاثاً) ★

وە بە وێنەی ئەو ژنە مەبن کە ڕێسمانی خۆی ئەڕیسا بە پوختەیی وە لە پاش ئەوە کە بای ئەدان بەیەکا ئەو بادراویە هەڵئەوەشاندەوەو خاوی ئەکردەوە بێ سوودو بێ فائیدە تاڵ بەتاڵ .

★ (تَتَّخِذُونَ أَيْمانَكُمْ دخَلاً بَيْنَكُمْ أَنْ تَكونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبى مِنْ أُمَّةٍ) ★

حاڵتان وابێ ئەو پەیمانانەی بەستووتانە بیکەن بە پەیمانێکی عەیبدارو بێ بایەخ ، وە لادەن لەو پەیمانە بۆ پەیمان لەگەڵ قەومێکی را لەبەر

ئەوە کە ئەو ئومەتە کە رووی لێ ئەکەن بەرزترو بەهێزتر بێ لە ئومەتە پێشوەکە .

★ (إِنَّما يَبْلُوكُمُ اللهُ بِهِ) ★

بزانن ! بـە راستی خودا بەراوردتان ئەکا بەم وەزعە کە قەومێکی بەرزتر بێن داوای پەیمان لە ئێوە بکەن ، ئایا ئێوە راسڵو پیاونو لەسەر پەیمانی خۆتان دەوام ئەکـەن ، وە یاخود ناپیاونو ئیمانتان ناتەواوە بۆ ترسێ یا تەماعێ پەیمانە پێشوەکەتان تێکئەدەن .

★ (ولَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ القِيامَةِ مـا كُنْتُمْ فِيـهِ تَخْتَلِفونَ) (٩٢) ★

وە بە راستی خودا لە رۆژی قیامەتا بۆتان دەرئەخا ئەو تۆڵەیە کە بۆتان دێت لەسەر پەیمانشکاندنوئیستە ئیختیلافتان هەیە تیایاو بازێکتان ئەڵێن : پەیمانشکاندن زیانی نیە ؛ چونکی ئینسان ئەبێ لەسەر مەصلەحەتی ژیان بڕوا . وە بازێکتان ئەڵێن : پەیمانشکاندن گوناحەو ئەبێ بە هۆی نیفاقو بێئیمانی ئینسان .

بزانن ! ئەو ژنە کـە لـە ئایەتەکەدا هەیە بازێ فەرموویانە : مەبەس ژێکی نادیاریە کە حاڵی وەهابێ وەکو لـە ئایەتەکەدا باس کراوە . وە بازێ فەرموویانە : ئەو ژنە (ریطە)ی کچی (سعد)ی کوڕی (تیم)ی قورەیشی بوە ؛ کـە وەسواسو بێ عەزم بوەو ئەوە پیشەی بوە لەگەڵ دەسڕێسی خۆیدا .

بە هەرحاڵ ئەم ئایەتە باسی بەندێ ئەکا لە بەندەکانی ئەخلاقی بەرزی پیاوانە ؛ کە بڕیتیە لەوە کاتێ ئینسان پەیمانێکی حەڵاڵی بەست پێویستە

لەسەر ئەو پەیمانە دەوام بکا . وە ئینسانی بێ پەیمان وەکو ئینسانی بێ ئیمان وایە . ئیتر ئەو عەهدە موبایەعە بێ لەگەڵ حەزرەتا ـدـ وە یا لەگەڵ سەردارانی ئیسلاما . وە یا لەگەڵ زانایانی پاکی پاك نیهادا . وە یا پەیمانی شەراکەتو کەسابەت بێ لەناو موسوڵمانانا ، وە یا پەیمانی برایەتی بێ لە ناو خۆتانا .

★ (ولَوْ شاءَ اللهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً واحِدَةً ، ولكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشاءُ ويَهْدِي مَنْ يَشاءُ ، ولَتُسْئَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلونَ) (٩٣) ★

وە ئەگەر خودا خواستی لەسەر ببوایە هەموو ئێوەی ئەکرد بە یەك گەلی خاوەن ئیمانی خاوەن پەیمانی راستی دروستکار ، بەڵام ئەگەر خودا بە زۆر ئادەمیزاد وا هەڵسووڕێنێ ئیتر نرخی تەکلیفو بەندەیی نامێنێ . (بناء علیه) خودا تەماشای کەسبو عەزمی خۆتان ئەکا ، وە ئەو کەسانە گومڕا ئەکا کە ئیرادەی **گومڕاکردنی** ببێ لەسەر **نامەردیو بەدکەسبیو** بەدئیختیاری ، وە هیدایەتی ئەوانەیش ئەدا کە ئارەزووی وا بێ هیدایەتیان بدا لەبەر هێزی عەقڵو عەزمو وردبوونەوەی لە جیهانا وە کەسبو ئیختیاری جوانو موناسبی ئەو کەسە ، وە بە راستی ئەوانە کە بەدئیختیارنو بەدکارن لە ئێوەدا خودا پرسیارتان لێ ئەکا لە هەر کارێ بیکەنو کردووتانە .

★ (ولا تَتَّخِذُوا أيْمانَكُمْ دَخَلاً بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِها وتَذُوقُوا السُّوءَ بِما صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللهِ ولَكُمْ عَذابٌ عَظِيمٌ) (٩٤) ★

دووبارە بۆ تەئکید لەسەر ریعایەتی پەیمان ئەفەرموێت : ئەو پەیمانانە کە بەستووتانە مەیانکەن بە پەیمانی سووکی عەیبدار لە ناو

خۆتانا هەتا پێتان هەڵخلیسکێ‌و لە ڕێگەی ڕاستی دینی ئیسلام هەڵدێرێن بۆ ناو دۆزەخ پاش ئەوە کە پێتان دامەزرا لە ئیسلاما . وە تۆڵەی تاڵی قیامەت بچەژن بـە هۆی ئەوەوە کـە خۆتان مەنعکرد لـە مانەوە لەسەر پەیمانی ئیسلامیەت ؛ وە یاخود بە هۆی ئەوەوە کە خەڵکتان مەنع کرد لـە ڕێگەی پەیمانداری‌و وەفا ؛ چونکی ئینسانێ کـە دیار بێ‌و پەیمانێ بشکێنێ خەڵکیش چاوی لێ ئەکـەن‌و ئەوانیش فێری پەیمـان شکاندن ئەبن . وە لەو کاتەدا کـە پێتان ترازاو کەوتنە ناو دۆزەخ ئەوە سزایەکی گەورەتان ئەبێ •

★ (ولا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللهِ ثَمَناً قَلِيلاً . إنَّما عِنْدَ اللهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ إنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ) (٩٥) ★

وە ئـەو پەیمانی ئیمان بەخوداو بـە پێغەمەری خودا مەگۆڕن کـە بەستووتانە بە هۆی بەیعەتکردن بە پێغەمەر ـدـ بە قیمەتێکی کەم لە مالّی دنیا کە موشریکەکانی قورەیش وەعدەتان پێ‌ئەدەن . ئەوەی کە لە لای خودایە لە جەزای قیامەت‌و چوونە بەهەشتی پڕ لە نیعمەت وە گەیشتن بە لیقای زاتی خودا هـەر ئەوە باشە بۆ ئێوە ؛ چونکی ئەگەر بزانن ئەوە نیعمەتێکی پایەدارە •

★ (ما عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ ومَا عِنْدَ اللهِ باقٍ ؛ ولَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أجْرَهُمْ بِأحْسَنِ ما كانُوا يَعْمَلونَ) (٩٦) ★

ئەوەی هەیە لە لای ئێوە لە پایەو مایەو لە نانو شانو ؛ لە ئەولادو ژنان هەمووی تەواو ئەبێ . وە ئەوەی لە لای خودایە لە جەزای خێرو دەرەجاتی ئێوە لە قیامەتا ئەمێنێتەوە ؛ وە بە ڕاستی ئێمە جەزای ئەو کەسانە ئەدەینەوە کە صەبر ئەکەن‌و خۆیان ئەگرن لەسەر سزای دنیاو ناهەمواری

قورەیش ، وە یا لەسەر هەر ئازارو پێزارێ کە لەسەر دینی ئیسلام بێت بەسەریانا لـە موقابیلی باشترین کردەوەیەکەوە کە ئەیکەن ، واتە ئەگەر رۆژی صەد کاری خێر بکەن کامیان لە لای خودا باشترە هەموو ئـەو کردەوەکانی تریان لەسەر میزانی ئەو کارە زۆر باشە جەزای بۆ دائەنێین •

★ (مَنْ عَمِلَ صالِحاً مِنْ ذَكَرٍ أَوْ اُنْثى ، وهُـوَ مُؤْمِنٌ ، فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَياةً طَيِّبَةً ولَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ ما كانُوا يَعْمَلونَ) (٩٧) ★

هەرکەسێ کردەوەی باش بکا پیاو یا ژن ، بـە مەرجی ئەوە کـە خاوەن ئیمان بێ ، بە راستی **ئەوە ئەیژینین بە ژیانێکی پیرۆزی موناسب لە دنیادا** هـەتا ئەگەر گـەدا بێ یا بەرە بەلاّ بێ بـە جۆرێ دڵی نوورانی ئەکەینو صەبری پێ ئەدەین بە خۆشی رائەبوێرێو ، لە قەبریشا لە پاش مردنو لەو قەبرەدا بە نیعمەتو رەحمەتی خۆمان ئەیهێڵینەوەو لە قیامەتیشا کە رۆژی جەزای ئیمانو کردەوەی چاکـەیە بـە گەورەییو کەرەمی خودا هـەتا هـەتایە •

وەکو لـە تەفسیرە گرنگەکاندا دەرئەکەوێ ئـەم ئایەتانە هـەموو تەرغیبو تەقویەی موسوڵمان ئەکـەن لەسـەر راگرتنی ئیمانو پەیمانو وەفا بـە وەعدەو وەفا بەو کردەوانە کـە بڕیاری داوە لەسەر خۆی بـە نەفسی ئیمان یاخود بە پەیمان یا بە سوێندخواردن ، وە مانیع نیە لەوەیش کە بە دەلیل بازە سوێندێ جیا بکرێتەوە لەمانە •

★ (فَإِذا قَرَأْتَ القُرْآنَ فاسْتَعِذْ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطانِ الرَّجِيمِ) (٩٨) ★

هەر کاتێ خواستت بو قورئان بخوێنی لە پێشدا بڵێ (اعوذ باللّه من

الشیطان الرجیم) بۆ ئەوە کە شەیتانت لێ دوور بکەوێتەوەو خەیاڵی خراپ یا خودبینی نەخاتە دڵتەوە •

★ (إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ على الَّذِينَ آمَنُوا وعلى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلونَ) (٩٩) ★

بە راستی شەیتان هێزی نیە لەسەر گومڕاکردنی ئەو کەسانە کە ئیمانیان هێناوە بە خوداو هەر لەسەر خودای خۆیان تەوەکولو ئیعتیماد ئەکەن •

★ (إِنَّما سُلْطانُهُ على الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ والَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكونَ) (١٠٠) ★

هێزی شەیتان کە هەیە هەر بەسەر ئەو کەسانەدا هەیە کە شەیتان ئەکەن بە دۆستی خۆیان ، وە ئەو کەسانە کە شەیتان ئەکەن بە شەریکی خودا ، وەکو مەجووسیەکان کە ئیمان دێنن بە یەزدانو ئەهریمەن ، وە یا ئەو کەسانە کە بە هۆی پەیڕەوی شەیتانەوە شەریك بۆ خودا بڕیار ئەدەنو ئەبن بە بتپەرست •

★ (وإِذا بَدَّلْنا آيَةً مَكانَ آيَةٍ ـ واللهُ أَعْلَمُ بِما يُنَزِّلُ ـ قالُوا : إِنَّما أَنْتَ مُفْتَرٍ ! بَلْ أَكْثَرُهُمْ لا يَعْقِلونَ) (١٠١) ★

کاتێ کە ئایەتێ دابنێین لە شوێنی ئایەتێکی تردا ، یانی خوێندنی ئایەتێ لابەینو ئایەتێکی تری لە شوێندا دابنێین ؛ وە یاخود حوکمێ نەسخ بکەینەوەو حوکمی ئایەتێکی تری لە جێگەدا دابنێین ، وەلحاڵ خودای تەعالا لە هەموو کەس زاناترە بەو ئایەتە کە نازڵی ئەکاو ئەو عالمە بە مەصڵەحەت لە گۆڕینی ئەحکامدا بە پێی ڕۆژ •• کافرە موشریکەکان

ئەڵێن : تۆ ئەی محەمەد ئینسانێکی درۆ بە دەمی خوداوە هەڵئەبەستیو بە ئارەزووی خۆت ئایەت دێنیو ئایەت لائەبەی ! جا ئەی خۆشەویست تۆ واز لەم ئینسانانە بێنە ، ئەمانە زۆربەیان نەزانو خێری خۆیان نازانن چ جای ئەوە کە فامی سوودی ئەحکامی خودا بکەن .

★ (قُلْ : نَزَّلَهُ روحُ القُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا وهُدىً وبُشْرى لِلمُسْلِمِينَ) (١٠٢) ★

تۆ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست بڵێ بەوانە کە : ئەو قورئانە جوبرەئیل کە ناسراوە بە (روح القدس) ، چونکی رۆحێکە خاوەن نوورو پاکە لە خراپی نەفسو مەئموری خودایە .. لە (لوح المحفوظ)ەوە دایبەڕاندووو هێناویەتیە خوارەوە لەگەڵ حیکمەتو سوودا بۆ ئادەمیزاد ، هەتا ئەو کەسانە کە ئیمانیان هەیە دایانبەزرێنێ لەسەر ئیمان ، وە هاتوە بۆ ئەوە ببێ بە هۆی شارەزایی بۆ رێگەی پیرۆزی هەردو دونیا ، وە هاتوە بە موژدەو بەشارەت بۆ موسوڵمانان ، موژدەیان پێ ئەدا کە رزگاربوون لە سزای خوداو ئەگەن بە پاداش .

★ (ولَقَدْ نَعْلَمُ أنَّهُمْ يَقُولُونَ : إنَّما يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ) ★

ئیمە ئەزانین ئەو کافرانە ئەڵێن : ئەم قورئانە کە محەمەد ئەیخوێنێتەوە ئادەمیزادێ لە مەکەدا فێری ئەکا ، وە کەلامی خودا نیە ، بەڵام ئەم کافرانە نافامن ئیعتیرازیش بگرن بۆیە قسەی وا ناماقوڵ ئەکەن ، ئەنا ئەو کەسە بۆ ئەوە ناشێ تۆ فێر بکا .

★ (لِسانُ الَّذي يُلْحِدونَ إلَيْهِ أعْجَمِيٌّ وهذا لِسانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ) (١٠٣) ★

زمانی ئەو کەسە کە بـە **هۆی** ئەوەوە ئەم غەڵەتە ئەکەنو نیسبەتی قورئانەکەی تۆ لەو ئەدەن وەکو (جبر)ی رۆمی بێ کە غولامی عامیری کوڕی حەضرەمیە . وە یا (جبر)و (یسار) کە وەستای شمشێر دروستکردن بوون لە مەکەدا زمانی ئەو زمانێکی عەجەمیەو لوغەتەکەی غەیری لوغەتی عەرەبەو ئەگەر قسەی عەرەبیش بکا بە ڕەوانیو سافی نایکا • وە ئـەم قورئانەی کە دێتە خوارەوە بۆ سەر تۆ زمانێکی عەرەبی سافو ڕەوانو موعجیزەیە •

★ (إِنَّ الَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللهِ لا يَهْدِيهِمُ اللهُ ولَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ) (١٠٤) ★

ئەو کەسانە کە ئیمان نایەنن بە ئایاتی خودا ئەوە خودا شارەزایان ناکـا بۆ دەرکی حـەقو حەقیقەتی غـەیبیو بۆ فامکردنی نهێنی ئیعجازی کەلامی خودا لە دنیادا وە لە قیامەتیشا سزایەکی سەختیان هەیە •

★ (إِنَّمَا يَفْتَرِي الكَذِبَ الَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللهِ ، واولئِكَ هُمُ الكَاذِبُونَ) (١٠٥) ★

نەوەك درۆ هەڵئەبەستێ ئەو کەسانە کە ئیمانیان نیە بە ئایاتی خودای تەعالاو ، ئـەوانە درۆزنی تـەواون • ئیتر درۆکـردن دووڕە لـە پایەی ڕەهبەرانەوە کە سەراسەر دڵیان بە نووری ڕەحمەت هەڵگیرساوە وە ئەو درۆزنانە قیاسی حاڵی ڕەهبەران ئەکەن لە حاڵی ڕێبەران ، ئەمانە زۆر زۆر لە یەك دوورن •

★ (مَنْ كَفَرَ بِاللهِ مِنْ بَعْدِ إِيمانِهِ ـ إِلاَّ مَنْ اُكْرِهَ وقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌ بِالاِيمانِ ـ ولكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالكُفْرِ صَدْراً فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللهِ ولَهُمْ عَذابٌ عَظِيمٌ) (١٠٦) ★

وە ئەو کەسانە کە نیسبەتی لە رەهبەر ئەدەن ، واتە ئەو کەسانە کە کوفرو ئینکاری دینی ئیسلام دەرئەبڕن لە پاش ئیمانهێنانیان ئەوانە قاری خودای تەعالا ئەڕژێ بەسەریانا ـ بەڵام کەسێ کە ناچار بکرێ بـە زۆر لەسەر کوفرو لەو کاتەدا دڵی دامەزرا بێ بە ئیمانو باوەڕ ؛ چونکی حاڵی ناچاری حاڵی تەصەڕوفی ئیختیاری نیە •• ئەوە تاوانی نیە ـ بەڵێ کەسێ خۆی رووناك کردبێ بە بێ ئیمانی‌و سینەی بۆ کوفر کردبێتەوە ـ پەنا بە خودا ـ ئەوە ئەوانە دائەبارێ بەسەریاناو لەســەریانە قـاری نابـاری ناهەموار لە لایەنی خوداوە ، وە بۆ ئەوانــــە هەیــە سزای گەورەی بێئەندازە •

بزانن ! ئەو ئیکراهە کە ئەبێ بە هۆی دروستبوونی وتنی کەلیمـەی کوفر ئەوەیە یارۆ سزا بدرێ بە سزایێ کە بە عادەت نەتوانێ خۆی لە بەرا بگرێ ، وەکو ترساندن بە کوشتن یا دەستبڕین یا لێدانێکی توندی وەها خۆی لە بەرا نەگرێ •

وە بزانن ! ئــەوەڵ کەسانێ کە دینی ئیسلامیان وەرگرت لــــە حەزرەتەوە (د) شەش کەس بوون : ئەبوبەکرو ، خەبابو ، صوهەیبو ، بیلاڵو ، عەممارو ، سومەییەی دایکی عەممار • دیارە ئەوە کە حەزرەت سەرچاوەی ئیسلامیەتەکە بو •• جا کاتێ قورەیش ئاگادار بوون لـەم فیکرەو لەم دینەو لەم شەخسانە بە دڵ ئامادەبوون بۆ سزادانیان ، بـەڵام

ئەبو طالیب بوو بە پـــەنا بۆ حەزرەتو ، خزمانی ئەبوبەکریش پەنـای ئەویان دا .

بەڵام ئەو دوایان پەنادەرێکی دیاریان نەبو ، وە کافرەکان ئازاریان ئەدان ، بە تایبەتی ئـەبو جەهـــل ئەهات جنێوی پێ ئەدانو گاڵتەی پێئەکـردن ، وە ئـەوەنە ناپیـاو بو ســومەییەی دایکی عەممـاری بـە شێوەیەکی ناشیرین کوشت ، وە پەتیان خستە گەردنی بیلاڵو سزایان دا ، بەڵام ئەو هەر ئەیوت : (احد ، احد) : خودا یەکێکە یەکێکە .

وە عەممار ئەفەرموێت : هەموومان لە کاتی سزادا شتێك هات بـە زمانمانا کافرەکان دەستبەردارمان بوون بیلال نەبێ ، ئەو هەر خۆی گرت تا وازیان لێ هێنا .

وە بزانن ! ئیکراە چەن پایەی هەیە .

یەکەم : ئەمەیە واجبە کابرای زۆرلێکراو ئـەو کارە بکا ، وەکو کاتێ زۆری لێ بکەن لەسەر خواردنەوەی شەراب بـە کوشتنی خۆی ئەمە واجبە کابرا بیخواتەوە هەتا خۆی لـــە کوشتن بپارێزێ ؛ چونکی حورمەتی رۆح بەرزترە لەو پایە .

دووهەم : ئەمەیە کە ئەو فیعلە حەڵاڵ بێ نەك واجب ، وەکو ئەوە کابرا ناچار بکەن لەسەر کەلیمەی کوفر بە کوشتنی خۆی ئەمە دروستە ئەو کابرا کوفر بە دەمیا بێ بە مەرجێ لە دڵدا موسوڵمان بێ ، هـەروا دروستە خۆی بدا بە کوشت وە ئەو کەلیمە بە دەمیا نەهێنێ .

سێیەم : کە حەرامە ئینسان گوێ بدا بـەو ناچارکردنە وە ئەگەر کارەکە بکا ئەحکامی شەرعی لەسەر جاری ئەکرێ ، وەکو ئەوە زۆر

بکرێ لە کەسێ بۆ کوشتنی ئینسانێك کە دروست نەبێ بکوژرێ . ئەمە بە هیچ شێوەیێ دروست نیە بیکوژێ هەرچەن نەفسی خۆی لە خەتەرا بێ . بەڵکو ئەگەر بیکوژێ واجبـــە کابرای زۆرکەرو زۆر لێکراویش هەردوکیان بکوژرێن لە تۆڵەی ئەو داماوەدا کە کوژراوە .

وە بزانن ! لە مەزهەبی ئیمامی شافیعیدا (خ) زۆرکردن ئەبێ بە مانیع لە کەوتنی تەلاقی زۆرلێکراو ، وە لە دروستبوونی بەیعو مامەڵەو عەقدی نیکاحو .. هەر مادەیێ کە پەیوەندی بـە نەفسی کابرای زۆرلێکراوەوە بێ ئەمانە هیچیان دانامەزرێن .

★ (ذلِكَ بِأَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الحياةَ الدُّنْيا عَلَى الآخِرَةِ وأَنَّ اللهَ لا يَهْدِي القَوْمَ الكافِرِينَ) (١٠٧) ★

چونکی ئەو کۆمەڵە کە لە پاش ئیمان کافر ئەبنـەوە ژیانی دنیایان ئیختیار کردوە بەسەر رۆژی قیامەتا وە ئەوانە کافرن وە خودا هیدایەتی کافران نادا جا ئەو سزا گەورەیانە ئەدا .

★ (اولئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللهُ عَلَى قُلوبِهِمْ وسَمْعِهِمْ وأَبْصارِهِمْ واولئِكَ هُمُ الغافِلونَ) (١٠٨) ★

وە ئەو گەلە کە لە پاش ئیمان وەرگەڕاونەتەوە خودا مۆری ناوە بە دڵو چاوو گوێیاناو راستی دەرك ناکەنو بێئاگان لـەوە کە کەلامی خودای تەعالا بە باشی وەربگرن .

★ (لا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الآخِرَةِ هُمُ الخاسِرونَ) (١٠٩) ★

وە راستەو بێگومان کە ئەوانە لە پاشەڕۆژا زیانکارنو زیانـەندن .

★ (ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هاجَرُوا مِنْ بَعْدِ ما فُتِنُوا ثُمَّ جاهَدُوا وصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِها لَغَفُورٌ رَحِيمٌ) (١١٠) ★

پاش ئەوە بزانن بە راستی پەروەردگاری تۆ بۆ ئەو موسوڵمانانە کە کۆچیان کرد لە مەکەوە بۆ مەدینەی مونەوەرە پاش ئەوە کە ئازاردران ، وەکو عەماری کوڕی یاسیر ، وە پاش هاتنی مەدینەیش جیهادیان کرد لە ڕێگەی خوداداو خۆیان گرت لەسەر ئازاری جیهاد .. خودا پاش ئەم هەموو کارەساتانە بە راستی تاوانبەخش و میهرەبانە .

★ (يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجادِلُ عَنْ نَفْسِها وتُوفَّى كُلُّ نَفْسٍ ما عَمِلَتْ وهُمْ لا يُظْلَمُونَ) (١١١) ★

وە میهرەبانییان لەگەڵا ئەکا لەو ڕۆژە تاریکەدا کە هەموو نەفسێ موجادەلەو هاوار ئەکا بۆ ڕزگارکردنی خۆی و هەموو نەفسێ جەزای ئەو کردەوانەی پێئەدرێتەوە کە کردوونی ، وە ئەوانە کەمو زۆر ستەمیان لێ ناکرێ .

★ (وضَرَبَ اللهُ مَثَلاً قَرْيَةً كانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيها رِزْقُها رَغَداً مِنْ كُلِّ مَكانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللهِ فَأَذاقَها اللهُ لِباسَ الجُوعِ والخَوْفِ بِما كانُوا يَصْنَعُونَ) (١١٢) ★

خودای تەعالا بۆ ئەوە کە ئاموژگاری ئادەمیزادی دنیا بکا ، وە بە نایەنی ئەوانە وان لە نزیکی تۆدا بەڵکو بێدار بنەوە دێیەکی کردوە بە نموونە ، بە (مشبەبە) بۆ ئەم شوێنە نابارانە کە ئیسان ناهێنن پاش ئەوە

کە مەجالی ئیمانهێنانیان هەبو بە خۆشی جا ئەو (مەئەل)ە هەر (مفروض)و (مقدر) بێ وە یاخود شاری مەکە بێ •

ئەفەرمویّت : ئەو دێیە ئەمین بو لـــە تالآنو بڕۆی دوژمنان ، وە دامەزراو بو بە ئیعتیباری ئەو خەڵکە لە ناویا بوونو دۆستی یەك بوون ، وە ئەو دێیە رۆزی خۆی بە رەسایی لە هەموو ولآتێکەوە بۆ ئەهات ، وە ئەگەر فەرمانی خودایان بەجێ بهێنایێو سوپاسی نیعمەتەکانیان بکردایـە هەروا بەو خۆشیە ئەمایەوە ، بەڵآم هات کوفری نیعمەتەکانی خودای کرد ، جا خودای تەعالا گیرۆدەی کردنو برسێتیو بێ ژیواریو نائەمینیو ترسی دوژمنانی دیاری برد بە دڵیانا لەبەر ئەو کارە نابارانە کە ئەیانکردن •

★ (ولَقَدْ جاءَهُمْ رسولٌ مِنْهُمْ فَكَذَّبُوه فاَخَذَهُمُ العَذابُ وهُمْ ظالِمونَ) (١١٣) ★

وە بە راستی هات بۆ لای ئەو ئەهلی مەکە پێغەمەرێ لـــە نەژادی خۆیان ئەوانیش باوەڕیان پێ نەکرد جا سزای خودا گرتنی لـە حاڵێکدا ئەوان ستەمکار بوون •

★ (فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللهُ حلالاً طَيِّباً واشْكُروا نِعْمَةَ اللهِ إنْ كُنْتُمْ إيَّاهُ تَعْبُدونَ) (١١٤) ★

وە وتمان بە ئەهلی مەکە بخۆن لەوەی خودا کردوویەتی بە رۆزیتان کە حاڵی وایە حەڵاڵو ردوایە بە دین ، وە خۆشو بەلەزەتە لە کامی دەما ، وە سوپاسی نیعمەتی خودا بکەن ئەگەر ئێوە عیبادەتی ئەو ئەکەن بـە تایبەتی •

لەم دوو ئایەتەدا بەیانی حاڵی ئەهلی مەکە بە رووناکی ئەکا ؛ واتە شارێکی هێمن و پڕ لە ژیوارو خۆش بـو ، نیعمەتی مەعنەوی پێغەمەری رەهبەرمان بۆ ڕەوانەکردن و نان و نیعمەتی وڵاتم بۆ ڕژاندن ، وتم : بنۆشن و پۆشن و سوپاسی خودا بکەن کەچی ئـەوان کوفری هەردوو جـۆرە نیعمەتەکەیان کرد : دوژمنایەتییان کرد لەگەڵ پێغەمەری ڕەهبەراو لـە وڵاتەکەی خۆی تاریان کرد ، وە ئەو نیعمەتانەیش پێیان درابو لە باتی ئەوە سوپاسی خودای تەنیای لەسەر بکەن کردیان بە ناسوپاسی و خودایش بشێوەی خستە ناویان پیاوە گەورەکانی دان بە کوشت ، وە ئەو هاتوچۆی وڵاتە بە تیجارەت و ئەو نیعمەتە زۆرەی کرد بە برسێتی حەوت ساڵ وەکو ساڵەکانی زەمانی یوسف (د) ، وە ئەمنیەکەیانی کرد بە ترس لە سوپای پێغەمەر (د) .

★ (إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ ؛ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ ، فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) (١١٥) ★

لە کاتێکدا خودا فەرمانی پێدان بە خواردنی ئەوەی حەڵاڵی کردوە بۆیان .. هات حەرامەکانی بۆ ڕمادن بۆ ئەوە بزانن کە غەیری ئەوانـە حەڵاڵن . واتە ئەوانەو شتێ کە بە شێوەی قیاس وەکو ئەوان بێ حەرامەو لەوانە بەوڵاوە حەڵاڵە .

وە فەرمووی : خـودا حەرامی نەکردوە لەسەرتان مردارەوەبوو نەبێ خوێنی ڕژاوو گۆشتی بەرازو گۆشتی ئەو حەیوانانە کە لە کاتی سەربڕینیانا دەنگ بەرزکرابێتەوە بە ناوی غەیری خودای تەعالا ، واتە ناوی بتەکانی لەسەر برابێ . دەی ئەگەر کەسێ ناچار ببێ بۆ خواردنی

ئەوانە کە باسمان کردن ، وە حالّی وابێ تەجاوز نەکا بەسەر بەشی ناچارێکی ترا بیخوا ، وە زیاد لە ئەندازەی پێویستی خۆیشی نەخوات ، ئەوە خودای تەعالا نیسبەت بەو کەسە تاوانبەخشو میهرەبانە •

پرسیار کراوە : ئینسانی ناچار تاوانی نیـــە دەی چۆنو بـــە چی موناسەبەیێ کەلیمەی (غفور) بەکار براوە ؟ جوابەکەی ئەمەیە : راگرتنی حەدی چاری ناچاری زۆر گرانە ، وە ئەو کەسانە بە ئەغلەب زیاد لـە ئەندازەی شەرعی ئەخۆن لەبەر ئەوە موناسبە باسی میهرەبانیو تاوانبەخشی خودا لەم جێگەدا بکرێ •

★ (ولا تَقُولوا ، لِما تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الكَذِبَ : هذا حَلالٌ وهذا حَرامٌ ، لِتَفْتَرُوا عَلى اللهِ الكَذِبَ ، إنَّ الَّذينَ يَفْتَرُونَ عَلى اللهِ الكَذِبَ لا يُفْلِحونَ) (١١٦) ★

وە هەر لەبەر قسەکردنی زمانی خۆتان بـــە درۆ بـە بێ دەلیـل مەلێین : ئەم شتە حەلالەو ئەو شتە حەرامەو نیسبەتیشی بدەن بۆ لای خودا هەتا درۆ هەلبەستن لەسەر خودای تەعالا ؛ چونکی ئەو کەسانە کە درۆ هەلئەبەستن بە دەمی خوداوە رزگار نابن لە سزای خودای تەعالا لـــە رۆژی قیامەتا •

★ (مَتاعٌ قَليلٌ ولَهُمْ عَذابٌ أَليمٌ) (١١٧) ★

وە ئەو خۆشیە کە درۆزنەکان وان لە ناویا خۆشیەکی بێ بایـەخو رابواردێکی کەمە لە دنیادا وە بۆ ئەوان هەیە سزایەکی خاوەن ئازار لە پاشەرۆژا •

★ (وعلى الَّذِينَ هادُوا حَرَّمْنا ما قَصَصْنا علَيْكَ مِنْ قَبْلُ وما ظَلَمْناهُمْ ولكِنْ كانُوا أنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ) (١١٨) ★

وە حەرامیان کرد لەسەر جوولەکەکان ئەوەی کە بۆم گێڕایتەوە لەمەوپێش لە سوورەتی ئەنعامدا کە عیبارەت بو لە فەرموودەی خودا (وعلى الذين هادوا حرمنا كل ذي ظفر ، ومن البقر والغنم حرمنا عليهم شحومهما الا ما حملت ظهورهما (هەتا) لصادقون) وە ئێمە ستەمیان لە جوولەکەکان نەکرد کە ئەو شتانەمان لێ حەرام کردن بەڵکو ئەوان ستەمیان لە خۆیان کرد کە دەستیان کرد بە تاوانکردن هەتا ئێمەیش عوقووبەتیان دا بە حەرامکردنی ئەو شتانە .

★ (ثُمَّ إنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهالَةٍ ثُمَّ تابُوا مِنْ بَعْدِ ذلِكَ وأصْلَحُوا إنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِها لَغَفُورٌ رَحِيمٌ) (١١٩) ★

خودای تەعالا بۆ دەربڕینی میهرەبانی خۆی وەکو ئیعلانی عەفوی عام بە مەرجی حەیاو ئەدەب .. ئیعلانی ئەوەی کرد پاش کردنی هەر جۆرە تاوانبارییەك لە بیرو باوەڕدا یاخود لە کردەوەو وتارا ، وەکو ستەمکردنو گومکردنی حەق‌و دەمبردن بۆ درۆو دەلەسەو نامەردی ... بە ڕاستی خودای تەعالا بۆ ئەو کەسانە کە خراپە ئەکەن بە هۆی نەفامی‌و نەزانی‌و زاڵبوونی ئارەزووی نەفسانی وە یا هێزی قاری حەیوانی وە یا وەهمی شەیتانی ... مادام لە پاش ئەوانە تۆبەیان کردو بە دڵو دەم پەشیمان بوونەوە لەو تاوانەو میانەی خۆیانو خودایان باش کرد بە ئیخلاص‌و ، حەقی خاوەن حەقیان دایەوە یا گەردنی خۆیان پێ ئازاد کردن .. بە ڕاستی خودا پاش هەموو ئەوانە تاوانبەخش‌و میهرەبانە .

پاش ئەوە کە خودای تەعالا لە سوورەتی (نەحل)دا دینو ئایینی کافرە موشریکەکانی بەتاڵکردەوە ، ویستی تەرغیبی ئادەمیزادی زەمان بدا بۆ ئەخلاق و ئادابی حەزرەتی ئیبراهیمی خەلیل ـخـ لەبەر ئەوە کـە سـەرداری ئـەهلی تەوحیـد بوەو دوژمنی ئـەهلی ئیشـراك بوە ... فەرمووی :

★ (إِنَّ إِبْراهِيمَ كانَ أُمَّةً قانِتاً لِلّهِ حَنِيفاً ولَمْ يَكُ مِنَ المُشْرِكِينَ (١٢٠) شاكِراً لِأَنْعُمِهِ اجْتَباهُ وهَداهُ إِلى صِراطٍ مُسْتَقِيمٍ (١٢١) وآتَيْناهُ فِي الدُّنْيا حَسَنَةً وإِنَّهُ فِي الآخِرَةِ لَمِنَ الصّالِحِينَ) (١٢٢) ★

بە راستی ئیبراهیم باپیرە گەورەی ئێوە بە تەنیا ئوممەتێ بو لەبەر ئەوە کە ئەوەندە سیفاتی بەرزو خوو رەوشتی پەسەندی بو کە لە هەموو ئەفرادی ئوممەتێکدا گردنەدەبوونەوە • وە یاخود بە تەنیا خۆی وەکو سوپایێ وا بو لە بەرانبەری سوپای بتپەرستانی جیهانەوە •

وە (قانیت) بو بۆ خودای تەعالا وأتە : ملکەچو فەرمانبەرداری بو وە ئامادە بو بۆ بەجێهێنانی ئەوەی خودا ئەمری پێکرد ، تەرکی ولاتی نیشتمانی عیراقی کردو کۆچی کـرد بۆ (حەران)و لەوێوە بۆ فەلەستین لەبەر خودا • وە هاجەری حەرەمیو ئیسماعیلی کوڕی بە منداڵیو بە بێ کەسو داشتیار لە عەرزی مەکەدا دانا هەتا بینای خانووی (کعبة الله)ی کردەوەو ئیسماعیلی راکێشا بۆ سەربڕین لەسەر ئەمرو فەرمانی خودا ، وە دیارە خۆشەویستترینی شـت لای ئینسـان نیشتمانو ژنو کـوڕی خۆشەویستە ، ئیبراهیم لەبەر خودا دەسبەرداری هەموویان بو •

وە (حەنیف) بو واتە : لای دا لە دینی گومڕاهیو بتپەرستی کە لە هەموو جیهانا لـەو چەرخەدا باو بو بـە لادانێك لەگـەڵ عەزمی دڵداو دوژمنایەتی ئایینی گومڕاهیدا •

وە لە موشریکەکان نەبو واتە لـە ئەهلی تەوحید بو بە بچووکیو گەورەییو لەبەر ئەمە بو کە هەمیشە تەقریری دەلیلی ئەکرد لەسەر ئیثباتی خودای تەنیا لە بەرابەر (نەمرود)ی بێدادا •

وە شاکیری نیعمەتەکانی خودا بو ، واتە سوپاس‌گوزار بو ، وە لە جوملەی سوپاسی نیعمەتە کە ئینسان لەو نیعمەتە هەیەتی بەشی خەڵکی لێ‌بدا •

ریوایەت کراوە : قـەت نانی نەخواردوە بـە تەنیا ، تەنانەت ڕۆژێ لەبەر بێمیوانی نانی‌نەخوارد هەتا بازێ فریشتە لە صووڕەتی ئادەمیزادا بوون بە میوانی ، ئەویش ئەمری کرد نانیان هێناو پێی فەرموون : بێن نان بخۆن لەگەڵیا ، ئەوانیش عوزریان هێناوە بەوە کە گیرۆدەی دەردی گوڵی بوون لەبەر ئەوە نایەن لەگەڵیا نان بخۆن ، ئەویش فەرمووی : ئا ئیستە بە تایبەتی واجبە کە ناتتان لەگەڵدا بخۆم ؛چونکی ئەگەر خـودا ئێوەی خۆش نەویستایێ گرفتاری نەدەکردن •

وە خودا هەڵی‌بژاردبو بۆ پایەی پێغەمەڕێتی ، واتە کردبووی بـە خۆشەویستی تایبەتی بۆ خۆی بە صیفەتی پێغەمەری خۆشەویست ، وە بە صیفەتی ریسالەت مەطلووبی خودا بوو بۆ ڕەهبەری ئادەمیزاد •

وە هیدایەتی دابو بە شێوەیەکی زۆر تایبەتی ؛ ئەیتوانی دەعوەتی خەڵك بکا بۆ لای خـوداو تەرغیبیان بدا لەسـەر دینی حەق‌و دووریان بخاتەوە لە گومڕاهیو بتپەرستی •

وە لـە دنیادا پایەی حەسەنەی مەعنەوی پێدابو بەوە کە کردی بـە شێخی (موحد)ینو بە باوکی ئەنبیاو مورسەلینو بە میعماری (کعبة الله) بۆ ئیقامەی دین ، وە محەمەدی عەرەبی لەسەر دۆعای ئەو کرد بە پێغەمەری گشتیو (رحمة للعالمین) ، وە پایەی دنیایشی پێدا لە هەر ولاتێکدا بو کردی بە خانەدانی نیعمەتو رزقو رۆزیو ژیواری بۆ نەتەوەی خۆی بە دۆعای خۆی وەرگرت هەتا دنیا دنیایە .

وە لە رۆژی قیامەتیشا لە بەندە چاکەکانی خودایە . دیارە مەعنای سەلاحەتو چاکی بـە نیسبەت ئـەگۆرێو گـەورەی چـاکانی خـودا پێغەمەرانی خودان ، وە ئیبراهیم بـە یـەکێ لەوان دانراوەو ناوی باشی بەجێهێشتوەو خودای تەعالا ناوی کردوە بە هاوناوی پێغەمەر لە کاتی سەلاواتدانا لە سەری بە عیبارەتی (اللهم صل علی محمد وعلی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم ، وبارك علی محمد وعلی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم في العالمین انك حمید مجید) .

★ (ثُمَّ أَوْحَيْنا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْراهِيمَ حَنِيفاً وما كانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ) (۱۲۳) ★

پاش ئەم باسە بەرزانە وەحیسان نارد بۆ لای تۆ کە تابیعی میللەتی ئیبراهیمی حەنیف بە کە لە ئادابی بتپەرستان لای دا ، وە بە هیچ جۆر لە هیچ کاتێ لە کاتانی ژیانیا لە خاوەن شیرکەکان نەبو نە بە گەنجیو نە بە رەسایی‌و نە بە پیری . وە هەرچەند هەرچی پێغەمەرم رەوانەکردوە هەموو نە ئوصوولو لە یاسای خودا بە یەکناسیدا یەك میللەت بوون ، وە هەر فەرقێ بووبێ لە ئاحکاما بو ، بە تایبەتی من تۆم کرد بە یەکێ لەوانە ناوی

ئیبراهیم زیندوو بکەیتەوە هەتا ناوی ئەهلی تەوحید لە دنیادا ون نەبێ ، وە وایشم بڕیار داوە کە ناوی تۆیش لە جیهانا بەردەوام بێ هەتا هەتایە .

وە مادام خودای تەعالا لـە ئایـەتی پێشوودا ئەمری فەرموو بـە حەزرەت کە شوێن تەوحیدو یاسای حەزرەتی ئیبراهیمی باوکی بکەوێ و حەزرەت مەعلوومە کـە رۆژی جومعەی کردوە بـە رۆژی تایبـەتی بۆ عیبادەت . لەمـەوە دەرکەوت کـە رۆژی جومعە لـە زەمانی حـەزرەتی ئیبراهیمیشدا هەر رۆژی عیبادەت بوە مەجالی ئـەوە هاتەپێشەوە مادام رۆژی جومعە لـە زەمانی ئیبراهیمدا دیاری‌کراوە بۆ عیبادەت بۆچی لـە زەمانی حەزرەتی موسادا رۆژی شـەمە بڕیار دراوە بۆ عیبادەت ؟ جـا خودای تەعالا بۆ وەڵامی ئەم پرسیارە فەرمووی :

★ (إنَّما جُعِلَ السَّبْتُ على الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ) ★

نەوەکو رۆژی شەمە بڕیار دراوە بۆ عیبادەت لـە ماوەی حەفتەدا لەسەر ئیلحاحو پێداگرتنی ئەو کەسانە کە کەوتنە خیلافەوە لەگەڵ موسادا لەسەر خاتری دامەزراندنی رۆژی شەمە ، ئەگەرنا حەزرەتی موسایش وەکو ئیبراهیمی باوکی هەر رۆژی جومعەی دائەنا بۆ عیبادەتکردن . کە رابو بڕیاری رۆژی شەمە لە ئەنجامی کێشەی کۆمەڵێ لە بەنی‌ئیسرائیل هاتەمەیدانەوە . وە خودای تەعالا ئاگاداری ئەو ئیختیلافەیە .

★ (وإنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ القِيامَةِ فِيما كانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ) (١٢٤) ★

وە بـە راستی پەروەردگاری تۆ حوکم ئەدا لـە رۆژی قیامەتا لـە بەینی ئەو تاقمە بەنی ئیسرائیلیەدا لەو شتەدا کە ئیختیلافیان تێدا کرد .

ریوایەت کراوە لە ئیبنو عەباسەوە ـرخـ حەزرەتی موسا ـدـ رۆژی جومعەی جیاکردەوە بۆ ئوممەتی بەنیئیسرائیل کە عیبادەتی تێدا بکەن بە تایبەتی لە ناو رۆژانی حەفتەدا ، جا بەنیئیسرائیل وتیان : نەخێر خودا لە رۆژی شەممەدا رزگار بوە لە دروستکردنی ئاسمانو زەوی ، ئێمە ئەو رۆژە ئەکەین بە رۆژی عیبادەت •

جا حەزرەتی موسا پارایەوە لە خودای تەعالا ئەویش رۆژی شەممەی بۆ بڕیاردان ، وە لەگەڵ ئەوەدا کە لەسەر ئەم ئیلحاحە شەممەیان وەرگرت عیبادەتی شەممەیان نەبردە سەر ؛ چونکی نافەرمانی خودایان کرد لەوەدا کە لە رۆژی شەممەدا خەریك بوون بە راوی ماسیەوە وە لەسەر ئەوە خودا قاری لێ گرتن •

وە لە زەمانی حەزرەتی عیسادا ـدـ ئەویش رۆژی جومعەی بڕیار داو قەومەکەی وتیان : مادام شەمە رۆژی بەنیئیسرائیلە ئێمە رۆژی یەك شەمە وەرئەگرین ، وە ئەوانیش ئەو رۆژەیان وەرگرت بۆ عیبادەتکردن بە تایبەتی •

بەهەر حاڵ ئەو هەڕەشە کە لە ئاخری ئایەتەکەوە دەرئەکەوێ لەسەر ئەوەیە کە لە وەختی خۆیدا بەنیئیسرائیل ملەجڕێیان کرد لەگەڵ حەزرەتی موساداو جومعەیان قەبووڵ نەکرد تا خودا بۆی کردن بە رۆژی شەمە ، کەچی رۆژی شەممەکەیشیان بە راستی ڕێز نەگرت هەتا لە دنیادا خودا قاری لێ گرتن ، وە لە قیامەتیشا سزایان ئەدا ؛ چونکی گۆڕینی یاسای خودایی بە هەر شێوەیێ بێ ئەبێ بە هۆی قاری خودا لەبەر ئەوە یاسای خودا پڕە لە حیکمەتو عینادی لەگەڵ حیکمەتدا دوورە لە حیکمەت •

وە بازێ لە موفەسیرەکان فەرموویانە : مەعنای ئەو ئایەتە ئەمەیە : نەوەك تۆڵە بڕیار درا لەسەر رۆژی شەمە ئیللا بۆ ئەو کەسانە کە شۆڕشو غەوغایان هەڵساند لـە ئیحتیرامی ئـەو رۆژەداو لە ناو خەڵکدا بڵاویان کردەوە : رۆژ هەر رۆژەو فەرقی شەمەو یەك شەمەو رۆژەکانی تر نیەو مەنعی ئێمە لـە راوەماسی لـە رۆژی شەمەدا بێ مەعنایەو ، خەڵکەکەیان هەڵنا بۆ شکاندنی شەمە ، جا خودای تەعالا قاری لێ گرتنو گۆڕینی بە مەیسوونو بەراز تا سێ رۆژو لە پاشا مراندنی .

وە بـە راستی خودای تۆ حوکم ئەدا لە بەینی ئەوانەدا لـە بابەتی رۆژی شەمەو گەلێ شتی ترەوە کە ئەوان ئیختیلافیان تێدا ئەکرد ، وە حاڵییان ئەکا کە حوکمی خودا رەوایە بە هەموو جۆرێو عەلاقەی بـە فەلسەفەی ئێوەوە نیە .

وە موناسەبەیش لەگەڵ مەقامانا ئەمەیە خودا هەڕەشە ئەکا لە کافرەکان ئەفەرموێت : من قارم گرت لـە بـەنی ئیسرائیل لەسـەر جەسارەتیانو شکاندنی رۆژی شەمە ، وە ئەگەر ئێوەیش لەمە زیاتر جەسارەت لەگەڵ پێغەمەری خۆشەویستما بکەن قارتان لێ ئەگرم ، وە فیعلەن ئەوان هەر جەسارەتیان زیاد بو تا لە ئەنجامدا خودا حەزرەتی زاڵکرد بەسەریانا لە بەدراو لە چەن شوێنی تردا و شانی شکاندنو بەتاڵ دەرچوو حەق دامەزرا لە جیهانا .

★ (ٱدْعُ إِلى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالحِكْمَةِ والمَوْعِظَةِ الحَسَنَةِ وجادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وهُوَ أَعْلَمُ بِالمُهْتَدِينَ) (١٢٥) ★

بزانن ! کاتێ خودای تەعالا فەرمانی دا بە حەزرەت ـدـ کە پەیڕەوی

حەزرەتی ئیبراهیم بکا لـە دەعوەتی عالەم بۆ لای خـودا ئـەو ڕێگەی دەعوەتە کە ئیبراهیم گرتبووی بۆی بەیان کرد بەم ئایەتە بەرزە پیرۆزەو فەرمووی : هۆشیارانی جیهان بانگ بکەن بۆ گەرانەوە بۆ سەر ڕێگەی راستی ئەو کە تەوحیدە بە شێوەو یاسایێ کە دامەزراوو بێ عەیب بێ وە بـە دەلیلێ کە بورهان بێو ئینتاجی قەطعی بێ لەگەڵ ئەو کەسانەدا کـە زاناو بالآو هۆشیاری تـەواون وە بـە ئامۆژگاری جـوانو مەفهـووم‌و نەزاکەتو ئەدەب لەگەڵ ئەو کەسانەدا کە ناتوانن ورد بینەوە لە بورهانو لـە موستەوای ناو بەینان ، بـەڵام دڵو دەروونیان پاکـەو دوورن لـە عینادکاری ، وە موجادەلەیش بکە لەگەڵ ئەو کەسانەدا کە حازر نین بۆ قەبوولی دەعوەتو ئارەزووی ملەجڕێیان هەیە بـە یاسایێ کە جوانتری یاساکان بێ بـە نەوعێ نـەبێ بـە مایەی زیان بۆ دائیرەی دەعوەتەکەی خـۆت .

وە تۆ ئەمەت لـە سەرە کە سپێررواوە پێت **ئیتر حەقت نەبێ بەسەر** ئەوەوە کە ئەوان ئەگەن بە هیدایەتو سوودی واقیعی یا ناگەن ؛ چونکە بە ڕاستی خودای تۆ زاناترە لە هەموو کەس بەو کەسانە کە ئامۆژگاری کاریان لێ ناکا وە گومڕا ئەمێننەوە لە ڕێگەی خودا هەروا ئەو زاناترە بەو کەسانە کە ئەگەن بـە ئەنجامی بەرزی پیرۆز کـە هیدایەتە بۆ لای حەق‌و سلوکی ڕێگەی ڕاست ئەمانە بکە بە خودای خۆت .

بزانن ! ئیمامی رازی ـخـ ئەفەرموێت : بانگکردنی ئادەمی بۆ هەر مەزهەبێ پێویستە بـە دەلیل‌و مەبەس لـەو دەلیلە یا دامەزراندنی ئـەو مەزهەبەیە لە دڵی‌موسوڵمانانا وە یا مەبەس دەمکوتکردن‌و پێدەنگکردنی خەصمە .

وە بەشی یەکەم دوو بەشــە لەبەر ئەوە ئــەو حوجەتە یا دەلیلێکی بڕهانیو یەقینیە کە دوور نیە لە ئیحتیمالی نوقصان ، وە یاخود دەلیلێکە موفیدی باوەڕ نیە بەلام بە شێوەی ظەن نەك یەقین •

وا دەرکەوت هەرچی دەلیل هەیە ئەم سێ بەشەیە :

یەکەم : حوجەتی قەطعی موفید بۆ عیلمی یەقینی ، وە ئەمە ناوئەبرێ بــە حیکمەتو ئــەمە بەرزترینی دەرەجاتەو خودا مەبەستی ئەمەیە کــە فەرمووبە : (ومن یؤت الحکمة فقد اوتي خیرا کثیرا) واتە هەرکەس حیکمەتی پێدرابێ ئەوە بە راستی خێرێکی زۆری پێدراوە •

وە بەشی دووهەم دەلیلی ظەننیە . کە مەشهوورە بە (امارات) کە دەلیلی ئیقناعیو ئەمە ئەبێ بە مەوعیظەی حەسەنە •

وە بەشی سێیەم : ئەو دەلیلەیە کە مەبەست لەو دەلیلە دەمکوتکردنی خەصمە کە قسەی پێنەکرێ . وە ئەمە جەدەلە وە ئەم جەدەلەیش لەسەر دوو بەشە :

١ ــ ئەمەیە دەلیلەکەی دروستکرابێ لە (مقدمات مسلمه) خواە مسلم بێ لای جومهوور ، یا لــە لای ئــەو موقابیلە ، وە ئــەم جەدەلە جیدالێکە واقیع ئەبێ لەسەر شێوەی زۆر جوان ؛ چونکی موقەدیماتەکانی تەسلیم کراونو جێگەی غەوغا نین •

٢ ــ بەشی دووەم لــە جەدەل ئەمەیە کە موقەدیماتەکەی بەتاڵ بن • بەڵام ئــەو خاوەن جیدالە ئەیــەوێ بــە زۆری حیلــە بیانباتــە دڵی بەرانبەرەکەوە بــە هــەر شێوەیێ بێ ، وە ئــەم بەشە موناسبی ئەهلی فەضل نیە ، بەڵکو شیرەی ئەوان بەشی یەکەمە ، کە لە (وجادلهم بالتي

هي احسن) وەرئەگیرێ • وە ثابت بو بەم تەقریرە کە دەلائیل بریتین لەم سێ بەشە کە باسمانکردن •

جا کاتێ ئەمانەت زانی بزانە ئەهلی عیلم سێ تاقمن :

یەکەم : ئەوانە کە طالیبی زانستی راستیو بابەتی یەقینین ، وە قسە لەگەڵ ئەمانەدا قابیل نیە بە بەڵگەگەلی قەطعی یەقینی نەبێ کە مەشهوورە بە حیکمەت •

دوەم : کۆمەڵێکە کە موشاغەبە زاڵە بەسەر تەبیعەتیاناو مەبەستیان دەرکی مەعاریفی حەقیقیو عولوومی یەقینی نیە ، وە قسە لەگەڵ ئەمانەدا موجادەلەیە بۆ پێدەنگکردنیان • ئـەم دوو تاقمە یەکەمیان لایەنی بەرزو بالآیە ، دوەمیان لاخواروو پەستە •

وە تاقمی سێیەم کە وان لە بەینی ئەم دوو تاقمەدا ئەوانەن کە لـە کەلاما نەگەیشتوون بە تاقمی یەکەمو لە پەستیدا نەهاتوونەتە خوارەوە بۆ لای تاقمی دووەم ، بەڵکو کەسانێکی وان لەسەر فیطرەتی ئەصڵیو سەلامەتی خوو رەوشت ، بەڵام لە پایەی قابیلیەتا نەگەیشتوون بە فامی بەڵگەگەلی قەطعی یەقینی ؛ چونکی ئەمە زۆر بەرزترە لە پایەی ئەوانو قسە لەگەڵ ئەمانەدا ئەبێ بە ئامۆژگاری جوانو قسەی خۆش بێ •

وە لە ناسکی ئەم ئایەتە پیرۆزەیە کە خودا فەرموویەتی : (ادع الی سبیل ربك بالحکمة والموعظة الحسنة)و حەصری دەعوەتی کردوە لەسەر ئەم دوو بەشە ؛ چونکی دەعوەت ئەگەر بـە دەلائیلی قەطعیە بێ ئـەوە حیکمەتە ، وە ئەگەر بـە دەلائیلی ظەنی بێ ئەوە مەوعیظەی حەسەنەیە ، بەڵام (جدل) لـە بابەتی دەعوەتو بانگهێشتن بۆ رێگەی خودا نیە ، بەڵکو مەبەست لە جەدەل هەر دەمکوتکردنی بەرانبەرە ، بۆیە خودای

تەعالا جەدەل ئەبەستێ بە (ما قبل)یەوە لە بەشەکانی بانگهێشتنو نەیفەرموو (ادع الی سبیل ربك بالحکمة والموعظة الحسنة والجدل الاحسن) بەڵکو جەدەلی لەوان دابڕی •

★ (وإن عاقَبْتُمْ فَعاقِبُوا بِمِثْلِ ما عُوقِبْتُمْ بِهِ ولَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ) (١٢٦) ★

واحیدی فەرموویەتی : لە هۆی هاتنەخوارەوەی ئەم ئایەتەوە سێ واتە هەیە :

یەکەم : کاتێ حەزرەت ـدـ لە دوای جەنگی (احد) چاوی کەوت بە (حمزە)ی مامی کە شەهید کرابوو سکی دڕابو سوێندی خوارد : لە باتی حەمزە ئەبێ ئەویش حەفتا کەس لە کافرەکان بکا بە پەند • جا جوبرەئیل ئـەم ئایـەتی دوایی سووڕەتی (نحل)ەی هێنـایە خوارەوەو حەزرەت لە بیرەکەی خۆی دەسبەردار بو • بەم گوێرە ئەبێ سووڕەتی (نحل) مەکی بێ ئەم چەن ئایەتەی دوایی نەبێ •

دووەم : ئەم ئایەتە لە پێش ئەمرکردن بە جەنگو بەکارهێنانی شیردا هاتوەتە خوارەوە ، لەو کاتەدا کـە موسوڵمانەکان ئەمریان پێ نەکرابو بەوە ئەمان جەنگ هەڵبگیرسێنن ، ئەوەندە بو ئەگەر یەکێ جەنگی لەگەڵ بکردایەن ئەمانیش جەنگیان لەگەڵدا ئەکردن ، بـەم پێیە ئەفەرموێت : ئەگەر لە لایەنی کافرانەوە ئازاردرانو ئێوەیش ویستتان تۆڵە بسێننەوە ئەوە بە قەی حەقەکەی خۆتان دەست بوەشێننو زیادەڕەوی مەکەن •

سێیەم : ئەمەیە مەبەست لەم ئایەتە نەهیکردنە لە ستەم لێکراو کە زیاد لـە حەقـەکەی هیچ وەربگرێ لـە ستەمکەرەکە ، ئـەمە واتـەی (نەخەعی)و (موجاهید)و (ابن‌سیرین)ە •

بەڵام ئیسامی رازی فەرموویەتی : من وا ئەزانم ئـەم ئایەتە تابیعی ئایەتی (ادع الی سبیل ربك)یە . واتە لـە ناوی نـەم دەعوەتەدا ئێوە گیرۆدەی گەڵێ ئینسانی ناهەموار ئەبنو لـە کاتێکدا ئێوە بەرهەڵستی دینی ئـەوان ئەکـەن ئەوانیش تووڕە ئـەبنو دەست ئەوەشێننو کاری ناشایستە ئەکەنو قسەی ناشیرین ئەڵێن ، جا ئێوەیش لـە بەرابەری ئەو کارە ناشیرینەوە ئەگەر حـەقی خۆتان وەرگرت لە رادەی ئـەو حـەقە دەرمەچن . وە لەسەر ئـەم ئیحتیمالە ماوەی سوێندی حەزرەت لەسـەر بەسەرهاتی حەمزە ئەکەوێتە بەر ئـەم ئایەتە دواینە . واتە ئەگەر کافرێ عەیبدار بکەی حەقی تاقە کەسێکت هەیە نەك زیاتر . وە ئەگەر خۆبگرنو لێبوردنتان ببێ ئەوە بۆ پاداشی خۆگرەکان لە پاشەڕۆژا چاکترە .

★ (واصْبِرْ وما صَبْرُكَ إلاَّ باللهِ ولا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ ولا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ (١٢٧) إنَّ اللهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا والَّذِينَ هُمْ مُحْسِنونَ) (١٢٨) ★

پاش ئەوە کە لە ئایەتی پێشوودا خودای تەعالا ئیرشادی حەزرەتی کرد بۆ ئەوە ئەگەر خۆی بگرێو تولە نەسێنێتەوە ئـەو خۆگرتنەکەی جوانترە .. خودا لای دا بۆ مەقامی فەرمانو ئەمری دا بە حەزرەت بـە خۆگرتنو فەرمووی : خۆت بگرە بەرابەر بە هەموو ئازارو زەحمەتێ کە لە لایەنی کافرەکانەوە رووت تێ ئەکاو روو ئەکاتە یارانیشت ، وە ئـەم خۆگرتنی تۆ بە یارمەتی خودا نەبێ نایەتە جێو زوێر مەبە لەسەر کردەوەی ناشیرینی کافرەکانو با دڵت تەنگ نەبێ لەو حیلەو مەکرانە کـە کافرەکان بەرابەر بە تۆو پەیڕەوانت ئەیکەن ؛ چونکی ئەنجامی خێر هەر بۆ ئێوەیە لـەبەر ئەوە کـە خودا بـە یارمەتیو سەرخستن بەسەر دوژمندا لەگەڵ

ئەوانەیە کە تەقوای خودا ئەکەن بە تەرکی نافەرمانیو بە کردنی واجیباتو لەگەڵ ئەوانەدایە کە پایەی (احسان)یان هەیەو لە بەندەییدا بە ئیخلاصن وەکو ئەوە کە چاویان لە خوداوە بێ وا بەندەیی دەکەن نەك شتی حەرام بەڵکو شتی مەکرووهیش ناکەنو ، نەك هەر واجیبات بەڵکو سونەتیش بەجێ دێنێو ، نەك هەر تۆڵە ناسێنەوە بەڵکو لە تاوانباریش خۆش ئەبن ، وە ئێوە لەوانەن کە ئەهلّی تەقواو ئەهلی ئیحسانن •

★ ★ ★

بە لەفزی ئیحسان تەواو بو کارم
بۆ ئیحسانی تۆ بە ئینتیظارم
لە سەر پیرۆزی سەرداری ئینسان
عەفوەمان بکە بە لوطفو ئیحسان
بیکە بە خاتر حەزرەتی رەهبەر
سەرفەرازم کە لە رۆژی مەحشەر

سوورەتی (ئیسرا)

(١١١) ئایەتە ، ئیبنو عەباس ئەفەرموێ : ئەم سوورەتە (مەکی)یە لە ئایەتی (وان کادوا لیستفزونك من الارض ...)ەوە نەبێ تا (واجعل لي من لدنك سلطانا نصیرا) ئەوانە (مەدەنی)نو کاتێ وەفدی (ثەقیف) هاتن ئەو ئەندازە هاتەخوارەوە .

بِسْمِ اللهِ الرَّحمنِ الرَّحِيمِ

★ (سُبْحانَ الَّذي أسْرى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِن المَسْجِدِ الحَرامِ إلى المَسْجِدِ الاَقْصى الَّذي بارَكْنا حوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آياتِنا إنَّهُ هوَ السَّمِيعُ البَصِيرُ) (١) ★

پاکیو بێ عەیبی بۆ ئەو خودایە کە شەوڕەوی کرد بە عەبدە خۆشەویستە تایبەتیەکەی خۆی کە محەمەدی کوڕی عەبدوللای کوڕی (عبدالمطلب)ی هاشمیە لە بەشێکی کەم لە شەوێکا لە عەرزی (مسجد الحرام) واتە مالی (کعبة الله)وە لە شاری مەکەی موکەڕەمەدا تا

(مسجد الاقصی) لە شاری (قودس) ! ئەو مزگەوتە کە ئەطرافەکەمان پیرۆز کردوە بە وجوودی گەلێ لە پێغەمبەران لە کاتی خۆیاناو پیرۆزی ژیواریشمان پێداوە وە لە هەمو جۆرە رۆزییەکمان دروست کردوە تیایا ، وە بۆ ئەوە شەوڕەوی کرد بەو عەبدی خۆیە کە بازە ئایەتێو بازە نیشانەیێ لەوانە کە ڕەهنموونی هۆشیار ئەکەن بۆ لای گەورەیی ئێمە •• دەربخەین بۆیو چاوی پێیان بکەوێ ؛ چونکی بە راستی خودای تەعالا گوێی وا لە دۆعاو پارانەوەی محەمەدەوە بۆ یارمەتیدانیو چاوی وا لەوو لە پەیڕەوەکانیەوە کە چییان بەسەردا دێ ، جا تا بەو شەوڕەویە دڵی دابمەزرێنێو ئاگاداری بکەینەوە لە ئاثاری پەنامەکی جیهانو لە عەجائیباتی دنیا . وە لەم دڵتەنگیە دەربچێ •

بزانن ! زانایانی دین گەلێ قسەیان کردوە لە شەوی (اسرا)دا ، بەهێزتریان ئەوەیە کە لە شەوی بیستو حەوتەمی ڕەجەبدا بوە •

هەروا قسە زۆرە لە دیاریکردنی ئەو شوێنەدا کە ئەو شەوە حەزرەت تیایا بوە ؛ یەکێ لەو قسانە ئەوەیە کە لە مائی (ام هانیء) پوورکیا بوە کە لە نزیکی کەعبەدا بوە •

وە یەکێ تریان ئەوەیە کە لە (حجری اسماعیل)دا بوە • وە یەکێ تر ئەوەیە لە نێوان زەمزەمو مەقامدا بوە ، وە ئەم قسە دووهەمە جێگەی دامەزرانی دڵی ئینسانە چونکی نەصی ئایەتەکە (من المسجد الحرام) ئەڵێ . جا ئەو (مسجد الحرام)ە ئەگەر مەبەست (کعبة الله) بێ ئەوە تەطبیق ئەکرێ لەسەر ئەو ریوایەتە کە ئەڵێ لە (حجری اسماعیل)دا بوە ؛ چونکی (حجری اسماعیل) وەختی خۆی داخڵی بینای کەعبە بوە ، وە ئەگەر مەبەست ئەو شوێنانە بێ کە وان لە نزیکی (کعبة الله)دا ئەوەیش

دەست ئەداو موافیقی ئەو ریوایەتەیە کە ئەڵێ حەزرەت لـە لای بـیری زەمزەمدا بوە کە تەشریفی رۆیشت بە شەوڕەوی بۆ (بیت المقدس) .

بەڵام ئەو ریوایەتە کە ئەڵێ : حەزرەت لە ماڵی پووزە (فاختە)دا بو کە مەشهووزە بە (ام هانیء) کچی (عبدالمطلب) ئەوە دووزە لە نەصی (مسجد الحرام)ەوە ، (اللهم) مەگەر بڵێین لەو کاتەدا جبرەئیل هات بۆ خزمەتی لـــە ماڵی پووریا بو لەوێوە هێنای بۆ (حجری اسماعیل)و لەوێشەوە هێنای بۆ بیری زەمزەم ، وە پاش ئەوە لە زەمزەم دەرچو لـە بەینی زەمزەمو مەقامەوە سواری بوراق بو رۆیشت بۆ (بیت المقدس) . لە (روح المعانی)دا ئیشارە ئەکا بۆ ئەم تەئویلە لەبەر جەمع لە بەینی ئەو ریوایەتانەدا .

وە پێویستە بزانن ئـــەم شەوڕەویە لـە مزگەوتی مەکەوە هەروا (معراج)و بەرزەوەبوونی حەزرەت (د) لە (بیت المقدس)ەوە بۆ ژوور هەموو ئاسمانەکان بـە گیانو لەش بوە لـە حاڵی بێداریدا بوە نەك بـە رۆح وە یا بە خەوبینین لە بەر چەن دەلیل :

یەکەم : کەلیمەی (سبحان)و (سبحان الله) لە شوێنی تەعەجوب لە شتی گەورەو رووداوی نایابدا بەکار دێ ، وە ئەم (اسرا) لەم ئایەتەدا هەیە ئەگەر بە رۆح بوایە وە یا بە حاڵەتی نوستنو خەو بینین بوایە ئەوە نەدەبو بە هۆی سەرسوڕمان بۆ کەس و ، لـــە هـــەموو جۆرە تاقمێکی ئینساندا خەوی وەها ئەبینرێ کە زۆر زۆر شتی نایابی تێدایەو کەسیش سەری لێی سوڕنامێنێ .

دووهەم : کەلیمەی (عەبد) لـــە هـــەر شوێنێکدا لە قورئانا بەکارهێنرابێ وەکو لە سووزەتی (تبارك)و سووزەتی (جن)و سووزەتی

(علق)دا ... هەموو مەبەس ئـــەم شەخسە موبارەکەیە . کە وابێ سە سوورەتی (ئیسرا)یشدا هەر ئەو شەخسەیە .

سێهەم : لە حەدیثی بە هێزا ثابت بوە لەو کاتەدا حەزرەت (د) ئەم واقیعەیە گێڕایەوە بۆ خەڵك کافرەکان گەڵێ گاڵتەیان پێکردو بازێ لـە موسوڵمانە ئیمانلاوازەکانیش لە دین وەرگەڕانەوە ـ پەنا بە خودا ـ ، جا ئەگەر ئەو رووداوە بە رۆح یا بـە خەو بوایە قایڵی ئەوە نەدەبو کەس ئینکاری بکا .

وە هەر وەکو چۆن ئیسرا بە رۆحو جەسەد بوە وەها میعراجەکەیشی ؛ چونکی گەڵێ حەدیثو فەرموودەی بە هێز لـە کتێبە حەدیثە گەورەکانا ریوایەت کراوە بۆ دەلیل لەسەر ئەوە کە ئەو رووداوە لە عەرزو ئاسمانا بە صوورەتی واقیعی رۆحو جەسەد بوون .

چوارەم : هەر موعجیزەیێ بۆ هـــەر پێغەمەرێ رووی داوە لـە ئادەمەوە تا خاتەم (د) وەکو مانەوەی حەزرەتی ئیبراهیم لە ناو ئاگرا بە بێ زیانو . عاسای حەزرەتی موسا کە ئەبو بە ئەژدیها وە ئەگەڕایەوە بۆ ســـەر حاڵی خۆی کە دار بو . وە موعجیزەکانی حەزرەتی عیسـا کە مردووی زیندوئەکردەوە هەموو ئەمانە لە یاسای عادەتی عالەم بەدەرن ، وە هەرکەسێ باوەڕی بەوانە هەبێ پێویستە باوەڕی بە ئیسراو میعراج بۆ فەخری عالەم (د) ببێ .

وە مادام یاســـای (خرق العادە) دامەزرا بـــەم مەعنا هەرچی موعجیزەیە ئەبێ بە خیلافی عادەت بێ ئیتر فەرق نامێنێ لە بەینی ئەوەدا کە دارێ ببێ بە مار یا مارێ ببێ بە دارو مردوویەك زینـــدو ببێتەوە یـا

زیندوویەك بڕواتە ئاسمانو بێتەوە ، صەد هەزار ڕەحمەت لە ڕۆحی (سەید عەبدولڕەحیمی مەولەوی) کە فەرموتی :

گەر زەڕەی شوعوور هەیە پێتەوە
کە وتیان خودا ئەبڕێتەوە

وەلحاصڵ ئەو کەسە کە باوەڕی هەیە بە قورئانی پیرۆزو لە مەعنای ئایەتەکانی حاڵی ئەبێ تەماشای قورئان بکا گەڵێ موعجیزەی وەکو ئیسرای بەرچاو ئەکەوێ ، لەوانە : هەڵگرتنی با بۆ تەختی سولەیمان لەگەڵ وەزیرەکانیو دەستەو بەستەیا لە تاقی سبەینێدا بۆ مانگێ ڕێگە بە دەوام بە کەمتر ناناسرێ لە ڕووداوی ئیسرای حەزرەت •

هەروا ڕووداوی گەیاندنو ڕاکێشانی تەختی بەڵقیس لە ماوەی چاوبڕکەیەکدا لە قەبیلەی ئەم موعجیزەتانێ لەگەڵ ئەوەدا خاوەنی ئەو ڕووداوە پێغەمەر نەبوە بەڵکو یەکێ لە گەلی سولەیمان بوەو لە پیاوچاکان •

پێنجەم : ئەو کەسەی کە هۆشیارەو ئیمانی هەیە بە پەروەردگاری جیهان ئەگەر کەمێ وردبێتەوە لە شێوەی عەرزو ئاسمانو هاتوچۆی ئەستێرەکانو گەڕانی زەوی بە دەوری خۆیا لە هەموو شەوو ڕۆژێکا جارێو ، بە دەوری ڕۆژا لە هەموو ساڵێکا جارێو ، مانەوەی ئەم ئەستێرانە لەسەر یاسای هاتوچۆیان بە درێژایی ساڵانو ، مانەوەی ئەمانە لەسەر مەرکەزی خۆیانو دەوامی نیظامی جموجووڵیان بە بێ ئەوە دەقیقەیێ ئەم وەزعە گۆڕانو جیاوازی تێدا پەیدا ببێ •• لە عالەما کەسێ بە شوعوورەوە لەمانە وردبێتەوە ئەزانێ کە پەروەردگار تەوانایە بە سەر هەموو شتێکی وەهادا داخڵی دائیرەی ئیمکانی زاتی بێ ؛ وە مەعلووم بەرزەوەبوونی

مادەی قورس بۆ ئاسمان وە یا دابەزینی لەشی سووك بۆ زەوی ، وەکو داپەرینی جوبرەئیل لە ژوور ئاسمانەکانەوە بۆ زەوی بە چاوبرکەیێ •• هەموویان لە مومکیناتنو خودایش تەوانایە بەسەریانا •

ئیتر پێویست بەوە ناکا ئێمە دەلیل بهێنینەوە بەوە کە بە چەن ئانیەیێ جیسمی کورەی رۆژ لە کەنارەی ئاسمان بۆ ئێمە دەرئەکەوێ لەگەڵ ئەوەیشدا مەسافەی ئەو دائیرەی موحیطی رۆژە بە قەی چارەکە ملیۆنێ جار لە موحیطی کورەی زەوی گەورەترە • وە یا خود ئەو کەسانە کە وان لەسەر کورەی زەویدا بە جۆرێ عەرز بە چەسپانی سوورِ ئەخوا کە بە چەن ئانیەیێ بە تەواوی کورەی رۆژ ئەوەی وا رووی لە ئێمەیە بۆمان دەرئەکەوێ ؛ ئەم دەلیلانە هەموو فەرعی ئیمانو باوەڕن بە پەروەردگاری تەوانا وە بۆ کەسێ ئەو ئیمانو باوەڕەی هەیە بە پەروەردگاری عالەم هەموو ئەم رووداوانە ئاسانن •

وە حەدیثی ئیسرا ـ وەکو ئەحمەد شەهابی قەستەلانی لە کتێبی (المواهب اللدنیه)دا ئەڵێ ـ لە بیستو شەش کەس لە یارانی حەزرەتەوە وارید بوە کە ئەمانە ژمارەی موفیدن بۆ یەقین لە بیستنی ئەو واقیعەدا لە دەمی موبارەکی حەزرەتەوە ، ئیتر ئەم مەوزووعە ثابتە بە قەطعی •

وە ئەو ریوایەتانە کە دەلالەت ئەکەن لەسەر ئەوە واقیعەی ئیسرا بە خەوبینین بوە بە قەی مثقالە زەرەیێ قیمەتیان نیە بە یاسای عیلم ، بۆیە خاوەنی (مەواهیب) ئەفەرمویێ : حەدیثی ئیسراء لە پێش دەرکەوتنی بیدعەت لە عالەمی ئیسلامدا زانایانی ئیسلام ئیجماعیان کردوە لە سەری و خاوەنی تەفسیری (روح المعانی) ئەفەرمویێ : ئیسراء لە مەکەوە هەتا (بیت المقدس) بە قورئان ثابت بوەو هەر کەسێ ئینکاری بکا کافر

ئەبێ . بەڵام بەرزەوەبوون لە (بیت المقدس)دوە بۆ ژووری ئاسمانەکان بە نەصی ئایەت ثابت نەبوە بەڵکو بە حەدیث ثابت بوەو ئینکاری ئەوە بیدعەتو گومڕاهیەو بەس .

وە بازێ فەرموویانە : میعراجیش وەکو بە حەدیث ثابت بوە بـــە قورئانیش ثابت بوە ؛ چونکی خودای تەعالا لە سووڕەتی (والنجم)دا ئەفەرموێت (افتمارونه علی ما یری ؟ ولقد رآه نزلة اخری ، عند سدرة المنتهی ، عندها جنة المأوی ، اذ یغشی السدرة ما یغشی ، ما زاغ البصر وما طغی ، لقد رای من آیات ربه الکبری) . واتە : ئایا ئێوە ــ ئەی قورەیش ــ موجادەلە ئەکەن لەگەڵ محەمەدا (د) لەسەر ئـــەوە کە ئەیبینێو لـــەو فەرموودەیەدا کە ئەفەرموێ من جوبرەئیلم لەسەر شکڵو شێوەی خۆی دیوە لەو کاتەدا کە لە ئەشکەوتی (حراء) هاتبە خوارەوە ؟ ڕەوا نیە بۆ ئێوە ئینکاری ئەم چاوپێکەوتنی ئەوە بۆ جوبرەئیل لەســـەر شێوەی خۆی ؛ چونکی بە راستی محەمەد (د) جارێکی تر جوبرەئیلی بینی لـە لای داری (سدرة المنتهی)دا کـە (جنة المأوی) لە نزیکی ئەودایە لـەو کاتـــەدا کـــە درەختی (ســدرة المنتهی)ی داگـــرتبو ئـــەوەی کـــە دای گرتبو لە فریشتەکان ، وە بە قەراری قەطعی چاوی محەمەد لای نەدا لە بینینی ئەو شتانە کە ئەیبینین ، وە تەجاوزی نەکردوەو بە راستی دەرکی ئەکردن ، بە راستی لەم کاتەدا گەڵێ نیشانەی گەورە گەورەی بینی لـە کیبریای زاتی خوداو لە تەوانایی ئەو .

شاهید ئەوەیە کە گەڵێ لە موفەسیرەکان فەرموویانـە : (ضەمیری مەنصوب) لە جوملەی (ولقد رآه)دا ئەگەڕێتەوە بۆ زاتی خودا ، واتە پێغەمەر (د) جارێکی تر خودای چاو پێکەوتوە ؛ یانی دوو جار دیویەتی ، بـەڵام زۆربەی موفەسیرەکان ئەڵێن : ئـــەو ضەمیرە ئەگەڕێتەوە بـــۆ

جوبره‌ئیل‌و له‌مه‌وه ده‌رئه‌که‌وێ که واقیعه‌ی میعراجی حه‌زره‌ت (د) بۆ ئاسمانه‌کان تا (سدرة المنتهی) بو ئه‌مه‌یش به ئایه‌ت ثابت بوه ؛ چونکی مه‌علووم بوه بـــه به‌ڵگه‌ی رووناك که حه‌زره‌ت دوو جـار جوبره‌ئیلی له شێوه‌ی واقیعی خۆیدا دیوه ، جارێ لـه رێگه‌ی ئه‌شکه‌وتی حیراداو جارێکیش له لای (سدرة المنتهی)دا ، جاری یه‌کەم له عه‌رزاو جاری دوه‌م له ئاسمان . وه مه‌علوومیشه که مه‌به‌س ئه‌وه نیه حه‌زره‌ت ـدـ له عه‌رزه‌وه ته‌ماشای کردوه ؛ چونکی باقی ئایه‌ته‌کان ده‌لیلن له‌سه‌ر ئه‌وه که حه‌زره‌ت خۆی له‌وێدا بوه وه ئه‌و دیمنه‌یشی له ئاسماندا هه‌ر له کاتی ئیسرادا بوه •

به‌هه‌ر حاڵ من به‌ش به حاڵی خۆم بیرو باوه‌ڕم له‌سه‌ر ئه‌وه‌یه کـه هه‌ر وه‌کو ئیسراء لـه مه‌که‌وه هه‌تا (بیت المقدس) بـه ئایه‌ت ثابت بوه هه‌روه‌هـا میعـراجو سه‌رکه‌وتنی حـه‌زره‌ت لـه (بیت المقدس)ه‌وه بۆ ئاسمانه‌کان به ئایه‌ت ثابته ، وه ئایه‌ته‌کانی سووره‌تی (والنجم) به رووني ده‌لاله‌ت ئه‌که‌ن له‌سه‌ر ئه‌و میعراجه تا (سدرة المنتهی) •

وه ته‌فصیلی رووداوی ئیسراو میعراج حه‌واله‌ی کتێبه گه‌وره‌کانه ، وه‌کو بوخاری‌و ، موسلیم‌و ، ترمذی‌و ، باقی کتێبه صیحاحه‌کانی حه‌دیث که به دڵێژی له‌م باسه دواون به تایبه‌تی کتێبی (فتح الباري) له شه‌رحی بوخاریدا که دانراوی ئیبن‌و حه‌جه‌ری عه‌سقه‌لانیه‌و ، کتێبی (المواهب اللدنية) دانراوی شێخ ئه‌حمه‌دی شه‌هابی قه‌سته‌لانی •

نوخته‌یه‌کی تر لـه‌م شـوێنه‌دا ماوه‌ته‌وه کـه ئه‌وه‌یه : له‌سـه‌ر چ موناسه‌به‌یێ حه‌زره‌ت شه‌وڕه‌وی پێکرا بۆ (بیت المقدس)و له‌وێوه به‌رز کرایه‌وه بۆ ژوور ئاسمانه‌کان ؟ وه له‌گه‌ڵ رووداوی ئیسرادا خودای ته‌عالا باسی حه‌زره‌تی موسـاو ناردنی کتێب بۆی‌و ئه‌حوالی بـه‌نی ئیسـرائیل

دێنێتە پێشەوە بەو شێوەیە کە لە هیچ سووڕەتێکدا ئەم باسەی نەکردوە •

من وا ئەزانم ئەمە پێدارکردنەوەیە بۆ ئومسەتی ئیسلام لەسەر ئەوە دوو مزگەوتی خاوەن ڕێز هەن لەسەر عەرزا ، یەکەم : مزگەوتی کەعبە ، کە حەزرەتی ئیبراهیم دروستی کردوە •

دووهەم : مزگەوتی (بیت المقدس) کە چل ساڵ پاش دروستکردنی کەعبە حەزرەتی یەعقووب دروستی کرد لە شاری قودسی ئیمڕۆدا • وە لە پاشان حەزرەتی داود گەورەی کردو ، پاش ئەو حەزرەتی سولەیمان کردی بەو مزگەوتە گەورە کە هەیە • وە تێیان ئەگەیەنێ کە ئەم مزگەوتی قودسە وا لەبەر خەتەری ئیفسادی بەنی ئیسرائیلداو ئەیانەوێ داگیری بکەن هەتا هەتایە ، وە مادام ئەو مزگەوتە داگیر کرا ئەم جارە مزگەوتی کەعبەیش ئەکەوێتە مەترسیەوەو بە تەبیعەتی حاڵ مزگەوتی مەدینەی مونەوەرەیش لە مزگەوتە عالەمیەکانە ئەویش هەر ئەکەوێتە بەر مەترسیو واجبە لەسەر موسوڵمانان کە لە پێش ئەوەدا ئەم سەرەتانە ریشە دابکوتێ بەسەر لەشی موسوڵمانانا چار بکرێت •

جا لەبەر ئەوە کە تەفسیری ئەم ئایەتە موناسبە بە ریوایەتی حەدیثی ئیسراء ، وە گەورەترینی کتێبی حەدیث صەحیحی (بوخاری)یە •• من لێرەدا ئەو حەدیثی بوخاریەتان بۆ ئەکەم بە کوردیو لەگەڵ تێهەڵکێشی بازە ریوایەتێ کە مەوزووعەکە ڕووناك ئەکاتەوە بە یارمەتی خودا ئەینووسم :

لە بابی میعراجدا لە بوخاریدا ئەفەرموێت : پێغەمبەر ـد فەرموویە : لە کاتێکدا من لە (حطیم)دا بووم ، یا خود فەرمووی : لە (حجری اسماعیل)دا ڕاکشابووم کوتوپڕ شەخسێ هات بۆ لام ـ واتە جوبرەئیل ـ

وە هات لە دانەی سەرسنگمەوە لەتی کرد هەتا گەیشتە مووی لای ناوکم ، وە دڵی دەرهێنامو لە پاشان بە پڕ بە تەشتێ ئاڵتوون بە تەواوی دڵی شۆریمەوەو پڕ کرا لە حیکمەتو لە ئیمانو خرایەوە شوێنی خۆی‌و سنگم وەکو لەوەبەری لێ هاتەوە .

جا حەیوانێکیان هێنا بچووکتر لە هێسترو گەورەتر لە گوێدرێژ (بوراق) کە ئەوەنە هەنگاوی بڵاو بو چەنێ چاوی بڕی ئەکرد هەنگاوی لەو شوێنەدا دائەنا ، وە سواری ئەو حەیوانە کراو جوبرەئیل هێنامی هەتا ئاسمانی یەکەم .

لەم شوێنەدا شتێ لە ریوایەتی قەتادە لە ئەنەسەوە تەرك کراوە کە ثابتی بەنانی ریوایەتی ئەکا ، وەکو ئیبن‌و حەجەری عەسقەلانی ئەفەرموێت ، عیبارەتە لەمە کە لە ئەنەسەوە ریوایەت ئەکا لە حەزرەتەوە ـدـ فەرمووی : بوراقم بۆ هێنرا ، وە وەصفی کرد بە وەصفە پێشوەکە ، جا سواری بووم هەتا گەیشتمە (بیت المقدس)و بوراقم بەستەوە بەو هەڵقەوە کە پێغەمەرانی پێشو پێیانەوە بەستوە جا رۆیشتمە ناو (بیت المقدس)ەوە دوو رکات نوێژم تێدا کرد . وە لەم شوێنەدا لە (انواری محمدیە)دا نەقڵ ئەکا لە ئیبن‌و ئەبی حاتەم لە تەفسیرەکەیا لە ئەنەسەوە ، ئەڵێت : ئەوەندەی پێ نەچو تا خەڵقێکی زۆر گردبوونەوە ، جا بانگدەر بانگی داو ، قامەت کرا بۆ نوێژ ، وە ئیمەیش راستەوە بووین بە چەن صەف . وە چاوەڕێ بووم کێ ئەبێ بە ئیمام بۆمان ، تا جوبرەئیل دەستی گرتمو خستمیە پێشەوەو نوێژەکەم بۆ کردن ، کاتێ کە نوێژەکەم تەواو کرد جوبرەئیل فەرمووی : ئەزانی کێ لە پشتی تۆوە نوێژی کرد ؟ وتم : نە ، فەرمووی : هەر پێغەمەرێ خودا بە ریسالەت رەوانەی کردوە لە پشتی تۆوە نوێژیان کرد .

جا پاش ئەمە جوبرەئیل بردمی هەتا گەیشتینە ئاسمانی دنیا ، جوبرەئیل داوای کردنەوەی دەرگای کرد ، لەوێ پرسیار کرا : کێیە ؟ وتی : جوبرەئیل ، وتیان کێت لە گەڵدایە ؟ وتی : محەمەد • وتیان : کێبی بۆ رەوانە کراوە ؟ وتی : بەڵێ • جا وتیان : بەخێر بێ دەرگایان بۆ کردەوە ، کاتێ رۆیشتمە ماڵەوە تەماشام کرد کە زاتێ وا لەوێدا ، وتیان : ئەمە حەزرەتی ئادەمەو باوکتە ، دەی سەلامی لێ بکە • منیش سەلامم لێکردو جوابی سەلامەکەی دامەوەو فەرمووی : مەرحەبا لە کوڕی چاکو پێغەمەری چاك • پاش ئەمە جوبرەئیل بەرزی کردمەوە هەتا گەیشتمە ئاسمانی دووهەم ، وە لەوێدا داوای کردنەوەی دەرگای کرد ، وتیان : کێیە ؟ وتی : جوبرەئیلە • وتیان : کێ وا لەگەڵتا ؟

وتی : محەمەد • وتیان : پێغەمەری خودایە ؟ وتی : بەڵێ • وتیان : بەخێربێو دەرگایان کردەوە ، کە رۆیشتمە ناوەوە تەماشام کرد یەحیاو عیسا وان لەوێدا کە پوورزای یەکن ، جوبرەئیل فەرمووی : ئەمانە یەحیاو عیسان دەی سەلامیان لێ بکە ، منیش سەلامم لێ کردنو جوابی سەلامەکەیان دامەوەو فەرموویان : مەرحەبا لە برای چاکو پێغەمەری چاك •

پاش ئەمە جوبرەئیل بەرزی کردمەوە بۆ ئاسمانی سێهەمو داوای کردنەوەی دەرگای کرد ، وتیان : کێیە ؟ وتی : جوبرەئیل ، وتیان : کێت لەگەڵدایە ؟ وتی : محەمەد ، وتیان : پێغەمەری خودایە ؟ وتی : بەڵێ • وتیان : بەخێربێو دەرگایان کردەوە ، کە چوومە ژوورەوە جوبرەئیل وتی : ئەمە یوسفە سەلامی لێ بکە ، منیش سەلامم لێ کرد ئەویش جوابی دامەوە ، لە پاشان فەرمووی : مەرحەبا لە پێغەمەری چاکو برای چاك •

پاش ئەمە جوبرەئیل بەرزی کردەوە بۆ ئاسمانی چوارەمو گەیشتو داوای کردنەوەی دەرگای کرد وتیان : کێیە ؟ وتی جوبرەئیل . وتیان : کێت وا لەگەڵدا ؟ وتی : محەمەد ، وتیان : پێغەمبەری خودایە ؟ وتی : بەڵێ . وتیان : بەخێربێو دەرگایان کردەوە ، کە چوومە ماڵەوە وتی : ئەمە ئیدریسە سەلامی لێ بکە منیش سەلامم لێ کردو جوابی سەلامەکەی دامەوە جا فەرمووی : مەرحەبا لە برای چاکو پێغەمبەری چاک .

پاش ئەمە جوبرەئیل بەرزی کردەوە بۆ ئاسمانی پێنجەم کاتێ گەیشتین داوای کردنەوەی دەرگای کرد ، وتیان : کێیە ؟ وتی : جوبرەئیل ، وتیان : کێت لەگەڵدایە ؟ وتی : محەمەد . وتیان : پێغەمبەری خودایە ؟ وتی : بەڵێ . وتیان : بەخێربێن . جا دەرگایان کردەوە کە چوومە ماڵەوە وتیان : ئەمە (هارون)ە . سەلامی لێ بکە ، منیش سەلامم لێکردو جوابی سەلامەکەی دایەوەو فەرمووی : مەرحەبا لە برای چاکو پێغەمبەری چاک .

پاش ئەمە جوبرەئیل بەرزی کردەوە بۆ ئاسمانی شەشەم . هەتا گەیشتینو داوای کردنەوەی دەرگای کرد وتیان : کێیە ؟ وتی : جوبرەئیل . وتیان : کێت لەگەڵدایە ؟ وتی : محەمەد ، وتیان : پێغەمبەری خودایە ؟ وتی : بەڵێ ، وتیان : بەخێربێ ، جا دەرگایان کردەوە کاتێ چوومە ماڵەوە جوبرەئیل وتی : ئەمە موسایە سەلامی لێ بکە ، منیش سەلامم لێکردو جوابی سەلامی دامەوەو فەرمووی : مەرحەبا لە برای چاکو پێغەمبەری چاک .

پاش ئەوە جوبرەئیل بەرزی کردەوە بۆ ئاسمانی حەوتەم هەتا گەیشتینو داوای کردنەوەی دەرگای کرد ، وتیان : کێیە ؟ وتی :

جوبرەئیل ، وتیان : کێت لەگەڵدایە ؟ وتی : محەمەد ـدـ وتیان : پێغەمبەری خودایە ؟ وتی : بەڵێ • وتیان : بەخێربێ • دەرگایان کردەوە کە چوومە سەر تەماشام کرد ئیبراهیمە ، وتیان : ئەمە باوکی تۆیە سەلامی لێ بکە . منیش سەلامم لێکردو جوابی دامەوەو فەرمووی : مەرحەبا لە کوڕی چاکو پێغەمبەری چاک •

جا پاش ئەمە جوبرەئیل بەرزی کردمەوە بۆ (سدرة المنتهی) کە تەماشام کرد بەرەکەی ئەوەندەی کووپلەی دێی (هەجەر) گەورە بوون ، وە گەلاکەی وەکو گوێچکەی فیل وابو ، وتیان : ئەمە (سدرة المنتهی)یە •

کە تەماشام کرد چوار جۆگەی ئاو لە بنی ئەو دارە دەرئەچوون دوانیان ئەچوونەوە بە ناواو دەرنەدەکەوتن وە دوانیان بەدەرەوە بوون پرسیارم کرد لە جوبرەئیل : ئەمانە چین ؟ فەرمووی : ئەو دوو جۆگە ئەڕۆنە ناوەوە ئەوە دوو جۆگەن وان لە بەهەشتا ، وە ئەم دوو جۆگە وان بە دەرەوە دوو جۆگەی (نیل)و (فورات)ن • گەلێ لە خاوەن تەفسیرەکان فەرموویانە : یانی ئەمانە وێنەی ئاوی نیلو فوراتن •

پاش ئەمانە (بیت المعمور)م لێ دەرکەوت ، پاش ئەمە کاسەیێ شەرابو کاسەیێ شیرو کاسەیێ هەنگوینیان بۆ هێنام من کاسە شیرەکەم وەرگرت ، حەزرەتی جوبرەئیل وتی : ئەوە ئەو دینەو ئەو میللەتەیە کە تۆو ئەولادەکانت وان لەسەری •

پاش ئەمانە لە لایەنی خوداوە پەنجا نوێژم لەسەر فەرز کرا لە هەموو رۆژێکدا ، جا گەڕامەوەو رابوردم بە لای موسای کوڕی عیمرانا ، فەرمووی : ئەمرت بەچی پێکرا ؟ وتم : بە پەنجا فەرز لە هەموو رۆژێکدا •

فەرمووی : ئومەتی تۆ تەوانایی بەجێهێنانی پەنجا نوێژیان نیە لە هەموو رۆژێکداو بە راستی من ئومەتم بەراورد کردوە لە پێش تۆداو خەریکی بەنیئیسرائیل بووم زۆر بە زەحمەت ، بگەڕێرەوە بۆ لای خودا داوای لێ بکە ئەو نوێژانە لەسەر ئومەتەکەت سووك بکا .

منیش گەڕامەوەو خودای تەعالا دە نوێژی لێ لابردن ، جا گەڕامەوە بۆ لای موساو دووبارە وەکو جاری پێشووی فەرموو ، منیش گەڕامەوە داوای سووککردنم کرد لـە خودا ، خودای تەعـالا دە نوێژی تری لێ لابردن . جا گەڕامەوە بۆ لای موسا هەمتر وەکو جاری پێشووی فەرموو منیش گەڕامەوە داوای سووککردنم کردو خودای تەعالا دە نوێژی تری لێ لابردن . جا گەڕامەوە بۆ لای موسا دیسان وەکو جـاری پێشووی فەرموو منیش گەڕامەوەو داوام لە خودا کردو دە نوێژی تری لێ لابردن . هەمتر گەڕامەوە بۆ لای موساو پێی وتمەوەو گەڕامەوە بۆ لای خودای تەعـالاو داوای سووککردنم کـردو خـودا پێنـج نوێژی لێ لابردنو گەڕامەوە بۆ لای موسا ، دیسان فەرمووی بگەڕێرەوە داوای سووککردنی لێ بکە ، وە وتم : ئەوەندە پارامەوە لە خودا ئیتر شەرم ئەکەم بڕۆمەوەو داوای سووککردنی لێ بکەم . کاتێ لەوێ دەرچووم بانگم لێ کرا : وا فەرزی خۆمم بڕیار داو سووکیشم کرد لەسەر بەندەکانی خۆم ، لـەم پایەدا تەرجەمەی حەدیثی بوخاری شەریف لە ئیسراو میعراجا بڕایەوە .

وەکو لـە پێشەوە باسمان کـرد ، قسە زۆرە لـە دیاریکردنی کاتی ئیسراو میعراجدا ، وە مەشهوور وایە لە شەوی جومعەو لە بیستو حەوتی مانگی رەجەبو لە شاری مەکەدا بوە ، وە لەو کاتەدا عومری حەزرەت پەنجاو یەك ساڵو تۆ مانگو بیستو حەوت رۆژ بوە . واتە ساڵێك سێ

مانگ لە پێش کۆچکردنیا بوە بۆ مەدینەی مونەوەرە • (زادها الله شرفا وتعظیما !) •

ـدە لـە (روح المعاني)دا دەڵێ : کە دەرەجاتی میعراج دە دەرجە بوە . حەوتیان بۆ ئاسمانو ، هەشتەم بۆ (سدرة المنتهی)و . نۆهەم بۆ ئەو پایە کـە جێرەی قەڵەمی قەزای تێدا بیستوە ، وە دەهەم بۆ ژوور عەرشو پایـەی موناجاتی حـەزرەت ـدـ لـە حوزووری خـودادا . وە جوبرەئیل لە سیدرەدا راوەستاو فەرمووی : ناتوانم لەوە زیاتر بەرەوژوور بێمو . ئەگەر پەنجەیەك لەمە زیاتر نزیك بکەومەوە دەسووتێم ، لـەوە ژوور بە رەفرەفدا سەرکەوت ، وە لە عەینی شەوا گەڕایەوە بۆ مەکە • وە حەزرەتی جوبرەئیل بۆ رۆژی سبەینێی شەوی میعراج هاتەخوارەوە بۆ مەکەو لـە نوێژی نیوەڕۆدا بوو بـە پێش‌نوێژ بۆ حەزرەت ـدـ و پێنج هەرزی بۆ کـرد بـە ئیمامەت واتە : نیوەڕۆ • عەصر ، مەغریب • عیشا ، بەیانی • لە ئەوەڵی وەختەکانەوە نیوەڕۆ لە پاش‌کاتی زەوال • عەسر لـە پاش ئەوە کە سێبەری هەر شتێ بە قەی خۆی لێهات ـ پێجگە لە سێبەری کاتی ئیستیوا ـ وە عەسر لەو کاتە بەولاوە ، وە مەغریب لـە پاش ئەوە رۆژ ئاوا بو • وە عیشا لە پاش ئەوە کە رووناکی سووری کەناری ئاسمان ون بو • جارێ تر ئەو پێنج فەرزەی بۆ کردەوە بە ئیمامەت لـە کۆتایی وەختەکانەوە : نیوەڕۆ لە پێش داهاتنی عەسرا ، وە نوێژی عەسر لـە پێش زەردەی رۆژ لە پێش ئاوابوونیا ، وە مەغریب لە پاش ئاوابوونی رۆژ لە نزیکی ونبوونی رووناکی کەناری ئاسمانا ، وە نوێژی عیشا لە پێش دەرکەوتنی بەیاندا • وە فەرمووی بـە حەزرەت : کاتی بەجێهێنانی ئـەم پێنج فەرزە لە بەینی ئەو دوو کاتەدایە کە من نوێژەکانم کرد بۆ تۆ بـە ئیمامەت •

هەروا لـە سبەینێی شەوی میعراجدا حەزرەت ـ د ـ ئەم رووداوی ئیسراو میعراجیە گێڕایەوە نـە ناو خەڵکاو کافرەکان گـەڵێ گاڵتەیان پێکردو بازێ لە موسوڵمانە ئیمانکزەکان لە دین وەرگەڕانەوە . کافرەکان رۆیشتن ئەم باسەیان بۆ ئەبوبەکر گێڕایەوە ، ئەویش فەرمووی : مادام ئەم قسەی فەرموویێ من بێگومان باوەڕی پێ ئەکەمو ئەم رووداوە بۆ خودای تـەوانا قیمـەتی نیـە ، وە لەبـەر ئەمەیە بـە ئەبوبەکـر وتراوە. (صدّیق) ـ د ـ .

★ ★ ★

پاکیو بڵندی بۆ ئەو خودایە
چەنها موعجیزەی بەرزی لە لایە
یەکەم موعجیزەی ئەمەیە نابوود
بە هێزی خواستی رووی کردە وجوود
عەرزو عاسمان چەن ملیار ئەختەر
لەسەر خواستی ئەو سەریان خستە دەر
هەریەك بە جۆرێ کەوتە پەلەپەل
رام بوو بۆ هێزی خوای (عز وجل)
هەروا چی هەیە لە کان . لە گیا ،
لە گیانلەبەران لەسەر رووی دنیا ،
هەم لەو شتانە کە بێ گیانن
بێ هۆش و فامو دوور لە بەیانن
هەموو تەسبیحات ئەکەن پەلەپەل
بۆ تەوانایی خوای (عز وجل)

★ ★ ★

ئەوەی ئادەمی هێنا بۆ بسات
کردی بە خاوەن دادو دەسەلآت
کردی بە خاوەن بۆ عیلمو عیرفان
کردی بە خاوەن بۆ خولکی جوان
پیشەی نیشان دا بۆ ماوەی ژیان
ریشەی داکوتان بە دڵو بە گیان
بە مەعنەویاتی رۆحی مونەوەر
چەن کەسی لەوان دانا بە رەهبەر
لە ئادەمەوە هەتا بە خاتەم
بوون بە هۆی نووری نەتەوەی ئادەم
هەرکام بە بازێ سیرِی موعجیزات
سەربەرزی کردن لەسەر رووی بسات
پاکیو بێ عەیبی بۆ زاتی ئەوە
عالەم پرِتەوی لە خواستی ئەوە

★ ★ ★

کەشتی نیشان دا بە نوحی رەهبەر
کافری فەوتان بۆ ئەو سەراسەر
بۆ هودو صالح دنیای کرد بە تۆز
بەدناوی ئەوان رۆیی هۆزاو هۆز
(اصحاب الایکە)ی شوعەیبی سووتان
بە سەموومی گەرم ئەو گەلەی فەوتان
ئاگری گەرمی هاو وێنەی جەحیم
کردی بە ساردو لە بۆ ئیبراهیم

یۆسوی لە (چا)وە کرد بە پادشا
بوو بە جێنوەگای خاوەن تەماشا
بە داری وشکی موسای کوڕ عیمران
فەوتاندی جادووی کۆڕی ساحیران
عیسای کرد بە هۆی سەیری سەربسات
زیندووی کردەوە چەنها لە ئەموات
محەمەدی کرد بە ڕەهبەری عام
گەلێ عەوامی بۆ کرد بە عەللام
یەرزی کردەوە بۆ عەرشی ئەعلا
بۆ موناجاتی خودای تەعالا
قورئانی بۆ ناردبۆ ئەم دنیایە
ببێ بە ڕەهبەر هەتا هەتایە
من بم بە فیدات ئەی نووری ڕەهبەر
کام موعجیزەی تۆ بێنم بۆ دەفتەر ؟
موعجیزەی پاکی و دڵسافی و راستیت ؟
یاخود موعجیزەی ڕێی خوداناسیت ؟
موعجیزەی صەبرت لە بەدکاری عام ؟
یاخود ئازاری ئەشراری نەفام ؟
موعجیزەی عەفوت لەگەڵ قودرەتا ؟
خۆ کەم کردنت لەگەڵ هەیبەتا ؟
موعجیزەی دەستو دەهەندەی بەرزت ؟
موعجیزەی ڕۆژووی سوننەتو فەرزت ؟
موعجیزەی شەونوێژ بە درێژی شەوان ؟
لەگەڵ ئایاتی قورئانی ڕەوان ؟

ئەم ئەحوالانە نالێم عاداتن
وەها تۆ کردت لە موعجیزاتن
بێ عەیبە خودای تەوانای ئەکبەر
وەها بۆ عالەم تۆی کرد بە رەهبەر

★ ★ ★

ئەوەی بفامێ جازیبەی قودسی
پەستە لە لایا سەرلەوحەی کورسی
جازیبەی فەیضی خودای تەعالا
محەمەدی برد بۆ پایەی ئەعلا
یانی محەمەد نوورە پڕتەوە
هەتاوی رۆژە رووناکی شەوە
پڕتەو بێ فەرقە : لە سەر بێتە خوار ؛
یاخود سەرکەوێ بۆ چەرخی تەنوار
چەن جار فریشتە جوبریلی ئەمین
بە (کن فیکون) هاتە سەرزەمین
چی ئەبێ جارێ رەهبەری ئەکرەم
سەرکەوێ بۆ سەر مەوکەبەی عالەم
ئەوەی ئەبینێ مادە بە قورسی
نازانێ مەعنای جازیبەی قودسی
بەخشینی خوایە ئەم پایە بەرزە
حورمەتگرتنی لەسەرمان فەرزە
ئەی پێغەمەری سەروەری سەردار
ئەی پێغەمەری رەهبەری نازدار

ئەی پێغەمەری بێ غەم لە دنیا
دڵبەندی خوداو مەرتەبەی عولیا
ئەی پێغەمەری خاوەن تەختو تاج
خەلاتکراوی شەوەکەی میعراج
ئەی پێغەمەری تاکی ئەصفیا
پێشەوای بەرزی پاکی ئەنبیا
ئەی پێغەمەری دڵسۆزی پاکان
چرای هەڵکراو بۆ دڵڕووناکان
ماداد ئەو خودای خەبیرو بەصیر
تۆی کرد بە چراو سیراجی مونیر
بە جیلوەی نووری سەیاری بەرزت
بە شێوەی سیمای سافی سەرعەرزت
لا بکەردوە بە کەرەم لێسان
پڕتەوی نوورت دەر بخە بۆمان
هەتا رزگار بین لە شەوی تاریك
نەێین بە لادا لە ڕێگەی باریك
بەڵکو بە فەیضی ئەنواری ئەحمەد
بگەین بە پایەی پیرۆزی سەرمەد
(نامی) وەربگرێ نامەی رزگاری
بۆ دینو بۆ زین بە بەختیاری

★ ★ ★

★ (وآتيْنا موسى الْكِتابَ وجَعَلْناهُ هُدىً لِبَني إسْرائِيلَ) ★

وەکو حەزرەتی محەمەدمان خەلآت کرد بە قورئانی پیرۆزو بە شەوڕەوی لە کەعبەوە بۆ (بیت المقدس) وەها لە کاتی خۆیا خەلآتی موسامان کرد بە کتێبی تەورات ، وە موسا ، یا ئەو کتێبەمان کرد بە هۆی هیدایەتو شارەزایی بەنیئیسرائیل بۆ دەرچوون لە تاریکستانی نەفامیو نەزانی بۆ رووناکی فامو زانستو خوداپەرستیو دەرچوون لە پەستی خودپەرستی لەسەر بناغەی حەقخواهی •

★ (الاَّ تَتَّخِذُوا مِنْ دونِي وكِيلاً (٢) ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنا مَعَ نوحٍ) ★

وە لەسەر مەرجی ئەمە کە پێمان راگەیاندن بێجگە لە من کەس مەگرن بە پاڵو پشتی خۆتانو ئیعتیماد لەسەر غەیری خودا مەدەن ئەی نەتەوەی کەسانێ کە هەڵمگرتن لە ناو کەشتیدا لەگەڵ حەزرەتی نوحدا وە بۆ ئەوەیش خەلآتی ئەومان کرد بەو صنعەتە پێمان نیشان داو بەو کەشتیە کە بە چاودێری ئێمە دروستی کردو پەیڕەوەکانی ئەومان رزگار کردو دوژمنەکانیشمان گرفتار کرد •

★ (إنَّهُ كانَ عَبْداً شَكوراً) (٣) ★

چونکی بە راستی نوح بەندەیەکی سوپاسگوزار بوو ئەیتوانی لە بەرانبەری نیعمەتەکانی خوداوە خدمەت بکا ، بە کورتی ئەنجامی ئەم خەلآتو خێراتەو غایەمان لەم هەموو ئایەتەدا کە ناردمانن بۆ ئادەمیزاد بە واسیطەی پێغەمەرەکانەوە ئەمە بو بەندەیی بۆ خودا بکەنو بەس وتاری نازداری لا اله الا الله وتوویژەی دڵو زمانیان بێ •

★ (وقَضَيْنا إلى بَني إسْرائيلَ في الكِتابِ لَتُفْسِدُنَّ في الأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوّاً كَبِيراً) (٤) ★

وە وەحیمان کرد بۆ لای پێغەمەری بەنیئیسرائیل لە تەوراتا کە : ئەی نەتەوەی ئیسرائیل ئێوە قەومێکی سەرکێشنو بە راستی دوو جار لەسەر زەویدا ئەگەن بە لادان لە ئەحکامی تەوراتو ، بلاوکردنەوەی خولقو رەوشتی خراپ لەسەر بساتو فەرامۆشکردنی پەیمانی بیرو باوەڕو ئیمانو دەست بردن بۆ کوشتنو ئازاردانی پێغەمەرەکان وەکو کوشتنی زەکەریاو یەحیاو قەسدی کوشتنی عیسا (د) .

★ (فإذا جاءَ وعْدُ أُولاهُما بَعَثْنا عَلَيْكُمْ عِباداً لَنا أُولي بَأْسٍ شَديدٍ فجاسُوا خِلالَ الدِّيارِ وكانَ وعْداً مَفْعُولاً) (٥) ★

جا کاتێ وادەی پاداشو تۆڵەی ئیفسادی جاری یەکەمتان هات حەوالەمان کرد بۆ سەرتان سوپایەکی بێشەرمو شۆڕی خاوەن چەکی بەهێزو هێرشیان هێنایە سەرتان لە ناوەقتاو بەرانگاریتان پێنەکرا ، ئەوانیش وەکو ئاگری رۆژی رەشەبا گەڕان بە ناو هەموو ولاتاو هەموو قوژبنێکیان پشکنیو ئەوەی ئارەزوویان بو کردیان بە کوشتنو ، خوێنڕشتنو ؛ ناموس‌بردنو دارایی بەتالان‌بردنو ، وێرانکردنی عیبادەتخانەکانو شێواندنی خانەدانەکانو ، سووککردنی پیاوە بەحورمەتەکان ... وە بە راستی سزاو تۆڵەسەندنەوە لە بەنیئیسرائیل وادەیەکی وەها بو پێویست بو بەجێبێت ؛ چونکی ئیرادەی خودای تەعالای لەسەر دەرچوو بو .

★ (ثُمَّ رَدَدْنا لَكُمُ الكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْناكُمْ بِأَمْوالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْناكُمْ أَكْثَرَ نَفِيراً) (٦) ★

پاش ئەم سزاو تۆلەیە قاری ئێمە نیشتەوەو میهرەبانیو رەحمەتمان رووی تێکردنو چاککردنی ئەخلاقو خوومان پێدانو مەیدانی زانیاریو پیشەم بۆ گوشاد کردنەوەو . نیفاقو جیاوازیم لە ناوتانا کەم کردەوە بەم ئەوعـــە هەموویانەوە مەعناویاتم بەهێز کردنو دەولەتو غەلەبەو هێزم پێدانەوە بەسەر دوژمنەکاناو یارمەتیم دان بە داراییو گۆرانێکی پالەوانی دڵ ئەستوورو نەترس وە لەوەپێش زۆرتر سوپای جەنگم بۆ ئامادەکردنو ئێودم زاڵکرد بەسەر دوژمنەکاناو جێگەی خۆتان وەرگرتەوە •

★ (إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَها) ★

ئێوە تا باش بوون ئێمە باشمان بۆ کردنو کاتێ بەدکارو خراپ بوون خراپ موعالەم لەگەلاّ کردن ، ئەمە مەعنای وایە ئێوە ئەگەر بیرو باوەڕو کردەوەی خۆتان باش بکەن ئـەوە بۆ خۆتانی باش ئەکەن : وە ئەگەر خراپیان بکەن هەر بۆ زیانی خۆتان خراپی ئەکەن . هەر کەس لەسـەر کاری خۆی پاداش وەرئەگرێو خودا خاوەن دادەو دنیا دادگایە هەتـا رۆژی قیامەت ئەوسایش خودا ئاگایە •

★ (فَإِذا جاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوؤُا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَما دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيراً) (٧) ★

جا کاتێ کە وادەی هاتنی تۆلـەی خراپەکاری دووهەمتان هـات

سوپاییێ لە وێنەی سوپا چارەسیا نامەردە دڵبەردە پێشوەکانتان بۆ حەوالە ئەکەمەوە بێنە سەرتان هەتا واتان لێ بکەن ناوچاواتان گرژو تاریك و پەشێو بکەنەوە . واتە ئەوەندە ئازارتان بدەن هەرچی نیشانەی رووناکی بێ لە روخسارتانا نەمێنێ ـ پەنا بە خودا ـ وە هەتا بڕۆنەوە ناو مزگەوتە گەورەکەتانەوە بـە ئیفسادو ئازاردانو بەست شکاندنو گرتنو کوشتن وەکو جاری پێشوو چوونە ناوی ، وە هەتا بە هیلاکدا ببەن ئەوەی بەسەریا زاڵ بین بە ئارەزووی خۆیان ؛ چونکی جەزای جەفاکردن بە قەی ئـەو جەفایەتانێ . وە پاداش لەسەر شێوەی کردەوەیە .

★ (عسى ربُّكُمْ أنْ يَرْحَمَكُمْ) ★

رجا وەهایە کە پەروەردگاری ئێـوە رەحمتـانێ پێ بکاو ئێوەیش ئەمجار لەو کردەوە ناپەسەندە پێشووانە پەشیمان ببنەوە دووبارە وەکو ریشەیێ وردە لق دەربکا بژێنەوەو بڕوێنەوە .

★ (وإنْ عُدْتُمْ عُدْنا) ★

وە ئەگەر پاش ئەم جاریٔ دووهەمە کە ژیانەوە گەرانەوە بۆ سـەر ناباریو ناهەمواریەکانتانو دەستان کرد بە ئیفساد لە جیهاناو بوون بـە مایـەی ئاشووبو فیتنەی دنیـا ئێمەیش ئەگەڕێینەوە بۆ سـەر یاساکەی خۆمان کە ئەوەیە ئاو ئەکەین بەسەر ئاگراو ئاگر بەرئەدەین لـە داری بێسایەو بێ بەراو قاری خۆمان ئەڕژێنین بەسەر هەر کەسێکا ناپاك بێ لەناو بەشەرا .

جا لەم شوێنەدا بزانن !

خودای تەعالا وا لە بەرچاوتانا فەرمووی : ئەی بەنیئیسرائیل دوو جار ئیسادتان کرد لە دنیاداو من تۆڵەی هەردوو جارەکەم لێ سەندنەوە ، وە بۆ جاری سێیەم ئەگەر بگەڕێنەوە بۆ سەر خراپەکاریو ئاشووبنانەوە منیش وەکو جارە پێشوەکان لێتان ئەدەمەوە •

ئومەتی بەنیئیسرائیل لـــە نەتەوەی دوازدە کوڕەکەی حەزرەتی یەعقووبن ؛ چونکی ئیسرائیل یانی عەبدوڵڵاو لەقەبی یەعقووب بوە . وە ئەم نەتەوەیە •

وە لە ئەوەڵەوە لە تەفسیری سوورەتی (بقرە)دا بـۆم باسکردن ئەمانە پێنج دەوریان بوە •

یەکەم لەو رۆژەوە کە حەزرەتی یەعقووبو کوڕەکانی بـە فەرمانی یوسف هاتن لـە کەنعانەوە بۆ میصرو لـــەو کاتەدا حەفتاو حەوت کەس بوون ، وە ئـەم کاتـە تەئریخی هەزارو نۆصەدو نـەوەدو شـەشی پێش لەدایكبوونی عیسا بو (د) •

وە دەوری دووهەمیان دەست پێ ئەکا لە هەزارو شەشصەدو چلو پێنج ساڵی پێش میلاد هەتا هەزارو هەشتای پێش میلاد ، کە ئەکاتە پێنج صەدو شەستو پێنج ساڵ ، وە لەم ماوەدا بەنی ئیسرائیل زۆربەی کاتیان تەواو کرد لە جەنگکردن لەگەڵ دەوروبەری خۆیاندا وە دامەزران لـە خاکی کەنعان وە لە فەلەستینداو هێرشی دوژمن تەفرو تووناێ نەکردن •

وە لە دەوری سێیەمدا لە تەئریخی هەزارو هەشتای پێش میلاد هەتا پێنج صەدو سیو شەشی پێش میلاد کە دەوری حوکومەتی (قضاة) بو

کەوتنە پەرێشانیەوەو دراوسێکانیان تەماعیان تێکردن جا داوایان کرد لە (بنی اشمەویل)داوا بکات لە خودا پاشایان بۆ بنێرێ ، ئەویش طالوتی بۆ کردن بە پاشا . وە لەم چەرخەدا داود کەوتە رو ، وە جالوت ناو پاشای عەمالیقەکانی کوشتو بەنیئیسرائیل سەرکەوتن تا زەمانی داودو سولەیمان تەواو بو هەر بەرز ئەبوونەوە ، وە پاش سولەیمان بەنی ئیسرائیل بوون بە دوو بەش . بەشێکیان لە ژێر فەرمانی (رەحەبعام) کوڕی سولەیمان . وە بەشێکیان پێکهات لە دە قەبیلەکەی ترو لە ژێر فەرمانی (جەیرحبعام) کوڕی (ناباد) ناوا بوون ، وە لەم رۆژی دووبەشیەوە کەوتنە ناو نەگبەتو پەرێشانیەوە . وە (سەلمانازاری) ئاشووری بە سوپایەکی زۆرەوە هێرشی برد بۆ سەر بەشی بەنیئیسرائیلو ولاتەکەی وێرانکردنو گەلێ پیاوی بە دیل بردن بۆ ولاتی موصل ، وە تەنیا ولاتی یەهودا بە ساغی مایەوە . وە حوکمی یەهود کەوتە دەستی (یراقیم) ناو ، وە لەگەڵ بەختەنەصری بابلیدا کەوتە جەنگەوەو بە دیل کەوتە دەستی بەختەنەصر ، پاش ماوەیێ لە دیل رزگار بو هاتەوە بۆ خاکی یەهوداو دووبارە لەگەڵ بەختەنەصرا کەوتەوە جەنگ . ئەمجارە بەختەنەصر هات بە جارێ ولاتی یەهوداو (بیت المقدس)و قودس هەمووی وێران کرد ، وە بەنیئیسرائیل بە دیلی کەوتە دەستی بەختەنەصر ، وە ئەم رووداوە لە مێژووی پێنجصەدو هەشتاو حەوتی میلادی عیسادا بو .

جا پاش ماوەیێ لەم تەئریخە (کۆرش) گەورەی فارس ولاتی بابلی داگیر کردو ئیسرائیل لە دیل رزگار بوونو گەڕانەوە بۆ فەلەستین لە تەئریخی پێنجصەدو سیو شەشی پێش میلادی عیسادا بوو ـ د ـ .

لەم تەئریخەوە بەنی ئیسرائیل ژیانەوە بەلام لە ژێر ئیدارەی فارسیدا ، هەروا دەوامیان کرد هەتا ئەسکەندەری مەقدوونی لە سالی

سێیەمدو بیستی پێش میلادا فەلەستینی داگیرت بەڵام یاسای وڵاتی هێشتەوە بە نیمچە ئازادی وەکو خۆی .

وە لە ساڵی سێیەمدی پێش میلادا (سلوکیس تیکاتور سوریائی) وڵاتی ئیسرائیلی داگیر کرد ، وە لە ساڵی صەدو سی‌و پێنج پاش میلاد (ئەدریان) پاشای رۆمان بە سوپایەکی گەورەوە هات بۆ سەر یەهوودو قودس‌و (بیت المقدس)ی وێران کردو زۆری خەڵکەکەی کوشت‌و زۆری بە دیل گرتن .

پاش ئەم رووداوە یەهوود بڵاوبوونەوە بە جیهاناو هێزو حوکوومەتیان نەما ، جا ئیتر مەبەست لە جاری یەکەم لە ئایەتەکەدا واقیعەی سەڵمانازاری ئاشووری بووبێ یا واقیعەی بەختەنەصر ، وە لە جاری دووهەمدا واقیعەی بەختەنەصر بووبێ ، یاخود هێرشی (ئەدریان) ئەم دوو رووداوە گەورە بەسەر بەنی‌ئیسرائیلدا! هات‌و خودایش هەڕەشەیان لێ ئەکا ئەڵێ : ئەگەر جارێکی تر بگەڕێنەوە بۆ سەر شەڕو خراپەکاری لە جیهانا منیش ئەگەڕێمەوە بۆ سەر وێرانکردنی وڵاتەکەتان ، وە لە کاتی نازلبوونی ئەو ئایەتەوە هەتا مێژووی تۆصەدو چل‌و هەشتی میلادی یەهوودیەکان بڵاوەیان کردبو لە جیهانا ، بەڵام لە کاتی شەڕی جیهانی یەکەمەوە مێژووی هەزارو تۆصەدو چوارده وەعدەیان لە (بلفور) وەرگرت کە لە پاش تەواوبوونی جەنگی جیهانی لە عەرزی فەلەستینا حوکوومەتیان بۆ دامەزرێنێ ، وە فیعلەن لە پاش ئەو جەنگە وە لە مێژووی ناوبراوا حوکوومەتی بۆ دامەزراندنو وڵاتە گەورەکان دانیان نا بەو حوکوومەتەدا ، وە لەو رۆژەوە تا ئێستە کە مێژووی هەزارو تۆصەدو حەفتاو هەشتە موسوڵمانانی وڵاتی فەلەستین پەرێشانن‌و زۆربەیان کۆڕان‌و گەلێکیان بڵاوەیان کرد بە جیهانا ، وە ئەو فیتنەی یەهوودە دەوام ئەکا لە وڵاتی رۆژهەڵاتی

ناودێراستا . وە ئەو تەرتە کە خودا فەرموویەتی (وان عدتم) هاتەجێو ئێمەیش چاوەڕێی جەزاکە ئەکەین کە فەرموویەتی (عدنا) . جا بزانین کەی دێتە جێگە !

وە لە لایەکی تریشەوە پێغەمەر ـدـ خەبەری داوە کە بـە حەتمی ئەبێ لە پێش هاتنی قیامەتا موسوڵمانان جەنگ بکەن لەگەڵ یەهوودا ، وە ئەبێ یەهوود بشکێنێو لەناو بچن ئەمەیش هەروا لە عیلمی خودادا کە لە چ رۆژێکدا ئەبێ .

وە ئەگـەر پرسـیار بکەن چۆن ئـەم سەرکەوتنی یەهووده رێك ئەکەوێ لەگەڵ ئایەتی ئیستیمراری داماوی‌و زەلیلی بۆ قەومی‌یەهوودا ؟ وە ئیستە ئەوان ئەوەندە بەهێزو خاوەن چەك‌و دەستەڵاتن ؟

وەڵامەکەی ئەوەیە خودا فەرموویەتی : (الا بحبل من الله وحبل من الناس) وە ئەم موستەثنایە مەبەس لە یەکەمیان ماوەیێ بوە کە لـە ژێر ئەمانو ریعایەتی ئیسلامدا بوون‌و سەرانەیان داوەو تەماشای مافیان کراوە وەکو مەعلوومە لای ئەوانە کە ئاگایان لە مێژووی ئیسلامە .

وە مەبـەس لـە موسـتەثنای دووهەمیان یارمـەتی‌و موسـاعەدەی ئادەمیزادی کافرەکـانە وەکو ئیستە کـە وان لـە چاودێری ئەمـەریکاو بەریطانیادا وە ئەگەر ئەوان وازیان لێ بێنن یەهوود سازێ دەوام ناکەن .

★ ★ ★

★ (وجَعَلْنا جَهَنَّمَ لِلكافِرِينَ حَصِيراً) (٨) ★

ئەم جۆرە سزادانە کە باسمان کرد بۆ دنیایەو بۆ رۆژی قیامەتیش دۆزەخمان کردوە بـە ئـوورایێو بـە دیوارێ کـە هەموو کەس لەوان دائەگرێو کەس ناتوانێ لەو شووراو دیوارە بڕواتە دەرەوە .

وە دەرئەکەوێ لـە کۆتایی هێنانی ئەم باسەوە بەم ئایەتە کـە ئەم رووداوانی سزای گەلی یەهوودە زۆر نزیکە لە داهاتنی قیامەتەوە ، هەروا ئەو فەرموودەیش کە حەزرەت ـدـ فەرموویەتی : (لا تقوم الساعة حتی تقاتلوا الیهود) ئەویش هەر ئیشارەتە بە نزیکی لە قیامەتەوە ، وە فیعلەن ئەو عەلامەتانە کە دانراون بۆ هاتنی رۆژی قیامەت گەلێکیان لەم چەرخی ئێمەدا هاتوونەتە جێ .

★ (إنَّ هذا القُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أقْوَمُ) ★

بزانن بە راستی ئەم قورئانە کە رەوانەکراوە بۆ پێغەمبەری ئاخرزەمان هۆشیاران شارەزا ئەکا بۆ یاساو نیظامێ کە راستترینی هەمو یاسایەکە ، وە یا راستترە لە هەموو یاسایەك کە ئادەمیزاد خۆیان دایبنێن بۆ خۆیان .

یەکەم : بانگتان ئەکا بۆ باوەڕکردن بە پەروەردگارێکی تاکی پاکی خاوەن صیفاتێ کە پاك و خاوێنە لە صیفاتی نوقسان .

دووهەم : بۆ ئەوە کە هەمیشە ئاماده بن بۆ بەجێهێنانی ئەحکامی دین بە نەوعێ کە نیشانەی دینداری و ئیسلامیەت لە وجوودی ئینسانا دیار بێ .

سێیەم : بۆ فەرمانبەرداری پێغەمبەری خودا لە هەموو ئەمرو نەهی و سەلب و ئیجابێکدا .

چوارەم : بۆ فەرمانبەرداری خاوەن فەرمانەکانی عالەمی ئیسلامیەت .

پێنجەم : بۆ خوێندەواری و پیشەکاری و کارکردن و ئاوەدان کردنەوەی ولآت بـە هەموو جۆرێك لە دەستەلآتا بێ ، وەها کـە دارایی و ژیواری موناسب دەست بکەوێ ، وە بۆ بەرگری لە دوژمنانی ولآت بە جۆرێ کە لەبەر دەستی دوژمنانی دینا کزو داماو نەکەون .

شەشەم : بۆ دادگەری لە ئەحکاما بۆ ئەوە کە حەقی هیچ خاوەن حەقێ نەفەوتێو کەرامەتی هیچ ئینسانێ زایە نەبێ •

حەوتەم : بۆ چاودێری سیلەی رەحمو تەماشای خزمو خوێش بە تایبەتی بە گوێرەی توانا •

هەشتەم : بۆ دڵسۆزی‌کردن بۆ هەموو ئینسانێک لە حودوودو سنووری یاسای دینا هەتا کۆمەڵێکی رێکو پێکو پاك دروست ببێ •

نۆهەم : بۆ یەکدڵیو یەك نیشانەیی بە جۆرێ بە گوێرەی توانا ئاژاردو ئاشووب لە ولاتا نەمێنێ •

دەهەم : بۆ راوێژکردن لە هەر کارێکدا کە خاوەن نرخ بێ هەر لە دانانی سەرۆکی هەموو موسوڵمانانەوە هەتا سەرۆکی هەر دائیرەیێ بۆ ئەوە هەر کەسێ هەر کارێ درایە دەستی باش بەجێی بێنێ • وە کتێبێ بەم جۆرە بێ بە راستی چرای دڵو دەروونی ئینسانەو مایەی رزگاری هەردو جیهانە •

★ (ویُبَشِّرُ المُؤْمِنِینَ الَّذِینَ یَعْمَلُونَ الصَّالِحاتِ أنَّ لَهُمْ أجْراً کَبِیراً) (۹) ★

وە لە جەزای کردەودا ئەم قورئانە موژدە ئەدا بەو موسوڵمانانە کە ئاثاری باشیان لێ پەیدا ئەبێو کردەوەی چاك ئەکەن بەوە کە لە لای خوداوە پاداشو پایەو مایەیەکی گەورەیان هەیە لە پاشەڕۆژا •

★ (وأنَّ الَّذِینَ لا یُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ أعْتَدْنا لَهُمْ عذاباً ألِیماً) (۱۰) ★

وە ئەو کەسانەیش کە ئیمانیان نیەو باوەڕ بە رۆژی قیامەت ناکەن

بۆمان ئامادە کردوون سزاو تۆڵەیەکی بە ئێشو ئازار • جا ئەو کەسانە کە هۆشیارن با تێکۆشن لە بیرو باوەڕی باشو کردەوەی جوانا بۆ ئەوە کە لە رۆژی قیامەتا سەربەرزو سەرفەراز بن •

★ (ویَدْعُ الاِنْسانُ بِالشَّرِّ دُعاءَهُ بِالخَیْرِ وکانَ الاِنْسانُ عَجُولاً) (۱۱) ★

ئادەمیزاد ئەوەندە خۆنەگرو بێئارامە دۆعای شەڕ لە خۆیو لە کەسو کاریو ئەولادی ئەکا لە کاتی نەهاتیدا وەکو چۆن دۆعا ئەکا بۆ فەڕو پیرۆزی ، بە راستی ئادەمیزاد بە تاڵووکەو بێ ئارامە ، وە ئەگەر ئارام بوایە خۆی ئەگرت هەتا لەو تەنگو چەڵەمە رزگار ئەبو ؛ چونکی جیهان گوشادو پانەو گەلێ رووداوی جیاوازی تێدا دێتە جێ •

★ (وجَعَلْنا اللَّیْلَ والنَّهارَ آیَتَیْنِ) ★

وە ئێمە وەکو شوێنەوارمان داناوە بۆ ئارامگرتنی گیانلەبەران وەها شەوو رۆژیشمان کردوە بە دوو نیشانە لە سەر وجوودی خۆمان ؛ وە بە کات بۆ ئەوە ژیواری خۆیان بەجی بێنن ؛ وە ئاسایشیش بکەن •

★ (فَمَحَوْنا آیَةَ اللَّیْلِ وجَعَلْنا آیَةَ النَّهارِ مُبْصِرَةً) ★

وە بۆ پێکهاتنی ئەم ئەنجامانە هاتین نیشانەی یەکەم لە نیشانەکانی دەستەلاتی خۆمانم تاریك‌و بێشەوق کرد ، وە نیشانەی دووهەمیانم بە پرتەوی عالەمگیری رۆژ رووناك کردەوەو کردم بە شتێکی بینەر •

★ (لِتَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّکُمْ ولِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِینَ والحِسابَ) ★

وە بۆ ئەوە کە لە مادەی پرتەودار رۆژیو ژیواری خۆتان لە

کەردەمی خوداوەند دەردەست بکەنو لە ماوەی بێشەوقەکەیاندا ئاسایش بکەنو ئارام بگرنو بە جیاوازی ئەم نیشانەی دووهەمە لە نیشانەی یەکەم دوو ماوەی شەوو رۆژتان بۆ تەواو بێ ، وە کاتی حەفتەو مانگو ساڵ پێك بێن . وە ئێوەیش بە راگرتنی ئەمانە ژمارەی ساڵەکانو مانگەکان بزانن و . لە حسێبی ماوەی کارو کاسبیو کرێکاریو خوێندەواریو ماوەی کشتو کاڵو چۆداریو قەرزو مامەڵەی خۆتان بە راستی بزانن و خۆتان لە زیان دوور بکەنەوە •

★ (وکُلَّ شَیْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِیلاً) (۱۲) ★

وە هەر شتێ پێویستتان پێی بێ لە ئەحوالی دینیو دنیایی تەفصیلم داوە بۆتانو بۆم روون کردوونەتەوە •

★ (وکُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ) ★

وە هەر یەکێ لە ئادەمیزادی هۆشیار کردەوەی چاکەو خراپەی خۆیان بەستوە بە زانستو خواستو تەوانایی خۆیەوەو لەسەر ئەو هاتوچۆی خۆیە ئەو کردەوانەمان بۆ بەجێ هێناوەو دامان ناوە لەگەردنی خۆیا •

★ (ونُخْرِجُ لَهُ یَوْمَ القِیامَةِ کِتاباً یَلْقاهُ مَنْشُوراً) (۱۳) ★

وە لە رۆژی قیامەتا لە کاتی حسێبکردنی کردەوەدا کتێبێکی تایبەتی کە پڕکراوەتەوە بەو کردەوانە بۆی دەرئەکەین لە لایەنی فریشتە دەفتەرداڕەکانەوەو هەر کەسێ ئەگا بەو کتێبی خۆیە بە بڵاوی و بە تەواوی . بە بێ ئەوە کەمتر کردەوەیێو کەمتر وتارێو کەمتر بیرو باوەڕێ وون بکا •

بزانن ! ناوبردنی کردەوەو بیرو باوەڕی کەسبکراو بە (طائر) کە لە زماندا پەلەوەرە لەسەر ئەو ئەساسەیە ئەم بیرو باوەڕو کردەوانە هەموو وان لە عیلمی خوداداو لە عالەمی غەیبداو هەر خودا زانیویەتیو ئەزانێ کە ئادەمیزاد زانستو خواستو تەوانایی خۆی بۆچی صەرف ئەکاو چی ئەوێ هەتا خودا بۆی دروست بکا ، جا لەبەر ئەمە هەموو ئەم رووداوانە وەکو پەلەوەرێکن کە لە ئاسمانەوە دابارن بەسەر ئینسانا •

وە بازێ ئەڵێن : لەسەر ئەو ئەساسەیە عەرەب وەختی خۆی کاتێ کە ئەڕۆیشتن بۆ کارێ (تفاؤل)و (تشاؤم)یان ئەکرد بە پەلەوەرێ کە لەو کاتەدا هەڵئەفڕی وە یا دەنگێکی لێ پەیدا ئەبوو ، جا بەم بۆنەوە ناوی کردەوەکان چاك و خراپ ، بە طائیر براوە بە عەلاقەی موجاوەرە بە شێوەی مەجاز •

وە سیڕیئەوە کە ئەو کردەوانەی بە وێنەی گەردنبەند (ملەوانە) داناوە ئەمەیە : هەر هۆشیارێ هەر بیرێو هەر کارێ چاك یا خراپ بکا لەسەر موناسەبەی ئەوە رووناکیەك یا تۆزو تاریکی لە دڵیا پەیدا ئەبێو نیشانەی ئەوانەیش لە سیمای ناوچاوانیا دەرئەکەوێ بۆ ئەوانە کە خاوەن فەراسەتی ساغن ، وە ئەو شتانە وەکو لازمی ماهیەتو شەخسی کابرایان لێ دێ کە جیا نابنەوە لێی وەکو گەردنبەندێکی ئەستوور کە بە زۆری دەستی تەوانا نەبێ لە گەردنی ئینسانەکە نایێتەوە ، وە ئەو شێوەو ئاثارە لە دنیادا باش دەرناکەون بەڵام لە قیامەتا وەکو خەتی نووسراو لەسەر نامە دەرئەکەونو ئەخوێنرێنەوە •

★ (إقْرَأ كِتابَكَ كَفى بِنَفْسِكَ اليَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيباً) (١٤) ★

وە ئەڵێین بەو کەسە کە ئەو نامەی رەفتارەی بۆ دەرئەکەین : ئەو

دەفتەری تایبەتی خۆتە بخوێنەرەوەو لە وەزعی خۆت حاڵی ببە ، وە نەفسی خۆت بەسە بۆ تۆ بە موحاسیب کە حسێبی ڕەفتارت لەگەڵا بکا .

★ (مَنِ اهْتَدى فَإِنَّما يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ، ومَنْ ضَلَّ فَإِنَّما يَضِلُّ عَلَيْها ولا تَزِرُ وازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرى ، وما كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسولاً) (١٥) ★

جا مادام هەرکەسێ کردەوەو بیرو باوەڕی خۆی لە گەردنی خۆیدا بێ دەرئەکەوێ ، هەرکەسێ موهتەدی بێو شارەزای ڕێگەی ڕاست بێو سلووکی باش بێ ئەوە بۆ سوودی نەفسی خۆی ئەبێ ، وە هەر کەسێکیش گومڕا بێ ئەوە هەر لەسەر زیانی خۆی گومڕا ئەبێ . وە هیچ کەسێکی بارهەڵگر باری تاوانی کەس هەڵناگرێ ، هەرکەس وا لە ژێر باری خۆیا ، وە هەر چاکەو خراپەیێ کە ئادەمی هۆشیار کردبێتی جەزای بە چاکەو خراپە ئەدرێتەوە بە موناسەبەی بیرو باوەڕو کردەوەی ئەو کەسە ، وە قەت کەسمان سزا نەداوەو کەس سزا نادەین لەسەر کردەوەو بیرو باوەڕی هەتا پێغەمەرێ ئەبێرینو باسی چاکەو خراپەیان بۆ ئەکا .

★ (وإِذا أَرَدْنا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنا مُتْرَفِيها فَفَسَقُوا فِيها فَحَقَّ عَلَيْها القَوْلُ فَدَمَّرْناها تَدْمِيراً) (١٦) ★

وە کاتێ ویستمان ئاوەدانیەك وێران بکەین فەرمان ئەدەین بە پیاوە گەورە خاوەن ڕابواردنەکانیان بە ئیطاعەتکردنو ملکەچی بۆ نومایندەکانی دین . وە ئەوانیش دەست ئەکەن بە لادان لە یاسای دین لە ولاتاو لە ئاوەدانیدا ، جا وتاری ئەمر بە سزا لە لایەنی ئێمەوە دێتە سەریانو شیاوی سزادان ئەبن ، جا ئەو ئاوەدانیە وێران ئەکەینو خەڵکەکەیش لەناو ئەبەین ، یاخود وێڵی ولاتانیان ئەکەین .

بزانن ! لـه تەفسیری ئەم ئایەتەوە دەرکەوت کـه مەعنای (امرنا مترفیها) ئەمەیە کە خودا ئەمریان پێ ئەکا بـه ئیطاعەی خودا لـه بیرو باوەڕی پاکـو کردەوەی چاك ، وەکو ئەڵێیت : (امرت الخادم فعصاني) واتە : ئەمرم کرد بەو خزمەتکارە کارم بۆ بکا کەچی ئەو نافەرمانی کردم ، ئیتر مەعنای ئەوە نیە کە ئەمرم کرد بە خاوەن دەستەکان فیسقو فوجوور بکەن . چونکی خودای تەعالا ئەمر ناکا بە تاوانو کردەوەی ناهەموار هەروا بەوانەیش رازی نیە •

★ (وکَمْ أهْلَکْنَا مِنَ القُرونِ مِنْ بَعْدِ نوحٍ ! وکَفَی بِرَبِّکَ بِذُنُوبِ عبادِهِ خَبِیراً بَصِیراً) (١٧) ★

وە زۆرمان فەوتاندو بەرباد کرد لە ئەهلی قەرنەکان لە پاش حەزرەتی نوح ـدـ لەسـەر ئەساسی نافەرمانیو لادانیان لـه ئیطاعەی رەهبەرانی ئیسـه . وە خـودای تەعـالا بەسـه بۆ ئاگاداریو بینەری بۆ گوناحی عەبدەکانی خۆی •

★ (مَنْ کانَ یُرِیدُ العاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِیها ما نَشَاءُ لِمَنْ نُرِیدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ یَصْلاها مَذْمُوماً مَدْحُوراً) (١٨) ★

هەرکەسێ لـه دنیادا خواستی لەسـەر رابواردنی دنیایەو بەس وە مەبەستی لەسەر خودا پەرستیو دینداری نیـه ئـەوە بۆی بـەجێ دێنین ئەوەی کە خواستمان هەیە پێی بدەین ، ئەویش بۆ سەر هەموو کەس نیە بەڵکو بۆ ئەوانەیە کە ئەمانەوێ مالّی دنیای پێ بدەین ، ئەگەرنا زۆر کەس هەن لـه دنیاخواهەکان کە نائومێدن لـه هەموو حوقووقێو لـه هەموو خێراتێو لە پاش هاتنی قیامەت دۆزەخی بۆ ئامادە ئەکەین ئەڕواتە ناوەوە بە لۆمەکراوی لە لایێو بە دوورخراوەیی لە ڕەحمەتو میهرەبانی خودا لە لایێ تر‌ەوە •

★ (ومَنْ أرادَ الآخِرَةَ وسَعى لَهَا سَعْيَهَا وهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولئِكَ كانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُوراً) (١٩) ★

وە هەر کەسێ خواستی لە کردەوەی خۆیا دەسکەوتی پاداشی چاك بێ لە رۆژی قیامەتاو تێکۆشێ لە بەجێهێنانی ئەو کارەدا بە تێکۆشینێ بەسوود بێ بۆ پاشەڕۆژ ، وەلحاڵ خاوەن کردەوەکە خاوەن ئیمان بێ بە شێوەیەکی مەقبووڵ ، ئەوە ئەو کەسانە تێکۆشانەکەیان لە لایەنی خوداوە لێ قەبووڵ ئەکرێ •

کە وابێ هەرکەسێ کردەوەیێ بکا بە بێ خواستی پاداشی قیامەت وە کۆششەکەیش وا نەبێ کە خێری لێ پەیدا ببێ وەکو (تقرّب) بە کردەوەی ناشەرعی ، وە یاخود لەگەڵ ئیمانا نەبێ ئەوە کارەکانی پووچ و بێ سوود دەرئەچن •

★ (كُلاًّ نُمِدُّ هؤُلاءِ وهؤُلاءِ مِنْ عَطاءِ رَبِّكَ وما كانَ عَطاءُ رَبِّكَ مَحْظوراً) (٢٠) ★

هەر کام لەو دوو تاقمە ئادەمیزادە یا لەم دوو تاقمە موکەلەفانە بەشیان ئەدەین لە بەخششو کەرەمی پەروەردگاری خۆتو کەرەمی خوداو دەسندەی ئەو مەممنوع نەکراوەو لە کەس قەدەغە نەکراوە • واتە خودا پەروەردگارەو بە نیسبەتی پەروەردگاری ئەوەوە فەرقی کافرو موسوڵمانی پاکو موسوڵمانی تاوانبار نیەو گەلێ جار دارایی ئەرزێنێ بەسەر کافرێکی بەدڕەوشتا بە ئەندازەیێ حسێب ناکرێ ، وە لە کۆڵانەکاندا گەلێ موسوڵمان لە داماویدا ئەمرنو ، گەلێ کات موسوڵمانێکی باش صەد قاتی کافرەکان دارایی بێ ئەدا •

وەلحاصڵ هۆی ئەمانە دوو شتە :

یەکەم : ئەسبابی عادەتیە وەکو عەقڵو سەلیقەو تێکۆشین لە تیجارەتو مامەڵەو کشتوکاڵو چۆداریو غەیری ئەمانە لە ئەسبابی ژیوار ، وە ئەم جۆرە ئەسبابە تا ئەندازەیێ وان لە ئیختیاری ئینساندا .

دووهەم : ئەسبابی پەنامەکیە وەکو خواستی خوا بێ لەسەر یاسای زانستو حیکمەتی خۆی ئەمە کەس نایزانێو زانستی ئێمە بەمەدا ناگا .

بەهەر حاڵ ئێمە لەسەرمانە بڕۆین بە رێدا ئیتر کێ ئەگا بە مەنزڵو کێ لە جێدا بەجێ ئەمێنێ وا لە لای خودادا .

★ (اُنْظُرْ کَیْفَ فَضَّلْنا بَعْضَهُمْ عَلی بَعْضٍ وَلَلآخِرَةُ أَکْبَرُ دَرَجاتٍ وَأَکْبَرُ تَفْضِیلاً) (٢١) ★

جا بڕوانەو وردبەرەوەو بیر بکەرەوە لە کاری ئێمەدا چلۆن بازێ کەسمان بەرز کردوەتەوە بەسەر بازێکدا لە رۆزیو ژیوارو شانو پایەو ئیعتیباری دنیادا بەسەر بازێ کەسی تردا کە ئەمانە هەموو وان لەبەر چاوی ئێوەداو گومانیان تێدا نیە ، وە بە راستی رۆژی قیامەت گەورەترو ماوەدارترە لە هۆی پلەپلەی بەرزیەوە وە گەورەترە لە هۆی ئیعتیبارو حورمەتو شانو پایەوە لە لای خودای تەعالا .

★ (لا تَجْعَلْ مَعَ اللهِ إلهاً آخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْموماً مَخْذُولاً) (٢٢) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست ، وە یا ئەی ئادەمیزادی هۆشیار مادام بە دەلیلی نەقڵیو عەقڵی حاڵی بووی کە پەروەردگاری عالەم تاقە کەسێکەو هەر ئەو (واجب الوجود)ەو هەر ئەو بۆ عیبادەت ئەشێ . واتە هەر

ئەو شیاوە بۆ ئەوە بەندەیی بۆ بکرێ ئیتر بە هەموو نەوعێ ئەو بناسەو لەگەڵ ئەودا خوایەکی تر بۆ خۆت قەرار مەدە هەتا لە هەموو ئەسبابێکی راوەستانی کەرامەتو شەرافەت دوور بکەویتەوە جا بۆ خۆت گردەنوشین دانیشی بە لۆمەکراوی و یارمەتی نەدراوی و نەتەویسی لـە لایەنی هەموو کەسێکەوە لەوانە خاوەن پایـەن وەکو خوداو فریشتەی خوداو زانایانی راستەقینە لە جیهانا •

★ (وقَضى رَبُّكَ ألاَّ تَعْبُدوا إلاَّ إيَّاهُ وبِالْوالِدَيْنِ إحْساناً) ★

وە خودای تەعالا فەرمانی داوە بە فریشتەکانی ئاسماناو هۆشیارانی جیهانا کە عیبادەتو طاعەت مەکەن بۆ ئەو پەروەردگارە تەنیا نەبێ • وە فەرمانی داوە کە کردەوەی چاکە بکەن لەگەڵ باوکو دایکتانا بە هەموو جۆرێ •

★ (إمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْـدَكَ الْكِبَرَ أحَدُهُمـا أوْ كِلاهُمَا فَلا تَقُلْ لَهُمَا اُفٍّ ولاَ تَنْهَرْهُما وقُلْ لَهُما قَوْلاً كَرِيماً (٢٣) واخْفِضْ لَهُما جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُما كَما رَبَّيانِي صَغِيراً) (٢٤) ★

جا کاتێ کە باوکو دایکتان یەکێکیان یا هەردووکیان گەیشتن بـە تەمەنی پیری و ناتەوانایی قەت بەرابەر بەوان واتەی دڵگیری بەکار مەهێنن هەرچەن بە کەمتر پایەو مایە بێ ، وەکو : ئۆف لە دەستی باوکم ، ئۆف لە دەستی دایکم •• وە قەت بەرابەر بە دڵخوازێکی مەشرووعی ئـەوان مەنعکردن دەرمەبڕنو زەجریان مەکەن ، داوای ئاو ، یا نان ، یا بەرگ ، یا نوێن ، یا خواردەمەنی ، یا میوە ، یا خەرجی ، یا دیداری دۆست ، یا دیاری بۆ خزم ••• هەرکام لەمانەیان داوا کرد بـە گوێرەی توانا بۆیان

جێبەجێ بکەن ، کە وابو مەبەس لە ئۆف‌نەکردن مەنعی دەربڕینی زویریە لەوان بە کەم یا بە زۆر ، وە مەبەس لە (مەنعی‌ضرر) مەنعی دەربڕینی خیلاف‌و سەرپیچییە لـە قسەو فەرمانیان یا بـە درۆخستنەوەیان • وە هەر کاتێ قسەتان لەگەڵدا کردن لە جێگەو رێگەدا قسەی خاوەن کەرامەت‌و خاوەن حورمەتیان لەگەڵدا بەکار بێنن •

وە باڵی کزی‌و خۆبەکەمگرتن دا بنەوێنە بۆ باوکۆ دایکت لەبـەر دەربڕینی میهرەبانی لەگەڵیاناو دۆعایان بۆ بکەو لە خودا بپارێرەوە بۆیان‌و بڵێ : خودایە ! پەروەردگارا ! رەحم‌و میهرەبانی بەجێبێنە لەگەڵ باوکۆ دایکمدا لە پاداشی چاکەی ئەوان لەگەڵ منداً ، وەکو ئەوان بە میهرەبانی خۆت وات پێکردن کە منیان بـە بچووکی‌و ناتەوانی پەروەردە کرد لـە حاڵێکدا خۆمم نەئەناسی •

وە لەم ئایەتەدا تەشبیهی کزی کراوە بە پەلەوەرێکی سەرمابردوو ، وە یا گـەرما لێدراو ، وە یا پەلەوەرێکی جووجەڵە لەژێراکەوتوو ، وە ئیضافەی (جناح)ی بۆ کراوە تا ببێ بە قەرینەی ئەم تەصەڕوفە کە بـە یاسای (استعارەی مکنیة) بەجێ هاتوە • وە جوملەی (واخفض لهما) کراوە بە تەرشیح‌و جوانکردنی ئەم ئیستیعارەیە •

★ (ربُّكُمْ أعْلَمُ بِما نُفُوسِكُمْ إنْ تَكونُوا صالِحينَ فَإنَّهُ كانَ لِلأوَّابِينَ غَفُوراً) (٢٥) ★

ئێمە فەرمانمان پێدان لەم ئایەتە پێشووانەدا بە ئیخلاصی عیبادەت بۆ خوداو بە ئیحسان‌و چاکەکردن لەگەڵ باوکۆ دایکەکانتانا ، جا کاتێ بە ظاهیر ئەم فەرمانانەتان بەجێ هێنا ئەوە بزانن خودا زاناترە لە هەموو کەس بەوە وا لە دڵتانا ئەگەر ئێوە بۆ خودا صوڵحاوو دڵخاوێن بن لـە

بەجێهێنانی ئەو فەرمانانەدا ئەو کاتە ئێوە ئەبن بـــەو بەندە پاکانە کە گەڕاونەتەوە بۆ لای خودا وە خودایش تاوانبەخشە بۆ ئەوانە ، وە ئەگەر هەروا بە دیمەن فەرمانەکان بکەن یا هەر موبالات نەکەن ئەویش هەر لە لای خودای زانا دیارەو پێی ئەزانێ .

بزانن ! لە ئایەتی (وقضی ربك الا تعبدوا .. تاد)دا فەرمانی دا بە بەندەیی بۆ خودا وە پاش ئەوە چاکەکردن لەگەڵ باوکۆ دایکدا لە بـــەر ئەوە کە پەروەردگار بۆ ئادەمیزاد خودای تەعالایەو لە پاش خودا هۆی بەخێوکردنو پێگەیاندنی ئەو بریتیە لە باوکۆ دایکی ئەو .

وە لە لایەکی تردوە سوپاسی هەر ئینسانێ بۆ کەسێ کە نیعمەتی پێدابێ زۆر جوانەو بەرانبەری چاکە بە چاکەیە ، وە یەکە خاوەن نیعمەت لەسەر ئینسان خودایە کە نیعمەتی وجوودو عـەقڵو زانستو خواستو تەوانایی‌و دارایی پێداوە ، وە بێ گومان ئـــەم نیعمەتە گەورانە داوای بەندەیی ئەکەن لە ئینسان بۆ ئەوە ببێ بە سوپاس بۆی ، وە لـــە پاش خودای تەعالا کەس نیە بە قەی باوکۆ دایـك کە نیعمەتی ببێ لەســەر ئینسان . وە لە سوپاسی ئەم جۆرە خزمەتکردنەدا خودا بڕیاری داوە کە چاکە بکا لەگەڵیانا .

جا ئەگەر یەکێ پرسیار بکا بڵێت باوکۆ دایکی ئینسان مەبەسیان لە ڕێکەوتنو نوستنو رابواردنیان وەرگرتنی لەزەتی خۆیان بوە ئیتر ئەبێ حوقووقیان لەسەر منداڵەکەیان چی بێ ؟

ئەوە وەڵامی وەهایە : کە بڕیاری ئەوە نادەین باوکۆ دایك هـــەر مەبەسیان رابواردنو لەزەتوەرگرتن بووبێ ، بەڵکو لەگەڵ ئەو لەزەتەدا مەبەسیان پەیدابوونی منداڵێکە کە خزمەتی دین‌و دنیـای خـۆی‌و باقی

ئادەمیزاد بکا ، وە زیاد لەمە لە رۆژێکەوە کە ئەو منداڵە پەیدا ئەبێ و گیانی ئەکرێ بە بەرا بارە بە سەر دایکەکەیەوە هەتا کاتێ لەگەڵ ئێش و ئازاری ئەوا دێتە دەرەوە بۆ دنیا ، وە لەو ساتەوە هەتا بە تەواوی خۆی ژیواری خۆی پەیدا ئەکا بە هەموو جۆرێ باوکو دایکی وان لە مەینەتی پێگەیاندنیا وە لە هەموو سزایەکی ئەودا بەشی گەورە بۆ ئەوانە . ئایا ئەم جۆرە خزمەتە ئەوان کردوویانە موقابەلە ناکرێ بە خزمەتێ ئەو منداڵە بیکا بە باوکو دایکەکەی ؟ لام وایە هەر ژیرێ بیرێ بکاتەوە لەم وەزعەدا باوەڕ ئەکا بەوە کە باوکو دایکی ئینسان بەس عیبادەتیان بۆ ناکرێ ئەگەرنا شیاوی هەموو خزمەتێکی ترن لە لایەنی منداڵەکانیانەوە .

ئامۆژگاریتان ئەکەم بە مایە
بۆ پایەی شەرەف هەتا هەتایە
رەوایە ئینسان بۆ بابەو دایە
گیانی شیرینی بدا بە زایە
خودا خالقە پەروەردگارە
ئەساسی بوونی هەرچی گیاندارە
پاش خودا ئەوەی بەسوودە بۆمان
هەر باوکو دایکە بە تووڵی زەمان
خۆ ئەدەنە بەر دانی هارو مار
خۆ ئەدەنە بەر دەردی رۆزگار
بە شەو نەخەوی ، بە رۆژ تەکو دەو
هەتا رۆڵەیان بگا بە پرتەو
ببێ بە شەخسی فامیدەی زانا
ببێ بە مەردی گوردی تەوانا

ببێ بە قیبلەی خزمەتی کۆمەڵ
بێ بە وەسیلەی پێشکەوتنی گەل
ببێ بە عاسا بۆ ڕێگەی باریك
ببێ بە چرا بۆ شەوی تاریك
ببێ بە ڕەهبەر بێتە پێشەوا
نان بدا بە گەل وەکو نانەوا
لە هەر ساتێکدا ڕۆڵە نەخۆشن
لە بیسی ئەوان ئەمان بێهۆشن
ئەوەی پێی بگەن لەسەر پیری پاك
ئەیکەن بە هیوای ژیوارێکی چاك
جا بێن بە ئینصاف بیر بکەنەوە
ئەم دەردو داخە لێك بدەنەوە
هەرگیز ماقوولە ڕۆڵەی بە کەماڵ
بۆ باوك و دایکی دا نەخا شاباڵ ؟
دەستیان نەگرێ لە کاتی زەحمەت
لە بۆیان نەمرێ بە هیوای ڕەحمەت
هەر خودا حەقەو خودایە راسە
هەر ئەوە بە حەق حەقیقەت ناسە
کە فەرمانی دا پاش سوجدە بۆ ئەو
لە بۆ (والدین) بین بە پڕتەو

خزمەتیان بکەن بە دڵو بە گیان
ئیکرامیان بگرن لە ماوەی ژیان
پاش مردنیشیان هەتا هەتایە
دۆعاو خێراتیان بکەن بە مایە

★ ★ ★

★ (وآتِ ذا القُرْبى حَقَّهُ والمِسْكِينَ وابْنَ السَّبِيلِ ولا تُبَذِّرْ تَبْذِيراً) (٢٦) ★

لەم ئایەتە پیرۆزانەدا لە ئایەتی (وقضى ربك) ئایەتی بیستو سێ تا سەر (ذلك مما اوحى اليك ربك) کە ئەکاتە حەفدە ئایەت بازێ لە زانا بەرزەکان دایان ناون بە ناونیشانی (الانسان الکامل) .

جا یەکەم ئایەت باسی ئایەتی ئینسانی کرد لەگەڵ خودای تەعالاداو لەگەڵ باوکو دایکا ... هەتا چەن ئایەتێ ، وە ئەم ئایەتەیش باسی حوقووقی خزمو خوێشو داماوان ئەکاو ئەفەرموێت : بدە بەو کەسانە کە خاوەن رشتەی خزمایەتین لەگەڵتانا وە بە میسکینەکانو ڕێبوارە داماوەکان حەقی خۆیانو ماڵو دارایی خۆت بە ناحەقو ناشەرعی خەرج مەکە .

★ (إنَّ المُبَذِّرِينَ كانُوا إخْوانَ الشَّياطِينِ وكانَ الشَّيْطانُ لِرَبِّهِ كَفُوراً) (٢٧) ★

بە راستی ئەو کەسانە کە ماڵی خۆیان بە ناشەرعی خەرج ئەکەن ئەوانە دۆستو برای شەیتانەکانن و بەرابەر بە خودای تەعالا کە دروستی کردوە کافرو دوژمنو ناسوپاس بوەو ناسوپاسە هەتا هەتایە ، وە هەر کەس لەگەڵ خودانەناسا بژی ئەویش ئەبێ بە خودا نەناس .

★ (وإمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلاً مَيْسُوراً) (٢٨) ★

وە مادام مالّت لە دەستا بو بە قەی حالّ ئەو حەقەیان پێ بدە ، وە ئەگەر جارێ لە جاران مالێکی وات بە دەستەوە نەبو وە لات دا لـە شتپێدانیان لە بەر ئەوە چاوەڕوانی نیعمەتو رەحمەتێکی لـە لایـەنی خوای خۆتەوە دەستت بکەوێ ئەوە قسەیان لەگەلاّ بکە بـە قسەیەکی ئاسانو عوزر بێنەرەوە بە عوزرێکی موناسبی باش کە لەسەر دڵیانا نەبێ بە بار •

وەلحاصڵ خودای تەعالا ئەفەرموێت : کاتێ رزگار بوویت لە خزمەتی باوکو دایک پێویستە خەریکی خزمەتی خـزمو خوێشان بی نزیکتر لـە نزیک . جا خزمەتی هەژارو داماوان جا خزمەتی ڕێبواران •

وە بۆ بەیانی ئەم ئایەتە لەسەر مەزهەبی ئیمـامی شافیعی (خ) کە مەصرەفی واجب هەر ئەوەیە خـەرج بکرێ بۆ (اصـول)و (فروع)و (اهل) واتە باوکو باپیرەو دایکو نەنکو کوڕو کوڕەزاو کچو کچەزاو ژنو خادیمەی ناو مالّ کە بە کرێ نەگیرابێ •

وە بۆ باقی خزمان هەر ئەوە واجبە کە ئینسان دڵیان ڕابگرێ بـە مالّ بێ یا بە قسەی خۆش یا بە هاتوچۆکردنو نامەناردن بۆ لایان لـە شینو شادیدا ، بەڵاّم هەژارو داماوانو ڕێبواران ئەوە زەکاتو کەفارەتو نەزریان ئەدرێتێ • کاتێ ئینسان ئەم حوقووقانەی لەسەر نەبو ئەوە واجب نیە لەسەری خەرجکردنی مالّ ، بەڵاّم سوننەتە ئینسان قەت دەستی لـە خێرو خێرات نەکێشێتەوەو بە قەی حالّ خێرۆمەند بێ بە حالّو بە مالّ • وە پاش ئەوانە خودا نەهی ئەکا لە (تبذیر) ئەم لەفظە لە زمـانی عەرەبا

ئیفسادی مالّو دارایيە بەوە کە لە غەیری رێگەی مەشرووعەوە صەرف بکرێ کـە وابێ هـەر مالّێ بۆ واجبات یابۆ (مسحبات) صەرف بکرێ ئـەوە تەبذیر نیـە ، بەلاّم هـەر مالّێ لـە حەراما لەناو بدرێ یا لـە شتی مەکرووها ئەوە تەبذیرە ، وە لە جوملەی تەبذیرە صەرفی مالّ بە ئەندازەی زیاد لە پێویست لە هەر موناسەبەیەکدا بێ •

هەروا هەر مالّێ بۆ فیزو دەمارو ناوو شۆرەتی بێ سوود صەرف بکرێ ئەوەیش بە تەبذیر ئەناسرێ ، وە ئەم نەوعە صەرفە لـە ئینسانی موسوڵمانی زاناو هۆشیارو خاوەن دینەوە دوورە •

وە بۆ خێرو خێراتیش خودا ئەندازەی ناوبەینی داناوە بۆ ئینسان وەکو فەرموویەتی :

★ (ولا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً الى عُنُقِكَ ولا تَبْسُطْها كُلَّ البَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلوماً مَحْسوراً) (٢٩) ★

ئەفەرموێت : دەستی خۆت بە رشتەی بەستنەوە مەبەرەوە بۆ لای گەردنت ؛ واتە ئەوەندە رژدی مەکە کە خۆت دوور بخەیتەوە لـە خێرو خێراتو بەجێهێنانی یاسای عادەتی وەکو یـەکێ زنجیر کرابێو دەسـتی بەسرابێ بە لای ملیەوەو جمووجوولّی پێ نەکرێ وە زۆر دەستیشت بلاّو مەکەرەوە بە جۆرێ کە زیاد لە ئەندازەی واجبو سوننەتی ئیسلامی بە نارِدوا مالّی خۆت خەرج بکەی هەتا مالّت بە دەستەوە نەمێنێ • جا دابنیشی بە کولّۆڵیو ناتەوانو ببی بە بار بەسەر خەڵکەوە ئەوجار لۆمەو سەرزەنشتت بۆ بێ لە هەموو ناسراوێکەوەو مەمنووع ببن لە هاتوچۆ ، واتە مەیدانی ئەملاو لات نەمێنێ •

★ (إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيراً بَصِيراً) (٣٠) ★

وە ئەگەر ئەم خەرجە زۆرە بۆ ئەوە نەکەی خەڵك دەوڵەمەند بکەی ئەوە بۆ تۆ ناکرێ ، وە ئەوە خاریجی یاسای حیکمەتی خودایە . بە راستی خودا رزقو رۆزی زۆر ئەکاو ئەبەخشێ بە هەر کەس بیەوێو خواستی لێ بێ وە کەم ئەکاتەوە بۆ هەر کەسێ خواستی لەسەر کەمکردنەوەی بێ ، بە راستی خودا ئاگاداری لە ئەحوالی بەندەکانی خۆی‌و وەزعی ئەوان ئەبینێ •

★ (ولا تَقْتُلوا أَوْلادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كانَ خِطْأً كَبِيراً) (٣١) ★

پاش ئەوە کە خودای تەعالا باسی ئەوەی کرد کە خۆی رزقو رۆزی زۆر ئەکا بۆ هەر کەسێ خواستی لەسەر بێو کەمو کوورِی ئەکا بۆ هەر کەس کە خواستی لەسەر بێ ••• فەرمووی : نەتەوەی خۆتان ، لە کورِو کچ ، لە هەرزانی‌و لە گرانیداو ، لە کاتی جەنگو نەهاتیدا مەکوژن لە ترسی گەدایی‌و بێ نەوایی ؛ چونکی رزقو رۆزی ئەوانە عائیدی ئێمەیەو ئێمە رۆزی ئەوانیش‌و ئێوەیش ئەدەین ، بە راستی کوشتنی ئەوانە تاوانێکی زۆر گەورەو ناهەمواوە ؛ چونکە لە لایەکەوە بەدگومانیە بە خودا کە هەر رۆزی بە دەستی ئەو نیە ، یاخود رۆزی کەم ئەدات ، وە لە لایەکەوە ئەم جۆرە تاوانە ئەبێ بە هۆی کەمبوونەوەی نادەمیزاد لە سەر عەرزا وە بە هۆی بلاوکردنەوەی دڵڕەشی‌و بەدبەختی لە جیهاندا ، وە لە لایەکەوە بڕینی ریشەی رەحمەت‌و میهرەبانیە لەگەڵ ئەولادا ؛ وە لە لایەکەوە ئازارگەیاندنە بە دڵی دایکە داماوە بەدبەختەکەی کە چەن مانگ

لە سکیا هەڵی گرتوە هەتا لێی بوەتەوەو دڵی زۆر بەسراوە پێیەوە ، وە لە لایەکەوە بەرانبەری کردنە لەگەڵ قەزای غەیبیدا ؛ چونکی ئەو تاوانبارە نازانێ کە پاش ئەو رۆژە دنیا چۆن ئەبێ ، وە زۆر جار وا ئەبێ زەمانی ئەو منداڵە زۆر ئارامو خۆشو هەرزانی ئەبێ ، هەر لە ئیستەوە ئەم تاوانباریە کاری ئینسانی دڵڕەشو بێ بەزەییو بەدبەختە .

★ (ولا تَقْرَبُوا الزِّنا إنَّهُ كانَ فاحِشَةً وساءَ سَبِيلاً) (٣٢) ★

پاش ئەوە کە خودا نەهی کرد لە کوشتنی ئەولادیان .. نەهی کرد لە زیناکردنیشیان ؛ چونکی زۆربەی ئینسانی داوێن پیس لەبەر ئەوە زینا ئەکا لە لایەکەوە ئارەزووی نەفسەکەی جێبەجێ بکا ، وە لە لایەکیشەوە منداڵی نەبێ بە بار بە سەریەوە ؛ چونکی ئەگەر ژنەکە خاوەن شوو بێ منداڵەکە ئەبێ بە منداڵی مێردی ژنەکە ، وە ئەگەر بێ شوو بێ ئەوە ئەو منداڵە ئەکوژرێ پاش لـە دایکبوون وە یا لـە پێش پەیدابوونیا زایـە ئەکرێ .

بە هەرحاڵ خودا ئەفەرموێت : نزیکی زینـا مەکەونەوە ، چونکی زیناکردن بناغەیە بۆ گەلێ خراپە :

یەکەم : ئەمە کە زیناکردن ئەبێ بە هۆی کوشتنی ئەو منداڵە یا لە ناو سکی دایکیا یا لە پاش داکەوتنی .

دووهەم : زیناکردن ئـەبێ بـە هۆی تێکەڵبوونی رشتەی نەتەوەو زەوەرزێ ، وە ئەو منداڵە کـە ئەبێ لە کابرای زیناکار ئەبێ بـە منداڵی کەسێکی تر .

سێیەم : ئەبێ بـە هۆی تێکدانی خانەدان ؛ چونکی ژن کە فێری زیناکردن بو بە یەکێکەوە ناوەستێو گەڵێ جار ئینسانێکی وەهای پێش‌چاو ئەکـەوێ کـە ئەکـەوێتە شـوێنیو ماڵی خاوەنە شەرعیەکەیو عائیلەکەی تێك ئەدا •

چوارەم : ئەو ژنە بە هۆی ئەم کارە ناشارەوە دڵی بێ عەلاقە ئەبێ لەگەڵ خاوەنەکەیاو دڵ نادا بـە یاساو ناموسو چاودێری دارایی لـەو ماڵەدا •

پێنجەم : زۆر جار مێردەکەی بەو خەیانەتە ئەزانێو کابرای زیناکەر ئەکوژێو فیتنە هەڵئەگیرسێ لە ناو دوو کۆمەڵ ئادەمیزاداو گەڵێ کوشتارو تاڵانو بەدڕەفتاری پەیدا ئەبێ •

شەشەم : هـەر ژنێ فێری ئـەو ڕەفتـارە بو ئیتر بـە مێردەکەی خۆی‌داناکەوێو هەمیشە بە شوێن کردەوەی ناشیرینا ئەگەڕێ •

حەوتەم : خۆشەویستیو پەیوەندی لـە نێوان ئەو ژنەو مێردەکەیا نامێنێ • ئەمانە هەموو خراپەی دیارین •

هەشتەم : ئەم کارە ناشارە لادانە لە سنووڕێ کە خودا بڕیاری داوەو لادانـە لـە یاسای شەریعەتی خـوداو کردنـەوەی دەرگـای بێ‌دینیو دبێ‌تەرك‌کردنە لە جیهانا •

نۆهـەم : هـەر پیاوێکی خاوەن ژن کاتێ ڕۆیشت زینـای کـردو ئارەزووی خۆی لـە حەراما تەواو کرد ژنی ئەو کابرایە شەیتان تەفرەی ئەداو لە داخی مێردەکەیا ئەویش ئەچێ دۆستێ بۆ خۆی ئەگرێو لە دوو لاوە خراپە پەرە ئەسێنێ •

دەهـەم : ئـەم کردەوە نابارە لـە لای طەبیعـەتی ئینسانی راسلاً ناموناسبو ناشیرینە تەنانەت حەیواناتیش غیرەتیان قەبوولّ ناکا بێگانە بێتە سەر مێچکەیانو ئەو کردەوە بە فاحیشەو ناشیرین ئەزانن •

جا لە بەر ئەم هەموو ئەنجامە نابارانە خودا تەعلیلی ئەو نەهیەی کردو فەرمووی : بە راستی زینا کارێکی فاحیشەو ناشیرینەو رێگەیەکی خراپە بۆ بەجێهێنانی ئارەزووی نەفس •

★ (ولا تَقْتُلوا النَّفْسَ الَّتي حَرَّمَ اللهُ إلاَّ بِالْحَقِّ ، ومَنْ قُتِلَ مَظْلوماً فَقَدْ جَعَلْنا لِوَلِيِّهِ سُلْطاناً ، فَلا يُسْرِفْ في الْقَتْلِ إنَّهُ كانَ مَنْصوراً) (٣٣) ★

لە بەر ئەوە کە زیناکردن ئەبێ بە هۆی ئەوە کە هێشتا ئینسانەکە نەهاتوەتە عالەمی وجوود لا ببرێ ، واتە هەر بە تۆمی لە سکی دایکا بە دەرمان فڕە ئەدرێ ، وە یا لە پاش گیان تێچوون زایە ئەکرێ ، وە قەتڵ بریتیە لە کوشتنی ئینسانی دەرچووی راستەقینە ، خودا باسی زیناکردنو نەهی لە زینای خستە پێش نەهی لە قەتڵ وە لە بەر ئەوە کە لە زیناکردن فیتنەو کوشتار پەیدا ئەبێ پاش نەهی لە زینا نەهی لە کوشتن کرد •

جا خودای تەعالا ئەفەرموێت : ئەی هۆشیاران ئەو نەفسانە کە خودا کوشتنی ئەوانی حەرام کردوە **مەیانکوژن مەگەر بە هۆی** ئەوەوە کارێکی وا بکەن کوشتنیان رەوا بێ ، وە هەرکەسێ کە بە ستەمو بە ناحەق کوژرا ئەوە بە راستی بڕیاری حەقی تۆڵەسەندنەوەمان داوە بۆ خوێنڕەسەکەی ، دەی با زیادەڕەوی نەکا لە کوشتنی خەڵکدا لە بریتی کوژراوەکەی •

جا ئەگەر تاقە کەسێ کوشتوویەتی هەر ئەو کەسە بکوژێتەوە لە تۆڵەداو دوو کەس یا زیاتر نەکوژێ ، وە یا لانەدا بۆ کەسێکی دوور لەو تاوانەودو بیکوژێت لە بەر ئەوە لەو خانەدانی پیاوکوژەیە یا لە هۆزی ئەوە . وە یاخود بە ئازارو سزا ئەو کەسە نەکوژێ ... ئەمانە هەموو تاوانبارین ، جا ئەگەر خوێنڕەسەکە بە یاسای دین حەق بسێنێ ئەوە بە ڕاستی یارمەتی ئەدرێ ، وە واجبە ئیمامی ئیسلام یارمەتی بداو حەقەکەی بۆ وەربگرێ .

بزانن ! حەزرەت ـدـ بەیانی (الا بالحق) کردوە بەو فەرموودەیە کە ئەڵێ : (لا یحل دم امرىء مسلم الا باحدى ثلاث : کفر بعد ایمان ، وزنا بعد احصان ، وقتل نفس بغیر حق) واتە : ڕەوا نیە ڕژاندنی خوێنی موسوڵمان مەگەر بە سێ هۆ : یەکەم لە دینوەرگەڕانەوە پاش ئیسلامیەت . دووهەم : زیناکردن لە پاش ژن هێنان یا شووکردن . سێهەم : کوشتنی بێ تاوانێ بە ناحەق .

وە هەر شتێ پاش ئەمانە کرابێ بە هۆی کوشتنی ئینسان وەکو کوشتنی کافری جەنگاوەرو ، ئینسانی جەردەی ڕێگرو ، ئینسانی هەڵمەتهێنەر بۆ سەر کەسێکی هێمنو ، ئینسانی نوێژنەکەر پاش داواکردنی تەوبەو ، ئینسانێ (تەعریض) بکا بە ناموسی کەسێو ، ئینسانی ساحیرو جادووگەرو ... وێنەی ئەمانە .. هەموو لەسەر ئەساسی ئەوەیە کە ئەگەرێنەوە بۆ سەر یەکێ لەو سێ هۆیە کە لەو فەرموودەی حەزرەتەدا ـدـ بەیان کراون .

★ (ولا تَقْرَبُوا مالَ اليَتِيمِ إلاَّ بالَّتِي هِيَ أحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أشُدَّهُ) ★

وە لەبەر ئـەوە خواردنو زایەکردنی مالّی هـەتیو ئەبێ بـە هۆی فەوتانو مردنی .. خودا پاش نەهی لە کوشتن فەرمووی : نزیکی مالّی هـەتیو ـ مندالّی نابالّغی بێ باوك ـ مەکەون مەگەر بـە شێوەیێ کـە جوانترین شێوە بێ لە خزمەتی ئەو مالّەدا هەتا ئـەو هەتیوە ئەگات بـە کاتی هێزی عەقڵو هۆش‌و فامیدەیی بۆ چاودێری مالّی خۆی ، وە ئێوە ئەتوانن تەصەرووفی شەرعی بـە (ویلایەت) یا بـە (وصایەت) یا بـە (قیسومەتێ) لە لایەنی قازی شەرعەوە بکەن لە مالّی هەتیوا تا ئەو کاتە ، وە لـەو کاتـە بەولاوە مالّەکەی ئەدرێتەوە دەستی هەتیوە پێشووەکە وا ئیستە بالّغو رەشیدە خۆی ئەزانێ چی لێ ئەکا .

★ (وأوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ العَهْدَ كانَ مَسْئُولا) (٣٤) ★

وە هەر عەهدو پەیمانێکتان بەست عەهدی ئیمان لەگەڵ رەهبەراو عەهدی دۆستی لەگەڵ ئینسانی بەرانبەراو ، عەهدی نیکاح یا تیجارەت یا شەراکەت یا نذوورو غەیری ئەمـانە وەکو سوێندێکی شەرعی هـەر کاتێ داتان مەزراندن بە بێ هۆیەکی دینی قەت تێکیان مەدەن ؛ چونکی بە راستی پەیمان پرسیاری وا لە دواوەو ئینسانی بێ پەیمان بێ ئیمانە وە ئادەمیزادی درۆو دەلەسەچی دەسبڕو بێ نرخ‌و بێ مێزانە ، وە لـە ناو کۆمەڵی موسوڵمانانا بە پووش یا بە بۆش‌و بێ هۆش دائەنرێ ، وە رەوا نیە ئادەمیزاد نرخی خۆی لە بازاڕی ژیانا بشکێنێ .

★ (وأوْفُوا الْكَيْلَ إِذا كِلْتُمْ ، وزِنُوا بِالقِسْطاسِ المُسْتَقِيمِ ، ذٰلِكَ خَيْرٌ وأحْسَنُ تَأْوِيلاً) (٣٥) ★

وە پێوانە تەواو بکەن کاتێ کە دانەتان پێوا بۆ فرۆشتن یا بۆ سەندن ، وە مالّێ کێشانە بکرێ بە ترازووی راست کێشانەی بکەن ، ئەم جۆرە

رەفتارە باشەو پاداشو ئەنجامی جوانە لە لای خوداداو لە لای ئادەمیزادا .

★ (ولا تَقْفُ ما لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إنَّ السَّمْعَ والبَصَرَ والفُؤادَ كُلُّ اولئِكَ كانَ عَنْهُ مَسْؤُلاً) (٣٦) ★

قەت مەکەوەرە شوێنی شتێ کە زانستو فامی خۆت پێی نەگەیشتوە ، ئەگەر بیرو باوەڕە باش دڵت دابمەزرێنە لە سەری بە هۆی زانستی خۆتەوە . ئەگەر زانستی خۆت پێی بگا ، وە بە هۆی کەوتنە شوێنی زانایەکی بەرزی خاوەن عیلمو باوەڕپێکراو کاتێ گەیشتە ئەم پایە دروستە بۆ تۆ تەقلیدی بکەی ، وەکو تەقلیدی موسوڵمانان بۆ ئیمامی (ابو الحسن اشعری) یا ئەبو مەنصووری ماتوریدی لە ئیعتیقادیاتا ، هەروا لە ئەحکامی فەرعیی عەمەلیشدا . وەکو باسی نوێژو رۆژوو زەکاتو حەجۆ مامەڵەو ... هەر پێویستە بگەی بە عیلمی راستەقینەی خۆت ، یا عیلمی راستەقینەی ئینسانێکی زانای باوەڕپێکراو وەکو ئیمامی شافیعی -خ- . بە کورتی لە ئیعتیقاداتا وە یا لە عەمەلییاتا پێویستە یا خۆت عالمو زانا بی یا پەیڕەوی عالمێکی زانا بی .

بەڵێ لە بابەتی ئیعتیقادیاتا ، بە تایبەتی گرنگەکانی ، پێویستە بگەی بە پایەیەکی وەها کە پاڵ بدەی بەو عیلمو زانستەوە ئەوەندە بە هێز بێ ، وە ئەم قسە کە من ئەیکەم لەسەر ئەو ئەساسەیە کە تەقلید لە ئوصوولی دینـدا دروستە وەکو تەقلید لـە فوروعا دروستە ، وە ئـەمە قسەیەکی ڕاستە ، چونکی ئەگەر ئینسان زۆر خاوەن پایە نەبێ لە زانستا ناگات بە عیلمی قەطعی . جا ئەگەر ئیعتیبار بە تەقلید نەکرێ عالەم ماتڵ ئەبێ .

وە ئەم ئایەتە لەسەر ئەم مەعنایە وتمان ئەبێ بە کینایەیش لە نەهی موشریکەکان لەوە کە لە ئیعتیقادا ئەکەونە شوێنی بتە تاشراوەکان بە بێ عیلم بەوە ئەوانە سوودێکیان تیایە ، وە بەس بـە تەقلیدی گەورەکانیان هەروا ئەبێ بە کینایە لە نەهی ئەو کافرانە لە حەرامکردنی بازە گۆشتێو حەلاڵکردنی بازێك بـە بێ دەلیل بەڵکو هەر بـە تەقلیدی کافرە خاوەن دەستەڵاتەکان •

وە ئەمە تا ئیستە لەسەر قەولێ بو لە قەولەکانی خاوەن تەفسیرەکان ـخـ لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا •

قەولی دووهەم ئەمەیە : نەقڵ کراوە لـە محەمەدی کوڕی حەنەفیەوە کە : موراد لەم ئایەتە نەهیە لـە شایەتی درۆ ، شایەتیدان بێ ئاگاداریو زانست ، وەکو ریوایەت کراوە ئیبنو عەباس ـخـ فەرموویەتی : شایەتی مەدە مەگەر بەوەی بـە چـاو دیوتەو بـە گوێچکە بیستووتەو بـە دڵ زانیوتە •

قەولی سێهەم ئەمەیە : کە نەهیە لـە بوهتانکردن بـە پاکان ، واتە بوختانکردن بۆ پیاوی پاکو ژنی بە ئەدەب کە لەو چەرخەدا لە ناو خەڵکدا باو بوەو ئیستەیش هەر زۆرە •

وە قەولی چواردم ئەمەیە : نەهیە لە درۆکردن بە هیچ جۆرێ ، واتە مەڵێ بینیومەو نەتدیوەو ، بیستوومەو نەتبیستوەو ، زانیومەو نەتزانیوە •

بزانن ! ئایەتەکە ئەم قسانە هەموو هەڵناگرێ ، کە وابێ حەق وایە هەروا بە عومووەی خۆی بهێڵینەوە هەتا باش بڕوا لەگەڵ ئاخری ئایەتەکەدا کە ئەفەرموێت : (ان السمع والبصر ... الآیة) واتە بە راستی گوێچکەو چاوو دڵ واتە نیسبەتی شت لەمانە هەموو پرسیارێان لەسەرە کە وابوو

به ناحەق مەڵێ بیستوومە یا دیومە یا زانیومە با تووشی عاری دنیاو سزای رۆژی قیامەت نەبی بە ناحەق .

بازێ کەس وتوویانە : ئەم ئایەتە دەلیلە لەسەر مەنعی قیاس‌کردنو حوکم بە ئیجتیهاد نە لایەنی موجتەهیدانەوە ؛ چونکی ئەوەی لە قیاسکردن وە یا لـە ئیجتیهادی زانایانەوە پەیدا ئـەبێ گومانەو عیلم نیەو خودایش نەهی کردوە لەوە کە ئینسان تابیع ببێ بە غەیری عیلم .

جوابەکەی ئەمەیە : وتمان مەبەس لەو عیلمە زانستێکە زۆر بەهێز بێ خواە ببێ بـە عیلمی بەدیهی قەطعی وە یاخود نەگا بـە پایەی عیلمی یەقینی . وە لـە پایەی ظەنو ئیعتیقادا بمێنێتەوە ، وە ئەم جۆرە زانستە بەهێزە کە وتمان دروستە ئینسان بکەوێتە شوێنی مەگەر لە بازێ مادەی تایبەتیدا . وەکو شایەتی لەسەر شەخسی ئینسانێکی تایبەتی .

وە دەلیل لەسەر ئەمە چەن شتێکە :

یەکەم : ئیجماع هـەیە لەسەر ئـەوە حوکم بـە ظـەن دروستە لـە دنیادا بە چەن دەلیل :

١ ــ عەمەل بە فتوای ئیمامان دروستەو ئەوەیش عەمەل بە ظەنە .

٢ ــ عەمەل بە شایەتی دوو عادڵ یا چوار عادڵ واجبە لەگەڵ ئەوەدا ئەو شایەتیانە هەر ئەبن بە هۆی ظەن نەك عیلمی قەطعی .

٣ ــ ئیجتیهاد لە قیبلەدا دروستە لەگەڵ ئەوەدا کە هەر ظەنی لێ پەیدا ئەبێ .

٤ ــ قیمەتدانان بۆ حەیوانو مالی فەوتاو هەر بە ظەنو واجبە کە عەمەل بەو تەقویمە بکرێ مادام ئەهلی خیبرە بیکەن .

٥ ـ عەمەلیاتی پزیشکەکان هـەووی لەسەر ظـەنەو بەجێهێنانیان دروستە .

٦ ـ هەر گۆشتێ لە خاریجەوە لـە بیلادی ئیسلام یا کیتابیەکانەوە دێ ئێمە هـەر ظەنمان هەیە بەوە سەربڕراوی شەرعی بن لەگەڵ ئەوەدا خواردنیان دروستە لە لای کەسێ کە گۆشتی سەربڕراوی کیتابی وەکو موسوڵمان ئەخورێ .

٧ ـ خودا ئەمر ئەکا بـە ناردنی دوو حەکەم بۆ ڕێکخستنی نێوان ژن و مێردو لابردنی ئاژاوەیان لەگەڵ ئەوەدا قسـەی ئەوانە هـەر ظـەن ئەگەیەنێ .

٨ ـ حوکم بە ئیمانی هەر موسوڵمانێ ئەیینی هەر لەسەر ظـەنە لەگەڵ ئەوەدا ئەو حوکمە دروستە .

٩ ـ ئەساسی ڕەوابوونی موعامەلە لەگەڵ ئادەمیزادا لەسەر ئەوەیە ئـەو مالّە وا بە دەستیانەوە حەلاڵەو مالّی خۆیانە کەچی ئەوە بـە ظەنەو قەطعی نیە .

١٠ ـ حەزرەت ـدـ فەرموویەتی : (نحن نحكم بالظواهر والله يتولى السرائر) ئەمەیش مەعنای وایە عەمەل بە زاهیر دروستە .

وەلاّمی دووهەم ئەمەیە کە : ظەن ناو ئەبرێ بە عیلم ، وە ئەو عیلمە لە ئایەتا شامیلە بۆ عیلمی یەقینیو بۆ ئیعتیقادو ظەن ، وەکو ئایەتی (فان علمتموهن مؤمنات فلا ترجعوهن الى الكفار) .

وەلاّمی سێهەم : مادام ئایەتی (فاعتبروا يا اولي الابصار) دەلالەت ئەکا لەسەر صیحەتی قیاس ئەوە لێی دەرئەکەوێ کە هەر ئیعتیقادێ لـە قیاسەوە پەیدا ئەبێ جێگەی ئیعتیبارە .

★ (ولا تَمْشِ فِي الاَرْضِ مَرَحاً إنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الاَرْضَ ولَنْ تَبْلُغَ الجِبالَ طولاً) (۳۷) ★

وە مەڕۆ بەسەر عەرزا بە خاوەن فیزیو بە دەمارەوە ، واتە بە ئارام بڕۆ بە ڕێدا تۆند پێ مەکوتە بە زەویدا ، وە هەڵمەخەڕەوە تا سەرت بەرز بێتەوە بە خیلافی عادەت ؛ چونکی خۆ تۆ عەرز کون ناکەی بەم پێدانانە وە نایشگەیتە ئاسمان لەبەر درێژیو سەربەرزیت •

★ (كُلُّ ذلِكَ كانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْروهاً) (۳۸) ★

هەموو ئەو سیفەتانە کە لە ئایەتی (وقضی ربك الا تعبدوا الا ایاه)وە هەتا ئەم ئایەتە باسکرانو نەهی کرا لە ناڕەواکانیان ـ ناڕەواکانیان لـە لای خودا شتگەلێکی ناڕەواو ناشیرینن •

★ (ذلِكَ مِمَّا أوْحى إلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الحِكْمَةِ) ★

وە ئەو ئادابە مەشرووعانە کە ئاگادار بووین بەسەریانا لەو ئایەتانەدا لەو حوکمە جوانانەن کە خودا وەحی کردن بۆ لای تۆ •

★ (ولا تَجْعَلْ مَعَ اللهِ إلهاً آخَرَ فَتُلْقى فِي جَهَنَّمَ مَلوماً مَدْحوراً) (۳۹) ★

وە قەت لەگەڵ خودادا مەعبوودێکی تر بڕیار مەدە تا بخرێیتە دۆزەخ بە لۆمەکراوی نە لایەنی خوداو فریشتەی خوداوە ، وە بە دوورخراوەیی نە ڕەحمەتی خودا ، وە ئەم وتارە کێنایەیە لـە بڕتی مەخلووقات ئەگەرنا پێغەمبەران دوورن لەو جۆرە بیرو باوەڕانە •

★ (افَأصْفاكُمْ ربُّكُمْ بِالبَنِينَ واتَّخَذَ مِنَ المَلائِكَةِ إناثاً ؟! إنَّكُمْ لَتقُولونَ قوْلاً عَظِيماً) (٤٠) ★

ئایا پەروەردگاری ئێوە تێرینەی بۆ ئێوە هەڵبژاردووەو خۆی لە فریشتەکان نەتەوەی مێیینەی بۆ خۆی بڕیار داوە ، بەم مەعنا خودا باوکی کچەکانەو کچەکان بریتین لە فریشتەکان ؟! بە راستی ئێوە قسەیەکی زۆر دوور لە واقیعو خەتەرناکو خاوەن تاوان ئەکەن .

★ (ولَقَدْ صَرَّفْنا في هذا القُرْآنِ لِيَذَّكَّرُوا وما يَزِيدُهُمْ إلاَّ نُفُوراً) (٤١) ★

وە بە راستی ئەم باسەمان لە قورئانا زۆر گۆڕیو بە گەلێ قالب نازڵمان کرد بۆ سەریان بە هیوای ئەوە بیر بکەنەوەو حاڵی ببن خودا پێویستی نیە بە نەتەوە نە کوڕ نە کچ ، وە خودا پاکە لە پەیوەندی لەگەڵ مومکیناتا بە خالیقیو پەروەردگاری نەبێ ، لەگەڵ ئەوەدا ئەو کافرانە موبالات ناکەنو ئەو ئایەتانەی ئێمە دووری لە بیستنی حەقو نەفرەت لە هۆشکردنەوە زیاتر هیچیان بۆزیاد ناکا .

★ (قُلْ : لَوْ كانَ مَعَهُ آلِهَةٌ ـ كَما يَقولونَ ـ إذاً لابْتَغَوْا إلى ذِي العَرْشِ سَبِيلاً) (٤٢) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست ئەم کافرانە لە لایەکەوە ئەولاد بۆ خودا بڕیار ئەدەنو لە لایەکەوە بتە تاشراوەکان ئەکەن بە مەعبوود لەگەڵیا جا تۆ پێیان بفەرموو لە مەقامی ئامۆژگاریدا : ئەگەر لەگەڵ خودادا چەن خودایەکی تر ببوایە ئولفەتیان بەیەکەوە ئەگرتو ڕێگەی هاتوچۆو زیارەتو دیدەنییان بۆ خۆیان ئەدۆزیەوەو ڕێگەیەکیان ئەکردەوە بۆ لای خودای خاوەن عەرشو لەم عەرزەدا بەم شێوە نەدەکەوتن !

★ (سُبْحانَهُ وتَعالى عَمَّا يَقُولونَ عُلُوّاً كَبِيراً) (٤٣) ★

تەنزیهی خودا ئەکەینو بـە پاکو دووری ئەزانین لەوە کە شەریکو هاوڕێی ببێ لە بەندەیی بۆکردناو لە دروستکردنی هیچ شتێکداو لـە بێ باکیو بێ نیازیدا وە زۆر بەرزو بالاو بوڵەندە لەو صیفەتانە کە ئەو کافرە موشریکانە بۆی دائەنێن بە بەرزیەکی زۆر گەورەو زیاد .

★ (تُسَبِّحُ لَهُ السَّماواتُ السَّبْعُ والاَرْضُ ومَنْ فِيهِنَّ ، وإنْ مِنْ شَيْءٍ إلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ ولـكِنْ لاَ تَفْقَهونَ تَسْبِيحَهُمْ ، إنَّهُ كانَ حَلِيماً غَفُوراً) (٤٤) ★

خودای عالەم خودایەکی وەهایە هەر حەوت ئاسمانەکان تەسبیحو تەنزیهی ئەکەن لە شەریك ، هەروەها عەرز بە وشكو تەڕیەوەو ئـەو کەسانەیش وان لە ئاسمانو عەرزا ، لە ئادەمیزادو لـە جنیو فریشتەو ، هیچ شتێ نیە لە کائیناتا ئیللا تەسبیحو تەنزیهی خودا ئەکا لە عەیبو کەمیو بە تایبەتی لە هاوڕێ ، بەڵام ئێوە لە تەسبیحاتەکانیان تێ ناگەن ؛ چونکی ئەوەندە مەشغوولی یادو ناوی خودا نەبوون هەتا حاڵەتێكو مەلەکەیەکی نەفسی وەهاتان بۆ پەیدا ببێ کە لـەو تەسبیحاتە حاڵی ببن ، وە لەگەڵ ئەوەدا کە سەعی ناکەن بۆ گەیشتن بەو پایە بە راستی خودا حەلیمو خاوەن لوطفە کە لەسەر ئەوانە تۆڵەتان لێ ناسێنێتەوە ، وە تاوانبەخشە کە لەبەر غافڵبوونەکەتان سزاتان نادا . جا مادام خـودا ئەوەندە گەورە بێ کە کائینات هەموو تەسبیحو تەنزیهی بکاو ئەناو ستایشی زاتی بکەن چـۆن رەوایە ئەو کافرە موشریکانە بڕیاری شـەریك بدەن بۆ ئـەو زاتـە موقەدەسە ؟!

بزانن ! لە تەفسیری ئـــەم ئایەتەدا گەلێ لـــە خاوەن تەفسیرەکان فەرموویانە : ئەم تەسبیحاتە بریتیە لە تەسبیحێك کە بە زمانی حاڵ بێ ، واتە لـــەم روەوە کە ئەمانە لـــە مومکیناتن ، وە صیفەتی ئیمکان شت موحتاج ئەکا بە صانیعو پەروەردگار وە حادیثو حودووثو دەرچوونی لە نەبوون بۆ پایەی بوون پێویستی بە فاعیل هەیە ، ئەمانە دەلالەت ئەکەن لەسەر وجوودی صانیعی (واجب الوجود)و تاقو تەنیا • وە ئەم تەسبیحو ستایشە بە جۆرێکی تر نیە •

بەڵام من بە ئیستیناد لەسەر زاهیری ئایاتی زۆرو چەن حەدیثێکی شەریفاو بە دەلیلی عەقڵیو ئیستیدلال بـــە ئاثـــار باوەڕم وایە کە ئـــەم تەسبیحاتو سوپاسو ستایشە هەموو بە تەرتیبێکی وایە شیاوی ئـــەو شتانە بێ ، غەیری دەلالەتی حاڵ لە بەر ئـــەوە خودا تەوانـایەو ئایەتو حەدیثەکانیش زاهیرن بۆ مەبەستی ئێمە ئیتر پێویست نیـە لادەین لـــە زاهیر •

دەلیل لە ئایەت :

یەکەم : ئەم ئایەتە کە ئیستە باسی ئەکەین ، وە بە تایبەتی جوملەی (ولکن لا تفقهون تسبیحهم) ؛ چونکە ئەگەر مەبەس دەلالەتی حـاڵ ، واتە دەلالەتی ئیمکانو حودووث بێ ، ئـــەوە هەموو زانایەکی میانـــە ئەیزانێ • جا کە وابێ مانـــای تەسبیحێکە وەکو کەلیمەی (سبحان الله وبحمده)و وێنەی ئەوانە •

دووهەم : ئایەتی (یسبح لله •••) •

سێهەم : ئایەتی (سبح لله •• الآیة) •

چوارەم : ئایەتی (انا سخرنا الجبال معه یسبحن بالعشی والاشراق) چونکە ئەگەر مەبەس دەلالەتی حاڵ بێ ئـەوە خاص نیـــە بە بەیانیو ئێوارەوە ، بەڵکو هەتا زاتی ئەو شتە هەبێ ئەو دەلالەتە لازمی ذاتو ماهیەتی تیا نیە .

پێنجەم : ئایـــەتی (وان منها لما یهبط من خشیة الله)کە زاهیرە لەوەدا بەردی رەقی وشك لە خودا ئەترسێ . زیاد لەمانەیش گەلێ ئایەتی تر هەیە .

دەلیل لە حەدیث :

ـــ وەکو ئەوە حەزرەت (د) فەرموویەتی : (لا یسمع صوت المؤذن جن ولا انس ولا شجر ولا حجر ولا مدر ولا شیء الا شهد له یوم القیامة) واتە دەنگی بانگدەر نابیسێ جینی یا ئادەمی یا دار یا بەرد یا گڵمۆتك یا شتێ ئیللا لە رۆژی قیامەتا شایەتی بۆ ئەدا ، ئەوە مەعنای وایە کە لـە دنیادا ئەو شتانە هەموو بانگەکەیان بیستوە بۆیـــە رۆژی قیامەت لـــە حوزووری خودادا شایەتییان بۆ ئەدەن .

ـــ وە لە بوخاری شەریفدا لە ئیبنو مەسعوودەوە ریوایەت ئەکا کە فەرموویەتی : (کنا ناکل الطعام مع رسول الله ونحن نسمع تسبیحه) .

ـــ وە لە صەحیحی موسلیمدا ریوایەت ئەکا لە جابیرەوە لە ئیبنو سومرەوە فەرموویەتی : حەزرەت (د) فەرموویەتی : (انی لاعرف حجرا بمکة کان یسلم علی قبل ان ابعث ، انی لاعرفه الآن) .

ـــ هەروا حەدیثی نالاّندنی ئەو لقـە دارخورما کە حەزرەت (د) وەختی خۆی پاڵی پێوە ئەدا لە کاتی خوطبە خوێندنا وە لە پاشا گوێزایەوە لەوێو رۆیشتە سەر مینبەر .. لە ناو (محدثین) ا مەشهوورە .

— وە ئیبنو عەباس (خ) ریوایەتی کردوە کە حەزرەت رابورد بـە لای دوو قەبراو فەرمووی : ئەمانە سزا ئەدرێنو سزاکەیان لەسەر گوناحێکی گەورە نیە : یەکێکیان ئەڕۆیشت لە ناو خەڵکدا چڵوچۆیی ئەکرد ، وە یەکێکیشیان لە کاتی تارەتا خۆی پاك نەدەکردەوە لە گمێز •

جا ئەمری فەرموو لقە خورمایەکیان بۆ هێنا ئەویش کردی بە دوو پارچەوە هەر یەکێ لەوانەی لەسەر قەبرێ لەو قەبرانە داچەقاندو فەرمووی : رجا وایە سزاکەیان سووك ببێ مادام ئەم دارە تەڕ بێ • ئەمە ئیشارەیە بۆ ئەوە مادام ئەو دارە تەڕ بێ تەسبیحی خودا ئەکا ، جا هەرچەن ئەمە نابێ بە دەلیل بۆ تەسبیحی جەمادات بەڵام ئەبێ بـە دەلیل بۆ تەسبیحی بێ زمان •

— وە ئەبو زەڕی غەفاری (خ) ریوایەتی کردوە کە پێغەمبەر (د) حەوت بەردی بچووکی هەڵگرت بە دەستی خۆیو ئیمە تەسبیحی ئـەو بەردانەمان بیست ، لە پاشا خستنیە دەستی ئەبوبەکر لە دەستی ئەویشا تەسبیحیان کرد ، جا خستنیە دەستی عومـەرەوە لـە دەستی ئەویشـا تەسبیحیان کرد ، جا خستنیە دەستی عوثمانەوەو لـە دەستی ئەویشا تەسبیحیان ئەکرد • ئەم حەدیثە (بزار)و (طبرانی) ریوایەتیان کردوە ، وە لە ریوایەتی طەبەرانیدا ئەڵێ : هەرکەسێ لەو حەلقەدا بو هەموو دەنگی تەسبیحەکەیان ئەبیست ، وە کاتێ کەوتنە دەستی ئیمـە ئیتر دەنگیـان نەبیسرا •

وە ئەمانە هەمو دەلیلن لەسەر ئەوە کە تەسبیحاتی جەمادات بە شێوەی قسەی بیسراو بوە •

ئەگەر کەسێ بڵێ : تەسبیحاتی جەمادات ئەبێ بەس بە دەلالەتی حاڵی بێ نەك بە شێوەی عادەت لەبـەر ئەوە زانایانی ئوصوول ئیستیدلالیان

کردوە بە عیلمو قودرەتو کەلامی باری لەسەر حەیاتی باری •• جا ئەگەر جەمادات کەلامو تەسبیحاتیان بێ ئەوە ئیستیدلالی زانایانی ئوصوولّ چ نرخێکی نابێ ؛ لەبەر ئەوە کە کەلام لە جەمادیشدا هەیە !

وەلّامەکەی ئەمەیە کە : صیفەتی حەیات (حەقیقەتێکی جینسیەیە)و چەن نەوع وا لە ژێریا •

نەوعی یەکەم : حەیاتی قەدیمەی زاتی باری تەعالا کە نە موحتاجە بە میزاجو بونیەو نە لە حەیاتی باقی خاوەن حەیاتەکان ئەچێ •

نەوعی دووهەم : حەیاتی حادیثە وە ئـەم حەیاتە حادیثەیشە چـەن صینفی هەیـە وەکو ژیانی ئەندامی ناسکی فریشتەو جـین ، وە وەکو حەیاتی موقارین بـــۆ میزاجو (بنیـــەی کثیفە) لـــە ئادەمیزادو باقی گیانلەبەرانا •

وە بازە صینفێکی لەگەلّ حیسو حەرەکەی ئیرادیەدا نیە ، وەکو حەیاتی مەشلوولو مەفلووجو بێ هۆشو حەیاتی نەباتاتو حەیاتی جەمادات لەسەر تەقدیری ئەوە کە تەسبیحو حەمدی خودا بکەن • جا ئەو ئیستیدلالە کە زانایانی ئوصوول کردوویانە ئیستیدلال بوە بە عیلمی شامیلو قودرەتی تەواوو کەلامی ئەزەلیو لایەزالی لەسەر حەیاتی قەدیمەی ئەزەلیەی ئەبەدیە نەک لەسەر حەیاتی حادیثەی بڕاوە •

جا هەرچەن جەمادات خـاوەن کەلامو خاوەن تەسبیحات بن بـە عادەت رێگەی ئیستیدلالی زانایانی ئوصوول تێك ناچێ؛ چونکی دەلیلەکەیان عیلمو قودرەتو کەلامی کامیلەو مەدلوولەکەیش حەیاتی قەدیمەیە • کە وابێ ئەگەر کەلامێکی مەحدوودو تەسبیحی بێتـە جێگە لـــە شتێکدا (ظاهرا) لە جەمادات بێو لە واقیعا بەشێ لە حەیاتی حادیثەی تێدا بێ

بە قەی ئەو ئاثارە ئەوا هەرگیز موعارەضەی ئیستیدلالی زانایانی ئوصوولی دین ناکا .

★ ★ ★

★ (وإذا قَرَأْتَ القُرْآنَ جَعَلْنا بَيْنَكَ وبَيْنَ الَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ حِجاباً مَسْتوراً) (٤٥) ★

هەر کاتێ تۆ قورئانی پیرۆز بخوێنیتەوە بەسەر ئادەمیزادێکدا کە باوەڕیان بە قیامەت نیە وە بۆیەت خوێندەوە کە فامی بکەنو باوەڕی پێ بکەنو ئیمان بێنن دروست ئەکەین لە بەینی تۆو لە بەینی ئەوانا پەردەیەکی وا کە داپۆشراوە لە بەرچاواو مانیعە لە فامی ئـــەو قورئانەو ســـوود لێوەرگرتنیو ئیمانپێهێنانی .

وە ئەو پەردە یا فریشتەیەکە ، یا لابردنی هێزی بیستنو بینینە ، یا غەیری ئەمانە لەوانە وان لـە عیلمی خودادا وەکو سەلبی زانست لـــە کافرەکان .

★ (وجَعَلْنا عَلى قُلوبِهِمْ أكِنَّةً أنْ يَفْقَهُوهُ وفِي آذانِهِمْ وَقْراً ، وإذا ذَكَرْتَ رَبَّكَ في القُرآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلى أدْبارِهِمْ نُفُوراً) (٤٦) ★

وە دامان ناوەو دائەنێین لەسەر دڵی ئەو بێئیمانە موعانیدانە چەن پەردەیەکی وا کە مانیع بن لە فامی حەقیقەت ، وە لـە ناو گوێچکەیشیانا کەڕیو گرانیەکی زۆر دائەنێین بۆ ئـەوە کە کەلامی حەق بـــە راستی نەبیسن ، وە کاتێ ناوی خودای خۆت ئەبەی لە قورئانا بە تەنیایی و بە بێ ناوی بتە بەتاڵەکان هەڵئەسووڕێن بە دوای خۆیاندا لەبەر نارەزایی و نەتەویسی ئەو کەلامە بیستوویانە .

وه مەعلوومه ئەوەی که خودا ئەیکا بەرابەر بەو کافرانه لەبەر ئەوەیه کە بە دریژی کات بەرانبەرکێو بێشەرمییان دەربڕیوه لەگەڵ حەزرەتا (د) وه خودایش قاری لێ گرتوون •

★ (نَحْنُ أعْلَمُ بِما يَسْتَمِعونَ بِهِ إذْ يَسْتَمِعونَ إلَيْكَ وإذْ هُمْ نَجْوى إذْ يَقولُ الظّالِمونَ : إنْ تَتَّبِعونَ إلاّ رَجُلاً مَسْحوراً !) (٤٧) ★

ئێمه زاناترین لە تۆ بەو شته که گوێ رائەگرن لە یەك بە هۆی ئەوەوه که بڕیتیه لە گاڵتەکردن بە تۆو بە دینەکەتو بەو قورئانە ئەیخوێنیتەوه لەو کاتەدا که گوێت لێ رائەگرن ، وه لەو کاتەدا که لە ناو خۆیانا وتوویژ ئەکەن بە پەنامەکی لەو کاتەدا که کافره ستەمکارەکان یەك بە یەك ئەڵێن : ئەگەر ئێوه بکەونه شوێنی ئەم شەخسه ئەکەونه شوێن پیاوێکی جادوليکراوی دڵتێکچووی دەماخ زایەبو •

★ (انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الاَمْثالَ فَضَلّوا فَلا يَسْتَطيعونَ سَبيلاً) (٤٨) ★

جا بڕوانه ئەی ڕەهبەری بەرزو ورد ببەرەوه بە دڵ که ئەو کافره بێ شوعوورانه چلۆن (مشبەبه)یان بۆ تۆ باس‌کرد ، جار جار بە شاعیر ، جار جار بە کاهین ، جار جار بە شێتو بێ عەقڵ باست ئەکەنو نافامن قورئان هۆنراوه نیه ، وه تۆ ئینسانێکی طەبیعەت پەستی کاهین مەشرەب نیت . وه نه دێوانەیەکی دوور لە فامی حەقیقەت بەڵکو بە پێچەوانەی ئەمانەوه

لە هەر باسێکدا ناوت بێتەدەر
پێغەمبەرێکی سەربەرزی رەهبەر

بەڵام ئەمانە بە جۆرێ گومڕا بوون ناتوانن بێنەوە سەر رێگەی راست •

★ (وقالُوا : أَئِذا كُنَّا عِظاماً ورُفاتاً أَءِنَّا لَمَبْعوثُونَ خَلْقاً جَدِيداً ؟!) (٤٩) ★

وە غایەتی شوبهەیان ئەوەیە کە لە لایان دووڕە لە پاش مردن زیندووبینەوە وە ئەڵێن : ئایا ئێمە لەو کاتەدا بووین بە ئێسقانی کۆنو دارزاین بە یەکا ئایا پاش ئەوە ئێمە زیندووئەکرێینەوە بە شێوەیەکی تازە ؟!

★ (قُلْ : كونُوا حِجارَةً أَوْ حَدِيداً (٥٠) أَوْ خَلْقاً مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ) ★

تۆ پێیان بفەرموو ئەی ڕەهبەری حەق : حەز ئەکەن ببن بە بەرد ، یا بە ئاسن ، یا بە هەر جۆرە شتێ کە زۆر لە دڵتانا گەورەیەو قابیلی دەس‌لێدان نیە ، هەر خودا تەوانایە زیندووتان بکاتەوە •

★ (فَسيَقُولونَ : مَنْ يُعِيدُنا ؟ قُلِ : الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ) ★

جا پاش ئەوە کە پێت ڕاگەیاندن کە ئێوە بەرد بن یا ئاسن بن قابیلن بۆ زیندووکردنەوە •• ئەڵێن : کێ زیندووومان ئەکاتەوە ؟ تۆیش لە وەڵامیانا بڵێ : ئەو کەسە زیندووتان ئەکاتەوە کە ئەوەڵ جار لە نەبوون دروستی کردوون •

★ (فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُؤُسَهُمْ وَيَقُولُونَ : مَتَى هُوَ ؟ قُلْ : عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيباً) (٥١) ★

جا پاش ئەو جوابەیش سەر بائەدەنو بە گاڵتە کردنەوە ئەڵێن : ئەو زیندووکردنەوە کەی ئەبێ ؟! تۆ پێیان بڵێ : هیوا وایە ئەو کاتە نزیك بێ •

★ (يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلاَّ قَلِيلاً) (٥٢) ★

جا ئەمجار بە شێوەی لادان لە وتار لەگەڵ کافران بۆ لای موسوڵمانان ئەفەرموێت بە موسوڵمانەکان : کاتی زیندووبوونەوەتان رۆژێکە کە خودا بانگتان ئەکا بۆ ئەوە حازر بین بۆ حسێبو کتێب لەسەر کردەوەو ئێوەیش قەبوولی ئەو بانگە ئەکەنو راستئەبنەوە لەگەڵ سوپاسی خوداداو وا ئەزانن کە لە دنیاداو لە بەرزەخی ناوبەینی دنیاو قیامەتا ماوەیەکی کەم نەبێ نەماونەتەوە • وە لەو رۆژەیشا کە راست ئەبنەوە زیکرتان ئەوەیە ئەڵێن : (سبحانك اللهم وبحمدك) •

★ (وَقُلْ لِعِبادِي : يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ، إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ ، إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلإِنْسانِ عَدُوّاً مُبِيناً) (٥٣) ★

تۆ ئەی پێغەمەری خۆشەویست بە بەندە موسوڵمانەکانم بڵێ : با قسەی جوانو نەرمو موناسب بکەن لەگەڵ کافرە موشریکەکاناو بە شێوەیەکی جواتر لە هەموو شێوەیێ ؛ چونکی هەمیشە شەیتان بۆ هەڵ ئەگەڕێ کە فیتنەو ئاشووب بەرزەوەکا لە ناو بەینی موسوڵمانو

کافرا ، بە راستی شەیتان دوژمنێکی دیاری‌و ئاشکرای موسوڵمانانە •

★ (رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ إِنْ يَشَأْ يَرْحَمْكُمْ أَوْ إِنْ يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ ، وَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلاً) (٥٤) ★

وە ئـەو وتارە کە ئەیکەن لەگەڵ کافرەکانا ئەمەیە بڵێن : خودای ئێوە زاناترە بە ئەحوالی ئێوە ، ئەگەر خواستی بێ ڕەحمتان پێ ئەکاو شارەزاتان ئەکا بۆ ڕەفتار بە ڕێگەی ڕاست ، یـا ئەگەر خواستی هەبێ سزاتان ئەدا ، وە ئەی پێغەمەری خۆشەویست تۆمان ڕەوانە نەکردوە بۆ سەر ئەوان بە کەسێکی وا هەموو ئیشێکیان هەواڵەی تۆ بێ •

★ (وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّماواتِ والأَرْضِ ولَقَدْ فَضَّلْنا بَعْضَ النَّبِيِّينَ على بَعْضٍ وآتَيْنا داوُدَ زَبُوراً) (٥٥) ★

نەڵێ تەنیا بە حاڵی ئەو کافرانە بەڵکو خودای تۆ زاناترە لـە ئێوە بە هەر کەسێ کە وا لە ئاسمانەکانا یا وا لە عەرزا لە : پێغەمەرانو غەیری پێغـەمەرانو ، لـە موسوڵمانانو کافـران ، وە ئـەم ئادەمیزادانەیشم وا دروست کردوە کە بازێکیانم کردوە بە پێغەمەر بۆ لای بازێکیانو لـەو پێغەمەرانەیشدا بازێکمان پایـە پێداوە بەسـەر بازێکدا ، وە زەبوورێشم داوە بە داودو داود پێغەمەرەو گومان مەبەن کە کەسێ گەورەیی‌و سەرۆکی بێ نابێ بـە پێغەمەر ، نەخێر خـودا خۆی ئـەزانێ کێ هەڵئەبژێرێ بۆ گەورەیی لە دنیادا یا لە دینا •

★ (قُلِ : ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ ولاَ تَحْوِيلاً) (٥٦) ★

تۆ ئەی پێغەمەری خۆشەویست بڵێ بەو کەسانە کە غەیری خـودا

ئەپەرستن ؛ وەکو عیسای مەسیحو عوزەیر ، : هاوار ببەن بۆ لای ئەوانە کە گومانیان پێ ئەبەن بە گەورەیی لە غەیری خودا ، بزانن ئەوانە هیچ کارێکیان پێ ئەکرێ بـە بێ خواستی خودا ؟ (حاشا وکلا !) بە هیچ شێوەیێ ناتوانن هیچ زیانێ لە ئێوە دوور بخەنەوە یان شتێ لـە سـەر ئێوە لادەنو بیدەن بە سەر یەکێ تردا .

★ (اولئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلى رَبِّهِمُ الوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ ، ويَرْجُونَ رَحْمَتَهُ ويَخافُونَ عَـذابَهُ ، إِنَّ عذَابَ ربِّكَ كانَ مَحْذُوراً) (٥٧) ★

وە ئەو ئادەمیزادە موبارەکانە کە ئەو کافرانە عیبادەتیان بۆ ئەکەنو بانگیان ئەکەن بۆ چاری ئازارو وەرگرتنی فەرو پیت خۆیان ئەگەڕێن بە دوای شتێکدا کە نزیکیان بکاتەوە لەو خودا کامیان کە بە پیری خەڵکی نزیکترە لە خوداوە هەموو وان بە دوای طاعەتێکەوە کە بیانگەیەنێ بە ڕەزای خوداو هیوای ڕەحمەتی خودایان هەیەو بیمیان لە سزای خـودا هەیە . وە حەقیشیانە کە بترسن لە سزای خودا ؛ چونکی سزای خودا بە راستی نابارو ناهەمواوەو مەترسی لێ ئەکرێ .

★ (وإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلاَّ نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهـا عَـذاباً شَـدِيداً ، كـانَ ذلِـكَ فِي الْكِتـابَ مَسْطوراً) (٥٨) ★

وە ئەم یاخیبوونو سەرکێشیە هەر بۆ ئەم کافرانی مەکەو دەورو بەری مەکەیە نیە . بەڵکو هەموو تاقـمو چینێ لـە ئادەمیزاد کاتێ دەستەڵاتیان پەیداکردو ماوەیێ خودا نیعمەتو دارایی باراند بە سەریانا

دەست ئەکەن بە لادان لـە یاسـای دادگەری • جا لەسەر ئـەم وەزعە پریارمان داوە کە هیچ ئاوەدانیەکی خاوەن دەستەو بەستەو قەرەبالغ نیە لە دنیادا ئیللا ئیسە ئەو قەرەبالغەو خەلکی ئەو ئاوەدانیە لە ناو ئەبەین و ریشەکەنیان ئەکەین لـە پیش رۆژی قیامەتا ، یا سزایان ئـەدەین بـــە سزادانیکی زۆر سەختو نابار ، وە ئەم رووداوانە هەموو لـــە (لوح المحفوظ)دا نووسراونو هەموویشیان وەرگرتنی تۆلەی لادانە لە یاسای راستی خودایی و پالدانەوەیە لەسەر هێزی دنیا بە جۆرێ کە شـیعاریان ئەمە بێ : یاسای جیهان ئەمەیە کە خاوەن هێز بێهێزەکان بخوات •

★ (ومـا مَنَعَنَـا أنْ نُرْسِـلَ بِالآياتِ إلاّ أنْ كَـذَّبَ بِهـا الاَوَّلُونَ) ★

ئیمەی مەنع نەکردوە لەوە کە ئەو موعجیزانە بنێرین کە کافرەکان داوای ئەکەن وەك : ناردنی فریشتە ، یا دەرخستنی باخی دڵگوشادی عالەمی بۆ ئەوان ، ئەوە نەبێ کە ئومەتە پێشوەکان کاتێ ئایەتیان بۆ دەرئەخرا بە درۆیان ئەخستەوەو ئیمەیش ریشەکێشمان ئەکردن ، وە ئیستە ئەگەر ئەو ئایەتانە دەربخەم بۆ ئەهلی مەکە ئەزانم ئەوانیش بـە درۆی ئەخەنەوەو منیش لەسەر یاسای خۆم ریشەکەنیان ئەکەم • وە خواستیشم لەســەر ئەوە نیە ؛ چونکی لە نەتەوەی ئەوانە گەلێ ئینسانی باش دروست ئەکەم •

★ (وآتَيْنا ثَمُودَ النّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِها) ★

ئەوە بو ئیسە دامان بە قەبیلەی (ثەمود) ئەو موعجیزە کە داوایان کرد وەکو وشترێکی میچکە لەگەڵ بەچکەیەکدا ، وە حاڵی ئەو وشترە وەها بو کە موعجیزەیەکی دیاری و رووناك بو ، کەچی هۆزی ثەمـود ستەمیان کردو خۆیان تووشی تۆڵە کرد بە پەی کردنی ئەو وشترەوە •

★ (وما نُرْسِلُ بِالآياتِ إلاّ تَخْوِيفاً) (٥٩) ★

وە ئیستە کاتێ بازە ئایەتێ بنێرین بۆ قەومی مەکە وەکو گرانیو قاتیو رووداوی بەدرو بازە شتێکی وەها .. نای‌ێرین بۆ ترساندنی ئەهلی مەکە نەبێ . ئەنا ئەگەر ئایەتە گەورەکان بنێرینو قەومەکە ئینکاری بکەن ئەو قەومە لە ناو ئەبەین .

★ (وإذْ قُلْنا لَكَ إنَّ رَبَّكَ أحاطَ بِالنّاسِ) ★

وە تۆ باسی ئەوە بکە کە چەن جار بە تۆم وتوە بە راستی خودای تۆ ئیحاطەی داوە بە ئادەمیزاداو دەورەی داونو هەموو وان لە قەبزەی قودرەتی ئەوا . هەرکاتێ خواستم بێ ئەتوانم سزایان بدەم بەلآم لەبەر ئەوە بڕیاری ئەوەم داوە ئەیانفەوتێنم تەئجیلی ئەو سزایەم کردوە .

★ (وما جَعَلْنا الرُّؤْيا الَّتي أرَيْناكَ إلاّ فِتْنَةً لِلنّاسِ والشَّجَرَةَ المَلْعُونَةَ في القُرْآنِ) ★

وە ئەو خەونەی کە نیشانی تۆمان دا وەکو خەوبینین بێ بەوە کە ئەڕۆنە مزگەوتی حەرامی مەکەوە لەگەڵ یارانا کردمان بە فیتنە بۆ بازە کەسێ کە ئیسانیان لاوازە لە بەر ئەوە کە بە هۆی گەڕانەوەتان لە جاری یەکەمدا دەستیان کرد بە قسەو باسو بە درۆخستنەوەی تۆ .

هەروا باسی ئەو درەختە ناهەمواوە دوور لە رەحمەتی ئێمە وەکو داری (زقوم) بێ کە لە ناو دۆزەخا ئەیڕوێنین ئەویشمان کرد بە فیتنە بۆ بازێ بێ عەقڵ کە ئەیگوت : چۆن داری تەڕ لە ناو ئاگردانا ئەڕوێت ؟ وە نازانێ دەستەلآتی من لەوانە بالآترە .

★ (ونُخَوِّفُهُمْ فَما يَزِيدهُمْ إلاَّ طُغْيَاناً كَبِيراً) (٦٠) ★

وە ئەو قەومی تۆیە هەر لەسەر ئەو حاڵی خۆیانە ماونو عەقڵی ساغ ناخەنە کارەوە . بۆیە هەرچەن ئەیانترسێنم قەت پەند وەرناگرنو بیر ناکەنەوەو ڕێگەی ڕاست ناگرن ، بەڵکو بە پێچەوانەوە هەر یاخی ئەبنو سەرپێچی زیادەیان لێ پەیدا دەبێ • جا ئەمە هەڕەشەیەو مانای ئەمەیە ئێمە کەسمان لە دەس دەرناچێ جا با پێیان هەڵبکێشنو دەست بکێشنەوە لە کاری نابار ئەگەرنا تاڵاوی کزی ئەبەین بە دەمیانا •

★ (وإذْ قُلْنَا لِلْمَلائِكَةِ : اسْجُدوا لِآدَمَ ، فَسَجَدُوا إلاَّ إبْلِيسَ ، قالَ : أأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِيناً ؟!) (٦١) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست باسی ئەوە بکە کە وتمان بە فریشتەکان : سوجدەی ڕێز ببەن بۆ ئادەم ـ باوکی ئادەمیزاد ـ ئەوانیش هەموو سوجدەیان برد ئیبلیس نەبێ ، ئەو سوجدەی نەبردو بە ڕووی ڕەخنەگرتنەوە وتی : ئایا من قەت سوجدە ئەبەم بۆ ئەو کەسەی کە تۆ لە گڵ دروستت کردوە ؟!

★ (قالَ : أَرَأَيْتَكَ هذا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ ؟ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إلى يَوْمِ القِيامَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إلاَّ قَلِيلاً) (٦٢) ★

جا شەیتان بۆ حاڵیبوون لە کاکڵەی فەرمانی خودا وتی : ئاگادارم بکە لەم ئینسانە کە تۆ گەورەیی‌و پایەت پێداوەو گەورەت کردوە بەسەرما بۆچی‌و بە چ یاسایێ پایەت پێدا بەسەر ئێمەدا کە لە مایەی نازك دروست کراوین ؟ بەڵام ئەگەر شوعووری خاوەن نووری ببوایە لە پاش ئیقرار کردن بەوە کە خودا ئەوانی لە مایەی نازك دروست کردوەو ئادەمیشی لە گڵ دروست کردوەو تەوانای بوە لە مادەی بێ نوور شتێ دروست بکاو

بێگەیەنێ بە پایەیەکی وەها بیکا بە (خلیفة الله) لە عەرزا ئەیزانی کە ئەو فەرمانە بێ حیکمەت نیەو ئیتر ئەو پرسیارو رەخنەکاریە نەدەکرد •

جا بە تەئکیدەوە وتی : ئەگەر مۆڵەتم بدەی تا رۆژی قیامەت هەرچی نەتەوەی ئادەم هەیە هەموویان ریشەکەن ئەکەم بــە گومڕاکردنیان ، وە هەموویان ماڵوێران ئەکەم بــە هەوای نارەوای ئارەزووبازیەوە مەگەر کەمێ لەوان کە دەرەقەتی نەیەم لەبەر راستیو راسائی •

★ (قالَ : اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاؤُكُمْ جَزَاءً مَوْفوراً) (٦٣) ★

خودا فەرمووی : بڕۆ لەوە زیاتر مەدوە ! من ئادەمو ئادەمیزادم بۆ ئەوە دروست کردوە بەندەی ساغو سافی خۆم لە ئینسانی بێ نرخو مایە جیا بکەمەوە ، دەی هەرکەسێ ئەوەنە بێ مایە بێ بکەوێتە دوای تۆ کە یەکەم هەواپەرستی بزانە ئەوە دۆزەخ جەزای ئێوەیە تابیعو مەتبووع بە جەزایەکی رەساو پێاگەیشتوو •

★ (واسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ ، وأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ ورَجِلِكَ ، وشارِكْهُمْ فِي الأَمْوالِ والأَوْلادِ ، وعِدْهُمْ ، ومَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطانُ إِلاَّ غُرُوراً) (٦٤) ★

وە سووك راپەڕێنە لەوان هەرکەسێ کە ئەتوانی رایپەڕێنی بــە دەنگدانی خۆت ، وە هەرا بکە بە سەریانا بە سوارەو پیادەی خۆتەوەو ببە بە شەریکیان لە دارایییاندا بە گردکردنەوەی لە حەلاڵو حەرامو پاکو پیس . وە لــە نەتەوەدا بــە هۆی نارەوایی بەخێوکردنیان بە حەلاڵو

حەرامو موبالات نەکردن بـــە رەوایی یاسای مارەکردنی دایکیانەوەو گوێنەدان بـە مانەوەی عیصمەتی شەرعیو نەمانەوەی ؛ وە بـە تەرکی تەمێو تەربیەو رووکردنیان لە ئایینی خودایی وە بە هۆی خستەدانیان بـۆ بیرو باوەڕی نابارو کردەوەی ناهەمواروە ، وە فوو بکەرە کەللەیانەوە بە ئارەزوو نیشاندانی بێ بایەخ هەتا هێزت تێدایە ؛ وە لە واقیعا ئیبلیس وادە نادا بـە کەس بـە بایێکردنو جوانکردنی شتی ناشیرین نەبێ لـە بەر چاویانا .

★ (إِنَّ عِبـادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلطـانٌ وكَفَى بِرَبِّكَ وَكِيلاً) (٦٥) ★

بە راستی ئەوانەی کە بـە بێ قەیدو شەرتو بـە بێ هەواو مەرج بەندەی خودای خۆیانن بۆ تۆنیە رێگەی زانبوون بە سەریانا ئەوان وان لە ئاسماناو تۆ وای لە عەرزا ، تۆ وای لە پایەی پەستاو ئەوان لە پایـەی بەرزا وە خودا بەسەو کافیە بۆ ئەوە ببێ بە پەنای هاتو هاواری ئەوان ئەو خودای تەوانایە کە پەروەردگاری تۆیە .

★ (رَبُّكُمُ الَّذِي يُزْجِي لَكُمُ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيماً) (٦٦) ★

پەروەردگاری ئێوە ئـەو کەسـەیە کەشتی رەوان ئەکا بـە هـەوا لە دەریادا بۆ ئەوە کە ئێودەکەسبی نیعمەتی ئەو بکەن لـە عەینی دەریاکانا وە یا لەو بەندەرانەدا کە ئێودەی پێ ئەگەن . بە راستی ئەو پەروەردگارە میهرەبانە بۆ ئێوە .

★ (وإذا مَسَّكُمُ الضُّرُّ في البَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إلاَّ إيَّاهُ ، فَلَمَّا نَجَّاكُمْ إلى الْبَرِّ أعْرَضْتُمْ ، وكانَ الإنْسانُ كَفُوراً) (٦٧) ★

وە کاتێ کە لە دەریادا زەحمەتو بیمی خنکانتان پێبگات کەس لە دڵتانا نامێنێ هاواری بۆ بەن ئەو خودا نەبێ ، کەچی کاتێکیش رزگارتان ئەکاو ئەگەنە وشکانی لە فەرمانی ئەو خودا لائەدەنو ناسوپاسی ئەکەن ، وە لە واقیعا ئادەمیزاد هەروا ناسوپاس بوە •

★ (أفَأمِنْتُمْ أنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جانِبَ البَرِّ أوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حاصِباً ثُمَّ لاَ تَجِدوا لَكُمْ وكِيلاً ؟) (٦٨) ★

ئایا هەر بەوە کە لە دەریا دەرچوون ئیتر ئەمینن لەوەی کە خودا تەنیشتی وشکانی عەرزتان پێوە بیاتە خوارەوەو لەناوتان ببا ، یاخود بایەکی بە هێزو توندو تاوی بەردو لم هەڵگر ڕەوانە بکاتە سەرتان کە ورده بەردی دنیاتان بەسەرا ببارێنێ هەتا ئەتانشارێتەوە لە ژێریاو لە پاش ئەوە کەستان دەست نەکەوێ پەنای بۆ بەن کە لە ژێر ئەو بەردانەدا دەرتان بکا ؟

★ (أمْ أمِنْتُمْ أنْ يُعِيدَكُمْ فِيهِ تارَةً أُخْرى فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قاصِفاً مِنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُمْ بِما كَفَرْتُمْ ثُمَّ لاَ تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنا بِهِ تَبِيعاً ؟) (٦٩) ★

یا خەیر ئەمینن لەوە کە جارێکی تر لەبەر ناچاری پەیداکردنی ژیوارِ خودا بتانباتەوە بۆ ناو کەشتی لەسەر دەریادا ، جا ئەمجار بایەکی بە هێزی مادەشکێن بنێری بۆ سەرتانو کەشتیەکەتان هەڵگێڕێتەوەو

بتانخنکێنێ لە دەریادا بە هۆی ئەو ناسوپاسیانەوە کە کردتانن ، جا پاش ئەم کارەساتە کەستان دەس نەکەوێ ، واتە کەس نەمێنێتەوە کە بکەوێتە دوای داوای تۆڵەی لەشو بەشی لە ئاوا ون بوەکەتان . کە ئێمە ئەوەندە تەوانایین بۆ بیرێ ناکەنەوە ؟

★ (ولَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وحَمَلْنَاهُمْ فِي البَرِّ والبَحْرِ ورَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلاً) (٧٠) ★

وە ئەم ئادەمیزادە نابارانە کە وەها ناسوپاسی ئەکەن وە نەبێ کە من خزمەتم نەکردبن ، بەڵکو بە راستی ئێمە کەرامەتو پایەمان دا بە ئادەمیزاد بەوە کە هەیکەڵو قەوارەی جوانمان پێداو میزاجێکی ساغمان دروست کرد لە لەشیاو هۆش و گۆشو بینایی و تەوانایی و خواهشو خواستگاریمان پێدانو هێزی ژیانو ژیوارمان بۆ کرد بە ماڵو شارەزامان کردن بۆ زانیاریو پیشەکاریو هەڵمانگرتن لە وشکانا لە سەر پشتی گیانداری بارەبەری ماوە تەی کەر ، وە لە هەموو ژیوارێکی دڵخوازی باشمان دانێو پایەمان پێدان بەسەر گەلێ لەوانەدا کە دروستمان کردوون بە گەورەکردێکی باش ، کەچی بەرابەر بەم هەموو نیعمەتە کە پێمان داون ئەوە ئەکەن کە ئەوان خۆیان ئەیزانن .

★ (يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ اُنَاسٍ بِإِمامِهِمْ ؛ فَمَنْ اوتِيَ كِتابَهُ بِيَمِينِهِ فاولائِكَ يَقْرَؤُنَ كِتَابَهُمْ ولاَ يُظْلَمُونَ فَتِيلاً) (٧١) ★

بەڵام خۆ ئەم ئادەمیزادانە لە دەستی من دەرناچنو جەزایان ئەدرێتەوە لەو رۆژەدا کە هەر تاقمە ئادەمیزادێ بە ناوی پێشەواکانیانەوە

بانگ ئەکەین وە فریشتە بانگ ئەکا : با پەیڕەوانی فلان پێغەمبەر یا فلان ڕەهبەر بێن بۆ مەیدانی حسێبو دەفتەری خۆیان وەربگرن ، جا هەرکەسێ لەوان کە کتێبی بیرو باوەڕو کردەوەی خۆی بدرێ بە دەستی ڕاستیەوە ئەوە ئەوانە لەبەر خۆشحالیو شادمانی بەوەی ئەیبینن لەو کتێبەدا ، ئەو کتێبی خۆیانە ئەخوێننەوەو بە قەی پەردەی سەر ناوکە خورمایێ ستەمیان لێ نەکراوەو ناکرێ •

★ (ومَنْ كانَ في هـذِهِ أعْمى فَهُوَ في الآخِرَةِ أعْمى وأضَلُّ سَبيلاً) (٧٢) ★

وە هەرکەسێ لەوان کە لەم دنیادا کوێر بووبێ لە ڕاستیو ڕێگەی ڕاستی نەگرتبێ ئەوە لەو ڕۆژەدا کاتێ کتێبەکەی لە لای چەپەوە پێدرا گەلێ کوێرترو گومڕاترەو کتێبەکەی بە درۆیو زوێری وەرئەگرێو بۆی ناخوێنرێتەوە •

★ (وإنْ كادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذي أوْحَيْنا إلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنا غَيْرَهُ وإذاً لاتَّخَذُوكَ خَليلاً) (٧٣) ★

بە ڕاستی نزیك بو ئەو کافرە بەدبەختە خاوەن فڕو فێلانە دڵت تێك بدەنو لات بدەن لە بازێ لەو حوکمانە کە وەحیمان کردوە بۆ لای تۆ تا لەسەر دڵخوازی ئەوان غەیری ئەو حوکمانە نیسبەت بدەی لە خودای تەعالا ، وە ئەگەر موافەقەی ئەوانت بکردایە بە قسەی خۆیان ئەیانگرتی بە دۆستی ماوەی ژیانیان •

★ (ولَوْلا أنْ ثَبَّتْناكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ إلَيْهِمْ شَيْئاً قَليلاً) (٧٤) ★

وە ئەگەر ئێمە بەو عیصمەتە داومانە بە تۆو بەو حیکمەتە کە وا نە دنیار دڵی رووناك کردووی تۆمان لەسەر حەق دامەزراو نەکردایە نزیك بو کەمێ مەیل بکەی بە لایانا ، واتە لە بازە ئادایێکدا! کە داخڵی عەقیدەی ئیسلام نەبێو زیایێکی گشتی تیا نەبێ ؛ وەکوو تەفضیلی قەبیلەیێ بەسەر قەبیلەیەکدا •

★ (إذاً لَاَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الحَيَاةِ وضِعْفَ المَمَاتِ ثُمَّ لا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيراً) (٧٥) ★

وە ئەگەر ئەو کەمە مەیلەت بکردایە بە لایانا پێمان ئەچەشتی زەعیفی لە ژیاتتا ؛ چونکی باوەڕی خەڵك کز ئەبو پێت ، وە ضەعیفی کاتی مردنو پاش مردن ؛ چونکی تاوانی بچووکی نزیکانی بارەگا تاوایێکی گەورەیە وە بازێ کاری باش بۆ ئینسانی باشی عادەتی تاوانە بۆ مەحرەمانی حوزووری خودای تەعالا وە پاش ئەوە کەستان دەس نەدەکەوت بیێ بە یارمەتیدەری تۆ •

عەتا ریوایەتی کردوە لە ئیبنو عەباسەوە ـخـ کە ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە لە شانی پۆلێ لە هۆزی (ثقیف)دا هاتن بۆ لای حەزرەت ـدـ و گەلێ شتیان داوا کرد مەعقوولو نامەعقوول ؛ ئەیانوت : ئەو عەرزی ئێمەیشە بکە بە وێنەی عەرزی حەرەمی مەکە نە داری نەگیانداری نە گیای دەستیان بۆ نەبرێ ، وە سالّی جارێکیش ئیزنمان بدە بڕۆین بۆ زیارەتی بتەکەمان کە ناوی (لات)ە ، وە پایەی ئێمە بەرز بکە بەسەر پایەی باقی دەورو پشتی خۆمانا ••• وە گەلێ هاتوچۆیان کرد لەم بابەتەوە کە ئەگەر لوطفی خودا نەبوایە حەزرەت موافەقەی بکردایە لەسەر ئەوە کە ثەقیف گەورەترن لە باقی عەرەبی دەوریان • جا خودا ئەم ئایەتەی نازڵ کرد •

★ (وإنْ كادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْها وإذاً لا يَلْبَثُونَ خِلافَكَ إلاّ قَلِيلاً (٧٦) سُنَّةَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنا ولاَ تَجِدُ لِسُنَّتِنا تَحْوِيلاً) (٧٧) ★

به راستی نزیك بو كافرەكانی مەكە بێ ئارامت بكەن لـە عەرزی مەكەدا بۆ ئەوە كە دەرت بكەن ، وە ئەگەر ئەوەیش بكەن ئەوان لەپاش دەرچوونی تۆ نامێننەوە لە ولاّتا ماوەیەكی كەم نەبێ ، وە ئەمە رەفتاری منەو یاسای ئەو پێغەمەرانەیە كە لە ولاّتی خۆیانا ئازار دراونو دەركراون پاش دەرچوونی ئەوان ئومەتەكەیشیان لەناوچوون ، وە بۆ ئـەم یاسای دامەزراوی ئێمە گۆڕانت دەس ناكەوێ •

ئـەم ئایـەتانە نازڵ بوون لـەو كاتەدا كـە موشریكەكان كەوتنـە گردەوەبوونو راوێژكردن لەسەر ئازاردانی حەزرەت بۆ ئەوە بیكوژن یا دەری بكەن ، وە بە رەغمی ئەوە كە حەزرەت بە فەرمانی خودا لە مەكە كۆچی كرد ، بەڵام هەر لەبەر هێرشی فیتنەی ئەوان خودا ئەمری دا بـە كۆچكردنی حەزرەت ـدـ وە فیعلەن كۆچی كرد • وە لە پاش كۆچكردنی ئەویش كافرەكان بازێكیان لە جەنگی بەدرا كوژرانو باقیەكانیشیان ئـەو شافەیانە نەماو (كانە) هەموویان فەوتان •

بێجگە لەوە فەتحی مەكە وەكو دەركردنی مەكەییەكان بو لە ولاّتی خۆیان ؛ چونكی غەیری ملكەچیكردن هیچیان بۆ نەماوە •

وە ئـەو ریوایەتە كـە گوێا حەزرەت لەسـەر تەرغیبو تەشـویقی یەهوودی مەدینە ویستی بڕوا بۆ شام هەتا ئەم ئایەتانە هاتنە خوارەوە جا حەزرەت عەزمی لەسەر ئـەو كۆچە تێكچو •• لە (روح المعاني)دا بـە بەتاڵی-دائەنێ •

★ (أَقِمِ الصَّلاةَ لِدُلوكِ الشَّمْسِ إِلى غَسَقِ اللَّيْلِ وقُرْآنَ الفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الفَجْرِ كانَ مَشْهُوداً) (٧٨) ★

نوێژی خۆت بەجێبێنە لە کاتی لادانی رۆژ لە خەتی نیوەی رۆژدا هەتا کاتی تاریکی شەو ، وە نوێژی کاتی دەرکەوتنی سپەینێیش بەجێبێنە ؛ چونکە بە راستی نوێژی بەیانی نوێژێکە فریشتەکانی شەوو رۆژ هەموو تیایا یەك ئەگرن • جا لەم ئەندازەدا نوێژی نیوەڕۆو عەصرو مەغریبو عیشاو بەیانی هەیە •

★ (ومِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نافِلَةً لَكَ عَسى اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقاماً مَحْمُوداً) (٧٩) ★

وە لە بازێ لە کاتەکانی شەویشدا تەرکی خەو بکە بۆ نوێژکردنو نوێژی تێدا بکە بە فەرزی زیاد لە پێنج فەرزە بە تایبەتی بۆ بەرزی پایەی تۆ ؛ هیوا هەیە لە ئەنواری ئەم طاعەتو عیبادەتە دائیمەدا خودا لە رۆژی قیامەتا رەوانەت بکا بۆ مەقامێو بۆ شوێنو پایەیەکی تاریفکراوی بلند لە لای خودادا کە مەقامی (شەفاعەتی گەورەیە) لە قیامەتا •

★ (وقُلْ : رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ واجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطاناً نَصِيراً) (٨٠) ★

وە بپارێرەوە لە خودا بڵێ : یا رەبی بە میهرەبانیو کەرەمو ئیحسانی خۆت داخڵی شاری مەدینەم ئەکەی باشی بکە ، وە دەرم ئەکەی لە مەکە با دەرچوونێکی باش بێ ، وە یا ئەمخەیتە قەبرەوە بە رەزاو رەحمەت وە لە قەبریشم دەرئەکەی بۆ رۆژی حەشر با دەرچوونێکی باش بێ ، وە ئەمخەیتە ناو هەر کارێکەوە باش بمخە ناوی ، وە کاتێ لەو کارەیش

دەرِتکردم با باش بڕۆ هێزێکی یارمەتیدەرم لە لایەنی خۆتەوە بۆ بڕیار بدە بۆ ئەوە کە فەتحی مەکە بکەم لە پاش دەرچوونم بۆ مەدینە ، یاخود بۆ ئەوە کە (مهمه)ی بلاوکردنەوەی ئیسلام تەواو بکەم .

★ (وقُلْ : جاءَ الْحَقُّ وزَهَقَ الباطِلُ إنَّ الباطِلَ كانَ زَهُوقاً) (٨١) ★

وە لە جێگەی باسی نیعمەتی خودادا کاتێ کە فەتحی مەکەت کردو رۆیشتیتە ناو کەعبەوە بڵێ : وا بە راستی دینی ئیسلام هات بۆ بەیت لە پاش ئەوە کە بتپەرستەکان ماوەیێ داگیریان کردبوو ، وە دینی پووچ کە بتپەرستیە دەرچو بە راستی شتی پووچ هەر دەرچوەو دەرچوون نـەبێ هیچی بۆ ناشێ .

وە یاخود شیعاری وتارت لە موناسەباتا ئەم ئایەتە جوانە بێ : (جاء الحق وزهق الباطل ان الباطل كان زهوقا) .

ریوایەت کراوە لـە ئیبنو مەسعوودەوە ـخـ کاتێ حەزرەت ـدـ فەتحی مەکەی کرد رۆیشتە ناو حەرەمی کەعبەوە وە لەو کاتەدا سێصەدو شەصت بتی تێدا بو عاسایەکی بە دەستەوە بو ئەیکرد بە چاوی بتەکاناو ئەیفەرمو : (جـاء الحق وزهق الباطل ...)وە بتەکان ئەکەوتن ، هـەتا هەموو بتەکانی خست . وە بتی قەبیلەی (خزاعه) لە سەر بانی کەعبە بو لە مس دروست کرابو حەزرەت فەرمووی بە (علی) : بڕۆ ئەو بتە فڕە بدە ئەویش رۆیشتە سەربانی کەعبەو بتەکەی خستە خوارەوە .

★ (ونُنَزِّلُ مِنَ القُرْآنِ ما هُوَ شِفاءٌ ورَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ولا يَزِيدُ الظّالِمِينَ إلاّ خَساراً) (٨٢) ★

ڕەوانە ئەکەین بۆ سەر پێغەمەری خۆمان ئەوەی کە شیفایەو هۆی

رزگاریو ئاسایشە بۆ موسوڵمانان لە ئایاتی قورئان ، واتە شیفایە بۆ نەخۆشی نەزانیو بۆ دەردی بێ ئەخلاقیو بەدخوڵکی . وە شیفایە بۆ ناساغی عەقیدەو بیرو باوەڕو کردەوەی بەسوود ، وە شیفایە بۆ دووری لە یاسای حوکمداریو دادگەری . وە شیفایە بۆ ناساغی دڵو لەشو نەوعێکە لە دەرمان وەکو دەرمانی عادەتی دوکتۆرەکان بە مەرجی باوەڕی نەخۆشەکەو قورئان خوێنەکەیش ، بەڵام ئەو قورئانە هیچ سوودێ ناگەیەنێ بە موشریکەکانو کافرەکانو بێ باوەڕەکان زیانباریو قورسی نەخۆشیەکەیان نەبێ .

یزانن ! خاوەن تەفسیرەکان لە مەعنای ئەم ئایەتەدا دوو قسەیان هەیە . یەکەم : قورئان دەستوورێکە بەسوودە بۆ عالەم وەکو چۆن دەرمانی دوکتۆرەکان بە سوودە بۆ ناساغ ، قسەی دووهەم : ئەمەیە کە ئەم شیفایە عامە بۆ ئەو مەعنایەو بۆ شیفای نەخۆشینی زاهیریو ئیستیدلالیان کردوە لەسەر ئەم مەعنایە بە چەن دەلیلو چەن ئاثاری بە هێز :

یەکەم : ریوایەت کراوە لە ئەبو سەعیدی خدریەوە ـخـ ئەڵێ : پێغەمبەر ـدـ ردوانەی کردین لە سریەیەکدا کە (۳۰۰) کەس بووین . لای قەومێك دابەزیین داوای میوانداریسان لێکردن میوانداریان نەکردین . ئەڵێ : جا گەورەی قەبیلەکە دووپشك پێیەوە دا ، هاتن بۆ لامان وتیان : ئایا لە ناو ئێوەدا یەکێ هەیە کە دۆعای چاری دووپشك بکا ؟ ئەبو سەعید ئەڵێ : منیش وتم : بەڵێ من ئەیکەم ، بەڵام بۆ ئێوەی ناکەم هەتا مانێکسان پێ نەدەن . ئەوانیش وتیان : سی (۳۰) مەڕتان ئەدەینێ ، ئەڵێ : منیش (الحمد لله رب العالمین ..)م حەوت جار بەسەریا خوێندەوەو کابرا ئازارەکەی نەما .

جا خواردەمەنییان بۆ ناردین لەگەڵ سی مەڕەکاناو هەموومان لە خواردەمەنیەکەمان خوارد ، بەڵام رەفیقەکان لە مەڕەکانیان نەخوارد هەتا هاتینەوە بۆ لای حەزرەت ـدـو خەبەرەکەم بۆ گێڕایەوە فەرمووی : چۆن زانیت کە (الحمد لله رب العالمين) شیفای زامدارە ؟ عەرزمکرد : یا رەسولەڵڵا شتێ بو کەوتە دڵمەوە ، فەرمووی : بخۆنو لە مەڕەکانیش بەشمان بدەن • ئەمە ریوایەتی (دارقطني) بو لە کتێبی (سنن)دا •

دوەم : ئیسامی بوخاری ریوایەتی کردوە لە عائیشەوە ـخـ کە حەزرەت ـدـ لەو نەخۆشینەدا کە وەفاتی کرد تیایا سوورەتی (معوذات)ی ئەخوێندەوەو فووی ئەکرد بە دەستی خۆیاو ئەیهێنا بە رووی خۆیا ، کاتێ کە نەخۆشینەکەی گران بوو من لە باتی ئەو سوورەتەکەم ئەخوێندەوەو فووم ئەکرد بە لەشیا •

سێهەم : مادام کە ثابت بوە کە حەزرەت ـدـ موعەوەذەکانی خوێندوەتەوەو فووی کردوە بە دەستیاو هێناویەتی بە روخساریا کە ئەمانە دوو سوورەتن لە قورئان •• دەرئەکەوێ کە خوێندنەوەی باقی ئایاتی قورئانیش دروست بێ ؛ چونکی هەموو وەکو یەکن لەوەدا کە لە قورئانی پیرۆزن •

چوارەم : قورطوبی لە تەفسیرەکەیا ئەفەرموێت : زاناکان ئیختیلافیان بوە لەوەدا کە ئینسانێ شتێ لە ناوی خودای تەعالا یا لە ئایاتی قورئان بنووسێتەوە جا بە ئاو بیاز شۆرێتەوەو نەخۆش ئەو ئاوە بخواتەوە یا لەشی ئەو نەخۆشەی پێ بهەنورێ •• ... سەعیدی کوڕی مسیب ئەمەی لە لا دروستە • وە (ام المؤمنين) عائیشە ـخـ هەردوو (معوذتين)ی ئەخوێند بەسەر کاسەیەك ئاودا جا ئەیفەرومو بیڕژێنن بەسەر نەخۆشەکەدا •

وە هـەر لـە تەفسیری قورطوبیدا ئەڵێ : وقال ـص ـ : (لا بأس بالرقي ما لم يكن فيه شرك ، ومن استطاع منكم ان ينفع اخاه فليفعل) .

پێنجەم : لـە قورطوبیدا ئەڵێ : ئیمامی مالیك فەرموویەتی : هیـچ عەیبێ نیە لەوەدا شتێ لـە ناوی خودا بنووسرێتو بکرێتە ملی ئینسانی ناساغ بـە نیازی (تبرك) ، وە کۆمەڵێ لـە ئەهلی عیلم لەسەر ئەم بیرو باوەڕی ئیمامی مالیکەن ـخ ـ .

وە عـەبدوڵلاێ کوڕی عومەر ـخ ـ فەرموویەتی : حـەزرەت ـد ـ فەرموویەتی : کاتێ کـە یـەکێ لە ئێوە لـە خەودا ترسـاو شتێکی وای چاوپێکەوت با بڵێت : (اعوذ بكلمات الله التامة من غضبه وسوء عقـابه ومن شر الشيطان ان يحضرون) وە عەبدوڵلاێ ئـەم دۆعایە فێری منـدالە گەورەکانی ئەکردو بۆ بچووکەکانیشی ئەنووسیو ئەیکرد بە شانیانا .

وە هەر ریوایەتێ کە لـە حەزرەتەوە ـد ـ ریوایەت کرابێ بۆ نەهی لـەم نووسراوانە ئـەوە ئەبڕێ بەسەر نووسراوێکدا کە ئایەتی قورئان نەبێ ، وە یا پارانەوە لە خودا نەبێ ، وە یا بە ناوە پیرۆزەکانی خودا نەبێ ، ئەگەرنا ئەمانە هەموویان موبارەکن .

وە ئێمە لـە ماوەی ژیانی خۆمانا بازێ دۆعاو بازێ ناوی خودامان وەرگرتوە لە دەمی مامۆستاکانمانو نووسیومانن بۆ نەخۆشیو گیرۆدەی دەردو لە سوپاسی خوداوە بە زۆری ، بە ئیزنی خودا ، سوودیان بوە .

هـەروا گـەڵێ ئیستیفادەمان کـردوە لە خوێنـدنەوەی قەصـیدەی (بردیە)و لـە خوێنـدنەوەی ناوی (اصـحاب البـدر) ـخ ـ ، وە لـە خوێنـدنەوەی قەصـیدەی (منفـرجە)ی ئیمـامی غـەزالی ـخ ـ بـۆ چاری گەڵێ گیرو گرفتی ژیانو بە زۆری سوودمان لێوەرگرتوون .

وە بە هەر عیبارەتێ مەشرووع بێ پارانەوە لە خودا رەوایە ، مادام ئەم شێوە بە تایبەتی نەهی لێ نەکرابێ ، جا ئەگەر دۆعاکان (مەئثور) بن ئـەوە زۆر موبارەکە ، وە ئەگـەر مەئثوریش نـەبن مادام لەفظەکان مەشرووع بن دووبارە رەوایەو دروستەو هەرکەسێ مەنعی ئەمانە بکا یا لە نەزانینەوە یا لە عەنادی نەفسانیەتەوەیە • ئیتر ئینسانی موسوڵمان واجبە موراجەعەی کتێبە موهیمەکان بکا ، وەکو (الحصن الحصین)و وەکـو ئاخری (جامع الصغیر) بۆ دروستی کردنی دۆعاکانی حەزرەت ـدـ ، وە موراجەعەی (اذکاری نووی) بکا بۆ دۆعای تایبـەتی هەرکاتێو هـەر شوێنێ • (والله هو الموفق والمعین) •

★ ★ ★

★ (وإذا أنْعَمْنا عَلَى الانْسانِ أعْرَضَ ونَآ بِجانِبِهِ وإذا مَسَّهُ الشَّرُّ كانَ يَؤُساً) (٨٣) ★

وە ئەو کەسانە کە سوود لـە قورئانی پیرۆز وەرناگرن کەسانێکن موبالات ناکەن بە بیرکردنەوە لە مەعنای ئایەتەکاناو بیر ناکەنەوە لە حاڵی خۆیان کە کێ دروستی کردوونو ئەنجامیان چۆن ئەبێو پاش ئەم مردنەیان کـە گومانی تێدا نیـە ئایا هەر وەکو حەیوانێکی بێ هۆش ئەڕۆن ، وە یاخود پرسیاریان لێ ئەکرێ ؟ جـا ئـەم جۆرە کەسانە وان لـە شێوەی گیانلەبەرە بێ هۆشەکاندا ؛ بە شتی خۆش شادمانن ، وە بە شتی ناخۆش پەرێشانن وەکو خودا فەرموویەتی : کاتێ نیعمەت بڕێژین بەسەر ئینسانی نابارا بایی ئەبێو سەرپێچی لە فەرمانی خودا ئەکا وە لا هەڵئەکا لەوانە کە ئامۆژگارییان ئەکەن ، وە کاتێکیش خراپەیێو تەنگەبەریو گیرۆدەیی بەردەمیان بگرێو شەڕێکیان تۆش بێ نائومێد ئەبن لە هەموو خێرێو دنیایان لێ تەنگ ئەبێ •

★ (قُلْ : كُلٌّ يَعْمَلُ على شاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدى سَبِيلاً) (٨٤) ★

جا ئەی پێغەمەری خۆشەویست بڵێ بەو ئادەمیزادانە کە ئەم قورئانەیان بەسەرا ئەخوێنیتەوە : هەر کەسێ لە هۆشیاران کە تەکلیفیان لێکراوە لە لایەنی خوداوە رەفتار ئەکا لەسەر موناسەبەی ئەو رێگەیە بڕیاری داوە پیایا بڕوا بۆ قەبوڵ یا رەدی فەرمانی خودا ، جا خودای ئێوە زاناترە لە هەموو کەسێ بەو کەسە کە شارەزاترە بۆ رێگەی رزگای خۆی ، وە هەرکەسێ رێگەکەی پاڵو راست بێ ئەوە ئەگات بە مەنزڵو ماوای خۆی . وە هەرکەسێ وا نەبێ ئەوە ناگات بەو شوێنو جێگە باشە کە سوودی لێ وەربگرێ لە قیامەتا •

ئیمامی رازی ـخـ لەم شوێنەدا پاش رەزابوونی بەوە کە (شاکلە) بە مەعنای (طریقەت)و رێگەیە ئەفەرموێت : لەم شوێنەدا وەجهێکی دووەم هەیە عیبارەتە لەمە هەرکەسێ رەفتار ئەکا لەسەر موافیقی ئەوەی موافیقی جەوهەری نەفسو موقتەضای رۆحیەتی ، ئەگەر نەفسی خاوەن پرتەوو بڵند پایە بێ ئەوە کردەوەی بەرزو بەرێزی لێ پەیدا ئەبێ ، وە ئەگەر نەفسەکەی پیسو پەست بێ ئەوە کردەوەی پەستی لێ پەیدا ئەبێ •

وە بۆ رووڵکردنەوەی ئەم وەجهـ دووەمە ئەفەرموێت : زانا هۆشیارەکان جیاوازییان هەیە لە (نفوسی انسانی)دا : ئایا موختەلیفن لە ماهیەتاو ئیختیلافی کردەوەو ئەحوالیان لەبەر ئیختیلافیانە لە ماهیەتی نەفسدا ، یا خەیر هەموو موتەساوین لـە ماهیەتاو ئیختیلافی کردەوەیان لەبەر ئیختیلافی میزاجیانە ؟ وە لـە لای من بیری یەکەم پەسەندە کـە نفووس ئیختیلافیان هەیە لە ماهیەتا • بڕایەوە •

منیش ئەڵێم : لەم شوێنەدا چەن شتێ هەیە پێویستە بیانزانن هەتا ڕاستی دەرکەوێ • یەکەم : نابێ تەفسیری شاکیلە بکرێتەوە بە جەوهەری نەفس ؛ چونکی ئەگەر کردەوەی ئینسان لەسەر خواستی جەوهەری نەفس بێ لازم ئەکا ئینسان مەجبوور بێ لەو کردەوانەدا کە لێیەوە پەیدا ئەبن •

هەروا نابێ بە مەعنای ئیستیعدادیش بێ ؛ چونکە لە هەموو کەسێکدا تواناو ئیهاتوویی چاکەو خراپە هەیە •

وە نابێ شاکیلە بە مەعنا میزاجو ئەحوالی لەشی ئینسان بێ لەبەر ئەوە گەلێ کەس لەسەر یەك میزاجو یەك بونیەن لەگەڵ ئەوەیشدا کردەوەیان جیا جیایە •

هەروا مەعنای نیەتو ناحیەو مەذهەب موناسب نین ، کە وابێ ئەبێ هەر بە مانا طەریقەتو ڕێگە بێ لەسەر ئەم ئیعتیبارە ئادەمیزاد خاوەنی چوار هێزە • هێزی ئیدراکی فریشتەیی و ، هێزی شەهوەتو ئارەزووی نەفسی و . هێزی قارگرتنو هەڵمەتبردنو درندەیی و ، هێزی وەهمیەی شەیتانی •

وە هەر یەکێ ڕێگەیەکی تایبەتی هەیە لە ماوەی ژیانیا لە کەوتنە شوێنی ئەم چوار هێزەدا ؛ ئەگەر تێکۆشاو نەپەێشت ئەم هێزانە لای زیادی زۆرو لای کەمو کووڕی زۆر بگرن وە کەوتنە ئیعتیدالو میانەکاریەوە ئەو کەسە رزگارەو سەربەرزە ، وە ئەگەر کۆششی نەکرد بۆ ئیعتیدالی ئەم هێزانە وە ئەم هێزانەی بەرەڵا کرد ئەوە لە مەینەتی دنیاو قیامەتدا غەرق ئەبێ •

وە ئەو رێگەی تێکۆشانە بۆ تەعدیلی ئەم هێزانە بۆ ئینسان دەست ئەدا بە هۆی هاوڕێی ئینسانە خاوەن رۆحە پاکەکان یا زانا بەرزەکان یا پیاوی خاوەن خولقو رەوشتی خۆش ، وە یا هەر بە بیرکردنەوەی خۆی لە ئەحوالی خۆیدا لە ئەوەلەوە تا فامو شوعووری گرتوە .

وە هەر رێگەیە غەیری ئەم رێگەیە بێ ئەوە فاسیدە ، وە هەرکەسێ بیگرێ ئەوە رزگار نابێ وە لە دنیاو قیامەتا ماتو سەرکزو داماوە .

وە دەلیل لەسەر ئەم تەقریرە ئەمەیە لە قورئانا خودای تەعالا باسی ئەوەی کردوە ئەو فیطرەتە کە ئادەمیزادی لەسەر دروست کراوە فیطرەتێکی جوانو پاکە . وە لە حەدیثی پیرۆزیشا هەیە کە هەموو منداڵێ لەسەر فیطرەت لە دایك ئەبێ لە پاشان باوكو دایکەکەی ئەیکەن بە جوولەکە یا بە گاور یا غەیری ئەوانە .

وە هەر چەن خودای تەعالا قودرەتی هەیە کە بە جارێ هەرچی ئادەمیزادو جین هەیە هەموویان بکا بە فریشتەی پاك یا بیانکا بە شەیاتینی ناپاك بەڵام خودا ئەمەی نەکردوەو نایکا ؛ چونکی ئەگەر خۆی وا بکا لە عالەم ئیتر پێویستی بە رەوانەکردنی رەهبەران نەدەبو وە هەرکەسێ کە بە تەواوی چاك بوایە بە زۆری خودا چاك ئەبوو ، وە هەرکەسێ کە بە تەواوی خراپ بوایە بە زۆری خودا خراپ ئەبوو ، وە بەندەییو ئیطاعەی کەس دەرنەدەکەوت . وە فائیدەیش لە ناردنی رەهبەرانو پێغەمبەران نەدەبو ، هەروا پێویست بە دەرزی مامۆستایاناو دانانی نیظامو یاسا نەدەما وە ئینسان ئەبو بە داڕێکی بێ سێبەرو بێ بەرو بێ شانو پایە .

وە لەولایشەوە خودای تەعالا ئەفەرموێت : (قد افلح من زکاها وقد خاب من دساها) . وە ئەفەرموێت : (فأما من طغی وآثر الحیاة الدنیا

فان الجحيم هي المأوى • واما من خاف مقام ربه ونهى النفس عن الهوى فان الجنة هي المأوى) •

★ (ويَسْأَلونَكَ عَنِ الرُّوحِ ، قُلِ : الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي • وما اُوتِيتُمْ مِنَ العِلْمِ إلاَّ قَلِيلاً) (٨٥) ★

کافرەکانی قورەیش پرسیارت لێ ئەکەن لە حەقیقەتی (روح) ئەو شتە کـە گیاندار بە بوونی ئەو گیاندارەو زیندوەو بە نەبوونی ئەو بێ گیانەو مردوە ، تۆ ئەی پێغەمەری خۆشەویست لە وەلامیانا بڵێ : رۆح لەو شتانەیە کە بە بێ مادەو بێ پەیدابوون لە شتێکی تر پەیدا ئەبێ بە هۆی ئەمرو فەرمانی پەروەردگاری منـەوە ، وە ئێوە نایزانن ، وە یا ئەگەر بەیانیش بکرێ تێی ناگەنو لـە سنووری عەقڵو فامی ئێوە بەدەرە ، وە لەمەیش سەرتان سوڕ نەمێنێ چونکی بەشتان نەدراوە لە عیلمو زانیاری شتێکی کەم نەبێ •

ریوایەت کـراوە : جوولەکەکان وتیـان بـە کافرەکانی قورەیش : پرسیار بکەن لە محەمەد (د) لە : (اصحاب الكهف)و (ذى القرنين)و لە (روح) . جا ئەگەر جوابی هەرسێکیانی دایەوە یا لەهەر سێکیان بێدەنگ بوو ئەوە پێغەمبەر نیە ، وە ئەگەر جوابی دایەوە لە بازێو بێدەنگ بوو لە بازێکیان ئەوە پێغەمبەرە • جا کاتێ پرسیاریان لێ کرد هـات جوابی (اصحاب الكهف)و (ذى القرنـين)ی دایـەوەو جوابی باسی رۆحی نەدایەوە • وە ولاّمەکەی حەزرەت موافیقی تەورات هات کە لـە باسی رۆحدا بە ئیبهام وەلاّمی داوەتەوەو بە رووبی وەلاّمی نەداوەتەوە •

بـە هەرحاڵ بـــە زاهیری ئایەتی شەریف (روح) کە سەرچاوەی شوعوورو ئیدراکەو مەبدەئە بۆ ئاثاری عەجیبو غەریب لـەو ماوەی

مەحدوودەدا کە قەرار دراوە بۆ پەیوەندی بە لەشەوە ، وە پرسیاری لێ ئەکرێ لە پاشەڕۆژا ، وە ئەگات بە ئازاری قیامەت لە دۆزەخا ، وە یا بە ڕەحمەتو نیعمەتو لیقای خودای تەعالا هەتا هەتایە ، ئەم ڕۆحە قورئان باسی نەکردووەو ئێمەیش ئەتوانین باسی نەکەین .

بەڵام زانا موسوڵمانە بەرزەکانی عالەمی ئیسلام بیرو باوەڕی خۆیان دەربڕیوە وە فەرموویانە خودای تەعالا بۆیە باسی نەکردوە ؛ چونکی کونهی مەعنای ڕۆح بۆ عامەی ئادەمیزاد فام ناکرێ .

جا جومهوورەکەیان فەرموویانە : ڕۆح جیسمێکی لەطیفو ناسکەو نفوودی هەیە لە هەموو ذەڕاتی وجوودی ئادەمیزادا هەتا ئەو ماوە خودا بڕیاری داوە . وە کاتێ خواستی خودا لەسەر نەمانی بو ئەو پەیوەندییە ئەبڕێو لەشەکەی ئەکەوێ ، بەڵام ئـــەو ڕۆحـە عەلاقەی مەعنەویەو غەیبییەی نابڕێ لەو لەشە نە لـە گۆڕاو نە لـە پاش ئەوە کە بـە درێژایی زەمان بڕزێ ، هەر ڕۆحێ بە قەی پایەی خۆی لـە کەسبی سەعادەتو پیرۆزی بە هۆی طاعەتەوە ، وە بە ظاهیری ئەحادیثی شەریفە گەلێ بەدەن لە گۆڕا نارزێن وەکو لەشی پێغەمەران (د)و لەشی شەهیدان . واتـە : کوژراوانی ناو جەنگێ کە بۆ بەرزکردنەوەی دینی ئیسلام بێ ، وە لەشی ئەوانە کە لە بەر ڕەزای خودا بانگ ئەدەن ، وە لەشی پیاوچاکانی خوداو ، زانایانی خاوەن کردەوەی بەرزی پاك .

وە بـــەلای بازێ لە زانا بەرزەکانیشەوە وەکو ئیمامی غەزالی (خ) (ڕۆح) جەوهەری ڕووت لە مادەیە ، لە جیسمو جیسمانیات نیە ، وە بە چەن بەڵگە پشتگیری ئەم قسەی خۆی کردوە ، وە بـە ڕاستی ئاثاری نەفسی ئینسانیو ئیدراکاتی زۆر بالایو گەیشتنی بەو پایە بەرزانە کە

مەعلووم بوە بۆ خاوەن باوەڕەکان لە موسوڵمانان هەمووی دەلیلە لەسەر ئەوە کە رۆحی ئینسانیو نەفسی ناطیقە لە عالەمی جیسمو جیسمانیات نیە .

★ (ولَئِنْ شِئْنا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنا إِلَيْكَ ثُمَّ لا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنا وَكِيلاً (٨٦) إِلاَّ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ إِنَّ فَضْلَهُ كانَ عَلَيْكَ كَبِيراً) (٨٧) ★

واتە وەنەبێ تەنیا رۆح بەو خاوەن قیمەتو قەدرەوە لە دروستکراوانی خودای تۆ بێ بەڵکو هەموو شتێکی خاوەن قیمەتو بێ قیمەت هەموو وان لەبەر هێزی قودرەتی خودادا لە دروستکردناو لە راگرتناو لە بڕانەوەیانا ، وە ئەم قورئانەیش کە ناردوومانەتە خوارەوە بۆ تۆ وە بە وێنەی رۆحی زانیاری عالەمە ئەویش وا لە ژێر قودرەتی خودادا ، وە بە راستی ئەگەر خواستمان لەسەر لابردنی بێ لە دڵی تۆداو لە دڵی عالەمی زانیارانا ئەتوانین ئەوەی کە وەحیمان کردوە بۆ لای تۆ لای بەین لە دڵی تۆداو هەڵی بگرین وە پاش ئەوە کە لامانبرد تۆ کەسێکی وات دەست ناکەوێ کە ئیعتیمادی بدەیتە سەرو بتوانێ بۆت پێنیتەوە ئیللا هۆی میهرەبانی خودا نەبێ ئەوە ئەو میهرەبانی خودایە قورئانەکەت پێ نیشان ئەداتەوە ، بە راستی فەضلی لەسەر تۆ زۆر بوەو زۆرە .

★ (قُلْ : لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الإِنْسُ والجِنُّ على أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هذا القُرْآنِ لا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ ولَوْ كانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيراً) (٨٨) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست تۆ بڵێ بەو کەسانە کە باوەڕیان وایە قورئان وتەی ئادەمیزادە یا وتەی جینە : بە هەڵەدا چوون ، وەڵلاهی

ئەگـەر هەموو ئادەمیزادو جینی عالـەم گردبینەوەو ڕێك بكەون لەسەر خواستی ئەوە كە وێنەی ئـــەم قورئانە بێنن لـــە دانانی (مفردات)و (مركبات)و (جومله)و كەلامی هەركام لە جێگەی خۆیا بۆ گەیاندنی ئەوەی كە مەقسوودی خودایە لـە ناردنی ئـــەو قورئانەدا .. ناتوانن ئـــەو وێنەیە بێنن هەرچەند بازێكیشان پشتیوانی بازێكیان بن و یارمـــەتی یەكتر بدەن لەو كارە گەورەدا كە موقابەلەی كەلامی خودایە ؛ چونكی هەر خودا زانایە بەوكارە پەنامەكییانە كە لەمەوپێش بوون ، وە یا لەمەوپاش ئەبن هەتا وەكو خۆی بەیانی بكەن ، وە هەر خودا ئەزانێ بە ئەندازەی ئەو ئیمانو باوەڕەو ئەو كوفرو ئینكارەو ئەو دڵڕەشیو دوژمنایەتیە لەگەڵ پێغەمبەراو لەگەڵ دینەكەیا ، وە هەر خودا ئەزانێ چلۆن بەرابەری حاڵەتی نەفسی ئادەمیزادو باقی موكەللەفان بكا ، وە هەر خودا ئەتوانێ كەلامی خۆی لەسەر موافیقی مەرامی خۆی نازڵ بكا . بۆیە لەگەڵ ئەوەدا كە ماوەی تەركیبی وتاری موشتەرەك كە حوروفی (الف با)یە لەبـــەر دەستی عالەما هەیە كەچی كەس ئەتوانێ وتاری بەرزو بە پێز ڕێك بخاو كەس ناتوانێ كەلامی موعجیزەی وەكو قورئان دابنێ .

★ (ولَقَدْ صَرَّفْنا لِلنَّاسِ فِي هذا القُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبى أَكْثَرُ النَّاسِ إلا كُفُوراً) (٨٩) ★

وە بە راستی ئێمە تەكرارمان كردەوە لەگەڵ گۆڕینی شێوەدا لـەم قورئانەدا لە هەموو جۆرە مەعناو مەبەسێكی وەها وەكو (ضرب المثل) غەریبو عەجیب بێ بۆ ئەوە دڵی ئادەمیزاد رابكێشێو ئیمان بێنن بـە خودای خـۆیان وە ڕێگەی راســتی بگرن كەچی زۆربـــەی ئادەمیزاد هیچیان نەویست ئیللا ئینكارو لادان لە حەقو هەوڵدان بەرەو هەوای نەفسی خۆیان .

★ (وقالوا : لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الاَرْضِ ينبوعا (٩٠) أوْ تَكونَ لكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخيلٍ وعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الاَنْهارَ خِلالَها تَفْجيراً (٩١) أوْ تُسْقِطَ السماءَ ـ كَما زَعَمْتَ ـ عليْنا كِسَفاً ، أوْ تَاْتِيَ بِاللهِ والمَلائِكَةِ قَبيلاً (٩٢) أوْ يَكونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ ، أوْ تَرْقى في السَّماءِ . ولَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّى تُنَزِّلَ علَيْنا كِتاباً نَقْرَؤُهُ ! قُلْ : سُبْحانَ رَبِّي ! هَلْ كُنْتُ إلاَّ بَشَراً رَسُولاً ؟) (٩٣) ★

واتە کافرەکانی مەکە وتیان بە پێغەمەر (د) : قەت ئێمە ئیمان نایەنین بە تۆ هەتا تۆ لەم عەرزی مەکە سەرچاوەیەکمان بۆ هەڵنەقوڵێنێ ، یاخود باخێکی پڕ لە دارخورماو مێوت بێ‌و چەن جۆگە ئاوی ڕەوان لە ناو ئەو دارانەوە دەربکەی‌و ڕەوانی بکەی بە ناوی ئەو باخەدا ، یاخود ئەمانەت پێ ناکرێ ئاسمان بە پارچە پارچەیی داخەی بە سەرمانا ـ وەکو خۆت گومان ئەبەی کە ئاسمان پارچە پارچە دائەکەونە خوارەوەو پڕژو بڵاو ئەبنەوە بە عالەما ـ ، وە یاخود تۆ مادام خەڵك بانگ ئەکەی بۆ لای خوداو خودا بە خۆشەویستی خۆت ئەزانی خوداو فریشتەکانی بانگ بکەی‌و بیانهێنێ لەگەڵ خۆتا بە شایەت لەسەر داوای ڕەهبەری خۆت‌و بە کەفیل بۆ ڕاستی ئەو موژدەو هەڕەشە کە بڵاویان ئەکەیتەوە بە ناومانا ، یاخود خانوو بەرەێ‌و قەسرێکت ببێ لە مەکە کە لە مادەی بە قیمەت دروستکرابێ وەکو ئالتوون‌و زیوو شتی جوانی دڵڕفێن ، وە یاخود سەربکەوی بە ئاسمانا بڕۆی بۆ لای خوداو باوەڕیش ناکەین بەوە کە گەیشتووی بە خودا هەتا کتێبێ لە لای ئەوەوە نەهێنی بیخوێنیتەوەو

نووسرابێ لەو کتێبەدا : کە تۆ گەیشتووی بە خوداو خودا تۆی کردوە بـــە پێغەمەر ، تۆیش ئەی پێغەمەری رەهبـــەر بفەرمو : سوبحانەڵلا ! خودای تەعالا دووەم لەوە کە بە ئارەزووی ئێمە هەر موعجیزەیێو هـــەر ئیقتیراحێ بکەن ئەو بەجێی بێنێ ، من هیچ نیم ئەوە نەبێ ئادەمیزادێکم خودا ناردوومی بە رەهبەرو هـــەر ئەومم لەسەرە کە ئەحکامی خـــودا بگەیەنم بە ئێوە ئیتر بەجێهێنانی داوای ئێوە لە توانای مندا نیە .

ریوایەت کراوە لـــە ئیبنو عەباسەوە ئەم گەورەکانی شاری مەکە هاتن دانیشتن لـــە دەوری کابەداو ناردیان بە شوێنی پێغەمەرا (د) ئەویش هات بۆ لایانو دانیشتو وتیان : ئەی محەمەد عەرزی مەکە تەنگەبەرو وشکە مادام تۆ پێغەمەری خودای داوا بکە لە خودا ئەو کێوانە هەڵگرێو وڵاتەکە بکا بە دەشتو چەن سەرچاوە ئاویان تیا دەر بکا تا کشتوکاڵو باخو بێستان دروست بکەینو ئێمەیش وەکو خەڵکی وڵاتان ژیـــوار بکەین . وە لەوێدا یەکێ لەوان وتی : ئەگەر ئەمە ناکەی هەر باخێکمان بۆ دروست بێ کە دارخورماو داری مێوی تێدا بێو جۆگەی ئاو بە ناویا بڕوا . فەرمووی : شتی وا بە من ناکرێ ، جا وتیان : مادام ناتوانی شتێکی خێرمان بۆ دروست بکەی ئاسمانمان بەسەرا پارچـە پارچـە بڕووخێنە خوارەوە ، فەرمووی : ئەمەیش بە من ناکرێ .

جا عەبدوڵلای کوڕی ئومەییەی مەخزوومی ـ کە دایکی ئەو پووری حەزرەت بو ـ وتی : وەڵلاهی من قەت باوەڕ ناکەم پێت هەتا لە بەرچاوما پلەکانەیێ دامەزرێنی بۆ ئاســـمان وە بەســـەریا سەرکەوی و ئێمەیش چاوەڕێی تۆ بکەین هەتا چوار مەلائیکە لە ئاسمانەوە لەگەڵ خۆتا بێنێتە

خوارەوە شایەتیت بۆ بدەن کە تۆ پێغەمبەری خودای هێشتا پاش ئەمەیش نازانم ئیمانت پێ بێنم یا نە • جا ئەو ئایەتە هاتەخوارەوەو خودا ئەمری کرد بە پێغەمبەر (د) پێیان بڵێ خودای تەعالا خاترخۆیە لە هەموو کارو باریکدا وە ناردنی هەر پێغەمبەرێو دەرخستنی هەر موعجیزەیێ وا لە خواستو ئیرادەی خۆیاو هەرچی خەڵك داوای بکا ئەو بیکا پێویست ئەکا بەوە کە دائیما خودا هەر خەلقی موعجیزە بۆ ئادەمیزاد بکا وە ئەمە یاسای خودا نیە •

★ (وما مَنَعَ النَّاسَ أنْ يُؤْمِنُوا إذْ جاءَهُمُ الهُدى إلاَّ أنْ قالُوا ابَعَثَ اللهُ بَشَراً رسولاً ؟!) (٩٤) ★

وە هیچ شتێ مەنعی ئەوو ئادەمیزادانی مەکەیە نەکردوە لە ئیمانهێنان لەو کاتەدا کە ئەسبابی هیدایەتیان بۆ هات ، وەکو کەلامی خوداو پێغەمبەری خودا بێ ئیللا ئەمە نەبێ کە لە لایان دووەوە ئادەمیزادێ لە خۆیان ببێ بە رەهبەر ، وە ئەڵێن : ئایا قەت خودا ئادەمیزادێکی ناردوە بە پێغەمبەریو رەهبەر بۆ لای باقی ئادەمیزادان ؟! وە ئەمە مومکین نیەو ڕابێو سیرەکەیش هەر حەسوودیە ، وە لایان زۆر دشوارەو بە طەبیعەتیان ناهەمواوە یەکێ لەوان ببێ بە فەرمانداری مەعنەویاتو مادیات بەسەر ئەوانا •

★ (قُلْ : لَوْ كانَ في الاَرْضِ ملائِكَةٌ يَمْشونَ مُطْمَئِنّينَ لَنَزَّلْنا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّماءِ مَلَكاً رَسُولاً) (٩٥) ★

تۆ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست پێیان بڵێ : ئەگەر لە زەویدا فریشتە نیشتەجێ بوونایەو بڕۆیشتنایە بەسەر زەویدا بە دامەزراوی، ئەو کاتە لە ئاسمانەوە فریشتەیەکم بۆ ڕەوانە ئەکردن بە رەهبەریو پێغەمبەری لەبەر ئەوە کە هاوەمو هاومەنزڵو موناسەبەیان پێکەوە ئەبو ، وە

ئەمما ئادەمیزاد ئەوە ئەوان دوورن لە وەرگرتنی دەستوورو بەیان لـــە فریشتەوە بە بێ موناسەبە لە ناویانا .

★ (قُلْ : كَفَى بِاللهِ شَهِيداً بَيْنِي وبَيْنَكُمْ إنَّهُ كانَ بِعِبَادِهِ خَبِيراً بَصِيراً) (٩٦) ★

تۆ ئـەی پێغەمەری خۆشەویست بفەرمو : خودای تەعالا بەسە بۆ ئاگاداری لە بەینی منو بەینی ئێوەدا لەسەر ئەوە کە من رەوانەکراوی خودام . وە ئێوە بە ناحەق عەناد ئەکەنو دوور ئەکەونەوە لە وەرگرتنی پەیامی خودایی ، وە بە راستی خودای تەعالا بیناو ئاگاداری بە بەندەکانی خۆی بە هەموو حاڵێکی دیاریو پەنامەکییان .

★ (ومَنْ يَهْدِ اللهُ فَهُوَ المُهْتَدِ ومَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ أوْلِياءَ مِنْ دونِهِ ونَحْشُرُهُمْ يَوْمَ القِيامَةِ على وجُوهِهِمْ عُمْياً وبُكْماً وصُمّاً مَأواهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّما خَبَتْ زِدْناهُمْ سَعِيراً) (٩٧) ★

وە هەرکەسێ خـودا هیدایەتی دابێ لەبـەر لوطفی رووت یا لەگەڵ تێکۆشینی کابرادا بۆ دەسکەوتی پیرۆزی هەر ئـەو کەسەیە هیدایەتی دەسکەوتوەو شارەزا بوە بۆ ڕێگەی بەختیاری وە هەر کەسێکیش خودا گومڕای کردبێ لەبەر بێموبالاتیو پشتهەڵکردن لە بانگی بەختیاری لە لایەنی ڕەهبەرانەوە ئـەوە ئیتر دەستت ناکەوێ بۆ ئەوانە چـەن دۆستێو یارمەتیدەرێ غەیری خودا ، وە لە ڕۆژی قیامەتیشدا هەڵیانئەستێنین لـە گۆڕو رایان ئەکێشین بەسەر ڕوودا بە کوێریو لاڵیو کەڕی وە ئەیانخەینە دۆزەخەوە وە هەر کاتێ بڵێسەکەی نیشتەوە بڵێسەی دۆزەخ بەهێز ئەکەین بۆ ئازاردانی ئەوان هەتا هەتایە .

★ (ذٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا وَقَالُوا : ءَإِذَا كُنَّا عِظَاماً وَرُفَاتاً ءَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقاً جَدِيداً ؟) (٩٨) ★

وه ئەو سزا ناهەمواردی تۆڵەو ئەنجامی ئەو کافرانەیە بە هۆی ئەوەوە کوفری ئایاتو موعجیزاتو ڕەهبەرانی ئیمەیان کردو بێ باوەڕییەکیان نیشان دا ئەگەر هەتا هەتایە بمانایە لە دنیادا ڕۆژ بەڕۆژ بێ باوەڕتر ئەبوونو زۆرتر دوورئەکەوتنەوە لە باوەڕ بە فەرمانی خودا و ڕەهبەرەکانی ، وە باوەڕی ناباری نەبڕاوەیش ئەبێ تۆڵەکەی ناباروو نەبڕاوە بێ ، وە هەموو دەلیلێکیشیان بۆ ئەو عەنادەیان ئەوە بو ئەیان وت ـ بە ئیستینکارەوە ـ : ئایا ئێمە لە پاش ئەوە مردینو گۆشتەکەمان نەماو بووین بە ئێسقانو ئێسقانەکەیشمان رزی •• ئایا ئێمە سەر لە نوێ زیندوو ئەکرێینەوە بە دروستکردنێکی تازە ؟! ئیتر تەماشای ئەوەیان نەدەکرد ئیستە کە لەسەر مادەی پێشو زیندوو ئەکرێنەوە ، لە ئەوەڵ جارا ئەو مادەیشیانە نەبوەو خواد دروستی کردوونو ئەو خودایە ماوە بەو هێزەوە •

★ (اوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللهَ الَّذي خَلَقَ السَّماواتِ والاَرْضَ قادِرٌ على أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وجَعَلَ لَهُمْ أَجَلاً لا رَيْبَ فِيهِ ؟ فَاَبَى الظَّالِمونَ إلاَّ كُفوراً) (٩٩) ★

ئایا ئەو کافرە نەفامانە نەیانزانیوەو بە کەمێ وردبوونەوەی ساف نازانن کە بە ڕاستی ئەو خودای زاناو تەوانایە کە ئاسمانەکانو زەوی دروستکردوە پاش نەبوونی ئەوانە •• تەوانایە لەسەر ئەوە کە وێنەی ئەوانیش وەکو لە دنیادا بوون دروست بکا ، وە ئەو خودایە ئیش لەسەر وادەی خواستی خۆی ئەکاو وادەیەکی داناوە لە دنیادا بۆ ژیانیان لە دوای ئەوە ئەیان‌مرێنێو وادەیەکیشی داناوە پاش مردنیان بۆ ئەوە زیندوویان بکاتەوە وە ئەو وادەیە هات زیندوویان ئەکاتەوە ؟ وە مادام کە ڕۆح پاش

دروستبوونی ئیتر نەمرەو بە دەوام ئەمێنێتەوەو ئەوە ئازاروەرگرو شادمانیبەر ئیتر ئەگەر کەمێ یا زۆر شێوەی تەرکیبو دروستکردنەوەی لەش بگۆڕێ بە جوانی یا ناشیرینی ئەوە نابێ بە مانیع لە هاتنەجێگەی (معادی جسمانی) • وە واتا هەموو ئینسانێ لـە ماوەی ژیانیا ئەجزای لەشی وا لـە دەورەی رۆیشتنو تازەبوونەوەدا ، واتە هەمیشە لەسەر نیسبەتێکی تایبەتی لەشی ئینسان بازێ بەشی سەرئەکەوێو ئەبێ بە پێستو لەوەیشەوە ئەڕوا ئیتر تۆ بەوە نازانیو خاوەن حیکمەتەکان ئەیزانن ، هەروا گۆڕانی لەش مانیع نیە لە حەقوەرگرتنو حەقدانەوە ، تەماشا کە فلاّن کەس لە تەمەنی بیست ساڵیدا صەد دینار وەرئەگرێ لـە یەکێ ئەویش تەمەنی بیست ساڵەیەو هەردوکیان گەنجو چووزە ئینسانن ، وە لە پاش بیست ساڵی تر ئەگەنەوە بە یەک هەردوکیان زل بوون لەوانەیە بە حاڵ ئەمیان ئەویان بناسێ کەچی نە بە شەرعو نە بە عەقڵو عورف مانیعێ نیە لەوە خاوەن پارەکە داوای پارەی خۆی بکاو وەریبگرێتەوە لە قەرزارەکە • جا ئەو کافرانە پاش ئەم باسانە کە هەموویان راستو رەوانن هەر ئیصرار ئەکەن لەسەر حاڵی خۆیانو غەیری کوفر حاشا ئەکەن لە هەموو شتێ لەبەر ستەمکاری خۆیان لە خۆیان •

★ (قُلْ : لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذاً لاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الإِنْفاقِ وكانَ الإِنْسانُ قَتُوراً) (١٠٠) ★

ئێمە ئەزانین ئینکارکردنی ئێوە بۆ ریسالەتی محەمەد ـدـو قورئانی پیرۆز زۆربەی لەسەر حەسوودی بردنە بە پایەو مایەی ئـەو ، وە ئەمە تەبیعەتی ئادەمیزادی بەدبەختەو تا خۆی لە تاریکی پەستی رەزیلەی نەفس دەرنەکا بـە هیچ پایـەو مایەیەکی بەرز ناگا • وە تۆ ئـەی پێغەمەری

خۆشەویست پێیان بڵێ : ئەگەر ئێوە خاوەنی گەنجینەکانی ڕەحمەتی خودا بوونایە بەشی خەڵکتان نەئەدا لە ترسی تەواوبوونیو ئەمەیش هـەر لـە پەستی طەبعە • وە بە ڕاستی ئادەمیزاد بە تەبیعەت بەخیلو لەئیمو ڕژدە بەڵام خودای تەعالا وا نیـە خودای خاوەن بەخششەو هـەرچی خواستی هەبێ ئەیدا بـە هەرکەس وە ئـەم پایەی پێغەمەرایەتیە یەکێکە لـە پایە گەورەکان بەڵکو لە هەموو پایەیێ گەورەترە ، وە ئیستە بەخشیویەتی بە محەمەد ـدـ وە قورئانی بۆ ناردوە وە هەرکەسێ شوێنی نەکەوێ خۆی زیانبارد •

★ (ولَقَدْ آتَيْنا مُوسى تِسْعَ آياتٍ بَيِّناتٍ فاسْأَلْ بَني إسرائِيلَ إذْ جاءَهُمْ ، فقالَ لَهُ فِرْعَوْنُ : إنِّي لَأَظُنُّكَ يا مُوسى مَسْحُوراً (١٠١) قالَ : لَقَدْ عَلِمْتَ ما أَنْزَلَ هؤلاءِ إلاَّ ربُّ السَّماواتِ والأَرْضَ بَصائِرَ ، وإنِّي لَأَظُنُّكَ يا فِرْعَوْنُ مَثْبُوراً) (١٠٢) ★

واتە من خۆم ئەزانم هـەر قەومێ کـە داوای موعجیزە بکەن لـە پێغەمەرەکەیان لە مەقامی بەربەرەکانیدا هەرچەند موعجیزەیان بۆ دروست بکەم سوودی نابێ بۆیانو نابێ بە هۆی ئیمانهێنانیان بۆیە ئەو موعجیزانە کە ئەهلی مەکە داوای ئەکەن بۆیان دروست ناکەم ، ئەوەتە لە زەمانی موسای کووڕی عیمراندا ئۆ موعجیزەی گەورەی ڕووناکی دیاریم دا بە موسا کەچی فیرعەونو قیبطیەکان موبالاتیان بـە موسا نەکردو ئیمانیان نەهێنا ، جا ئۆ ئەی پێغەمەری خۆشەویست پرسیار بکە لە بەنیئیسرائیل لە ئەحوالّی موسا ـدـ لـەو کاتەدا کە هات بۆ لای فیرعەونو فیرعەونی بانگکـرد بۆ ئیمانهێنان بـە خودای تەعالاو فیرعەونیش بـە عینـادو

دەماریکەوە وتی : ئـەی موسا من وا گومان ئەبەم کـە تۆ جادووت لێ کرابێو شێت بووبی بۆیە ئەم قسە پڕو پووچانە ئەکەی •

وە حەزرەتی موسایش فەرمووی بە فیرعەون : ئەی فیرعەون بـە راستی خۆت زانیوتەو عالمی بەوە کە ئەو ئایەتانە خودای تەعالا ناردوونی بۆ تەئییدی من هـەر لـە تەوانایی خوداوە بوون ، ئـەو خودایە کـە پەروەردگـاری ئاسمانەکانو عـەرزەو هـەموو ئـەو موعجیزانە هـۆی چاوڕووناییو چاوکەرەوەن بۆ ئادەمیزادی بەختەوەر وە من کە تەماشای تۆ ئەکەمو ئەزانم لـە کانگەی دڵی خۆتەوە حاڵی بوویی کـە ئەو موعجیزە گەورانە لـە خوداوەن کەچی لـە ترسی گەورەیی خۆت ئیمـان ناهێنی ، گومانت پێ ئەبەم کە ئینسانێکی دووریت لە خێرو بەرەکەتو پێگەیشتنی رەحمەت ••

یزانن ! لە تەفسیری ئەو نۆ ئایەتەدا موفەسیرەکان شتی زۆریان باس کردوە ، باشتری ئەوانە ئەوەیە کـە صەفوانی کوڕی عەسـال ریوایـەتی کردوەو فەرموویەتی : جوولەکەیێ وتی بە رەفیقێکی : هەستە با بڕۆین بۆ لای ئەو پێغەمبەرە ـ واتە حەزرەتی محەمەد (د) ـ پرسیاری لێ بکەین لەو نۆ ئایەتە جا رۆیشتن بۆ لای حەزرەت ـدـو پرسیاریان لێ کرد ئەویش فەرمووی : ئەو نۆ ئایەتە ئەمەن : کە شەریك بڕیار نەدەن بۆ خوداو ، دزی نەکەنو ، زینا نەکەنو ، کەس بە ناحەق نەکوژنو ، سیحربازی نەکەنو ، سوود نەخۆنو ، بوختان بۆ ژنی داوێنپاك نەکەنو ، لە جەنگی کافرانا پشت هەڵنەکەنو ، لـە سەر ئێوەیش بە تایبەتی کـە تەجاوەز نەکەن لـە فەرمانی خودا لـە رۆژی شەمەدا • جـا هـەردوو جوولەکەکان هەستان هەردوو دەستو هەردوو پێی حەزرەتیان ماچ کردو وتیان : ئێمە شایەتی

ئەدەین کە تۆ پێغەمەری خودای • وە ئەگەر ترسمان لە کوشتن نەبوایە ئەکەوتینە شوێنت •

وە لە ریوایەتێکدا ئەو ئایەتانە مانای موعجزاتن‌و بریتین لەمانە :

یەکەم : عەساکەی موسا •

دوەم : دەستی کە وەکو چرا ئەگرِاو پرتەوی ئەدایەوە •

سێیەم : ئەمە کوللە هێرشی هێنایە سەر کشتوکاڵی قیبطیەکان •

چوارەم : ئەوە بو سپێ دایە لەشی خۆیان‌و بزن‌و مەڕو مالاتیان •

پێنجەم : هێرشی بۆق بو بۆ سەر نان‌و چێشتیان ، وە ئەکەوتنە ناو حاجەتی خواردەمەنیەوە •

شەشەم : خوێن کە ئەبان‌بینی هەویریان‌و چێشتیان خوێناوی بوە •

حەوتەم : ئەوە بو کاتێ بەنی‌ئیسرائیل دەرچوون‌و گەیشتن بە نیل خودای تەعالا ئەو ئاوە گەورەی کرد بە تۆ پارچەوە ، هەتا لە وشکانی ناو بەینەکەیانەوە دەرچوون •

هەشتەم : ئەوە بو کە دوازدە چاوەی لە بەردێ دەرکرد بۆ دوازدە تیرەی بەنی ئیسرائیل کاتێ گەیشتن بە سینا •

نۆهەم : ئەوە بو گەزۆو شەلاقە بەسەریانا ئەباری لەو کاتەدا کە لە نسارای سینادا مانەوە •

وە غەیری ئەمانەیش گەلێ موعجیزەی تری بۆ دروستکردوون ، وەکو ئەوە کە قەومی فیرعەونی داگیرکرد بە گرانی‌و قاتەسالی‌و بەرەکەتی هەڵگرت لە کشتوکاڵیان‌و ناو مالیان‌و هەنگیانی بێ هەنگوین کردو •••

گەلێ کارەساتی تریشی بەسەر قیبطیەکانا هێنا • بەڵام ئەو موعجیزانە زۆر مەشهوور بوون لە ناو بەنی ئیسرائیلدا بۆیە ئەوانەی ناوبرد •

وە بـە قاعیـدەی عیلمی ئوصوول عەدەد مەفهوومی موخالیفی بۆ ئیعتیبار ناکرێ ، واتە کاتێ وتت : دە پیاوم دی ، مانیع نیە لەوە زیاتریشت چاو پێکەوتبێ •

★ (فارادَ أنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الاَرْضِ فَاَغْرَقْناهُ ومَنْ مَعَهُ جَمِيعاً) (١٠٣) ★

جا فیرعەون ویستی کە موساو بەنی ئیسرائیلیەکان بە سووکی نەفی بکاو دووریان بخاتەوە لە وڵاتو ئێمەیش مەیدانمان پێ نەداو ئەمرمان کرد بـە موسا لەگەڵ بەنیئیسرائیلدا لـە میصر دەرچێو ، فیرعەون بـە قیبطیەکانەوە کەوتنە شوێنیان ، کاتێ کە موساو بەنیئیسرائیل دایان لـە ئاوی نیل بەو موعجیزە کـە باسمان کرد فیرعەونو قیبطیەکانیش کەوتنە دوایان هـەتا چوونە ناو ئاوەکەوە ، جـا فیرعەونو هەرچی لەگەڵدا بوو هەموویان لە ئاوی نیلدا خنکان •

★ (وقُلْنَا مِنْ بَعْدِهِ لِبَنِي إسرائيلَ : اسْكُنُوا الاَرْضَ فاِذا جاءَ وعْدُ الآخِرَةِ جِئْنا بِكُمْ لَفِيفاً) (١٠٤) ★

وە ئێمە لـە پاش خنکاندنی فیرعەونو سوپاکەی وتمان بـە بەنی ئیسرائیل لەسەر زمانی موسا : بڕۆن دابنیشنو دابمەزرێن لـەو عەرزەدا کە فیرعەون ویستی دەرتان بکا لێی کە زەوی میصرە (بینا لەسەر ئەوە کە بەنیئیسرائیل لە میصرا مانەوە)وە یا لەو عەرزەدا کە بڕیار دراوە بۆتان وەکو عەرزی وڵاتی خۆیان بێ ، جا کاتێ وادەی رۆژی دوایی هات کە

ڕۆژی قیامەتە هەموو تان دێنم بـە پێچراوەیی ، وە موحاکەمەی سوپای فیرعەونو ئێوە ئەکەم بزانم بۆ لایان دا لە حوکمی خودا ، وە موحاکەمەی حۆیشتان ئەکەم کە بەنی ئیسرائیلن ئایا بۆچی پاش ئەو هەموو نیعمەتی خودایە لەسەرتان بۆچی سەرپێچیتان کرد لە فەرمانی خوداو لـە رێگە لاتان دا .

★ (وبِالحَقِّ أنْزَلْناهُ وبِالحَقِّ نَزَلَ وما ارْسلْناكَ إلاّ مُبَشِّراً ونَذِيراً) (١٠٥) ★

وە ئـەم کتێبە پیرۆزە کە قورئانە بـە حەق و حیکمەت لـە لایەنی خۆمانەوە نازڵمان کرد وە لـە رێگەیشا لەگەڵ حەقا هاتەخوارەوەو لـە رێگەدا نـە جێو نـە مەلائیکە دەستیان بۆ نەبرد بە گۆڕێنو تێکدانو تۆیشمان نەنارد ئەی پێغەمەری خۆشەویست ئیللا بە موژدەدەر بە ئەهلی طاعەتو ترسانندە بۆ ئەهلی مەعصیەتو تۆ وەظیفەی خۆت تەواو بکەو تۆڵەو جەزا لەسەر ئێمەیە .

★ (وقُرْآناً فَرَقْناهُ لِتَقْرَأَهُ على النّاسِ على مُكْثٍ ونَزَّلْناهُ تَنْزِيلاً) (١٠٦) ★

وە قورئانی پیرۆزمان نارد خوارەوە بەش بەش بە پێی موناسەبەی تەمێو تەربیەی ئادەمیزاد بۆ ئەوە کە بیخوێنیتەوە لەسەر ماوەو مۆڵەتو ئارامیو ، خۆمان نارمانە خوارەوە لە ژێر چاودێریو ریعایەتو عینایەتا بۆ ئەوە کە تۆ بیکەی بە هۆی رزگاری عالەمی هۆشیاران .

★ (قُلْ : آمِنُوا بِهِ أوْ لا تُؤْمِنوا ، إنَّ الَّذينَ اوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إذا يُتْلى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلاَذْقانِ سُجَّداً (١٠٧) ويَقولونَ : سُبْحانَ رَبِّنا إنْ كانَ وَعْدُ رَبِّنا لَمَفْعُولاً (١٠٨) ويَخِرُّونَ لِلاَذْقانِ يَبْكونَ ويَزيدُهُمْ خُشوعاً) (١٠٩) ★

ئەی پێغەمەری خۆشەویست تۆ بڵێ بەو کافرانە : ئیمان بێنن بەم قورئانە یاخود ئیمان نەیەنن پێی ، نیسبەت بە پایەی قورئان بێ فەرقە ؛ چونکی هەر شتێ کەلام یا (متکلم) مادام خۆی خاوەن کەمال بێ ئیتر بە تاریفو زەمی خەڵکی ئەو کەماڵە زاتیە ناگۆڕێو کەم ناکا ، وە لەم لایشەوە ئێوە ئیمانی پێ بێنن یا نەیەنن قەی ناکا ؛ چونکی ئەو کەسانە کە عیلمو زانیاری راستەقینەیان پێدراوە بە نازڵبوونی ئەم قورئانە لە پێش هاتنی قورئانا (واتە ئەو ئەهلی کیتابانە کـە تەماشای کتێبی قەدیمیان کردووەو ئاگادار بوون لەسەر هاتنی پێغەمەری ئاخر زەمانو نازڵکردنی قورئان بۆ ئەو .. هەموو ئیمانیان هەیە بەم قورئانە) ، جا ئێوە ئیمان نایەنن کەیفی خۆتانە ، وە ئیمانەکەیشیان وەهایە کاتێ قورئان بخوێنرێتەوە بەسەریانا ئەکەون بەسەر روخسارو چەناکەدا بە سوجدە بردن بۆ ئەو خودایە کە خاوەنی ئەو قورئانەیە .

وە ئەڵێن : خودای پەروەردگاری ئێمە دووڕە لەوە کاری بێ حیکمەت بکاو کەلامی ناتەواو ڕەوانە بکا ، وە هـەر وادەیـەکی داوە بە ئادەمیزاد لـە کەلامەکەیا هەموو دێنـە جێو ئەکرێنو ئەوانە کـە ئیطاعەی ئەکەن بەختیارن ، وە ئەوانە کـە ئیطاعەی ناکەن بەدبەختو ناهەموارنو دەوام ئەکەن لەسـەر سوجدەبردن بۆ خوداو کەوتن بەسـەر روخساری پاکو چەناکەی خۆیاناو بیستنی قورئانی پیرۆز ترسو لەرزی دڵیان زیاد ئەکاو گەرمی دەروونیان بەجۆشتر ئەکا .

★ (قلِ : ادْعُوا اللهَ أوِ ادْعُوا الرَّحْمنَ ، ايّاً مّا تَدْعو فَلَهُ الاَسْماءُ الحُسْنى ، ولا تَجْهَرْ بِصَلاتِكَ ولا تُخافِتْ بِها وابْتَغِ بَيْنَ ذلِكَ سَبِيلاً) (١١٠) ★

فەقەرەی یەکەم لەم ئایەتە پیرۆزە هاتەخوارەوە لە کاتێکدا کافرە موشریکەکان ئەیانبیست کە حەزرەت ـدـ ئەیفەرموو : (یا الله ، یا رحمان) ، ئەوانیش وتیان : تەماشا بکەن ئەم پێغەمبەرە مەنعی ئێمە ئەکا لە عیبادەتی دوو خودا کەچی خۆی ناوی دوو کەس ئەبا ، جا خودا فەرمووی : ئەی پێغەمبەری خۆشەویست تۆ بڵێ : ئەی خوداپەرست بانگ بکەو بڵێ : (یا الله)وە یا بڵێ : (یا رحمان) مادام ئەمانە ناون بۆ یەك زات بە هەرکامیان بانگ بکەن لە زاتی خوداو بپارێنەوە دروستە هەروا بە ناوەکانی تریش ؛ چونکە بۆ خودای تەعالایە ژمارەیێ لە (اسماء الحسنی) واتە ئەو ناوانە کە گەورەیی خوداو دووری لە عەیب ئەگەیەنن .

وە فەقەردی دووهەم لەم ئایەتە پیرۆزە یانی (ولا تجهر بصلاتك) نازڵ بوە لە شانی حەزرەتی ئەبوبەکرو حەزرەتی عومەردا ـخـ . ریوایەت کراوە کە ئەبوبەکر بە بێ دەنگ دۆعای ئەکردو زیکری ئەخوێند ، وە عومەر بە دەنگی بەرز ئەمانەی ئەکرد . حەزرەت ـدـ پرسی لە ئەبوبەکر : بۆچی وا بە پەنامەکی زیکر ئەکەی ؟ ئەویش عەرزی کرد : من لە خودای خۆم ئەپارێمەوەو ئەو زانایە بە هەموو شتێ ، وە پرسیشی لە عومەر : بۆچی بە دەنگی بەرز زیکر ئەکەی ؟ فەرمووی : شەیتان لە خۆم دوور ئەخەمەوە . جا ئەم فەقەرە نازڵ بو . واتە : بە ئاشکرا زیکرو دۆعا مەکە وا کە هەمور

کەس لە دەورتا بیبیسێو وایش بە پەنامەکی مەیانخوێنە کە هەر خۆت بیانبیسی ، بەڵکو لە بەینی ئەم دوانەدا پایەیێ بۆ خۆت هەڵبژێرە ، یانی عومەر کەمێ نزمی بکاتەوەو ئەبوبەکریش کەمێ بەرزی بکاتەوە •

وە بازێ ئەفەرموون : مەبەس هەر خوێندنەوەی قورئانە لە نوێژا ؛ چونکی ئەحمەدو بوخاریو موسلیمو ترمذیو نەسائیو ئیبنو حبانو غەیری ئەمانەیش ریوایەتیان کردوە لە ئیبنو عەباسەوە ـخـ ئەم ئایەتە نازڵ بوە لەو کاتەدا کە پێغەمەر ـدـ لە مەکەدا موختەفی بوو خۆی لە کافرەکان دەرنەدەخست ، وە لەو کاتانەدا نوێژی بە ئیمامەت بۆ ئەصحابەکان ئەکردو دەنگی بەرز ئەکردەوە لە قورئان خوێندنا ، وە کاتێ کافرەکان دەنگیان ئەبیست جنێویان ئەدا بە قورئانو بەو کەسە کە نازڵی کردوە ! جا خودای تەعالا ئەم ئایەتەی نازڵکردو مەنعی حەزرەتی کرد لەوە دەنگ بەرز بکاتەوە لە قورئان خوێندنا تا کافرەکان نەیبیسنو جنێو نەدەن ، وە ئەوەندەیش دەنگ نزم نەکا کە ئەصحابەکان نەیبیسنو سەریان لێ تێك بچێ لە کەوتنە شوێنی حەزرەتا بەڵکو دەنگی لە بەینی ئەم دوو پایەدا بێ •

★ (وقُلِ : الحَمْدُ لِلّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ ولَداً ولَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ في المُلْكِ ، ولَمْ يَكُنْ لَهُ ولِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وكَبِّرْهُ تَكْبِيراً) (١١١) ★

وە ئەوەی کە بۆ تۆو پەیرەوانی تۆ بە قیمەت بێ تەوحیدی خودایەو باوەڕکردنە بە عیزەتیو بڵێ : هەرچی سوپاسو ستایشە بۆ زاتی خودایەکە کە نەوەی بۆ خۆی بڕیار نەداوەو بێ نیازە لە نەتەوەو هاوبەشی نەبوەو نابێ لە گەورەییو دەستەڵاتاو قەت داماوی بەسەرا نەهاتوەو یارمەتیدەری

نه‌بوه له‌به‌ر داماوی‌و ، خودای خۆت زۆر بـه گه‌وره بگره‌و ده‌وام بکه له‌سه‌ر ئه‌م حاڵه .

ئه‌م ئایه‌ته ناوی (آیة العزه)یه‌و ریوایه‌ت کراوه : هه‌ر منداڵێ لـه به‌نی (عبدالمطلب) ئه‌گه‌یشتنه ته‌مه‌نی فامو ته‌میز ئه‌م ئایه‌ته‌ی نیشان ئه‌دان بۆ ئـه‌وه بیخوێننه‌وه . وه به‌هه‌قی لـه کتێبی (الاسماء والصفات)دا ریوایه‌تی کردوه له ئیسماعیلی کوڕی (ابوفدیك)ه‌وه ئه‌ڵێ : حه‌زره‌ت ـدـ فه‌رموویه‌تی : قه‌ت کارێکی گرنگ نه‌هاتوه به‌سه‌رما ئیللا جوبره‌ئیلم بۆ ده‌رکه‌وتوه‌و پێی وتووم : (یا محمد قل : توکلت علی الحي الذي لا یموت ، والحمد لله الذي لم یتخذ ولدا ولم یکن له شریك في الملك ولم یکن له ولي من الذل وکبره تکبیرا) .

سوپاس‌و ستایش بۆ خودا به هه‌موو مه‌عنایێ که شیاوی باره‌گای ئه‌و بێ که رزگار بووم له ته‌فسیری سووره‌تی (ئیسراء) که رزگاربوونیشه له ته‌فسیری نیوه‌ی یه‌که‌می قورئانی پیرۆز ، له پێش نوێژی عه‌سری رۆژی چوارشه‌مه‌ی بیست‌و پێنجی مانگی شـه‌والی هـه‌زارو سێصه‌دو نـه‌وه‌دو هه‌شـتی کۆچی ، رێکه‌وتی رۆژی بیست‌و حـه‌وتی مانگی نۆی هه‌زارو نۆصه‌دو حه‌فتاو هه‌شتی زاینیدا له حوجره‌ی مه‌دره‌سه‌ی شێخ عه‌بدولقادری گه‌یلانی . من کـه عه‌بدولکه‌ریمی محـه‌مه‌دی کوردی شاره‌زووری لـه هۆزی قازیم .

سەرباس‌و بابەتەکانی ئەم بەرگە

لاپەرە	بابـــەت
٣	سوورەتی تەوبە
٣	بۆچی لە ئەووەڵی سوورەتی تەوبەوە (بسم الله) نەنووسراوە ؟
٥	هۆی هاتنەخوارەوەی بەرائەت
٧	(اشهر الحرم) کامانەن ؟
٩	لەم شوێنەدا چەن باسێ هەیە :
١٤	چۆنیەتی پەیمان‌و ڕاگرتنی‌و هەڵوەشاندنەوەی
١٨	جیهاد پێویستە
٢١	هیچ پەیوەندییەك لە نێوان کوفرو ئیماندا نیە
٢٤	رووداوی حونەین
٣٠	کافران پیسن‌و نابێ توخنی (مسجد الحرام) بکەون
٣٤	بیروباوەڕی گاورو جوو دەربارەی عوزەیرو مەسیح
٣٨	(نسیء)و (اشهر الحرم)
٣٩	بزانن لێرەدا چەن باسێ هەیە
٤٣	فەرموودەی خودا (یا ایها الذین آمنوا ما لکم ...)
٤٣	جەنگی تەبووك
٤٩	کۆچی حەزرەت لە مەکەوە بۆ مەدینە
٥٦	دەربارەی دواکەوتنی مونافیقان لە جەنگی تەبووك
٦٦	زەکات بە کێ دەدرێ‌و ؟ زەکات کامەیە ؟
٧١	لێرەدا چەن باسێ هەیە :
٧٣	مونافیقەکان چییان بە حەزرەت دەووت ؟
٨٠	شیعر
٨٢	موسوڵمانان هەموو دۆستی یەکترن
٨٤	فەرموودەی خودا (یحلفون بالله ما قالوا ...)
٨٧	زەکاتی (ثەعلەبە)
٨٩	فەرموودەی خودا : (الذین یلمزون ...)

٩١ فەرموودەی خودا (استغفر لهم او لا تستغفر ...)
٩٦ دواکەوتوان لە غەزای (تەبووك)
١٠١ ئەعراب چ دەوڕێکیان گێڕا ؟
١٠٦ باسی ئەبولوبابەو هاوڕێکانی
١٠٩ فەرموودەی خودا (والذين اتخذوا مسجدا ...)
١١١ مزگەوتی قوبا
١١٤ فەرموودەی خودا : (ان الله اشترى ...)
١١٧ فەرموودەی خودا : (ما كان للنبي ...)
١٢٢ بەسەرهاتی کەعبی کوڕی مالیكو هاوڕێکانی
١٢٦ شیعر
١٢٨ دواکەوتن لە جیهاد
١٣٦ سووڕەتی یونس
١٣٨ لەم ئایەتە گەورەدا چەن باس هەیە
١٤٦ فەرموودەی خودا : (واذا تتلى عليهم آياتنا ...)
١٥١ مرۆڤ لە تەنگانەدا چۆن ئەبێ ؟
١٥٥ شیعر
١٥٨ کاتی حەشر کافران چیبان پێدەوترێ ؟
١٦٦ شیعر
١٦٧ قورئان جێگەی گومان نیە
١٧١ لێرەدا چەن باسێ هەیە
١٧٨ شیعر
١٨٤ لێرەدا چەن باسێ هەیە
١٩٤ کافرەکان پەلە لە هاتنی بەڵادا دەکەن
٢٠١ گەورەو بچووك لە خودا ون نابێ
٢٠٦ بەسەرهاتی نوح ـدـ
٢٠٩ بەسەرهاتی موسا ـدـ
٢١٤ بزانن !

٢٢٠	بەسەرهاتی یونس ـدـ
٢٢٩	سووڕەتی هوود ـدـ
٢٣١	خودا ئاسمانو زەوی لە شەش ڕۆژدا بەدیهێناوە
٢٣٦	کافرەکان دەڵێن : قورئان دەسهەڵبەستی محەمەدە ـدـ
٢٤٣	بەسەرهاتی نوحو گەلەکەی
٢٥٤	خنکانی گەلی نوح بە لافاو
٢٥٨	بەسەرهاتی هوودو گەلەکەی
٢٦٣	بەسەرهاتی ثەموودو (صالح) ـدـ
٢٦٨	بەسەرهاتی ئیبراهیم
٢٧١	باسی گەلی لوط
٢٧٤	باسی شوعەیب
٢٨٢	بەسەرهاتی فیرعەون
٢٨٦	بزانن ! لەم ئایەتەدا دووشت هەیە
٢٩٠	دووتەرەفی ڕۆژ کامەن ؟
٢٩٦	سووڕەتی یوسف
٢٩٨	خەوبینینی یوسف
٣٠٠	لێرەدا چەن باسێ هەیە
٣٠٢	پیلان بۆ ونکردنی یوسف
٣٠٥	یوسف لە بیردا
٣٠٧	بزانن !
٣٠٩	یوسف لە میصردا
٣١١	ژنی عەزیزی میصر دەوری یوسف دەدا
٣١٦	لێرەدا چەن باسێ هەیە
٣١٨	پیلانی ژنانی میصر
٣٢٠	یوسف لە زیندانداا
٣٢٦	پاشا خەو دەبینێ
٣٢٧	یوسف خەوپەڕژێنی بۆ دەکات

٣٣٠ راستی دەردەکەوێ‌و راست سەردەکەوێ
٣٣١ بزانن ! لەم شوێنەدا چەن قسەیێ هەیە
٣٣٢ لە ژیانێکەوە بۆ ژیانێکی دیکە
٣٣٤ براگەلی یوسف دێن
٣٣٩ بزانن !
٣٤٢ یوسفو براکەی بەیەکدەگەنەوە
٣٥٠ بزانن ! لێرەدا چەن قسەیێ هەیە
٣٥٦ یوسفو براکانی لەیەک ئاشکرا دەبن
٣٥٨ باوکو دایکی یوسف لە میصردا
٣٦٢ یوسف زلێخا مارە دەکات
٣٦٧ سوورەتی رەعد
٣٧٥ کە خودا قاری لە گەلێ گرت کەس رزگاریان ناکات
٣٨٤ راگرتنی پەیمانو شکاندنی
٤٠٠ سوورەتی ئیبراهیم
٤٠٢ موسامان نارد تا گەلەکەی لە تاریکی دەرکا بۆ رووناکی
٤٠٤ ئایا باسی گەلەکانی پێشووتان نەبیستوە ؟
٤١٠ گفتوگۆی شەیتانو کافرەکان لە رۆژی قیامەتا
٤١٣ نموونەی وتەی چاکو خراپ
٤١٨ پارانەوەی ئیبراهیم لە خودا
٤٢١ وا گومان مەبە خوا بێئاگا بێ لە ستەمگەران
٤٢٦ سوورەتی حیجر
٤٢٩ هۆی سەرکێشی کافران
٤٣٥ ئینسان لە قورێکی وشکەوە بو دروستکراوە
٤٣٦ جنۆکە لە ئاگر دروستکراوە
٤٣٧ شەیتان سەجدە بۆ ئادەم نابا
٤٣٨ شەیتان داوای مانەوە دەکات
٤٤١ میوانەکانی ئیبراهیم

٤٤٦ گەلی خاوەن بیشە ، گەلی شوعەیب
٤٤٧ گەلی ثەموود
٤٥٤ سوورەتی نەحل
٤٥٧ خودا ئاژەڵی بۆ ڕام کردوون
٤٥٩ خودا لە ئاسمانەوە ئاوی بۆ باراندوون
٤٦٠ دەریاو ئاسمانو ئەستێرەو مانگ و ڕۆژ بۆ ئینسان جێگەی سوودن
٤٦٨ لە لایەنی موسوڵمانانەوە پرسیار ئەکرێ
٤٧١ بۆ ڕووناککردنەوەی ئەم شوێنە بزانن !
٤٧٧ ئەوانەی خراپە ئەکەن ناترسن خودا بیان با بە ناخی زەویدا ؟
٤٨٢ بیروباوەڕی نەفامان دەربارەی کچو مێینە
٤٨٦ لە ئاژەڵو پیتو بەرەکەتی ئەواندا پەندو ئامۆژگاری هەیە
٤٨٩ وەڵامی ئەمە چەن شتێکە
٤٩٠ هەنگو ئیشو کاری
٤٩١ لێرەدا چەن شتێ هەیە :
٤٩٤ کەمو زیادی ڕۆزی لە خوداوەیە
٥٠١ خودا لە سکی دایکتان دەری‌کردن هیچتان نەدەزانی
٥٠٧ جا بزانن !
٥٢٠ ئیکراە چۆنەو کامەیە ؟
٥٢٥ ناچار بۆی هەیە شتی حەرام بخوا
٥٣١ چۆن شەمە لەسەر جوولەکە بڕیار دراوە ؟
٥٣٤ بزانن !
٥٤٠ سوورەتی ئیسرا
٥٤١ بزانن !
٥٤٢ باسی ئیسراو میعراج
٥٥٥ شیعر
٥٦٤ جا لەم شوێنەدا بزانن !
٥٧١ هەموو ئینسانێ کردەوەی خۆی وا لە گەردنبدا

٥٧٢ بزانن !
٥٧٧ ئامۆژگاری دەربارەی باوکو دایکو ...
٥٨٠ شیعر
٥٨٦ زیانی زینا
٥٩٣ وە دەلیل لەسەر ئەمە چەن شتە
٥٩٧ هەموو شتێ تەسبیحاتی خودا دەکات
٥٩٨ دەلیل لە ئایەت
٥٩٩ دەلیل لە حەدیث
٦٠٢ کاتێ قورئان ئەخوێنیتەوە بەسەر کافرانا پەردەیەک ئەخەینە بەینی تۆو ئەوانەوە .
٦٠٧ هەموو گەلێکی یاخی پێش هاتنی قیامەت سزا ئەدرێن
٦١٠ بە فریشتەکانمان وت : سوجدە ببەن بۆ ئادەم
٦١٢ شەیتان دەستەلاتی بەسەر پیاوچاکاندا نیە
٦١٩ بتەکان شکان
٦٢٠ بزانن !
٦٢٤ (شاکیلە) چیە ؟
٦٢٧ دەربارەی (روح) پرسیارت لێ دەکەن
٦٢٩ جینو ئینس کۆببنەوە ناتوانن وێنەی قورئان بێنن
٦٣١ کافرەکان داوای پڕوپووچ دەکەن
٦٣٧ نۆ موعجیزەکەی موسا ـدـ
٦٤٢ کافرەکان باوەڕ بکەن بە قورئان یا نەیکەن ...
٦٤٣ لە دۆعاو نوێژدا مامناوندجی بە

سوپاس

بڕای بەڕێزم کاك عەبدولکەریم سەعید شارباژێڕی لـە هەڵەگیری ئەم بەرگەیشدا دریغی لە یارمەتیدانم نەکردوە . لە گەڵ سوپاسی زۆرمدا ئومێدەوارم نموونەی زۆر بێت .

دانه‌ی به دوو دیناره

رقم الايداع في المكتبة الوطنية ـ بغداد
(٤٣٩) لسنة ١٩٨٢

دار الحرية للطباعة ـ بغداد
١٤٠٢هـ ـ ١٩٨٢م

دانه‌ی به دوو دیناره